

॥ श्रीगुरुजी श्रीक्षेमराजसू
रीजी मुकाम (देवगढ)

ਜੇ ਕਾਤੋ ਭਾਸਾ ਸੋਧੀ ਭਾਸ

१८६४ रा मृगशिरा

बदल बुध

३७६

कानिचित् संस्कृतपुस्तकानि तथा हिंदिभाषापुस्तकान्यत्र
मुम्बापुर्या श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रालये यथामूल्यं प्राप्नुयुः ।

श्रीकृष्णादासात्मजो गंगाविष्णुः

श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रायन्त्रम्

मुंबई.

BOMBAY.

श्री
चिकित्साक्रमकल्पवालीविषयानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
मंगलं ग्रन्थकर्तुः कुलदेशवर्णनं	१	चिकित्सा-	२४
वैद्यलक्षणम्-	१	बनौषधिधारणविधिः	२६
सामान्यात्सर्वान्तकनिदानम्-	१	अथयंत्रम्-	२६
संक्षेपाज्वरान्यरोगविषयिका } वातादित्रयचिकित्सा-	२	रसादिघातुगतज्वरलक्षणवि-	२९
सामान्यचिकित्सा-	२	पूर्वोक्तज्वरोपद्रवचिकित्सा-	३१
ज्वरोचितपथ्यानि-	९	ज्वरेशोधनम्-	३३
अथमंत्रः-	१०	ज्वरचिकित्सायांकृत्याकृत्यविवेक	३३
यंत्रम्-	१०	आगतुकज्वरनिदानलक्षणवि-	३३
सन्निपातकोपेकारणम्-	११	विगतज्वरलक्षणानि-	३४
सन्निपातनाम-लक्षणचिकित्सा	११	असाध्यलक्षणम्-	३४
संधिकलक्षणचिकित्से-	१२	अनिसारः	३४
आतंकचिकित्सा-	१२	वाताभिसालक्षणचिकित्से-	३५
रुग्दाहलक्षणचिकित्से-	१२	पित्तानिसारलक्षणचिकित्सा-	३५
चित्तभ्रमलक्षणचिकित्से-	१३	कफानिसारः	३५
शीतांगलक्षणचिकित्से-	१४	हृद्जलक्षणचिकित्सा-	३५
तंद्रिकलक्षणचिकित्से-	१४	सन्निपातजलक्षणचिकित्सा-	३६
कंठकुडालक्षणचिकित्साच-	१५	रक्तातिसारनिदानलक्षणवि-	३७
कर्णकलक्षणचिकित्साच-	१५	तृष्णानिसारनिदानल-वि-	३७
भुग्ननैत्रलक्षण " "	१६	शोफानिसारः	३८
प्रलापज्वरः	१७	मलसूयजः	३८
जिह्वकलक्षणचिकित्साच-	१८	कृमिजः	३८
अथाभिभ्यासलक्षणचिकित्सा-	१८	ज्वरातिसारः	३८
सामान्यविदोषचिकित्सा-	२०	अतिसारोपद्रवाः	३८
विषमादीनांनिदानलक्षण (अ)	२१	असाध्यलक्षणम्-	३९
त्रैवसंतर्कैकादिवातुर्धिकांल- क्षणचिकित्सा-	२२	ग्रहणीनिदानल-चिकित्सा-	३९
सामान्येनविषमज्वरलक्षणम्-	२३	वातादिजानायाःग्रहणालक्षण	४०
चराणां दशोपद्रवाः	२३	वातजापित्तजा, कफजा-	४०
		हृद्जासन्निपातजा-	४१
		सामान्यचिकित्सा-	४१

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
त्रयहृणीनिदानचिकित्साः	४१	असाध्यलक्षणम्	५९
संग्रहणी-	४२	विशिष्टद्व्याजीर्णवि०	५९
ग्रहण्युपद्रवाः	४३	रुमिक्तनिदाने पूर्वस्पर्सा	६२
सामान्यनिदानलक्षणवि०	४३	क्षाद्रूपम्-	
पथ्यम्-	४७	पथ्यम् प्रतीकारः	६३
असाध्यादिज्ञापनम्	४७	अथवात्यरुमयः	६३
मांसाभिसामान्यलक्षणं	४७	यूकादीनामृथङ्गमलक्षणाभि	६३
मंदाग्नेर्विशेषलक्षणं	४८	लिङ्गाप्रतीकारः	६४
अथतीक्ष्णाग्निचिकित्सा-	४८	ग्रहस्थितमाक्षिकादिजंतु	६४
विषमाग्निवि०	४९	दूरीकरणोपायः	
भस्माग्निचिकित्सा	४९	अथमाक्षिकाः	६४
अद्याजीर्णम्-	४९	मूषकाः सर्पादयः चूर्णिकाः	६५
चिकित्सापथ्यम्	५०	षट्पदाद्याविषजंतवः	६५
राससाभिषचिकित्साः	५०	पिपौलिकाद्याः	६५
आमाजीर्णलक्षणवि०	५३	शारीराभ्यंतर-	६५
विदग्धाजीर्णम्-	५४	एतेषांप्रतीकारः	६६
विष्टब्धाजीर्णम्-	५४	रक्तजाः तन्मतीकारः	६६
रसाजीर्णम्-	५४	पुरीषजाः	६६
भुक्ताजीर्णम्-	५४	प्रतीकारव्य-	६७
प्राप्तवासरकम्-	५५	स्त्रायुकरुमिचिकित्सा	६७
विषमाजीर्णम्-	५५	मार्गद्वयगाः	६७
वाताजीर्णम्-	५५	गंडुषदाः तेषांप्रतीकारः	६८
पैनम्	५६	सूच्यमुरवाः चिकित्सा-	६८
कफाजीर्णम्-	५६	रुमीणामुपद्रवाः	६९
विषूचिकादयः	५६	असाध्यलक्षणं निरुद्धिः	६९
विषूचिकोपद्रवाः	५६	पांडुरोगान्निदानल० प्रतीकारः	७०
अलसकः, विलंबो, रवही-	५६	वानजचिकित्सा-	७१
चूर्णविषूचिका उत्क्रेशः	५७	पित्तजे-	७२
विषूचिकादीनांचिकित्सा-	५७	कफजे-	७२
तेषामुपद्रवाः	५९	सन्निपातजे-	७२

चिकित्साक्र. कल्पानुक्रमः

३

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
मृद्वक्षणात्थपांडुः	७३	कासनिदानम्-	९९
तत्प्रतीकारः	७३	सामान्यकासवि० तत्रादावुपशयः	९९
आगतु क पांडुः	७३	संप्राप्तिः तत्रादौ वातजकासः	१००
विहारजपांडुलक्षणम्-	७३	लक्षण चिकित्सा	
तत्प्रतीकारः	७४	पित्तज कासलक्षणवि०	१०१
पांडोरुपद्रवाः नेषांप्रतीकारः	७४	कफज कासलक्षणवि०	१०१
असाध्यलक्षणम्-	७४	वातपित्तजः	१०२
गन्तपांडुलक्षणम्-	७५	कफवातजः	१०२
कामला निदानः पूर्वरूपः उपशयः	७५	पित्तकफजः	१०२
प्रतीकारः	७५	सन्निपातजः	१०३
कुम्भकामला-	७६	समस्तकासेष्वबले हादयो योगाः	१०३
कोष्ठकामला-	७६	हिकानिदानम्-	१०४
मलकामला-	७७	अस्याः साक्षाद्रूपम्-	१०४
हृत्कीमकम्-	७७	असाध्या-	१०५
पानकी-	७७	प्रतीकारः	१०५
त्रिदोषोत्थकामला-	७८	श्वासः (श्वासभेदाः)	१०६
कामलोपद्रवाः निवृत्तिः	७८	श्वासभेदलक्षणानि-	१०६
रक्तपित्तनिदानम्- पूर्वरूपः	७९	प्रतीकारः	१०८
पूर्वरूपम्-	७९	असाध्यलक्षणम्-	११०
उपसर्गः	७९	वातादिश्वासप्रतीकारः	११०
प्रतीकारः	८०	सामान्यप्रतीकारः	१११
पथ्यानि-	८०	अरोचकनिदानम्-	१११
अबले हृत्कीमस्यादयः	८१	उपशयः	११२
शयः पूर्वरूपम्-	८६	सामान्य चिकित्सा-	११२
स्वप्नाः	८६	अद्यसंप्राप्तिस्तत्रादौ वातजः	११२
असाध्यलक्षणानि-	८७	पित्तजः	११३
अद्योपशयः चिकित्सा-	८७	कफजः	११३
कासश्वासोपद्रवाः	९४	वातपित्तोद्भवः	११३
उत्पन्ननिदानचिकित्से-	९६	कफवातजः	११३
नत्रसम्यक्सामान्याचरणविधिः	९८	पित्तकफजः	११४

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
सन्निपातजः	११४	वातप्रापपानात्ययादीनां निदा	११७
भक्तद्वेषः	११४	नलक्षणाणि-	
असाध्यः	११५	प्रतीकारः तत्रतावत्पानविधिः	१२८
निवृत्तिः	११५	आत्यपानविशेषविधिः	१२८
छर्दिनिदानम्-	११५	प्रतीकारः (वातपित्तकफजेषु)	१२९
वातजाः	११६	त्रिदोषज प्रतीकारः	१२९
सन्निपातजा-	११६	मादकवस्तुविशेषसंज्ञातप्रती०	१३०
असाध्यलक्षणम्-	१२६	अथदाहः तत्रतावन्मद्यजदा	१३०
अस्याउपद्रवाः	११७	हनिदानचिकित्से-	
प्रतीकारः	११७	रक्तजदाहः	१३१
अथपित्तजायां	११८	तृष्णाग्निरोधनः	१३१
कफजाप्रतीकारः	११८	रक्तपूर्णकोष्ठजः	१३१
त्रिदोषजा-प्रतीकारः	११९	एतेषांक्रमेणप्रतीकारः	१३२
सामान्यप्रतीकारः	११९	सामान्यतः सर्वेषां प्रतीकारः	१३२
तृष्णाग्निरुद्धनिदानं न देहाः	१२०	उन्मादाधिकारः	१३३
एतेषां पूर्वरूपाणि-	१२०	वातोन्मादः पित्तोन्मादः कफोन्मादः	१३४
वानादिसमुद्भूतानां तासां पूय	१२०	आगन्तुकोन्मादः	१३४
गल्लक्षणाणि-		एतेषां प्रतीकारः	१३४
असाध्यलक्षणम्-	१२१	सामान्यप्रतीकारः	१३५
प्रतीकारः	१२१	विषिधदोषमनितोन्मादप्रतीका०	१३८
वातजायाम् पित्तजायां कफजायां	१२२	अपस्यारनिदानं पूर्वस्मिन् रूपे	१३८
सामान्यविधिः	१२२	पशयनिदानप्रतीकारा	
क्षतोधादितृष्णा प्रतीकारः	१२३	संप्राप्तिस्तत्र वातजः	१३९
मूर्च्छा निदानम्-	१२३	पित्तजः	१३९
रूपम्-	१२४	कफजः	१३९
वातजादितलक्षणम्-	१२४	वाताग्रयाः	१४०
प्रतीकारः	१२५	निदानम्-	१४०
पृष्ठाणि-	१२५	वातव्याधेः पूर्व रूपम्-	१४०
पानात्ययः	१२६	रूपम्-	१४०
पतन्मदाः	१२६	उपशयः	१४०

चिकित्साक० कल्पव्यानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथाशीनि वानव्याधिलक्षणानि	१४१	प्रतीकारः	१५६
क्रित्ते तत्रादौ सामान्य वानवि०	१४२	खंजः	१५७
अथसंप्राप्तिः तत्रादौ शिरोग्रहः	१४८	कालाय खंजः	१५७
अथज्वरः	१४८	पंगुः	१५८
हनुग्रहः	१४८	क्रोष्ठशीर्षः	१५८
जिह्वास्त्रभः	१४८	खरुडोः	१५८
मूकः	१४९	वानकटकः	१५९
अथमिथिनः	१४९	अथपाददाहः	१५९
गदग्रहः	१५०	पादहर्षः	१५९
प्रलापः	१५०	आक्षेपकः	१६०
रसाज्ञान वायुः	१५०	दंडकाक्षेपकः	१६०
तृक् रक्ष्यता	१५०	दंडापनानकः	१६०
प्रतीकारः	१५१	अंतरायामः	१६१
अर्दित वायुः	१५१	बात्यायामः	१६१
वातार्दितम्	१५१	धनुस्तंभः	१६२
पित्तार्दितम्	१५१	कुञ्जवायुः	१६२
कफार्दितम्	१५२	अपतत्रोवायुः	१६२
मन्यास्तंभः	१५२	अपतानः	१६४
बाहुशोषः	१५२	पक्षघातः	१६४
अपबाहुकम्	१५२	अशोस्यप्रतीकारः	१६५
विम्बाबा	१५३	सयोगवानः	१६५
ऊर्ध्ववानः	१५३	पित्तयुक्प्राणः	१६५
आध्यानम्	१५३	कफयुक्प्राणः	१६६
प्रत्याध्यानम्	१५४	अपानः सपित्तः	१६६
अथाशीला	१५४	सकफापानः	१६६
प्रतीकारः	१५५	सकफसमानः	१६६
प्रत्यशीला	१५५	सपित्तसमानः	१६७
मूत्रावरोधः	१५५	सपित्तोदानः	१६७
मूत्रनिग्रहः	१५५	सकफोदानः	१६७
गृध्रसी	१५५	सपित्तव्यानः	१६७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
सकफव्यानः	१६८	ऊर्ध्वगतवातः	१७७
रसगवातः	१६८	अधोभग्नवातः	१७७
रक्तगवातः	१६८	कंपवातः	१७७
मांसगवातः	१६९	हृकवातः	१७७
मेदोगतवातः	१६९	वातव्याधिनामुपद्रवाः	१७८
प्रतीकारः	१७०	असाध्यलक्षणम्-	१७८
अस्थिगतवातः	१७०	पित्तगदः	१७८
मज्जागतवातः	१७०	पित्तनिदानः	१७९
वीर्यगतवातः	१७१	पूर्वरूपम्-	१७९
कोष्ठगतवातः	१७१	प्रतीकारः	१७९
आमाशयगतवातः	१७२	संप्राप्तिस्तत्रतावदूर्ध्वगाः	१८१
पक्वाशयगतवायुः	१७२	अधोगम्-	१८२
गुदागतवातः	१७२	प्रतीकारः	१८३
श्रोत्रादिगतवातः	१७३	रसगम्-	१८३
शिरागतवातः	१७३	त्वग्मूः पित्तम्-	१८३
स्नायुगः	१७३	व्याम्लाम्लपित्तम्-	१८३
संधिगतवातः	१७४	वाताम्लपित्तम्-	१८३
द्विंश्रिणीवातः	१७४	सकफाम्लपित्तम्-	१८३
कुक्षिगतवातः	१७४	उभययुग्मपित्तम्-	१८४
वृषणवातः	१७४	श्लेष्मपित्तम्-	१८४
अथोर्ध्ववातः	१७४	ज्वरार्तमिबाम्लपित्तम्-	१८४
सूतवातः	१७४	विदग्धाम्लपित्तम्-	१८५
अंगसंकोचः	१७५	आमानाम्लपित्तम्-	१८५
गर्भशोषः	१७५	कठगपित्तम्-	१८५
ग्रीवास्तम्भः	१७५	कोष्ठदाहकृत्-	१८५
शीतवातः	१७५	कण्ठदाहकृत्-	१८५
स्पर्शवातः	१७५	वमिकृत्-	१८५
मण्डलवातः	१७६	शीतपित्तम्-	१८५
अथास्पर्शवातः	१७६	उदरः	१८६
एकागवातः	१७६	अथकोष्ठः	१८६

चिकित्साकृत्य-यानुक्रमः

७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
उत्कोष्ठः	१८६	उत्तानः	१९८
पित्तप्रकोपः	१८७	गादम्-	१९९
पित्ताधिक्यम्-	१८७	तलोद्भवः	२००
उपद्रवाः	१८८	अथोपद्रवाः	२००
असाध्यलक्षणम्-	१८८	निवृत्तिः	२००
निवृत्तिः	१८८	सामान-रोगचिकित्सानिदानम्	२०१
कफनिदानम्-	१८८	पूर्वरूपम्-	२०१
पूर्वरूपम्-	१८९	रूपम्-	२०१
उपशयः	१८९	उपशयः	२०३
प्रतीकारः	१८९	प्रतीकारः	२०२
संप्रामिस्तत्रतावच्छेप्या	१९०	संप्रामिस्तत्रतावद्वाताधिकः	२०४
पीनसः	१९०	पित्ताधिकम्-	२०४
अस्यउपद्रवाः	१९०	कफाधिकम्-	२०४
निवृत्तिः	१९१	प्रतीकारः	२०४
वातरक्तनिदानम्-	१९१	वातकफाधिकं	२०५
पूर्वरूपः	१९१	पित्तकफाधिकम्-	२०५
रूपम्-	१९२	सन्निपातगः	२०५
उपशयः	१९२	कटिच्यथायाम्-	२०६
प्रतीकारः	१९२	उरुस्तम्भः	२०६
संप्रामिस्तत्रतावद्वाताधिक्यसन्नि-	१९४	प्रतीकारः	२०७
पित्ताधिक्यं	१९४	एतस्योपद्रवाः	२०८
कफाधिक्यम्-	१९४	अथनिवृत्तिः	२०८
प्रतीकारः	१९५	शूलगदनिदानम्-	२०८
वातपित्ताधिकं	१९५	रूपम्-	२०८
वातकफाधिकं	१९५	प्रतीकारः	२०९
वातरक्ताधिकं	१९६	संप्रामिस्तत्रतावद्वातशूलः	२११
अथपित्तकफरक्ताधिकं	१९७	प्रतीकारः	२११
कफरक्तवाताधिकं	१९७	पित्तशूलः	२१२
रक्तवातपित्ताधिकं	१९८	कफरक्तः	२१२
सर्वज्ञसचिकित्सा-	१९८	प्रतीकारः	२१३

चिकित्साकण्ठकल्पानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
वातपित्तजः	२१३	वातकफजः	२२१
वातकफजः	२१३	कफपित्तजः	२२१
पित्तकफजः	२१३	सन्निपातजः	२२२
सन्निपातजः	२१३	अन्नद्वयजः	२२२
प्रतीकारः	२१४	शूलोपद्रवः	२२३
ल्टच्छूलः	२१४	असाध्यदिलक्षणम्	२२३
पारवशूलः	२१४	अस्यानिवृत्तिः	२२३
वृत्तिशूलः	२१४	सोदावर्तचिकित्सा-	२१४
अथामजः	२१५	तन्निदानं पूर्वस्वरूपं रूपं उपरं	२१४
अथान्यप्रतीकारः	२१५	शयः प्रतीकारः	२१५
सामवातशूलः	२१५	सप्राप्तिः तत्रापाननिरोधनः	२१५
प्रतीकारः	२१६	विणनिरोधनः	२१५
सामपित्तजः	२१६	मूत्रनिरोधनः	२१६
सामकफजः	२१६	ज्वरानिरोधनः	२१६
सामकफपित्तजः	२१६	अभ्युनिरोधनः	२१६
सामवातकफजः	२१६	छिक्कानिरोधनः	२१७
सामपित्तकफजः	२१७	अर्धेषानिरोधनः	२१७
सामसन्निपातजः	२१७	वातनिरोधनः	२१७
मूत्रशूलः	२१७	शक्तनिरोधनः	२१७
विदशूलः	२१७	स्फुधाविघातजः	२१८
अस्यप्रतीकारः	२१८	नृषानिरोधनः	२१८
सारोपशूलः	२१८	शवासनिरोधनः	२१८
प्लीहशूलः	२१९	निद्राविघातजः	२१८
आवतशूलः	२१९	रुक्ताशानादिजः	२१८
रक्तशूलः	२१९	अनाहः	२१९
अथपरिणामशूलः	२१९	आमजानाहः	२१९
पुनःपरिणामशूलः	२२०	सकृत्संचयजानाहः	२१९
पित्तपरिणामशूलः	२२०	अथास्यउपद्रवाः	२२१
कफपरिणामशूलः	२२१	असाध्यलक्षणम्	२१९
वातपित्तपरिणामशूलः	२२१	निवृत्तिः	२१९

चिकित्साक्रमकृत्यन्यानुक्रमः

९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथगुल्मरोगः	२३०	असाध्यलक्षणम्	२४६
अस्यनिदानम्	२३०	निवृत्तिः	२४६
उपशयः	२३०	मूत्रकृच्छ्राधिकारः	२४७
प्रतीकारः	२३०	निदानम्	२४८
तत्राप्तिः तत्रादौवातजः	२३४	पूर्ववृत्तम्	२४८
पित्तगुल्मः	२३४	उपशयः	२४८
अथकफगुल्मः	२३५	प्रतीकारः	२४८
अथवातपित्तजः	२३५	अथसंप्राप्तिस्तत्रावहातजः	२४९
अथवातकफजः	२३६	अथपित्तमूत्रकृच्छ्रम्	२५०
पित्तकफजः	२३७	अथकफकृच्छ्रम्	२५०
प्रतीकारः	२३७	वातपित्तकृच्छ्रम्	२५०
अथार्तवगुल्मः	२३७	वातरुपाधिकम्	२५०
गुल्मोपद्रवाः	२३९	पित्तकफकृच्छ्रम्	२५१
अथासाध्यलक्षणम्	२३९	सन्निपातनम्	२५१
निवृत्तिः	२३९	अथपातनम्	२५१
अथत्वेद्विगाधिकारः	२४०	पुरीषनम्	२५२
तत्रावहातजः	२४०	शक्नम्	२५२
पूर्ववृत्तम्	२४०	अथशुक्राश्रमीनम्	२५२
उपशयः	२४०	अथशर्कराजम्	२५२
अथप्रतीकारः	२४०	मूत्रविरोधनम्	२५३
अथसंप्राप्तिस्तत्रावहातजः	२४२	अथसरक्तकृच्छ्रम्	२५३
अथपित्तजः	२४२	अथमजम्	२५३
कफजः	२४२	अथमूत्रापातः	२५३
अथवातपित्तजः	२४३	अथवातिपातवेगः	२५४
अथवातकफजः	२४३	अथमूत्रातीतः	२५४
पित्तकफजः	२४४	अथमूत्रजठरम्	२५५
सन्निपातनः	२४४	अथमूत्रोत्सर्गः	२५५
कर्मिजः	२४४	अथमूत्रक्षयः	२५५
अथोरोग्रहः	२४५	अथमूत्रग्रथिः	२५६
अथोपद्रवाः	२४६	अथमूत्रशक्नम्	२५६

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अग्नाष्णानां:	२५६	अथसंप्राप्तिस्तत्रतावज्जलमेहः	२६७
अथमूत्रसारः	२५६	इक्षुप्रमेहः	२६७
अथविद्विषात्:	२५६	अथसांनिधमेहः	२६७
अथबस्मिकुडलम्:	२५७	अथक्षरामेहः	२६८
अथरक्तविदुः	२५७	अथपिष्टमेहः	२६८
अथारस्यउपद्रवाः	२५८	अथशक्कमेहः	२६८
अथसाध्यलक्षणम्:	२५८	अथसिकतामेहः	२६८
अथारमयोधिकारः	२५८	अथसीतमेहः	२६८
अथनिदानम्:	२५९	अथलालामेहः	२६९
अथपूर्वरूपम्:	२५९	अथक्षारमेहः	२६९
रूपम्:	२५९	अथनीलमेहः	२६९
उपशयः	२५९	अथकालमेहः	२७०
प्रतीकारः	२५९	अथहरिद्रमेहः	२७०
अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातजः	२६०	अथमानिष्ठमेहः	२७०
अथपित्तजः	२६१	अथरक्तमेहः	२७०
अथकफजाशमरी:	२६१	अथवसामेहः	२७०
शक्काशमरी:	२६२	अथमज्जामेहः	२७०
अथशर्करा	२६२	अथक्षौद्रमेहः	२७१
अथसिकता:	२६२	अथहस्तिमेहः	२७१
अथरक्ताशमरी:	२६३	अथमधुमेहः	२७१
अथसहजाशमरी:	२६३	अथप्रमेहपीठिका	२७२
अस्याउपद्रवाः	२६३	अथकच्छापिका	२७२
असाध्यलक्षणम्:	२६३	अथजालिनी	२७२
अस्यानिरुद्धिः	२६३	विनता:	२७२
अथप्रमेहः	२६४	अथसर्षपिन्की:	२७३
अथप्रमेहनिदानम्:	२६४	अथपुत्रिणी:	२७३
अथपूर्वरूपम्:	२६५	अथविदारिका	२७३
रूपम्:	२६५	अथविद्रधि:	२७३
उपशयः	२६५	अथप्रमेहोपद्रवाः	२७३
प्रतीकारः	२६५	स्त्रीणांकृतः प्रमेहो न भवतीत्यपेक्षा	२७४

चिकित्साक० यानुक्रमः

११

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथनिवृत्तिः	२७४	अथसकफप्रीहोदरम्	२८७
अथमेदोरोगः	२७५	अथसत्कफप्रीहोदरम्	२८७
तन्निदानम्	२७५	अथयक्ष्मदुदरम्	२८८
पूर्वरूपम्	२७५	अथरुद्धुदोदरम्	२८८
रूपम्	२७५	अथपरीक्षाव्युदरः	२८८
प्रतीकारः	२७५	अथजलोदरः	२८९
अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानजः	२७७	अथशोथोदरः	२८९
अथपित्तमेदः	२७७	अथप्रतीकारः	२८९
अथसकफमेदः	२७८	अथोपद्रवाः	२९२
अथसरसमेदः	२७८	अथासाध्यलक्षणम्	२९२
अथसालमेदः	२७८	अथनिवृत्तिः	२९३
अथसपासमेदः	२७८	अथशोथरोगः	२९३
अथकार्यम्	२७९	अथनिदानम्	२९३
अथसबलरुशः	२७९	पूर्वरूपम्	२९३
अथनिर्वलःसबलः	२८०	रूपम्	२९३
अथस्थूल्योपद्रवाः	२८१	उपशमः	२९४
अथकाश्र्योपद्रवाः	२८१	प्रतीकारः	२९४
अथोदराधिकारः	२८२	अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानजः	२९५
तत्रतावन्निदानम्	२८२	अथपित्तजः	२९५
पूर्वरूपम्	२८२	अथकफशोथः	२९६
रूपम्	२८२	अथवानपित्तजः	२९६
उपशमः	२८२	अथपित्तकफजः	२९६
प्रतीकारः	२८२	अथसन्निपातजः	२९६
अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानोदरः	२८४	अथाभिघातजः	२९७
अथपित्तोदरम्	२८५	अथशरत्प्रातजः	२९७
अथयक्ष्मोदरः	२८५	अथसतशोथः	२९७
अथदृष्योदरम्	२८६	अथहिमजः	२९७
अथप्रीहोदरम्	२८६	अथाम्निजः	२९८
अथवानप्रीहोदरम्	२८७	अथभस्मानजः	२९८
अथप्रपित्तप्रीहोदरम्	२८७	अथकफिकच्छुजः	२९८

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथरिपनः	२९८	अथापनीः	३०७
अथशोथोपद्रवाः	२९९	अथयथिः	३०८
अथासाध्यलक्षणम्-	२९९	अथवातग्रथिः	३०८
अथनिवृत्तिः	२९९	अथोवरास्त्रकर्म-	३०८
अथचक्षुषधिकारः	३००	अथकफग्रथिः	३०८
अथतावद्वृद्धिनिदानम्-	३००	शस्त्रकर्म-	३०९
अथउपशायः	३००	अथमेदोग्रथिः	३०९
प्रतीकारः	३००	अथशिरोग्रथिः	३०९
अथसंप्राप्तिस्तत्रनावदानकुरदम्	३०१	अथोपद्रवाः	३०९
अथपित्तकुरदम्-	३०१	अथासाध्यलक्षणम्-	३०९
अथकफकुरदम्-	३०२	अथनिवृत्तिः	३१०
अथरक्तकुरदम्-	३०२	अथाबुद्धाधिकारः	३१०
अथमेदःकुरदम्-	३०२	पूर्वरूपम्-	३१०
अथमूत्रकुरदम्-	३०२	रूपम्-	३१०
अथाचक्षुषिः	३०२	प्रतीकारः	३१०
अथब्रध्नः	३०३	अथसंप्राप्तिस्तत्रनावदानाबुद्धम्	३११
अथोपद्रवाः	३०३	अथपित्ताबुद्धम्-	३११
अथासाध्यलक्षणम्-	३०३	अथकफाबुद्धम्-	३१२
अथनिवृत्तिः	३०४	अथमेदोबुद्धम्-	३१२
अथगण्डादः	३०४	अथरक्ताबुद्धम्-	३१२
नत्रतन्निदानम्-	३०४	अथमासाबुद्धम्-	३१२
पूर्वरूपम्-	३०४	अथोपद्रवाः	३१२
रूपम्-	३०४	अथासाध्यलक्षणम्-	३१३
उपशायः	३०४	निवृत्तिः	३१३
प्रतीकारः	३०४	अथक्षीपदनिदानम्-	३१३
अथसंप्राप्तिस्तत्रनावदानजः	३०५	पूर्वरूपम्-	३१३
अथकफजः	३०५	रूपम्- प्रतीकारः	३१४
अथशस्त्रकर्म-	३०५	अथसंप्राप्तिस्तत्रनावदानजम्-	३१४
अथमेदोजः	३०५	अथपित्तक्षीपदम्-	३१४
अथकदमाज्ञा-	३०५	अथसन्निपातजम्-	३१४

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथोपद्रवाः	३१६	अथागंतुकव्रणाः	३२८
तत्रस्फुटनप्रतीकाराः	३१६	अथछिन्नव्रणाः	३२९
अथासाध्यलक्षणम्	३१६	अथभिन्नव्रणाः	३२९
अथनिवृत्तिः	३१६	अथकोष्ठभेदः	३२९
अथविद्वधिः (निदानपूर्वस्वप्नम्)	३१७	अथापाराधपूर्णतालक्षणम्	३३०
अथस्वप्नम्	३१७	अथपक्षाशयगतरक्तलक्षणम्	३३०
प्रतीकारः	३१७	अथविद्वम्	३३०
अथसंप्राप्तिस्तत्रादौ वातविद्वधिः	३१८	अथसुशाल्यव्रणम्	३३०
अथपित्तजः	३१८	अथकोष्ठशाल्यलक्षणम्	३३०
अथकफजः	३१८	अथघृष्टम्	३३१
अथामविद्वधिः	३१९	अथमर्मविद्वम्	३३१
अथसन्निपातजः	३१९	अथपृथक्कर्मविद्वम्	३३१
अथान्तुकः	३१९	अथान्निदग्धः	३३२
अथरक्तजः	३१९	अथव्रणयोधिः	३३३
अथाम्भतरविद्वधिः	३१९	अथभग्नव्रणाः	३३३
अथविद्वधेरुपद्रवाः	३२०	अथनादीव्रणाः	३३५
अथासाध्यलक्षणम्	३२०	अथोपद्रवाः	३३८
अथनिवृत्तिः	३२१	अथासाध्यासाध्यव्रणलक्षणम्	३३९
अथव्रणनिदानम्	३२१	अथनिवृत्तिः	३३९
पूर्वस्वप्नम्	३२१	अथमग्नदरः	३४८
अथोपशयः	३२१	तत्रतावन्निदानम् (पूर्वस्वप्नम्)	३४८
प्रतीकारः	३२१	अथस्वप्नम्	३४८
व्रणानामवस्था (पच्यमानावस्था)	३२२	उपशयः	३४८
अथपक्वानस्था-	३२२	प्रतीकारः	३४८
अथव्रणदीपनिरूपणम्	३२३	अथसंप्राप्तिस्तत्रावच्छेदयोः	३४८
अथवानिकव्रणलक्षणम्	३२३	निकः	३४८
अथपित्तव्रणम्	३२३	अथोज्ज्वलितः	३४८
अथकफजः	३२३	अथपरिस्वावी-	३४८
तत्रतावदपचयव्रणविकित्सा-	३२३	अथशंखुकावती-	३४९
अथसंप्राप्तिस्तत्रावच्छेदव्रणाः	३२८	अथोपद्रवाः	३४९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथासाध्यलक्षणम्	३४९	अथत्वग्दोषः	३६१
अथोत्पत्तिवृत्तिः	३४९	तन्त्रनावृत्तिभिदानम्	३६१
अथोपदेशनिदानम्	३४९	पूर्वरूपम्	३६१
अथरूपम्	३५०	रूपम्	३६२
अथोपक्रमः	३५०	उपशमः	३६२
प्रतीकारः	३५०	अथप्रतीकारः	३६२
अथसंप्राप्तिस्तन्त्रनावृत्तानजः	३५१	अथसंप्राप्तिस्तन्त्रनावृत्तपालकुरु	३७०
अथपित्तजः	३५१	अथऔदुम्बरकुष्ठम्	३७१
अथकफजः	३५१	अथमण्डलम्	३७३
सन्निपातजः	३५२	अथसिध्दम्	३७३
अथसर्वपिका	३५२	अथकाकीणम्	३७४
अथैवाष्टीला	३५३	अथपुण्डरीकम्	३७५
अथालजी	३५३	अथाश्मनिन्दकम्	३७६
अथमृदितम्	३५३	अथोत्कोपकुष्ठानि	३७७
अथपुष्करिका	३५४	तन्त्रादौ एककुष्ठः	३७८
अथस्पर्शहानिः	३५४	अथगन्धम्	३७८
अथोत्तमाः	३५४	अथचर्मदलम्	३७९
अथशतशोणिकः	३५४	अथविचर्चिका	३८०
अथलक्ष्म्याकः	३५५	अथविपादिका	३८१
अथशोणितार्बुदम्	३५५	अथपापा	३८१
अथमांसार्बुदमांसपाको	३५५	अथकज्ज्वः	३८१
अथविद्रधिः	३५५	अथदहः	३८२
अथफिरंगः	३५५	अथविस्फोटककुष्ठम्	३८३
अथबाह्यफिरंगः	३५६	अथकीटभम्	३८४
अथाभ्यन्तरफिरंगः	३५६	अथालसकम्	३८५
अथोभयफिरंगः	३५६	अथशान्तिरिक्कुष्ठम्	३८५
अथोपद्रवाः	३५७	अथानिक्कुष्टाः	३८६
अथासाध्यलक्षणम्	३५७	तन्त्रादौ गलकुष्ठम्	३८६
अथोत्पत्तिवृत्तिः	३५७	अथप्रसूतिकाकुष्ठम्	३८७
अथोपदेशतद्वेदचिकित्सा	३५८	अथशुष्ककुष्ठानि	३८८

विकित्साक० क० व्यानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
तत्रतावन्निबन्धम् (निदानम्.)	३८८	अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातजः	३९७
प्रतीकारः	३८८	अथपित्तविसर्पः	३९७
अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातनिबन्धम्	३८९	अथकफविसर्पः	३९८
अथसपित्तनिबन्धम्	३८९	अथगानपित्तजः	३९८
अथसकफनिबन्धम्	३८९	अथकफवातजः	३९८
अथरसादिगतकुष्ठम्	३९०	अथकफपित्तजः	३९९
अथरक्तगम्	३९०	अथसन्निपातजः	३९९
अथप्रासागम्	३९०	अथस्तजः	३९९
अथमेरोगम्	३९१	अथोपद्रवाः	४००
अथास्थिगतकुष्ठम्	३९१	अथासाध्यलक्षणम्	४००
अथशुक्रगम्	३९१	अथविस्फोटकनिदानम्	४००
अथसवातकुष्ठम्	३९२	पूर्वरूपम्	४००
अथसपित्तकुष्ठम्	३९२	रूपम्	४००
अथकफकुष्ठम्	३९२	उपशमः	४००
अथद्वन्द्वजम्	३९२	प्रतीकारः	४०१
अथकुष्माण्डद्रवाः	३९३	संप्राप्तिस्तत्रादौवातजः	४०२
अथशार्तेपिकृष्णदेतदुत्तरोगशानम्	३९३	अथपैतिकः	४०२
तत्रतावत्कफपित्तात्मककुष्ठम्	३९३	अथकफजः	४०२
अथसन्निपातम्	३९३	अथवातपित्तजः	४०२
अथविलोमतायाम्	३९३	अथवातकफजः	४०३
अथरोमाधिव्यम्	३९४	अथकफपित्तजः	४०३
अथपादरुजः	३९४	अथसन्निपातजः	४०३
अथासाध्यकुष्ठलक्षणम्	३९४	अथस्कजः	४०३
अथास्थनिवृत्तिः	३९४	अथकालस्फोटः	४०३
अथातीविसर्पाधिकारः	३९५	अथस्नायुकम्	४०३
तत्पित्तनिदानम्	३९५	अथमसूरिका (तत्रतावन्निदानम्)	४०४
पूर्वरूपम्	३९६	अथोपशयः	४०४
अथरूपम्	३९६	अथप्रतीकारः	४०५
उपशमः	३९६	अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातमसूरिका	४०५
प्रतीकारः	३९६	अथपित्तमसूरिका	४०६

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
अथकफमसूरिकाः	४०६	अथपाषाणगर्दभाः	४१३
अथहंहुजाः	४०६	अथानुशादीः	४१४
अथसन्निपातजाः	४०७	अथविदारिकाः	४१४
अथरसगाः	४०७	अथशर्कराबुद्धम्-	४१४
अथत्रासरुगाः	४०७	अथकंदरम्-	४१४
अथमांसगाः	४०७	अथविषम्-	४१४
अथमेदोद्भवाः	४०७	अथअरुषि-	४१५
अथास्थिगामज्जाप्रथिः	४०८	अथान्निरोहिणी-	४१५
अथमज्जागाः	४०८	अथवर्ष्माकम्-	४१५
अथनर्मजाः	४०८	अथशर्करदंष्ट्रः	४१६
अथरोमांतिकाः	४०८	अथोषद्धाः	४१७
अथकण्ठगाः	४०८	अथसाध्यासाध्यलक्षणम्-	४१७
अथनेत्रगाः	४०९	अथातः क्षुद्ररोगाधिकारः	४१८
अथक्लेदिनी-	४०९	अथमुरारोगाः	४१८
अथरीतलाः	४०९	अथनिदानम्- (पूर्वोक्तम्-)	४१८
अथकोट्टयाः	४१०	प्रतीकारः	४१८
अथपाणिसहाः	४११	अथसंप्राप्तिस्त्रिधादौभोरोगः	४२१
अथपार्श्वस्फोटाः	४११	अथवातजः	४२१
अथपाणिपादतलस्फोटाः	४१२	अथपित्तजः	४२१
अथारुडिस्फोटाः	४१२	अथकफजः	४२१
अथाजगल्लिका	४१२	अथदंतपुष्पुटः	४२१
अथैह्यद्धाः	४१२	अथदंतवेष्टः	४२२
अथगर्दभिकाः	४१२	अथसौविरः	४२२
अथज्वालागर्दभः	४१२	अथमहासौविरः	४२२
अथारिबेल्लिका-	४१३	अथपरिरसः	४२२
अथगंधना-	४१३	अथोपकुराः	४२२
अथगंधालजी-	४१३	अथस्त्रिबर्धनः	४२३
अथजंघप्ररन्थाः	४१३	अथाधिमसकः	४२३
अथपनसिका-	४१३	अथदंतनाडी-	४२३
अथकण्ठपिका-	४१३	अथदंतविद्रधिः	४२४

निकित्साक्र० कथ० चानुक्रमः

१७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथदत्तदालनः	४२५	अथवस्त्रपः	४३१
अथरुमिदतकः	४२५	अथलाराः	४३१
अथभञ्जनकः	४२५	अथचरमः	४३१
अथदत्तहर्षः	४२५	अथशतघ्नी	४३२
अथरत्तशर्कराकपालिकाचः	४२५	अथगितायुः	४३२
अथशावदतः	४२६	अथमरुविद्रधिः	४३२
अथकरालः	४२६	अथगजौषः	४३२
अथजिह्वारोगाः (वातजाः)	४२६	अथस्वरघ्नः	४३२
अथपिचलः	४२६	अथमांसनानमः	४३२
अथकफजः	४२६	अथावदारी	४३२
अथकासः	४२७	अथमुरखरोगाः	४३२
अथोपजिह्वः	४२७	तन्नादीवातसरः (पित्तादिसंघेपि)	४३२
अथवस्त्रपः	४२७	अथमुत्सपाकः	४३४
अथजिह्वानाड्यकंपनः	४२७	अथजतुमणिः	४३४
अथरसनाघ्नसामः	४२७	अथमेशकः	४३४
अथतालुरोगाः तत्रतावद्भुलशुडी	४२८	अथव्यागमः	४३६
अथधुवः	४२८	अथनीलिका	४३६
अथताल्वर्बुदम्	४२९	अथपायिनीकटः	४३७
अथसंघातः	४२९	अथषाट्दारी	४३७
अथतालुपुष्पुटम्	४२९	अथकृष्णीकरणं (तत्रकेशरंजनम्)	४३७
अथतालुशोषः	४२९	अथपरिवर्तिका	४३८
अथतालुणकः	४२९	अथावपाठिका	४३९
अथगलरोगाः	४३०	अथनिरुद्धमकाशः	४३९
तन्नादीवातरोहिणी	४३०	अथसन्निरुद्धगुदम्	४३९
पित्तरुहिणी	४३०	अथाहिपूतनाः	४३९
कफरोहिणी	४३०	अथोषानयोगः	४४०
अथसन्निपातजा	४३१	अथदूषणकच्य	४४०
अथरक्तजाः	४३२	अथवातित्पम्	४४०
अथकठशाळकः	४३१	अथदारुणकम्	४४१
अथान्निजिह्वकः	४३१	अथान्निषधीसैयनजनिनगु	४४१

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
हादिशिष्टसंपादितनैरुज्यक	४४१	अथासाध्यप्रदरवतीमाह	४८१
रणविधिः		अथचिकित्सानिरुत्थग्रशुद्धा	४८१
अथकर्णनिदानचिकित्साधि	४४२	तर्विलक्षणम्	
कारः (कर्णनिदानम्)		अथास्पप्रतीकारः	४८१
अथप्रतीकारः	४४४	अथसोमरोगमाह	४८६
अथकर्णपालि रोगोपक्रमः (नि	४४७	अथास्पप्रतीकारः	४८६
दानम्)		अथविद्वेषणमभिधास्ये (न	४८७
प्रतीकारः	४४८	स्यनिप्रतीकारः	
अथगोनासारोगोपक्रमेऽप्या	४४९	अथयोनयः	४८८
ख्यास्यामः		अथयोनिकदमाह	४८९
तन्निदानादिः	४४९	प्रथरूपभेदमाह	४८९
प्रतीकारः	४५१	अथयोनिरोगाणाप्रतीकारः	४८९
अथप्रतिश्यापप्रतीकारः	४५२	अथरध्याप्रतीकारः	४८९
अथनेत्ररोगनिदानचिकित्सा	४५४	अथागर्भसंपादनम्	४८३
तत्रतन्निदानम् (सर्वगताः)	४५४	अथगर्विण्याश्चिकित्सा (गर्भ	४८४
अथरुष्णजाः	४५६	मवलिते)	
अथदृष्टिजाः	४५६	अथगर्भिणीज्वरादिः	४८४
अथानुनम्	४६०	अथगर्भस्त्रावपातयोनिदानम्	४८४
अथविलासः	४६०	अथगर्भस्त्रावप्रतीकारः	४८४
अथसंघिजः	४६०	अथगर्भपतोपद्रवनाह	४८५
अथाभ्यतरपीडिकादिः	४६१	अथगर्भस्यस्थानांतरगमने	४८५
अथनेत्ररोगप्रतीकारः	४६३	उपद्रवनाह	
अथशिरोरोगचिकित्सा	४६३	अथातःपरमासान्मासिक	४८६
तत्रतत्रस्तमान्यशिरोरोगनि	४६३	वक्ष्यामः	
दानचिकित्से		अथसुखप्रसवविधिः	४८७
अथस्त्रीरोगाधिकारः	४८०	अथापरापातनविधिः	४८८
तन्निदानम् (वातप्रदरः)	४८०	अथवालपानविधिः	४८९
तत्रश्लेष्मिकम्	४८१	अथप्रसूताभगकुक्षिकरीना	४८९
अथपैत्तिकम्	४८१	प्रकृतीकरणम्	
अथत्रिदोषजः	४८१	अथकल्ललक्षणचिकित्से	४९०

चिकित्साकृत्यः यानुक्रमः

१९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथ स्तन्यशुद्धिः	५०१	अथ मिश्रप्रकरणस्तबकः	५०१
अथ दुग्धवर्धनम्	५०१	अथ गतायुषो लक्षणविधिः	५०२
अथ प्रसूताकुत्रोत्थापनम्	५०२	अथ दीर्घायुषो लक्षणाभिः	५०५
अथ रोमशान्तनम्	५०२	अथ भेषजलक्षणम्	५०६
अथ सौभाग्यशुद्धिः	५०२	अथ संयोगलक्षणानि	५०६
अथ बालरोगचिकित्सा	५०४	अथ संयोगविरुद्धानि	५०६
अथ वाजीकरणम्	५२९	अथ द्वितीयस्तबकपूरः	
अथ नलक्षणम्	५२९		
अथ वृद्धे व्यानाप्रतीकारः	५२९	एतानुक्रमणम्	
तत्र वाजीकरणविधिः	५३०		
अथ विषतत्रचिकित्सा	५३०	तत्र नाडीपरिक्षा	१
तत्र मन्त्राः	५३०	चूचपरिक्षा	१
तत्र वैद्यशास्त्रचिकित्सा	५५७	अथ परिभाषा	२
तत्र दृष्टीविषयलक्षणपूर्वचि- कित्साः	५५७	अथ सन्निपातलक्षणवि- कित्साः	२
अथ ललाटविषयचिकित्सा	५५८	अथ मूलपाकः	३
अथ ललाटविषयचिकित्सा	५५९	अथ पिच्छोल्बणम्	४
अथ कुक्षविषयप्रक्रमः	५६१	अथ कफोल्बणम्	५
अथ वृश्चिकविषयम्	५६३	अथ वातपित्तोल्बणाः	६
अथ जलोकाविषयप्रक्रमः	५६३	अथ वातकफोल्बणः	६
अथ कीरविषयप्रक्रमः	५६३	अथ पित्तकफोल्बणः	७
अथ पिपीलिकामशकादिदंश- चिकित्साः	५६३	अथ समस्तकफोल्बणः	७
अथ तारसायनाधिकारः	५६५	अथ प्रवृत्तवातमध्यपित्त- हीनकफजः	१०
तत्र ज्वीरशक्तरसायनम्	५६५	अथ मध्यवातपित्तहीनक- फजः	१०
गुडशक्तरसायनम्	५६५	अथ हीनवातवृद्धपित्तमध्य- कफजः	११
शिवागुटिकाः	५६५	अथ वृद्धवातहीनपित्तमध्य- कफजः	११
गुग्गुलुरसायनम्	५६५		
मधुकरसायनम्	५६५		

चिकित्साक्रमकल्पनानुक्रमः

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
अथमध्यवातहीनपित्तरुद्ध कफजः	१२	अथप्रतीकारः	१४
अथहीनवातमध्यपित्तरुद्ध कफजः	१३	अथकुभीपाकादिलक्षणानि अथसन्निपातेसाधारणः क्रियाः	१७ १९

इतिचिकित्साक्रमकल्पवह्निविषयानुक्रमः

मणसमाप्तम्

ये पुस्तक तय्यार मिलनेका ठिकाणा नीचे
लिखाहैः

बीरसिंहावलोकनः	१॥॥
अमृतसागरः	३
कुलमुहुर	१॥॥
चिकित्साधातु सारः	१॥॥
बालबोधपाकावली	३

गंगाविष्णु श्रीकृष्णदास

श्री व्यंकटेश्वर छापखाना

मुंबई

विकित्ताक्रमकल्पवल्या ११

रमः

नत्तागणेशंगिरिजासमेतशमुन्वधन्वन्नरिमादिवैद्यम् ॥ कुर्वे
विकित्ताक्रमकल्पवल्यांतातादितशस्त्रमहविलोक्य ॥ १ ॥
सर्वोपकारायसदाद्रिचित्ताद्योगीश्वरीदेवगणेश्वरं ॥ करोतु
सौचाद्यसमस्तदुष्टवन्धैश्चसंवर्द्धितहासनाशम् ॥ २ ॥ ओसी
चुनिर्गणितप्रसिद्धोयस्सर्वविद्यैकरवनिर्महोत्सा ॥ योवासुदे
वस्यगुरुःपृथिव्यावंशोस्तितस्येवगिशुदेकीर्तः ॥ ३ ॥ (रूपदेशे)
सुरेज्यतुल्यद्विजहृन्दजुष्टेपुरशुभेमंगलशब्दपूर्वं ॥ यत्रास्तिदेवश्च
चतुर्भुजारव्यस्त्रेलोक्यसंरक्षणतत्पराधिः ॥ ४ ॥ तन्नोद्वेष्टा
यिकविर्यशस्वीपूर्वभवानीत्यथशङ्कराक्षः ॥ योसौचतुर्वैद्यप
नामधारीत्यन्तेपरिजपदजगाम ॥ ५ ॥ तस्यापिपुत्रस्तुमहा
सुरवारव्याभैषज्यकर्षण्यथकाव्यकारी ॥ स्नातशशुचिश्चापि
ऐरुस्तरस्वीर्यशोधनशशुपदानुरागी ॥ ६ ॥ युग्मम् अभवदथ
मुतोस्मात्काशिनायेतिनाम्नानिजगुरुचरणाब्जास्वादकश्च
रीकः ॥ सद्दहकिसपिचायुर्वेदसारंनिगृह्यप्रकटयतिबुधानां
वैद्यविद्यासिंहोः ॥ ७ ॥ नत्तागुरुस्त्वान्कविहृन्दमुरव्यांस्त
त्पादपद्मोत्तदिसंनिधाय ॥ श्रीसुश्रुतंवाग्भटवैद्यधुर्यानन्या
स्तथावैचरकंप्रणम्य ॥ ८ ॥ ॥ तावद्वैद्यलक्षणं ॥ ॥ समा
धीतशास्त्रशुचिः कर्मवृत्तः कुलीनोदयालुः सुपीयूषपाणिः
परस्येङ्गितजः स्पृहाद्यैर्विहीनस्सर्वैद्योवरिष्ठस्सुधीरः प्रबोध्यः
॥ ९ ॥ ॥ अथसामान्यात्सर्वानिदुर्निदानम् ॥ ॥ जलस्या

तिप्रानान्निशाजागराच्चद्रिवास्वापतश्चातिभोज्यप्रसंगात् ॥ पुरी
 षस्यमूत्रस्यवाधारणाच्चभयंत्येववड्डिर्निमित्तैश्चरोगाः ॥१०॥
 अधसंक्षेपाद्यक्तसुक्ताहारपानकथनम् ॥ ॥ क्षुधातुरोय
 श्वजलपिबेद्वातृषातुरोयश्चमुनक्तिचान्मम् ॥ जलोदरंचक्षुधि
 तस्यतस्यतृषातुरस्यापिहिसुख्यमुग्रम् ॥११॥ ॥ अधसंक्षेपा
 ज्वरान्यरोगविषयिकीचवातादित्रयपरीक्षाबालबोधार्थं लिख्य
 ते ॥ ॥ शीर्षेसुरवेनेत्रयुगेचकर्णेभुजेकटौजानुयुगेचपीडा ॥
 रात्रौननिद्राशयनंदिवाचप्रसूनवन्नेत्रयुगेचवायुः ॥१२॥ करजन
 यनवक्त्रेमूत्रविड्देहचर्मण्यथयदिचहिपीतत्वंचवक्त्रेकदुत्वं ॥
 विरुचितपनतृष्णादाहमोहप्रलापभ्रममदवमनाद्यैर्मयुरोगः
 परीक्ष्यः ॥१३॥ अधरकंठरसनारदनासातुलतुलायमथोयदि
 शौक्यं ॥ नयनयोर्मलगत्वंचिमूत्रेविरसतारुचिताचवलाशात्
 ॥१४॥ लक्ष्येयस्मिलुक्षणांलक्ष्यतेस्मद्वन्द्वेर्देर्षिर्जायमानंभिभि
 र्वा ॥ ज्ञेयोव्याधिर्द्वजसन्निपातस्तैस्तैर्योगैर्लक्षणैश्चिकित्सा
 ॥१५॥ ॥ तत्रश्चिकित्सारंभः ॥ ॥ ज्वरस्येवकोपाद्यतस्सर्व
 रोगास्तुंदेहिनश्चोग्रपीडानयंति ॥ अतः पूर्वमेवप्रतीकारमस्य
 वदामस्स्वमत्यानुकूल्येनकिंचित् ॥१६॥ ॥ तत्रशास्त्रशाम्भ
 संतावत् ॥ ॥ सुदुःप्रार्थयामोजनानेवमेवंनसेव्यंनसेव्यंकथंवि
 त्कदापि ॥ यदाचौषधंमूदवैद्यमदिष्टंशुभंचेद्वितंवस्तदामाननी
 यम् ॥१७॥ ज्वरादितोलंघनमेवकार्यंनचमध्यतःपाचनमेवदेयं ॥
 ज्वरांतोरेचनमेवदेयमित्याहधन्वतरिरादिवैद्यः ॥१८॥ ज्वरना

शकरं नलं घनान्नतु वायोः शर्मनं हि मर्दनात् ॥ न कफस्य च छर्दना
 सरं न च मायोः शर्मनं विरेचनात् ॥ १९ ॥ ॥ अथ सामान्यतः सर्वज्व
 रस्याचक्षुः ॥ ॥ सुरतरु छत्रा विश्वा व्याघ्री सुगयु तमेतत्प्रातः पीतम्
 ॥ ज्वरबलशान्त्यै पूर्वैः प्रोक्तं शामयति सर्वं व्याघ्रे हेतुं ॥ ३० ॥ ॥ इन्द्रिया
 चर्च ॥ अथ यानादित्रयेषु क्रमाच्च योयोगाः ॥ यासक छिन्नाजल
 धरयुक्तं शूषितुमंदः सकटुकरेणुः ॥ ॥ यासक विश्वाजल धरयुक्तं
 माशुगपित्तज्वरकफहत्यै ॥ २१ ॥ इति काथत्रयं ॥ ॥ अथ सुडीन्या
 दिक्काथः ॥ ॥ स्याद्रक्तचंदनपुट्टाचिकया समेतो निंबांगधान्यस-
 हितस्समधुर्निपीतः ॥ तल्लासदाहविरुचिज्वरनाशनाय तृष्णापहस्य
 कलबैद्यचरैः प्रदिष्टः ॥ २० ॥ ॥ अथ पंचभद्रः ॥ अंभोधरः पर्पटकौ
 सुडचीभूनिंबविश्वासहितः कषायः ॥ स्यात्पंचभद्राज्यकारणयोगो
 हन्यात्सवायुं ज्वरमाशुमायोः ॥ २२ ॥ सुद्रामृतानागरपुष्करचक्रेरा
 तंकचामरवल्लिकाच ॥ संकाश्यपेयं सुभिषक्प्रदिष्टमष्टज्वराणां च
 विनाशहेतोः ॥ २२ ॥ चिवृत्सुराक्षाभिफलाविशालाचारगंधतिल
 करोहिणीच ॥ काथस्त्वमीषां ज्वरनाशनं स्यात्प्रातः प्रातः केन च भो
 दनम् ॥ २३ ॥ उदीच्य पर्पटेशीरछत्राचंदनवारिभिः ॥ दाहज्वरक्ष
 यं याति नात्र कार्या विचारणा ॥ २४ ॥ वृश्चीद्वयं च बिल्वं च जलं चापि
 सवालकं ॥ एभिश्च शर्मं सुशीतं तु कार्यं सर्वज्वरापहं ॥ २५ ॥ पीत्वा
 द्रवं सैन्धवचूर्णयुक्तं सुशृंगवेरस्य पलोच्चितं च ॥ भीरुज्वरस्तं तु परि-
 त्यजेद्द्वैविचारणात्त्रात्र न काप्यवश्यम् ॥ २६ ॥ किरातामृतानागरों-
 दीच्यसुतैः स्थिराष्टभिषग्यादिभिर्गोसुरैश्च ॥ बृहत्याद्वयेनापि सु-
 क्तं कषायं निघ्नीयाशुनूनं ज्वरं संत्यजेद्द्वै ॥ २७ ॥ रेणोः शतं जलं शीतं

तीव्रपित्तज्वरं जपेत् ॥ विश्वासुस्तकसुक्तं चेत्किंपुनश्चंदनेन च ॥ ३० ॥
 द्राक्षारेणुर्नृपतरुशिवासुस्तकाश्चापि निक्ताकाथश्चैषांसकृदपि
 यथा येन पीतो नरेण ॥ मूर्च्छाशोषप्रलयननुषाभ्रानि पित्तज्वरांश्च
 घर्मेदाहंशमयति न दातस्य वाता मयांश्च ॥ ३१ ॥ तुरालभाचप्रम
 दाकिरातं सपर्वदासकतिक्तकौचं ॥ सशर्करस्सर्वकृतः कषायस्तु
 दुदाहपित्तास्त्रनवज्वरघ्नः ॥ ३२ ॥ जलैर्जलैर्नरिधरैर्हिमैश्च शुंठी स
 मेतैश्च कृतः कषायः ॥ सदासुरवाये वस्तुमेवितश्च निदाघतृष्णास्त्र
 नवज्वरघ्नः ॥ ३३ ॥ शृंगीकृष्णाकटफलं पौष्करैश्च कृमोलेहः क्षौद्र
 कैश्चाचलित्य ॥ श्लेष्माकोपाश्वासकासेस्समेतं हन्याच्छीघ्रमान
 वस्स्वज्वरं हि ॥ ३४ ॥ व्याघ्रीदयाभूतलतादिकिरातकैश्च भूनिंबवा
 रिदयुनैरथ शृंगवेर्ध्या ॥ गोकटकैः सस्थिरकैः शतचमायोः प्रभजन
 सुतज्वरनाशनं हि ॥ ३५ ॥ छिन्नासिंहास्यविश्वाजलधरशिवाकंठ
 कारीद्वयैश्च दुस्पशैनाथरेणुर्जलदसुरसमिधासकैश्चापियुक्तः ॥
 छिन्नाद्यं पर्वदाद्यंगदितमिह तु यत्काथयोर्द्वैदमेतद्वातश्लेष्मज्वर
 घ्नं बहुलगदहृतौ वैद्यवर्धैः प्रदिष्टं ॥ ३६ ॥ क्षुद्रापटोलभूनिंबमुस्ता
 तिक्तेन्द्रजैर्यवैः ॥ शुंठीचंदनछिन्नाद्यैः श्लेष्मपित्तज्वरं जपेत् ॥ ३७ ॥
 द्रोणपुष्पाद्रवफलं मरीचैरवधूलितम् ॥ एकोनपञ्चाशतकैरुग्रहात्स
 र्वज्वरान्हरेत् ॥ ३८ ॥ भूनिंबद्रोणपुष्पाभ्यांस्वरसार्द्रकसंभवः ॥ संत
 सपयसापीतः कल्कः सर्वज्वरापहः ॥ ३९ ॥ केवलं जलसंभूतं जलं
 पीत्वा पलद्वयम् ॥ नियतं करो निसाहासितज्वरविनाशनम् ॥ ४० ॥
 वृश्चिकार्कैस्तु संपीतं सिंघूषणसमन्वितं ॥ कुटुबैकां हससाहात्सर्व
 ज्वरविनाशकम् ॥ ४१ ॥ ॥ अथ सुदर्शनचूर्णसर्वज्वरेषु ॥ ॥

पलत्रयेनागरकंचयन्हिर्याघ्रीयुगंचापिशटीचनिंबं ॥ सुराष्ट्रजा
सोषणामिन्द्रपुष्पपदोलकपुष्करकंगुडूची ॥१॥ दुरालभापर्पटको
ग्रगंधाचलायवानीतमेरुहरिद्रा ॥ विडंगतालीसकणासुराहूत्त
व्यद्यकोशीरकचंदनंच ॥२॥ पर्णाचिभार्द्धीन्द्रियवारुणाश्वभूनि
बजीवर्षभकाश्ववंशी ॥ षड्विधिव्यातिविषाचनिंबंकोकोलिका
पत्रजजातिपत्री ॥३॥ तौलीसयत्राणिचपुंडरीकंसवत्सकंवाल
कशिपुबीजम् ॥ सर्वाद्धिभागेनकिरातजेनपुष्पेणसंपेव्यचचू
र्णितंतत् ॥४॥ तिकायुतंशीतजलैश्चसेव्यंसुदर्शनंचूर्णमि
दंज्वरारिः ॥ येनैकदानूर्णमिदंचक्षुक्तंज्वरस्तुसंत्यज्यव्रजेच्चदूर
म् ॥५॥ ज्वरास्त्रिदोषोद्भवसर्वरोगांस्तच्छितदाहादियुतांनरा
णाम् ॥ सर्वाद्धिपीडासहितान्समस्तान्ज्वरान्विनाश्याशुकरो
तिपुष्टिम् ॥६॥ पृथक्कृद्दृजान्सन्निपातोद्भवांश्चज्वरान्याश्व
शूलादिक्रान्कामलांच ॥ अत्रसंमोहतन्द्रांविनाशनयेद्वैयथाक
षाहस्ताद्गतंसर्वशत्रून् ॥७॥ ॥ इतिसुदर्शनंचूर्णम् ॥ श्लो ॥
अथशेषादिकं ॥ ॥ शरंगीशटीचत्वुजपर्पटंचलज्ज्वाकुकीन्ती
भैरवकाकलिंगे ॥ शैक्राब्दकंजीरकराजिकंचश्यामामयंपंचक
पूर्वकोलम् ॥१॥ तिकासुरापद्मकतिकैकंचपागजमोदाभृगुजा
भैरवंच ॥ त्रायंतिकाशिशुधनाजमोदाजंतुधमुग्रासहितंविचूर्ण्य

१ पुष्करे मूलाभावे प्रतिनिधिबुद्धं २ नगरप्रतिनिधिबुद्धं ३ भार्द्धिप्रतिनिधि
कंदकारिजरा ४ जीवर्षभयोरभावेविदारीकंदः ५ काकोल्यभावेऽश्वगंधा ६ ताली
साभावेकंदकारिजरा ७ देयान्द्रिच्यववाकुची ८ लज्जालू ९ कौन्तेयका १० रगज
पिपरी ११ कृद्दृजव १२ सअर्जुना १३ मुरहरीमुराएकांगीतिलौके १४ तिककंभूनिबं
नस्यचभागद्वयंयथांतरं लिखितं तत् १५ अभयवालकं

चिकित्साक्रमकल्पवल्गु

॥२॥ शंखादिकंकटफलकेनयुक्तं चूर्णितु सर्वज्वरनाशनं हि ॥ दोषप्र-
योद्भूत समस्त रोगानाशं समायाति च सेविनं चेत् ॥३॥ ॥ अथ
निरुहः ॥ ॥ उशीरमारग्वधमन्मथंचपर्यश्वतस्त्रश्चमधूकयुक्ताः
॥ निरुह एषां ज्वरनाशनस्यात्सर्वत्र च धन्वंतरिरेतदाह ॥४॥ ॥
अथ वस्तिः ॥ ॥ प्रियंसुस्तामदनः कंदकारी युगेन च ॥ कल्कस्तु
मधुसर्पिभ्यां ज्वरघ्नो वस्तिरुत्तमः ॥५॥ ॥ अथोद्वर्तनम् ॥ सह
देवी वचा भद्रानाकुलीभिस्तु कारयेत् ॥ देहोद्वर्तनकं श्रेष्ठं सर्वज्वर-
विनाशनं ॥६॥ ॥ अथ धूपः ॥ पलं कषाशिवावचायवाहविश्व
सर्वपाः ॥ सनिंबरुक्मधूयनाज्ज्वजहातिरोगिणम् ॥ श्लो ॥३॥
अथ धूपादनं तैलं दीपम् ॥ वसाश्यामसर्पेन्द्रवागंधगोशृङ्गधत्तूरं
चापितैलं शवस्यैव वस्त्रेण वर्तिर्विधायाशुदीपे निदध्या च तां वै ॥ तत
श्चाभिमध्यात्समुदीप्य वर्तिं यतोरोगिशय्या समीपे निधानात्तु दीप
स्य भीतो ज्वरस्तं विहायाशुयात्येव नूनम् ॥७॥ ॥ अथ तैलानि ॥
लाक्षासमुद्भूत रसेन तुल्यं तैलं ततो मस्तु चतुर्गुणां हि ॥ मूर्वाश्वगंधा
ब्दकचंदनं च कुष्ठं शताब्दं मधुकं निशाच ॥८॥ कौंती च रास्ना कटुरो-
हिणी च मन्दाग्निनापाच्यगुस्तुक्तयुक्त्या ॥ अग्न्यंगमेतस्य विनाशये
द्द्वैयक्षादिरक्षोद्भव सर्वदोषान् ॥९॥ सर्वज्वरोन्मादहरं प्रसिद्धं स्या
द्दूर्भिणीनां सकलामयघ्नं ॥ बालग्रहाणां च विनाशकं हि वंध्यासुग-
र्भप्रदमेतदेव ॥१०॥ ॥ इति चतुर्गुणां लाक्षादिकं तैलम् ॥ लाक्षारुणाफे-
निलचंदनं च निशामधूकं जलजं च नीलम् ॥ लामज्जकं चापि हि गैरिकं

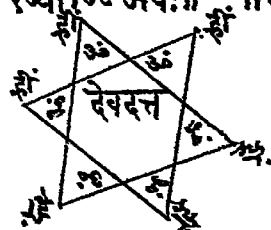
१ दुस्पर्शेनापितर्षैव नूनमित्यपि साधुग्रंथांतरे वसिष्ठो गेयासकोप्युक्तस्तस्मादिति
दुस्पर्शकैनापि किरातकेन इत्यपि कापि भूनिंबस्यालिखितत्वादिति.

चमूलचलायाश्चनिगृह्ययत्नात् ॥१॥ षष्पुष्टिमानाश्चचतुर्गुणोहि
जलेतुसंपाच्यततस्तुतदै ॥ चतुर्थभागेनचशेषमेवमत्वासमुत्तार्थ
चवस्त्रपूतम् ॥३॥ निधायनान्प्रतुवदामिचाग्नेवक्ष्यौषधीनांमपि
चात्रमानम् ॥ नामानितासामथयेद्रवाश्चविद्यांसमस्तामथतच्छ्रु
एगुध्वं ॥४॥ कुशाश्वगंधामधुपूतकेशीत्वक्चोरकंवेतसकंचयदां ॥
दिवौकसांकाष्ठमथोग्रकाष्ठमक्षौकमक्षौकमितंसमस्तम् ॥५॥ कौ
तीमिसिन्ध्यापिनरवंतथैवकषायनीरेणान्वयेषयित्वा ॥ शुक्लारनाला
दिकमत्रमस्तुक्षीरंतथाचादकमात्रमानाः ॥६॥ प्रस्थप्रमाणंचकटा
हमध्येतैलंतुसंपात्यततोन्त्यमेवं ॥ द्रव्यंसमस्तंतुततोत्रदत्वाविपाच
येद्देवमेवनत्वा ॥ लाक्षादिकंतैलमिदंनिहतिसवायुपित्तास्त्रवला
शजातम् ॥ तृष्णाप्रलापादिकतालुशोषैर्युक्तंफ्रमेणापिगणंज्वरा
णाम् ॥७॥ रक्षांसिपूतोरगडाकिनीनांगणांश्चबालग्रहशाकिनी
नाम् ॥ अभ्यंगतो न्येपिहिदुष्टसंधानशयनिचिबंनहि किंचिदत्र ॥८॥
महालाक्षादिकंचैतत्कृपयाभगवान्प्रभुः ॥ मकटीचकारलोकानां
हितायवरकोमुनिः ॥९॥ ॥ इतिमहालाक्षादिकम् ॥ ॥ अथषट्
तकृतैलम् ॥ रुष्णाबलानागरचंदनंरुगलाक्षारुणासैंधवरोहिणी
भिः ॥ सूर्वासुरदुर्नलदंसमंचयच्छयेब्धिकेनाब्दकरोहिषंच ॥१॥ स
चैवधीभिश्चयुक्तयुक्त्यातैलंपचेत्सङ्गुणान्तकयुक्तं ॥ शीतादि
दोषैश्चयुतान्समस्तान्ज्वरान्विनाश्यायुक्तोतिपुष्टिम् ॥२॥ ॥ इ
मितैलानि ॥ ॥ अथघृतम् ॥ वासाऽमृतायासकगोस्तनीभिर्भा
ज्याचपंचांङ्गिफलत्रयेश्च ॥ काश्मर्य्यनिंबद्रवमाक्षिकैश्चप्रस्थघृत
स्याप्तमितैश्चसर्वैः ॥३॥ संपाचितंवासकहव्यमेतत्सर्वज्वरानीकषि

नाशनंच ॥ सेज्यंचवैस्वाभित्तलानुकूलं सर्वप्रहाऽपस्मृतिनाशकंच ॥२॥ इतिचासादिघृतम् ॥ ॥अथनस्यम् ॥ नराणां केशेभ्यः प्रभव
मिह तैलेन सहितं निधृष्याथोतुं दं विधिवदपिकाकस्य नितराम् ॥ त
नोनस्यं दत्वा ज्वरबलहरं चाशुगदितं नराणां क्षीणानां बहुजमितपी
डाब्धिनरणो ॥ १॥ ॥अथनचज्वरे रसाः ॥ बीजं भवस्याथ गिरेश
पुण्यास्स शोषणं दं कणशुभ्रखंडं ॥ मीनस्य पितैरथ भावितं पै नवज्व
रारिः प्रथितस्तुलोके ॥ ३॥ खंडं समानं च वदंति चात्र तद्दक्षणे बलं यु
गंच मानं ॥ तथा लुपानेऽर्द्रकं रसं हि भिरात्रितोयं ज्वरनाशनेऽलम् ॥ २
शांतेतापे तत्र युक्तं च पथ्यं हंत कां थंत क्रयुक्तं च भक्तं ॥ पिनाधिक्ये मू
र्द्धितोयं निपात्य तापापायं कारयेत्स द्विषम्यः ॥ ३॥ ॥अथज्वरधूम
केतुः ॥ भगान्याभवस्याथ बीजं विमर्द्य ततस्तत्समं हिं गुलं सिंधुफे
नम् ॥ प्रदेयं ज्वरे चार्द्रकं द्वावयुक्तो ज्वरारण्यदावानलोयं प्रसिद्धः ॥ ४
॥अथमहाज्वरांकुशः ॥ संशोधितं वै शिवयोश्च बीजं शाणप्रमाणेन
विषंच तद्दत् ॥ धनूरकं निस्तुषमे वक्तृत्वाशाणं त्रयंच द्विगुणं समस्तात्
॥ १॥ हेमादिकं माक्षिकमेव सर्वै रवल्वेतुसंमर्द्य मिदं द्विगुणं ॥ जंबीरजी
रेण च चार्द्रकस्य देयं त्रिदोषोत्थमहाज्वरेषु ॥ २॥ चातुर्थिकं च्यादिकं जा
शनेयमेकाहिके वै विषमे पिशास्तः ॥ ज्वरांकुशोयं प्रथितः क्षितौ तज्जीर्ण
ज्वरं चापि पिनाशयेद्यत् ॥ ३॥ ॥अथरसपर्वटीविधिः ॥ ॥जया
भंगराजप्रसूनोद्भवैश्च तथा वर्द्धमानोद्भवैः काकमान्याः ॥ द्वयैश्च शुबी
जंतु संशोध्य यत्नात्ततो गंधकं तत्समं शोध्य बुल्या ॥ १॥ ततस्तद्वयं
भंगराजद्वयैस्तु पुनर्मर्दयित्वा त्रिधा समधावा ॥ निरीक्ष्याथ तं कज्जली

भूतसूतमलातेवदयस्त्सुसंद्रावयित्वा ॥२॥ ततस्तत्रधूमादिकैर्वर्जिते
 चद्रवीभूतमालोक्यमोचाप्रसूने ॥ महिष्याः पुरीषस्थिते संनिपात्य पुन-
 श्रान्यपन्नतदूर्ध्वनिधाय ॥ ३॥ प्रपीड्यायतां पर्यटीं संगृहीत्वा विचूर्ण्य
 शगुंजामितेयं प्रदेया ॥ सुबाल्हीकगुंजार्द्धकेनापि जीरे सुभृष्टैर्यथा व्या-
 धियोगैश्च युक्ता ॥ ४॥ पुरा व्याधिभीतजगत्सर्वमेव कृपाविष्टचिन्-
 शिवस्सन्निरीक्ष्य ॥ क्ताशुरोगोपहृत्यै जनानां रसेनैव पूर्वैशुभां पर्य-
 टीहि ॥ ५॥ गुंजाप्रमाणां प्रथमे हि शुक्तादिने दिने रक्तिकमीनवृद्धा ॥ ए-
 कादशाहाद्भूतितां विहाय गुंजैकया विंशतिवासरांते ॥ ६॥ सत्पज्यनत्वा
 स्वगुरुं शिवं च विप्रान् सदा यथा सुभोजनायैः ॥ स्वात्वा च होमादिकदा
 नधर्मान् कृत्वा जनो रोगैर्विमुक्तः ॥ ७॥ अस्यानुपाने तुलुकत्रयं हि
 जलं हिमानं दशरक्तिकातः ॥ ऊर्द्धं न देयं क्रमतः कदापि सदैव धुर्यै-
 रसपर्यटीयम् ॥ ८॥ ज्वरान्समस्तान्महणीगदं च शूलानि सारौ च
 जलोदरं च ॥ सकामलं पांडुमथान्यरोगान् पूहंतथानाशयति ध्रु-
 वं च ॥ ९॥ जीवेद्द्विर्षशतं ज्वरादिरहितस्सर्वङ्गिपुष्टो युवानो पेयाच्च
 जरा कदापि मनुजं च पर्यटीभक्षयेत् ॥ गौरीशः कृपया पुनोप्यति-
 तरां पीडां ज्वरायैः कृतां दृष्ट्वेवं ऽरचयत्पुरा स भगवान् यां रूग्ण-
 र्धसिनीम् ॥ १०॥ ॥ इति रसपर्यटीरसः ॥ अथाऽपचितदो-
 षस्य पीरोलं न्यनक्षीणस्याऽनुचितपथ्यस्य वामो हृहरंतर्पणम्
 ॥ स्वार्जूरकैर्दाडिमहारह्राप्रिया लुलाजैश्च परूषकैश्च ॥ स्यान्तर्प-
 णां च सिकरं नराणां क्षुधातुराणां ज्वरनाशनं च ॥ ११॥ अथ ज्व-
 रोचितपथ्यानि ॥ सुज्ञानषष्टिं गतपंचकोलैः पटोलवृंताकगुंडीनि-
 पत्रैः ॥ पथ्यं यथाप्राप्तिरुचेर्हितं यत्तदेयमेवात्र भिषग्वरिष्ठैः ॥ १२॥

पथ्यंशुक्तासैन्धवेनाश्रितं वै पीत्वा तत्र किंचिदेवोदरे स्वे ॥ वामपाणिं
 संनिधायाद्यचैतान्स्मृत्वा गस्त्यं कुंभकर्णशानिच ॥ ३ ॥ किंचिद्वत्वा
 यादचारेण यश्चात्शय्यापृष्ठे वामपार्श्वे च विहान् ॥ हस्तौ पादौ संप्र
 सार्यैव तद्वा कुर्वाद्यलं येन वै जागरूकः ॥ ३ ॥ ॥ अथ जलमन्त्रेण
 प्रासंगिकं ॥ ॥ भुक्तेऽप्येवात्यजलप्रदेयं धनेयधेष्टं तु वदंति धी-
 राः ॥ देयं शतं लंघनमुद्गरस्य शीतं तु तस्य ध्ययुतस्य जंतोः ॥ ६
 ॥ औषधिदानाभावे वनौषध्यादिबंधनमंत्रजपयंत्रभक्षणदिना
 ज्वरोत्तरणम् ॥ अहिर्बुध्ने ब्रह्मवृक्षोद्भवंच वृंतं यद्वा मूलमात्रं प्रगृ-
 ह्य ॥ बध्वा हस्ते कंकणस्य प्रदेशे हन्यात्सर्वास्तज्ज्वरांश्चाप्यवश्यम्
 ॥ १ ॥ गोपालपत्र्यास्सह देविकाया मूलंच कंठे हि निबध्यत्वात् ॥
 श्मशानजं यत्सह देविमूलं हस्ते निबद्धं ज्वरनाशनं तत् ॥ १ ॥ मूलं त-
 द्ब्रूतकेश्यास्तु सप्त रक्तैः सूत्रैः पाणिमूले ज्वरमं ॥ सूर्यावन्ति-
 ज्जातमेवेन्न कर्णे दूर्वा मूलं हस्तबद्धं च तद्वत् ॥ २ ॥ ॥ अथ मंत्रः
 ॥ ओ३ ज्वरशृणु २ गर्ज २ स्रंद २ सुंच २ नरस्याधेजपति एकाहिकं
 व्याहिकं व्याहिकं चातुर्थिकं भौतिकं नित्यज्वरं आगतुकं हुं फट् स्वाहा
 कटिमुंच पादौ सुंच अमुकस्य विषमज्वरं नाशयतु अस्य पुरश्चरणम-
 हसहस्रम् ८००० प्रयोगेतु ज्वरितमस्तके करंदत्वा १ सौत्तरशतसं-
 रव्या १०८ जपः ॥ ॥ अथ यंत्रम् ॥ रुनागवल्लीदत्तमध्यभागेषट्

कोणयंत्रं विलिख्यत्वात् ॥ चूर्णचयद्वैदृषद-
 स्तुतेन तन्मध्यभागे ज्वरितस्य नाम ॥ १ ॥ ॐ
 कारमेवात्र दलैषु सम्यग्घ्रांकारमेवाथ दलाग्र-
 कैषु ॥ संपूज्य धूपैरथ दीपकाद्यैस्संभक्षणा-

येवचदापयेत्तम् ॥३॥ दिनत्रयं तज्ज्वरितेन शुक्तं सर्वान्ज्वरांश्चाशु
विनाशयेद्दे ॥ असाध्यतां यस्तुगतोप्यवश्यं स चापि शांतिं विलभेदज
स्म ॥३॥ ॥ इति श्रीगुरुस्त्ररण्याङ्गामधुपकाशीनाथकृतायां त्रिकि

त्साक्रमकल्पचल्यां सामान्यज्वरजिकित्सापसगगंधितः प्रथमः स्तव
कः ॥१॥ ॥ गजास्यधनंतरिभैरवादीन् नो म्बिययत्पूर्णकृपाकटाक्षा

त् ॥ कुर्वेच्चिकित्सा मथसन्निपातमद्वार्णवोत्तारकरीमहं वै ॥१॥ ॥

वावत्सन्निपातकोपेकसर्पा ॥ ॥ तापसास्त्वमधुरैश्च शीतलैः रूक्षकैर्गुरु
तैः कषोपकैः ॥ स्निग्धकैः पलकद्रूपसेवनैः क्रोधकामवनितातिसेवनैः

१ ॥ ज्यायोमचिन्तार्थहृशो कशीतैरुष्णैश्च नीहारनिदाघतोपि ॥ मधोच
वर्षासुशरदधीहप्रायः प्रकुप्यंति च सन्निपाताः ॥२॥ ॥ त्रिदोषसर्पभाक्षितं

जनहियस्तुरक्षयेत् स एव सर्वविदुरुः प्रयूज्य एव सर्वदा ॥३॥ ॥ त्रिदोष
वारिवारिधौ जननं निमग्नमेव यस्स दौषधैः प्रकल्पनावमचतस्य तारये

त् ॥ यदेवमस्ति किंतदा सुबुद्धि युक्तमानसैर्यतो न तत्समोस्ति कोपि मि
त्रबंधुरत्र वै ॥४॥ ॥ अथ सन्निपातानां नामलक्षणं चिकित्सा च ॥

संधिकौतदयथूचविभ्रमश्शीतकांगमयतंद्रिकंततः ॥ कठकुब्जमथ
कर्णिकंततो भुग्नेत्ररुधिरास्यकौततः ॥१॥ ॥ वाक्प्रलापमथ जिह्वकंत

तो विद्वि पूर्वमभिसंयुतंततः ॥ न्यासकंचरकसुश्रुतादिभिर्वर्णिताश्च ब
हुधात्रयोदश ॥२॥ ॥ अथ संधिकलक्षणं चिकित्से ॥ कफप्रवृ

द्धिर्बलहानिजागरौ भ्रमस्स शूलस्स कलांगपीडनम् ॥ सुनसदेहं बहुवे
१ राजिकादिः अलंजवीरादिः मधुराः शारद्विचवगोघूमादयः शीतलैर्वृणान्नादिभिः रूक्षैश्च

णकादिभिः पुरुतैः पाषादिभिः रूपायैः विमीतकादिभिः स्निग्धैर्धृतादिभिः पलमांसं कुरुसौ
भोजनं बीजादिः कृमोऽभिलाषः क्रौं प्रअतिवनिती प्रसंगेति मेथुनं ३ ज्यायोमो मूयौ निपत्य
हस्तपादादिना सुहृगादिना वास्वदेहसुख्ययै प्रयासस्स एव ४ निता प्र-ग्रहादुष्ठाः पिशा
चादयः शोक्रः प्र-तंडुलमंदादिः शीतल उष्णमधिनापः नीहारस्तु वारः निदाघ यमर्षः

दनान्वितं सशोषदाहैश्च युतं हि संधिकम् ॥१॥ स्यात्संधिके लं धनमेव ता
 वत्त्वेदः प्रलेपादिकरूक्षकर्म ॥ कुत्सां षपंचां ग्रिशृतं च सिंधु विशवासुतं
 पथ्यमथोन्ननम् ॥२॥ यथाग्रसंपंचमूलेन चैके कुलत्थैः कणाद्रोद्ध
 चैस्तिथुसुक्तैः ॥ वदन्तीह चैकेऽगदंकारवर्ष्यासुपथ्यं त्रिदोषोत्थरोगोप
 हृत्यै ॥३॥ गुडूचीशरीरुद्धदारुस्सुराह्णशिवाक्षोद्धवैर्धात्रिजातैः फलैश्च
 ॥ सविश्वं पुरेणापि सुक्तं कषायं सुसेच्यं ग्रहे संधिके नैव पूर्वम् ॥४॥ गंध
 वैहस्तोद्धवमूलविश्वारात्नासुराह्णैश्च शिवाऽमृताभिः ॥ समीरजातान
 सकलामयांश्च शृतः कषायश्च निहंत्य च शयम् ॥५॥ कणामूलेर्वासां क
 लितरुशिवाराजतरुभिः शृतः काथः पीतो यदि च निधत्तं संधिकगदः ॥
 विनश्यत्येवाह्वा बहुबलकृतेश्चाप्यतिबलो यथामद्यं विप्रो निजगुरु
 कृताज्ञैकजडधीः ॥६॥ शतावरीसुस्तकपंचमूलद्वयैश्च रात्मानिल
 शञ्जुपिशैवेः ॥ वत्स्याचतित्तास्तरदारुपथ्या कंचूरकैश्चापिकृतः कषा
 यः ॥७॥ मन्यास्तं भेषत्रवृद्धौ च कल्यां सर्वांगोद्धृतासु पीडासु चा
 पि ॥ जातासु स्वाच्छत्रुरित्युक्तमेव प्राचीनैस्संद्रोगहारिः प्रसुरव्यैः ॥
 ८॥ ॥ युग्मम् ॥ ॥ अथ धूपः ॥ निगुण्डिकासर्वयनिंबयत्रएला
 पुरैधूपनमेव यजुं ॥ दोषत्रयोद्धृतमिहैव तत्तु निहंतिसंधिग्रहसन्नि
 पातम् ॥१॥ ॥ अथांतकोऽचिकित्स्यः ॥ दाहोद्विक्वाचांगभं
 गौऽरुचिश्च मोहस्तोदोयत्रचैते भवंति ॥ कासस्सर्वेष्वांगवर्गेषु ताप
 स्सोयं ज्योत्थनकारव्योऽचिकित्स्युः ॥१॥ अत्रौषधं वैद्यवरैः प्र
 दिष्टं गोविंदगोपालगदाधरेति ॥ गौरीपतेनागधरस्मरेशीतां
 शुभौलेत्यथ मामवत्वम् ॥२॥ ॥ अथ रुग्दाहलक्षणचिकि
 त्ते ॥ रुग्दाहे कंठमन्याहवुतुदनमपिशवासतृष्णाप्रलापाः
 १ कंठमन्याहवुषपितुर्न पीडा

मोहोमाद्यैश्चैर्युतदहचयदाशूलशल्याकुलम् ॥ कष्टात्साध्य
स्तुनृनगदहरणपरैर्मैषजैर्वैद्ययुग्मैः रोगी तस्माद्भिदोषैर्युतदहकथि
तौ यत्नतस्साध्य एषः ॥ ११ ॥ हरीतकीपर्यटहारहाराशम्याकमुत्तरयति
क्त्याच ॥ शृतं जलं नाशयति त्रिदोषं रुग्दाहकं रामद्वयप्रलबम् ॥ १२ ॥
चोशीरोतिक्ता कलितरुफलं निबमपि च निशा युग्मं ब्राह्मीजलधर
किरातेन सहितम् ॥ शृतं कथं चैभिर्दशभिरेषूले रमलकैर्बलापय्या
काशातीक्ष्णुतमिदं दाहशमनम् ॥ १३ ॥ नलदंजलदं च पर्यटं सनरवं च द
नमन्नरक्तकम् ॥ शृतं मेवजले कषायकं परिपीतं दवयु प्रणाशनं ॥ १४ ॥
॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ बदर्यैरिष्टोद्धवसत्यवालफेनं च गंधोद्धवपंक्यु
क्तं ॥ रुग्दाहवाचपादतले प्रलिप्य त्रिदोषशान्तिं च लभेदजस्त्रम् ॥ १५ ॥
अथ धूपः ॥ ॥ कररुहनतनीरचन्दनैर्धनसारंगरुभिस्समिल्हेकैः
॥ मथुरामधुयुतं विधूपनं नियतं दाहविनाशनं स्मृतम् ॥ १६ ॥ पीनश्रोणि
पयोधराकृशकटीगंभीरनाभीदृढाभृगश्यामलकुन्तलाशिशुरवी
रोमावलीमंडिता ॥ प्रासायस्यभुजांतरालमबलादुःखौघविध्वंसिनी
तस्यान्यन्नमहौषधं हि दयौ प्राज्ञैः कृतं काप्यहो ॥ १७ ॥ रंभोरूपीन
वसोरुहयुगलं थोकुं कंठो धनुर्धुक्तं वक्रशशांकप्रतिनिधित
थातत्कलायुग्मदंतैः ॥ अस्याः कापीहृदाहज्वरकृशतरेणाप्यते पू
र्वपुण्यैः कोवादाहज्वरोयं शमयति तदा सैव दुःखौघराशिम् ॥ १८ ॥
॥ अथ चित्तश्रमः ॥ लक्षणविकित्ते ॥ प्रलयनिकृतं निरीक्षते मु

१ प्रतापोनर्थापवादः २ मोहो ज्ञानाभावः ३ मदोद्यत्तूरफललक्षणजातद्वज्रतस्यमा

पोमाद्यः ४ बहुपीडाजनितोर्यश्रमस्तदाष्टैः ५ कोशातकोजालिनी ६ शृतं तरेभिरसौ

कषायकः परिपीतो दवयु प्रणाशनम् ७ कररुहनरवं

८ नतंतगरनी

वालकं ९ सिल्लकस्तृणविशेषः

गयन्त्युत्थितिगायतिक्वचित् ॥ क्वचिदप्यतिरौतिनिश्चितं वितथं हास्यति
 चित्तविषममी ॥ १॥ हरीतकीपर्यटमुस्तकैश्च तिसृक्काशिवागोरस्तनिका
 किरातैः ॥ पटोलशम्याककुतष्टकषायश्चित्तफ्नमारण्यहिरण्यरे
 ताः ॥ १॥ द्राक्षाशिवापर्यटशंखपुष्पीशम्याकमुस्ताकदुकापर्याप्तिः
 ॥ द्रोणेन युक्तश्चकृतः कषायश्चित्तफ्नमारण्यद्रुताशनेयम् ॥ २॥
 ॥ अथ शीतांगलक्षणचिकित्से ॥ ॥ तुहिनसमशरीरं छर्द्य
 तीसारतृष्णादवयुरपिचकासश्वासहिक्कादिभिश्च ॥ त्वरितमर
 णजीवींस्तुलुशब्दोनितांतं त्रिजनिबहुरोगः पीड्यते शीतगात्रे ॥
 १॥ ॥ अयमचिकित्सः ॥ शीतांगके भेषजमेतदेव श्रीरामना
 रायणवासुदेव ॥ जल्पन्नरः शांतिमुपैतियत्तु दानादिकंचाप्यपरं
 नलोके ॥ २॥ अथ तंद्रिकलक्षणाचिकित्से ॥ ॥ वलासस्तंद्रा
 र्तिज्वरकसनतृष्णाकुलतनुस्तथाश्यावाजिह्वापृथुलकठिनोत्कं
 टकयुता ॥ स्कमश्चातीसारश्चसनपरितापश्चुतिरुज्जोयदाकं
 दूःकं देभवति नितरांतंद्रिकगदः ॥ १॥ निर्दग्धिकानागरपुष्कराणां
 भार्द्दीशिवाछिन्नरुहायुतानां ॥ कषायकोयंतुनिहंतितंद्रायुतं
 त्रिदोषं नतुचित्रमत्र ॥ १॥ नतं शुंठीकुष्ठं मरिचमगधेरात्रियुगलं
 गवाक्षुग्रेवास्ति प्रभवसलिले नैव सकलं ॥ प्रपिष्टं नासायांगतम
 थनलीलायुवशतो विनाशंतंद्रायास्त्वरितमिह नस्यं प्रकुरुते ॥
 ॥ इति नस्यं ॥ ॥ अथांजनम् ॥ तुहिनंचकणाशिला
 युताद्यथलात्वाचतुरंगमस्य वै ॥ लवणोत्तसमाक्षिकान्वितं कृतं
 मेभिस्त्वित्तंद्रिकांजनम् ॥ १॥ ॥ पाठांतरंच ॥ ॥ मनशिः

लामागधिका मधूनि चंद्रश्च लालाचतुरंगमस्य ॥ ससंधवंचेन्नय
 नेजितानितंद्रांसनिद्रांचविनाशयंति ॥२॥ अन्यच्च ॥ कणापथ्या
 धात्रीमरिचचिरबिलासकलवर्णनिशात्युग्रशुंठीकलितरुफला-
 स्थित्वयवचा ॥ समंपथ्यावस्तिप्रभवसलिलैर्नेत्रकमलेनियुक्तं च
 तंद्रो बहुविहितदोषांश्चशमयेत् ॥३॥ अथकंठकुब्जलक्षणं ॥
 शिरोर्तिः कंठस्यग्रहणमथमोहोविलपनंतथोरस्केजाताबहुपव
 नपीडापिनितराम् ॥ हस्तस्तंभोमूर्च्छापरितपनमुच्चैरपियदातदा
 स्यात्कंठाद्यंगदितमिहकुब्जांतमपि वै ॥१॥ कटुत्रयैरात्रियुगा-
 सकाभ्यांतिक्ताशिवाधात्रियुतैर्विभीतैः ॥ वासासमेतश्चकृतः
 कषायस्यात्कंठकुब्जस्यविनाशनाथ ॥२॥ शृंगीतिक्तामागधी
 कटुफलैश्चविषाव्याघ्रीयुग्मधात्रीफलैश्च ॥ वासाक्षाभ्यां-
 चित्रकैः पुष्करेणसाकंमुस्ताचेतकीयत्सकैश्च ॥१॥ कृत्वाकांथं
 चव्यभूनिंबकोष्ठैः रात्र्यांसद्यः सुश्रितंतत्सभाते ॥ देयंपातुंकं
 ठकुब्जापहत्यैसर्वैर्वैद्यैः सुश्रुताद्यैरिहोक्तम् ॥२॥ युग्मम् ॥
 अथनस्थम् ॥ कटुत्रयैस्तु बिजलोद्भवतु नस्यंद्यपामार्गजबी
 जजंवा ॥ कणाद्युतंचापिनिहंतिकंठकुब्जंहिचित्रं नहि किंचिदत्र
 ॥१॥ अथकर्णकलक्षणं चि ॥ नाबलक्षणमुच्यते ॥ ॥ वा
 धिर्य्यं कर्णमूलेश्वयधुरपियदामौलिदेशमसेकः कंठग्राहो
 गयीडाप्रलपनमापिवैश्वासकंपादयश्च ॥ आदौमध्येतथा
 नेक्रमतद्रुहगदोऽसौध्यसाध्योपसाध्योयत्रैतेकर्णिकंतंविधि
 १ बहुभिर्भूतयेतालडाकिन्यादिभिः बहुजनितेत्यपिसाधुः २ कान्देवरातः ३ ज्वरादौ
 जलमध्येचज्वरान्तिवप्रवेदलं असाध्योयलसाध्यश्चसुसाध्यश्चेति निर्णयः

धबुधगणाः कष्टसाध्यं वदन्ति ॥ १॥ चि० ॥ रास्ताव्याघ्रीजलधर
 शिवायुकरैश्चोग्रगंधाशङ्गीभार्द्दीर्घिकदुकयुतैस्तिक्तकाद्यैश्शतं
 च॥ क्वाथपीत्वात्रिजनितमहाकर्णकग्रंथिरोगान्मुक्तोयद्वत्समृतह
 रपदोदुष्टसंसारपाशात् ॥ २॥ त्रिकटुत्रिफलादशांघ्रिकैः कटुकामा
 गंधिकासमन्वितैः ॥ धरणीपितुमंदसंयुतैश्शतमत्रैवनिहंतिक-
 र्णकं ॥ ३॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ रात्रिंविशालेंगुदिसैंधवानिकु
 र्वंसुरदुश्चसुपेषितानि ॥ अर्कस्यदुग्धेनतुलेपितानिग्रंथौविनाशा
 यमयंतितस्य ॥ ४॥ अनलंकुटजंचकुंभिकागदकासीसयुतारु
 णांतथा ॥ त्रिषयोयुतमेभिस्त्रयैपरिलेपादपिकर्णकक्षयः ॥ ५॥
 ॥ ॥ अथ नस्यम् ॥ ॥ कटुषापानीयकृतंचनस्यंसैंधवमाग
 धिकासमेतम् ॥ करोतिनाशंलिहकर्मूलसंजातकष्टस्यनचित्र
 मत्र ॥ ६॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ चक्रार्कदुग्धगुडचित्रकपुष्करैश्च
 कासीसकुष्ठसहितैर्दुग्धजाययाच ॥ कृमः प्रलेपइहसप्तदिनां
 तरालेग्रंथौविनाशयतितंलिहनैवचिंता ॥ ७॥ अथशुभ्रनेत्र
 लक्षणविकित्तौ ॥ ज्वरस्यातिवृद्धिः स्मृतेश्चातिहानिः प्रलापो
 भ्रमश्चापिशोफश्चमोहः ॥ सकंपोयदाशुग्नदृष्टिर्नरोयस्तदाशु
 मनेचस्तुकच्छेपसाध्यः ॥ १॥ चिकि० ॥ निशायुग्मंतिक्ता
 जलधरशिवा निचमपिचकलिंगंधाव्यावाफलमिहपटोलेनसंदि
 तम् ॥ कृतैर्वांशुद्रायाः शतमपिनिपीतप्रशमयेन्निदोषात्थंशुभा
 यथमथनयनांतंचनितराम् ॥ २॥ स्याद्भ्रमेन्नामयनाशनायंक्वाथः

पदोलाब्दसुरदुर्निबैः ॥ तिकाशिवाधान्ययुतः कृतोपिदोषत्रधारण्य
 दवःप्रसिद्धः ॥ १ ॥ मधूकभूनिंबकणासमेतं परमोनमोरीचकणाशिला
 भिः ॥ १ ॥ कणोगदाभ्यांचमधूकसारैः ससैंधवंहिंसुयुतंचनस्पसा
 ॥ लेहमंजननावनयुगमंरामवेदमनोजशरैश्च ॥ औषधैः क्रमतःपरि
 ज्ञेयंसन्निपातहरंपरमत्र ॥ २ ॥ शुभम् ॥ मरीचोद्यगंधाकणाशंगवैरै
 रसौनाश्वगंधामधूकद्वसारैः ॥ जलैश्छागजैस्सिंधुसुक्तंतुपिष्टंविना
 शनयेद्बुधनेत्रंतुनस्पस्य ॥ ५ ॥ अथरक्तक्षीविलक्षणाचिकित्से ज्वर
 स्तृष्णाछर्दिरुधिरभवचिन्हैश्चरसनायदाश्यावारक्ताश्रममंदयुतश्चा
 पितदवशुः ॥ तथासंज्ञानाशोऽतिसरणामपीहश्वसनकंतदारक्तक्षीवी
 यमभवनमेवंजिगमिषुः ॥ १ ॥ वासापर्यटधन्वयासकफलीभूनिंब
 तिकाकृतंक्वाथपीतमिदंप्रभातसमयेसहैवदत्तंरुभिः ॥ रक्तंजात
 मिहैववक्त्रकमलेचिंतायथादेहिनोदेहांतर्गतमाशुचैवशमयेद्दुहं
 तमेवद्रुतं ॥ १ ॥ नलपद्मकपर्यटकैस्समेर्मधुकनिंबंजलारुणचर्दनैः
 शृतमिहैवचभीरुसमन्वितंरुधिरमास्यगमाशुविनाशयेत् ॥ २ ॥
 ॥ ॥ अथप्रलापलक्षणाचिकित्से ॥ ॥ कैयः प्रवासः पवमानः
 जाड्यंवाक्यस्यबाहुत्यमथप्रलापः ॥ संज्ञाप्रणाशोव्यथशंख
 पीडाशोफः प्रलापीयममयुपैति ॥ १ ॥ त्रिदेशंतरुशिवाभ्यांहारै
 हूराश्वगंधाननंदरवरपुष्पीभूतकैशीकिरातैः ॥ जलधरकटुका-

१ लेहमं २ रसौनादिशिलातिर्जनम ३ मरीचमरीचसंग्रंथिचूर्ण ४ शिलासनशिला ५ करणा
 दिहिंती नैवम ६ मधूकसारमधूककाष्ठान्तिकाशमेव ७ लेहं लेहमेव ८ अजननावन
 यादयोयुगमनयुगमिति ९ अत्रपूर्वश्लोकः १० मधुपुष्टिकाः ११ जलशालकः
 १२ अरुणरक्तचर्दनः १३ मरीकशानावरी १४ अथिस्सर्वमथमानिलक्षणः कणादिशोफाते
 पुनर्निशेषः १५ मयासोव्यायामः सचउत्थानोत्फालादिरितिपैवमानोपायस्तद्वर्तमानाड्यमं
 गाशनेवाप्यः १६ लभियतानियतावादः १७ मलायानर्थभाषणमक्षणाद्व्यकालोमावैदमधुरंवा
 क्येनवादिवादिहृत्पुष्टिनास्मिद्व्यादिप्रलापः १८ हारहारागोस्वनी १९ नर्तनगरंदवरपुष्पीशरसपुष्पीलो
 पीभूतकरीः २० किरातैर्नक्तमालः २१ किराती इतिमोषायांतत्वयमन्त्रिवः

भ्यांभारतीरेणुयुक्तंशतमिदमिहपीतनाशयेदुधलायम्॥१॥
 विवारिधरपर्यदविशैर्वासिकेनदशमूलसमेतैः॥चंदनेनचशतंहि
 पयोत्रयानतःप्रलयनभ्रमहृत्यै॥२॥ ॥अथजिह्वकलक्षणचि-
 कित्से॥ ॥बाधिर्यमूकतास्याञ्जुसनकसनकौजिह्वकेकंदके
 रैर्युक्ताजिह्वातथास्याद्दुःकठिनतरैर्यत्रचापीहनूनम्॥भिद्राना
 शोबलस्यक्षयमिहगदितःकष्टसाध्योनितांतस्माद्द्वैर्धुरीणै-
 सुतकरयुतैर्यत्नतस्साध्यः॥१॥ ॥अथचिकित्सोच्यते॥
 शिरीषपथ्याक्षयदोलनिंबनिशाद्वयैःपुष्करविश्वसिंही॥सु-
 स्तायुडूचीसहितःकषायस्याज्जिह्वकारव्येजनिपुत्रतुल्यः॥१॥
 ॥यद्राजिकासैधवमातुलुंगरसैश्चयुक्तंकटुतैलमेव॥जिह्वावि-
 लित्तुतदेवजिह्वासंशोध्यतत्कंदकनाशकरि॥२॥ ॥अथ
 धूयः॥ ॥महेन्द्रमार्तंडफलत्रयैश्चनिर्गुण्डिकानिंबवचागै-
 र्श्च॥सिद्धार्थभंगाचैरबिल्वपुष्पैर्मध्वासैर्वधूपनमत्रशस्तम्
 ॥३॥यद्ग्रस्तेजंतौत्रिजनितमहाव्यालसुरवगेतथाप्रेताद्भीते
 बहुभययुतेचैवमनुजे॥वरंघूपंचैतद्भयशमनमार्तस्थनितंराय
 तस्तत्रेतत्रेबहुमतविचारेणकथितम्॥४॥ ॥युग्म॥ ॥अथा-
 भिन्यासलक्षणचिकित्से॥ ॥अभिन्यासेस्निग्धंपदनमिहदोष
 त्रयकृतंविनाशोनिद्रायाश्चसनकसनौचाप्यधिरतम्॥वचो-
 हानिगर्लानिर्भवतिबलनाशश्चनियतंमहामृत्योरस्यंगदितमि-

१ वारिवालकम्. २ तस्याः जिह्वायाः कंदकानां नाशं करोति तथा भूतमिति. ३ म-
 हेन्द्रं द्रजयः मार्तंडः अर्कस्तस्य मूलं ४ विरबिल्वकरंजः

दमेवात्र नितराम् ॥ १ ॥ अथ चि० ॥ तावन्मुखशुद्धिः बाल्मीकवि
 स्वासहितप्रभाते पीत्वा द्रवंचार्कं वजातमेकम् ॥ तित्तासमंचापि
 कटुपुक्तवक्रस्थशुद्धिं प्रकरोत्यवश्यम् ॥ १ ॥ ॥ अथ नस्यं ॥ ॥
 कणोषणासैन्धवभूतकेशीमधुकफोघ्नो दककल्पितंच ॥ पृषन्ति
 चत्वार्यथवाष्ट्रबिंदूनां घ्रायगोवोधयुतो भवेद्दे ॥ २ ॥ अथांज
 नम् ॥ ॥ मणिमंथरसोनकोवचाशुक्लबीजानिकणाहविश्व-
 गोः ॥ जैलपिष्टमिदं मरीचिभिः कफवायुज्वरनाशनाजनम् ॥
 ३ ॥ अथ काथः ॥ ॥ शृंगीष्मार्गीषुक्करैर्धन्वधासयुक्तो व्याघ्री
 संयुक्तः पीत एव ॥ घ्रातश्चाभिन्यासमुन्मूल्यनाशं कर्तुराढ्यः
 शशीघ्रमेव प्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ शरीं निशाकराष्ट्रवैशिशिवोषणारुणा
 दिभिः करंजशैलविल्वमूलनिंबकटकारिकाः ॥ सभूमिनिंबकट
 काश्रुतंकषायमुत्तमं पिबन्नस्त्रिदोषतो विमुक्त एव नान्यथा ॥
 ५ ॥ गंधर्वहस्तकमलाफलविश्वपाठाव्याध्यक्षमेदलवणोत्तमवारि
 सिद्धं ॥ काथंप्रपीतमिह सर्वगदप्रणाशितहृत्सशूलमथ सर्वमदं
 निहंति ॥ ६ ॥ अभिन्याससर्पेणादष्टः पुमान्योत्थने कैश्च योगैर्न
 नैरुज्यमेति ॥ तदा चास्य पादौ तद्यथो बाललाटं समादात्थने रु
 ज्यलक्ष्मीमुपैति ॥ ७ ॥ ॥ अथ पालांतरम् ॥ अभिन्यासारज्ये
 यौत्रसजलचरैर्भक्षितमतिः पुमान्नानायोगैर्यदपि न हि बोधंच
 विलभेत् ॥ तदास्यां ग्रीदग्ध्वातदिह बहु वैद्यैश्च कथिताललाटं लोहै

१ हिंयुः २ आर्कवोष्णगराजः ३ गोबोधाभिद्रियाणां औत्रलक्ष्मिनां घ्राणादीनां बोध
 ने तन्पितातमायुतो भवेदिति ४ मणिमंथं सैंधवं शुक्लशिरीषस्तस्य बीजानि ५ हवि
 र्धृतः ६ गोः जलेन गोसूत्रेण पिष्टमिति ७ कफवाताधिक्यादेव पित्तस्य अपि अभिन्याससं
 शानाशीभवति तस्यादेव कफवायुज्वरनाशनाजनमित्युक्तं ८ कमलाफलं विल्वः

र्वाधिरचितशलाकामिधमिता ॥२॥ ॥ इत्यभिन्यासचिकित्सा ॥
 ॥ ॥ अथ सामान्यत्रिदोषसम्पत्सामान्यचिकित्सारंभस्तत्रा-
 दौसंजीवनीगुटिकाविधिः यथा ॥ ॥ विडंगपीयूषकणाशि-
 वानांशुंक्षुगगंधामलाकाक्षकणाम् ॥ विषेणभल्लानकसंयुते-
 नसाकंचगोमूत्रस्तपेधितानाम् ॥ १॥ गुंजाप्रमाणार्द्रकसद्रसेन
 संजीविनीयंगुटिकाप्रदेया ॥ एकात्संजीवनीर्णेत्यथवाविषूच्यांदे-
 सार्थदक्षेत्यथानिस्त्रएव ॥ २॥ तास्सन्निपातेतुचतस्त्रएवभक्ष्या-
 स्तुसंजीवनकारिणीसा ॥ यथार्थनाम्नींचपुराचकारधन्यंतरि-
 स्तांचकृपार्द्रदृष्ट्या ॥ ३॥ इतिसंजीविनी ॥ गरलहिंशुकणौ-
 षणनिंबुकदवमहोषधसार्धमिदंसमं बहुविमर्द्यगुटीपरिकल्पि-
 ताविविधरोगहरोपरिसेवनात् ॥ १॥ एषानंदवरीमहाभयह-
 रीच्याध्यो घविध्वंसिनीरवत्वेमर्द्यदिनद्वयंचभिषजैर्गुंजासमा-
 कल्पिता ॥ अंतेभैरवशब्दसंयुतहिताभीतिप्रदारोगिणांरोगा-
 णांचनिहंतिदोषनिचयंवातादिसंयादितम् ॥ २॥ ॥ अथरक्तः
 ॥ दशमूलकषायमिश्रितंभवबीजस्यचक्षुस्मकंपरम् ॥ दश-
 पिप्यलिचूर्णसंयुतंत्रयजातज्वरनाशकारकम् ॥ १॥ ॥
 इति सूतप्रश्नम् ॥ ॥ अथान्यत्संशोधितसूतयोगः ॥ ॥
 दैत्येन्द्ररुद्रभवबीजसमंविमर्द्यधूर्तस्यबीजमथतद्भवतैलयुक्तं
 ॥ तत्कामिनीमदविधून्नमेवलोकेख्यातंत्रिदोषहरमत्रचबल-
 युग्मम् ॥ १॥ ॥ अक्षेपानानि ॥ ॥ मरीचाहिबल्लीयुतंशीतयु-
 क्तंकणाहिंशुयुक्तंचशूलैतथैव ॥ पुराणज्वरेकृष्णायुग्मधू-
 कंकणाविश्वमारीचजंचूर्णमेव ॥ तथाश्वासयुक्तेत्रिदोषेतु

द्वितीयः स्तवकः

२३

देयं सधूकेन युक्तं तथा द्विस्त्यवारि ॥ प्रमेहे तु देयं सिता संयुतं तत्र तथा
 वात दोषे रसो नाऽमृताभ्यां ॥ ३॥ प्रमेहाब्धयगस्थः प्रसिद्धस्तु लोकेऽ
 बलापीति दोमानवानां तथास्ति ॥ निशायांच दुग्धेन चेत्येवितोयै न
 दामानि नीमान विध्वंसकारि ॥ ४॥ अथोद्वूलनम् ॥ मवीचपुष्करमा
 गधिका शिवा मरणि निषम होष धलो धकैः ॥ मगधक हूलकार वि-
 कायुतेस्तनुविलिप्तमदश्च सुपेयितम् ॥ १॥ सकटुकंच निहंति शरी
 रं ज्वरपि हेव च सर्वविषवर्द्धितम् ॥ चरक सुश्रुतवाग्भटकैरिदं परम
 धूलनमत्र पुरा कृतम् ॥ २॥ युग्मम् ॥ अथ घालुका स्वेदः यावा
 लुकार च र्परमर्जिता चेत्तां कांजिकैस्सिच्य च वस्त्रारयं दे ॥ निबद्धा त
 त्त्वेदन तोनराणां नश्यंति वाताश्च वलाशशूलौ ॥ १॥ अथ सन्नि
 पातानां परमावधिः ॥ स्यात्सप्त ७ दिग्भिं १० शति २० शंभुनेत्र इपक्षं
 १५ तथा विंशति बाणपूर्णा २५ संख्यादिना नांच दशत्रिंशुक्तं १३
 मासत्रयं चापि ३ दिनाष्टकं वै ॥ १॥ दिक्संख्यया १० चापि चतुर्द
 शैर्न १५ पक्षेण पक्षेण च संधिक्राद्याः ॥ तिष्ठंति सर्वे पि हि सन्निपा
 ताः पत्युस्तदवाकुच्य दंति वैद्याः ॥ २॥ गलिताः स्यात्संधिके वा स
 रससकंच ७ तथा त्रिकेदस्य मितं दिनानाम् १० रुग्णादह केविंशतिरे
 व चान्न २० चित्तम्रमे चापि दिनत्रयं वै ॥ ३॥ शीतांगके पक्षमितं
 च १५ पंचपूर्वा तथा विंशतिरे व चान्न २५ आतं द्रायुर्त चापि हि कंठकु
 व्जेन यो दशाहं १३ तथ कर्णकारव्ये ॥ मासत्रयं ३ चाप्यथ शंभुने
 त्रे दिनाष्टकं दृष्टी विनिरक्तपूर्वो दश १० प्रत्यापेतु चतुर्दशैव १५ वसु

ठयंजिह्वकसन्निपाते १६ पक्षंत्वभिन्यासकएव १५ सर्वैःकृतौष-
धिसुश्रुतवाग्भिराद्यैः ॥ मृत्युस्तद्वर्गमृताः शिनोपिशंकान-
कार्याक्रमतौत्रैद्यैः ॥ १५ ॥ स्थितिरेषावरवैद्यैरुक्तमिहैवमरणं
चात्रननूनंचोर्ध्वमिहैव ॥ १६ ॥ श्रीशंकरप्रसादेननानातंत्रयिचा-
रतः ॥ चिकित्सासन्नियानांसमासिचगताश्रमा ॥ १७ ॥

इतिश्रीनिजगुरुचरणसरोजप्रमरकाशीनाथचतुर्वेदिकृतायां
चिकित्साक्रमकल्पवल्यां सन्नियातचिकित्सापरागगंधितोद्दि-
तीयस्तबकः समाप्तः ॥ २ ॥ ॥ अथतृतीयस्तबकप्रारंभः ॥

सद्वैद्यविद्यैकनिधिंपुराणंधन्वंतरिंचामृतकुंभहस्तम् ॥ प्रणम्यकु-
र्वेत्पथशीतकादेर्जीर्णज्वरादेरपिसच्चिकित्साम् ॥ १ ॥ ॥ अथवि-
षमादीनांनिदानलक्षणोउच्यते ॥ ॥ अल्योपिदोषोऽहितसेव-
नाच्चज्वरंप्रविश्याथकरोतिधातून् ॥ सचोष्णशीतादिभिरप्यका-
लकालागमाद्वैविषमः प्रसिद्धः ॥ २ ॥ अथसंततः ॥ योवासम-

स्ससदिनांतरालेस्थितोदशाहंचतथारजन्यां ॥ यांद्वादशाहंच-
भिषग्विरिष्ठैरुक्तस्सवैसंततकाभिधानः ॥ ३ ॥ ॥ एकाहिकं ॥

एकंदिनंरात्रिमथोपियस्तुत्यक्तापुनश्चान्यदिनेऽभ्युपैति ॥ ए-
काहिकंतंप्रवदन्तिवैद्याः श्रीसुश्रुताद्याश्चरकादयश्च ॥ ४ ॥ ॥

अथतार्तीयं ॥ दिनेतृतीयेप्रभवेन्नपूर्वतृतीयकश्चाप्यपरश्च-
तुर्थे ॥ दिनत्रयंन्यज्यचयोभवेद्वैचातुर्थिकंतंतुवदन्तिवैद्याः ॥ ५ ॥

॥ अथैकाहिकादिचातुर्थिकान्ताएकद्वित्रिदिनानित्यक्तापुनः
कृतोदश्यंतेनपूर्वदिनेधित्यतआह यथात्यक्तादिनानांचपुनः
त्रयंचदिनंतथैकंत्यपियस्समेति ॥ किंचिच्चकिंचिच्चनिविश्यधा-

तूनामाशयं प्राप्य च दृश्यते सः ॥६॥ ॥ अथैकद्विदोषप्रकाशक
 क्षणानि ॥ ग्राहीभिकस्यापि बलाशमायुक्तस्तथावातबलाशयो
 गात् ॥ पृष्ठस्यशीर्ष्गोस्त्वथवातपित्तात्तृतीयकस्याभिविधस्तुलो
 के ॥७॥ उर्ध्वप्रगृह्याशुभवे च वातान्मध्यं प्रगृह्याशुभवे च पित्ता
 त् ॥ अधः प्रगृह्याशुभवे च पूर्वकफात्मकं तं प्रवदंति वैद्याः ॥८॥
 सोयं चतुर्थश्च भवेदजस्रं चेद्वैपरीत्येन च वैसमेति ॥ क्वापीह तं वै
 विषमं वदंति वैद्याश्च सर्वज्वरशास्त्रदृष्ट्या ॥९॥ प्रातस्सायंत्य
 ज्यमध्याह्ने कुतो ज्वरयतीत्यत आह ॥ प्रातस्त्यक्ता मध्यभागे-
 विनस्य सायं नो वातद्वयं वैसोयं ॥ जातस्तिष्ठेत्सोपिश्लेषप्रदेशे
 नानास्थाने द्विचतुर्थे च चक्षुषम् ॥१०॥ केचित्संनतकं वदंति विषमं ये
 मूढतामाभितानान्येषां स्त्रविचेकनिर्मलदृशः श्रीसुश्रुताद्याश्च ये
 ॥ अन्ये ग्लानिशिरोर्तिकार्श्यसाहितावेगेपियाते सति माधुर्यं वदे-
 पिवा विरसताये च वते संति वै ॥११॥ अथ सामान्येन विषमज्वर
 लक्षणम् ॥ ज्वराश्च ते वै विषमाः प्रसिद्धा ये सन्निपाते न समुद्भवं
 ति ॥ यथोल्बणं तत्र च वै चिकित्सायां कज्वराणां च वदामि चाग्रे ॥
 ॥ वातज्वरसप्तदिनैस्तथैकमायूद्भवो वै दशरात्रितो द्वि ॥ श्ले
 षोद्भवो द्वादशभिर्दिनैश्च ज्वरो नितान्तं परिपाकमेति ॥१३॥ ॥
 अथ सामान्ये ज्वरे कापिशैथिल्यादिभिरसाध्यत्वं लक्ष्यते तत्किमि-
 त्यत आह ॥ पित्तोल्बणो वातकफौ समौ चेत्तीक्ष्णो मृदुवर्धित
 दाज्वरस्यात् ॥ तारुण्ययुक्तो न हि कापिशंकातत्रौषधं वै मृदु त-
 र्पणादि ॥१४॥ अथ ज्वरणां दश उपद्रवानाह ॥ श्वासोष्णो
 छर्द्यतीसारतृष्णाद्विकाकासाश्चांगभंगोरुचिश्च ॥ विद्धाहंतादि

श्रितास्तेज्वराणां विघ्नीभूतास्साहचर्यां विनांतम् ॥१५॥ ॥
 अथ विकित्सा ॥ चमनरेचनशोधनसान्त्वनैः क्रमविवर्धितपिप्प
 लिकाऽऽसवैः ॥ ज्वरविनाशकैश्च रसेस्तथा विषममाशुजघेच वि
 धानवित् ॥१६॥ लाक्षादिनैलैश्च मयूरकादेर्मसैस्तथा क्षीरनिषे
 षणेन ॥ ज्वरांकुशाद्यैरथवान्ययोगैर्विनाशमोतिज्वरआशुनूनम् १७
 ॥ जलदामलकामरौषधैः कण्ठयाज्याघ्नियुतश्चूतो हियः ॥ परिपीत
 इहैव चेत्तदा विषमनाशयति ध्रुवे हि सः ॥१८॥ अथ संततज्वरे ॥
 सुस्ताऽमृतानागरसारिषाभिः किराततिक्ता सुपटोलकैश्च ॥ शतं
 ज्वरं नाशयति ज्वरं तं यं संततं वै भिषजो वदन्ति ॥१९॥ अथैकाहि
 के ॥ द्राक्षापटोलाब्दशताब्दनिंबफलत्रयैश्चापिकृतः कषायः
 ॥ एकाहिकं चाशुविनाशयेद्द्वैबलं यथादारुगणो नितांतम् ॥२०॥
 ॥ अथ तार्तीयके ॥ ॥ जलदचंदननिंबमहौषधैर्नलदधान्यमहं
 द्रफलत्रयैः ॥ अमृतसुस्तकगोस्तनिकादिभिः शतमिदं च पटोलस
 मन्वितं ॥२१॥ समधुशर्करयामलकैर्युतम् ज्वरबलं च क्षतीयदिनो
 द्वयं ॥ विशमयेदपिशंतनुते ततश्चरकसुश्रुतवाग्भटकोदितम् ॥२२॥
 सुग्मम् ॥ अथ चातुर्थिके ॥ ॥ त्रिदशदारुमहौषधवासकैश्चिरशि
 वासहितैश्च शतं जलं ॥ समधुशर्करयाऽमलकैर्युतं विशमयेच्च चतु
 र्थदिनज्वरम् ॥२३॥ अथ रसाः ॥ अम्लेन तालं परिपेष्य यत्नात्ता
 म्रस्थपत्राणि विलिप्यतेन ॥ भक्ष्यात्तूर्णं चतस्रोऽस्समानमूर्द्ध्वं तथ
 व्यापिशरावमध्ये ॥२४॥ दत्त्वा च संसृज्यत दग्धं शीतं समुद्धृत्य
 च वज्रिदुग्धैः ॥ संमर्द्यत दूधरकं सुपाच्य तत्पञ्चरांजाभिमितं पदेयं ॥
 २५॥ तस्याऽनुपानेर्द्रकनीरमेव ज्वरांकुशो र्धचमहानुभावः ॥ एकाहि

कं द्याहिकमप्यजस्रं तातीयिकं तु र्थदिनो द्वयं च ॥ २६ ॥ धातुप्रविष्टं त्व
यवेगयुक्तं ज्वरं विनाश्याशुलभे च शांतिम् ॥ सर्वज्वराणां च विनाशको
यं शत्रुस्तथा वै विषमज्वराणां ॥ २७ ॥ ॥ अथ ज्वरारिः ॥ तुल्याच
तालं द्विगुणं प्रगृह्य तस्माच्च शंखं कम्प्योपितं हत् ॥ कन्याद्रवैश्चापि
विमर्द्य सम्यग्गोलं प्रकल्प्याथ शरावगतं तत् ॥ १ ॥ अग्नौ विषान्या
य निरीक्ष्यशीतं गुंजात्रयं तस्मिन् प्रदेयं ॥ क्षीरोदनं शर्करया समे
तं पथ्यं तथा चात्र भिषक्प्रदिष्टं ॥ २ ॥ निहतं तिसर्वा विषमज्वरांस्त
ज्वरारिनाम्ना प्रथितं तु लोके ॥ ज्वरारिणा संनिहते ज्वरे यदेयं पुनर्दो
ह्यमाय किंचित् ॥ ३ ॥ अथ महाज्वरारिः ॥ ॥ श्रीशंभुबीजाद्विगु
णं च देव्यामागत्रयं चाथ मनशिलायाः ॥ संमर्द्य कन्याद्रवसंयुतं ता
त्तान्नस्य सूक्ष्मे पुटके निधा ॥ १ ॥ तद्वालुकायं त्रगतं च यामचतुष्ट
यं पाच्यततो तिशीतम् ॥ संचूर्ण्य गुंजात्रयसंमितं वै सशर्करं चाद्वै
कनीरयुक्तम् ॥ २ ॥ देयं च दुग्धौदनमत्र पथ्यं समौह्ययूषं त्यथवा-
पि भक्तम् ॥ महाज्वरारिः प्रथितस्तु लोके विनाशयेद्वै विषमज्वरा
न्यत् ॥ ३ ॥ ॥ इति महाज्वरारिः ॥ ॥ अथ रामबाणः ॥ ॥
रं भाद्रवैर्भाषितं तालं सितयायुक् पथ्ये दुग्धं भक्तं समेतं सितया
त्रा ॥ सुद्धामानं तद्विषमघ्नं प्रथितं वै यद्वाणो रामविमुक्तो ज्वरशत्रुः
॥ १ ॥ भूताभिषेगं प्रवदंति केचिज्ज्वरं तथान्ये विषमं पुराणः ॥ ते वा
मतेनायविधूपनादिब्रुवेतथा चान्नयं त्रमंत्रान् ॥ १ ॥ तत्र तावद्दू
पः ॥ महिषं सर्पपकुष्ठशिवाकृतं सपितुमंददले रथवंशजैः ॥ सघृ
तधूपनमेतदुदीरितं विषमनाशकरं च परं यतः ॥ १ ॥ अथांजनम्
॥ ॥ कणाजान्कणान्वैशिलासैधवाभ्यां निघृष्याथ तन्नेत्रयोरंज

नस्यात् ॥ विनाशाय शीतज्वराणां विशेषान्नचैवान्नचिंतापु-
 राणोः कृतं यत् ॥ १॥ ॥ अथ च नोषधिधरणविधिः ॥ ॥
 अपामार्गजाता जटासप्तसूत्रैस्सुरक्तैरेवेवासरेचापिकट्यां
 ॥ निबद्धाथ तार्तीयकं नाशयेद्दैनचैवान्नचिंता क्वचित्कापि
 कार्या ॥ १॥ ॥ अथ च न्नमः ॥ स्वस्ति श्रीमत्कोणपानाम-
 धीशो लंकापुय्यंभीषणो यौविपूर्वः ॥ आज्ञामेतां दापय-
 त्येवरेरेपापिष्ठास्मत्सन्निधिं शीघ्रमेहि ॥ १॥ स्वीयं स्थानं-
 त्यज्य नोचेज्ज्वरत्वमन्यत्किंचिद्गर्वलेशो भवेत्ते ॥ आस्तां त-
 द्वै चन्द्रहासाऽभिधेन रघुद्वेनैव त्वच्छिरः कृतं यामि ॥ २॥ आ-
 ज्ञापत्रं प्रेषितं सद्य एव पश्यन्तो वामन्यं सेचेत्तदा वै ॥ न्हौं न्ह-
 न्ह हस्तर्हि दुष्टस्वभावत्रासं दत्त्वा त्वांच नाशं नयामि ॥ ३॥
 विषमोहमिति स्वचेतसा बहुगर्वं च कदापि मा वृथाः ॥ इहरेव
 भवादृशामयाक्षणमात्रान्निहितान चापरे ॥ ४॥ अंगवंग-
 कलिंगेषु सौरभ्रमगधेषु च ॥ वाराणस्यांच यद्वृत्तं तन्न स्मर-
 सिरेज्वर ॥ ५॥ विभीषणेन प्रहितं ज्वराय पत्रं विलिरव्याथ-
 निबद्धबाहौ ॥ विनाशनं स्याद्विषमज्वराणां पुरातनैर्लक्षि-
 तसत्प्रभावम् ॥ ६॥ पुरातन ग्रंथेषु स्वस्ति लंकातकोणपा-
 धिपतिरित्यादिलिखितं परमत्र कल्पितं श्लोकानवलोक्य
 कापि चिंतान कार्या यतोत्र विभीषणलिरवतिमिव त्रोटक-
 मेवमंत्रौ तु पुरातनावेव कृतौ श्रीभीष्ममात्रुत्तरभूमिशायी-
 पुत्रेण हीनस्तु मुनिर्ममार ॥ तिलोदकं तस्य कृते च दद्यादेका-
 हिकाद्वैत्रसितो भवेद्यः ॥ १॥ ॥ इति त्रोटकमेकाहिके ॥

॥ अथ चातुर्थिकेन स्थम् ॥ ॥ शिरीषपुष्पोद्भवकल्कयुक्तं
निशाह्वयं चाज्यसमन्वितं ॥ चातुर्थिकेन स्थमिदं प्रगृह्यत
स्मादिमुक्तस्तुभवेदजस्त्रम् ॥ १॥ अथ धूपः ॥ चातुर्थिक
ज्वरहरं हि किमत्र चान्यद्वावादृते मुनिरुद्भवपत्रजातात् ॥
नस्य प्रकल्प्य च न सि प्रतियोजयेच्च सर्वेषु तत्र निचयेष्वपि
वर्णितं यत् ॥ १॥ अथ पाठांतरम् ॥ अगस्त्यपत्रसंभवं
संचनस्य वनरोनसि प्रगृह्यत त्ववित्प्रसत्यवैनलीकरः ॥ ज्व
रंचतुर्थवासरप्रभूतमप्यसौ हठा निहंति सर्वं चित्ताग्निसं
चयं जलं यथा ॥ १॥ अथ धूपः ॥ विडालविष्मानवलोम
शंगं वृषस्य सर्पस्य च कंचुकत्वक् ॥ वंशस्य निर्माल्यमथात्र
शंभोर्मयूरपिच्छं च वचायवाश्च ॥ १॥ बाल्हीकसिद्धार्थकभू
तकेशीमरीचसंघं सममाजमूत्रैः ॥ संपेव्यपश्चाच्च धूतेन यु
क्तैर्विधूपनवैर्विषमान्निहंति ॥ २॥ डाकिन्यश्चाथ शाकिन्यो
वेताला ब्रह्मराक्षसाः ॥ माहेश्वरेण धूपेन ते सर्वे यांति सत्वरम्
॥ १॥ ॥ इति माहेश्वरधूपः ॥ ॥ विषमपीडितदेहयुतस्य वैशि
रसि चापि निधाय करं हियः ॥ परिजपेद्भरिनाम सहस्रकंसवि
जयेच्च तदा विषमज्वरम् ॥ १॥ ज्वरे कस्मात्पुर्वशीतिमेव दृश्य
त इत्याहः ॥ यदा लगतो श्लेष्मवातो नराणां तदा शीतकं पा
दिकं दृश्यते च ॥ तयोश्चांतयेपि नमंते प्रविष्टं तु शीतज्वरे
दाहयुक्तं करोति ॥ १॥ पूर्वदाहो न्ने शीतं च कुत इत्यत आह
॥ यदा लगतं क्वापि पित्तं भवेद्देहं तदा दाह एवात्र पूर्वततश्च ॥
द्वयं श्लेष्मवायोश्च शीतं करालं समुत्पादयेद्दाहनाशं विधाय ॥

॥२॥ उभौ दाहशीतादिको यौ तु लोके तयोः कष्टसाध्यौ च दाहा-
दिको यः ॥ क्रिया दाहयुक्ते तु पिनोदितैव तथा शीतकादौ तु नू-
त्यग्निसेवा ॥ ३॥ देहार्धयोः शीतोष्णत्वं च कुत इत्याह ॥
देहे विदग्धे न्नरसे यलाशपित्ते स्थिते चापि यदा भवेताम् ॥ तदा
र्द्धशीतं द्विपरंतयोष्णं देहार्धकंचापि भवत्यवश्यम् ॥ ४॥ ना-
भ्यधस्ताद्यदा शीतं तदा प्रातर्विरेचयेत् ॥ शामयेच्च विलोक्या-
थ नाभेरूर्ध्वं च शीतलम् ॥ ५॥ सकलदेहे चोष्णत्वं करपादयो-
श्शीतत्वं च कुत इह ॥ श्लेष्मायदा कायगतश्च दुग्धः पित्तं तदंते-
च यदा स्थितं वै ॥ तदोष्णाता स्यादखिले पिमात्रे शैत्यं तदापैक-
रपादयोश्च ॥ ६॥ तरयोपचारः ॥ ॥ तुलसीदलनिर्गतं जलं
मरिचैर्युक्तमिहैव लेपितम् ॥ करपादगतं तदैव तदखिलं शैत्य-
मिदं हि नाशयेत् ॥ १॥ यदि चापि निपीयते क्वचित्तदहो नाश-
यति ह्युत तदा ॥ जठरास्थितं शैत्यमंत्रयेन हि चित्रं च पुरातनो दि-
तम् ॥ २॥ अथ शीतार्तिस्तुते काथः ॥ शुद्राधान्यमहोष-
धामरुतातिर्केन्द्रभाङ्गीर्द्रजमुस्तापद्मकरक्तचंदनधरानिबै-
स्तनिबैरपि ॥ काथंचापि यदोलुपुष्करवृषैस्संसाधितं पायये-
च्छीतार्तिं ज्वरशान्तये च कथितं वैद्यैः पुराणैरपि ॥ ३॥ ॥ अ-
न्यत्र ॥ मृगनाभिपिलिसपीवरस्तनपंकेरुहकुड्मलांचिता
॥ सुवतीस्वत्सदाभिलिंगिता बहुशीतार्तिविनाशतूलिका ॥ १
॥ अथ तृड्दाहादिके प्रलेपः ॥ बदरदाडिमलोधकपित्तकै-
स्थचनिंबुकनीरसुपेषितैः ॥ शिरसिलेयनतस्तु नृणां तृषाद-
यधुरं प्यपरं विलयं ब्रजेत् ॥ १॥ कृत्वा चेद्बहुलोपायांस्तृड्दाहां

दिनशाम्यति ॥ तदाजलमधुयुतं पिबेत्तच्छांतयेगदी ॥ १॥ वमनमे
 वतदातु करोति योजयति दाहत्वादिगणां स्तुसः ॥ न हि यदा वम
 नंतु भवेत्तदा मदनजातफलमधुना पिबेत् ॥ २॥ अथ जीर्णज्वरः
 ॥ ॥ पक्षादेकादूर्ध्वमत्रापि नाशं नो वागच्छेत्तं ज्वरं जीर्णमाहुः ॥
 नाशं मांसस्थाथैव वर्णमत्र वेगो मन्दश्चानुबन्धेन युक्तः ॥ १॥ पू
 हाभिसादेन युते तु जीर्णज्वरे तु छिन्नोद्भव एकरवः ॥ सपिप्पलीक
 स्तु शतः कषायः सपिप्पलीकस्तु सुदस्तथैव ॥ २॥ निर्दग्धिका ना
 गरदेव वल्ली पांचालि चूर्णां न्वितसत्कषायः ॥ जीर्णज्वरारोचकका
 सयुक्तश्वासं शिरोर्निज्ज्वविनाशयेद्दे ॥ ३॥ द्राक्षाः मृतानागरनि
 वशं रंगी पाठा शटीवालकनीरदैश्च ॥ तिकाधरा निंबदुरालभाभि
 धीत्याककोशीरकपुष्करैश्च ॥ ४॥ व्याघ्रायुतोगोस्तनिकासमे
 तैः कायं कृतो लोहितचन्दनाढ्यः ॥ जीर्णज्वरारोचककासयुक्ता
 नश्वासस्तथा वै श्वपथुं च हन्यात् ॥ ५॥ ॥ अथ तालीसाद्यं
 चूर्णम् ॥ तालीसा बज्ज जीर्णजीरकयुते शरुंगी शिवागोस्त
 नीचातुर्जातकदुत्रया मरुता सलैरुशीरादिभिः ॥ मुस्ताकौमु
 दबीजचन्दनशटीवंशोद्भवेलायुगेः कूटं शक्नोति सितान्वितं प्रश
 मयेज्जीर्णज्वरारोचकान् ॥ ६॥ काशश्वासशमाय वैद्यनिकरै
 र्भृगुपुराकल्पितं पित्तश्लेष्मसमुद्भवांश्च निखिलान्व्याधींश्च
 शांतिनयेत् ॥ तस्मात्सेव्यमिदं प्रभातसमये वैद्येन दत्तं तु वै
 सदीप्य भिसयो हि सो जनरुचिं दीर्घांसमुत्पादयेत् ॥ ७॥ ॥
 चूर्णम् ॥ अथ रसादिधातुगतज्वरलक्षणविकित्ताः क्र-
 मत्पथवन्पथगलिरव्यन्ते ॥ तावद्दसधातुगतज्वरलक्षणं ॥

लहदयव्ययनचगौरयंसदनच्छर्दियुतं तद्यरोचकम् ॥ रसधातुग-
 तेतिदंहिवैनियतंदैन्ययुतंचलक्षणम् ॥ ८ ॥ रुधिरगतलं ॥
 रुधिरस्पचछर्दनंभवेदपिदाहःपित्तकोह्नमंयदा ॥ बहुमोहयु-
 तंचयैतदारुधिरेचापिगतेहिलक्षम् ॥ ९ ॥ मांसगतलं ॥ रक्त-
 षीवनमूत्रकृच्छ्रसहितापीडाचतृष्णारुचिर्ग्लानिर्मोहसमच-
 न्वित्तश्चदययुस्तद्वत्प्रलापोभवेत् ॥ एतन्मांसगतज्वरेगदहरे-
 र्वैद्यैःसदालक्षितंतस्माल्लक्षणमेतदेवपिठकैरावेष्टितंयद्गुः
 ॥ १० ॥ मेदोस्थिमज्जागतस्यएकेनैवपद्येनलक्षणं ॥ मूर्च्छास्वे-
 दःप्रलपनमथोग्लानिरत्रैवमेदोयातेचाथोबहुदिनपरैरस्थिगेना-
 स्थिमेदः ॥ गात्रक्षेपःश्वसनकसनेकूजनंचाथमज्जायातेहिकाश-
 सनकसनंमर्मपीडांगशैत्यम् ॥ ११ ॥ अथशुक्रगतलं ॥ ज्वरेशुक्र-
 गेशुक्रमोक्षोजनानांतथैवाथशोफोरिपौदेहयाते ॥ तदामेवजं-
 जान्हृषीनीरमेवनमशंभवेऽन्यन्नकिंचित्ततोस्ति ॥ १२ ॥ अथ-
 चिकित्सा ॥ रसस्थंतुज्वरंप्राज्ञोजयेद्वमनलंघनैः ॥ असृग्जातं
 शिरामोक्षसमशीतललेपनैः ॥ १३ ॥ मांसगश्चतथाप्राज्ञैर्जैथ-
 स्तीक्ष्णविरेचनैः ॥ मेदोगमेदसोनाशकारकैश्चसदौषधैः ॥ १४
 ॥ अस्थिगेचातशमनीक्रियाकार्याभिषग्वरैः ॥ वस्तिकर्मत-
 थाभ्यंगमर्दनादिकमेवहि ॥ १५ ॥ सितोपलाद्यंचूर्णम् ॥ चं-
 शीसिताद्याथकणातदर्धात्रुदिस्तदर्धाप्यथत्वक्तदर्द्वा ॥ सं-
 चूर्णयित्त्वाक्षिकसंयुतंचसितोपलाद्यंहिगदप्रहारि ॥ १६ ॥ क्ष-
 यंयाश्चशूलंश्चजीर्णज्वरान्वैतथारक्तपित्तंथथश्वासकासाच-
 ॥ तथाचाग्निमांशारुचीदाहपूर्वाब्धिनाशनयत्याशुपुष्टिकरो-

रोति॥ सुगमम् ॥ १७॥ अथ ब्रह्मास्त्ररसः॥ गौरीरजःशुद्धं
मिद्विभागं भागेकमानं भवबीजमस्म॥ विषं त्वहेस्तत्सममे
वचाथ त्रिभिस्समैर्विषमत्रशतहम् ॥ १८॥ सर्वैस्समंचोषणम
त्रदत्तातो वच्छिलायांचशिलास्ततेन॥ संपेष्य पश्चाच्च निधा
यरत्नैर्विधितथाचापि वदामि चाग्रे ॥ १९॥ वराहपितैरथ के
किपितैस्त स्तुतत्मा हिषपित युक्तम् ॥ पुनः पुनर्मर्द्यं च समवारं
पृथक्पृथग्गैकमतस्ततस्तु ॥ २०॥ पुनर्लंगली देवदालीचकी
लातदा चार्द्रकं वै पृथक् सर्वमेव ॥ प्रपेष्य पृथग्द्रावमासांच द-
त्ता पुनर्वा पुनर्धर्मशक्तं विमर्द्य ॥ २१॥ तदित्यं द्रवैरेकविंशत्य
कारं पृथग्निर्दिशतं द्विगुं जंचनासा ॥ प्रगृह्या शुभृत्यं जयेद्वाथ सु-
क्ता तदा पथ्यमत्रास्ति दध्यौदनं वै ॥ २२॥ सर्वोदरव्याधिहरो
जनानां सर्वज्वराणां हि विनाशनम् ॥ ब्रह्मास्त्र एष प्रथितस्तु-
लोके मृतं जनजीवयति ध्रुवं यत् ॥ २३॥ नैतद्ब्रह्म न स्य मे वात्र जं-
तुत्सुत्योरास्ये संगता न्मोचयेद्यत् ॥ एतन्न स्यंगृह्य दध्यौदनं हि
मस्य किंचिन्नान्य देवात्र नूनम् ॥ २४॥ पाणौ कृत्वा यस्तु वैद्या
धिराजो राजा गोष्ठीमध्यगस्तत्र तिष्ठत् ॥ किंचित्किंचित्सुत्यं-
कापि काले दत्त्वा सम्यङ्भ्रान्त्यतामेति सद्यः ॥ २५॥ इति ब्रह्मा-
स्त्रो रसः ॥ ॥ अथ पूर्वलिखितानां ज्वरोपद्रवाणां चिकित्सा ॥
ज्वरोहितं यत्तु स दोषधस्यात्ते नैव सर्वानपि वैद्यवर्ग्यः ॥ जयेज्ज-
रोपद्रवदुष्टसंघातुपद्रवाणां च विनाशनं यत् ॥ २६॥ वमिर्मुञ्छी
दाहावतिसरणा हि केचनितरां ज्वरे वैदुःसाध्या बह्वुगदहरेश्वा
प्यभिरतम् ॥ शिवाकडीद्राक्षानलदकृतमालैरपिशृतः सरणुः

रसपीतप्रशमयतिति मूर्च्छाज्वरकृतां ॥ २७ ॥ ससैंधवंकेशरमा
 तुलुंगफलोद्भवैर्विरुचिर्निहन्ति ॥ ससैंधवंचापितथैवनीरनस्ये
 नहिक्वाचनिराकरोति ॥ २८ ॥ इत्यरुचिर्हिक्वाचि ॥ अथश्वा
 सकासयोश्चि ॥ शृंगीगर्दभशाकपुष्करकटीमुस्ताकणाशे
 षजैर्लेहोवैमरिचान्वितः प्रशमयेच्छासंमधूकान्वितः ॥ वैदे-
 हीचरणान्विताक्षसहिताविश्वान्वितामाक्षिकैर्लीढाकासस
 मायचाथविहितस्सिंहोमधूकान्वितः ॥ २९ ॥ दाहे ॥ विदारि
 कादाडिमबीजपूरलोधावितौमूर्ध्नि कृतः प्रलेपः ॥ विनाशकः
 स्यादवथोर्हिपूरजयत्यसौफ्रांतिभवनचित्रं ॥ ३० ॥ तद्दाह
 चिकित्सा ॥ शीतंययोमधुयुतंचनिपीयकंरमारभ्यचाशुच
 दितद्वमनंविदध्यात् ॥ पश्चात्सुरवेक्षौद्रवराग्रलाजांसर्षप्रतर्ष
 प्रशमायदद्यात् ॥ ३१ ॥ छर्द्यां ॥ जलदचंदनवालकनीलिका
 यदिचमाक्षिकयोगयुतांपिबेत् ॥ अथगुडुचीरसंमधुनान्वितं
 यदिपिबेदपिच्छर्दिविनाशनम् ॥ ३२ ॥ अन्यच्च ॥ सचन्दनाश
 कंरयासमेताविण्मूक्षिकाणामधुनावलीढा ॥ सगैरिकावाक
 दुकाबलीढाज्वरोद्भवच्छर्दिचयंनिहन्यात् ॥ ३३ ॥ ज्वरातिसारे
 ॥ वत्सादनीवत्सकभूमिनिंबविश्वविषाभिश्चसनीरदैश्व ॥
 ज्वरातिसारप्रशमायपेयः कृतः कषायोमधुसंयुतश्च ॥ ३४
 ॥ अन्यच्च ॥ ॥ अमृतातिविषाजलदेन्द्रयवान्धरणीपिचुमं
 दसुशुंठियुताम् ॥ परिपेक्ष्यशृतानपिकोनपिबेदतिसाररिपू
 न्ज्वरनाशकरात् ॥ ३५ ॥ तृतीयां ॥ रज्जतेनविनिर्मिताय
 दागुटिकावैसुरवपद्मधारिता ॥ नहितर्हितृषाज्वरेनृणांबहु

बाधाचकदापिसंदिशेत् ॥ ३६ ॥ अन्यच्च ॥ त्वय्यत्रकोशीर-
 कचंदनैलाचूर्णसितामाक्षिकसंयुतञ्च ॥ लीढं त्रिदोषोद्धवत्तुडि-
 नाशोसार्थीकृतवैबहुवैद्यसंघैः ॥ ३७ ॥ अथज्वरेशोधनं यथा-
 ॥ ससैधवंपिप्पलिचूर्णयुक्तं जलं हि पीत्वा तु ततो विच्छर्द्य ॥
 विरेचनं च त्रिफलाकणाभ्यांश्यामात्रिचक्रे शरमाक्षिकैश्च ॥ ३८-
 ॥ सितायुतैः शोधनमेतदेव देयं च मध्ये न्हियदाज्वरश्चेत् ॥ संशो-
 धनार्हं च विलोक्य पूर्वसामज्वरे कापि न देयमेव ॥ ३९ ॥ अथज्व-
 रचिकित्सायां कृत्या कृत्यविवेको यथा ॥ पक्वे दोषे शोधनं चापि
 कृत्वा वारंवारं चेत्यवर्त्तेन्मलयत् ॥ तस्योपेक्षानैव कार्यमिष-
 ग्नीरोध्यंतर्ह्येचा निसारोक्तयोगैः ॥ ४० ॥ क्षीणो याते मानवे चा-
 ज्वरेण नो वादेयं छर्दनं रेचनं वा ॥ कामंदुग्धैर्वा निरूहैश्च तस्य-
 कार्या शुद्धिस्तन्मलं चापि पात्य ॥ ४१ ॥ तत्र दुग्धदाने विचारः ॥
 पित्तानिलात्तेत्यतिसारयुक्ते ससंस्कृतं शीतलमेव दुग्धं ॥ पीतं
 सुधाकल्यमथोहितञ्च तारुण्ययुक्ते सकफे विषं स्यात् ॥ ४२ ॥
 पयश्शुद्धीद्राक्षायुतमथ सरवाज्जूरकघृतं सरवंडं संसिद्धं यद्दह-
 पिषति स्वार्जितमहो ॥ तदा तृष्णां तीव्रां जयति बलवीर्यैश्च ल-
 भते नलोके दुग्धाद्वा परमिह परंपौष्टिकमलं ॥ ४३ ॥ अथाश-
 वज्ज्वरमिदानलक्षणं चिकित्सा च ॥ अमाद्यन्नशापाभिचा-
 रादिकामप्रकर्षातिचिन्तातिशोकादिजाताः ॥ ज्वराः क्रोधभू-
 तप्रहाधैरनेकैः प्रजातास्तथाऽऽगतुका एव सर्वे ॥ ४४ ॥ अ-
 मजेषु ॥ अश्वारूढोरुत्थदुग्धसिताम्यपीत्वा मर्त्यः पादचारी
 सुभोज्यः ॥ नागारूढो भैशुनं चापि कृत्वा लोकारूढः स्वापतस्सौ

रव्यमेति॥४५॥ शापाभिचारजेषु॥ ॥ शापाभिचारप्रभव
 प्रभूतग्रहादिभिश्चापिबहुप्रचरः॥होमादिभीर्मन्त्रजपैश्च
 दानैर्विशेषतो जेयइतिप्रतिज्ञा॥४६॥ कामक्रोधादिजा
 तेषु॥ ॥ ज्वरंकामजंक्रोधमुत्पाद्यजेयंतथाकामजंक्रोधमु
 त्पाद्ययत्नात्॥ इहग्रंथभूयस्त्वभीत्यानयद्वैतदेवान्यतंत्रानि
 लोत्पापकार्यम्॥४७॥ अथविगतज्वरलक्षणानि॥ त
 नौलघुत्वंक्रममोहतापशांतिर्मुखेपाकमथोद्दिशीर्षे॥कं
 दूक्षुधास्वेदसमुद्भवश्चज्वरेगतेचंद्रियसौष्टवंस्यात्॥४८॥
 ॥ अथासाध्यलक्षणम्॥ ॥ प्रतृष्टरोमाबहुलोहिताक्षः
 श्वसन्मुखेनैवतृदाशिवास्त्रम्॥संधारयन्निहकृतियस्तृषा
 तैर्ज्वरेयमंगलुतिशीघ्रमेव॥४९॥ जयतिजयतिवाणीश्री
 गुरूणांमुखवस्थासकलबहुकविद्यासौरव्यसंपत्सदात्री॥
 जयतिजयतिचास्मज्जन्मसाफल्यकर्त्रीशुरुचरणसरोजो
 दूतधूलैःकृपायां॥५०॥ ॥इतिश्रीगुरुचरणसरोजमि
 लितं चतुर्वेदिकाशीनाथकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवृत्त्या
 शीतज्वरजीर्णाद्यनेकज्वरचिकित्सापरागंगधितस्तृतीयः
 स्तवकःसमाप्तः॥३॥ ॥ अथातिसारः॥ ॥
 नत्वाभवानीतनयंगजास्यंशीतांशुमौलिनचगुरुंस्वकीयम्
 ॥ ब्रूमःप्रतीकारमथोतिसारातंकस्यतद्ब्रूहणीगदस्य॥३॥
 ॥ तावत्सामान्यनिदानम्॥ व्यसैःसमस्तैरपिदोषजा
 तैर्क्रोधाद्भयाच्चापिपुरीषरोध्नात्॥ बहून्पानाज्जडभोज
 नाच्चस्थान्मानवानामतिसारवद्भूम॥३॥ तावद्वातजल

सणचिकित्से ॥ अरुणाफेनिलरूक्षमलानियोत्यजतिचा-
 पिसशब्दमिहाः ॥ मतः ॥ कियदतीवरुजात्यमहात्यकान्य
 यन्वायुभवस्तुमुहुर्मुहुः ॥ १ ॥ नि० सूतान्मृताच्चापिचतु-
 र्गुणां द्विबीजंभवान्यास्तुनिधायखल्वे ॥ संपेक्ष्यतेनैवचपू-
 रणीयावराटिकासु द्वचटंकणेन ॥ ४ ॥ भांडेनिरुध्याथवि-
 पाच्य शीतस्य लोकनाथाभिधमेतदेव ॥ तदेदुंजामित
 मेवदेयंवातातिसारैर्मधुनाऽनुपानैः ॥ ५ ॥ अथानुपानम्
 ॥ ॥ जलदविश्वचचातिविषादिवप्रभवकाष्ठशतंहिजलंन-
 रः ॥ अनुपिबन्नपिवातसमुद्भवजयतिचाप्यतिसारबलंम-
 हत ॥ ६ ॥ अथपित्तातिसारलक्षणचिकित्से ॥ पित्ता-
 त्यंतदूर्वयासन्निभंचरक्तंतद्वत्पायुपाकेनयुक्तम् ॥ तृष्णा
 मूर्छादाहयुक्तंचसामंदश्यंसम्यग्रेवितंचातिसारे ॥ ७ ॥ ॥
 पित्तचिकित्सा ॥ श्रीशक्रजयवांभोदवालुकातिविषा-
 शतः ॥ काथोह्न्यादतीसारंसामंमायुसमुद्भवम् ॥ ८ ॥ ॥
 अथकफातिसारनिदानेचिकित्से ॥ श्वेतंस्निग्धगौरवा-
 रोचकाभ्यांयुक्तंतद्वत्सिच्छलंशीतलंच ॥ श्लेष्माकोपान्मंद-
 पीडासमेतंजेयंसम्यक्साध्यतेनात्रचिंता ॥ ९ ॥ नि० ॥ च-
 पिकातिविषाचालविश्वाग्नीगदवत्सकैः ॥ त्वक्पथ्यासहि-
 तःकूटश्लेष्मातीसारनाशनः ॥ १० ॥ अथद्वंद्वजातपि-
 त्तजलस्यचिकित्से ॥ पक्वान्द्रवसंनिभंचपततिकाशं
 त्यनीरप्रभंमूत्रंचापिचवायुमायुजनितेऽतीसारकेनिश्चितं ॥
 विड्दाहेनसमान्वितान्बहुधापीडान्वितातत्रवैदेयतन्दुल

वारिचेन्द्रजवचादेवदुसुस्ताविषैः॥११॥ वान्तबलासिजः॥
 नित्यं गुडुडशब्दसंघसहितं वाते बलासान्विते पीडासंधिषु
 मन्दगन्धसहितां विड्भ्रान्तिमोहच्छूमाः॥ देयश्चात्राभिषग्वै
 अनितरावित्वाब्दशुठीत्वचापथ्याचित्रकवालवत्सकविषा-
 तुल्यैः कषायं कृतम्॥१२॥ पिन्नकफजलचिः॥ सचेदनं
 पिच्छिलमन्दपंगद्वर्णमलंपारलमत्रदेयम्॥ क्षुत्तुष्टुतेपित्त-
 बलाशजातेषु र्वाविषावत्सकमेघनीरम्॥१३॥ अथ स-
 न्निपातजलचिः॥ तद्रामोहत्तुषास्यशोषदचपुःस्वालाव-
 लीदुः सहोतीसारशिशुचूडभीरुनिवहेदुः स्साध्य एव द्रुतम्
 ॥ दोषाणां चितयोद्भवोप्यतिबलोलिंगैश्च सर्वैर्युतो देयान्नात्र-
 शिवागुडेन सहितामेघान्दविश्वायुता॥१४॥ अथ सामा-
 न्यचिकित्सा॥ कञ्चरादादिमीजंबूशृङ्गादकानां सुपत्रैश्च-
 विश्वान्दबाह्विषकैश्च॥ श्रीयुतं सुश्रुतं वारिगंगां निरुध्यात्पु-
 नः कोतिसारो वराकोत्तिभूमौ॥१५॥ कंचरादिः॥ कुटजा-
 ति विषाघनवालमदाकुसुमैश्च सदा डिमलो ध्रुतैः॥ शरतनी-
 रमिदं त्थतिसारहरं यदि लोहितचन्दनयुक्तमहो॥१६॥ कुट-
 जादिः॥ पीयूषविश्वान्तिविषान्दकानि निष्येध्यनीरेणाचपेश-
 तानि॥ आमातिसारस्य शमाय पीतान्यरोचकस्य ग्रहणीगद-
 स्य॥१७॥ अथेन्द्रयथाद्यं चूर्णम्॥ ॥ महेन्द्रविश्वचित्त्वलो-
 धमेघचूर्णसंयुतं गुदुगदं च शात्मा लीपभूतमप्यहो हठात्॥
 निपीयत क्रसंयुतं निहंति चापि सत्वरं नरोतिसारमुद्धतं न चा-
 स्ति चित्रमत्रैः॥१८॥ अथ रक्तातीसारः॥ निदानलचिः॥

पिताधिस्येपिनसंवर्द्धनं यदुक्तं तद्वै रक्तपित्तौ प्रकोप्य ॥ कुर्यान्नु-
 णारक्तपित्तौ तिसारं रक्तस्त्रावत्क्षणं तत्र तलस्यम् ॥ १९ ॥ जम्बाश्च
 धात्री सुमतः समूहं शिलास्थमापेभ्यः शिलासुतेन ॥ निष्पीडय
 बल्मेण रसं च दुग्धेऽजाजे विपाच्याथ स एव पीतः ॥ २० ॥ रक्ता
 तिसारप्रशमाय नूनं मधू पथुक्तो हितथैव चान्यत् ॥ गुडान्वितं
 बिल्वमथापि भुक्तानामपि रक्तस्य न विदुस्तौ स्यात् ॥ २१ ॥
 अन्यच्च ॥ हैयं गवीनं मधुनान्वितं च सितासमेतं हि गवां नरोयः
 ॥ रक्तातिसारं च जयेद्विषोऽपि भुनक्ति नित्यं न हि चित्रमत्र ॥ २२ ॥
 ॥ अथान्नातिसारनिवृत्तिः ॥ अन्ने जीर्णे दोषसंघाः प्रचुद्धा
 धातुकोष्ठे क्षोभ्यत इन्मलांश्च ॥ नानावर्णाश्चैकशस्सारयन्ति
 पुक्ते शूलैरक्षजेनातिसारे ॥ २३ ॥ श्रीवत्सविश्वातिविषाय
 वाब्दवाल्हीकवित्रैश्च शृतः कषायः ॥ अन्नातिसारप्रशमाय
 पीतश्चित्रं न चैवात्र वदन्ति त्रैद्याः ॥ २४ ॥ अथ छर्द्यातिसारनि-
 वृत्तिः ॥ समानवायुः कुपितो यदोर्द्धमायुस्तथा धोहिमलं न
 येद्वै ॥ बीध्यस्तदा छर्द्यतिसार एव पीडा न्वितः शूर्दिसमेत एव
 ॥ २५ ॥ बिल्वचूतास्थिसंजातं चूर्णं शर्करयान्वितं ॥ अवलीढं
 मधुयुतं छर्द्यतिसारनाशनम् ॥ २६ ॥ अथ तृष्णातीसारः ॥
 तृष्णानिरोधाद्ब्रह्मतापतोऽपि मायुः प्रकुप्याथ मलेन राणां ॥
 संद्राव्य पश्चाच्च करोत्यवश्यं तृष्णातिसारं न हितत्र चित्रम् ॥
 २७ ॥ ॥ जम्बान्नपत्राणिवटाचरोहमुशीरमेतान्सकलान्वि-
 मर्षं ॥ तृष्णातिसारप्रशमाय कुर्याद्रसंकषायं त्यथवापि चूर्णं
 ॥ २८ ॥ क्षौद्रान्वितं तदुत्तवारियुक्तं ज्वरातिसारं च वमिसमूर्च्छा

रक्तस्रुतिच्छर्दित्वाद्यनेकान्व्याधीस्तथाशीघ्रतरंनिहंति॥३९॥
 ॥युग्मम्॥ अथशोफातिसारः॥ श्लेष्मानिलौघर्मणिसं
 स्थितंचशोथंससुत्पाद्यततश्चमायुः॥समानवायोश्चसहा
 यमेत्यशोथानिसारंजनयेदजस्रम्॥३०॥जन्तुधपःठातिवि
 षाकलिंगदेवदुसुस्तामरिचैश्शृतस्तु॥शोफातिसारंशमये-
 ल्कषायोचन्हृषथाचाहुतिसंघमेकः॥३१॥ अथमलक्षयजः
 ॥ चोदीप्तिवह्निश्चमलक्षयेपिविषंसफेनांविमृजेच्चतत्र॥दे
 यंहिसुंठीसहितंतुतक्रंतैलंघृतंवाथपयोगुडंवा॥३२॥ अथ
 कृमिजः॥ यदामाशयेचाथपक्वाशयेपिप्रवृद्धंहिशूलंचछ-
 र्दिर्भवेच्च॥अपानेतुकंदूपुरीषेकमीणांतदादर्शनंजंतुजाता
 तिसारे॥३३॥ सचर्चलंशीर्षफलस्यमज्जांविडंगतिकेच
 यवाहिबीजं॥जवानिकाशफत्रतरांबुस्कंठीकृम्यातिसारेच
 सतक्रमेतत्॥३४॥ अथज्वरातिसारे॥ भूनिबंविश्वाति
 विषागुडीचीधान्याब्दपाठारुणचन्दनैश्च॥संवत्सकोशीर
 कपालकैश्चज्वरातिसारप्रशमायनीरम्॥३५॥ अथातीक्षा
 रोषद्ववाः॥ गुदेहाहोषाकोनिसृतिरपिपायोश्चयतनंज्वर
 च्छर्दिश्शोथेस्तुदतिगुदपीडाचनितराय॥महाशूलंचाथोवि
 विधवरयैद्यैश्चकथितात्यतीसारेदुष्टाबह्वदहृतूपद्रवंगणाः॥
 ॥३६॥ अथगुददाहयाकयोश्चि॥ यष्टीपतलमधुकैस्तुश
 तंहिदाहेनीरंहीतंहिरुदधावनशब्दकारि॥ लागीययश्चगुदपा
 कयुतस्यजंतोःखंडान्वितंमधुयुतंपिबतंस्सुरवाय॥३७॥ ॥
 अथनिसृतौघंशेच॥ स हृतंकोलगांगेरीविश्वादधियुतंश-

त॥ येयंगुदसूतोक्त्रशेसरवडंपद्मपत्रक॥ ३८॥ अथमुदपी
 ॥ ॥ तद्वद्गोधूमचूर्णसत्तृणघृतयुतंगोलकीकृत्यपा
 योः स्वेदात्पीडाविनाशानियतमिहमथामूषकोद्भूतमांसेः ॥
 ॥ भेषज्यंचातिसाराद्यरिखलगदहरं वर्णितं चाथवक्ष्ये पथ्यं
 यद्वात्रदेयं निखिलगदहरैः स्सर्वतंत्राच्चिलोच्य ॥ ३९॥ स-
 र्वेष्वतीसारगदेषु पथ्यं मसूरयुष्मत्स्थालाजसक्तम् ॥ समा-
 क्षिप्तं भक्तमथोयवागूचदंतिगोधूममवांचवैद्याः ॥ ४०॥ ॥
 अथामसालक्षणात् ॥ ॥ हिक्काश्वासास्थिशालीदवयुच
 हुतृषाकासवैरुच्ययुक्तः श्वेतं कृष्णारुणाभं पलजलसदृशं
 पक्कजंबूफलाभं ॥ योवैमूर्छासमेतो बहुमलनिचयंचाल्यम
 ल्यं सृजेच्चसोवैगंगातदस्थशिशिरश्लिषकथयन्त्यास्यदूतान्
 पश्येत् ॥ ४१॥ अथग्रहणीनिदानं लक्षणं चिकित्सा च ॥ ॥
 गतातिसारस्य विनष्टवन्नेः कुपथ्यं ससेवनलालसस्य ॥ अथा
 न्ययावापि विदूषिताग्नेर्विदूष्यसद्योग्रहणीगदस्यात् ॥ ४२॥
 आध्मानं पीततास्यादखिलतनुगता रूक्षताचाच्यवश्यं को
 ष्ठे दाहेः क्षुधायामथचयदितदारूपमेवाथवक्ष्ये ॥ जातायां
 चापितस्यामिहयदिमनुजैर्भुज्यते तत्तु सर्वं त्यामंचैवाथपक्कं
 द्रवमथचघनंचामुषेलंपतेत् ॥ ४३॥ कलाश्रितातदूचयंच
 विद्वानजीर्णचर्दीपनपाचनेश्च ॥ सामंनिरामं स्थतिसारवद्धि
 विज्ञायतक्रादिभिरेवपाच्यम् ॥ ४४॥ ग्रहण्यासपाचनं वैद्यै
 तीसारोक्तभेषजैः ॥ वारिदातिविषाक्लृप्तः काथश्चामस्यपा
 चनः ॥ ४५॥ पथ्यञ्चामुद्रयुषंचनकंचधान्यजीरकसंयुतम् ॥

सैधवेनान्वितंतद्द्रुसंपलसमुद्भवम् ॥ ४६ ॥ एतदामंतुसंपाच्य
 विशब्दसारपेचमलं ॥ लघुनापञ्चमूलेनपथ्यञ्चान्ननियोजये
 त् ॥ ४७ ॥ श्रीदाडिमीतक्रकपित्तजीरेणंगिरिकाद्यैःपरिकल्पि
 तं च ॥ मुक्तायवागूर्ध्वहणीविकारेसंपाच्यचामंशकृदेवकुर्या
 त् ॥ ४८ ॥ सुपथ्यसंसेवनमेवचात्रयद्वेषजं वैभिषजोवदन्ति
 ॥ अतोत्रपथ्यंपरिवर्ण्यपूर्वंभूमःप्रतीकारमथोत्रकिञ्चित् ॥
 ४९ ॥ तत्रतावद्वातादिजातायाग्रहण्यालक्षणम् ॥ वाताद्रुसं
 फेनिलंविचित्रवर्णपीडायुक्तंसूचिकाध्यानयुक्तं ॥ पित्ताज्जीर्णं
 गंधतुद्दाहयुक्तंश्लेष्माकोपाच्छर्दिहृत्स्मासयुक्तः ॥ ५० ॥
 कासश्वासारोचकैःसंयुतश्चवातादीनांविडपरीक्षेयमेव ॥
 दंडैर्जातेदंडजंलक्षणंस्यात्सर्वैर्जातेसंकरंलक्षणानाम् ॥ ५१
 ॥ युग्मम् ॥ तावद्वातजायाम् ॥ गोपीसटीलवणपञ्चकसा
 रिचाभिर्वन्त्यान्वितैःयवनजेग्रहणीविकारे ॥ चूर्णंचित्तसपय
 सामधुनाथवापिदधातथैववरवैद्यगणैश्चदेयैः ॥ ५२ ॥
 अथपित्तजायाम् ॥ कुशकाशजलेक्षुजराप्रभपञ्चजलय
 रिसेच्यचवेणुसमुद्भूमलसृतं ॥ अपहंतिचमायुभवांग्रहणीं
 ह्रियतोवरवैद्यगणैश्चविचार्यपुराकथितम् ॥ ५३ ॥
 अथकफजा ॥ व्याघ्रीग्रंथिकचव्यलोकेरजनिमेधाहृद्य
 न्दाभवंकल्कन्दाडिमवह्निसंयुतमलंपीतपलासोद्वग्रीह्या
 हःप्रवहामहाग्रहणिकामद्यथाशोकजानेत्राक्षुप्रभवांन
 द्दीप्तिहतथासंपाद्यवै ॥ ५४ ॥ ॥ अथवातपित्तजायां ॥
 सुस्तानागरधान्यहिंशतिविषादीप्याकलिंगोद्भवंचूर्णंचाति

विकिसाकसकल्यवृद्धिः

२४०

विषाभयासुमिलितं सोवर्चलेनावृतम् ॥ मुक्तं तक्रसमन्वितं
च बहुधापथ्ये पितक्रं पिबन्वायोर्मायुसमन्वितां ग्रहणिकां-
सद्यो निहन्ति त्विदम् ॥ ५५ ॥ अथ पित्तकफज्जा ॥ पाठाव-
त्सकबीजविश्वहृतमुक्कचूर्णं तु तप्तोदकैः पीत्वा वाथकलिंग-
नातफलजैः कल्कैर्धृतं साधितं ॥ हन्यान्मायुबलांसजां ग्रह-
णिकां श्रीरामबाणो यथादेत्यानां निकरंतथा हनुमतासंदग्ध-
लंकागतम् ॥ ५६ ॥ अथ सन्निपातजायां ॥ अंबुदातिवि-
षावित्वचूर्णं कुटजसंयुतम् ॥ मधुनाविलिहं जंतुर्ग्रहणीं हं-
तिसर्वजाम् ॥ ५७ ॥ शतावरीश्रीफलशक्रयष्टीप्रियंगुपीठो-
सलमागधीभिः ॥ स्थिरासमंगातिविषासमेतैर्नीविन्निकाचं
न्दनसंयुतैश्च ॥ ५८ ॥ कलिंगनीरेण सुपेषितैश्च घृतं विषाच्या-
वतंदेषपीतम् ॥ हन्यादिकारं ग्रहणीभवं च त्रिदोषजातं नहि वि-
भ्रमत्र ॥ ५९ ॥ पित्तातिसारं ग्रहणीगदं च सशोसिसर्वाणि विनाश-
येदं ॥ रक्तश्रुतिंचापि विनाशयेद्विशतावरीसाधितमेतदेव ॥ ६० ॥
विशेषकम् ॥ अथ सामान्यत्रि ॥ तावज्जातीफलार्धचूर्णम् ॥
जातीफलैल्लान्ततचन्दनत्वाग्भुजंगपुष्पामलजीरचित्रैः ॥ तालीस-
पुष्पातिलदेवपुष्पैः कर्पूरजलुघ्नशतावरीभिः ॥ ६१ ॥ सपत्रसु-
दीमरिचैस्तु सर्वैर्भंगांसमानां परिपेष्य पश्चात्सर्वैस्सामंशान्प्रतरं-
चरुवडंसंमेल्य जातीफलचूर्णमेतत् ॥ ६२ ॥ कर्षघ्रमाणं मधुना
पलीढं विनाशनं स्याद्ग्रहणीगदस्य ॥ सश्यासकासारुचिसंघ-
पेकं जातीफलार्धचनिराकरोति ॥ ६३ ॥ अथ ग्रहणीकपाटोर-
क्तः ॥ सुताभसूतो वलिदंकणौ च तयोस्समान्चापि जयावचाच-

॥ जयंतिकाभृंगभवद्रवैश्च सर्वविमर्द्याथ दिनत्रयं तत् ॥ ६४ ॥ याम
 र्द्धकलोह विनिर्मिते हि पात्रे तु संस्वेद्य सजीरकं तु ॥ संपेष्य तच्छा-
 त्मलिजैर्गदैश्च समैस्तथा चानि विषासमंच ॥ ६५ ॥ रंभाद्रवै भाव्य
 च सप्तवारं पुनः पुनश्चूर्ण्य तत्तत्सुमुक्तः ॥ निष्कार्दमानो मधुना न्वित
 श्वजंतु घृविश्वानल विश्वपदैः ॥ ६६ ॥ सुतंच तसौ दकमेव पश्चाद्दे-
 ये स्तुपानं ससुदाहृतं वै ॥ रसः प्रसिद्धो ग्रहणी कपादो नामानिको
 ल्येन गुणान्विदध्यात् ॥ ६७ ॥ अथ च लङ्ग्रहणी निदानलक्षण-
 त्रिं ॥ निम्नोन्नतायां भुवि पाददानादत्यध्वचाराद्ग्रहभारतोपि
 ॥ स्थानात्स्वकाद्या ग्रहणी कलासा निर्गम्य चाधोर्द्धमितस्ततो वा
 ॥ ६८ ॥ उत्फालमेवाथ वितन्वती सा वायुप्रकोपादथ जंघपीडाम्
 ॥ मन्दाग्निशूलानभिसारकंच करोति नौ वायुवशाच्च लभ्या ॥ ६९
 ॥ त्रिं ॥ उन्नानसुप्तस्य नरस्य तैलैस्ति लोड्गवैस्तां मृदुपाणिनैव ॥
 विमर्द्य नाभेरभितो यकिं निदेकां गुलोच्छ्रय मितंच नामौ ॥ ७०
 ॥ सुगोमयं चापि निधाय चाथ तस्योपरिष्ठादपि दीपमेकम् ॥ त-
 स्योपरिष्ठात्सुमृदूद्गवं हि निधाय चाधो मुखमेकभांडम् ॥ ७१
 ॥ यामार्द्धकं याममथोपिता वद्यावद्गदीनो द्विजतेतत्तत् ॥ आकर्ष-
 णात्तात्तु स एव दीपस्वस्थानगां वायुनिरोधनात् ॥ ७२ ॥ करोति
 तां चाथ निरीक्ष्य तत्र शरावमेकं परिवध्य गाढं ॥ सुधालवेज्योष-
 घृतान्वितं तु भक्तं प्रशस्तं त्रिदिनानि सर्वम् ॥ ७३ ॥ साध्यै हि च लङ्ग-
 हणीं न भेषजशतैरपि ॥ तस्मात्प्रयत्नतः कार्यमेतदेव दिनत्रयं
 ॥ ७४ ॥ अथ संग्रहणी ॥ यक्षात्मासाद्वादशाहा ॥ च नित्यं का-
 पिकापि स्निग्धविष्टाप्रचक्षिः ॥ कूर्जंतत्रोद्भूतमात्रस्य मत्रपीडाका

स्यैवेत्तदासंयहाद्याम् ॥ ७५ ॥ ग्रहणिकां प्रवदंति मनीषिणः द्रवमथो
 पि धनं हिकदापि ॥ वाशकृदिहैव निरीक्ष्य दिवा तु यै निशिनतां करिवेद
 नयान्विताम् ॥ ७६ ॥ चि० ॥ जयति यूषमलं हिमसूरजं यदिसहौष
 धिविल्वयुतं शतं ॥ यवनवेगकृतां हितयामतो ग्रहणिकां ग्रहशब्दयु
 तामलम् ॥ ७७ ॥ अथ ग्रहण्युपद्रवाः ॥ शूलाध्यानविशरचिका
 शसनकस्तं द्रावृषाद्यैर्युतादोषाणां भित्तयोद्भवा ग्रहणिकवृद्धस्य
 नित्यं स्फुटं ॥ अनेषामपिकाशसंघसहिताश्वासान्वितागंधियुक्
 नीलाश्रीयमधाममेव नियतां यात्येवसानान्यथा ॥ ७८ ॥ नत्वा भवं
 भीतिहर्जनानामत्रैव चार्शप्रतिमाय किंचित् ॥ ब्रूमश्चिकित्सां स्वगु
 रूत्ततद्दुर्गं यस्य भूयस्त्वये न चास्याम् ॥ ७९ ॥ सामान्यानिदान
 लक्षणांचिकित्सा च ॥ त्वद्भूमासमेदांसि विदूष्य दोषां स्थित्वा स्थ-
 पात्तादिषु तेन राणां ॥ कुर्वंति मांसां कुरु रूपभूतान्यर्शांसि दौर्बल्यक
 राण्यनके ॥ ८० ॥ ग्रहण्यतीसारगुदां कुराणि निदानभूतानि परस्परं
 स्युः ॥ विनष्टवन्देस्तु भवन्ति यस्मादतः प्रदीप्याग्निमथोचिकित्सा
 ॥ ८१ ॥ जैयानिवातप्रभवानितैलैस्त्वेदाभिः पित्तसमुद्भवानि ॥ स्यु
 रचनाद्यैः कफजानिवैद्यैर्वंत्याथ मिश्राणि च मिश्रयोगैः ॥ ८२ ॥ त
 चार्शसां नाशनमत्र वैद्यैश्चतुर्भिरेवं चरकादिभिस्तु ॥ सद्यो भिजा
 तेषु स दौषधैश्च चिरोद्गते क्षारनिषेवणैश्च ॥ धूपादिभिः पित्तसमु
 द्रवेषु सास्त्रेषु तद्बहुमांसलेषु ॥ शस्त्रैः कृतं पूर्णविचारदक्षैर्मया
 च किंचित्परितिरिच्यते च ॥ ८३ ॥ युग्मम् ॥ सविद्धहेतुकमिह प्रश
 त्तययानिका विश्वयुतं च याने ॥ यस्मात्सरोहंति न तत्कदम्बाधानाय
 पावहि विभर्जिताश्च ॥ ८४ ॥ लिप्तं मुदा सूरणकंदमद्यौ संप्रज्ज्य वै

द्यः पुटपाकवद्धि ॥ दुर्नामनाशाय सतैलमेव दद्यात्सु सिद्धुत्थयुतं तु
 सद्यः ॥ ८५ ॥ अथ चूर्णम् ॥ एलात्वरत्ननागकेशरयुते मरीचि
 पांचालिकासु गीभिस्तु विशेषशास्त्रनिपुणैर्वैद्यैः क्रमाद्वर्द्धितैः ॥ कू
 मंचूर्णमिदं सितासममहोष्णुक्तं हि चेन्मानवैरशंस्य भि विनाशयुत्सस
 दनं श्वासंश्च नाशनयेत् ॥ ८६ ॥ अथ तिलचूर्णम् ॥ तिलम-
 ल्नात शिवाभिस्तु त्यगुडेन ॥ अर्शविनाशो विहितस्तत्र युतेन ॥ ८७
 ॥ अथ लघुशूरणामोदकः ॥ मरीचविश्वाहुताशनशूरणाद्विगु
 णिताक्रमतस्तु यथोत्तरम् ॥ समगुडेन युताः परिभक्षिता यदितदा
 र्शविनाशकरा क्षणात् ॥ ८८ ॥ ज्वलनदीपनशूलविदारणे निरूप
 माजठरस्य गदाय हाः ॥ लघुरयं प्रथितस्तु विशेषतस्सकलसंभत
 शूरणामोदकः ॥ ८९ ॥ अथ महाशूरणामोदकः ॥ भागाः षोडश
 शूरणा दधतथा चाद्येत्यहेश्वाप्यथो विश्वाह्वार्द्धमितातथैव मरिचं ता
 लीसकारुकरैः ॥ पांचालीभिफलादिङ्गचविकाभागाश्च विश्वास
 माः भागैश्चाष्टिभिरेव चात्र मुशली भागैरमाना तथा ॥ ९० ॥ एला
 त्कचतथैव सर्वतुलितं शुद्धं गुडं योजयेत्कृत्वा चाथ कटाहके हिम
 तिमान्सं वध्यवामोदकाच्च ॥ मुक्ताचस्वबलप्रमाणविहितात्कुंभो
 द्भवेनैव वाभीमेनाथ पुरास्तु धार्यमसंकुङ्कितान्नरोनिश्चितम् ॥ ९१
 ॥ भीमागस्त्यसमो भवेच्च बहुधा भोक्तुं हियातुं तथा दुर्नामग्रहणी
 ग्रमेहभयसुककाशक्षयस्त्रीपदान् ॥ जित्वानानभयो भवेच्च नि
 तरां व्याधौ घमुक्तक्षणात्तुल्यः स्यात्सवनात्मजेन च तदा संबद्धगा
 चोद्बुद्धः ॥ ९२ ॥ विविधवैद्यकशास्त्रविलोकनैर्बहुविचार्य विविच्य
 विलेखितः ॥ महदयं रत्नशूरणामोदकः परमथोलवणादिनिरूप्य

ने ॥९३॥ ॥अथकल्याणलवणम् ॥ भस्मातदंतीत्रिकला
 धियुक्तात्रिचतुल्यंसकलंततस्तु ॥ ससंधववैदियुणंसमस्ताक
 पालपात्रेसकलंविपाच्य ॥९४॥ मृद्वभिनागोमयजेनपश्चाद्भुक्तं
 तदर्शक्षयकारकस्यात् ॥ कल्याणनाम्नालवणंप्रसिद्धंश्रीसुश्रुता
 यैःपरिवर्णितं ॥९५॥ ॥अथक्षारः ॥ कदल्यपामार्गप
 लाशजातान्शरांस्तथाषड्गुणनीरयुक्तान् ॥ संपाच्यतच्छागम-
 वैस्तुमूर्धेस्समानवर्णंतुचिलोक्यनारं ॥९६॥ सद्वस्त्रपूतंचवि
 धायभूयःकटाहमध्येतुनिधायचाथ ॥ पलाशकशंखभवंच
 चूर्णंपलोन्मितान्यानिपृथक्पृथक्स्युः ॥९७॥ दंतीद्रवंचाति
 विषाकरंजान्कल्कीकृतान्वासुशर्लीचतद्वत् ॥ कंकुष्टबाल्ही
 कदिवाकरांघ्रिचित्रांस्तथालंगलिकासमेतान् ॥९८॥ तत्रैव
 सर्वंस्तुनिपात्यभूयस्सस्वर्जिकाक्षारयुतान्विपाच्य ॥ संध
 ख्यसंधवचकाश्चहस्तोपावहनंलेहसमंभवेत्तत् ॥९९॥ उच्चा
 र्यसंस्थाप्यसुभाजनेहिकालेतथास्वाग्निबलंनिरीक्ष्यशु
 क्कार्शमंदाग्निभगंदरादीन्कुष्ठोदरव्याधिगणंहिह्न्यात् ॥१००॥
 ॥नरक्तपित्तेतिसृत्तौकदापिननेत्ररोगेनतुगुर्विणीनाम् ॥ न
 वाशिशूनामतिजर्जराणानवाकृशानानतथाज्वरेपि ॥१००॥
 ॥ अथसर्पिः ॥ पलाशभस्मांबुभिरैवभागत्रयैस्तुसंका
 प्यकटुत्रयंतु ॥ तेनैवसिद्धंघृतमत्रपीत्वात्यर्शोसिनश्यंतिचि
 रोद्धतानि ॥१०१॥ ॥अथतैलम् ॥ दन्त्यश्वमारानतल-
 सैन्धवैस्तुकासीसजन्तुघपयोभिरेव ॥ एलायुतैस्साधिततैल
 मेतदुर्नामनाशंहिकरोतिलिप्तिम् ॥१०२॥ अथधूपाम् ॥

वृश्चीजटाचि कृणिकापुरैस्तु भंगासमेतैर्घृतसंयुतैश्च ॥ धूपोर्श-
 नाशायमतःपुराणैःपीडाहरोन्योनपरोस्तिलोके ॥ १०३ ॥ सुसर्प-
 निर्मोकमनुष्यकेशैस्सुदंशचर्मान्वितभानुमूलैः ॥ एभिःशमी-
 यन्नयुतैश्चधूपोदुर्नामनामापिविनाशयेद्दै ॥ १०४ ॥ अथदध्या-
 दि ॥ त्वचंचित्रमूलोद्भवंसाधुपिष्ट्वाप्रलिप्याथकुंभंतुतेनैव
 तत्र ॥ घृतंतक्रदध्यादिकंसर्वमेवप्रपीतंतथाशोविनाशोसमर्थं ॥
 ॥ १०५ ॥ अथविशेषः ॥ रक्तोल्बणाःपांथुसमुद्भवाश्चकीलाव-
 टारोहकविटुमाभाः ॥ तेगाढविट्कोद्भवचेदनाभीरक्तंस्त्रवंतीहृच-
 भेकतुल्याः ॥ १०६ ॥ वर्णोत्साहबलक्षयेनचयुताश्याबंधनरू-
 क्षकंसत्यंज्यापिमलंकदापिबहुधावायोर्नचाधोगतिम् ॥ कुर्वन्ती
 हृचतेषुवैद्यनिकरै रोध्यानरक्तश्चुतीदुष्टास्त्रेपरिरुंधितेपिसहसा
 शूलादयोवैयतः ॥ १०७ ॥ दुस्पर्शतिक्तकफिरातकचन्दनत्वग्दा-
 र्भीमहौषधिनलाद्द्रुतस्सनिंबः ॥ अस्मार्शनाशकरणेरघुनाथ-
 बाणःक्वाथश्चवैद्यनिकरैःपरिवर्णितश्च ॥ १०८ ॥ धूपः ॥
 ससार्धपैरस्सज्जरसस्यतैलैर्धूपःपरःसकलवैद्यवरैस्तथोक्तः ॥
 यथाधिपानेघटजन्मधूमिर्रक्ताशिसारक्तहरःप्रसिद्धः ॥ १०९ ॥
 ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ शिरीषबीजान्वितत्वांगलीकाक्षारद्वयो-
 ग्राशकभसैधवानाम् ॥ स्नुहीपयोषिस्सहितःप्रलेपोदुर्नामनाशा-
 यचसप्तरात्रम् ॥ ११० ॥ अथरसः ॥ शूलिबीजविषसूर्यगंध-
 कैश्शून्यलोहहुतशुक्लसंयन्तैः ॥ कंदकाद्रंजरसैस्तुपंडितैःसप्त-
 वारपरिपेषितैरयम् ॥ १११ ॥ नित्योदितोरसःप्रोक्तस्सेवितोम-
 लबंधहृत् ॥ माषमात्रंस्ससर्पिस्तुगुदकीलहरःपरः ॥ ११२ ॥

तिलचर्चणसेविनोजनाद्बुदकीलाःप्रलितारदोद्धवाः॥नगदाः
परिपीडयतिवैविषयाश्शङ्करसेविनोयथा॥१३३॥ ॥अथप
ञ्च॥ ॥मुद्गगोधूमवान्कशांलिकंदकटिलुकैः॥चास्तूक
जांगलैःपथ्यमर्शसोनाशनंघरम्॥१३४॥वैगावरोधकदुभोज
नयानसेवास्त्रीसेवनोत्कटमहासनसेवनंच॥अशोगदव्यथि
तदेहयुतःकदापिसेवेत्सदापिचपुमान्निहिसौरव्यमिच्छन्॥
१३५॥ ॥अथसाध्यादिज्ञापनम् ॥अथोवलौसंतिचयेहि
साध्यास्तेदुर्निवाराःप्रथितांकुरावैः॥येमध्यसंस्थास्तुततोर्दगा
स्तुसर्वेष्वसाध्याभिषजैःप्रदिष्टाः॥१३६॥विविधभेषजसत्त्व
हराहियेतद्दृशस्त्रनिपातपरायणैः॥सुलघुहस्तजनैश्चनिराक
तान्निभवंतिकदापिगुदाङ्कुराः॥१३७॥गुरुपदाङ्गरजोविल
सन्तुमेशिरसियत्कपयापरिबोधितः॥चरणचालनवद्विशि
शोरहंनहिविभेमिचदुर्जनवादतः॥१३८॥ ॥इतिश्री
गुरुचरणाञ्जमधुपकाशीनाथत्रयैदिविसचितायांचिकित्सा
क्रमकल्पवृत्त्याञ्जानासोराचिकित्सापरागगंधितश्चतुर्थस्तवक
स्त्वमासः॥१॥ ॥जयतिगजाननदेवोनगतनयानन्दव
र्द्धनस्सोयम्॥यत्कपयाप्यतिमन्दोवक्ष्येऽभिमान्यादिप्रतीका
रम्॥१॥पुरुषार्थचतुष्टयंतनोरखिलंलभ्यतएवविश्रुतम्॥तद
हंविदधेतथातथानयथासाजठराभिदुःखिता॥२॥ ॥
अथमन्दाभ्यादीनांकारणंलक्षणंचिकित्साच यथा॥ ॥
मिथ्याहारविहारतोतिकुपितादोषाःकुशानुभूतसंछाद्याशुवि
कारजालमसकृत्कुर्वन्तिरूपंततः॥नैर्बल्यंयभनादिषुत्यति

तरमुत्साहहानिःपराक्षुत्तुहानिकरैर्विकारनिचयैर्हानिःप्र
भायास्फुटम् ॥३॥ ॥अथमंदाग्नेर्विशेषलक्षणम्॥

यत्रस्वल्पंभुज्यमानेनपाकमेतिप्रायोगौरवंमूर्ध्निनाभौछ
र्दिस्सादस्सप्रसेकस्तथैवैद्यैरुक्तंलक्षणंमन्दवन्देः॥ ४॥

चिः साजमोदलवणंकदुत्रयंहिंगुजीरकयुगेनसंयुतम्॥ चू
र्णितंघृतयुतंयदाशितंबन्हिमान्द्यहरणंतदाशुवै ॥५॥ ॥

अथबृहद्दिग्वादिचूर्णम्॥ ॥बाल्हीकक्षारसुग्माऽनलम
रिचकणाचन्द्रगंधाऽजगंधापथ्याकाशमीरपाठाजरणयुगक

णातिन्निडीदीर्घगन्धा ॥ विश्वाचव्याऽजमोदासुखवणविपु
षाग्रन्थिदीप्यास्लजातंचूर्णंसौवर्चलाढ्यंकरकयुतमलंविड्यु

तंचाग्निमान्द्ये ॥६॥ आध्मानगुल्मानलमांद्यजाताःप्लीहाम
वातश्वसनादधोन्ये ॥ शूलास्यवैरस्यविवन्धकाद्यास्सर्वेपित

श्यन्निनिषेवितंचेत् ॥७॥ युग्मं अपरं ॥ त्र्यूषणजीरकयु
ग्मैर्भागाष्टमांशहिंगुसंयुक्तैः ॥ सुलवणशुद्धघृताढ्यस्सुभृ

ष्टाजमोदसंयुक्तः ॥८॥ प्रथमप्रासविभुक्तोजाठरमग्निप्रदी
पयेद्यत्नात् ॥ वायुविनाशेप्रथितोहन्यादत्युग्रगुल्मादीन् ॥

९॥ अथतीक्ष्णाग्निः ॥ अनल्पमल्पंयदिक्विचिदेवभु
क्तंहिसद्यःपरिपाकमेति ॥ तीक्ष्णाग्निरेषप्रथितःप्रियम्बवि

कित्स्यएवाशेषबहुप्रचुद्धः ॥१०॥ चिकित्सायथा ॥ ॥
सितायुतंपायसमेवचापिघृतान्वितावाकसरापलं वा ॥

संपैष्टिकंस्निग्धगुडादिकानितथाग्निर्तेक्ष्णोप्यतिशीतला-
नि ॥११॥ ॥अथविषसाग्निः॥ मान्नाऽशिताक्वापि

नपच्यते वै मुक्ताक्षणात्कापि विपच्यते सा ॥ वह्निस्तु वै दैर्घ्यं
 षमस्तदोक्तो धन्यतरादैर्बहुशो विविच्य ॥ १२ ॥ आध्मानशु
 लां विक्कूजनानि नूनं द्युदावर्त्तयुतानि चात्र ॥ उक्तानि कुक्षे
 रतिगौरवादिभ्युक्तो तिसारश्च प्रवाहिका च ॥ १३ ॥ ॥
 चिकित्सा च ॥ रास्नामागधिका शरीरप्रतिविषावात्स्नी-
 कसौ चर्चलैर्विश्वासैन्धवसंयुतं च सुरसायुक्तं तु चूर्णस्मृतं
 ॥ भुक्तं चेत्सगुडानुपानविधिना बन्धेस्तु वैषम्यत्वेच्छास्त्रे
 न्यक्तधितं सुवर्चलयुतं निंबुद्रवं हि गुणा ॥ १४ ॥ ॥ अथ
 भस्माग्निः ॥ ॥ यदा रूक्षकट्वादिकेने प्रभुक्ते कफः क्षीण
 तां चैव यातो नरस्य ॥ तदा मायुवायोर्बलं प्राप्य वह्निः क्षणाद्
 स्मसादेव कुर्व्यात्समुक्तम् ॥ १५ ॥ असौ भस्मकाग्निर्द्यौपेक्षि
 तो वै तदा सर्वधातूंश्च भस्मैव संयुः ॥ करोत्येव तूद्वाहभूर्छादि
 भिस्तु सहायैस्समेतो द्विवैस्वेदयुक्तैः ॥ १६ ॥ चिकित्सा च ॥
 सुकालस्थिमज्जजं पिबेच्च कल्कमुत्तमं स शीतवारि साधितं
 नरो हि यस्तु निश्चितम् ॥ तथा च शङ्खनीरजाचितैस्सितैः सुत
 नुलैः सुछागि दुग्धसाधितं पुनक्ति यस्तु पायसम् ॥ १७ ॥ जये
 च्च भस्मकाग्निवृद्धिमन्यदन्नचौषधं वदामि चाग्निमांसकंतदीय
 हव्यसाधितम् ॥ अथोषिवानशान्तिमेति चेत्तदा तु वा मयेक्षरी
 तकी सपिप्पली शृतैः पयोभिरेव वै ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकयुग्मेन यो
 गचतुष्टयं बोध्यम् ॥ ॥ अथाजीर्णं ॥ ॥ रसनलोलुपदे
 न्यनिपीडितैः स भयचित्तयुतैरतिरुग्युतैः ॥ यदि ह भुज्यत एव
 बलातिगं न दजरं प्रथितं च विकारकृत् ॥ १९ ॥ ग्लानिगौरववि

बन्धमारुतोद्धतकष्टसहिताश्रमादयः॥ संभवन्निबहुधामसं
 भवेनैवचामरहितेकदापिते॥ २०॥ ॥ अथचिकित्सा ॥ ॥
 अजीर्णभीतिसंयुतो नरस्तु पूर्वमेवहिप्रपेक्ष्य विश्वसंयुतांशि
 वां प्रमुज्यभोजनम्॥ अथोद्विग्नस्यभोजनेविदत्त्यतेचत्तद्गुलं
 सगोस्तनीं समाक्षिकां शिवायुतां विशेषतः॥ २१॥ ॥ कुर्व्या
 दितिशेषः॥ ॥ अथाभिवर्कं ॥ बाल्हीकोग्रामेथिलीशंग
 बेरदीप्यापथ्याचन्हिरुकचूर्णमेतत्॥ पूर्वत्यूर्वाचिन्तकमादूर्दि
 तंवाऽजीर्णज्जीर्णं चाभिवर्कं करोति॥ २२॥ पथ्यंच॥ क
 णौचन्हिविश्वाकणापादचव्यैस्सुसिद्धाद्यवागूचपथ्येप्रदेया॥
 महाशूलगुल्मानित्तव्याधिहंतीतथाजाठराग्नेरुचेश्चापिकर्त्री
 ॥ २३॥ अथराजशेखरवटी॥ ॥ मृताद्रसाहिमानयुक्त्र
 गृह्यवत्सनाभकंचलीशिवाकटुत्रयंस्तथारसेनसंमितान्॥ सु
 वर्णनागबल्लिकाद्रवैश्चभाव्यसप्तधावटीमधर्मशोषितांचण
 प्रमाणतोभिषक्॥ २४॥ प्रकल्प्यचोष्णावारिणाप्रदापयेद्य
 दातदावटीहिराजशेखराविनाशयेदशेषतः॥ गदांश्चशूलगुल्मा
 पाण्डुशोफवायुसंभ्रान्कफोद्धवाञ्चरांस्तथानिहंतिचापिस
 त्वरं॥ २५॥ ॥ अथराक्षसाभिधः॥ ॥ गभस्तिबाहुपारदा
 गपुत्रिवीजतीक्ष्णकंदिनंविमर्द्यखल्वगंकटुत्रयेणसंमितं॥
 ततोनिधायवालुकाघटेसुवर्चलान्वितंतदष्टयाममग्निगंविषा
 चयेद्विषगरः॥ २६॥ सुरक्तशाकदुग्धयुक्तभाविंतंविमर्दयेत्पुन
 स्तुमातुलुंगजैर्द्रवैश्चभाव्ययत्नतः॥ रसोभवेच्चराक्षसोहिशंक
 रेणभानवेप्रदत्तएवदापयेत्प्रेक्ष्यणम्यतंसमाक्षिकम्॥ २७॥ सुगुं

जकाष्ठसंमितो बलनिरीक्ष्यवापुनः रुशानुमाद्यजाठरागदाम-
 शूलगुल्मकाः विनाशमेव यांति तेन चित्रमस्ति चात्र वा प्रदाय ये
 च मक्षितो हि पौरुषस्य वर्द्धनः ॥ ३८ ॥ ॥ अथ शंखचटी ॥
 पलपरिमितचिन्ताक्षारतुल्यचपंचलवणमपि गृहीत्वा क्षुद्रनिंबु
 द्रवादयम् ॥ तदनुचशुभपात्रे कान्चलि सान्तेरेहि पलपरिमितशंख
 स्यैवं खंडान्निधाय ॥ ३९ ॥ विधिवदथ च दत्त्वा सप्तवारं तदेवं द्वय
 त्ति च विधिनैवं शंखमित्यं द्ववेण ॥ पुनरथ पलमानं चूषणं द्विगु-
 नेमं विषमिह गदितं वै द्वादशे नैव भागात् ॥ ४० ॥ परितुलितमथो
 वै शंभुबीजं भवानी प्रभवमपितथैवं शुद्धमेवात्र सर्वम् ॥ विधिवद
 थ च रचत्वे मर्द्य कोलास्थिमाना रसकलविधिवरिष्ठो वै द्वादशात्र
 वंघ्रः ॥ ४१ ॥ कृत्वा प्रदद्यादुदरोद्धवैस्तु गदैस्तु संपीडितमानवाय
 ॥ कल्याणमिच्छन् बहुधा क्रमेण शास्त्राज्ञयारोगविनाशनाय ॥
 ४२ ॥ एषा शंखचटी त्वज्जीर्णशमनी शूलामयध्वंसिनी नानागुल्म
 विषूचिकाग्निशमनघ्नी हामविद्वेषिणी ॥ येन्ये चोदरमध्यतुल्य
 निलयारोगाय कृद्विद्धुहास्तान्सर्वानपि नाशयेच्च नितरां भुक्तास्व
 भाग्योदयात् ॥ ४३ ॥ ॥ अथाजीर्णारिः ॥ ॥ दैत्येन्द्रसू-
 तौ पलसंमितौ च पलत्रयं गृह्य हरीतकीनाम् ॥ तद्वच्चकृष्णाम
 रिचंतथैव सुसैधवस्थापि पलत्रयं च ॥ ४४ ॥ चतुःपलां वा विज-
 यां निगृह्य संमेल्य सर्वशुभनिंबुनीरैः ॥ पुनः पुनर्मर्द्य च घर्मम
 ध्ये संशोष्य संशोष्य च सप्तवारम् ॥ ४५ ॥ सिद्धस्त्वजीर्णारिरयं
 प्रसिद्धो भुक्तस्तथा स्वाग्निबलं निरीक्ष्य ॥ संपाचयत्याशु करो-
 तिवह्निमजीर्णदोषं परित्यज्य पूर्वम् ॥ ४६ ॥ आहारं द्विगुणं विधा-

यनितरांशुशिंपरांसंदिशेदापाकंजठरस्थितस्तुबहुधासंपाच्य
संरेचयेत् ॥ तस्यात्सेव्यमिदं प्रभातसमये वैद्येन दत्तः क्षणा
च्छूलप्लीहमहोदरार्तिशमनोगुल्मामविद्वेषणः ॥ ३६ ॥

अथशंखद्रवः ॥ अपामार्गचिंचारस्तुहीमानुजातंतिला
श्वत्थजातंतुभस्मप्रगृह्य ॥ स्वरस्त्रेनिधायाशुदत्ताजलंवैत
देवाशुवस्त्रेणपूतंनिगृह्य ॥ ३७ ॥ पुनर्मन्दबन्धौतुतावत्प्रपा-
च्यंनयावद्भुजेतज्जलंक्षाररस्यम् ॥ ततस्तत्समंदंकणंक्षार
शुभं समुद्रोद्भवंचापिकाशीसयुक्तम् ॥ ३८ ॥ परंसेन्धवाद्यं
ह्रियत्पंचकंतद्विमानंतुनीरेणवैद्याधिराजः ॥ समंमेत्यसर्वं
तुकाचस्यकूप्यादिनैःसप्तभिस्संधितंचास्त्रयोगात् ॥ ३९ ॥

ततस्तद्धृतंवारुणीमंत्रमध्याहृतंचाग्नियोगाद्भुशनीरतुल्यं ॥
स्वतेजोसृजत्येवयंत्रादभीक्ष्णगुरूपांरूपादृष्टमार्गेणतच्च
॥ ४० ॥ निगृह्याशुतंकाचयात्रेनिदध्यात्यदेयंगदीजाठराग्निं
विलोक्य ॥ वराटास्मलोहादिकानप्यजस्त्रं विसंद्राचयत्येव
केन्येवराकाः ॥ ४१ ॥ महाजीर्णशूलामवातादयश्चयकृद्बु-
ल्यसंसृष्टिसूचीसुरवाश्च ॥ विनश्यंतिसर्वेपिशंखद्रवोयंय-
दासेवितोवैद्यदत्तः क्रमेण ॥ ४२ ॥ ॥ अथमहाशंखद्रा-
वः ॥ ॥ अपामार्गश्वत्थप्रभवमथचिंचास्तुहिभवंपृथग्बे-

द्योभस्मप्रथममथभस्मादपिततः ॥ प्रगृह्याथोपश्चादपि-
चलवणान्येवसुधियस्ततस्त्वर्जिंक्षारंलवणानिचयंदं-
कणमपि ॥ ४३ ॥ यवक्षारंलोणारमथजलधेः फेणसहि-
तमथोसोमक्षारंविषमपिचसोरंसमशिलम् ॥ सतालं-

सौसङ्घीविडमथचकाशीसचलियुक्ततः पाषाणोत्थं रजइहच
 बाल्मीकसहितम् ॥ ४४ ॥ सत्ताप्यांगोदतां विधिवदथशंखेन स
 हितान्थानाभिप्रायस्सकलसमभागेकमिलितम् ॥ निधायथो
 खत्वेऽस्तजसयुतंचापिबहुधाविशेषात्संभाव्यं पुनरथपुनश्चा
 तपगतम् ॥ ४५ ॥ तथाचांस्ताप्राप्तिर्यदिहचतदालुंगजरसैर्वि
 भाव्यंतत्यश्वादपिचनियतं शक्यमपिच ॥ घटीगर्भेदत्वात्तदुप-
 रितदन्यां गुरुकृपा मपारां संस्मृत्य प्रथममथ शिक्षाविधिबलात्
 ॥ ४६ ॥ अधोवक्त्रां वक्त्रे विधिवदपि संयोज्य च ततो दृढां सुद्रां कृ-
 त्वा तदनुदहनं ज्वाल्य तदधः ॥ ततः किंचित्कालादिसृजति घटी
 छिद्रं तजलप्रभं तेजस्वीयं तदपि च समा मन्त्र्य विधिवत् ॥ ४७ ॥
 द्विगुं गुं जैकं तदहिं शुभं वल्लीदलघृतं प्रदेयं भैषज्यग्रहणश-
 क्यकाले तु भिषजा ॥ तदा सर्वे रोगाजठरपिठरीपीडनपराविना-
 शं गच्छेयुः पशवद्वक्त्रे निपतिताः ॥ ४८ ॥ ॥ अथामाजी-
 र्णलक्षणानि क्रित्ते ॥ ॥ यथा मुक्तमुद्गारमेवाविदग्धं तथाचा
 न्नगंडाक्षिकूटोत्थशोथम् ॥ विलोक्योदरे गौरवं चामजातं तदा
 जीर्णमुक्तं तु धन्वंतराद्यैः ॥ ४९ ॥ त्रिकिंशुडादियोगः ॥
 शंठीगुडाद्यामगदे प्रशस्ता जीर्णज्वरे मागधिका गुडाद्याः ॥
 पथ्यागुडाद्यागुदजेषु तद्दूर्चो विबन्धेषु च दाडिमी च ॥ ५० ॥
 ॥ अन्यच्च ॥ ॥ वचालवणसाधितैर्जलैश्च वान्ति रिष्यते ॥
 वचालवणमागधीजलैस्तथा च शीतलैः ॥ ५१ ॥ कुस्तुंबुरीना
 गरजः कषायः पीतो मनाशं च विधाय सद्यः ॥ शूलस्य शांतिं वि-
 त्तोत्थवश्यं वस्ते श्च शुद्धिं क्षणतो नरस्य ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

अथविदग्धाजीर्णम् ॥ ॥ विदग्धेऽन्नमस्वेदमूर्च्छातृषश्चसदा
हासधूमाम्लकोद्ग्रायुक्ताः ॥ गदाः पित्रजास्सर्वेनेयदास्युस्तदा
जीर्णमुक्तंविदग्धादिकंहि ॥ ५३ ॥ ॥ चिकित्सा ॥ - विदग्धका
जीर्णमथोनिहन्याच्छीतांबुषानात्वरितंनरस्य ॥ सप्ताहमाजांबु
विभाविताश्चद्विप्रमाणाश्चणकाश्चमुक्ताः ॥ ५४ ॥ - अथविष्ट
ब्धाजीर्णम् ॥ ॥ यत्रैवचाधोगमनंनवायोराध्मानशूलौबहुवा
तपीडाः ॥ स्तंभोद्धूपीडाबहुमोहयुक्ताविष्टापूर्वतुतदेवबोध्यम्
॥ ५५ ॥ अथत्रि० ॥ विष्टब्धाजीर्णकंहन्यादभयालवणावि
ता ॥ गोधूमद्विदलाक्काथस्वेदनादपिनश्यति ॥ ५६ ॥ - अथर
सभाजीर्णलक्षणचिकित्से ॥ शोषेरसेन्नस्यचशत्रुभावा
दशक्तिरेवोरसिगौरवञ्च ॥ तत्रौषधंलंघनमेवतद्वत्स्वापोदिवा
वातविवर्जनं च ॥ ५७ ॥ रसशेषप्रशांत्यर्थंनररूयूषणसेन्धवैः ॥
प्रलिप्यजठरंहिंगुयुक्तैः सुष्यादनंतरम् ॥ ५८ ॥ ॥ अथमुक्ताजी
र्णलक्षणचिकित्से ॥ ॥ मुक्तंयदाध्मानकरंनपाकमेत्येववैमौ
जनपूर्वमेव ॥ श्रीसुश्रुताद्यैस्तदजीर्णमत्रमुक्ताऽभयाविश्वस्य
ताहिताय ॥ ५९ ॥ ॥ अथप्राप्तवासरकं ॥ ॥ निद्राक्षणांभी
र्यगलोत्थदाहदृष्टासतृष्णांगविभंगताभिः ॥ मुक्तंयदाभोज
नजंदिनांतस्थैर्येणवैवासरप्राप्तकंस्यात् ॥ ६० ॥ चिकि० ॥
धान्यतुषोद शृतारवलुपथ्यावासरप्राप्तकमेवनिहन्यात् ॥ वा
मगधापिचसैन्धुमुक्ताहिंगुयुताबहुपेव्यसुमुक्ता ॥ ६१ ॥ दन्दस्य
तेहृद्गलकंचयस्यमुक्तक्षणादेवविदत्यतेच ॥ द्राक्षासिनाढ्या
मधुनासमेतांलीङ्गाशिवांसस्सुरवमेतिसद्यः ॥ ६२ ॥ - अथवि

षमजीर्णम् ॥ ॥ भुक्तोपरिष्ठादजरचपूर्वेभुक्तं यदन्यत्तु तदे-
 वकुर्व्यात् ॥ मूर्च्छाभिमाप्यांसहितंसकंपंतृष्णाद्युतवैविषमं त्व-
 जीर्णम् ॥ ६३ ॥ तत्काले वमनं कुर्याद्विषमाजीर्णप्रशान्तये ॥ वा-
 ३ सुतारव्याशिवाभुक्ताविषमाजीर्णनाशिनी ॥ ६४ ॥ अथा-
 मृतहरीतकीसंधानविधिः ॥ हरीतकीशतभिषक्सुतक्रयुक्त-
 यात्रकेनिधायचाथयुक्तितस्तदधिकोचं वै पृथक् ॥ पृथक् पुन-
 श्शलाक्यानिब्रार्यचार्यवातनोवदाम्यथोविधिंपुरोसुवैद्यवर्य-
 कल्पिताम् ॥ ६५ ॥ यवानिकोषणापट्टनिर्पंचपंचकोलकंसुजीरका-
 जमोदहिंसुसंयुतंतथोषणम् ॥ प्रपेष्पञ्चक्रभावितां शिवानिषातग-
 भकेनिधायमुच्ययत्नतः पृथक् पृथक् ततः परम् ॥ ६६ ॥ क्षारद्वयंचा-
 पिवदन्तिचैकेदेयं शिवाबीजनिवातगर्भे ॥ सेयं शिवाचासृतसंज्ञये-
 वल्लोके परारव्यानिमुपागतापि ॥ ६७ ॥ विषमाजीर्णप्रशमनीश्व-
 कारोगनाशिनी ॥ वातास्त्रद्वेषिणी पूर्वैरुक्ता सर्वोदरार्तिहा ॥ ६८ ॥
 ॥ अथवाताजीर्णं ॥ उद्गारो वमनं भ्रान्तिः शोषस्तृड्पूतिगंध-
 ता ॥ विष्टंभोद्गारतृष्णाद्याः पिंडास्वेदौ च वातजे ॥ ६९ ॥ वि० ॥
 काजीकंलवणं चाथगुहंजंबीरपल्लवम् ॥ आसामेकतमं पीतं वाता-
 जीर्णं विनाशयेत् ॥ ७० ॥ कौसुंभं निवजं चाथतैलमर्दनतस्तथा ॥ व-
 ज्जीक्षारपरं नान्यदा ताजीर्णप्रशान्तये ॥ ७१ ॥ ॥ अथपेचनम् ॥
 सुहृसुहृचंतिमुशंतिपैनेश्लंतथाचातिसृतिं विशेषात् ॥ सपादह-
 स्ताद्यस्त्रिंशंगकेषु संकोचनं यद्दृग्धाचदृष्टम् ॥ ७२ ॥ शीतांबुपीतं
 मधुना समेतं पिबोद्धवं चापि निहत्य जीर्णम् ॥ भुक्ता तथा चारसपर्य-
 दीचजातीफलैर्नैव च वल्लमाना ॥ ७३ ॥ अनुपाने च शीतांबुदेयं पथ्य-

मथोच्यते ॥ लाजानूर्णतुमधुनापिनाजीर्णेप्रशस्यते ॥ ७४ ॥
 अथकफाजीर्णम् ॥ ॥ वान्निभ्रान्तिस्वेदशेत्यागंजाद्वैर्यष्टिः
 कोष्ठेस्तुल्यतामेनियत्र ॥ प्रोक्ततद्देशास्त्रिविद्धवैद्यैः सम्यक्सर्वै
 र्विलंबासोत्थमेव ॥ ७५ ॥ वामयेत्कफजेऽजीर्णलंघयेच्चविशेष-
 तः ॥ श्वेतापराजितामूलैः कांजिकाकैस्तथांजयेत् ॥ ७६ ॥ ईश्व-
 रीबिल्वपर्णीचशंखिनीचशिफातथा ॥ आसामेकैकमूलस्यभक्ष-
 णादपिनश्यति ॥ ७७ ॥ अथविष्टूचिकादयः ॥ आहारवै-
 षम्यभवंविशेषादजीर्णभस्मादपियेभवंति ॥ तैर्वैविष्टूचीलसको
 विलंबी स्वत्यादिनाम्नाकथिताहिवैद्यैः ॥ ७८ ॥ विष्टूचिकाल-
 क्षणम् ॥ सूचीसीवनतुल्यतोदनकरोवायुश्चयत्रोदरेमूर्च्छाशू-
 लविदाहतृद्वयमश्रुग्वैवर्ण्यलहृदनाः ॥ जृम्भोदेषनमौहकंप-
 नशिरः पीडातिसारभ्रमायत्रैतेचभवंतिसाहिसवितुः पुत्रानु-
 जाष्टूचिका ॥ ७९ ॥ विष्टूचिकोयद्रवाः ॥ कंपोरतिभूत्र-
 धानोनिद्राहानिर्विमूढता ॥ पञ्चोपद्रवसंघोयंविष्टूच्यांनान्ति-
 दारुणः ॥ ८० ॥ अथोलसकः ॥ ॥ वानवर्चोनिरोधश्चतु-
 ष्णोद्गारोचयत्रवै ॥ नाथौर्दुग्मनंवायोर्भुक्तनैवचपच्यते ॥ ८१
 ॥ तेनसोलसकः प्रोक्तस्सद्यः प्राणहरोऽपरः ॥ दंडाकालसकः
 प्रोक्तोलक्षणंतस्यकथ्यते ॥ ८२ ॥ अथविलंबी ॥ भुक्तदुष्टंले-
 षवायोः प्रकोपान्नोर्द्वेनाधोवाप्रवर्त्तचयत्र ॥ सावैप्रोक्तावैद्यव-
 र्यैर्विलंबीचायुर्वेदेपूर्णदृष्ट्यामबोधैः ॥ ८३ ॥ छयातिसारोत्थे-
 र्दक्षैरन्यैर्वेदनाधिक्यात् ॥ दंडालसकः प्रोक्तोगात्रस्तंभादि-
 कैर्लिङ्गैः ॥ ८४ ॥ अथखल्ली ॥ जठरेचमहानुशूलोदिकास-

वद्भिः संधिषु ॥ तोदस्तमः प्रवेशश्चरवली सूच्यास्तुलक्षणं ॥ ८४ ॥
 ॥ अथ वृद्धविषूचिका ॥ ॥ मूर्च्छातिसारफमदाहवांतिवै
 वर्ण्यल्लुसउरस्कपीडाः ॥ सशूलजृम्भास्सत्तृषोभवन्ति वृद्धिं
 गतायांचविषूचिकायां ॥ ८५ ॥ अथोक्तेः ॥ उक्लिश्यमा
 ग्द्वयमेवरोध्यबहिर्यदान्नंसमुपैति नैव ॥ तद्दोगनिष्ठीवनदुः
 प्रसेकयुक्तं तदोक्तेः शमुदाहरति ॥ ८६ ॥ ॥ अथविषूचिकादी
 नां क्रमशः शिकित्सोच्यते ॥ ॥ अपामार्गमूलं जले पेय्य
 पीतं विषूचीहरं कारवलीजलाढ्यम् ॥ सुतैलं च पीतं त्यथोवाद्गनीरैः
 र्बोद्युग्मकं जीविनीसंज्ञकायाः ॥ ८७ ॥ योगत्रयम् ॥ ॥
 अथाजीर्णकंदकरसः ॥ ॥ रसविषाचलिमानं निष्कनिष्कैकमि
 स्थमरिचमपि समांशं पारदादे समस्तात् ॥ तदखिलमपि स्वल्पे
 कंदकारीफलानां द्रवयुतमथ मर्द्यलेकविंशच्चवारम् ॥ ८८ ॥ गुं
 जात्रयंचैतदिहैवमुक्तमजीर्णकंदं तु विषूचिकाघ्नं ॥ नाशं त्वजी
 र्णस्य करोत्यवश्यमग्निर्यथादारुसमूहकस्य ॥ ८९ ॥ ॥ अ-
 थांजनम् ॥ ॥ मयूरपत्रोषणसमिलालांकृतांजनेनांजितने
 त्रपदाः ॥ सुरवीभवेन्नाबहुशो हि दृष्टं विषूचिकाभीतिभरैर्विमु
 क्तः ॥ ९० ॥ अथोऽलसं कविः ॥ भल्लातमाक्षिकमहोष
 धसैंधवानामम्लेनैव पयसा परिपेषितानाम् ॥ कल्केनैव प
 रिसाधितहव्यलेपः सद्यो निहतचित्तथालसकस्य दोषम् ॥ ९१ ॥
 ॥ ॥ इति भल्लानादिघृतं ॥ ॥ अथ फलत्रयादिकमुद्धत
 नम् ॥ फलत्रयारुक्करमागधीनां पूतीकविश्वोषणसंयुता

नाम् ॥ करंजपाठासुरसोनयुक्तमुद्वर्तनं वत्ससुभूत्रपिष्टम् ॥ ९२ ॥
 ॥ उद्वर्तनं परं श्रेष्ठं निहंत्यालसकं क्षणात् ॥ नात्र चित्रं यतो वै वै
 रुक्तं श्रीसुश्रुतादिभिः ॥ ९३ ॥ अथ दंडालसकचिकित्सा ॥
 सूव्यग्रभागैर्नखसंधिदाहं कृत्वा पुरश्चाग्रशिरोवये च ॥ छि
 त्वा च छित्वा क्षरकेण तत्र विषान्वितैर्वामरिचैर्मलिष्य ॥ ९४ ॥
 गंधस्य धूपेन च धूपितोऽपि जीवेन्म्रियेद्वाथ स भेषजेन ॥ यद्यस्ति
 दंडालसको न तत्र परं तथा भेषजमत्र चैव वदंति सर्वे भिषजां ग-
 णाश्च ॥ ९५ ॥ अथ विलंबीचिः ॥ दहनं पूतिपिण्याकं भस्मा
 तंगदसैंधवैः ॥ क्षारद्वयं च चव्यं च पेथ्यसंपाच्य लेपयेत् ॥ विलं
 बीदुरतो याति एतदुद्वर्तनं यदा ॥ वैद्यदत्तं प्रयत्नेन लेपितं गात्र
 मंडले ॥ ९६ ॥ अथ रक्त्वीः ॥ स्तुत्यर्कधत्तूरजपत्रनीरं यं
 स्थत्रयं शिशुजपत्रजातम् ॥ प्रस्थोन्मितं चाथ परं ह्रियतु वदा
 मिमात्रां च विधिं विशेषात् ॥ ९७ ॥ द्वे द्वे पले सैंधवकुष्ठयोस्तुक
 ल्कस्य दध्यस्तु काज्जिकानाम् ॥ पलद्वयं चापि पृथक् पृथक्
 कूचनिगृह्य सर्वेषु दुबन्धियोगात् ॥ ९८ ॥ तैलं पचेत्स्थमितं तं
 देवमभ्यङ्गुतः खल्विविषविकाघम् ॥ अर्कादिकं तैलमिदं हि-
 ऊर्यात्सयं द्वियक्ष्णहृदुष्टवायोः ॥ ९९ ॥ खंजतामामवातं च पंशु-
 तंग्रधसीमपि ॥ विनाशयेद्यथा वहिरेधितो दूलिसचयान् ॥ १०० ॥
 अथ विद्वविषूचिः ॥ यो हृदयवीगदपीडितस्यान्तरसनीरं लवणां न्विते हि ॥ पी-
 तावमन्त्रालभते न्यथा तु हृदि स्थितं तन्मलेन हन्ति ॥ १०१ ॥ अथाक्षेशः ॥
 उक्लेशनाशाय च पुष्यनीरं पिबेद्वा जलदस्य तद्वत् ॥ जातीफलस्या-
 पि च पूर्ववैद्यैर्योगत्रयं चानुमितं हि चात्र ॥ १०२ ॥

योगान्नयम् ॥ ॥ अथोदरलेपः ॥ ॥ बाल्मीकदारुगद
 हैमचतीशताहसिंधूत्यकेश्वरवल्लुचास्त्युतैः प्रपेय्य ॥
 कृष्णः प्रलेपउदरेपरिलेपितश्चतद्विनाशयतिजाठरदीर्घदुः
 खम् ॥ १०३ ॥ अथैतेषामुषधवाः ॥ मूर्छाप्रलापवम
 युक्त्रिमं पमूत्रघातप्रसेकविरुचिप्रसुखास्तथैते ॥ निद्रा-
 विनाशसहिताश्चनितान्तमेवजायन्तएवंबहुधात्रविकारसं
 घाः ॥ १०४ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥ रुचकोष्ठनरवा
 नियस्यश्यावान्यथसंज्ञारहितोऽतिपांतिद्युक्तः ॥ युमस
 अनिचापियातिसद्यश्लथसंधिश्चरसंयुतोन्तराक्षः ॥
 १०५ ॥ अथभिद्यतिः ॥ ॥ उद्गारशुद्धिरयवेगयथो
 चितत्वंमुत्साहएवचतनौलघुताक्षुधाच ॥ वृष्णाचपाक
 मुपयातियदेवचान्नंदोषेतथाविरमितेचमचनिचैते ॥
 १०६ ॥ अथत्रिशिष्टद्रव्याजीर्णाचिकित्सा ॥ ॥
 पनसमक्षणजेकदलीफलंकदलजेपिघृतंघृतसेमवे ॥
 समुदितंशुभनिंबुजलंजलेलवणमेवचतन्दुलवारिषरे ॥
 १०७ ॥ तन्दुलानिशिरतालबीजयोःपाचनान्यथतथाभ्रज
 स्यचदुग्धमेव ॥ चकपित्यकस्यवैनिंबबीजमथतक्रजस्य-
 वा ॥ १०८ ॥ स्वार्जूरमातूरचूयादनानामधूकहव्योश्चपरूष
 कस्य ॥ तक्रस्यवापाकविधोहिनिंबबीजतथाचारूभवस्य

१ हैमचतकृष्णं २ दंतोष्ठनरवनिश्यामानि ३ श्लथसंधानः क्षामरश्चरश्चेत
 र्थः ४ अंतराक्षोभ्यनरयोतनेत्रः

पथ्या ॥ १०९ ॥ मृद्धीकसंगुतादजरवंडजोचविश्वासिताहंति
 चत्तामपीह ॥ सुस्तंतथोदुबरबोधिजातेप्लक्षेचवेवार्युधि
 तंहिताय ॥ ११० ॥ धात्रीदाडिमबीजपूरलवलीजातंफलं
 वाकुलंभुक्तंनाशयतिवजीर्णमखिलंस्वीयंस्वमूलादना
 त् ॥ नारंगोत्थमथोगुडंचसकलंमोचाफलोत्थंघृतंनीरंतं
 न्दुलजंतथैवघृतजंपीतंनिहंतित्वरा ॥ १११ ॥ तन्दुलेषुचप
 यःप्रशस्यतेदीप्यकंहिचिपिदेकणान्वितम् ॥ अष्टिकादधि
 वनेनजीर्यतेकर्कटीचसुमनेषुशस्यते ॥ ११२ ॥ रवंडीकरो
 तिरवलुमाषभवंतुरवंडंगोधूमसुद्गहरिमंथसतीनजातम्
 ॥ तद्द्विनाशयतिमातुलपुत्रकंहितैलंकुलित्यजमथोवि
 निहन्तिद्वत् ॥ ११३ ॥ श्यामाकनीवारकुलित्यकंगुजातंप
 योवेदधिर्जनिहन्ति ॥ पीतंनिहन्यादपिकाजिकोपितद्वि-
 शेषाद्विदलाभवंहि ॥ ११४ ॥ पिष्टान्नजेसैन्यवमेवशस्तेशी
 तांबुतद्वत्कशराभवेतु ॥ मारवांडरीनिंबजटानिहन्तिमौडंत
 थापायसजंहिजूषम् ॥ ११५ ॥ चटःफेणिकापर्पटालदु
 कान्ताः क्रमाद्वेसचारेन्द्रपुष्पांजनोत्थैश्च ॥ सुबीजैःकणामू
 लतोऽन्यच्चसर्वंतथाशकुलीमठकापूपजातम् ॥ ११६ ॥
 वेसचारोयथा ॥ बाल्मीकधान्यार्द्रिकनागरैरामेथ्यू
 षणस्त्रेहलवंगीरैः ॥ एभिश्शततोरजिकथारजन्यारव्या
 तस्ससिंधूकचेसचारः ॥ ११७ ॥ मत्स्यापुलाशानजातवि
 कारः कांजीकपानरतस्सुरवशाया ॥ अद्भुतमेवहिवन्दि
 वियक्कमांसमहोयदिमत्स्यविपाकी ॥ ११८ ॥ रसालजं

रसात्तजंसुबीजमेवनाशयेत् ॥ तदेववापुनस्तथापलाशनात्स
 सुस्थितम् ॥ ११९ ॥ चाषकपोतकपिजलमांसभोजनजातम-
 जीर्णमथैकं ॥ काशजमूलमहोबहुदृष्टं पेय्यविनाशयतीहनि-
 पीतम् ॥ १२० ॥ जीर्णमितिशाकान्यखिलान्यजस्त्रं सारेणातद्
 तिलनाभजेन ॥ स्याज्जिह्वाशील्यदुमसारनीरैः सिद्धार्थचं-
 चूककवास्तुकानाम् ॥ १२१ ॥ पाकंकेमुकलावुमूलकुलेकप्रोडू-
 तमित्युद्धतंतद्दंशभवांकुरौत्थमपिवाकारादिवल्युद्भवम् ॥
 वातीकोत्थमथोप्युपोदकिभवंयात्येवसर्वक्षणाद्भुक्ते सौर्षप
 शाकएवचपरेमेघादिशब्दस्यवा ॥ १२२ ॥ नारंगचन्दूरणामे-
 तिपाकं तथातुल्यैरुवणोत्थवद्धि ॥ घृतोत्थवच्चापिनिशोरसो-
 नस्सितोत्थवद्वाभिषजाविषान्यः ॥ १२३ ॥ इक्षुजातरसपान
 भवंहिशंगवेररसएवनिहन्यात् ॥ किंशुकोत्थमसितांबुत-
 थैवपूर्ववदुणकरंचविशेषात् ॥ १२४ ॥ ययःपानजाजीर्णकं
 तक्रमेवंयथागज्यतक्रोद्धवंकोष्णमंडम् ॥ तथामाहिषंमा-
 णिमयंनिहन्याद्यथाशंरचूर्णंचदधः प्रचुद्धम् ॥ १२५ ॥ संता-
 प्यसंताप्यचहेमतारौपुनःपुनःक्षिप्यचनीरमध्ये ॥ पीतंतदे-
 वाशहरेदजीर्णंजलोद्धवंचापिनवित्रमत्र ॥ १२६ ॥ शिशिर
 १२७ दिरोरक्तसारव्याघ्रीदंतपावनः कटकीवाल्पित्तप्रजिह्वाश्लयः क्षितिदुग्दति-
 निघटुः खदिरसारकथितनीरमनभैवेजमितिबोध्यम् २ पटोऽऽकुलकः योक्तः पाहु-
 कः कर्कशाश्लवदितिनिघटुः ३ सर्वपशाकेमुक्तेपरेमेघादिशब्दस्यमेघवस्यतंदुलीय-
 स्येत्यर्थः केसकाद्यखिलभक्षणात्वाजीर्णेयोगद्वयमेवपाचनार्थमुक्तमितिबोध्यं
 ४ यथानरंगपाचकोयुद्धस्थैवमुडेनशरणमितिथैवा लवणोत्थंतदुलांभस्तथा ल-
 जेपिइत्संपूर्णचिकित्सांसंस्त्यभिभारसोनसिताजातेषापिबोध्यमिति

गैरिकसेवतोपिवाकियदिरास्ववलंचकरोत्यलं ॥ मधुकमेघध
 नागदनिर्मितं सुरवधृतंकवलंचविगंधत्तत् ॥ १२७ ॥ मद्यमाद
 कतानिपीडितमानवो घृतशर्करांचेसिबेद्यदिघातदाक्षणातो
 हरेदपित्तमदं ॥ कुष्ठनीरदधान्यवालुकयष्टिकैलसमुद्भवंग्रा
 समेवसुरवेधृतं यदितस्यगंधहरंक्षणात् ॥ १२८ ॥ अलमत्रच
 वाग्भरैर्भृशंपरमन्यच्चवदामियद्वितम् ॥ शिशिरेणाहिचोष्ण
 वत्परंयदिहैवास्तिचतस्यपूर्वकम् ॥ १२९ ॥ सानंदस्मितकुंद
 कल्पदशनज्योत्स्नावतीदर्शितंप्रेमाधिस्यमथोद्विगेनकृपया
 मन्दंसमालोक्यमाम् ॥ सर्वाशापरिपूरकंचूपगणैः संपूजितां-
 हिंभजेस्वीयंतंचगुरुंहियस्थनितरांदास्येनकिंचित्करः ॥ १३० ॥
 ॥ इति श्रीनिजगुरुचरणसरोजमिळिन्दायमानचतुर्वेदि
 काशीनाथविरचितायांचिकित्साक्रमकल्पवृक्ष्यामग्निमान्द्या
 दिचिकित्सापरागन्धितः पञ्चमस्तबकः ॥ ५ ॥
 शशागिरिशंचप्रणम्यवच्यहंचरकादीनपिसुश्रुतादिकान् ॥ क
 मिरुकशमनींप्रतिक्रियामनुभूतांचसुतन्त्रलेखिताम् ॥ १ ॥
 तावन्निदानम् ॥ मधुराम्लगुडप्रियोदिवाशयनेबद्धमहादरी
 श्रमी ॥ द्रवपिष्टविरुद्धभोजनोयदिवाजीर्णयुतोऽरुमीचूल-
 नेत् ॥ २ ॥ अथपूर्वरूपम् ॥ यद्युष्णतान्तर्मधुरेरुचिश्च
 प्रसेकविद्धेदसमुद्भवम् ॥ नाशः प्रभायानयनेनितान्तंभवन्ति
 चैतेरुमिपूर्वरूपे ॥ ३ ॥ अथसाक्षाद्रूपम् ॥ ॥ ज्वरोतिसा

रस्सदनं ममश्च तद्गोवैवर्ण्यं शिवास्त्रपीडाः ॥ मत्केति जातो-
 विदिशन्नुभावेस्सर्वकृमीणां रबलुपूर्णरूपे ॥ ४ ॥ पंथ्यं च ॥
 अन्नमंडमथोपथ्ये व्योषजन्तु मसाधितम् ॥ दीपनं कृमिनाशा-
 यप्रत्यहं पेयमुत्तमम् ॥ ५ ॥ अथ प्रतीकारः जन्तुघ्नकं
 जन्तुरिषुष्विषुचूर्णेन संधूलितमेव पीतम् ॥ नाशं कृमीणां चि-
 द्धातिनूनं कृमिप्रभूतांश्च गदान्निहन्त्यात् ॥ ६ ॥ इति विडं
 गकाथः ॥ ब्रह्मदुर्बीजस्वरसंनिपीतं माक्षीकसंयुक्तमथो-
 षिकल्कम् ॥ तन्नेपावाजंतु हरविशेषात्तद्बीजजातं बहुशोभु-
 तम् ॥ ७ ॥ योगद्वयम् ॥ पीताजवानोरबलु पारसीयागुदे-
 न चोष्णां सुयुताक्षणेन ॥ संपातयेज्जाठरजन्तुसंघान्मया नु-
 भूतानहिचित्रमत्र ॥ ८ ॥ निंबाजमोदाकृमिशत्रुहिंशुकांश्च मीर-
 जातंसगुडं सुचूर्णम् ॥ ब्रह्मदुर्बीजैश्च समन्वितं च मुक्तक्षणात्पा-
 तं करं कृमीणां ॥ ९ ॥ ॥ अथ कीटमर्दोरसः ॥ शुद्धो गंधक-
 पारदौ कृमिरिषु ब्रह्मदुर्बीजौ तथा चूर्णीकृत्य विषादिमुधिसहि-
 तं भृष्टाजमोदायुतम् ॥ निष्कैकं मधुना तदेतदखिलं लेह्यं सुसु-
 स्ताजले रक्तः कीटकमर्दोऽप्यनितरां नान्नास्मरसो दुर्लभः ॥ १० ॥
 अथ बाह्यकृमयः ॥ रूक्षा शनादतिमत्तादतिशोकतश्च स्ये-
 दां सथा च बहुचिंतनतत्पराणां ॥ वायोः कफस्य नितरां बहुको-
 पतश्च लीक्षाश्च यूकसहिता हि ससुद्ववंति ॥ ११ ॥ अथ यूका-
 दीनां पृथक् पृथक् नाम लक्षणानि ॥ ॥ यूका कृष्णा चाद्विती-
 या तु शुल्काख्याता चान्या चर्मसंस्था तृतीया ॥ तद्वच्चान्याया-
 चतुर्थी तु मूत्रोद्भूता रख्याता ॥ तिंदुकी वर्तुला सा ॥ १२ ॥ स्यात्स

विमीमलकुणीकाभिधानातासांचिकित्सांक्रमशोथवक्ष्ये ॥
 धचूरपत्रोत्थरसोरसेनसुक्तः प्रलेपादपिथूकहंता ॥ १३ ॥
 अथलीक्षाप्रतीकारः ॥ शिलाविडंगमधुकानावापयसु
 पेक्षितान्द्रुक्तसार्धपेतुतैलकेसुतैलपाकपाचितान् ॥ निधायव
 स्त्ररथंडकेनिवार्यतैलसुतमंतदेवहि प्रलेपितं सुली क्षकाधि
 नाशनम् ॥ १४ ॥ अरिष्टफेनधर्वणंतथागुणंविशेषतोरजोमृ
 दांबुधर्वणंतुचर्मथूकनाशनम् ॥ १५ ॥ शदीयवान्परिष्टपत्र
 जंतुशत्रुमागधीरसोनशुल्कदंतिकातृचक्षुतागवोज्ज्वलैः ॥
 त्रिपेष्पयत्नलेपिताहितिन्दुकीविनाशनेपरातथापरंबुवेहिम
 लकुणीविनाशनम् ॥ १६ ॥ सुमानुतुलिवर्तिकाविमाव्यशोष्प
 पाचकैरसुसार्धयोत्थतैलयुक्तदीपकैप्रदीपिता ॥ तदाचसौ-
 धसुतमंविहाययांतिमलकुणीगणान्त्रवैयदातुतन्मरीचि
 भर्त्सिताः ॥ १७ ॥ अन्यच्च कुलीरजांचसांतथाकुलीर
 कस्यरवर्परनिधायवर्दिसंयुतांप्रदीप्यचाथयत्नतः ॥ तदेववा
 गृहस्थितंनिशास्वलंतुमलकुणान्विकर्षयेदशेषतो नचित्रम
 त्रवर्णितम् ॥ १८ ॥ अथमृहस्थितमाक्षिकादिजन्तु
 दूरीकरणोपायः ॥ तत्रहेतुश्च ॥ जीवसौरव्यमिहदेहत-
 स्फुटंदेहसौरव्यमिहगेहनोयतः ॥ गेहजन्तुशमनीमतोबुवे
 पूर्वतन्त्रलिखितां प्रतिक्रियाम् ॥ १९ ॥ ॥ अथमाक्षिकाः ॥
 तत्रपेक्षितस्तताललेपितांमुत्तलीचगृहमध्यधारिताम् ॥ तांवि

१ अत्रविश्वशुद्धतातेया विआचर्मगुरेतिनिर्घटः २ गवांसूतैः ३ अर्कफलो
 स्थिताल्लिः

लोकरवत्तुमसिकाक्षयंगन्धभीतिसुरिबताव्रजन्यलम् ॥ २० ॥
 ॥ अथमूषकाः ॥ माज्जरविहृत्तालुयुतंविपेष्यतेनैवमूरवं
 परिहृत्यलिप्ता ॥ संमोचयेत्तंभवनान्तरेस्वेतेनैवसर्वेसहसं
 जंति ॥ २१ ॥ अथसर्पादयः ॥ श्वेतापराजितजराकृमि
 शत्रुरालभल्लान्तकैश्वरचितःखलुचैषधूपः ॥ सर्पांश्चसौधतल
 लब्धसुरवधवासोभूषांश्चमत्कुणगणांश्चनिराकरोति ॥ २२ ॥
 ॥ अथवृश्चिकाः ॥ पलकवारुक्करभानुपुष्पश्रीवासक
 चूषणकैर्गुडेन ॥ युक्तोविडंगेनचधूपणोनिवारयत्येषहिवृश्चि
 कालीम् ॥ २३ ॥ अथषट्पदाद्याविषजंतयः ॥ मुस्ताभानु
 फलानिसर्ववगुडौभल्लान्तसिद्धार्थकोरालंबानरिकांप्रपेष्यम
 तिमात्रगेहेदहेदूपकम् ॥ सर्पामूषकमत्कुणांश्चनितरांयेन्ये
 विषेणान्विताभृंगाद्याभ्रमरीयुताश्चनिसिलादूरेगृह्णाद्यान्ति
 वै ॥ २४ ॥ अथपिपीलिकाद्याः ॥ ॥ लाक्षासिद्धार्थरालाक
 मिमिषुनलदोशीरकाशमीरयातोधूपोपार्थदुदलपुरयुतोरेणुपत्र
 प्रयुक्तः ॥ दूरीकुर्यात्पिपील्याद्याविलकृमिगणानोहतोनात्र
 चित्रंतद्दहावर्षित्योमशकबहुगणान्दूरमेवांशुकुर्यात् ॥ २५ ॥
 ॥ अपरश्च ॥ श्रीवेष्टरालाककुभप्रसूनभल्लान्तकोशीर
 कलांगलीनाम् ॥ धूपोविडंगान्वितचन्दनाढ्योयूकान्मशान्म
 ल्कुणकांश्चहन्यात् ॥ २६ ॥ अथशरीराभ्यन्तरकमयः ॥
 आमाशयस्याकफजाविहृदास्सर्प्यतिसर्वत्रचब्रह्मतुल्याः ॥
 केचिद्विगुहूपदरूपिणोन्येधान्यांकुराभास्तनुदीर्घसूक्ष्माः ॥ २७ ॥
 ॥ श्वेताश्वरक्ताबहुधात्रसप्तप्रकारभेदान्वनानामयुक्तः ॥ तेषां

हिनामानिविकित्सितं च ब्रवीमि धन्यतरिवर्णितं यत् ॥ २८ ॥ अं
 वादाश्च भवंत्येके जठरादास्तथापरे ॥ उदरे वेष्टिनश्चान्ये हृद
 यादामहाकुहाः ॥ तुरचोदर्भकुसुमास्स सुगंधास्तथापरे ॥ अरो
 चकास्त्रस्रवणत्तुल्लासज्ज्वरकारकाः ॥ २९ ॥ मूर्च्छाविपाकवम
 शुक्ष्वध्वानाहपीनसान् ॥ काश्यं चापि विशेषेण कुर्वन्त्येते क
 फोद्भवाः ॥ ३० ॥ ॥ अथैतेषां प्रतीकारः ॥ वचेन्दुगंधाकमि
 जिस्पलाशबीजाजिगंधाशुभहिरुयुक्तः ॥ शुषेणयायुक्त अ
 सौ निपीतो तप्तोदकेनैव कृमीनिहन्यात् ॥ ३१ ॥ अथ रक्तजाः
 ॥ रुधिरबाहिशिरास्त्रसमुद्भवा रुधिरजाः क्रमयस्त्वणवः परे
 ॥ रचलुभवंत्यथ ताम्रसमप्रभात्पद एव च केशविनाशनाः ॥
 ३२ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ विथ्रोतापसिकोविडंगमगधादी
 प्यारसोनैः कृतं चूर्णं निंबसुपत्रयुक्तमशितं कं पित्तयुक्तं तथा ॥
 गोमूत्रेण निपातयेच्च शतशोजन्तून्यथा विष्णुना मुक्तं च क्रमथो
 तथा सुरगणान्संदेह्य दत्तं हृत्वात् ॥ ३३ ॥ अथ पुरीषजाः ॥
 पक्वाशये मलभवाक्रमयस्त्वथाधो सर्प्यन्ति पूर्वमिह चामगताति
 वृद्धाः ॥ विडुन्धशूलतनुकाश्यकरास्तथैव पीतास्सितास्त्यसितव
 र्णयुजो भवेयुः ॥ ३४ ॥ ककेरु कामेकरुकास्सौसुरादास्स तूनकाः
 ॥ लेलिहानो भवंत्येते नाम्नापञ्चैव वर्तुलाः ॥ ३५ ॥ रोमहर्षादि

१ श्यामातृव्यालविक्रमसरपिवलाचसाकालाईचन्द्रः कालिंदीसुषेणा कालवर्तिकेति
 निघंटुः २ अनिविपाशुद्धदंताज्ञेयाविश्वाचर्मगुरेति निघंटुः ३ तापसीजालिनीचैव ह
 रिद्रः पीतकंदकइति निघंटुः ४ रक्तेनिशेथः कर्चूरः

सदनकारिणो धोषिसर्पिणः ॥ विष्टं भयारुष्यकरा सुदमण्डूक
राभ्रलम् ॥ ३६ ॥ पाण्डुतांजनयन्त्येव वृद्धाश्चातिविमार्गाः ॥
तस्मादणवणैते पातनीया विशारदैः ॥ ३७ ॥ प्रतीकारश्च य
था ॥ पिष्यत्यादिचूर्णम् ॥ कणाकणापादवचनलानां सजी
रगुमान्वितधान्यकानाम् ॥ पलद्वयानृत्यपृथक्पृथक्च सुना
गपुष्पेण समन्वितानाम् ॥ ३८ ॥ तालीसपत्राणि च पूर्ववद्विसौव
र्चलस्यापि हि पञ्चभागात् ॥ सुंठ्याः पलैकं मरिचस्य तद्दजा-
जिकायास्तु पलं निगृत्य ॥ ३९ ॥ एलात्तचौचाथ पलाह्ममनौ
ग्रात्योतथा वैकुडवद्वयं च ॥ सासुद्रकस्याप्यथ दाडिमस्य नि
गृत्य वैकं कुडवं हि वैद्यः ॥ ४० ॥ अम्लादिकस्यापि हि वैतसस्य
पलद्वयं गृत्य विपेव्ययत्नात् ॥ चूर्णं प्रदेयं वलुनष्टचन्द्रेर्विना
शनं सर्वकृमीरुजानाम् ॥ ४१ ॥ कडूहरं रुचिकरं स्तरयानिषी
तमोदकेन च तथा मविकारसुग्रम् ॥ सद्यो विनाशयति तक्रनि
पीतमेतदशीसिचाथ महतीं ग्रहणीं च तद्दत् ॥ ४२ ॥ अथ-
स्नायुककृमिः ॥ ॥ जातस्तुकफरक्ताभ्यां स्नायुकः परि
कीर्तितः ॥ तोदाध्मानकरस्सोयं स्नाय्वाकारो ध्रुवं कृमिः
॥ ४३ ॥ चि० स्नायुजन्तुप्रशमनं तीक्ष्णयोगैर्विरेचनम्
॥ सुरसादिगणे पे योयवकोलकुलत्यकैः ॥ ४४ ॥ विडङ्ग
स्नेहलवणैर्युक्तकथित एव हि ॥ स्नायुजन्तुहरस्सद्यो यवा
गुल्लकसाधिता ॥ ४५ ॥ विडङ्गव्योषमरिचैर्युक्ता सौवर्चला
न्विता ॥ शिग्रवीजसमायुक्ता तन्दुलानां सुभाक्षिता ॥ ४६
॥ अथमार्गद्वयगाः ॥ कृमिजित्कसुकोतुमस्तुना-

कृतकल्कोरवलुपानतः क्षणात् ॥ शमनौ प्रथितौ द्विमार्ग
 कृमिजालस्य सुपथ्यभोजिनः ॥ ४७ ॥ अथ गंडुषदाः ॥
 ज्वरोरुत्फोटनं भ्रांतिर्विड्बन्धो विवर्णता ॥ गज्जनं जठ
 रेशूलमंतीसारंतुफेनिलम् ॥ ४८ ॥ मन्दाग्निं त्वं पिपासा च
 नेत्रयोः पीततातथा ॥ जातेषु किंचुकेष्वेते सर्वे जायन्त एव
 हि ॥ ४९ ॥ तेषां प्रतीकारः ॥ धनदनेत्रदलोत्थरसंघिषे
 त्यलमितं किल किंचुशमायवा ॥ मरिचसप्तकसंयुतमेव हि
 प्रथितरामशरेण समंक्षितौ ॥ ५० ॥ अथ सूचीसुरवाः ॥
 सूचीसुरवास्सूचिसमंतुदंतिरक्तातिसारं रुधिरान्वितं च ॥
 छर्दिज्वकुर्वन्त्यथ मानवानां यकृद्भुजश्चातिदिशंति पीडा
 म् ॥ ५१ ॥ ल्केदोसुरवेऽरुचिर्जिष्वेतृष्णा तृल्लास एव च ॥
 मन्दज्वरश्च मन्दाग्निर्जायन्ते ते कमीरुजाम् ॥ ५२ ॥
 अथ चिकित्सा ॥ ॥ गवादिनीनीरधराखुपर्णीफलत्र
 याणां च जलेन पिष्टम् ॥ कल्कं च देवदुसुशिशुयुक्तं विडंगं
 कृष्णान्वितमेव पेयम् ॥ ५३ ॥ अथान्योयोगः ॥ ॥
 सुरसासुरदारुमागधीतृदुग्धातृदुतारसोनजम् ॥ त्रि
 फलाकृमिशत्रुदन्तिनीसहितं सूचिसुरवान्विनाशयेत् ॥ ५४
 ॥ ॥ इति सुरसादिकल्कं ॥ अथ धान्यादुराभाः क
 मयः ॥ मलाशयस्थाक्रमयश्च पायुजग्धंति धान्यादु
 ररूपभूताः ॥ यदा तदाल्के व्यमथो हि रामहर्षा व्यवायै-
 विमनस्कता च ॥ ५५ ॥ विड्वेदविष्टं भगुदोत्य कण्डुश्च म
 श्रगात्रेऽप्यतिजाड्यमेव ॥ क्लृप्तस्तृदनेत्रभवस्तथैव च-

सुधांच रौक्ष्यंरवलुजायतेन ॥५६॥ प्रतीकारः ॥ कटुतैल-
समायुक्तास्सक्तवोगुदवेशिताः ॥ शिशूनां नाशयन्त्येवधान्यां
कुरनिर्भांनकुमीन् ॥५७॥ अथनिंबपत्रादिपानम् ॥ निंबप-
त्रकुमिजिद्रसोतजंभातुलुंगजठयासमन्वितम् ॥ साजमोदसरला
समन्वितं पानमत्रचगवांजलेयुतम् ॥५८॥ अथकुमीणां सुपद्र-
वाः ॥ आध्मानज्वरशूलविद्वद्भुताः पाण्डुः पिपासापिवाती
सारोजठराग्निमांदासहिताः शोषश्चछर्दिस्तथा ॥ सर्वेचैवमव-
न्त्युपद्रवगणानूनं कुमीणामलं जेतुं शास्त्रविचारसारनियुगै-
र्प्रीगैस्तु शास्त्रोदितैः ॥५९॥ अथोपद्रवाणां चिकित्सा च
॥ एकविंशतिवाराणि पर्पटीरसपूर्विका ॥ स्तुहीदुग्धेन संभा-
ज्यकुम्याध्माने प्रदापयेत् ॥६०॥ पलाशास्थ्यजमोदाभ्यां क्षी-
रिणीरसगन्धकौ ॥ कुमिशूलहरीतद्वत्सुपणीसमुद्भवं ॥६१
॥ सताम्बरसमैवैकपीतं शूलनिवारणम् ॥ कुमिज्वरे च तस्या
वाकषायः शर्करायुतः ॥६२॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥
वर्जयेत्कुमिवन्तं सर्वोपद्रवपीडितम् ॥ क्षीणमांसं विदुम-
न्तं सर्वत्र कुमिसंयुतम् ॥६३॥ अथनिवृत्तिः ॥ स्वाहारल-
ब्धिश्च पराक्रमश्च भवेदलं पूर्ववदेव तद्वत् ॥ आध्माननाशश्च
मलप्रवृत्तिस्सम्यक्कुमीणां च विनाशनेऽलम् ॥६४॥ जयनिच-
नित्यं निजगुरुशिक्षा ॥ ममबहुजाड्यं शमयति यासा ॥६५॥
॥ इति श्रीनिजगुरुचरणाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथक

तायां चिकित्साक्रमकल्पवल्यां कृमिरोगप्रतीकारपरागगंधितः
 षष्ठस्तवकः ॥ ६ ॥ ॥ प्रणम्यगौरीसुतमारुपचंद्रवध्वजं शं
 करमप्यहं वै ॥ ब्रवीमि पांडुमयसञ्चिकित्सां भिषग्वरिष्ठास्वर्गु
 रंश्च तद्वत् ॥ १ ॥ पांडुमयाः पञ्चभवनितत्रयश्च वातादिभि
 रेवतुर्ग्यः ॥ स्यात्सन्निपातेन तु पञ्चमश्च मृद्गक्षणादेव वदन्ति वै
 द्याः ॥ २ ॥ तत्पूर्वरूपं तन्निदानं च लक्षणानि च यथा ॥ लक्षणा
 मयमृदां परिसेवनादतिदिवाशयनादतिमैथुनात् ॥ रवलुचती
 क्ष्णारसाम्लनिषेवणादुधिरमत्रविदूष्यनयनिते ॥ त्वचितुपां
 दुरतात्पथनेषु प्राङ्मनयनकूटगता रवलुशोफता ॥ भवति मूत्र
 विशांबहुपीतता त्वचिचविस्फुटनं तत्तुसादता ॥ ४ ॥ मृद्गक्षणे
 च्छाद्यथवाविपाको निष्ठीवनञ्चापि भवन्ति सर्वे ॥ जाते च तस्मि
 न्नथकाशसुक्तश्वासोनरवलड्मन्यनेषु तद्वत् ॥ ५ ॥ पांडुत्वमे
 वाथवमिश्च सा दोषमेव शोथस्य समुद्रवश्च ॥ वक्ष्ये यवाता
 दिसुतस्य लिङ्गं धन्यस्य भूयस्त्वभयेन किञ्चित् ॥ ६ ॥ कृष्णारु
 णत्वं नयनादिकानां वातेन पित्तेन च पीतता च ॥ शौल्क्यं कफेनै
 व च सर्वजाते सर्वाणिलिङ्गानि भवन्ति पांडौ ॥ ७ ॥ अथो
 पशयः ॥ पुराणयवगोधूमशालीनां च प्रशस्यते ॥ सुद्राढ
 कीमसूराणां जांगलानां रसस्तथा ॥ ८ ॥ अथ प्रतीकारः ॥
 मण्डूरचूर्णसुरभीजलेन संसाधितं वै सुरभीजलेन ॥ सुक्तं गुडा
 द्यं रवलुपांडुरोगं सपक्तिशूलं विनिहन्ति सद्यः ॥ ९ ॥ अथ पु
 नर्नवादि वदी ॥ पुनर्नवादारुतृद्विडं गव्योषत्रियाभा
 विफलानि कुंभैः ॥ कलिं गतिक्ता घनरूप्यवानीशुङ्गीकणामूल

सुकारिवीभिः ॥१०॥ सकृदफलाभिश्चविक्रायुताभिश्चत्रान्विता
भिर्द्विगुणेनतद्वत् ॥ मण्डूरकेणापिसमन्विताभिर्मृन्नेणचैवाष्टगुणे
नवापि ॥११॥ संपेप्यपूर्वचविमिश्रिताभिस्संपान्यचैद्यैर्वदकीरु
ताभिः ॥ पाण्डोर्विनाशश्चनिषेविताभिः पूर्वैस्सुवैद्यैः परिचर्णिता-
भिः ॥१२॥ मंडूरवल्गुश्चपुनर्नवाद्याः पाण्डोहिताश्चाश्विनिर्मिता-
श्च ॥ नसाम्यमायान्त्यपराश्चवल्गोयस्माद्गुणेनैवततोविशिष्टाः ॥
१३॥ सुक्तावरीस्वामिबलानुकूलानामापिपाण्डोश्चविनाशयेद्द्वै ॥
श्वसांश्चकासांश्चहृत्लीमकंचनेत्रोद्धवांकामलिकानिहन्ति ॥१४॥
अशींसिप्रीहमाध्मानंघहणींचापिकुष्ठकम् ॥ वातरक्तेकमिश्चा
पिभुक्तातक्रेणनाशयेत् ॥१५॥ अथवातजे ॥ दशांघ्रिविश्वै
षधिनीरमेवपेयंकणानूर्णयुतंनरेण ॥ तथातुलस्योषधिसंशृतं
वावातोद्धवेपाण्डुगदेविशेषात् ॥१६॥ अथकफजे ॥ यष्टीम
धुगदसिद्धंहव्यपीतंसुवैद्यधुर्य्येण ॥ दत्तंचदिचनितान्तं पाण्डुपि
तोद्धवंहन्त्यात् ॥१७॥ अथलोहगर्भैरिसः ॥ अष्टभागमित-
लोहभस्मतोऽप्यर्धभागमितसूतभस्मकम् ॥ बन्हिमेघकुरुज
त्तचामथोजन्तुशशुकटुकत्रयस्यवा ॥१८॥ शंभुनेत्रफलयायुतस्य
चैतूर्णकेनचविपेषितंहितत् ॥ लोहगर्भरसएवभण्यतेयथ्यमत्र
चमृगांकवद्भवेत् ॥१९॥ मधुनारखलुकर्षसंमितं तदिदंलेह्यमथा
त्रवापिबेत् ॥ तदनुप्रथितंघनादिकं कथितं नीरमधोतदुच्यते ॥
२०॥ जलदातिविषाचिरवित्त्वगुहाजगदोषधिसंशृतनीरमलम् ॥

निशिशीतलमेवपिबेद्यदिचेन्मधुनासहितंरसलुपाण्डुगदे॥२१॥
 ॥ अथकफजे॥ ॥तत्रकामेश्वरोरसः॥ पलंसूतगंधंपल
 परमितंचाथदहनंहरीतक्यास्तद्वन्नयमथपलंसार्द्धपलकं॥प
 योदस्यैलायाःपलपरिमितंच्यूषणमथोकणामूलंतद्वद्विषमपि
 तथानागकुसुमम्॥२२॥ सुकर्षैकंरेणोरिहचविहितंचार्द्धपल
 कंतथैलाचत्यत्रंगुडमपिपुराणंनिगदितम्॥रसस्तस्याप्यर्द्धस
 कलमपितेनैवचशतंपुनःखल्वेयामंकनकदलनीरैरथपुनः॥
 २३॥ घृतेनैवंमर्द्यंतदनुबदराकारगुटिकांनरःकृत्वाभुत्कानि-
 शिचकफपांडौघदितदा॥रसोयंकामेशश्शमयतिचपांडुमय
 मलंमयावारंवारंयदलमिहदृष्टंबहुगुणम्॥२४॥ अथसन्नि-
 पातजे॥कालविध्वंसनोरसः॥ शुद्धंसूतंहेमतारंसताभ्यंतु
 ल्यंसर्वरसत्वमध्येनिधाय॥जंबीरोत्थनीरमेवाशुदत्वादत्वा
 किंचिन्मर्दयेच्छोषयेच्च॥पिष्टिलब्धातांचसूतादिजातामुन्म
 त्तारव्येसत्फलेसन्निधाय॥२५॥ दोलायंत्रेतन्महंपाच्यसम्य-
 क्चूर्णीद्रावैरेवसंचूर्णयपश्चात्॥बध्वावरुन्नेचेष्टिकायंत्रगंतत्वा
 च्यंगंधपेष्यजंबीरनीरैः॥२६॥ ऊर्ध्वाधस्तात्तुल्यमेवात्रदत्वा
 तस्मात्सर्वान्मानतःषड्गुणंहि॥पाच्यंपश्चाच्चाल्यकेसंपुटेत
 ज्जीर्णैर्गंधैमारितंतुल्यलोहम्॥२७॥संमिश्रैर्वंकंदकारीद्र
 चाढ्यंमर्दयपश्चात्कपोतेदिनैकं॥रुध्वापाच्यंवैकरीषाग्निम
 ध्येशीतंपश्चात्सेष्यपूर्वद्रवैश्च॥२८॥त्रिधात्रिधाभाज्यतथावृ
 हृत्याद्रवैस्त्रिधाभाज्यपुटैस्त्रिभिस्तु॥वन्त्यर्कयोश्चापिरसैस्त्रि
 धैवसंभाज्यसंभाज्यपृथक्पृथक्च॥२९॥नक्तादिमालद्रवसं

सुतं च त्रिधा विसंभाव्य पुनः पुटे च ॥ दत्त्वा दशांशं शङ्खप्रवत्सनाभं
स्वभावशीतं तु निगृह्य पेयम् ॥ ३० ॥ गुल्जामितं पाण्डुगदातुरायका
लादिविध्वंसननामधेयम् ॥ गोमूत्रपिष्टां च शिवां प्रदद्यादस्यानु
पाने रचलु वैद्यवर्यः ॥ ३१ ॥ अथ मृद्वक्षणां लघुपाण्डुः ॥ सूतं गं
ण्डाक्षिकूटभूशनपाय्वाचमेहनः ॥ श्वासकासशिवाश्चार्षस्म
दारुचिनिपीडितः ॥ ३२ ॥ तन्द्रालस्यसमायुक्तः कृमिकोष्ठोति
सारवान् ॥ कफक्लेशु तं तत्र मलं मृद्वक्षणाद्भवेत् ॥ ३३ ॥ अथ
तप्ततीकारः ॥ तत्र बिल्वादिघृतम् ॥ शांडिल्यव्यासैरात्रिद्वय
जलदकणा विश्वकाली द्विच श्रीपाठा जन्तुघ्नं भोगीहरनयनफ
लादेव काष्ठैः सदुग्धैः ॥ आज्यं संपाचितं च न्मरिचसुतमलं लोह
भस्म प्रयुक्तं दत्तं भुक्तं सुवैद्यैश्शामयति नितरां मृद्विकारो लघुपां
ण्डुम् ॥ ३४ ॥ अथागंतुकपाण्डुः ॥ गमनकलहसेवाचितं
नायासरोधघ्नगजपरिनिपातान्मानवानामजस्त्रम् ॥ भवति च
रचलुपाण्डुः प्रोच्यते ॥ गन्तुको सौ विविधचपतिमान्यैर्वैद्यभूपा ल
वर्यैः ॥ ३५ ॥ मूनिबनिंबत्रिफलाब्दशुंठीशु क्वात्रिचदेव लता
शिवानाम् ॥ सञ्चूषणानां कथितं निहन्ति मार्गदिसंसेवनजात
पाण्डुम् ॥ ३६ ॥ विहारजपाण्डुलक्षणम् ॥ निधुवने सुवती च
ह्रसेवनादुधिरशोषणोति कृशो नरः ॥ रमयमां रमणीति जपे

१ बिल्वशालादुःशांडिल्योत्तद्यगंधोमहाफल इति निघण्टुः २ पुनर्नवापराकूरो व्यासो सं
गतपत्रक इति निघण्टुः ३ रुद्रिकः सुद्रवर्षा मूदीर्षपत्रः कठिलक इति निघण्टुः ४ वि
फलाः

त्वपबद्धं तृषासहितः खलु पाण्डुकी ॥ ३७ ॥ अथ तत्पतीका
 रः ॥ आभलक्याद्यवलेहः ॥ ॥ जलेन यंत्रं परिशोध्य पूर्वतस्मि
 नि धायामलकानिवैद्यः ॥ संपीड्य तेषां स्वरसंनिगृह्य द्रोणप्रमाणं
 मृदुबह्निनैवम् ॥ ३८ ॥ संपाचयेत्तत्र च प्रस्थमेकं पाण्डालिचूर्णमधु
 कस्य तद्वत् ॥ पलद्वयं गोस्तनिकाभवं हि पिष्टं च प्रस्थोऽक्षितमेव
 देयम् ॥ ३९ ॥ तथा तु गोक्षीरि पलद्वयं च सुशृंगवेरस्य पलद्वयं च
 ॥ सुशर्करायास्तु तुलार्धमेव प्रस्थोऽक्षितं चापि मधुप्रदेयम् ॥ ४० ॥
 घनंतु तले ह्मथो सुमुक्तं पलोऽक्षितं नाशयतीह नूनम् ॥ हलीमकं
 कामलिकाचपांडुं क्षयोत्थपांडौ न परोस्ति चास्मात् ॥ ४१ ॥ अ
 थ पांडोरुपद्रवाः ॥ ॥ शोथस्फोरश्चाथ मृत्पीति रुक्ता छर्दिस्तृ
 ष्णा विक्षमश्च क्लमश्च ॥ पांडो र्जेयादिङ्घितोपद्रवाश्च हृल्लासो-
 न्यो चाज्वरो रोऽचकश्च ॥ ४२ ॥ अथैतेषां प्रतीकारश्च ॥ ॥
 मूर्धानि शायासकमागधीभिस्त्रायं तिकातिक्तकवारिभिश्च ॥ ति
 क्तापदोलाब्दसुचन्दनैश्च सपयैरक्षमितैर्घृतं यत् ॥ ४३ ॥ प्रस्थोऽग्नि
 तं चाथ चतुर्गुणो हि क्षीरे सुसिद्धं हितदेवमुक्तम् ॥ पांडुत्वविस्फोर
 हरं विशेषाज्वरेति शोथेति हितं गुदोत्थे ॥ ४४ ॥ पित्तास्त्रनाशनं चै
 तद्धृतमुक्तं भिषग्वरैः ॥ मृत्पीतिनाशनं वक्ष्ये पूर्ववैद्यैश्च वर्णितं
 ॥ ४५ ॥ मृत्तिकारिष्ट्यन्नोत्थरसैस्तुल्यैर्विभाविता ॥ मृद्वेषणार्थं दा
 तव्या मृत्पीतौ बहुधा स्मृतम् ॥ ४६ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥
 उपद्रवैः पांडुकिने समस्तैर्युतं यशोर्धीहि हतेन्द्रियं च ॥ परित्यजे दूर
 तं एव यस्माच्चिरोद्भवस्सिद्धतिनो रवरैस्तु ॥ ४७ ॥ सकफबद्धहरि

न्यलमेवयस्तु जतिच्छदितुषादितमूर्च्छितः॥ बहुलपांडुरराशिर्वि
लोकनाद्भजतिभातुसुतस्यनिवेशनम्॥४८॥ अथगतपां
दुलक्षणम्॥ ॥तनोपुष्टिर्मनस्तुष्टिस्तनुवर्णस्तुपूर्ववत्॥
मुद्गक्षणेचाप्यरुचिर्गतिपाण्डोश्चलक्षणम्॥४९॥ अथका
मलानिदानम्॥ यःपांडुकीवाथपरश्चयस्तुनिवेचतेवैबहुपि
त्तलानि॥तस्यास्त्रमांसान्यत्नमेवदग्ध्वाकरोतिपित्तंरचलुकाम
लादीन्॥५०॥ अथैतस्याःपूर्वरूपम्॥ दाहाविषाकारुचिव
हिर्माद्यंमन्दज्वरस्सादयुतंहिकाश्र्यम्॥ पूर्वतुल्यैरवलुकाम
लायाःपूर्णेतिथत्तनुवदामिचाप्रे॥५१॥ नखरनैत्रविशांबहुपीत-
तातनुगतारवलुभैकसवर्णता॥ भवतिपूर्णगदेचतैवसाव
दनगारवलुसूत्रगतैवसा॥५२॥ अथोपशयः॥ यवासुद्धा
शालीमरिचमथितंचाप्यथगवांपयोहव्यंश्यामादकिसुतमलं
जागलपलम्॥ प्रदेद्यागोधूमायद्दहमनुजःकामलिकयागतः
स्वेदंतस्मैयदलमथपित्तप्रशमनम्॥५३॥ अथप्रतीकारः॥
गुडूचिकायाःपित्तुमन्दकस्यदाव्यस्तिथावाथफलत्रयस्य॥र
सःप्रभातेमधुनाविमिश्रशीतोनिषेयःस्वलुकामलायाम्॥५४
॥ यौगचतुष्टयंबोध्यम्॥ गुडूचिकापत्रजकरुकमेकंघ्रातः
पिबेत्तनुतंविशेषात्॥ तथाज्जनवैद्यवरैरिहोक्तंसुद्रोणपुष्पी
रसमेकमेव॥५५॥ धात्रीलोहरजोनिशामधुयुतंज्योषंधृतंशर्क
रात्तेहंलीढमलंनिहन्तिबहुधाजातामहाकामलायाम्॥ कर्कोटी

जटयाकृतंचनियतंनस्यंप्रयोज्यंरद्यथोजालिन्याःफलमेकमे
 वनितरांतद्वचनस्येहितं ॥ ५५ ॥ योगत्रयंबोध्यं ॥ अथाम
 लकारिष्टम् ॥ धात्रीफलानांद्विसहस्रमेवनिष्पीड्यतेषां
 स्वरसंनिगृह्य ॥ तदक्षमांशेनमधुप्रगृह्यचूर्णंकिण्वायाःकुड
 वार्द्धमानम् ॥ ५६ ॥ तुलार्द्धमानेनचशर्करांहिस्त्रिगुणैर्घटमेव
 चपक्षमेकम् ॥ संस्थाप्यसिद्धंचपिबेदजस्त्रयःकामलीस्वामि
 बलानुकूलम् ॥ ५७ ॥ वातासृग्विषमज्वरानपहरेत्पाण्डुतथा
 कामलांहुद्रोगं कसनंनिहंतिनितरांदिक्कानिपीतंतिदम् ॥ उक्तं
 शास्त्रविचारचारुनिपुणैर्वैद्यैररिष्टंतिदंधान्यादिप्रथितंक्षितौ
 बहुहितंयैकामलानाशनम् ॥ ५८ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौ
 कुंभकामला ॥ दध्नुविरुचितृष्णानाहनेत्रारुणत्वंश्वसन
 कसनहिक्कासंयुतोवाजरश्च ॥ यदिभवति तदेयंकुंभकाद्याम
 लास्यादपिचयदिहसाध्याश्वासहिक्केनचेत्सा ॥ ५९ ॥ शाखा
 कामलिकांचदनिमुनयश्चेमांयतस्सास्थिताशारवास्वेवशिला
 जतुप्रतिदिनंपेयंसकृन्मूत्रकम् ॥ मंडूरमधुनायुतंचनियतंसे
 व्यंचलोहंपरंनिष्केकरवतुकुंभकामलिगदेयुक्तंतुयोगत्रयम् ॥
 ६० ॥ अथकोष्ठकामला ॥ दग्धमांसरुधिरप्रकोपनोर
 क्तपित्तबहुकोपतोदपिच ॥ कामलाभवतिकोष्ठकादिकाश्रां
 तितृड्ढुलशोथसंयुता ॥ ६१ ॥ अथैतस्याश्चिकित्सा ॥ ॥
 सुस्ताचित्रकजंतुशत्रुमगधाविश्यामृतानांकृतंचूर्णंलोहसम
 न्वितंमधुयुतंपांडुंनिहंतितरा ॥ शुक्तंनाशयतीवनिश्चितमिदं

कोष्ठादिकां कामलां दुर्धर्षां चिरोत्थितामतिहृदाद्रामोयथातर-
 काय ॥ ६३ ॥ अथमलकामला ॥ कामलागदिनिपीडितोद्दिय
 स्सार्यते च तिलपिष्टवन्मलम् ॥ श्लेष्मबद्धगुदएव तस्य वै कामला
 चमलशब्दपूर्विका ॥ ६३ ॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ निकुंभप-
 दोलकाद्ये प्रस्थे तत्कल्कसाधितं सर्पिः ॥ नाशं करोत्यवश्यं मला-
 दिकामलामल गदस्याशु ॥ ६४ ॥ अथहलीमकम् ॥ यदायां
 ण्डुकीकामलार्तश्च नूनं हरिद्वर्णयुक्तं स्तथाश्यावपीतः ॥ बलो-
 त्साहहीनस्तु तन्द्रासमेतोऽग्निमान्द्येन युक्तोतिमन्दज्वरेण ॥ ६५ ॥
 तयस्त्रीषहर्षो गमर्दस्स सादस्स तृष्णारुचिर्वाभ्रमश्चापियस्य
 ॥ तदावाहलीमादिकं शास्त्रविद्धि स्स वायोश्च पित्तस्य कोपेन चो-
 क्तम् ॥ ६६ ॥ अथैतत्प्रतीकारः ॥ अमृतारसकल्कसाधि-
 तं तुरगदिद्वयुतमेकमेव वै ॥ पयसा च तुर्युणेन च शमनं चापि ह-
 लीमकस्य हि ॥ ६७ ॥ अन्यच्च ॥ कांस्पेन पिष्टशिलया समे-
 तं संपाचितः पारदएव वै कः ॥ तीक्ष्णेन ताम्रेण मृतेन युक्तस्संसे-
 वनीयस्तु हलीमकारव्ये ॥ ६८ ॥ अथपानकी संतापोभि-
 न्नवर्चस्त्वेनेत्ररागश्च पांडुता ॥ अंतर्बहिश्च शीतत्वं पानकीलक्ष-
 णे भवेत् ॥ ६९ ॥ अथैतस्याः प्रतीकारः ॥ सूतं वेदपलं च प-
 ज्जपलं कंगधं तथा षट्पलं सत्वं चापि विषू निकाभ्रवमथो व्यो-
 षं तथा मूलिका ॥ तालाद्यात्रिफलाचशाल्मलिधुताचाम्रंतथैव
 स्मृतं लोहस्याष्टपलानि मेत्यमतिमान् वल्वे विसंचूर्णयेत् ॥ ७० ॥
 चतुःषष्टिसंभावनास्तत्रनीरैः फलानां त्रिकोत्थैस्तदधास्तु तस्मि-
 न् ॥ तथा मार्कवद्रावयुक्ताः पुनश्शिथुनीरेण चाषोडशैव तथा चित्र-

कस्याप्यथोकन्यकायाः ॥ ७१ ॥ तथैवाद्र्दनीरस्यदत्ताप्रगृह्यप्रद
 द्यात्क्षयश्वासपाण्डुप्रहृत्यै ॥ नरैर्द्वैश्वसेव्योरसश्चैषनूनमथोस्या
 नुपानान्ब्रवीत्येवसम्यक् ॥ ७२ ॥ शोथान्वितेस्याद्यवचिचकाया
 नीरेणवारयादजयादिपालैः ॥ वज्रीघृतेनापिहितायसम्यङ्नि-
 कार्द्धमेतस्यमृगांकवद्वि ॥ ७३ ॥ नरेन्द्रयोगीन्द्रमतोऽनुकूलः स्या
 त्सानकीनाश करस्तथायम् ॥ त्रैलोक्यनाथाभिधएव नूनं वकीवि
 नाशेचयथासुरारिः ॥ ७४ ॥ अथत्रिदोषोत्थकामला ॥ क
 चिन्मृत्युत्येवंक्वचिदपिचरोदित्यथपुनर्वदत्येवंमामाजहिजहिभवा
 न्मारयसिक्कि ॥ हनस्ततिष्ठतिक्वचिदपिचवत्वात्यथपुनःपतत्येवंभूमौ
 त्रयकृतमहाकामलिगदी ॥ ७५ ॥ ॥ प्रतीकारश्च ॥ त्रिदोषोत्थे
 दाहंरवलुचमणिबंधद्वप्रगतं वदंत्यन्येपाष्ण्यैरथचसुरनद्याश्शुभ
 तटै ॥ अयेरामस्वामिन्सकलदनुजारण्यदहनप्रसीदेत्यालापंस्मि
 तिमथतथार्शकरशिखे ॥ ७६ ॥ अथकामलोपद्रवाः ॥ श्वस
 नंकसनं विसंज्ञताज्वरमाध्मानवमींश्चविद्रुहम् ॥ श्वथुंचतथा
 तिसंज्ञतिर्यथवाक्ष्ण्यमिमानुषद्रवान् ॥ ७७ ॥ प्रशमंविनयेद्य
 थातथंरवलुचैतेषुनशान्तिमत्रये ॥ विहितौषधिसेवनादपिरवलु
 तान्वैद्यं कशास्त्रतोब्रुवे ॥ ७८ ॥ हृत्तासज्ज्वरकासछर्दिसहितः
 श्वासेनशोथेनवाविद्धेदक्कुमदाहमोहसहितोरक्तास्यनेत्रोदियः
 ॥ नष्टाग्निः रवलुक्कृष्णापीतबहुलं मूत्रंमलं सार्ज्यतेतद्भूतं द्राक्षुविभि
 श्चकामलिगदीयुक्तौयमंगच्छति ॥ ७९ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ ने
 त्रद्वयेनिर्मलतान्त्रवेषुनचक्रमाद्यैश्चस्वनं प्रयासे ॥ दीपादिसं
 दर्शनतोऽतिसौख्यमस्यानिवृत्ताबुदितंसुबैद्यैः ॥ ८० ॥ अपाङ्ग

गतोममसदुरूपांक्षेमायकल्पेच्चपराभवाय ॥ दुष्टस्य दुष्टस्य स
 मसरस्य शोणस्सकोपोन्नचतत्रशान्तः ॥ ८१ ॥ ॥ इति श्री
 पुरुचरणसरोजमिलिन्दायमानचतुर्वेदिकाशिनाथकृतायांचिकि
 साक्रमकल्पवल्गुपाङ्गामयादिविकित्सापरागगन्धितस्सप्तमःस्त
 वः ॥ ७ ॥ ॥ रामस्तु ॥ ॥ गजास्यंगिरीशं हिमाद्रेस्त
 रूजासुधन्वन्तरिंसदुरुंचापिनता ॥ ब्रवीम्यस्त्रपित्तप्रतीकारमन्त्र
 निधायोदितं शुक्रतापैः सुवैद्यैः ॥ १ ॥ नावन्निदानम् ॥ पित्तं वि
 दग्धं बहुधर्मसेवाक्रोधाध्वनीष्णोष्णाकटुव्यवाधैः ॥ क्षौरैस्तथा
 बालवणैरथास्त्रैर्व्यायामतश्चापि दहत्यथात्मम् ॥ २ ॥ अथा
 पूर्व रूपम् ॥ शीताभिलाषस्सदनंचकंठधूमायनं लोहसमोद्दि
 ग्धः ॥ श्वासोभविष्यत्यस्मिन्मवेच्चयांतिर्हि पित्तास्त्रबहुप्रकोपे
 ॥ ३ ॥ अथ रूपं ॥ ऊर्ध्वचनसाक्षिमुखश्रुतिभ्योत्पद्यस्तुलिङ्गा
 द्गतश्चपायोः ॥ कोपादिशेषान्तनुरोमरूपसंघाच्चरूपेस्त्रसमुद्भ
 वस्तात् ॥ ४ ॥ बलाससंसृष्टमथोर्ध्वगंतद्वातानुगंगच्छतितल्य
 वस्तात् ॥ हिमार्गगंतत्कफमारुताभ्यामथोर्ध्वगंतत्स्वत्सुसाध्य
 मेव ॥ ५ ॥ तथैव चाधोगमथोयदाचेन्नचोत्थितंचैव नचातिवेगं ॥
 सुरवेदिकाले निरुपद्रवंचे हि मार्गं यद्युगपद्गतं हि ॥ ६ ॥ यन्मांस
 संक्षालितवारितुल्यं यद्वाभवेद्वै कथिताम्बुबद्धि ॥ यत्कर्दमांभो
 निभमेव यत्तूप्यास्त्रकल्पं रवलुमेदसापि ॥ ७ ॥ तुल्यंचजंबूफल
 वत्तथैव यत्कृत्स्नमनीलमथापियच्च ॥ असाध्यमेभिः सकलार्थ
 विज्ञैर्वैद्यैस्तथेन्द्रायुधतुल्यवर्णम् ॥ ८ ॥ इति कालापकम् ॥
 अथैतत्स्योपसर्गाः ॥ दौर्बल्यकासज्वरवाप्तिदृष्ट्याः कोष्ठस्य

भेदोदवथुश्चमूर्च्छी ॥ श्वासोमदश्चाथशिरोनितापः प्रिन्नास्त्रकोपे
 १८५ पुपसर्गसंधाः ॥ ९ ॥ शुक्तेविदाहस्त्वधृतिस्तुभक्ते देवाविपांके
 विकृतिस्तथैव ॥ सपूतिनिष्ठीवनपाण्डुतापिपीडातथा हृद्यसमा
 भवेच्च ॥ १० ॥ सुग्मम् अथमतीकारः ॥ अथाश्रतोपैचलिन
 स्तुपिनरक्तं हि वैद्यः प्रथमं विचार्य ॥ संस्तंभग्रन्थुल्ममहाज्वरादि
 त्त्वाण्डुकुत्सीहकरंतथैव ॥ ११ ॥ नवान्यं विरेच्यनवाशीर्णमांस
 बलं वा लकं शोषिणं चाथ वृद्धं ॥ समं भेषजैरेतितद्वेषवृद्धिर्यथातत्र
 वैद्यैश्चिकित्साविधेया ॥ १२ ॥ सशर्करं मांसिकसंयुतं वात्सारस्वधे
 नैव च वामलक्ष्या ॥ विरेचनं चोर्ध्वगरक्तपित्ते हरीतकीभिस्तृचता
 तथावा ॥ १३ ॥ जलधरेन्द्रयवैर्मधुयष्टिकामदनदुग्धमधूत्तरमेव
 वा ॥ रुधिरपिजमयोगमितं मितं समवलोक्य मश्रुभं च मनं हितम् ॥
 १४ ॥ अथ पथ्यानि ॥ अथ च रुधिरकोपे सुपथ्ये हिताशाल
 योषष्टिनीवारसुद्धाहकीकोरदूषादयः साधिकाश्च ॥ चणकमथम
 कुष्ठामसूरास्तथा श्यामयायाप्रियं शुश्च भोज्यार्थं सूपायसू शर्षपे
 ते प्रशस्ताः ॥ फलमथ च तथा दाहिमीधाभिजातं प्रदेयं तथा चाम्ल
 मिच्छन्त्यो शाकमिच्छन्त्यो लानिवेनाग्रवटदलगणान्यान्वसंघा
 दयेतं दुलीयंतथामांसमुक्तं हि पारावतस्याथ वा शुफ्रकापोतमे
 वाथलावंतथा तैत्तिरं हासमुक्तं मृगाणां शशानां तद्यथोक्तं लुच्छो
 द्वयं चाथ कापिंजलम् ॥ १५ ॥ सर्जूरकोदुंबुरगोस्तनीनां काशमीरप
 थ्यामधुभिः समेतः ॥ लीढो वलेहः खलुरक्तपित्तं विनाशयेदन्नका
 पिर्विन्तः ॥ १६ ॥ अथ चंदनाद्यं चूर्णम् चन्दनं लदपदकेशरं
 नागपुष्पमथ भद्रमुस्तकम् ॥ लोधमुसलं मुशीरधातकीनीलकंज

पुतपद्मकेशरम् ॥ १७ ॥ शृंगवेरसजाम्रमज्जयापादयाचकुदजे
जसंयुतम् ॥ जावचंवरवल्लसारमेवहिबिल्ववालकयुतंतथाविषा
॥ १८ ॥ दडिमीफलभवत्वचायुतंसूक्ष्मयाचरवल्लुचैलयातथा ॥ शा
ल्यलीगदयुतंसमंगयासंयुतंचसितशर्करान्वितम् ॥ १९ ॥ तन्दु
लासुमधुनायुतंपिबेच्चानुपूर्वमिदमेवभक्षयेत् ॥ चन्दनादिकमि
दंसुखितंरक्तपित्तनिकरंविनाशयेत् ॥ २० ॥ अर्शसाज्वरिणांचैत
द्रक्तपित्तगदस्यच ॥ हितंमदोयसृष्टानां वृष्ट्यातीसारनाशनम् ॥
२१ ॥ स्थापनंच्युतगर्भाणांस्त्रीणांचाथरजोगृहे ॥ मूर्छायामश्विनो
श्चैतत्संमतंचंदनादिकम् ॥ २२ ॥ अथवासाप्रयोगः ॥ माक्षिक
तुल्यंवासकनीरं लोहितपित्तेपेयमजस्त्रम् ॥ २३ ॥ अन्यच्च ॥
वासकस्वरसभाविनपथ्याससधैवमगधापितथैव ॥ माक्षिकेण
सहितायदिलीदारक्तपित्तमिहकिंचतदाक् ॥ २४ ॥ योगद्वयं
॥ नवासासमाविद्यतेरक्तपित्तक्षयश्वासकसापहाभूमिपृष्ठे ॥
यदाशामवेज्जीवितेसेवनीयातदाक्वाथचूर्णावलेहादिकेषु ॥ २५
॥ रक्तगन्धिनिचोद्गारेनिश्वासेलोहगंधिनि ॥ गोस्तनीशाणमात्रां
तुदापयेद्दिगुणशर्कराम् ॥ २६ ॥ अथैलादिवटी ॥ एलाशिला
मधुकगोस्तनिकात्वचाहिचैद्यः पलंपलमथार्द्धपलंकणायाः ॥ रव
र्जरकंपलमितंचपलैकमेवद्राक्षांचपत्रमथपेव्यमधूपयुक्ता ॥ २७
॥ भस्मोन्मिताश्लभवटीयदिभुज्यतेसापिनास्त्रकासवमिशोषरू
जंनिहति ॥ श्वासंनिहन्तिचशमनयतिज्वरंहिचैलावटीक्षययति
स्वरभेदमुग्रम् ॥ २८ ॥ अथप्रलेपः ॥ धात्रीफलपेव्यघृतम्
भृष्टंमूर्द्धिपलेपाच्चरुणादिरक्तम् ॥ नासाप्रवृत्तंतुजलस्यवेगंसे

तुर्यधारामकृतः पयोधौ ॥ २९ ॥ अथ पेयं न स्पृच ॥ घ्राणप्र-
 वृत्तस्य च लोहितस्य समाप्य पेयं च सशर्कराम्बु ॥ पेयं ययोनासि-
 कया तथा चाद्राक्षारसंक्षीरघृतं सुरवेन ॥ ३० ॥ सशर्करं चैक्षुरसं त-
 थैव पेयं त्वथोदादिमपुष्पनीरं ॥ दूर्वारसनं स्पृविधानदक्षः प्रदा-
 पयेद्वा बहुधा न स्पृ ॥ ३१ ॥ अथान्योयोगः ॥ प्रियंगुमूलो घ-
 र्मथाजनं हि संभाज्यवासास्वरसे विषे व्य ॥ प्रदापयेन्माक्षिकसंयु-
 तंतुनासासुरवाभ्यां भगलिंगपायोः ॥ ३२ ॥ गतं हि यत्लोहितपित्त-
 मुग्रं शास्त्रक्षताद्यव्यवमानमेव ॥ तदप्यनेनैव यथास्थितिस्त्याज-
 णेन तु र्णीभिषजो वदन्ति ॥ ३३ ॥ अथ दूर्वाद्यं घृतम् ॥ दूर्वालो-
 धमुशीरमुत्पलभवं किंजल्कमेवं परं मुस्तचन्दनचन्दनद्वयमथो-
 द्राक्षामधूकं तथा ॥ एलावालुकपद्मकेप्यथ पुनर्मंजिष्ठाकाशम-
 रीमूर्वायुक्तमथो घृतं हि विषचेद्दूर्वादिभिः कार्ष्णिकैः ॥ ३४ ॥ दत्त्वा
 वेदगुणं च तन्दुलजलं छागीपथश्चाप्यथ सिद्धं तद्घृतमेकमेव व-
 मतोरक्तं हितं पाथयेत् ॥ न स्पृघ्राणघृते च तस्य विहितं कर्णोत्थं
 पूरयेत् कर्णाभ्यां च गते च चक्षुषितथामेद्रे च पाथौ त्वचि ॥ ३५ ॥
 इति दूर्वाद्यं घृतं श्लोकयुग्मेनोक्तम् ॥ अथ वासाघृतम् ॥
 समूलं सशाकं सपत्रं प्रगृत्य स्रुसिंहाननं काथ्य तस्य पुष्पकल्कम्
 ॥ घृते क्षौद्रयुक्तैः समस्तं पचेत्तद्घृतं रक्तपित्तापहं शास्त्रदृष्टम् ॥
 ३६ ॥ अथ लघुशतावरी घृतम् ॥ वरींदादिमीति तिङ्गिर्वै-
 विदारीं समेदां च काकोलिकां चापि दुग्धं ॥ समस्तं घृते पाज्यसेव्यं
 घृतं तच्छुबद्रक्तकाशज्वराणां प्रकोपे ॥ ३७ ॥ अथ बहुच्छता-
 वरी घृतम् ॥ शतावरीमूलरसस्य प्रस्थद्वयं च दुग्धस्य घृतस्य चै-

चिकित्साक्रमकल्पवल्यां.

८३

कम् ॥ विदारिकां लोहितचन्दनचमेदाद्वयैमधुकंचपण्यौ ॥ ३८
काकोलिकायुग्ममिहैव नूनं प्रदाय जीवर्षभकौचमृद्धीं ॥ संपाचये
त्तद्दुतमेव देयं सशर्करैवैमधुना समेतम् ॥ ३९ ॥ रक्तपित्तशमनं परं
मर्तवातरक्तशमनं तत्परम् ॥ स्त्रीणशुक्रबलवीर्यवर्धनं कामि-
नीषु बहुहर्षवर्धनम् ॥ ४० ॥ हरत्यन्तर्दाहं शमयति शिरोदाहम-
थ तज्ज्वरपित्तोद्धृतं क्षपयति सदा हं भगभवम् ॥ महाशूलं कृच्छ्रं य-
दपि नियतं पित्तजनितं समस्तं तत्सर्पिर्नियति बहुधा शांतिमचिरात् ॥
४१ ॥ शतौवरी छिन्नरुहा वलानां सतालैश्च मूलीत्रिफलाद्युषाणां ॥
तपोधनागर्दभशाकरक्तसारदुमाणां च सपुष्कराणाम् ॥ ४२ ॥ पृथ-
क्पृथक्पंचपलानि गृह्य द्रोणैजले काथ्य तदष्टमांशम् ॥ काथं त-
थान्वाप्यवशिष्टमेव सदुरूपां पूतं हि निगृह्य तस्मिन् ॥ ४३ ॥ क्षिपेच्च
दिव्यौषधिमारितस्य वामाक्षिकेणैव नूतस्य नूनम् ॥ पलं तथा द्वाद-
शके हि रुक्मलोहस्य चूर्णं च घृतं च रवण्डम् ॥ ४४ ॥ प्रस्थो मितं
ताम्रमये कटाहे पचेद्यथा तद्बुडवद्वनं स्यात् ॥ ततस्तु प्रस्थाद्वमि-
तं प्रपात्य सुमाक्षिकं यांस्तु वदामि चाग्रे ॥ ४५ ॥ त्वक्पत्रशर्गीम-
गधाविडंगशुभांश्मलांश्चासितजीरकाणाम् ॥ पलं पलं गृह्य पलं
तथैव सुधान्यकस्यापि फलत्रयस्य ॥ ४६ ॥ व्यंक्षिपेत्तत्र च नाग-
पुष्पचूर्णं तथा वैमरिचस्य तस्मिन् ॥ समेत्य सर्वं घृतमा र्जने हि नि-
धापयेत्तत्र यथोक्तकाले ॥ ४७ ॥ विडालपदकं भजेदनुपि वेच्च-
गव्यं पयो रसं ससृदितं तथा पलं भवं च घृह्यं गुरु ॥ सुभोजनमथो-
११ देवतमिति हिः २ सुशली ३ आवणी स्याच्चुडं तिका मिसुअवणं शीर्षिका आवणा
४ प्रजिता पश्चिमा जीतपोधना इति निघंटुः सुडी इति लोके.

त्रैविद्यदिह बृंहणं तच्च वापरात्परतरं तथा जगति खण्डरवाद्यं स्मृतम् ॥
 ४८ ॥ हरत्यस्त्रपित्तं सयं पक्तिशूलं प्रमेहं वमिं वातरक्तकुम्भं च ॥
 तथा पाण्डुरोगं सशोथं च कुष्ठं त्वनाहं च रक्तं सुतिं चाम्लपित्तम् ॥
 ४९ ॥ इति खण्डरवाद्यो वलेहः ॥ अथ खण्डकूष्माण्डा वलेहः ॥
 ॥ पीने पुराणं कठिनं प्रगृत्य कूष्माण्डकं बीजशिरादिभिश्च ॥ शूलं
 त्वचाचापि प्रकल्प्य खण्डांस्तस्यैव तान् नीरतुला द्रव्येन ॥ ५० ॥ तु
 लामितान्याच्य सुवस्त्रखण्डे निष्पीड्य तेषां स्वरसंनिगृत्य ॥
 निधाय पात्रेथ पुनस्तुपिष्ठं कूष्माण्डजं ताम्रमये सुपात्रे ॥ ५१ ॥
 निधाय घर्मे च विशोष्य यत्ना द्रुतेथ संपूर्णं पुनः करादे ॥ प्रस्यो
 मिते ताम्रसमानवर्णं विलोक्य भृष्टं हितदुत्यनीरं ॥ ५२ ॥ निक्षि
 प्य तस्मिंश्च सितां प्रदाय तु लोमितां लोहसमे विपक्वे ॥ विश्वा
 कणाजीरकयुग्मकानां पलं पलं चूर्णितमाशु देयम् ॥ ५३ ॥ त्व
 कपत्रधान्याकसदूषणानां सैलं सुचूर्णं तु पृथक्पलाद्धम् ॥
 सौद्रं घृतार्थं च विमिश्र्य तस्मिन्देयं पलैकै च यथा बलं वा ॥ ५४ ॥
 रुधिरपित्तविनाशकरं परंप्रदरकार्श्यं च मिज्वरनाशनम् ॥ तृदय
 रोगहरं स्वरभेदहृदयशुनाशकरं क्षतहारकम् ॥ ५५ ॥ खण्ड
 कूष्माण्डा वलेहस्तु कासश्वासनाशकः ॥ वैद्यभूयैस्तथा चोक्तो-
 बृंहणो बलवर्द्धनः ॥ ५६ ॥ अथान्यो वलेहः ॥ कूष्माण्ड
 कस्य स्वरसंपत्तानां शतं च गोक्षीरमथोहितेन ॥ तुल्यं हि वैद्यः
 परिपाच्य यत्ना द्वात्रीफलानां च पलाष्टकं च ॥ ५७ ॥ चूर्णं च चूर्णं
 नसमांसितां हि सैमेत्यभक्ष्यं च पलाद्धमानम् ॥ दाहास्त्रपित्त
 प्रशमाय नूनं तृष्यम्लपित्तैः पिचकामलायां ॥ ५८ ॥ ॥

५८॥ अथस्थलपद्मावलेहिका ॥ स्थलपद्मसहस्रसंभवं
 शुभगंधं हि सुयंत्रसाधितम् ॥ कर्मथोवरताम्रजेक्षिपेदथ तस्मिं
 श्रसितां कटाहके ॥ ५९॥ परिपान्य च सेदं कट्टयां सुघृतं प्रस्थमि
 तं प्रदाय वै ॥ मधुतत्रघृताईकं क्षिपेदखिलं यच्च वदामि तत्तथा ॥
 ६०॥ गजकेशरपत्रजलचांपलमैकैकमथो तथा कणाम् ॥ कपिबी
 जबलेन्दुकुंकुमातिबलाचूर्णयुतं विमिश्रय तत् ॥ ६१॥ अवलोक्य
 सुशीतलं क्षिपेत्सुशुभां चाथ तथा विदारिकाम् ॥ सितचन्दनमभ्र
 कंतथामृतवंगंच पलाई संमितम् ॥ ६२॥ सुकशेरुमथो हि गोस्त
 नीं परिपेष्याथ तथैलयायुतां ॥ परिमेल्य सुवैद्यभूपतिस्थलप-
 द्माद्यवलेहिकामिमाम् ॥ ६३॥ रवत्तु लोहितपित्तनाशिनीं बहुपित्त
 ज्वरमोहशान्नीम् ॥ रतिनाथसवर्णकारिणीं पलमानांच प्रदापये
 दिमाम् ॥ ६४॥ तृषां विड्ढिबंधं क्षयं श्वासकासानपस्मारमुन्मादमु
 ग्रहैश्च ॥ शिरोर्निज्वरं धर्मजं शोषमुग्रं प्रशांतिनयेन्मोहनाशं करो
 ति ॥ ६५॥ अथ रक्तपित्तकण्डनोरसः ॥ कनकमाक्षिकपारदं
 गंधकं भुजगरंगं प्रवालसमंसमम् ॥ विधिवदेतदलं हि परिक्षिपे
 न्मृतमथोवररवल्बशुभोदरे ॥ ६६॥ शिशिरकंजसुमालतिका
 द्वैरथ च कोरकसिंहमुखीभवैः ॥ अथ तथैव हि धान्यं भद्रवैर
 यत्रारणजैश्च बुंसारसैः ॥ ६७॥ अथ शतालवदोत्पजदोत्पि
 तैरमृतजैः परिभाज्य पुनस्त्रिंशः ॥ रुधिरपित्तकुलस्य हि कण्डनो
 ष्पदलद्रवमाक्षिकसंयुतः ॥ ६८॥ माषैकमानः परिसेवितोऽयं पि

१ केशिरोजलमारव्यांतमित्यनेकार्थः २ इत्तुशब्दश्चन्द्रपर्यायः सन्नकपूर्वापञ्च

३ अङ्कचविधुः शशिनिकपूरैः हारमध्यमणावपीति विश्वः

तास्त्रिणां प्राणदण्डमसौ ॥ नान्यः परोस्मादिहरक्तपित्तनाशाय स-
 दैद्यनुपायदन्ति ॥ ६९ ॥ पित्तज्वरेन्तर्बहिरेव सेव्यं यद्वा क्षतक्षीणहि-
 तं तदेव ॥ देयं सुवैद्यैर्बहुधा चरक्तपित्तप्रणाशायविशेषतो हि ॥ ७० ॥
 गुरुपदाब्जपरागनिषेवणाद्भ्रमरवच्चमयामधुसन्निभम् ॥ कृतम-
 शुद्धियुतं यदि शोधयन्ति ह कृपाद्रदशो विबुधा भ्रवम् ॥ ७१ ॥
 ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जमधुपञ्चतुर्वेदिकाशीनाथकृतायां चि-
 कित्साक्रमकल्पवल्यां चरक्तपित्तप्रतीकारपरागगन्धितोऽष्टमस्त-
 वकः ॥ ८ ॥ ॥ शम् ॥ सुशीतरश्मिशेरवरं प्रणम्य नाथ वन्द्य-
 हम् ॥ क्षयौषधं यदोदितं यथा तथा हि सां प्रतम् ॥ १ ॥ तावन्नि-
 दानम् ॥ वेगावरोधात्सयसाहसाभ्यां पुंसां तथा वै विषमांशना-
 च्च ॥ संजायते हेतुचतुष्टयादैयस्मागदोत्कग्रतरस्त्रिदोषः ॥ २ ॥
 ॥ अथ पूर्वरूपं ॥ रसवर्त्मसुरोधितेष्वलंकफसुरव्यैरथ वातिभै-
 शुनैः ॥ दितिपुत्रगुरोगने तथा बहुधा क्षेप्यमथानुधानवः ॥ ३ ॥
 परियान्ति तदैव मानवो बहुशुष्यत्यथ तद्भविष्यति ॥ खलुलिंगमिदं
 हिवस्वपतेत एवाशुचिकिस्ति तंचरेत् ॥ ४ ॥ श्वासकासमदपीन-
 सनिद्रावन्निद्रादकफसंस्त्रवयुक्तः ॥ जायते पलपरश्चरिरं सुस्तालु-
 शोषवमिपीडितदेहः ॥ ५ ॥ स्वभाः ॥ नीलकंठशुकशालुकि-
 काकवानराश्च ककुत्सासगणाश्च ॥ बाहयन्ति खलु स्वमद्भैवं तं-
 सिताक्षमथ चापिसगृध्राः ॥ ६ ॥ सोपीह पश्यति नदीर्विजलास्त-
 थैव शोषार्दितः पवनधूमदवार्दितांश्च ॥ शृङ्गांस्तल्लंश्च नियतं
 हि भविष्यकाले स्वप्नेष्वथ पिनिवदामि च तस्य रूपम् ॥ ७ ॥ पार्श्वी-
 षडङ्गिः पाश्वतीत्यादिभिर्लक्षणैर्विख्यातैः

चिकित्साक्रमकल्पवल्यां

८३

शतापः करपादयोश्च ज्वरश्च सर्वांगगणवचना ॥ पूर्णे हिरूपे विबु
धोदितन्तु क्षयस्यैवैलक्षणमेतदेव ॥ ८ ॥ स्वरे हि भेदो निलज्जातशूलं
पार्श्वशिसंकोचश्चो ज्वरश्च ॥ दाहो तिसारः रबलुपित्तकोपाद्रक्त-
स्य चैवागमएव चान्न ॥ ९ ॥ शिरस्य पूर्णत्वमथा रुचिश्च ध्वंसो हिकण्ठ
स्यमथैव कासः ॥ कफस्य कोपेन वदंति वैद्या युक्तस्तथैकादशभिश्च
षेड्भिः ॥ १० ॥ अथ चरकसु श्रुतभोजोक्ताः साध्यलक्षणानि ॥

यथा पार्श्वार्त्तिकासातीसारस्वरभेदारुचिज्वरैः ॥ त्रिभिश्चाथ न
था युक्ते ज्वरकासाः स्रैगामयैः ॥ ११ ॥ युक्ते स्त्याज्यः क्षयीत्यं चरकमु
निमतं शुश्रुतस्यापितद्भोजस्याप्याशु बुध्वानिजशुभयशसेवैद्य
भूषेन्द्रतुल्यैः ॥ रुद्रेः षड्भिस्त्रिभिर्वायदिभवति युतो लक्षणैः क्षीण
मांसस्सद्योगच्छत्यभीक्ष्णं यमभवनमद्योयस्तथा सोमयोऽपि ॥ १२

॥ अथोपशयः ॥ गोधूमशालियवषष्टिकमुद्गजान्नपथ्यं त
था नमृगपक्षिपलानितहत् ॥ येयंकुलित्ययवनागरदाडिमादियुक्तं
कणामलकसंयुतमाजमेव ॥ १३ ॥ मांसोत्थसद्रसमथो विविधानि
मद्यान्याश्चैव शोषहरणप्रथितानि लोके ॥ देयं सितावकुलवल्कल
मेकमेव तु गधेन माक्षिकबलाकपि हव्ययुक्तम् ॥ १४ ॥ युग्मम् अ-
थैतच्चिकित्सा ॥ चारौ हकणी द्विषभीरुविश्र्वाकांश्मीरुछिन्नादशमू-
लकानाम् ॥ संसेवना न्नागबलायुतानां यद्दमाक्षयं याति सुदुग्धपा-

१ एकादशभिश्च पार्श्वशताप इत्यादिभिः पूर्वोक्तेः २ अश्वगंधावाजिगंधाकुंभकश्चाचरो
हकः ३ भार्गवहकणी तुरगी वल्यायाजीकरी स्युतेति सिधंदुः ४ अतिविषाशुकुदंता च सेया विश्राच
भंगुरेति सिधंदुः ५ मूलं पुष्करमूलं तु पुष्करमूलं ॥ काश्मीरं पुष्करजदावीरं तस्य दापय
क्रमेति सिधंदुः

नात् ॥ १५ ॥ ॥ दोहा ॥ कपिलमेवसुचूर्णितं पयसानित्यं देहि ॥
 क्षयशमनं न हितस्वरं सुश्रुतलिखितमवेहि ॥ १६ ॥ यदि न वनीतमधू-
 यलानित्यं लीलायेन ॥ शोषातद्गुजिगीषया कवचं बद्धं तेन ॥ १७ ॥
 मांसं पयो घृतं छागं शुंठी युक्तं प्रयोजयेत् ॥ छागमध्ये तु शयनं स-
 र्वथा क्षयनाशनम् ॥ १८ ॥ अथ जाती फलाद्यंचूर्णम् ॥ जाती-
 फलं चित्रकमिन्द्रपुष्पविडंगताली सतुगा कणाच ॥ शुंठी शिवाचन्दन-
 चन्द्रचन्द्रे प्रभातिलाश्रामलकी नतं च ॥ १९ ॥ तथोपकुंची मरिचं चला-
 र्यक्षप्रमाणेन पृथक् पृथक् च ॥ विचूर्णयित्वा विजयां हि सप्तपलोक्षि-
 तां चाथ सितां हितुल्याम् ॥ २० ॥ संमिश्र्य जातीफलकादिचूर्णं क्षय-
 क्षयं संविदधाति नूनम् ॥ श्वासं निहन्ति ग्रहणी विकारमरोचकंचान-
 लमान्धमुग्रम् ॥ २१ ॥ अथ लवंगाद्यंचूर्णम् ॥ लवङ्गैः लापनं ल-
 दचपलावालकयुता सठी सुंठी शृंगीतगरखदिरं चागुरुयुतम् ॥ घनं-
 कुष्ठं जातीफलमनलकपूरकनभस्पुरद्रुवींसीकात्वगपि फलिनी-
 चाप्यतिविषा ॥ २२ ॥ शिवाधात्री यष्टी कलितरुफलं कोलमरिचं न-
 वाद्राक्षामासी भुजगकुसुमं जीरकं युगम् ॥ तथा जातीपत्री सरसशत-
 मूल्यम्लसहितं सिता तुल्या सर्वैर्विधिवदपि संचूर्णितमिदम् ॥ २३ ॥ ल-
 वंगाद्यंचूर्णं बृहदिति च पूर्वनिगदितं प्रभाते सायान्हे विविधगदहृत्यै-
 समुदितम् ॥ बलं पुष्टिं वीर्यं जनयति च मे हारु त्रिहरं क्षयं काशस्त्रासं-
 प्रदरगलरोगं रसनजम् ॥ २४ ॥ त्रिदोषं हि कालं हृदि शिखरगदांश्चापि-
 शमयेदतीसारं पाण्डोस्वरविधिभेदे हिततरम् ॥ निदाघे चाश्मर्या

मनिलभवरोगे समुदितं तथा नासारोगे ॥ तनु तनुशरीरं प्रकुर्वते ॥
 २५ ॥ नन्निम्पूर्णं ॥ स्मिन्मज्जति भजते रुक्मशमनिधिं यतः प्रागाचार्यै
 बहुमतविचारेण कथितम् ॥ सुपथ्यं पदं स कलमपि संत्याज्य निभ
 तं कुपथ्यं संसेव्यं पय इह स देवं त्वानुपिवेत् ॥ २६ ॥ अथ ताली
 साद्यं चूर्णम् ॥ ताली साद्विगुणं हि चोषणमथो भागत्रयं नागराद्यै
 धिल्याभिषजोदिताः स्वस्तु तथा च त्वारिभागास्त्वचः ॥ भागार्द्धं तु
 हिज्जतथैव हि शुभागाश्च त्वार्यथो भागा मासदिनोचि तां शुभसिता
 यास्ते वने त्रयिकाः ॥ २७ ॥ ताली साद्यं मिदं च शोषमरुचिं च धा
 तिसारज्वरान्प्रीहाध्मानमशेषयत्यतितरां वह्निं च संदीपयेत् ॥
 भागानस्य च वैद्यभूपतिवरः कर्षेः पुरा कल्पयेत्तस्यश्वाच्च विशेषवि
 च्छुभतरे काले तु संदापयेत् ॥ २८ ॥ युग्ममेतत् अथ सितो
 पलाद्यं चूर्णम् ॥ सितोपला षोडशकार्षिकी स्याद्वांशीतदर्धाथ
 कणतदर्धा ॥ नुरिस्तदर्धा त्वगथो तदर्धा चूर्णं घृताक्तं मधुना सं
 मेतम् ॥ २९ ॥ लीढं तु हस्ताब्धिभवं हि दाहं क्षयं च पाश्वर्निमथो ॥ रु
 चिं च ॥ श्वासाग्निमांघ्रासमेतपि न ज्वरं च दूरीय करोति नित्यम् ॥
 ३० ॥ अथ च्यवनप्राश्नावलेहः ॥ द्राक्षाब्जजीवनबलादशमूल
 शंगीपथ्याब्जकाकनसिका ॥ मृतपुष्कराणाम् ॥ प्रत्येकमाश्रिक
 मथोच्चटिकाविदारीवृश्चीरुषाः ॥ गुरुसटी त्रुदिचन्दनानाम् ॥ ३१ ॥ धा
 त्रीशतैर्जलघटे स्वस्तु पञ्चभिस्तु संपाच्य प्रस्थमितशेषजलं कणा
 क्यं ॥ सर्वतथा स्थिरहिताभिरलं शिवाभिर्युक्तं हि षड्पलघृते परि
 भर्ज्य पश्चात् ॥ ३२ ॥ शक्नांसितामथ तुलार्धमितां विमिश्र्य संपाच
 येन धुचषट्कलिकं तु गां च ॥ ऊनां तथा पलघुनेन तदर्धमानां श्यामां

तथाविधिसुरसोन्मितद्रव्यजातम् ॥ ३३ ॥ शरभेकालेषुक्तोहरति च
जराभृत्युमचिरात्क्षयंकासतद्वज्ज्वरबहुलकोपंशमयति ॥ शताक्षः
क्षौद्राद्योयदिप्लुशतैर्वस्तिजजलैर्युतः सिद्धः श्वासंहरतिबहुकां
संकफगदान् ॥ ३४ ॥ बिभीतिकावलेहश्चायमेव ॥ अथद्राक्षास-
चः ॥ तुलाक्षद्राक्षायाः ययसिविषचेद्रोणयुगुलेततश्शेषेपादोमि-
तपयसिर्वैद्यः श्वसुगुडम् ॥ तुलायुग्मोन्मानंमरिचफलनीजन्तुहर-
णंकणौलापत्रलकूपलपलमितंचूर्णितमिदम् ॥ ३५ ॥ प्रदायाश्वेवं
केशरमपितथास्थाप्यसकलंघृतस्मिग्धेभाण्डेकियदपिदिनंचा-
थतदिदम् ॥ विशेषाद्यत्स्माणांहरतिनियतंचाप्ययमहोत्सुरस्सं-
धिकुर्यान्निजबलसमानंपिबतियः ॥ ३६ ॥ चतुर्थंशंतुगोस्त-
न्याधातकीमत्रकेचन ॥ वैद्यवर्ग्यः प्रयच्छन्तिपतोवीर्य्यकरोति
सा ॥ ३७ ॥ अथशिवागुटिका ॥ वारत्रयंवैद्यवरस्तुपूर्वनीरे
शिलाजलथवाकषाये ॥ सन्नैफलेभाज्यदशांघ्रिनीरेछिन्नोद्भवा
याश्चरसेकषाये ॥ ३८ ॥ घात्याल्लकस्याथपटोलनीरेयष्टीकषाये
हिगवांचमूत्रे ॥ दुग्धेचतासामथवक्ष्यमाणद्राक्षादिकानां ह्रिय-
थोत्तरन्तु ॥ ३९ ॥ द्राक्षाक्षजैर्वाथजलेर्विदारीद्वयद्विपर्णीस्थिर-
पौष्कराणाम् ॥ सुस्थायिनीकौटजरेणुमत्स्यपित्तरसांबुप्रदभि-
क्षुकाणाम् ॥ ४० ॥ दन्त्यग्निचव्यागजमागधीनांवीराष्टवर्गौषधि-
सत्कषाये ॥ संगृह्यसंगृह्यपलंपलंचद्रोणेननीरेणपृथक्पृथक्च
४१ ॥ संपाच्यसंपाच्यतुरीयभागशेषेचशेषांहिविधिंवदामि ॥ स-

१ पाठावर्षावर्षकीचप्राचीनायावलेहिका ॥ वृक्षनिकावरातिकापाविका
स्थापिनीवृकीइतिनिघंटुः

भाज्यसंभाज्यविशोष्यतस्मिन्धात्रीफलंमेषविषाणिकाच॥४२॥
 ॥कटुत्रयपंचभिरेयनूनंद्वाभ्यांपलाम्नाचविदारिकायाः॥पलेनता
 लीसपलैश्चतुर्भिर्घृतेनतालीससर्मेनतद्वत्॥४३॥घृतार्द्धतैलेनच
 तुर्युगेनक्षौद्रेणसंयोज्यभिषग्वरिष्ठः॥पलैःसिताषोडशभिस्तथै
 वत्वक्सीरिकापत्रककेशरैश्च॥४४॥बिल्वांशकैस्त्वक्त्रुदिसंग्रयु
 क्तेरक्षौचितावैगुटिकाःप्रकल्प्याः॥तासामथैकांविधिवत्सुमान्
 यःप्रातर्निषेवेतसुपथ्यशीलाः॥४५॥तस्यार्बुदग्रन्थ्यधिमंथशो
 थप्रमेहवातास्त्रकिलास्त्रजन्तून्॥तद्द्रोगवान्निज्वरपाण्डुरोगान्
 तूणीप्रतूणीक्षयकुष्ठसंघान्॥४६॥योन्यामयान्वायुभ्रवानने-
 कानुन्मादपित्तास्त्रभगंदरादीन्॥पानात्ययापस्मृतिभूत्रकच्छा
 प्यर्शःप्रवृद्धानुदराभयांश्च॥४७॥स्थौल्याश्मरीकाश्चहलीमकां
 श्चप्रभञ्जनासृक्पिटिकाद्यनेकान्॥तद्भयोनिरोगानथशर्कराश्चा
 पुरःसतंवेपथुसप्यसत्यम्॥४८॥विनाशयेद्यज्जरयाकृतंतदका-
 लिकंचापलितंतथैव॥तत्तुंमनोजप्रतिसालभेत्सस्त्रीणांशतंगन्तुम-
 सौसमर्थः॥४९॥अशितागुटिकाशिवाभिधाकुरुतेशम्भुसमीपता
 प्रसौ॥सत्तुतस्यजनस्यसाम्प्रतंसकलार्थज्जगुरोःसमानताम्॥५०
 ॥अथचसंतकुसुमाकरोरसः॥प्रबालसूतमौक्तिकाऽम्बरान्ध
 थकपृथक्कृतथाहिबेदभागसंमितात्स्ववर्णमर्द्धभागकां॥अगृह्यना
 थहारकेनसंमितंसुरोप्यमेवलोहसर्प्यरंगकंलवत्रयेणसञ्चितम्॥
 ५१॥शुभेह्नितसमस्तमेवभावयेद्वैःपृथक्चषोत्थितैर्विशेक्षुजै
 र्पृथक्पुनस्तुसमशः॥तथासरोजमालतीप्रसूनजैःपयोग
 जोत्पमूलचन्दनद्वयैस्तथैणानाभिसंभवैः॥५२॥नाम्नावसन्नकु-

सुमाकर इत्यथ परं व्यातस्समस्तगदवारिधिवाड्वोस्ति ॥ ब्रूमस्स
 मस्तगदयोगहितानुपानान्वैद्यो दिताभिखिलतंत्रसुलेखितांस्तु ॥
 ५३ ॥ क्षययतिक्षयमेवमधूषणैरस्ममशिनस्तु शिलाजतुमिश्रितः
 ॥ हरतिमेहगणंमधुशर्करारजनिमिश्रितएषयथातथा ॥ ५४ ॥ रु-
 धिरपित्तमसौ शिलायाद्रवैर्षल यजैरथवाचपत्रजैः ॥ समधुमिर्व-
 मिरोगहरो यथा समशितः खलुशंखप्रसूनजैः ॥ ५५ ॥ समशित-
 क्षयवारणचन्दनैः रतुलतुष्टिकरो बहुपुष्टिदः ॥ मनसिजजनयत्यथ
 कामिनीशतमसौ द्रवतानयति क्षणात् ॥ ५६ ॥ अत्रुपि बेज्जलजं
 जलमेवैवै सुमधुरं मधुरवण्डसमन्वितम् ॥ प्रशमनाय च पित्तगदस्य
 वै प्रथममम्लपदप्रथितस्य वा ॥ ५७ ॥ अथ तथा न्यगदेश्वयथोदितैरनु-
 भजन्नुपानमहौषधैः ॥ नियतमेव च वल्लुगं नरो मनसिजप्रतिमो
 भवति ध्रुवम् ॥ ५८ ॥ अथामृतेश्वरः ॥ रत्नभस्मगुडचिकामवं-
 शभसत्वं च सलोहभस्मकं ॥ अमृतेश्वरनामकं घृतैर्मधुना लीढमलं
 क्षयप्रणुत् ॥ ५९ ॥ अथमृगाङ्गः ॥ हरनयनमितांशामारिता-
 न्दं शुबीजात्कनकभसितभागेत्वेकमेवाथताभ्यात् ॥ गिरिरूपति-
 सुपुत्र्यात्रीजभागादयं वै पृथगथ च शिलायास्तन्मितं शुद्धतालम् ॥
 ६० ॥ तदलं सखिलमेवं खल्वगंसंविचूर्ण्य प्रथममनुवराटीः पूरये-
 त्तेन वैद्यः ॥ सुरवमथ खलु तासां छागिदुग्धप्रपिष्टैः पृथगिदृशुभक-
 लेटङ्गैश्चाशुरुद्धा ॥ ६१ ॥ मृत्पात्रे हि निधाय ताभ्यमतिमान्कृत्वा च
 सुद्रांद्वावैद्येन्द्रश्रियात्त्रये ज्ञजपुटे तत्त्वद्भिः शीतं यदा ॥ प्रोक्तो राज-
 मृगाङ्गनामकः असौ वै वेदगुजामितो वा तस्तेष्वभरस्य क्षयकरश्चा-

स्यानुपाना ब्रुवे ॥ ६२ ॥ एकोनविंशैर्मरिचैर्मधुनाथघृतेनवाग्द
शभिः पिप्पलीभिर्वीसेच्योचंबहुधानैः ॥ ६३ ॥ अथहेमगर्भः
॥ निष्कद्वयंपारदभस्मनस्तुप्रगृह्यहेमश्चतर्धभागम् ॥ निष्क
द्वयंशोधितगन्धकस्यद्वुताशनद्रावयुतंससस्तम् ॥ ६४ ॥ संमर्द्य
संशोष्यपुनर्द्विषाममन्तेवराटीः खलुतेनपूर्य्यः ॥ तामृचयेरोध्य
मुपुष्टभाण्डेतद्वैगजारव्येमुपुटेपचेच्च ॥ ६५ ॥ ज्ञात्वातत्स्वाङ्गशो
तंसकलत्रपगणैर्वेदनीयस्सुवैद्यः पिष्ट्वा सहेमगर्भमथभयहर
णीपोदलीं पूर्ववच्च ॥ कासश्वासेन्यरोगेनिजगुरुचरणौचाभिवा
द्यप्रदद्यादृष्ट्वा तद्देहवीर्य्यबलमथचपुनः पथ्यमुक्तंविशेषात् ॥ ६६
॥ अथशंखचर्माभिरसः ॥ नाभिंशंखभवांगवांशभपयोपिष्टं
चमूषीकृतांभागेः षोडशनिष्ककैश्चतुलितामादायतस्यांभिषक्
॥ निष्कार्द्विभज्यबीजभस्मचतथागंधंनथैवध्रुवांक्षिस्वाताम्यरिवे
ष्येच्छुभ्रतैरेवस्त्रैस्तनोसृनिकासु ॥ ६७ ॥ लिप्ताचोपरिपाचयेद्ग
जपुटेगुजामितंदापयेत्पिण्याल्यामधुनाथवाघृतयुनैर्मारीचचू
र्यैः क्षये ॥ जैपालस्यतुचूर्णयुक्तमथवालोकाब्धितैर्गोघृतैश्शूले
गुल्मगदेभिदोषशमनस्स्याच्छृंगवेरद्रवैः ॥ ६८ ॥ सुग्ममेतद्वा
अथभस्मसूतः ॥ सभस्मसूतदं कणां कणां मजापयोयुताम्
फलत्रयैः कदुत्रयैस्समाक्षिकैः क्षयक्षये ॥ ६९ ॥ अथरत्नगर्भ
पोदलीरसः ॥ रसमाक्षिकंविद्रुमंहेमतारंसुवज्जं चशंखं हिना
गं चलोहेम् ॥ तथाभारितंताम्रमुक्तं हिमुक्ताफलंतुल्यमेतत्सम
स्तं प्रगृह्य ॥ ७० ॥ हुताशद्रवैर्मर्दयेत्तच्चसप्ताहमेवाथसंशोष्यय
त्नेनतेन ॥ वराटीः प्रपूर्याथतासांमुरगानिरवेर्दुग्धपिष्टेनवैदं कणेन

॥७१॥ निरोध्यायतो मृन्मयेरोध्यभाण्डे गजारव्ये पुटे पाव्यसंचूर्ण्यप
 श्चात् ॥ पुनर्वैद्यभूयश्च निर्गुदिकायारमैः समधाभाव्यसंशोष्यप
 श्चात् ॥ ७२॥ तथा शरंगवेरद्रवैश्चापि सप्ततथैकाधिकाविंशतिश्चि
 त्तकस्य ॥ द्रवैर्भाविनाश्चाथ शकं प्रपिष्टं द्विगुं जाद्वयं राजरोगप्रहा
 रि ॥ ७३॥ रत्नगर्भपोटलीरसो निहन्ति सत्वरं निषेधितो हि मागधी
 मद्यप्रयुक्त एव वा ॥ मरीचहृव्यसंयुतः क्षयं गदंज्वराष्टकं निजानुयो
 गसंयुतो तिसारमुग्रकासकम् ॥ ७४॥ अथ कासश्वासोपद्रवाः
 ॥ छर्दिस्तोदास्यशोषश्च सनकसनकौ जन्तवः काश्च्यतापौ भक्त
 द्वेषो तिसारः सकलशुभमहातन्त्रविद्धिः प्रदिष्टाः ॥ कासश्वासस्य
 रोयेदशपरिगणिता चैव चोपद्रवा ये तेषां संप्रकुर्विकि त्साक्रमत
 इह मया लिख्यते सैव कार्या ॥ ७५॥ लाजानूर्णसैन्धवेनान्वितं च
 तद्वत्सेव्यं मातुलुंगस्य मूलम् ॥ पीयूषोत्थं सद्रसं माक्षिकेणावानेर
 क्तेऽलक्तं वा तथैव ॥ ७६॥ योगचतुष्टयम् ॥ घृतं सवत्सना
 भकं शतं विमर्दयेद्बुधः ततो गतो दनाशनं कवोष्णवारिधावनम् ॥
 ७७॥ आस्यशोषे च वान्तौ च फलं जात्याः प्रशस्यते ॥ तन्दुलीयज
 णातद्वन्मीनाक्षीपादत्नानथा ॥ ७८॥ त्रयोयोगाः ॥ खार्ज्ज
 रपथ्या कण्ठ्या समेतादुरालभा कर्कदशंगिकापि ॥ सूक्ष्मकयामाक्षि
 कगोघृताभ्यां लीढा क्षये श्वासविनाशनाथ ॥ ७९॥ शतावरी पुनर्न
 वां शिवा सवाजिगन्धया विदारिका समन्विता घृतैस्समाक्षिकैर्मुहुः
 ॥ नरोऽवलित्यनाशयेत्क्षये महाधिकारणं विशेषतो हितुर्निवारका
 समन्ववर्णितम् ॥ ८०॥ पिडङ्गाजमोवासतन्त्रानिपीता क्षये जन्तु
 शान्त्यै तथा भोजनान्ते ॥ ८१॥ अतसी सपुनर्नवाति लाशतरीर्या

विकृताविदारिका ॥ मधुकंमधुसर्षपाबलाहयगन्धागदमाषतन्दु
लाः ॥ ८२ ॥ तिलकिट्टसमन्वितं त्विदं यवचूर्णैर्द्विगुणैश्च सर्वतः ॥ अ
रणीशिरवरीसमन्वितं सहजीवन्तिकयाप्रपेषितम् ॥ ८३ ॥ दधिसंयु
तदेहलेपनादिदमुद्धर्तनकं क्षयोद्भवम् ॥ बहुकाश्र्यमपाकरोति वै ब
लवोर्व्यादिकरोति वर्णकृत् ॥ ८४ ॥ विशेषकम् ॥ क्षयोत्थतापना
शनं हिमरसेन योजयेत् ॥ सुकोकिलाक्षबीजैर्गुडेन जीरकेण वा ॥
८५ ॥ यवानीबदरं चाम्लं तिनिट्टीमम्लवेतसम् ॥ नागरं दाडिमं चैव का
र्षिकानुपकल्पयेत् ॥ ८६ ॥ धनिकासौ चर्चलं जीरवराङ्गं चार्द्धकार्षि
कम् ॥ कणाशतं शते हेतुमरिचस्य च चूर्णितम् ॥ ८७ ॥ शर्करायां सु
चत्वारिपलान्येकत्र मिश्रयेत् ॥ शुक्तांजिक्वाशोधनं तद्भक्तदेधनिवा
रणम् ॥ ८८ ॥ हृद्यं हृत्प्लीहपाशवींशशूलविबन्धनाशनम् ॥ काशश्वा
सग्रहण्यशीविबन्धानाहनाशनम् ॥ ८९ ॥ सर्पाक्षी दधिसंयुता यदि
नैरः पीता तिसारं क्षये रात्रौ वा विजयाचमाक्षिकयुता लीलाविशे
षा दुर्धैः ॥ काशश्वासविकारमुत्खणमिदं दूरीकरोत्याशु वै पूर्ववैद्य
वरिष्ठवर्णितमिदं योगमह्यं लेखितम् ॥ ९० ॥ आगन्तुकाये बहुवच
स्तुशोषास्ते पूर्वतन्त्रेष्वथ लेखिताः ॥ ग्रन्थस्य भूयस्त्वभ्यान्त्रचा
भतेषां चिकित्सां रवतु ते बुद्ध्या ॥ ९१ ॥ नौमिगुरोः पादयुगं शिष्य
सुतं जाड्यहरम् ॥ तुरगहरं भज्यकरं पापहरं तीर्थवरम् ॥ ९२ ॥ ॥
इति श्रीगुरुचरणाञ्जमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकतायाञ्चिकि
त्साक्रमकल्पचतुर्था क्षयचिकित्सापरागगन्धितो नवमस्तबकः
॥ ॥ दोहा ॥ ॥ हिमकरराजितमालवरलंबोदरविघ्नेश ॥ ना
थयनाथितमाशुममगौरीपुत्रगणेश ॥ १ ॥ ॥ अथोरक्षत

निदानचिकित्से ॥ ॥ आयम्यतो धनुरधो दहतीति भारान्संयु-
 स्यतोऽतिबलिभिः पततोऽतिमात्रात् ॥ उच्चाद्वयं वदृषमंचमतं
 गुजं वासंगृणहती शर्मगुरुदारुशिलाविघातान् ॥ २ ॥ विशेषतः
 प्रक्षिपतो निमात्रं विनिघ्नतश्चाथ परान् ॥ योज्यैः ॥ अधीयमान-
 स्यतनोद्धतं वासंगच्छतो वायतथा हयैश्च ॥ १ ॥ उत्कालमेवा-
 निपितन्यतस्तु प्रवृत्त्यतस्तूर्णमिथोनदीर्घा ॥ विशेषतः स्मन्तरतः
 क्वचिच्चकूरैस्तथान्यैरथ कर्मभिस्तु ॥ ४ ॥ अभ्याहतस्याशुचि-
 क्षते हि वक्षस्य थोरक्षतनामधेया ॥ उज्जुंभते व्याधिरथाऽतिवा-
 मासक्तस्य रूक्षा मूढमितां शिनस्तु ॥ ५ ॥ विभिद्यतेऽत्यर्थं मुरस्तदैव
 सन्दद्यते चाथ विभज्यते वा ॥ उत्पीड्यते चाथ तथैव पार्श्वेषु व्यस्य-
 यो गंहि प्रवेपते च ॥ ६ ॥ वर्णं बलं वीर्यमथारुचिश्च बहिर्विनिपत्य
 चिरेण पुंसः ॥ विद्धे ददैन्यामिबलाहतिश्च ज्वरो व्यथात्यर्थमपीम-
 वन्ति ॥ ७ ॥ श्वायो दुष्टो दुर्गन्धो नात्मो शिष्टो वापीतः ॥ शुक्रः का-
 शो वासास्त्रो जायेतैव न्तद्वक्त्रात् ॥ ८ ॥ क्षतात्संक्षीयते त्यर्थं क्षया-
 च्छुक्रौजसोस्तथा ॥ अव्यक्तं लक्षणं तस्मिन् पूर्व रूपमिदं स्मृतं ॥
 ९ ॥ पूर्णरूपे जायते चाप्युरो रूक्कृवान्तोरक्तं काश एवात्र नित्यम्
 ॥ क्षीणे तद्वत्कृतमूत्रत्वमुक्तं कल्याः पृष्ठस्याथ पार्श्वप्रहोपि ॥ १० ॥
 साध्यो यं वै चात्यलिङ्गो नराणां रोगस्सद्यो यावदावत्संस्तु ॥ नापि
 मन्दो नैव नाशो बलस्य नावत्यश्चात्पूर्णरूपस्त्वसाध्यः ॥ ११ ॥ उरो-
 १ अशमशितेतरप्रस्तरवण्डः २ शिलास्थूलदीर्घपाषाणविशेषः ३ विघातोः
 निर्घातेति प्रसिद्धो रूच्यविशेषः ४ तान्पूर्वोक्तान् शमादीन् प्रक्षिपतः प्रकर्षणवत्काका-
 रेण प्रेरयतः ५ अतीतकालभोजनं सेवयतः

मन्थीलाजापिबतिपयसामाक्षिकयुक्तान्क्षतीतद्वत्त्वण्डप्रयुतम
यपार्श्वग्रहयुतः ॥ सुरायुक्तान्नूनं व्रजतिदहनः पित्तमपिचय-
दामाद्यंसो ग्रजयति निखिलांस्तानथगदान् ॥ १२ ॥ सुस्ताश्वग
न्धातिविषाबलाश्चयुनर्वाद्या बहुयुत्रियुक्ताः ॥ श्रीपर्णिकाव
त्सकपाठयापिसेव्याः प्रयोभिः क्षतशोषशांतये ॥ १३ ॥ जीव-
कर्षभकोलित्वाच्छर्करामधुसंयुतौ ॥ क्षीराजुपानं वैकुण्ठ्या-
द्योसौ क्षीणतरः कशः ॥ १४ ॥ संधानार्थं क्षतीसद्यः पद्मकेश
स्वचन्दनैः ॥ इक्ष्वालिकाविषाग्रन्थिशरतं मधुयुतं पिबेत् ॥ १५
॥ क्षौद्राज्ययुक्तं सकृदेव लीढं चूर्णं चलाक्ष्माकृतमेकमेव ॥
शोषोद्धवैरुधिरस्यवान्तंदूरीकरोत्याशुनस्त्रिमत्र ॥ १६ ॥
एलाकणापत्रजहारहूरात्स्वांतथाचार्द्धपलं सितायाः ॥ ख
र्जूरमृदीसमधूककार्णोपलंपलंचूर्णमधुप्रयुक्ताः ॥ अक्षौ
त्रितावैशुदिकास्तुकार्थ्यास्तासामथैकां हि दिने दिने यः ॥ सं-
भक्षयेन्नारवलुतस्यकाशश्वासज्वरं छर्दिमथोक्त्रमंच ॥ १८
॥ मूर्छामदं शोषमरोचकंचरक्तस्य निष्ठीवनपार्श्वशूलौ ॥
प्रीहाद्यवातांश्च तथैव रक्तपित्तं क्षतीत्यक्षयमाशतद्वन्त्यात् ॥
१९ ॥ एलाद्यातर्पणी वृष्यास्वरभेदविनाशिनी ॥ हिकाप्रश
मनैर्वैषावरीशास्त्रविलेखिता ॥ २० ॥ इत्येलादिबटी ॥
यथीनागबलाकषायसहिते क्षीरे समे स हृदं वांशीपिप्यलि
काकतेपिच शुभे कल्के पयस्यास्तथा ॥ सिद्धनागबलार्जुनां
बुसहितं पद्मीमधुन्यामलं हृद्रोगक्षतशूलकाशपवनाद्येषु
पित्तेषु वा ॥ २१ ॥ यस्याद्यनागबलाद्यंच घृतमत्र पययोगद्वयं

ध्यम् ॥ अथसुदीकाद्यधृतम् ॥ सुदीकायास्तुप्रस्थेक
 मस्यार्द्धमधुकंतथा ॥ पचेत्तोयादकेतेनपादशेषेणयोजयेत्
 ॥ १२ ॥ पलिकेमधुकद्राक्षेपिष्टेरुष्णापलद्वयम् ॥ सर्पिषः
 प्रस्थमेकन्तुक्षीरंचैवचतुर्गुणम् ॥ १३ ॥ पचेत्सिद्धेततश्शीते
 स्वण्डमष्टपलोन्मितम् ॥ समिश्र्यसुक्तद्राक्षाद्यधृतक्षीणस्त
 तेहितम् ॥ १४ ॥ घातयित्वाज्वरेश्वासेविस्फोटकहलीमके ॥ प्र
 दरेरक्तपित्तेचसेव्योमांसबलप्रदः ॥ १५ ॥ अथरसराजः
 ॥ सुक्ताहेमसिताम्बुबंगमखिलंतुल्यप्रवालान्वितंछिन्ना
 नीरयुतंमृततदखिलंनीरैर्वरीसंभवैः ॥ संप्राप्यैवतुसप्तवारं
 मथतद्देयंमरीचान्नितैस्तुल्यैर्माक्षिकसद्दुतैरतनुकुत्सेव्यतथो
 रक्षते ॥ १६ ॥ भजतियस्तुनरोरसराजकंपदिचबलमितंबहु
 योषिताम् ॥ निधुवनेभजतीतिसुनिश्चितंगणमहोजयतीति
 किमदुतम् ॥ १७ ॥ अथतत्रसम्यक्सामान्याः चरणाविधिः
 ॥ अन्यच्छीतलतर्पणंरबलुशुभंयच्चाऽविदाहिध्रुवंसेव्यं
 वैलघुभक्ष्यमन्नमथवापानंहितंयद्भवेत् ॥ देवान्निप्रगुरुं
 अनित्यमसकृत्संशीलयेद्बुद्धिमांस्तेषांवाश्रय्यान्निप्रव
 दनात्सुण्याः कथानित्यशः ॥ १८ ॥ स्त्रियंशोकंक्रोधंत्यजति
 यदिचासूयनमथाप्युदारान्भोगान्योभजतिहिसदोरक्ष
 तगदी ॥ अयेराधाकान्तामलगुणशिवेशंकरहरप्रसीदेत्या
 जल्पन्भजतिरवलुनैरुज्यमचिरात् ॥ १९ ॥ ॥
 इतिश्रीसुचरणाब्जमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकतायांवि
 कित्साक्रमकल्पबद्ध्यासुरक्षतचिकित्सापरागर्धितोदश

मस्तबकः ॥ १० ॥ ॥ गणेशं महेशं शिवां सुश्रुता
 दीनुरुत्तै यधुर्ग्यन्निगम्याथ वक्ष्ये ॥ चिकित्साहिकाक्षस्य
 सम्यग्निचार्यप्रपञ्चाशतेभ्योऽनुभूतानुसर्गैः ॥ ११ ॥ ॥
 तत्र तावत्काशनिदानम् ॥ ॥ धूमस्यैवोषधाताद्रजसं अ-
 थ तथा रूक्षभोज्यप्रसंगाद्वायामोद्वायिमार्गप्रगतबहुल-
 भोज्यादलं वेगरोधात् ॥ वायुः प्राणाभिधानो नुगत अथ त-
 था चाप्युदानाभिधानं काशाच्चैवाप्यनेकान्क्षयथुभयमहा-
 दोषतस्सन्ननोति ॥ १२ ॥ अथ सामान्यकाशचिकित्सातत्रा-
 राधुपशयः ॥ धातुघानि च धानि तानि मनुजो तद्वत्कृद्वा-
 निषैति कान्यैव कर्तुं निचायनितरां पानौषधादीनि वा ॥ का-
 शेनित्यमसौ भजेच्चमतिमानाद्रोदकं भोजने पाने चोषधसे-
 वनेऽपि च तथा पक्वं प्रपिष्टं न वा ॥ १३ ॥ मरिचं खलु कर्षसंमितं
 मरिचाद्धां मगधापलोभितम् ॥ खलु दाडिमवल्कलं शुद्धं
 द्विपलं वा शुभया वश्यकम् ॥ १४ ॥ परिषेव्य समस्तमेव यो भ-
 जतीहैकमथो हि मानवः ॥ स जयत्यपि काशमुद्धतप्रथितं
 प्रयमसृग्मन्स्वसनं ॥ १५ ॥ शुग्मम् ॥ अथ कंठकारिकायः
 ॥ शृतः कंदुकारी कवायस्स कृष्णः प्रयीतस्तु काशान्स-
 मस्तानि हन्यात् ॥ १६ ॥ चूर्णक्य ॥ कणाकंठकारी कृतं
 चूर्णमेकं भजेत्याक्षिकैः काशरोगापहृत्यै ॥ १७ ॥ अथ सु-
 द्रादिकायः ॥ सुद्रामहौषधकणामरबल्लिकानां कायस्स
 पुष्करजटस्सुतएव नूनम् ॥ काशं निहन्ति मधुना सह सानि-
 पीतं स्तद्वज्ज्वरकफमवसहसाक्षिणोति ॥ १८ ॥ अथ मूनि-

बादिः॥ ॥ सुनिर्वर्ति-वमगधामरवलिकानांशुगीसरीशु
 भवरीसहयोजितानाम्॥ सुद्रान्वितंशृतपयःकफजंज्वरै-
 शीघ्रविनाशयतितूलिचयंयथाभिः॥ ९॥ अथलवंगाद्यं
 चूर्णचरीवा॥ आगान्नक्षसमांस्तुवंगमगधाज्जातीफला
 नोपुथकभार्यंचार्द्धपलोन्धितंतुमरिचंप्रस्थाष्टमांशंतथा
 ॥ शुंठ्याचैवसमस्तमानतुलिताग्राद्यासितामानवैश्रूणो
 वाद्यवटीचकाशविरुचिश्वासाग्निमान्यज्वरे॥ १०॥ अथ
 मरीचादिवटी॥ मरीचलवङ्गकलिङ्गवल्कलानांस्वदिरभ
 वंशुभसारमन्त्रतुल्यम्॥ अखिलमिदंस्वस्तुचर्वुरोत्यनीरैः पु
 नरथभावायकृतावटीतुकाशं॥ ११॥ शमयतिवैद्यदिकाष्टकां
 तरावंस्वस्तुसुरववारिजधारितानितान्मम्॥ नहिबहुचित्रमिहै
 वतन्तुमन्येसुरवगतरावणपुत्रएवयन्तु॥ १२॥ युग्मम् कुनरी
 गदसैन्धवंकणामरिचंविश्वविडंगसंयुतम्॥ अचलेत्यमिदं
 उडान्वितंस्त्रलुकाशेमधुहिंरुसंयुतम्॥ १३॥ द्विकांश्चासंच
 काशंचहरत्येवस्तुनिश्चितम्॥ कुनव्याद्यचलेहोयंपूर्वतंत्रसु-
 संमतः॥ १४॥ अथहरीतकीमोदकः॥ हरीतकीकणोष
 णाकृतस्मविश्वमोदकःउडान्वितस्तुकाशहापरस्तथाभिदी
 यनः॥ १५॥ अथसम्प्राप्तिस्तत्रादौवातजकाशलक्षणावि
 कित्ते॥ प्रादेभवतिमनुष्यशंखसूर्योदरेषुहृदिचरवलुत
 धैवंपार्श्वयोश्शलपीडनाब्रदनकमलगावेक्षामतायस्यतद्व-
 द्दिह्नवल्गुहैवचौजसौवास्वरस्य॥ १६॥ यदिभवतिचतद्वक्षो
 ण्यमेवाद्यसौयंबहुलपवनकाशीभिन्नकांस्वरस्तु॥ कथम्

पिबद्दुकाशत्येवशब्दविशेषापिरवलुपरिसीदन्सक्तवेगोहियस्तु ॥
 १७॥ युग्मम् ॥ कृतः पञ्चमूलीकषायः सकृष्णः पिबेद्वायुकाशो
 रसान्नसमश्नन् ॥ १८॥ अथापराजितावलेहः ॥ सदीशृंगीभा
 द्वीयुतजलदयसैरथतथासुमध्वाढ्यसौत्वाढ्यइहगदितोवायुज
 निते ॥ मन्हाकाशेसेव्योवरविबुधसंगर्णितअसौकणायुक्तोलेहः रव
 लुजयतिकाशांस्तुनिखिलान् ॥ १९॥ अथपित्तजकाशलक्षण
 चिकित्से ॥ ॥ उरोदाहस्तृष्णाज्वरवदनशोषार्दिततनुर्बमेषि
 तासित्तान्यथबहुकटुस्तिक्तगलकः ॥ क्वचित्सीतंसास्त्रंसकल
 तनुतापार्निषिकलस्तदाकाशत्येवंसकलवरपैद्योक्तिरखिला ॥
 २०॥ अथबलादिकाथः ॥ बलाकंटकारीयुगंहारहृरादरु
 षंसमस्तंसमानंसनीरम् ॥ शतंरवद्वयुक्तंचमध्वान्वितं वैहरेति
 तकाशंप्रवृद्धनिपीतम् ॥ २१॥ अथशरादिपञ्चमूलकाथः ॥
 शरादिपञ्चमूलकैस्सगोस्तनीकणान्वितैश्शतंपयः पयोधुतंस
 शर्करंसमाक्षिकम् ॥ पिबेच्चपित्तकाशरोगनाशनंतथाभर्तयथा
 पिकीलमुत्थितंपयोधरांबुवर्षणम् ॥ २२॥ अथघृतम् गव्यमा
 हिषमाजमाविजपयस्तुत्यंहिधात्रीफलप्रोद्धतंस्वरसंगवांशरुम
 घृतमस्येनमध्वनितम् ॥ संसिद्धंवरवैद्यपाचितमिदंसेव्यंभुवं
 नित्यशःपित्तोत्पादितकाशमजसुकरीशार्दूलविक्रीडितम् ॥ २३॥
 ॥ अथकफजकाशलक्षणचिकित्से ॥ कफपूर्णतनुः पलिय
 मानमुखेन्दुः शिरसीहपीडितः ॥ अरुचेः रवलुसम्प्रवादसौसक
 फः काशतिसान्द्रमेववा ॥ २४॥ व्याघ्रीश्यामाद्विशतभूमलेद्रोण
 नीरेमपाच्यंतस्मिन्काथेयुडमथतुलोन्धानयेवाथदत्वा ॥ शीतेन

स्मित्युनरपिभिषङ्माक्षिकंषट्पलंवातस्याद्वैत्रिकदुकमथोपत्र
 जैलात्वचाच ॥ २५ ॥ श्लक्ष्णं पिष्टं पलपलमितं केशरनागपूर्वसंभि
 श्रेयैवंकफभवमहाकाशरोगेघटद्यात् ॥ मन्दाक्रांतामुरवकमल-
 गाकण्ठदेशोत्थकंडूयुक्तं हि काशवंसनकसनं पीनसंचाशुहन्त्यात् ॥
 २६ ॥ युग्मम् ॥ इतिकंठकार्यवलेहिका ॥ कफजेवमनंविशेषतो
 यवपूषाः कटुतिक्तकाहिताः ॥ वरमत्रचलंयनंतथास्वलुकाशेवर
 वैद्यवर्णितम् ॥ २७ ॥ अथनवाङ्गयूषः ॥ सुन्नाधाचीदाडिमीलो
 कशुंठीसत्कर्कन्धूमेथिलीसत्कुलित्यैः ॥ पूषस्मेव्योमूलकैर्वैयवै
 स्तुकाशेचूनवैकफोत्थेनवाङ्गः ॥ २८ ॥ सठीमेघशङ्गीवृषाशङ्गवै
 राभयानांप्रपिष्टन्तुचूर्णंसहिंशु ॥ तथासैन्धवेनान्वितंश्लेष्मका
 शीसुरवासुपुतंवैलिहेच्चानुवेलम् ॥ २९ ॥ अथवातपित्तजः ॥
 तृषाकुक्षिशूलश्चकंडूश्चनिद्राधिकावातपित्तोद्भवेः शककाशो ॥
 यमस्याऽतिथिः क्षीणदेहो मनुष्योभवेदन्नराधापतिंचितयेत्सः ॥
 ३० ॥ अथकफवातजः ॥ कफाधिक्यतः कण्ठदेशेतिशूकैरि
 वासंचतोमस्तकस्थातिभेदात् ॥ मनुष्योहिवातादिनावैकफोत्थेन
 काशेनवैपीडितोयस्तुसोयम् ॥ ३१ ॥ वन्नामेघधान्याभयालोकशं
 गीसुराव्यासभाङ्गीयुतैः कटुफलाद्यैः ॥ तथाकचूणैर्वर्मयुक्तैस्सु
 तंतुसहिंशुतंदामाक्षिकाव्यंभजेच्च ॥ ३२ ॥ अथपित्तकफजः ॥
 यदाप्रीतवर्णस्सधूमाङ्गुगन्धोभवेत्क्षिप्रंयाकीसरक्तस्तृषार्त्तः ॥ तदा
 श्लेष्मकान्तेनपित्तेनजानेनवैपीडितोकाशरोगेणसोयम् ॥ ३३ ॥ भजे
 त्सिंहपलाऽमृतासिंहिकानां कषायंतथामाक्षिकेणाश्वितंवा ॥ रसं
 माक्षिकाव्यपिबेदासकस्यहिताशीनरोरक्तपित्तेविशेषात् ॥ ३४ ॥

अथसन्निपातजः॥ ॥ भवेत्सन्निपातोद्भवेदाहकंडुशिरश्शूल
 शोथार्दितःशोकयुक्तः॥ अतिशवासत्तुलासच्छर्दिप्रधानैर्यदारोच-
 केःपीडितोयस्तुसोयम्॥ ३५॥ पिबेद्भेषजंजान्हवीनीरमेकरमावद्भु
 म्भराद्यंरावणारिं॥ भवज्याधिभीतोविशेषेणवेद्यंहरिंचाशुनाराय
 णंनितयेहै॥ ३६॥ अथसमस्तकाशेषबलेहादयोयोगाः॥ स
 मूलासपुण्यांसपत्रांप्रगृत्यतुलांकंटकाभ्यजितद्रोणयुक्ताम्॥ पचे
 नीरमस्याश्चदत्ताशिवानांशतंयादशेषंप्रगृत्याशुतस्मिन्॥ ३७॥ प
 लानांशतंसद्गुडस्याचदत्तापचेत्लेह्यबन्धीतलेतत्रदेयम्॥ फलानां
 त्रिकंच्यूषणस्यापितस्याःपुनःपुण्यजातरसवद्रूपतंबै॥ ३८॥ च
 तुज्जतिचूर्णीपलोन्मानमस्मिन्पुनःप्रक्षिपेत्साचितोमुक्तएषः॥ ह
 रेद्वातजंपित्तजंबैकफोत्थंदिदोषोद्भवंबैत्रिदोषोत्थकाशम्॥ ३९॥
 सतोत्थंक्षयोत्थंतथापीनसंन्विशेषेणहन्यात्सयोरक्षतादीन्॥
 मृगोर्वृक्षपद्मादयंनिर्गतोवाःबलेहोजरामृत्युहारीप्रसिद्धः॥ ४०
 ॥ अथकाशकर्त्तरीशुटिका॥ रसगंधकंषिप्यलीचाशिवांवासकं
 भाङ्गिकांभागवृद्ध्याप्रगृत्य॥ ततस्तत्समंरवादिंसारमेकंपुनर्भा
 वयेदेकविंशत्यवारान्॥ ४१॥ शतैर्वर्बुरत्वग्जलैरस्तद्वरीवैसुरवेधार
 पैत्सर्वकाशापकर्त्री॥ मनुष्यस्सुरवीसर्वकाशाद्विमुक्तोभवेत्कर्त्त
 रीकाशपूर्वामपूर्वाम्॥ ४२॥ नवाः॥ गन्तुकाशप्रतीकारमत्रमया
 वर्णितंप्रथम्यस्त्वभीत्या॥ अतोविजयैधैश्चतश्चातरेभ्योवित्ठो
 न्यंसमस्तंविशिष्टंविशेषात्॥ ४३॥ गुरुणामयाङ्गाजयंत्येव नित्यं
 रूपाद्रिमयीत्थंसपत्नेममैवा॥ यतोमन्दबुद्धिस्तुकिंचित्करोस्मि स
 रोषास्तुतस्मिन्सरोषेकृतोमे॥ ४४॥ ॥ इति श्रीगुरुचर

प्राबुजमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकृतायां चिकित्साक्रमकल्पवृत्त्यां च
शचिकित्सापरागन्धितएकादशस्तवकः ॥११॥ ॥ दोहा ॥

सिन्दूरारुणगजवदनसफलितसेवककाम ॥ नाथयनाथितयाश्र
मममुनिजनसेवितनाम ॥ अथहिकाभिदानम्

॥ विदाहिविष्टं भिगुरूणिजग्ध्वारूक्षाप्यभिष्टान्दिसुभोजनानि
॥ नरोहिधूमातपशीतपानाशनान्यथोस्थानरजोनिर्लाभ्य ॥ २॥

व्यायामकर्मध्विसवेगघातापसर्प्यणान्येवगुरुंश्चभारान् ॥ संसे
व्यहिकाश्वसनंचकाशंलभेदलंचान्निदानमेतत् ॥ ३॥ अथा-

स्यास्साक्षाद्रूपम् ॥ चकृत्सुगृहांजाण्येवकथमपिवायुःप्रकुपितः
क्षिपन्वल्कान्नूनंमुहुरिवयदोदेतिसहसा ॥ तदाहिकासेयंहिगिति

बहुवारान्प्रकुरुतेहरत्येवप्राणान्बहुगदरुशस्याश्रनितराम् ॥ ४॥
॥ वायुःकफेनात्तगतोचृणां वैहिकास्तुपञ्चैवकरोतिदुष्टः ॥ अन्तो

द्वैवैकाग्रमलाद्वितीयास्तुद्रावृतीयापिचयाचतुर्थी ॥ ५॥ गंभीरि
कासाप्रथितास्तिशास्त्रेयापञ्चमीसामहतीप्रदिष्टा ॥ तासामथा

सामिहलक्षणा निसम्पद्यब्रवीम्येवतथायथावा ॥ ६॥ शुग्मम् ॥
पानान्नरुदोऽतिशुक्लेनवायुःकरोत्यन्नजामूर्द्धगोभूयन्नम् ॥ ७॥

चिरेणैवैर्गम्यतेस्तुन्नं प्रवर्ततेयाचशिरःस्सकंठम् ॥ विकंपयंतीय
मलेतितांवैवदन्तिवैद्याश्चरकादयोये ॥ ८॥ विकृष्टकालैरथमंद

वैर्गैः प्रवर्ततेधावतिजन्तुमूलात् ॥ वदंतितांवैश्चतुपाःपुराणाः स्त
द्रेतिनाम्नाप्रथितांचहिकाम् ॥ ९॥ गंभीरनादंकुरुतेचनाम्रेऽप्रा

विताघोरतमातुयासा ॥ शकौष्ठकं वास्यकरीचकाशश्वास्त्रादिको
पद्ववर्जनीया ॥ १०॥ मर्माणिसर्वाण्यपपीडयन्तीसंतृप्यतीयो

ववतीसवेगा ॥ गात्राणिसर्वाण्यतिकंपयंतीसांचाप्यसाध्यामृद्व
 तीमदिष्टा ॥ ११ ॥ अथासाध्या यदाऽऽयम्यतेहिकतीयस्यदे
 हंतयोर्द्ध्वदृष्टिर्भवेत्ताम्यतेयः ॥ भवेत्क्षीणदेहोन्नविद्वेषयुक्तो-
 यमस्याऽतिथिश्चात्यहिकेतिनिन्द्य ॥ १२ ॥ व्याधिक्षीणोद्वहोयो
 वानश्यत्यस्यां चामासक्तः ॥ १३ ॥ धात्विन्द्रयस्यैर्ययुतोप्यदीनो
 नक्षीणदेहोयमिकांजयेत्सः ॥ युक्तां प्रलापार्तिविमोहतृष्णादि
 भिस्सतो न्यन्तुनिहन्तिसेव ॥ १४ ॥ अथप्रतीकारः ॥ प्राणाव
 रोधनधितर्ज्जनभाषिकाभिर्विस्मापनेनचविभीषिकयानितान्तं
 ॥ हिकांजयेच्चबहुरौद्रकथाप्रसंगैस्तद्वसुमांश्चबहुधामनसोऽभि
 ब्रूतैः ॥ १५ ॥ छागंययोनागरसाधितंतुरसान्फलास्तान्श्चसुलाज
 सक्तं ॥ हिकाभिभूतस्तुनरोनिषेव्यतांचाभिभूयाशुनिहन्तिदुष्टा
 यः ॥ १६ ॥ अथनश्यत्रयम् ॥ नारीययोलोहितचन्दनेनघृ
 तंसुकोष्ठांचसुसैन्धवेन ॥ नीरेणावासेन्धवमेकमेवनिहन्तिनश्य
 त्रयमेवहिकायः ॥ १७ ॥ अन्यचनश्यत्रयम् ॥ मधुकंमधुसं
 युतंतथामगधाशर्करयान्वितापिच ॥ लुडनागरमेवहिकतांहित
 कृन्नावनकत्रयंतिदम् ॥ १८ ॥ यष्टीमाक्षिकसंयुताविजयतेहिका
 गद्वज्रसेनरवण्डाढ्यामगधातथाघृतमथोकोष्ठांपयोवारसः ॥ इ
 सोऽकिंचिदपीहलेत्यमथवाभोज्यंचपेयंतथायोगानांचरपञ्चकं
 निगदितंहिकाहरंतत्क्रमात् ॥ १९ ॥ इत्यवलेहादियोगपञ्चक
 म्पञ्चवर्षपिहिकासुक्रमादुक्तम् ॥ लाजाज्जनाभ्यांचदरस्यम
 ज्जातिकायुताकाञ्चनैरिक्तेस्तु ॥ धात्रीकणालोकयुतासिता-
 पिकपित्तकासीसकृत्तथैव ॥ २० ॥ फलप्रसूनैरथपारलीनांस्वार्ज

रमुस्ताकणायानथैव ॥ षडैवलीदामधुनावलेहाहिकांजयंतीह
 नचित्रमत्र ॥ २१ ॥ युग्मम् सौवर्चलं चमधुनास्वत्तुमातुलंगनी
 रैःपिवेन्मधुकणामल्लोकचूर्णम् ॥ लिट्वाच्चहिकाश्वसनातुरी
 यःसितायुतयोपितदेवचूर्णम् ॥ २२ ॥ हिकाश्वासीमाङ्गीविशां
 सेवेन्निरेणोष्णो नैवम् ॥ २३ ॥ दशचरणकषायस्यानुपानेनसूतो
 जयतिचरवल्लुहिकामन्यथाश्वासकारो ॥ हितकरमपियत्स्याद्
 भेषजंतत्तुसेव्यंविधिवुधविचारादिक्रतामेतदेव ॥ २४ ॥ तित्ता
 गैरिकबीजपूरकरसैर्मुक्ताभयंभस्मयन्मुक्ताहाटकभानुकान्त
 जमथोसद्बीजपूरद्रवैः ॥ शुक्तंवल्लुमितंचमाक्षिकयुतंसौवर्चले
 नान्वितंतद्वन्माक्षिकताम्रभस्मजयतिप्रायस्तुहिकाशतम् ॥ २५
 ॥ अथश्वासः ॥ महोर्द्ध्वछिन्नास्तमकस्तथैवक्षुद्रस्तुपंचैव
 भवन्तिभेदाः ॥ महागदस्यास्यचपूर्वरूपंश्वासस्यपूर्वोहिनिरू
 प्यतेथ ॥ २६ ॥ हृत्सीडाशूलमाध्मानंवैरस्यवदनस्यच ॥ आना
 हेशंरवनिस्तोदोषविष्यतिभवन्त्यमी ॥ २७ ॥ अथैतेषांप्रत्येकं
 लक्षणानि ॥ स्त्रोतांसिसंरुद्धयदेववायुःकफेनरुद्धोव्रजती
 रविषक् ॥ मत्तर्षभोवानिशमेवनष्टसुज्ञानविज्ञानविशीर्णवा
 ग्यः ॥ २८ ॥ विज्ञाननेत्रोविद्यताक्षवक्त्रोनिबद्धवर्चस्तुनिबद्धमू
 त्रः ॥ दीनश्चदूरात्श्वसिनंतुयस्यविज्ञायतेसौचविपद्यतेच ॥ २९ ॥
 युग्मम् ॥ इतिमहाश्वासः ॥ अधोविघनेनचदीर्घकालमूर्द्ध्व
 सत्यत्रहिशक्कवक्त्रः ॥ कफाक्षतास्योतिविरुद्धगन्धवहाहितोष्मा
 न्नाविलोचनश्च ॥ ३० ॥ इतस्ततोमुत्थनिवेदनार्तसनाम्यतेवार
 तिपीडितोय ॥ तथाहृद्वृष्टिश्चविपश्यतेसौश्वासेत्यधोर्द्ध्वपि

पयतेवा ॥३१॥ युग्मम् इत्यर्द्धश्वसः यस्सर्वप्राणैरपि
 प्रीडितस्तु छिन्नश्श्वसत्येव विचेतनेश्च ॥ स छिन्ननाम्नाश्श्वस
 नेन भानुपुत्रस्य गेहं प्रजतिप्रलापी ॥ ३२ ॥ इति छिन्नः ॥ य
 दानरस्य प्रतिलोममेव श्रोतांसि वायुः प्रतिपद्यते च ॥ शिरस्सकं
 ठं परिसन्निगृह्य श्लेष्माणमित्यंसमुदीर्यतेन ॥ ३३ ॥ करोति वै पी
 नसमेवरुद्धो नरस्य वै घुर्घुरुकंतथैव ॥ अतीयतीव्रंच सुदुष्टवेगं प्र
 पीडकं श्वासमथापि वायोः ॥ ३४ ॥ प्रताप्यतीत्यत्र च वेगतोपि
 संचस्यते चाथ निरुद्धते च ॥ सुहृर्मुहूर्गच्छति काशमानस्संमु
 च्यमानेन कफेन मोहम् ॥ ३५ ॥ संदुःखितस्तस्य विमोक्षणान्ते-
 सुखी सुहृर्तमिवति कचिच्च ॥ उर्ध्वं स ते कंठं अतस्तु किंचित्सकच्छ
 एवात्र च भाषते सः ॥ ३६ ॥ निद्रालभेनैव कचिच्छयानः कचिच्छु
 यानस्य च वायुरस्य ॥ पार्श्वे निगृह्णात्यतएव किंचिदासीनमात्रोल
 भते सुखं वा ॥ ३७ ॥ उष्णान् तथा चाप्यभिनन्दतीह संस्विद्यता चैव ल
 लाटकेन ॥ प्रायोर्तिमानुद्धितनेत्रयुग्मश्शुष्कास्थपद्यस्स भवेति
 तान्तरम् ॥ ३८ ॥ श्वासो सुहृश्चास्य गजाधिरूढवच्चात्यते गात्रमथो
 सुहृस्तु ॥ मेघांबुशीतैरथ वायुभिश्च वा श्लेष्मलैश्चाशु विवर्द्धते सौ
 ॥ ३९ ॥ श्वासो हियाप्यास्तमकस्तथा वासाध्यो यदिस्यान्नेव उचि
 तो वै ॥ मूर्च्छाञ्जिरानस्य स एव नूनं प्रशब्दपूर्वः प्रथितो हि शास्त्रे ॥ ४०
 ॥ उदावत्तद्विजोऽजीर्णं किञ्चिन्नकायनिरोधतः ॥ संवर्द्धते सौ तमसा
 शीतैश्चाशु प्रशम्यति ॥ ४१ ॥ इति तमकप्रतमको ॥ अ-
 थ सुद्रः ॥ रूसाया सोद्भूतः कोष्ठे सुद्रश्श्वसो वायूं नूनम्
 ऊर्ध्वं नीत्वा दुःखेनांगबाधायुक्तं कुर्वन्त्यन्यै ॥ ४२ ॥ सर्वेऽ
 भ्यस्तु प्रशासो दुःखेनांगबाधायुक्तं निश्चयेन द्योतिरक्ताः पथेपि पीडां कुर्वन्तीत्युक्त्या स्वस्वसाध्य-
 तयुक्तम् ॥

साध्याः श्वासरोगानराणां सर्वे साध्यश्चाप्यथाऽव्यक्तरूपाः ॥
 क्षुद्रं हित्वा यश्चतुर्थस्तु कच्छः सोपित्याज्यो दुर्बलस्यैव नूनम् ॥ ४३ ॥
 अथैतेषां प्रत्येकं वातादिदोषादुत्पत्तिमात्रेण ॥ श्वासो महांश्चापि
 स वायुमायोः कोपादथोर्द्धस्तुकफादिवायोः ॥ स श्लेष्मपिनादथ
 छिन्नकस्तुकफाति कोपात्तमकस्तथैव ॥ ४४ ॥ क्षुद्राभिधानः खलु
 वायुजातः पञ्चैव मुरग्याः प्रभवन्ति येस्तु ॥ ते दोषसंघाः प्रथमं वि
 चाय विचैश्चिकित्साकरणप्रवीणैः ॥ ४५ ॥ अथ प्रतीकारः ॥
 श्वासेषु विद्वान्विदधीत पूर्ववायोः कफस्यापि निवर्हणं यत् ॥ स्वे
 दं मृदं चायुक्तस्य शुद्धी सिंहास्य सिंहीयुतसागरांस्तु ॥ ४७ ॥ इति कु
 लत्थादिः ॥ अथ दशमूलादिकाथः ॥ दशमूलकषायमुत्तमं
 प्रपिबेत्पौष्करचूर्णसंयुतम् ॥ श्वसनं कसनं विनाशयेत् खलु शूलं
 जयतीह पार्श्वजम् ॥ ४८ ॥ अथ देवदार्यादिः देवदारुयुतकै
 रकारिका विश्वभेषजवचासुषौंकरैः ॥ श्वासकासशमनः कषा
 यकः कटुफलेन सहितस्सूतो नृणाम् ॥ ४९ ॥ गुडविश्वशिवाघन
 जागुटिका मुरवपंकजगायदिहंति तदा ॥ श्वसनं कसनं सबलं
 संकलं फलमेव कलिद्रुमजंतु यथा ॥ ५० ॥ इति गुडादिगुटीवि
 प्रीतककवलम् ॥ रंभाकुन्दाशिरीषपुष्पानि च यंसंचूर्णितं पि
 प्पलीयुक्तं तंदुलवारिणा परिपिबेच्छासापहंनित्यशः ॥ कूष्मा
 ण्डस्य शिफा भवरं खलु तथा चूर्णं च कोष्णेन वा श्वासं कासम
 पि द्रुतं प्रशमयेन्नीरेण पीतं खलु ॥ ५१ ॥ इति योगद्वयम् ॥
 शृंगीपञ्चपेदूनिपुंकरजवाभाङ्गीफलानां त्रयं क्षुद्राचापि प
 दुत्रयं च मतिमान्संचूर्णयित्वा तथा ॥ ५२ ॥ दद्याच्छासग

दोर्ध्ववायुकसनेषु प्रायशो हन्तितां स्तद्व्याप्यस्ति च पीनसमथो को
 ष्णांबुपीतन्विदम् ॥ ५२ ॥ इति शंख्यादिचूर्णम् ॥ यद्विगुणं कटुतै
 लयुतं भजेदपि जयेत्स बलं श्वसनं नरः ॥ रघुलुमहौषधिगर्दभशाक
 जं जयति चूर्णमथार्द्रकवारिणा ॥ इत्यवलेखयोगद्वयम् ॥ निशा
 द्राक्षारास्नामरिचगुडतैलैश्चरचितोऽवलेहः पाज्वालीयुतअथस
 दीचूर्णसहितः ॥ यदात्मीदः श्वासः प्रभवति कथं प्राणहरणो यथा
 मंत्रैरुद्धो वितथ बलवीर्यः फणधरः ॥ ५४ ॥ अथ श्वासकुठारो
 रसः ॥ रसं विषटं कणगंधकौचमनां शिलाटकमितं समस्तम् ॥
 पुथकपुथग्वा मरिचाष्टकान्मागृह्यत्वरवले विनिमर्दयेद्द्वै ॥ ५५ ॥
 एकैकमेवं मरिचं च दत्वा कटुत्रयं कटुफलकं हि पश्चात् ॥ संमिश्रयं
 चूर्ण्य च काचकुप्यानि धाय संस्थाप्य च नागवल्याः ॥ ५६ ॥ दलेन गुं
 जा मितमेतदेव देयं यथा वातबलासजेषु ॥ गदेषु काशश्वसनाग्निमा
 न्वादिष्वन्यदोषत्रयमोहितेषु ॥ ५७ ॥ मूर्च्छास्वपस्मारगदेषु नश्यं चैत
 स्य देयं विबुधावदन्ति ॥ यथार्थनास्नाप्रथितोस्ति शास्त्रेश्वासादिक
 श्वाथकुवारकान्तः ॥ ५८ ॥ कालापकम् ॥ अथ स्वरभेदनिदान
 म् ॥ वातादयोत्युच्चविभाषणेन विषादिना वाध्ययनाभिधातात्
 ॥ स्रोतस्सुनूनं स्वरबाहकेषु स्वरं निहन्युस्स च षड्विधस्तथात् ॥ ५९
 ॥ वातेन रुष्णा नननेत्रमूत्रवर्चाशनैर्गर्दभवच्चसौ यम् ॥ पित्तेन पी
 तानननेत्रमूत्रवर्चागलेनैव सदाहितेन ॥ ६० ॥ ब्रूयात्कफेनैव कफा
 वरुद्धकंठोदिवात्रापिशनैश्च किंचित् ॥ सर्वात्मके सर्वविकारजुष्टं त
 न्वाप्यसाध्यं मुनयो वदन्ति ॥ ६१ ॥ धूप्येत वाग्वाक्षयसंभवे तु सं
 स्तीयतेऽन्यन्नचवाग्निनाशे ॥ मेदो न्ययाज्जल्पति मेदो सैव संदिग्ध

कंठस्त्वविलक्ष्यवाचम् ॥५९॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥
 जरातुररयापिकृशस्यजन्तोः क्षीणस्यच श्वापिसहोपजातः ॥
 त्रिदोषजोवारवलुमेदसावाविरोधितोवानहिसिद्धिमैति ॥६०॥
 ॥ अथैतेषांप्रतीकारः ॥ स्वरोपघातेनिलज्जविशेषाद्दन्तचक्षु
 क्तोपरिचोषणेन ॥ तथैवगान्यत्तवलुकाशमर्दरसेनभाङ्गीकृतमे
 चपेयम् ॥६१॥ योगद्वयम् ॥ सुदोदनधृतान्वितप्रभुज्यकोष्ठाकं
 पिबेत् पुनःपुनश्चतेनैवैप्रशाम्यतीहवातजः ॥६२॥ अथपित्तजे
 ॥ ॥ विरेचनं पित्तरवामयघ्नपयस्तथावामधुरैश्शृतं तु ॥ समा-
 श्लिष्यवामधुरंचद्रव्यं न देवसंचूर्णितमेवपेयम् ॥६३॥ सुतुग्धचक्ष
 शुंगमत्रवलकलंभिषग्बलपीडयतद्रसेनदुग्धमेकमेवपायितम् ॥ वि-
 प्रशिकासयष्टिकासुकल्किताघृतंतयाविपाचितंसशर्करन्तथासु
 गंधयंस्यूतम् ॥६३॥ योगद्वयम् ॥ अथकफजे ॥ कणाकणाम्
 लयुतांचशुंठीपीताजसूत्रेणानथोषणेन ॥ कफोत्थितंयत्स्वरभंगमा
 श्शशीघ्रंनिह्न्यान्नहिचित्रमत्र ॥६४॥ अथत्रिदोषजे ॥ हुता-
 शनक्षारनिशाजमौदाधात्रीप्रवंचूर्णमथोघृतेन ॥ समाश्लिष्य
 दमजस्तमेतदोषत्रयोद्धतरवामयघ्नम् ॥६५॥ अन्यच्च त्रिक-
 तुकंहरनेत्रफलासुतंरवलुचयावकश्चक्रसमन्वितम् ॥ अपिप्लुहि-
 जनमेकमथोभुरवस्थितमलंचसुषुपौष्करमेववा ॥६६॥ अपिशिवोस-
 निपातरवामयप्रमथनायचयोगशिवाक्षकम् ॥ समुदितंवरैवै

१ अथशरीरकफोत्थितसंयोजनस्यसाध्यत्वाद् २ शीघ्रह्न्यादित्युक्तं न पुनरुक्तिदोषोच्यते
 नीचः ३ शिवास्तनिपातरवामय इति ॥ शान्तादित्रयाणां निपातस्स निपातस्तदुद्धवोयोरता-
 मयस्स्वरभेदस्तस्यप्रमथनायनाशाद्ययोगशिवाक्षकं योगत्रयंश्लोकपुष्पमेनोक्तम् ॥

नृपैरलं दुतभिदं प्रथितं न विलंबितम् ॥ ६७ ॥ युग्मम् योगत्रयम्
 त्र सयजेक्षयवर्णितं विधिं स्वरभेदे विदधीत वैद्यराट् ॥ अपि नि-
 क्तकषायकैर्जयेदपि भेदः प्रभवतश्चोषणैः ॥ ६८ ॥ अथ सामान्य
 प्रतीकारः ॥ चव्याघ्रि त्रिकटू निजीर कतु गाताली संगंधत्रयैस्सा
 कंचैव तु ति ति डी गुड युता न्या पेष्प संभक्षितम् ॥ चूर्णं चाशु तथा मू-
 वेत स युते वै स्वर्घ्य कासादिकान् नूनं हंति च पीनसं च विविधान्याधी-
 न्कफोत्थानपि ॥ ६९ ॥ इति चव्यादिचूर्णम् ॥ व्याघ्री नीरैः पाचि-
 तमेकं घृतमुच्चैरास्नाज्योषैर्गोक्षुरयुक्तैः परिभुक्तम् ॥ चाट्यालेना-
 पि स्वरभेदं प्रणिहन्नि काशान् नूनं पंचविधांस्तद्वदथेदम् ॥ ७० ॥
 इति व्याघ्रीघृतम् ॥ रसा कलौ हृषस्मच्चैव भावितं त्रिसहस्रधारसे-
 स्तुकंठकारिकाफलोत्थितैर्वटीशुभा ॥ सुसुद्धकान्नसन्निभामुख-
 स्थितारवामयं निहन्नि चापि सत्वरंगवादि रक्षनाधिका ॥ ७१ ॥
 इति गोरक्षनाथवटी ॥ दिशतु च नित्यं शिवमिह देवः गिरिवरपुत्र्याः
 पतिस्तु त एकः ॥ ७२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जमधुप-
 काशीनाथचतुर्वेदिकतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्ली हिंकाशवा-
 सस्वरभेदचिकित्सापरागगन्धितोद्वादशस्तवकः ॥ १२ ॥ ॥
 ॥ इन्द्रवंशपरिभूषितभालं प्राक्प्रणम्य गिरिजासुतमेकम् ॥
 सुश्रुतादिमतमेव विचार्य प्रब्रवीम्य रुचिनाशनयोगान् ॥ १ ॥
 ॥ तावदरोचकनिदानम् ॥ प्रभंजननादिदोषकोपशोकोषसं-
 भवस्तथान्तिकामचैमनस्य नष्टरूपगंधजः ॥ अरोचकोऽस्य पूर्व-
 रूपमंगमर्द्दज्ज्वंभकाशरीरसादपूर्वका भवंत्यमी भविष्यति ॥ २ ॥
 रूपम् ॥ सुरवगतमन्नं त्यजति तु कामः भवति च नूनं कुम्पपरिपु-

कः॥३॥ अथोपशयः॥ अरुचौकवलाःप्रशंसिताःखलु
 धूमासुरवधावनाविताः॥ सुमनोजमथान्नपांनकान्यथसंह
 र्षणकादिसञ्चरेत्॥४॥ भोजनाग्नेत्रसंसेव्यंलवणाद्रिकमेवहि
 ॥अभिसदीपनंत्वेद्यंजिह्वाकंठविशोधनम्॥५॥ अन्यच्च र
 सोदाडिमस्यास्यगोमाक्षिकाद्व्यस्तथाचार्द्रकस्याशुपीतो नराणा
 म्॥ महारोचकंश्लेष्मजांश्चाथरोगान्प्रतिश्यायमप्याथदूरीकरो
 ति॥६॥ राजीजीरकहिंशुनागरमिदंभृष्टं समस्तन्तथा युक्तं गोर्द
 धिसेन्धैस्तुमतिमान्सद्वस्त्रपूतंरवतु॥ तावन्मानमितंयथारु
 चिकरं सान्नं निरन्नं च वा दद्याद्द्वैयवरोमहाऽरुचिहरं सद्योभि
 रुद्धिप्रदम्॥७॥ अथशिरवरिणी॥ गवान्दुग्धतद्वद्विच
 महिषीजातममलंनिबद्धं संघृष्टंरवतुशुभपदेरवंडसहितम्॥ ल
 वंगैलाचन्द्रप्रयुतमरिचैरप्यथरुचिंप्रकुर्वाणालोकेजयतिनिज
 रांसाशिरवरिणी॥८॥ पलद्वयंदाडिमकस्यचाष्टौपलानिरवंड
 स्यपलत्रयंच॥ कटुत्रयस्याथपलैकमत्रगन्धत्रयस्यैवविचूर्ण
 पित्वा॥९॥ तन्मात्रयाधुक्तमलंसचूर्णमरोचकंहंतिचदाडिमा
 दम्॥ काशंज्वरंपीनसमप्यसह्यंपदीप्यवह्निंचनिराकरोति॥
 १०॥ इतिदाडिमीचूर्णम्॥ कटुत्रयफलत्रयंनिशाद्वयंच
 चूर्णितं सयावशूकमाक्षिकैर्मुखंरवस्यचात्रधावनम्॥११॥
 ॥ इतिमुखवधावनम्॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातजः॥
 भवेद्दृष्टदन्तः कषायास्यपद्मोनरोवातजरोचकेतत्रसोयम्
 ॥ वचानीरपानेनवातांविधायपिबेदुष्णतोयंचतैलंचमद्यम्॥
 ॥ रुष्णानागरजंतुशत्रुलवणैर्बाल्हीकभाङ्गीयुतेरास्माजीर

ककुष्वरवंदप्ररिचैस्तैलान्वितैर्माक्षिकैः ॥ युक्तोवैयवभस्मना
 विडसमस्सेलोहरेण्वप्रितस्सोयवैकवलग्रहस्समुदितस्सै
 वर्चलाद्यः परः ॥ १३ ॥ भवेत्पित्तजेचाथकद्वस्तुमुष्णामुरव वा
 थवैरस्यमल्लूतिगन्धि ॥ सितासीतनीरेणपक्वाम्लिकायारसं
 देवपुष्पोषणैलाक्षपेषैः ॥ १४ ॥ पिबेच्चान्यदेवात्रपित्तापहा-
 रिभजेतच्चवैद्योक्तियुक्त्याविचार्य्य ॥ तथाशीतमानोः करैर-
 न्वितेहिसुधारागृहेचाश्रवासंविधाय ॥ १५ ॥ युग्मं इति-
 पित्तजे ॥ अथकफजः ॥ भवेच्चाथमाधुर्य्यपैठित्यशैत्यै
 र्युतो गोरवस्त्रैर्गन्ध्यदौर्गन्ध्ययुक्तैः ॥ कफारोचकेपस्तुनिंबांबुषी-
 त्वाविधायशुवांतं सुखं प्राप्नुयात्सः ॥ १६ ॥ अन्यच्च ॥ नृप
 दुमांभुमाक्षिकैर्यवानिकासमन्वितैः पिबेत्तथोषणं पुमान्समा-
 क्षिकं भजेदपि ॥ १७ ॥ योगद्वयम् ॥ अथयातपित्तोद्भवः
 ॥ तृषादाहशूलभवेद्वातपित्तोद्भवेः रोचकेतत्रसेव्यं वदामि ॥
 कणायाशशतं दूशते चोषणस्यसितायाश्चतुष्पत्नानां प्रगृत्य
 ॥ १८ ॥ पत्तार्द्धतथानागरस्यापिधान्यत्वगेलाथवान्यम्लवृक्षादि-
 कज्व ॥ ससौवर्चलं जीरकं दाडिमं कोलमम्लादिकं वेतसं कार्ष्णि-
 कांश्च ॥ १९ ॥ तथाचात्रभागान्प्रगृह्याथपेव्यप्रमुक्तं तु चूर्णं हि-
 वातादिपित्तात् ॥ समुद्धूतमेवाप्यथोरोचकप्लीहकाशादिकान्
 र्वाडवोयंचनून् ॥ २० ॥ गुल्मात्प्यनाहादिशूलादिकांश्च विबं-
 धन्तथासंयहयन्मलस्य ॥ झटीत्येवदूरीकरोत्यन्ननिन्तानका-
 प्याकिचिच्छास्त्रदृष्टं मुखान् ॥ २१ ॥ अथकफवातजः ॥
 कफवातसमुद्धूते रोचकेत्तदप्येतिरुक् ॥ प्रसेकेन समायुक्तो

जायतेचात्रमानवः॥ २२॥ तालीसनागपुष्पंचमरिचंचलवर्णात
 था॥ तुल्यान्येतानि कृष्णायाग्रंथिकस्यत्वचस्तथा॥ २३॥ ति
 तिडीकस्यवन्हेश्चक्षीरकारव्यस्यवातथा॥ भागद्वयंत्रयंचाथ
 घनविश्वाम्लवेतसाम्॥ धान्याजमोदबदरैर्भागत्रयसम्बि
 तैः॥ सुतोदाडिमपादाढ्यःसितार्द्धपरिमिश्रितः॥ २५॥ कंठा
 स्यजठरव्याधीक्ष्णाशयेदग्निदीपनः॥ विषूचिकागुल्मकाश
 श्वासच्छर्दरुचिर्हरेत्॥ २६॥ गुदांकराणिवातांश्चभूढतांरु
 द्रजस्तथा॥ नाशयत्येवमुक्तोसौमहारखांडवसंज्ञकः॥ २७
 ॥ अथपित्तकफजः॥ तृप्प्रसेकःकफःशुक्लःपित्तश्लेष्म
 वारुचौ॥ तत्रसेव्यश्चधान्यैर्लोपद्यकोशीरमासिकैः॥ २८॥ क
 णान्चन्दनपथ्याभिलोधोत्पलकटुत्रयैः॥ तेजोवतीसनेलैश्च
 सयवाग्रजएषवै॥ २९॥ कवलश्चतयैवान्यःकारवीजरणगु
 डम्॥ गोस्तनीमरिचंसौद्रंघ्रक्षाम्लंदाडिमंतथा॥ ३०॥ सौवर्च
 लसमायुक्तःपूर्वाक्तःकवलस्तथा॥ नानाःशेचकनाशायसे
 वितोयंतथापरः॥ ३१॥ अथसन्निपातजः॥ नानारसा
 न्वितसुरेखवल्लुसन्निपातजातारुचिरसकलंबैद्यचरैःप्रदिष्टा॥
 तस्यांलवंगसितचन्दननीलयद्वविश्वकणागुरुजलैस्सुतुषा
 रकैश्च॥ कंकोलनीलजरणैर्नतवालकैलाभृंगैस्सनागकुसुमै
 र्नलद्वययुक्तैः॥ सोशीरवंशजसुरोचनयासमेतैःकृष्णान्वितैः
 खलुसितार्द्धमितैस्समस्तेः॥ ३२॥ चूर्णितं परमरोचकनाश
 नंचबन्धिप्रदीपनमथोबलदंचवृष्णम्॥ सेव्यं प्रमेहहरमत्र
 चतर्पणंचतृष्णाहरकसनपीनसनाशनंच॥ ३३॥ हरत्यती

सारसुरोर्विबन्धसुरक्षतवैग्रहणीचतद्वत् ॥ इदंलवंगादिकमेवचूर्णी
 त्रिदोषरोगापहरंप्रदिष्टम् ॥ ३५ ॥ इतिलवंगादिचूर्णम् ॥ अ
 धान्येयोगाआर्द्रदाडिमनिर्य्यासःखंडजीरकसंयुतः ॥ त्रिदोषारो
 चकंहतिगंडूषविधिवन्तथा ॥ ३६ ॥ अथभक्तद्वेषः ॥ संनिनयि
 त्वाभनसाचदृष्टासृष्टातथाभोजनमेवयत्र ॥ उज्जृम्भतेद्वेषअ
 लंतथात्रद्वेषस्सुउक्तःखलुभक्तपूर्वः ॥ ३७ ॥ प्रयोजयेत्तत्रस
 पल्लकोलामथोयवागूचकुलिंथयूषम् ॥ तथाढकीनामथमु
 ह्मज्जवापैद्योऽनवद्योविधिवद्विशेषात् ॥ ३८ ॥ अथाराध्यः ॥
 यदायक्ष्मिणःक्षीणदेहस्यवापितथादृढदेहस्यकामातुरस्य ॥
 त्रिवर्षादथोर्द्धस्थितोदृष्टिजश्चतदारोचकोऽसाध्यउक्तोमिष
 ग्भिः ॥ ३९ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ अन्नश्रुतिर्भवतिचापिमनोर
 मादिशब्दान्तरग्रहणशक्तिमपाकरोति ॥ तच्छ्रोत्रयोर्नयनयो
 रपिदर्शनंचाप्यन्नस्यवाञ्छतिमनःक्षुधितस्यतस्य ॥ ४० ॥ गु
 रोःपदाब्जसत्यरागपानजातसन्मधोः रसपिबन्तुमत्कृतेः
 सुपंडिताविशोध्यै ॥ ४१ ॥ ॥ इतिश्रीगुरुचरणाब्ज
 मधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्या
 त्रयोदशस्तवकः ॥ १३ ॥ ॥ गौरीसुतंगजमुखचगुरु
 प्रणम्यश्रीसुश्रुतंचचरकादिमुनीन्समस्तान् ॥ छेर्देर्विनाशनम
 थोहिविलोक्यशास्त्रंकिंचिद्भूयोस्यपिमतेरनुकूलमत्र ॥ १ ॥
 ॥ तत्रतापनिदानम् ॥ ॥ दुष्टेर्देर्वैर्यासमस्तैःपृथग्वा
 बीभत्सांघालोकनेर्वैरराणाम् ॥ संजायतेछर्दयोयाश्चपंच
 तासांलस्यडलक्षणांन्याशुबल्ये ॥ २ ॥ अतिद्रवैस्त्रिरसेरहृ

द्यैस्तथातिमात्रैर्लवणैरकाले ॥ तथाचसास्त्रैरथभोजनैश्च
 मान्दयाद्वाकमिदोषतश्च ॥ ३ ॥ आपन्नसत्याग्रमदाप्रसंगा
 दजीर्णदोषाद्भुतमश्नतश्च ॥ उक्ते शितौ वैद्भुतमाननं वाप्यच्छा
 दयन्नंगविभंजनैश्च ॥ ४ ॥ तथा हृत्पन्थैव बहुवेगसंघैर्निरुच्य
 ते छर्दिगितीहदोषः ॥ अधावितोचक्रमथास्यपूर्वरूपं ब्रवीम्य
 त्रिचार्य्यसम्यक् ॥ ५ ॥ तद्यथा हृत्तासोद्गाररौधाद्याः प्रसे
 कोलवणास्यता ॥ वमीनां पूर्वरूपेतु द्वेषस्त्यादन्नपानयोः ॥ ६
 ॥ अथवातजा ॥ हृन्नाग्नीपाश्वशिरसामतिपीडनेन शोषे
 ण चापि हिमुरवस्य रवस्य भेदेः ॥ काशेन तोदबहुपीडितमान
 वाना मुद्गारशब्दबहुलं च सफेनकं च ॥ ७ ॥ विच्छिन्नकृष्णतनुका
 चकषायकाचरुच्छ्रेण चात्ममथवा बहुवेगकार्तिः ॥ छर्दिः प्र
 भंजनभवाखलु वैद्यभूयैरुक्ता च दुःखबहुलाप्यथपित्तजाया
 म् ॥ ८ ॥ मूर्छास्य शोषबहुतालुशिरोक्षितापयुक्तस्तमोऽभ्रम
 निपीडित एव पीतम् ॥ उष्णं तथा हरितभूम्भसतिक्तकंचतृष्णा
 न्वितः खलु वमेच्च सदाहमेव ॥ ९ ॥ सतन्द्रास्यमाधुर्य्यसन्नो
 प्यनिद्रास्तथाश्लेष्मपूर्वः प्रसेकोरुचिश्च ॥ भवन्तीह सस्निग्ध
 मेवाथ शीतं धनं श्लेष्मजायां वमेद्दृष्टरोमा ॥ १० ॥ अथ संनि
 यातजा ॥ शूलदाहबहुमोहपिपासासंयुतो यद्दिनरोप्यनु
 बेलम् ॥ सान्द्रनीललवणां म्लरसंवाशीतमुष्णरुधिरं च वमेद्वा ॥
 ११ ॥ वातपित्तकफजासुखदेवतत्तदेव च समस्तभवायाम् ॥ लक्ष
 णं स सुदितं वरे वैद्यैश्चाविपाकमरुचिश्च यथास्याम् ॥ १२ ॥
 अथासाध्यलक्षणम् ॥ स्वेदस्य मूत्रस्य विशस्तथैव जलस्य

संरुध्ययदोर्ध्वमेति ॥ स्त्रोतांसिवायुः कुपितो नितान्तमुत्सन्नदोषस्य
समाचित्तु ॥ १३ ॥ दोषं समुद्धूय जनस्य कोष्ठात् विष्मृन्नगंधं च समा
नवर्णी ॥ काशान्तिवृष्ट्या श्वसनप्रसक्तं प्रलुर्दयेद्दुष्टमद्यातिवेगात्
॥ १४ ॥ तयादितो यं शमनातिथिस्स्यात्सुधानिपीयापि जनो नितान्त
न्म ॥ नो भेषजंतन्नभृशं यशोर्थं किदापि कुर्यादिति मे विचारः ॥ १५
॥ बीभत्सजैकारबलुदोहदाच्चजाता द्वितीयात्पपरामजा च ॥ से
र्षतृतीया बलुया चतुर्थी सा यात्म्यजान्याक्रमिजातयेव ॥ १५ ॥
याश्च हृत्तास्युता विशेषात्सा जन्तुजान्यैरपिलक्षणैश्च ॥ हृद्रो
गजन्तुप्रसुरैश्च नूनं संलक्षिताश्चाप्यपराश्च बोध्याः १६ ॥ सशो
णिता पूययुता च सेयमतिप्रसक्ता बलुच्छर्दिरेव ॥ उपद्रवैरप्यखि
लैरसाध्यासा चन्द्रिकाक्षीणजनस्य नित्यम् ॥ १७ ॥ अघास्या
उपद्रवाः ॥ वैवित्यकाशज्वरपूर्वकाश्च सश्वासतृष्णास्तमका
दयो ये ॥ हृद्रोगहिका प्रसुरवास्समस्तास्तु उपद्रवाश्छर्दिगदस्य
चोक्ताः ॥ १८ ॥ अघप्रतीकारः ॥ आमाशयोक्तेश्च भवाश्छ
र्दयस्सकलात्पतः ॥ लंघनं कारयेत्पूर्वं विनामारुतजां भिषक् ॥
१९ ॥ संशोधनं विशेषेण कफपित्तभवासुच ॥ ससैधवं घृतं तद्व
द्वातजायां प्रशस्यते ॥ २० ॥ अन्यच्च ॥ लवणत्रयसंयुक्तं ल
वणैकेन वा तथा ॥ ययः पयोयुतं पीतं वमिवात्तभवां जयेत् ॥ २१
॥ पवनचर्म्यरुचिप्रशमाय वै यरिपिबेत्तु धान्यदशांघ्रिकैः ॥
कथितवारिशतांस्तुरसांस्तथात्पिचलोकयुतैश्शुभ्रपूषकान्
॥ २२ ॥ रसं शंखपुष्पीभवं माक्षिकाढ्यं प्रपीतन्नुमाश्च चूर्णप्रयु
क्तम् ॥ वमिवात्तजातां निहन्त्या नितान्तं यथामाभ्यां भोः स्मृतं तुः

खजालम् ॥ २३ ॥ अथपित्तजायाम् ॥ लाजामुद्गमसूरकै-
 रपिचवैः क्लृप्तायवागूर्हितायूषाश्चाथसुगन्धद्रव्यमधुरैस्तिक्तै-
 रसेर्योजिताः ॥ मृद्वृष्टरवलुलोष्णप्रथमथवापेयंतृषायांध्रुवं-
 सेव्याः पित्तजछर्दिरोगजमहादुःखौघशान्त्यैसदा ॥ २४ ॥ अ-
 क्षमात्रशिशीरेणसंयुतंमाक्षिकामलरसंपिवेदलम् ॥ चन्दनेन
 चमृणाालवालकौतन्दुलाम्बुनतमाक्षिकैर्दृषैः ॥ २५ ॥ चंदना-
 दियोगद्रव्यम् ॥ अन्यच्च ॥ अष्टमुद्गपरिपाचितनीरंलाजचूर्णं
 मधुरबंडसमेतम् ॥ छर्दिदाहशमनायप्रपीतंनाशयेज्ज्वरमथो-
 प्यतिसारम् ॥ २६ ॥ इतिमुद्गकषायः ॥ मधुनासहितंशिशि-
 रीचकृतंरवलुपर्व्यट्जंचशूतंतुपयः ॥ अपहृन्निष्ठशंपरिपीतमिदं
 बहुपित्तवमिसंशिशिरोक्षिगदाम् ॥ २७ ॥ इतिपर्व्यट्कषायः ॥ शि-
 वाचूर्णमेवंनरोमाक्षिकेणविलित्वाशपिनोद्भवांच्छर्दिमुद्याम् ॥ अ-
 धोमार्गगेदोषसंधेनचित्रंजयेद्वैद्यविद्याप्रवीणैरिहोक्तम् ॥ २८ ॥
 समाक्षिकचन्दनसंयुतचविणमक्षिकाणांचसितासमेता ॥ उ-
 पद्रवैरप्यखिलैस्तुयुक्तांनिहंतिपित्तप्रभवांच्छर्दिम् ॥ २९ ॥ सिता-
 युतान्लाजभवांच्चसक्तून्समाक्षिकान्सहृतसंयुतांश्च ॥ छिहेत्त-
 दापित्तप्रभवांच्छर्दिशाम्यत्यनेनैवचदन्तिवैद्याः ॥ ३० ॥ अथक-
 फजाग्रतीकारः ॥ मदनसैंधवसर्षपपिप्पलीयुतजलैरपिनिंब-
 समन्वितैः ॥ कफजवांतिशमायचवामयेदपिनरंनरोगचिकित्स-
 कः ॥ ३१ ॥ ययमुद्गमकुष्ठषष्टिकाः रवलुगोधूमयुताश्वशालयः ॥
 १मक्षिकाविद्वर्बरकौरुपादाशनपत्रचैतिमहानिघ्नकालात् माक्षिकाविद्वपो
 दीनाइतिलोकप्रसिद्धिः

अपितक्रपटोलयूषकाः कफवान्निप्रशमायप्रक्षिताः ॥ ३२ ॥ वि
 डंगविश्वान्रिफलाकृतंचूर्णोलिहेन्माक्षिकसंयुतंहि ॥ वमिः क
 फोत्थाद्रुतमित्यमत्रशाम्यत्यनेनैववदन्तिवैद्याः ॥ ३३ ॥ अथत्रि
 दोषजाग्र० ॥ द्राक्षायाश्चपलंपलैकमथवाधात्र्याः फलंशर्करा-
 तसुत्याखलुमाक्षिकंपलमितं नीरेणपेष्यं तथा ॥ तच्चैवाष्टपलो-
 न्नितेऽप्यथपुनर्वस्त्रेणयैगालितंछर्दिह्निसमस्तदोषजनितंपी-
 तंतिदंपानकं ॥ ३४ ॥ अन्यच्च ॥ दाडिमीफलरसेनसक्तचौमा
 क्षिकेणचमसूरसंभवाः ॥ पानवच्चपरिसेवितानृणांनाशयन्ति
 हिसमस्तजाग्रमिम् ॥ ३७ ॥ सत्वंगुडूच्यामधुनावलीढंछर्दिचदो-
 षत्रयजानिहन्ति ॥ जातीरसंमागधिकाकपित्थमध्वन्वितंपीत-
 मथोतथैव ॥ ३८ ॥ योगद्वयमिदम् ॥ अथैलादिचूर्णम् ॥ ॥
 एलाचन्दनमेधनागचपलालाजाकणाकोलजामज्जाचापिफली
 सदिन्द्रकुसुमंसर्वैस्समानासिता ॥ संचूर्ण्याथविलित्थमाक्षि-
 कयुतंचूर्णंनरोनिश्चितंदोषाणांभितयेनचाप्यतिबलांछर्दिनिहं-
 न्तिस्वरा ॥ ३९ ॥ अथसामान्यछर्दिप्रतीकारः ॥ कपित्थलाज
 माक्षिकैः कणोषणासमन्वितैः हरीतकीसलाजधान्यजीरकैः
 कटुत्रयैः ॥ समाक्षिकैश्शिवासिताकणोषणादिभिस्तथासमा-
 क्षिकैस्त्रयंतिदंवमिजयेः संशयम् ॥ ४० ॥ योगत्रयम् ॥ स
 नश्शिलाकपित्थलाजमागधीसुचूर्णितंसमाक्षिकं तथोषणेनसं-
 युतंचमिजयेत् ॥ तथाभयूरपक्षभस्यमाक्षिकेणसंयुतंचलीढ-
 मेवगोणिकासुभस्यवारिमाक्षिकैः ॥ ४१ ॥ योगत्रयम् ॥ सु-
 मातुर्बुगनीरलाजशर्कराकणादिभिस्समाक्षिकैः प्रसेवितैर्वमि-

विनाशमेतिवै॥ तथाफलत्रिकामृतापदोलनिबंसंशतंपयोद्युतं
चमाक्षिकेणपिजजांचमिंजयेत्॥४२॥ योगद्वयम्॥ सद्यं
स्वयुरुं चमजेशुभदम्॥ ॥इतिश्रीगुरुचरणाब्जमधु

पकाशीनाथचतुर्थेदिकतायांचिकित्साक्रमकल्पचह्मच्छर्दिप्र
तीकारपरागत अतुर्दशःस्तवकः॥१४॥ ॥ ॥

सुधांशुमौलिंचशिवंप्रणम्यश्रीसुश्रुतादीनखिलांचिलोक्य॥

तन्मांश्चिकित्सामथसंब्रवीद्वितृष्णातुराणांचसुरवार्थमेव॥१॥

॥तत्रतावन्निदानकम्॥ भयभ्रमाभ्यांबलहान्तिभ्राष्ट्रं

चितंपित्तविबर्द्धनंयत्॥ सवासुपिन्नंभजतानराणांतृष्णाकरंता

लुगतंप्रकुप्य॥२॥ दोषैर्नूनंवरिचांहिषथोवास्रोतेस्त्वेवंदूषितेषु

प्रकृष्टः॥ तृष्णास्तिश्रोत्राचतुर्थीक्षतात्सा जांताचान्यापंचमी

साक्षयोत्था॥ आमोद्धृतायाचषष्ठीतथान्याभक्तोद्धृताकीर्तिता

सप्तमीसा॥३॥ अथैतासांपूर्वरूपाणि॥ स्यातांचेनोद

दाहोवदनदलकयोरोष्ठताल्वोश्चतुर्दशंतापभ्रान्तिपूर्वप्रलय

नमथवैपूर्वरूपाणितासाम्॥ रूपंपीत्वापिबन्वापुनरपिखलुवैनैव

तृप्तिंसमेतिक्षामांस्यशंखवमूर्द्धिप्रभवतियदिचेत्तोदण्वास्यनोरं॥

४॥ अथवातादिसमुद्धृतानांतासांपृथग्लक्षणानि॥ श्रोतोरो

धोनिटोत्थावदनधिरसतावातजायांविशेषाद्वाहोमूर्च्छारूणत्वं

१पित्तविषयनयद्वस्तुतद्भजतामिति २ननुवारिचाहिषित्यत्रबहुलंविरुद्धं ३देउदकवहेदिति

४शुक्तोक्तातुमेवंनयोरेवातिप्रतानयोगादित्यद्वचनंसाधु ५पुनराप्युनः पुनःनोरंया

त्वावृत्तिर्नैवसमेतीत्यन्वयः

नयनगतमथोवक्रगंवाकदुलम् ॥ अन्नदेषोतिशोषोभवतिरबलु
तथाशीतले वाभित्वावस्संतापः पित्तजायामथकफजनितालक्षणं
संग्रहीमि ॥ ५ ॥ वाय्वस्यैवायैरोधात्कफचतदहनेचातिनिद्रागुरुत्वं
माधुर्यं वक्रगंचेत्तदतिकफमवायांचशुष्यत्यवश्यम् ॥ तृष्णातुर्या
क्षतोत्थायदिभवतिहिरुच्छोणितस्यातिवृद्धिश्चान्यायायैपरास्या
लक्ष्यपरिजनितापंचमीसाक्षयोत्था ॥ ६ ॥ रसक्षयेयौनिचलक्षणा
नितान्येवचास्यांतुभवतिनूनम् ॥ तयाभिभूतो नसुरवं प्रयातिपा-
नीयपानेनमुहुस्तुमर्त्यः ॥ ७ ॥ दिवानिशंतप्यतिसन्निप्रातजातां
तुकेविद्विषजोवदन्ति ॥ त्रिदोषचिन्हाममवाचषष्ठीहृच्छूलनिष्ठी-
वनसादकर्त्री ॥ ८ ॥ स्निग्धाम्लगुर्वन्मृजस्तथैव नूनं यथावालव
णाशिनस्तु ॥ याससमीताम्यनितत्रसोयंदीनश्चरास्योथयिशुकक
ण्ठः ॥ ९ ॥ अथासाध्यालक्षणम् ॥ ज्वरक्षयश्वाससका
शवान्तिप्रसक्तदेहामनुजास्तथास्याम् ॥ सोपद्रवायांयमराज-
धानीं व्रजन्तिवैद्यक्षितिपावदन्ति ॥ १० ॥ अथप्रतीकारः ॥
यदि कथमपितृष्णावातजानीरपानादुदरमपिचपूर्णेचर्करीत्यत्रवि-
द्वान् ॥ सकणजलविपानैर्वा मयेतंतदेवमनशितमिहवैद्यैर्योग्यमु-
क्तंनकैश्चित् ॥ ११ ॥ दाडिमाप्रतकमातुलुंगकैः कार्यमेवप्रतिसार-
णंयुधैः ॥ वायुनाशकरमन्नपानकैः शीतलंमृदुलघुप्रयोजयेत् ॥ १२ ॥
अन्यच्च ॥ शिरसिसकलग्रात्रेष्वेवसङ्गन्धितंलघुमृदितमथत्ता-
ननुकफस्यैत्यपधान्यात्कथंकफजातृष्णोत्पत्तआह स्वकारणकुपितकफेनहतोय-
आच्छादितोनेराभिः तस्मिन्त्याभूतेतस्योष्णगारिवाहलोत्तशोषणांकफजैतियावत् ॥
उक्तंचकृते हृत्पीडाकफप्रत्यलं तृष्णापुंस्तुह्नितिसायां वर्चः कार्श्यं चूर्द्धं चकुंमक्षी-
णोरसेमवेदिदि साकंअनसहादिद्योगोत्तनीया

रस्वर्णलोष्ठैः प्रतप्तैः ॥ जलमग्निचक्रस्वोष्णं पीतमाशु प्रकर्षाद्दल्य
 तिबहुवातोद्भूततर्षविशेषात् ॥ १३ ॥ सशर्करं माक्षिकसंयुतं कंनिर्वी
 पितं बालुकयानि पीतम् ॥ दृष्ट्यान्तथावातभवां निहन्निदोषं यथासू
 र्यकरप्रवृष्टम् ॥ १४ ॥ अथ पित्तजायाम् ॥ सुस्वादुतिक्तद्रवशी
 तपानं पित्तोत्थतर्षेथ नियोजनीयम् ॥ उशीरकाशमर्घ्यधनाढ्यमृद्धी
 रवंडादिमूर्वाशिशिरैर्युतं कम् ॥ १५ ॥ विमलतन्दुलवारिसितायुतं शि
 शिरपङ्क्युतं च समाक्षिकम् ॥ अपिसलोहितपित्तदृषा दैतदवयुमो
 हशमायपिबेदलम् ॥ १६ ॥ अथ कफजायाम् ॥ कटूक्षतिक्त
 द्रवमभ्रतांचदृष्ट्याक्षयं चांति कफप्रवृद्धा ॥ बिल्वाढकीधानां किपं
 चकोलदधैश्चरतं वारितयात्रयेयम् ॥ १७ ॥ सुनिंबयत्रैश्चतवारिपानै
 स्संछर्दनयः कुरुनेनरस्तु ॥ सुरवंत्रजैर्द्वैकफतर्षवीडासुक्तोनयोगः
 परमोस्ति त्वास्मात् ॥ १८ ॥ अथ सामान्यविधिः ॥ सौवर्चलं
 जीरकमार्द्रकंच सशर्करां जलपुतानि ॥ मद्यानिलत्वा निचगा
 न्यवंति निपीयतर्षं भिजयेन्मनुष्यः ॥ १९ ॥ जलोदकं माक्षिकहारह
 राखर्जूरवांशीकसितासमेतम् ॥ पीतं तथा तर्षविनाशनायदावाग्नि
 नाशाय यथांशुवृष्टम् ॥ २० ॥ द्राक्षेषु नीरययसांसमधूत्यलानां य
 क्षीमधुप्रयुतनीरविषे पित्तानाम् ॥ शाम्यंति तर्षं निचयास्सकलाः
 प्रवृद्धाः पानान् नृणामखिलतंत्रसुलेखितानाम् ॥ २१ ॥ इति द्रा
 क्षादिपानम् ॥ धान्याम्लैः परिपेषितामलफलं सहा डिमाम्ल
 द्रवैः पीत्वा वा द्रूपटावृताखिलवपुर्जालाढ्यहर्म्येशुभे ॥ नीरोत्थाप
 नयंत्रनिर्गतजलावृष्ट्यान्विते धूपिते दृष्ट्यास्तत्र नरस्तथाच विजये
 च द्रव्यवासुन्दरीम् ॥ २२ ॥ अथ वरप्ररोहवटी ॥ वरप्ररोहानि

तनीलमुत्पलंसत्ताजचूर्णमधुनाविपेषितम् ॥ गुटीकृतंतन्मुरवपंक-
जेस्थितंनिहन्तिर्बलुभृशंचिरोथितम् ॥ २३ ॥ अथक्षतोत्थादि-
तर्षप्रतीकारः ॥ रसानामसृजश्चापिपानैस्तद्रोगनाशनैः ॥ क्ष-
तोद्धवांजयेत्साजः क्षीरेणान्याक्षयोद्धवाम् ॥ २४ ॥ वचाबिल्वयुक्तै-
स्तथादीपनार्नाकषाद्यैर्नरश्चामजांवाहरेच्च ॥ यथैवेहगुर्वन्नजातां
द्विवेद्यः प्रकर्षेणचोलेखनैर्नक्षयोत्थाम् ॥ २५ ॥ छागमांसरसमा-
ज्यसमेतंशीतलंसमधु खंडयुतंयः ॥ नाशयेत्तबलुपिबेच्चतर्षकं
मोहदाहमदसंयुतमुच्चैः ॥ २६ ॥ रसनारकृतागुटिकातिशुभापि-
रमेवमुरवबृजगतानिहिता ॥ तृषमाशुजयेच्चयथा धवयंजलमे-
वतुगांममथापियथा ॥ २७ ॥ पूर्वान्द्रुनिपीडितस्तुतृषितोनोवाल-
भेच्चैज्जलंमोहं प्राप्यपुरातनः परमसौ प्राणैर्वियुज्येद्यतः ॥ तस्या-
त्तावरभेषजैः परिजयेत्पूर्वजितायांजितप्रायायेचगदास्ततः पुन-
रथोनीरंनवार्यंसदा ॥ २८ ॥ प्रणमामिसदैवनिजांस्तुगुरूच ॥
॥ ॥ इतिश्रीगुरुचरणाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथकृता-
यांचिकित्साक्रमकल्पवल्ग्यां तृष्णाचिकित्सापरागगन्धितः पञ्च-
दशस्तबकः ॥ १५ ॥ ॥ नत्वाश्रीगणनाथतातमपरै-
स्संपूज्यमानंसदादृक्षासुश्रुतवाग्भटादिकमलंतन्त्राणिचान्या-
यपि ॥ मूर्छापस्मृतिमद्यपानजमहारोगाविषोत्थाश्चयेतेषामत्र
चिकित्सितं परमथोवक्ष्येत्तुभूतंहियत् ॥ १ ॥ तत्रतावन्मूर्छा-
निदानम् ॥ क्षीणस्यवैविषुलदोषयुतस्यहीनसत्वस्यवाबहु-
विरुद्धकृताशिनश्च ॥ वेगावघातमभिघातमथापिकुर्वन्नूनंनर-
स्यकरणाद्यतनेषुदोषैः २ आभ्यन्तरेषुचबहिर्गमनेषुदुष्टानूनं

विशन्निचयदैवतदैवमर्त्यः ॥ संमूर्च्छतीहरवलुरूपमधापिचास्या-
 स्सत्तन्त्रवर्णितमहंहिततोब्रवीमि ॥ ३ ॥ अथरूपम् ॥ संज्ञां व
 हासुसकलासुचनाडिकासुनूनंतथैवपिहितास्वनिलादिभिस्तु ॥
 इन्द्रव्यपोहकरमाशुतमोभ्युपैति तस्मान्नरः पततिकाष्ठवदेवशी-
 घम् ॥ ४ ॥ मोहोमूर्च्छेतिनामाभवतिचरवलुसाषड्विधाचाथवाता
 देकापित्ताद्वितीयाकफपरिजनितायात्तृतीयाप्रदिष्टा ॥ अस्त्रेणा
 न्याचतुर्थीभवतिचनियतं मद्यजान्याविषोऽस्थानास्वेवंषट्सुपि
 तंप्रभवतिसहसातत्समुत्वंयतोस्याम् ॥ ५ ॥ इत्सीडाजुंभणंला
 निः संज्ञादौर्बल्यमप्यथ ॥ तासांचपूर्वरूपाणि यथास्वंताभि-
 भावयेत् ॥ ६ ॥ नीलारुणं कृष्णमधापियश्यन्नभस्तमः प्राविश
 तीहशीघ्रम् ॥ प्रबुध्यतेचाथसवेपथुस्तुकाश्याङ्गमर्देनयुतस्तु
 जन्तुः ॥ ७ ॥ श्यावारुणञ्चायतनुर्विशेषाद्दृश्चूलवान्वायुभवे
 थपित्तात् ॥ जातेचरक्तं हरितंचपीतं पश्यन्वियद्वातमज्जभ्युपैति
 ॥ ८ ॥ संतापतृष्णासहितस्तथासौ प्रबुध्यतेस्वेदसमन्वितश्च ॥ स
 भिन्नवर्चाः खलुरक्तपीतनेत्राकुलश्चाथकफोद्भवेत् ॥ ९ ॥ तमोघ
 नेराहतमेवमेघसंकाशमाकाशमधापियश्यन् ॥ तमस्तथाप्रा
 विशन्तीह नूनं प्रबुध्यतेचाथचिराच्चसोयम् ॥ १० ॥ सान्द्रेणचैवा-
 प्यथचर्मणेवसंप्रावृतेरंगमरैश्चयुक्तः ॥ ११ ॥ प्रसेकत्तुल्यस्युत
 स्तथासौमूर्च्छायैवाथचसर्वजाते ॥ १२ ॥ विनैववीभत्सकत्तेष्टि-
 तैस्तुसर्वाकृतिः पातयतीवशीघ्रम् ॥ यथागतापस्मृतिरेवजन्तु
 मथोब्रुवेलोहितजतथैव ॥ १३ ॥ युध्यापश्चतमोरूपंरक्तगन्धश्च
 तन्मयः ॥ शुविमूर्च्छेति तेनैव रक्तगन्धेनमानवाः ॥ १४ ॥ स्तब्धांगदृष्टि

स्वस्त्वजाविमूढोद्धांसश्चसंमूर्च्छितएवचूनम् ॥ मद्येनशेतेविलपन्
विशेषाद्दिनष्टविभ्रान्तमनामनुष्यः ॥ १४ ॥ गात्राणिभूमावपिविशि-
पत्सोयावज्जरांयातिनतनथैव ॥ सस्वप्रतर्षश्चसवेपथुश्चतमोऽ-
पिनूनंविषमूर्च्छितैर्तु ॥ १५ ॥ मूर्च्छापित्ततमोद्धवाऽनिलरजऽपित्तोद्धवो-
थन्नमः श्लेष्मावाततमोद्धवापिचतथातन्द्राथनिद्रारवलु नहत्तश्ले-
ष्मातमोद्धवापिचयदासर्वेन्द्रियार्थेष्वपिनोदृतिः क्लृप्तगौरवावपि-
तथाजृम्भाचतन्द्रागदे ॥ १६ ॥ गतवेगेषुदोषेषुमदमूर्च्छादयश्चये ॥ स्य-
यमेवोपशाम्यनिसंन्यासोनौषधैर्विना ॥ १७ ॥ वाग्देहमानसमवा-
यमथयाचचेष्टामाक्षिप्यतामतिबलाश्चमलाविशेषात् ॥ न्यस्यन्ति
जन्तुमबलंपरिस्थितातः प्राणाश्रयेषुचनरः खलुकाखवद्वा ॥ १८ ॥
संन्याससंन्यस्तनरोविशेषान्मृतोपमः प्राणगणैर्वियुक्तः ॥ भवेच्चस-
द्यःस्सफलांक्रियांवात्यक्त्वाऽविकित्त्योथसुवेद्यधुर्य्यैः ॥ १९ ॥ ॥
अथासाध्यलक्षणम् ॥ जलजवेषुमृदङ्गनिनादनैरपिचगीतमुखे-
र्बहुयत्नैः ॥ स्मृतिमथापियदैव नयातियोव्रजतिभ्रातुजसन्निधिमे-
वसः ॥ २० ॥ अथप्रतीकारः ॥ ॥ व्यजनाधुतयश्चशीतलान्य-
ययानानिसुगन्धवतिच ॥ मणिहारधृतिस्तुशीतलान्यवगाहा-
दिविधानिकारयेत् ॥ २१ ॥ अथात्रपथ्यानि ॥ नीराणिनूनंम-
धुरेगणेहिसिद्धानिवाजांगलजारसाश्च ॥ सैदाडिमालोहितशाल-
यश्चमूर्च्छासुपथ्याश्चसतीनमुद्गाः ॥ २२ ॥ सकोलमज्जोषणकेश-
राणि सौशीरकाण्येवजलप्लुतानि ॥ निपीयलीद्वामधुनाथकृष्णा-
मूर्च्छाजिषेदन्नचित्रमस्ति ॥ २३ ॥ योगद्वयम् ॥ लोकाऽमृताग्र-

न्धिकपुष्कराणां सुधान्वितानां सकणं कषायम् ॥ चिन्नामलं वि-
 श्वमधुप्रयुक्तं द्राक्षा न्वितं वायतथैव लीढम् ॥ २४ ॥ मूर्च्छासुरक्तप्र-
 भवास्त्रियंयाविषिस्तु मद्यप्रभवासुनिद्राम् ॥ सेवेत तद्वद्विषजा
 सुयद्यद्विषममुक्तं च तदेव सर्वम् ॥ २५ ॥ दशमं दंशनकेशविलुं च
 नान्यनलदाहनरवान्तरवेधनम् ॥ प्रथमनान्यवपीडयुतानि वाच-
 षणधर्षणधूमनिषेवणम् ॥ २६ ॥ खलुषिबोधनमेभिरथात्रवाञ्छ-
 मशमायकषायममुं पिबेत् ॥ यदुदितं सघृतं च दुरालभाकृतं मया
 मलकीरससङ्घृतम् ॥ २७ ॥ शुग्मेस्मिन्योगद्वयमुबोध्यम् ॥ सू-
 तं कणामाक्षिकसंयुतं तु सेकावगाहादिकशीतलच ॥ मूर्च्छासुक-
 ल्याणघृतं च सेव्यमपस्मृतौ चाथमदेपितव्यम् ॥ २८ ॥ अथ पाना-
 त्ययः ॥ यैवैविषस्य च गुणाः खलु तेपिमद्येभैरस्तु तत्र सबला
 ल्यं बलास्तथात्र ॥ मिथ्योपयुक्तेन भवंत्यतस्तु तेनैव दुष्टो हिमं दाल-
 योचः ॥ २९ ॥ प्राणाः प्राणभूतो मथान्नमुदितं तद्वच्चमद्यं स्मृतं त-
 द्वाऽयुक्तिनिषेवितं विषम होयुक्त्या विषं चासृतम् ॥ तस्मान्मद्य-
 निषेवणं समुदितं स्निग्धान्नमांसेस्समं काले चैव सुमात्रयापरिपि-
 बेद्दुष्टो जरा मृत्युजित् ॥ ३० ॥ अथैतन्मदाः ॥ बुद्धिप्रीतिसु-
 खस्मृतं च जनयेत्यानान्ननिद्रारतिं संपाठस्वरगीतवृद्धिमनुलां
 रम्यो हि पूर्वो मदाः ॥ मध्ये बुद्धिगवां स्मृतेरपितथा चाव्यक्ततावाप्त-
 चेत्सौ च्छन्नाकृतिरप्रशान्तहृदयश्चालस्य निद्राहृतः ॥ ३१ ॥ अथ
 क्ष्याणि स्वादेदगम्यां च गच्छेद्गुरुं श्वावमन्येद्बुद्धिस्थानियानि ॥
 वदेत्तान्यसंज्ञोऽस्वतन्त्रः पुमान्स तृतीयै मदेवा चतुर्थेपिसोयम्
 ॥ ३२ ॥ भवेच्चैव गूढो यथा भग्नदारुस्तथा भिक्षिपोऽकार्यकार्या

द्यवेत्ता ॥ मृतादप्यसौधामृतस्तादृशं कौमदं भाविदोषैर्विभूतं विनै
व ॥ ३३ ॥ तप्तीतो न कामानुजेनापि युक्तो न वृष्णान्वितो न क्षुधासंयु
तश्च ॥ न शोकाभितप्तो न भस्माध्वपीडापरिक्षीणदेहो न वै गावरो
धी ॥ न चात्यम्लस्तृक्षान्नयुक्तो दरोऽप्येन सो जीर्णभोजी न चैवाऽव
ल्लोभः ॥ निचोष्णाभितप्तो न निर्भक्तमेकं पिबेत्क्वापि मद्यज्वनाना
भिकारान् ॥ ३५ ॥ शरीरस्य भेदादिकान्दुष्टरोगा मुत्पाद्यमाना त्व
यादीन्विशेषात् ॥ पिबेच्चेत्तदा देहनाशं विदध्यादतस्तान्गदांस्त
च्चिकित्सां च वक्ष्ये ॥ ३६ ॥ पानात्ययपरमदपानाजीर्णमथोपि च ॥
पानविभ्रममुग्रं हि तेषां वक्ष्यामिलक्षणम् ॥ ३७ ॥ हिकाश्वास
शिरः कंपपाश्वरूलप्रजागरैः ॥ बहुप्रलापिनां बोध्यं वातप्रायं म
दात्ययम् ॥ ३८ ॥ दाहतृष्णाज्वरस्वेदमोहानीसारविभ्रमैः ॥ बो
ध्यं हरितवर्णस्पिप्तप्रायं मदात्ययम् ॥ ३९ ॥ हृत्सासारुचिच्छर्द्या
द्यैस्तन्द्रास्तैमित्यगौरवैः ॥ बोध्यं शीतपरीतस्य कफप्रायं मदात्यय
म् ॥ ४० ॥ त्रिदोषजस्सर्वलिङ्गैर्ज्ञेयश्चाथ मदात्ययः ॥ वक्ष्ये पर
मदं वापि यथोक्तं सुश्रुतादिभिः ॥ ४१ ॥ श्लेष्मोद्ध्रयो गुरुता सु
खवैरस्य मेव च ॥ विण्मूत्रशक्तिस्तन्द्रा चाप्यरुचिस्तर्षण्येव च ॥
४२ ॥ शिरोरुक्कसन्धिभेदश्च मदेवै परपूर्वके ॥ पानाजीर्णमथो वक्ष्ये
यथोक्तं परमर्षिभिः ॥ ४३ ॥ आध्मानं च विदाहो गे तथा बोहिरिणं
खलु ॥ पित्तमकोपजातानि पानाजीर्णे भवन्ति च ॥ ४४ ॥ हृद्भात्र
तोदः कफसंस्त्रवश्च कंठस्य धूमायनमत्र मूच्छति ॥ द्वेषोन्मद्यप्रसु
खेषु ते शुचान्ति शिरोरुखद्वनप्रवाहाः ॥ ४५ ॥ पानविभ्रमएतानि ल
क्षणां निभवन्ति हि ॥ ब्रवीमिलक्षणं तेषां यदसाध्यं समीरितम् ॥ ४६

सहीनोत्तरोष्ठंतथाऽमन्ददाहंचशीतंहितैलप्रभास्यंसहिष्णुम् ॥ ज्व
रफ्रांतिहृत्तासवान्यादिभिस्तु तथा पार्श्वशूलेनकाशेनयुक्तम् ॥
४७ ॥ सदन्तौष्ठजिह्वाऽसितंवापिनीलंचपीताक्षमेवंक्षतोत्थाक्ष
माशु ॥ ब्रजनंसभांधर्मराजस्यमत्वाहरेर्नामसाहाय्यमस्मै
प्रदेयम् ॥ ४८ ॥ इतिपानात्पथादीनांनिदानलक्षणानि ॥
अथैतेषांप्रतीकारः ॥ तत्रतावत्पानविधिः ॥ अविधिनापरिपी
तमिदंमधुप्रकुरुतेबहुरोगगणानलम् ॥ प्रथममेवविधिस्तु
निस्तुष्यतेअतइहैवचमद्यनिषेवणे ॥ ४९ ॥ तत्रतावन्मात्रान्त्या
नकालेभ्ययथा ॥ पलद्वयंशुद्धतनुःप्रभातेमध्यान्हकालेद्वि
गुणतुतस्मात् ॥ सुस्निग्धभोज्येनपिबेच्चमद्यंप्रदोषकालेऽष्टप
लास्यमात्रा ॥ ५० ॥ माध्वीकादिसुशीतलंचमधुरंग्रीष्मेपिब
त्तन्निशितीक्ष्णोष्णंखलुगोडिकंसुमुदितंवापैष्टिकंशीतले
॥ वर्षायांचतथावसन्तसमयेयत्किंचिदेतन्मधुपेयंसर्वरसायनं
चसुरवदंकालंमयावर्णितम् ॥ ५१ ॥ स्थितावामेश्यामारमणकु
शलापूर्णचषकंस्थितंसव्येचाप्रेमरिचलुलितंछागपिशितम् ॥
नथावीणानादैस्सरसकविभिर्मोदितमनाःपिबत्येवंमद्यंचदि
भवतिचैभैरवकृपा ॥ ५२ ॥ अथास्यपानेविशेषविधिः ॥ कु
सुमितलतोद्यानेषुप्रगूढप्ररूढांकरैर्मयूरद्विरेकावलीनीलकंठ
दिपक्षिप्रचारैस्तथाकूजितैर्वैशुवीणादिवाद्योद्भवैस्सत्त्वनैर्द
क्षिणाशासमीरोलुलत्यत्रहस्तप्रसारैर्युवावृक्षसंधैस्समालि
ङ्गिताभिर्लताभिर्विशेषेणसंशोभितेधैवसौधेषुकारुकचातु

र्यनिर्माणजालान्तरप्राप्तपीयूषभातुप्रकाशप्रकाशीकृताचित्र
मालाविराजत्सवज्जन्त्रसत्शीकरैर्ममत्तर्षप्रचारेषुशृंगासंभार
संभूतरत्नाढ्यभूषाविराजन्वस्त्रीकरेणोपनीतंसुपात्रस्थितंमा
त्रयातच्चमांसोपदेशंपवित्रंपिबेदत्रमद्यंप्रदोषेषुविद्वानियंसद्विधि
र्मद्यपानेप्रदिषायथोक्तामिमांयेविधित्यज्यमद्यंपिबन्त्येवमूढा-
स्तुतेषांननौपानजातागदायेतुतेषांविनाशायशास्त्रोदितासञ्चि-
कित्सामयाकथ्यतेसायथा ॥५३॥ अथैतेषांप्रतीकारः ॥
सौवर्चलंव्योषयुतंतुकिञ्चिज्जलान्वितंजीर्णमदायमद्यम् ॥ तद्वा-
तपानात्ययनाशनायदेयं बुधैः शास्त्रविदोवदन्ति ॥ ५४ ॥ सन्मातुलं
गाम्लसुदाडिमीभिः पानानिवाजांगलज्जारसांस्तु ॥ स्निग्धोष्णभू-
तांलुवणांस्तथैववातोत्थपानात्ययनाशनाय ॥ ५५ ॥ अथपि-
त्तजे ॥ ॥ वटशृंगहिमं हिमं पिबेदद्यपित्तोत्थमदात्ययापहम् ॥
ससितंसजलततः परं किंचदप्येव हिमद्यमन्वहम् ॥ ५६ ॥ ससितं
च हिमं परूषकामलरवार्जूरकगोस्तनीघृतम् ॥ अपहन्तिचपित्त-
संभवरचलुपानात्ययमेवसेवितम् ॥ ५७ ॥ अथकफजे ॥
मदात्ययेकफोत्थिते पुनपुनस्तदेववा ॥ पिबन्मृशंचमन्सुरचंल-
भेदलंनिरतरम् ॥ ५८ ॥ एलात्वङ्गारिचादिभिर्द्विगुणितंसौवर्चलं
जीरकंवृक्षाम्लंचतथाम्लवेतसमथोरवण्डैकभागतथा ॥ अष्टांगंलव-
णंतथैववहनंसंदीपयेद्भक्षितंतद्द्वौकफजंमदात्ययमहोनिशेषयत्येवहि ॥
५९ ॥ अथत्रिदोषजप्रतीकारः ॥ यदाशंकरेशंकरोशंक

यदाशंकरं सान्निपातेशंकरश्चिकित्साशंकरः नशांकरोत्येवतद्वामद्यं परित्यज्यदुग्धमिषेवेदिति य-
थोक्तं च सर्वज्ञे सर्वमेवेदं प्रयोक्तव्यं त्रिकिसितं आभिः क्रियाभिः सिद्धाभिः शान्तिप्रतिमदा-
त्ययः नचैवमद्यंक्रमं हिताक्षीरमस्यापकृत्ययेत् ॥ त्वंघनाद्यैः कफक्षीणेजानेदोषं त्यज्या-
प्येतेजस्तुत्यगुणंक्षीरंविपरीतमुपयवदितिपुरातनंसंमतइति ॥

रोत्येवनोचेत्परित्यज्यमद्यंचतुग्धम् ॥ निषेवेत्कफक्षेपयदौर्वल्यना
 शैऽन्यथानोभजेत्कापिकिंचिद्विरुद्धम् ॥ ६० ॥ फलत्रिकं माक्षिकं सं-
 युतन्निशिगुडार्द्रकंचैवतथोषसिध्रवम् ॥ विमूर्छितोयस्तु मदानि
 तोभजेत्सकामलोन्मादगदान्वितोपिच ॥ ६१ ॥ पानात्ययं सप्तिदि-
 नानिवाष्टावैजीर्णमूर्द्ध्वं भजते हि पानम् ॥ नाशाय तस्यैव विमो-
 र्गस्य श्लोषोपनाशोक्तविधिः प्रदिष्टः ॥ ६२ ॥ अथेतरमा-
 दकयस्तु विशेषभक्षणसंज्ञातमदप्रतीकारः ॥ कुक्षमफल-
 जनीरं पीतमेकं गुडेन शमयति मदसुचैः कोद्रवाणां तथैव ॥ प्रबल-
 मदमथो यद्धूर्तबीजोद्भवतदपहरति निपीतं चाजैर्दुग्धं सिताढ्यं
 ॥ ६३ ॥ घृत्ना कघ्नस्वरसो निहन्याद्धतूरबीजोत्थमदं यथैव ॥
 आकण्ठपीतं तु पयस्तुशीतं पूगोद्भवं चापि मदन्तथैव ॥ ६४ ॥ वि-
 जयते विजयामदनाशने सकलमम्लरसंचफलादिकम् ॥ अथ तं
 धाप्यद्विकेन विषादिर्जंयमनशीतलवस्तु हरेदलम् ॥ ६५ ॥ सशर्क-
 रं घृतं पिबेद्यदैवचेज्जनः क्वचित् ॥ मदं न्याति मद्यजं पिबन्नसौ भृ-
 शंसुहुः ॥ ६६ ॥ अन्यच्च ॥ जलस्नातस्त्रग्वीतुहिनशिशिरापो-
 दिततनुस्सभक्तां वारात्रौ सघनमधुकोलागदयुतम् ॥ सधान्यैला-
 वालुप्रयुतकयलयस्तु ससुरवेदधानस्तद्गन्धं जनिनपुनः का-
 स्तिचमदः ॥ ६७ ॥ रसगन्धककज्जलीनरस्ससितां चामलकीरसे-
 नयः ॥ पिबतीह मधुप्रपानजानपहन्त्यादखिलावादांस्तु सः ॥ ६८
 ॥ अथ दाहो तत्र तावन्मद्यजदाहनिदानचिकित्से ॥ श्रीशः पायात्-

१ अहानिस्तवापौ वा नृणां पानात्ययः स्थितः पानं हि भजते २ जीर्णमत ऊर्द्ध्वं विमोर्गस्य पानाजीर्णवि-

नाशाय कुक्ष्यात्कफहरति धि मिमाञ्चः ३ ऊर्ध्वाङ्गीरं गुडेन साकं छागी दुग्धं ३ मदान्येदाहो भव-
 तीति मदत्वथाः न नरं दाहो मद्यजं मद्यममुच्यते.

वसवयश्चन्द्रः ॥ रक्तपित्तमूर्च्छितेन चोष्णालवचंगतेन ॥ मधुपान
तोदनेन दाह रोग एव तेन ॥ ६९ ॥ भिषकतुतत्रपित्तवन्निगोजये
च भेषजम् ॥ पुराणधान्यमुद्गकान्सितापयश्चशीतलम् ॥ ७० ॥ श
तधौतघृतेन मानवो बहुधाभ्यञ्जनमाचरेत्तथा ॥ यवसक्तुकको
लदाडिमा मलकाम्लान्दवधौ भजेदलम् ॥ ७१ ॥ तथारुनात्तार्द्र
सुवाससेव संछादयेद्बहुधुतस्य चांगम् ॥ समस्तसुचैः परिवीजये
त्तं तालस्य चूनेन च चंदनाक्तम् ॥ ७२ ॥ अथ रक्तजदाहः ॥ सक
लतनुगमेवोद्विक्तरक्तं नराणां दहति च खलु बात्याभ्यन्तरेषु प्रकाम
म् ॥ अपि बतखलु सोयं चूष्यते त्रष्यते वारुधिरनयनदेहो लोहग
न्धाद्बुधकः ॥ ७३ ॥ रक्तजोक्तसंयुक्तसंभवे खलु लक्षणम् ॥
भेषजं च तयोस्तुल्यमन्यत्सर्वन्तु पूर्ववत् ॥ ७४ ॥ अथ तृष्णानि
रोधजः ॥ क्षीणेभ्यो तौ चाथ तृष्णा निरोधात्तेजोर्दृष्टान्तरेषा ब
हिर्वि ॥ दाहं कुर्वन्ति त्रशुकास्य कंठोजिह्वां कृत्वा वा बहिर्वेपते सो
॥ ७५ ॥ रुधिरप्रूरितकोष्ठज एव यो दबधुरन्ति च दुस्सह एव सं ॥
अथ च धातुविनाशभवेन रोतृषित एव सुदुःपरिमूर्च्छति ॥ ७६ ॥ कि
याहीनः क्षामस्वरदहभृशं पीडिततनुर्त्यथो ममीधातप्रभवदव
थोत्वाऽमृतमपि ॥ पिबन्नेव प्रायो ब्रजति यमराजस्य भवन्त
॥ मधुपानकुपितोष्णकायाभिः तेन रक्तपित्तमूर्च्छितेन पुनर्यद्यपानतोदनेन उन्तुर्दु
ग्नेतत्रं प्राप्तेन तेनैव दाह रोग इत्यर्थः उक्तं च शुश्रूतादिभिः त्वचं प्राप्समानोष्णारक्त
पिजाभिर्मूर्च्छितः दाहं कुरुते यो रपित्तवत्तत्र भेषजमिति २ आचूणवदेव नाम नुपयती
त्यर्थः ३ रक्तनेत्रशरीरः ५ कायाभिः ५ रुधिरदतिशक्त्वा प्रहारजनितरक्तपूर्णे
कोष्ठजं दहमाह न च रक्तजेनास्यपौनरेत्यमसक्तं तनुगमेवोद्विक्तरक्तमितिवच
नाव

थान्येशीतांगव्रजयुतजनास्समसकृद्दृशम् ॥ ७७ ॥ अथक्रमदे
 तेषांप्रतीकारः ॥ रसेजंगिलैस्तुमदेहस्यशारवाभ्यांरोहिणीं
 वेधयेद्वैद्यभूषः ॥ शिरांरक्तजस्याशुनाशायनूनयथान्यायमेवं
 चदाहस्यपुंसः ॥ ७८ ॥ अथतृष्णानिरोधजे ॥ पथेष्टमभः
 परिपीयविद्वान्गुग्धंतथावारसमिक्षुजातम् ॥ सुशर्करांभश्चपथो
 क्तमन्यत्तृष्णानिरोधोत्थगदादिसुच्येत ॥ ७९ ॥ अथरक्तपूर्ण
 कोष्ठजे ॥ सकलमसितमंगंयस्यपादायुधस्यसुरवमलमथब
 ध्वातस्यकूपोत्थतोये ॥ परिपिबतिनरोयःपाचितस्याशुनीरंस्स
 तुभवतिविमुक्तोरक्तकोष्ठोत्थदाहात् ॥ ८० ॥ अथसामान्यत
 स्सर्वेषांप्रतीकारः ॥ तत्रतावत्प्लेपः ॥ सेव्यलोधफलिनीकु
 रन्नटान्नागपुष्पजलसंयुताश्चभिषक् ॥ कालिकाफलरसेनपेषि-
 तान्प्लेपयेद्वथुनाशनायवै ॥ ८१ ॥ ह्रीवेरपद्मकजलांबुभिरेवपू-
 र्णांसोशीरचन्दनसुवासितशीतलाज्व ॥ द्रोणीनरस्समवगात्वा
 सदासदाहहन्याज्ज्वरंभवमयंचयथैवगङ्गाम् ॥ ८२ ॥ अन्यच्च शि
 शिरपङ्कजपङ्कजमालतीप्रभवपुष्पमवज्ज्वधरांबुजजम् ॥ जलम
 लंजलनिर्जरयंत्रगंदहतिदुरंतमहोबहुदाहजम् ॥ ८३ ॥ मदनफे-
 लजफेणंकन्दमेकज्वमोचातरुजमथचपिष्टंनिंबपत्रौत्थफेनम् ॥

१ तथान्येपि दाहिनशीतांगव्रजयुक्ताग्नीतांगसमूहाजनास्समसकृदपि साध्या साध्य
 दाहेषसाध्याएवेति यावत् सर्वएवहिचर्जास्स्युः शीतगात्रेषु देहिष्विति पूर्वग्रंथ
 सिषितत्वात्पुनरनपैद्यविनिर्णयमायमिति २ पुंसः पुरुषस्य जांगलैरसैस्तुमदेहस्य रक्त
 जस्य दाहस्य शुनाशायशारवाभ्यां सुजाभ्यां रोहिणीनाम्नी शिरां नाम्नी यथान्यायं यथा
 क्तमुहूर्ते पथोमात्रं रक्तं यथानिस्सृतं भवति तथा शरीरपुष्पकलं वैद्यभूषः वेधयेच्छिरा-
 मोक्षणं कुर्यादिति यावत् ३ कुकूटस्य श्यामस्य ४ नागकेशरं
 जलं बालकम् कालिकाफलरसेन फलवकनिबुरसनानि कालियस्य चरसेन तस्य पिपासुः सधुः

हरनिदवधुमुच्चैर्लिप्तमंगेषु सम्यग्जठरधृतमथोवाकांस्यपात्रंसनीर
म् ॥ ८४ ॥ चापीकञ्जसुगन्धशीतलज्जलाधारागृहानिर्मलाः कांता
शारदपूर्णचन्द्रवदनास्तारुण्यदर्पालसाः ॥ श्रीरवंडाधिसुताद्रि
पीवरकुचागंभीरनाभीहृदाह्व्याधिशमयावैद्यधरणीपालैः
परावर्णिताः ॥ कुशकाशशरेशुशतलिमूलैस्सुमतीधावनिकावि
षाणिकाभिः अपिजीवकमयुतंशतवासुधृततैलमथापिदा
हृत् ॥ ८५ ॥ इतिकुशाद्येतैलघृते ॥ अथोन्मादाधिकारः ॥
तत्रादौतन्निदानम् ॥ श्रीः ॥ एकैकशश्चाप्यथसर्वशश्चदोषै
रथोत्पर्थसमुद्भिर्तैस्तु ॥ दुःखेनतद्वत्तवलुमानसेनस्यात्पञ्चमो
न्योविषजश्चषष्ठः ॥ ८७ ॥ उन्मादसंज्ञस्सरवलुप्रवृद्धस्तारुण्य
मेवागमितोमदारव्यः ॥ यथास्वमत्रप्रथितंविचार्यचिकित्सितं
सविदधीतविद्वान् ॥ ८८ ॥ उन्मादयन्तित्रयएवदोषात्युन्मार्गगा
येभ्यर्हर्षशोकाः ॥ विषाभिशापाद्यभिचारदुष्टग्रहादिकावे
शयुरूपकोपाः ॥ ८९ ॥ विरुद्धदुष्टंयद्यदशुचिनयोग्यंभजति
यस्सुभोज्यमन्वानस्त्रिदशयुरुविप्रद्विदः निशाम् ॥ संचोन्मादी
नूनंभवतिभयहर्षादिभिरपिप्रदुष्टंयच्चेतोव्रजतिविषमंचेषित
मलं ॥ ९० ॥ तस्यवंवाल्पसत्वस्यचमलनिचयाः प्राक्प्रदुष्टानि
चासंबुद्धेस्सन्दूष्ययत्तद्दयमपिमनस्थानभूतानियानि ॥ श्लो
तास्यास्त्रायतानिप्रबलविषसमाप्नोहयन्त्याशुचेतसोयंधीरो

१ श्रीरवंडचंदनं अधिसुतः कर्पूरः २ विदारगंधासुमतीदीर्घमूलाधपीतिनी
तिनिघंटुः ३ कोद्रवचलोपश्चिपर्णाकिलशीधावनीमुहेतिनिघंटुः ४ ऋषभोर्ध्व
होधीरोमातृकोरुषभोरुषः ॥ विषाणीकुकुदेन्द्रश्चबंधुरोगोपतिस्मृतइतिनिघंटुः

व्यधीरः प्रभवतिसहस्राबुद्धिहीनोऽग्रबुद्धिः ॥ ९१ ॥ अथवातो-
 न्मादः ॥ रूक्षात्यशीतलैरन्नेरुपवासे विरिचनैः ॥ धातुस्रयान्न-
 राणां च कुड्मश्चातिबलो निलः ॥ चिन्तादिदुष्टं हृदयं संप्रदूष्यततः
 परम् ॥ हन्ति बुद्धिं स्मृतिं चापित्युन्मादयति तद्यथा ॥ ९४ ॥ हसति
 रोदिनिगायति नृत्यति क्षिपति चांगमथो बहु जल्पति ॥ परुषतारु-
 णताऽखिलदेहगाऽनिलजकार्श्यमथो बलजीर्णता ॥ ९५ ॥ अजी-
 र्णोष्ठा कटुस्वादोऽन्नभोज्यैश्चितं पित्तमुग्रन्तथो दीर्णवेगम् ॥ तृ-
 दिरस्थन्तथानात्मकस्याशुकुर्याद्यथोन्मादसंज्ञं हि रोगं सवेगम् ॥
 ९६ ॥ अमर्षातिसंरंभयुक् नम्रभावाविसंतर्ज्जनाभिर्द्रवदुष्टरोषाः
 ॥ सुशीतान्नसच्छायशीतोऽबुवाञ्छाभवन्ती हृदि पित्तोद्भवे प्रीतय-
 र्णाः ॥ ९७ ॥ कफश्चोष्णामर्मणि प्राक्प्रवृद्धश्च तत्पूरणैर्मन्ददुश्चे-
 क्षितस्य ॥ स्मृतिं हन्ति बुद्धिं च चित्तं विशेषात्मनो हनयेच्चैव मुन्माद-
 मुग्रम् ॥ ९८ ॥ वाक्चेष्टितं मन्दमथारुचिश्च विविक्तनारीम्रियता-
 सनिद्रा ॥ यांति च ललापतनात्मभोज्यनखादिशोऽल्लयानि क-
 फात्मकेभ्यः ॥ ९९ ॥ सर्वैः सर्वैर्लक्षणेर्हेतुभिश्च तद्ब्रह्मसर्वाण्येव
 रूपाण्यस्मिन् ॥ सोऽयं वर्ज्यस्सन्नियतोऽबुवो वै वैद्यैः सर्वैर्वैद्य-
 शास्त्रप्रवीणैः ॥ १०० ॥ अथागन्तुकः चौरैर्भूयति दूतशत्रु-
 भयकृत्प्रेतादिसंक्रासितः कोशागारसुतासंवेभवसुरवैर्हीनोऽनि-
 शंदुःखितः ॥ मंत्राराधनविघ्नितोऽपि मतिमानुन्मादसंवाधितः का-
 र्याऽकार्यविचारशून्यत्वं दयो वैद्यैः सुरवंसाध्यते ॥ १०१ ॥ अथ
 प्रतीकारः ॥ स्नेहपानमधवाज्जयेयथा प्राग्बिरेक इह पित्तजेत-
 या ॥ श्लेष्मजे तु वमनं यथोदितं वस्ति पूर्वमखिलं नुसर्वजे ॥ १०२ ॥

वारिवन्हितरुशैलदुर्गमाद्यन्यदुश्चजनजलुसंगमात् ॥ पूर्वमेव प
रिरस्यतंसदाभेषजेश्चशामतानयेत्ततः ॥ १०३ ॥ देहदुःखजन
यादपरयत्प्राणबाधजनकमयमंहत ॥ प्राणबाधकरभीषणैर
तस्तद्धनादिभिरमुं वशनयेत् ॥ १०४ ॥ यथा बस्यसर्वपतैल
लिप्तवपुषनीत्वातप्रेस्थापयेत्तप्तैः स्नेहजलादिभिस्त्वथवरो वै
द्यस्यशेदातुरम् ॥ सप्यैरुद्धतदक्षिभिस्त्वथगजैस्सिंहादिभिश्चा
सयेदुद्धवाविजनेगृहेरवलुकशाक्षैर्पैर्दन्ताडयेत् ॥ १०५ ॥

अथागन्तुके ॥ इष्टानिष्टवियोगयोगजनिनेयोगंवियोगंतथा
स्मृत्यौषैद्यवरस्तवाभिलषितमाभेः क्षणात्साधये ॥ ब्रूयात्सत्यम
सत्यवत्यतिपदंब्रूयुर्जनास्ताधकास्सत्यं किंवरवैद्यभूपतिमुरवा-
ज्जातंवचोनोमृषा ॥ १०६ ॥ अथसामान्यप्रतीकारः ॥ ब्राह्मी
रसोवामद्युकुष्ठमिश्रकूष्मादजोवाप्यथशंखपुष्प्याः ॥ षड्ग्रंथि
कायाः अथवातयैवाप्युन्मादनाशायघृथद्विपीताः ॥ १०७ ॥

अन्यत्र ॥ ब्राह्मीनीरंशंरवपुष्पुग्रन्थायुक्तकुष्ठस्वर्णबीज
प्रयुक्तम् ॥ पीतंशीतंहन्तिचोन्मादरोगंभूतोन्मादंचाप्यपस्मार
मुग्रम् ॥ १०८ ॥ अथजलकल्याणाघृतंन्यारव्यास्यामः गवाक्ष्यग्या
कौंतीशिशिरगदतालीसहृतीप्रियंग्वेलानीलोत्पलकुमुदरात्रि
द्वयजलैः ॥ स्थिरायुग्मानन्तारुणात्रिदशदारुप्रतियुनैः प्रसूनैर्मा
लत्यारभिनवतरैर्दाडिमफलैः ॥ १०९ ॥ विडंगैलावालुप्रयुतकल
शीकेशरवृषाडगकाष्ठैर्वैगोपीयुगुलसहितैः कर्षतुलितैः ॥ त्रतु
र्भागंनीरघृतमपिचप्रस्थोन्नितमिदंशतंसिद्धंनैत्यभवतिजलक
ल्याणकमलम् ॥ ११० ॥ क्षयोन्मादेशोषेज्वरदहनमान्द्येनिल

गदेकरीशूले कृच्छ्रे प्यहिवृषहतेपांडुगर्जे ॥ प्रमेहेभूतोपाहत
 सुमनसांवायुरुधिरप्रकोपेतानीयज्वरकृशतनौयोज्यमतुलम्
 १११ ॥ प्रतिश्यायेकाशेप्यथबहुलकंडूगदयुतेप्रशस्तंबन्ध्यानां
 मयिचनियतंपुत्रजनकम् ॥ दरिद्राणांलक्ष्मीकरमिदमलंपुंस्त्व
 जनकम्बलंबुद्धिकांतिंस्मृतिमखिलपाठेषुकुरुते ॥ ११२ ॥ अ
 थसुमनादिघृतं सवैयाभेदसिंहविलोकिनेन यथा सुमनासु
 मनांसिनिशायुगुलंस्थिरयानलदंशिशिरंसघनम् ॥ घनसार
 प्रियंगुविडंगवरीवदरामलकीजलजंसजलम् ॥ जलमंबुरुहं
 स्थलजंसकलंबिधिवत्सघृतंसुमनादिशृतम् ॥ शृतभूमिज
 वारिजवारिसुसाधितमाशुमनोगदहृत्स्वबलम् ॥ ११३ ॥ अ
 थपैशाचिकंघृतम् ॥ शतावरीछिन्नरुहाजयाभिश्चुत्रातिष्ठ
 चाकदुरोहिणीभिः ॥ कटंफरीचोरकपूतनाभिर्विराजयाचार
 टिकावरीभिः ॥ पलंकषोग्राजटिलास्थिराभिर्वाराहकंदासहि
 ताभिराभिः ॥ घृतंपचेद्विष्णुसमानवर्ण्यपिण्यजियन्त्याप्यथ
 कीशबीजैः ॥ ११५ ॥ संसाधितंवैद्यवरैर्घृतंतुपैशाचिकंनाम-
 जगद्धिताय ॥ सत्रायमाणंस्मृतिबुद्धिमेधाकान्तिप्रदंबालगद
 घ्नमुक्तम् ॥ ११६ ॥ उन्मादमुन्नाशयतिप्रपीतमपस्मृतिंवाग्रहदो
 षशान्त्यै ॥ अप्यंगनस्यादिषुयत्रतत्रप्रदेयमेतद्धृत्तोयमेयम्
 ॥ ११७ ॥ अथान्यदपिनश्यादिकम् ॥ सर्वपरजनीयुगल
 त्रिफला कदम्बीश्वेताश्यामालफलासारुणाहिगुवचामरस
 हिता ॥ यक्षशिशिषजबीजजसहिता ॥ छागपयोभिर्गुटिकार
 त्रिता ॥ अंजननस्यादिषुवरसुचिता ॥ ११८ ॥ ऋक्षस्यचैवा-

प्यथजंबुकस्यलोमानिछागस्यपयस्सहिगुः ॥ सुशल्लकीजंस्कल
 णं वचाचधूपस्तथैषां ग्रहदोषहारी ॥ ११९ ॥ कार्पासबीजानिमयू
 रपिच्छपिंडीतकत्वग्दृषदशविद्धिः ॥ वचाहिनिर्मोकगजेन्द्रदन्तन्दके
 शगोशंगमरीचयुक्तैः ॥ १२० ॥ निर्माल्यमांसी च हृती सहिगुं तुल्यैः स
 मस्तैस्सधृतैस्तुधूपः ॥ पिशाचरक्षोरगयक्षदेवग्रहादिकावेशहरः
 प्रसिद्धः ॥ १२१ ॥ अन्यच्च ॥ गजाह्लाकणा मूलधात्रीफलानि
 त्रिकं वा कट्नांतथा सर्षपं ॥ विषे व्याथपितैस्तु मार्जारगोधाभ
 वैर्नाकुलैर्न स्थपानाज्जनानि ॥ १२२ ॥ अन्यच्च सर्षपाश्वनरवभूज
 पत्रकैर्निबयत्रधृतमिश्रितैरलम् ॥ धूपितं च वचासमन्वितैर्मानुषेन
 हिविशन्तियसहृहाः ॥ १२३ ॥ अथ सारस्वतं चूर्णम् ॥ गदलवण
 यदूनित्रीणि पाठाजमोदाजरणयुगुलशुक्ताशंखपुष्प्यश्वगंधा स
 मलवतुलितास्तास्सर्वतुल्यो ग्रगन्धा पुनरपि पुनरेवं भाव्यब्राह्मीर
 सेन ॥ १२४ ॥ मधुघृतपरियुक्तं श्लक्ष्णपिष्टं च लीढं विधिसरवपरिणी
 तं चैव सारस्वतारव्यम् ॥ अपहराति विशेषादुग्रमुन्मादरोगं जनय
 ति दिवसैस्तत्सप्तभिर्बुद्धिमुग्रम् ॥ १२५ ॥ पाठेषु जाड्यं मनसोति
 शाठ्यं तथैव जाड्यं रसनेति कार्श्यम् ॥ तनौ तु मां द्यं जठराग्निमान्द्यं
 बुद्धेश्च मान्द्यं हि निराकरोति ॥ १२६ ॥ ऐश्वर्य्यं मनसश्च धैर्य्यं मतु
 लामेधां प्रविन्देत्परां श्लोकानां च सहस्रमेकदिवसे सार्धं पठेद्धारयेत् ॥
 जिह्वाग्रे परितृप्यतीव सततं वासं भजे च्छारदाससाहायवतुसिद्धिदे
 सं सुदितं चोन्मादिनां वेधसा ॥ १२७ ॥ नस्थम् ॥ सुनीलजातरू
 पबीजपंचकेन पर्यटीधृतेन नावने प्रयोजयेद्भिषग्यदा ॥ तदा स चो
 न्मदाहदातुरं विमोचयेद्यथा घनोदचातुरं वनं वनस्य वर्षणैः ॥ १२८ ॥

अथ वारुणी॥ सर्वैया॥ वरपद्ममृणालनिशाकरपद्मधराभव
 पद्मसुगोस्तनिका मधुकामलचन्दनशास्मलिकात्वगलानुफला
 गुरुयुग्धनिका जलजामलकीदशमूलचकीकदलीफलदाडिमयुकुन्दिका
 सकलैः परिसाधितकारुणिकारबलुपितमनोगदनाशनिका॥१३९
 ॥ सुमनःपरिवासितयासितयापरिपीतमिदं बहु रोगहरम्॥ अपि
 लोहितपिन्तृषार्दनमाशुमनोगदनाशनकारिपरम्॥ ज्वरदाह
 जदारुणकारणवारणवारणवारुणयोगवरम्॥ चरकादिमुनिप्र
 थितारिवलत्तन्त्रगणाः खलुतेषुवरम्॥१३०॥ अथात्र विवि
 धदोषजनितोन्मादविविधप्रतीकारदिकं मालतीसर्वैयाछन्द
 सा यथा० रेचनसेचनपाचनशोधनबोधनभाषणभीषणभा
 नैः॥ शङ्करतोषणगोहिजपोषणहाटकभूषणभूगजदानैः॥ अज्ज
 ननावनधूपनपावनतीर्थनिषेवणयुग्बलिदानैः॥ उन्मदमानस
 मानुषमासिषहीनतनुं बिभृयादनुमानैः॥१३१॥ अथापस्मार
 निदानपूर्वरूपरूपोपशयप्रतीकाराः॥ चिन्ताशोकादिभिर्वाप्रकुपि
 तनिचयादोषसंघाः प्रवृद्धास्थित्वा हृत्स्रोतरि द्वागमलतरधियां
 संस्मृतिनाशयन्ति॥ मूर्च्छाध्मानं प्रमोह्यं प्रभवतिसहसा मूढताशू
 न्यंतोरः स्वेदः काश्यंतृषावां प्रभवति बहुधा जागरं पूर्वरूपे॥१३२॥
 संरंभादितमः प्रवेशनमहादोषोच्छ्रयैः संस्मृतेनाशयन्नप्रवेत्स
 यैद्यधरणीपालैरपस्मारकः॥ उक्तस्तत्रतु भेषजंतदुचितं दोषानु
 मानेन चोन्माददेः खलु यच्चिकित्सितमथाप्यन्यच्च वात्र महे॥१३३
 ॥ ब्राह्मीरसौषैमधुनाशताक्षारसस्सदुग्धोल्लशुनः सुतेलः॥ एकै
 कमेकैकमपि प्रपीतमपस्मृतिघ्नं त्रययोगसंज्ञम्॥१३४॥ सिद्धा

धकाद्यैरवचूर्णितैश्चतद्भक्षितैरप्यथवापितैश्च ॥ गोमूत्रपिष्टैस्स
 कलांगलेपविधिप्रयुक्तैः स्मृतिमाश्रयान्ति ॥ १३५ ॥ इतिमलेपः
 अथनस्यम् ॥ निर्गुडिवन्दाककृताञ्चनस्यादपस्मृतिर्यानिवि
 नाशमाशु ॥ मनशिशिलाताक्ष्यकपोतविद्धिः कृताञ्जनोऽपस्मृति
 हीनदेहः ॥ १३६ ॥ अञ्जनञ्च पाठान्तरणयोगद्वयम् ॥ यथा
 निर्गुडिवन्दाकमवंहिनश्यंमपस्मृतिम्वह्यमत्रचान्यत् ॥ चत्वार
 जोसाक्षिकसेवनयत्पथ्यंतुदुग्धौदनमत्रमेदः ॥ १३७ ॥ अथा
 न्ययोगद्वयम् ॥ ब्राह्मीरसौघागदशंरवपुष्पीशृतंघृतंनैवभजेच्च
 यावत् ॥ द्वौकीदमेषौविनिर्गुत्थवद्वावपस्मृतैर्नैवभयहितावत् ॥
 १३८ ॥ अथसम्प्राप्तिस्तत्रतावद्वातजः ॥ दशतिदन्तगणान्
 दशनैर्निजैर्वमतिफेनमलत्तुसवैपथुः ॥ परुषलोहितकृष्णतरा
 ण्यद्यौनयनभोग्यकराण्यपिवातजे ॥ १३९ ॥ सुद्धान्नकपित्थान
 यशारदाश्चसोशीरकांश्चाथयवामभजेद्वा ॥ ज्योषेणछागस्यच
 सूत्रवस्तिदद्यादपस्मारगदाहिदष्टे ॥ १४० ॥ अथपित्तजः ॥
 पीताङ्गवक्त्रोऽपिचपीतरक्तः पीताक्षएवाप्यथपीतदर्शी ॥ पीतं
 त्तुफेनञ्चमतेतृषार्त्तः पित्तोद्भवापस्मृतिर्लिंगमेतत् ॥ १४१ ॥ गो
 घृतंगोशर्करुग्धदधिसूत्रसमंःशृतम् ॥ उन्मादेवाप्यपस्मारेपेति
 केचचतुर्थिके ॥ १४२ ॥ कफापस्मारनिचिकित्से ॥ शुक्लादृष्टि
 श्शुक्लवर्णांगवक्त्राशुक्लपश्यत्येवशीतार्तियुक्तः ॥ दृष्टःपुष्टःश्ले
 ष्मजापस्मृतौवासद्यसाध्योवैद्यभूषेःप्रदिष्टः ॥ १४३ ॥ सार्द्धी
 कषापाञ्चितमायसंयच्चूर्णितंदिह्नुजविकारसुगन्धिमिष्टम् ॥
 कुंभेनिधायबहुधान्यजराशिसंस्थमपस्मृतिंहन्तिनिपीतसा

शु॥१४४॥ द्विदोषजेत्रिदोषोत्थे लक्षणंयत्समीरितम्॥ तत्त्व-
 तीकारमन्यच्चतथोन्मादसमंस्फुटम्॥१४५॥ तोमरम्॥ ग
 जवक्रमामवतात् निजभृत्यतामवदात् अवदेहिविग्रहमाय
 करमाशुमूर्द्धनिधाय॥१४६॥ ॥इतिश्रीगुरुचरणान्ज
 चञ्चरीककाशीनाथचतुर्वेदिकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्ग्वं
 मूर्च्छाघनेकरोगचिकित्सापरागगन्धितःषोडशःस्तवकः॥१६॥
 ॥ अथवातामयाः॥ श्रीनीलकंठात्मजवक्रतुंडनत्वाप्रस
 न्नंस्वगुरुंतदुक्तिम्॥ स्मृत्वाथवातामयसच्चिकित्सांषड्येयथा
 शास्त्रमलयथावा॥१॥ तत्रतावत्तन्निदानम्॥ रूक्षात्यशी
 तान्नसुसूक्ष्मभोज्यैर्व्यायामचिन्तातिनिषेवणैश्च ॥ प्रजागैरेर्लघ
 नशोकरोगापकर्षणादप्यसृजौविमोक्षात्॥२॥ तथोपचरादि
 षमाच्चधातुक्षयाच्चशून्यान्यपियानिदेहे॥ स्तोतांस्यवारुध्य
 करोतिवासुस्सर्वांगकैकांगसमाश्रितांश्च॥३॥ अत्यध्यसेवा
 जनसंयुवैश्चव्याधीन्बलिष्ठोस्यचपूर्वरूपम्॥ रूपंचसामान्य
 विशेषशेष चिकित्सां॥षड्येनम-
 स्कृत्यगुरुंस्वतातमाद्यंपुराणंशशिशोरवरंच॥ स्वांमांतरं वैक
 मलांप्रणाम्यधन्वन्तरिंश्रीगणनाथमम्बाम्॥५॥ अथवात
 व्याधेःपूर्वरूपम्॥ रूक्षांगताजृम्भणगात्रपीडालस्यादिवैव
 ण्यसुतोमनुष्यः॥ स्याद्वैकृतिस्तस्यचवातरोगपुरस्सरंरूपम-
 थोभिधास्ये॥६॥ अथरूपम्॥ यदापार्श्वसंकोचशूल
 तिन्वेष्टाविभंगांगसुप्तत्वशीतत्वयुक्तः॥ भवेदंगतोदःस्यरेक्षा
 मत्तावातदापूर्णरूपंजसुर्वासुरोगे॥७॥ अथोपशयः॥

स्यासानीवारसुद्धादकिचणकसतीनादिनिष्पावकान्ताः ॥ मांग
न्यकोद्वयंश्चाप्यथत्रिपुटमलं हंसकाद्यान्विहायचायौवायुप्रको
पप्रशमनदुकान्सो कौलत्थकादीन्सेवेन्मध्वाज्यतैलान्यपिचगुड
मथोचातसीतूलिकोर्णाः ॥ ८ ॥ अथातोशीतिरसंगव्याकृयात-
व्याधिलक्षणचिकित्सेक्रमेणव्याख्यास्यामः ॥ तत्रादौसामा-
न्यतस्सकूलवातव्याधिचिकित्सा ॥ बभ्रुरादकसंमितंभिष-
कुनिलतैलसुकटाहकेक्षिपेत् ॥ परिशोध्यचपंचपल्लवोद्वक्कले
नचदोषशान्तये ॥ ९ ॥ तदनंतरमेवतत्समंसुपयोगव्यमथाजिक-
लेगा ॥ स्वरसंचशतावरीभवम्प्रपचेद्वैद्यनृपस्तुपूर्ववत् ॥ १० ॥ द-
शमूलबलापुनर्नचातिबलादर्भजदाप्रसारिणी ॥ अपिनामब-
लाकरञ्जकः रचदिरश्चन्दनशियुलोधकाच ॥ ११ ॥ जलजाम-
लदाडिसीफलंककुभेरंडुकटंभरानलम् ॥ वरुणशिशिरवरीविभी-
तकंद्यगन्धासकुलत्थमाधवी ॥ १२ ॥ जवकोलशिशिष-
कासुमनास्वर्णरिपुश्चकेतकी ॥ सहचारकपित्थहाटकानल-
जम्बूरवरभीडचीडकम् ॥ १३ ॥ कलिनीयुगलंचनिंबयोरपिशेफा-
लिकयाचकन्यका ॥ सपलाशविशल्यसिंहिकासुशालीहंस-
पदीससिंहिका ॥ १४ ॥ अथशालयुगंचचाशनंबहुकार्पास-
जबीजजास्थिकम् ॥ स्नुहिकासहिताचरास्त्रयासमवत्सादि-
निकाप्रियालुकम् ॥ १५ ॥ वरमश्मकभेदमात्मगुप्तपनःपार-
परत्तुभद्रकम् ॥ त्वगुदुंबरजंवचासमंसहसंपाकसुप्रज्वव-
ल्कलम् ॥ १६ ॥ आसायलानांदशकलुर्वैद्यभूपः पयस्यष्टगु-
णापचेच्चेत् ॥ पादावशेषंशुभवस्त्रपूनेतैनेवतैलेनभिष्व-
ह्येत्

१७ ॥ छागोथमेषो हरिणः शशश्च व्यग्रस्ससिंहो श्वरेतश्च श
 रन्यशिशि वाचान्हन्यवराहरवद्धि सल्लुकमुषारुरुदुर्दुरश्च ॥ १८ ॥
 एरास्तथान्यो बहुशृंगकश्च कपिर्विडालोथपरोविडालः ॥ गोधा
 तथा वैमहिषो यलावस्सरवज्जरीटोप्यथतिनिरिश्च ॥ १९ ॥ चा
 पश्चकोरोथकपोतपारावताश्च हंसो गरुडस्सचक्रः ॥ कारंडवः
 कुकुरयुगमकश्चक्रौचस्सगृध्रः कलविकंकाश्च ॥ २० ॥ उल्लुकइ
 ल्लीशशार्गारस्तुपिकस्तथादुर्दुरकोथवामिः ॥ सरोहितान्ये बहुम
 त्यसंधास्तद्वच्चहामत्यककच्छपौच ॥ २१ ॥ नक्रस्तथान्यशिश
 शुमारकश्च नद्यंतिकावेद्यदिगोधिकाच ॥ बिलेशयायेचनभश्चरा
 श्वस्थलेचरायेचजलेचरास्युः ॥ २२ ॥ मांसान्यमीषां कथितानि
 तोयैतैलेन तुल्यानि च तानितानि ॥ भिषक्पचेच्छास्त्रविधिं वि
 चार्यमात्रायैषाञ्च यथा तथा वा ॥ २३ ॥ सुरारास्त्नारात्रिद्वयमि
 सिध्नोशीरकरजाववामूर्वायणीतिगरिशिशिरारुक्करसमाः ॥ मृ
 णालंजीवन्तीनतगदकणामेघसरलंबरीचुश्चीयष्टीकनकहयमा
 रोत्पलसमाः ॥ २४ ॥ लवङ्गैलाद्राक्षाकमिरिपुकरणामूलकदली
 पलाशीकैवर्त्तार्जुनकवचकुन्तीन्द्रजगजाः ॥ त्रिपुल्यणीपुष्मानल
 दहयगन्धाऽगुतुहिनंशुरंगोक्षूरं वैरजमरुणाकेतककणा ॥ २५ ॥
 ॥ जयन्तीत्रायंतीमृगमदनकोसुंभकुसुमम् वकंमूर्वाजातीफल्यु
 तमथोचाष्टकमलं ॥ षानीलंपदंभुलधरभवंवानरभवं सस्यो
 रंस्थौणो यंत्वगुरुसहितं पुष्करमथो तथायासद्रोणं तदिदमखिलं
 कर्बुयुगलम् ॥ पृथक्कुक्षीभूतं शुभतरमुद्धूर्त्तं दिजवरान् भिष
 गभूपान्दत्ताविविधधनचक्रादिसकलम् प्रपूज्यादौ देवसकल-

भयसंहारतरलसुचक्रं श्रीनारायणममरवृन्दैर्युतमलम् ॥ ॥
कराहेहृन्मोवारजतरचितेवाथसकलं तथाताम्रोन्मूतैष्यथच-
शुभलोहेष्यविरतं भिषग्भूयैः पाञ्चनिजगुरुनिदेशेन सहितम् ॥
२८ ॥ अभ्यक्ष्णनेनस्य निरुहपानावगाहनेषु प्रयतोन्मियुजति ॥
किंवाबहूक्तेनचवायुजातानशीतिमेकोविनिहन्त्ययत्नात् ॥ २९ ॥
शिरोललाटभृकुटीषुनासाकपोलनेत्रंशुतिषक्त्रकेषु ॥ जिह्वोष्ठना-
ल्लरदभूलकेषु सजत्रुकंठांसंशुजाशयेषु ॥ ३० ॥ वक्षोजवक्षोदरना-
भिमध्यश्रोणीयुजंघोरुसुसंधिगुल्फे ॥ पादांगुलीषु प्रपदेनरे-
षु बहिस्तथान्तर्गतं रोगसंघातः ॥ ३१ ॥ प्रयान्तिनाशनं हि चित्रमत्र
जरानराणानकरोति किञ्चित् ॥ शीथिल्यबुद्धिस्मृतिवीर्यहानिं
नदन्तचापल्यमकालशौक्यम् ॥ ३२ ॥ यथाजलोत्सिक्ततरोस्तुप-
लवादयस्तथाप्यंजनतोऽस्यधातवः ॥ स्त्रीणानराणामपि या-
तिवृद्धिनयोनिरोगानचलिंगरोगाः ॥ ३३ ॥ चन्ध्यापि पुत्रं लभ-
ते विशेषान्मर्गर्भपातो न च सूतिरोगाः ॥ भवन्ति नान्ये प्रदराद-
यस्तु नक्षीयता स्याद्बहुसूतिजाता ॥ ३४ ॥ पुरासुराणामसुरो-
द्भटानां शुद्धे प्रवृत्ते ह्यसुरैर्हतानाम् ॥ भगवान्विलोक्याथ सुरान्क-
पार्द्रदृष्टिस्तु नारायणञ्च दिदेवः ॥ ३५ ॥ स्वनाममंत्रौ षधितुल्ययो-
र्यमत्वा स्वतैलं खलु तत्रतत्र ॥ नियोज्यतांस्तानमराश्चकार देवा-
न देवान सुरान्विजेतुम् ॥ ३६ ॥ किंवा बहूक्तेन च जंगमायेषे स्था-
वराग्रायवने च राये ॥ ते वायुमग्नाः किमुतान्यरोगनिपीडिताये-
विवयुग्मदग्धाः ॥ ३७ ॥ स्मरणाच्च ते स्य श्रुतिगीतकीर्त्तैर्विदन्ति
सौरव्यान्यतुलान्यजरम् ॥ नारायणेन कृपया कृतस्य स्व-

आबचाकुष्ठरास्नात्रिकंरेश्वशया ॥ तथादेवकाष्ठैः पदनां
 यैश्चसमंककितैरक्षमात्रैः पृथग्वा ॥ सुसिद्धमहामा
 संज्ञंविशेषाद्वरेत्पक्षधातंहनुस्तंभसुग्रम् ॥ शिरोनेत्रकण
 मयेग्रीवरोगेपबाहोचपंगौचरवह्ये विमर्द्यम् ॥ ४८ ॥ ४९
 श्रुतौपूरणेऽप्यञ्जनेनस्ययोगेतथावस्तिकर्मण्यथोपा
 योगे ॥ त्रिदोषेचवायोसमस्तेसमस्तेर्मुनीशैरलन्तैलमे
 त्प्रदिष्टम् ॥ ५० ॥ इतिमहामाषाद्यम् ॥ अथलघुमा
 माषातसीजवकुरंदकुटुंकानांक्षुद्रांघ्रिगोक्षुरकमर्कटि
 दिकानाम् ॥ प्रदेकमेतदखिलंचमुनिप्रमाणैःसकुल्यचा
 लकैश्चभिषड्मुहूर्ते ॥ ५१ ॥ संपाच्यवेदगुणितेनजलेन
 दशेषेणचाथबदरंशणबीजकच ॥ कार्पासकास्थिसि
 तंचकुलत्थकंचविद्या १४ यलंचसकलंचपृथक्पृथक्च
 ॥ ५२ ॥ संपाच्यपूर्वविधिनाचजलेनतेनछागस्यचाथप
 लंरवलुप्रस्थमानम् ॥ तद्वातथैवपरिपाच्यजलेनतेनकल
 रथोमिसिचलात्रुटिपिप्पलीनम् ॥ ५३ ॥ रास्माब्रूकृका
 दुकागंदसारिणीनाम् पौनर्नवङ्गिलवणोत्तममांसिक
 नाम् ॥ क्वाथादिभिश्चक्रमशःपरिपाचनीयंमृद्वग्निनाति
 जतैलमलंदिप्रस्थम् ॥ ५४ ॥ माषादितैलमखिलान्नि
 हन्निवानव्याधीनशेषशिरसोरुकरप्रकंपान् ॥ पक्षग्रघा
 मपिचादितबाहुरोगानाक्षेयकादिसकलान्यरिमर्द्देन
 ५५ ॥ इतिलघुमाषाद्यम् ॥ अथबलाद्यम् ॥ बल
 याश्शतंवेगुडूच्याश्चपादस्तथादार्विकायास्तुवस्वंशका

जलस्याढकानां शतं पाच्यतामिशतं चाप्रशिषेहिनीरेद-
 धेश्च ॥ ५६ ॥ ततश्चेक्षुनी रेसुसूक्ते पचेत्तैलमप्याढकं चाज्जा-
 दुग्धं प्रदाय ॥ शटी चन्दनैलारुणा पद्ममुस्ता बलादेव पु-
 ष्पप्रियंग्वादिकानाम् ॥ ५७ ॥ नतं व्याधिकं कोलमेदान-
 रवानां सकाश्मीरचाम्पेयरालायुतानाम् ॥ तथा सप्तप-
 र्णाहरेणुप्रगन्धाः शतिपूर्वा बलाकामपत्रादिकानाम् ॥ ५८-
 पलैकैकमात्राकृतं कल्कमासां पयोधारया शालदाव्यैश्च
 तद्वत् ॥ पचेच्चायतैलाढकं मन्दवन्हौ सुपूतम्बलादिप्रसिद्धं
 यथार्थम् ॥ ५९ ॥ हरेच्छासकाशं क्षयं छर्दिमुग्रं ज्वरपी-
 हशोथं च मूर्च्छान्तिथैव ॥ अपस्मारवातान्सप्तस्तानलक्ष्मी-
 बलाद्यं सतैलं विमर्द्य विशेषात् ॥ ६० ॥ अथ भृंगराजतै-
 लम् ॥ भृंगराजकटुतुम्बिकारसंकायमत्रदशमूलसप्त-
 वम् ॥ नीरमत्र बहुपल्लवोद्भवं माषयूषसहितं कुलत्थकम्
 ॥ ६१ ॥ आ जकेन दधिना समं समं तैलमर्घमिह पूर्वभाग-
 तः ॥ मन्दवन्हि परिपाचितं तथाऽभ्यंगतो निखिलवातना-
 शनम् ॥ ६२ ॥ शिरःकर्णशूल्लादिशं रघुरोगानि हन्त्याशु-
 नस्य प्रलेपं प्रपातैः ॥ अपस्मारपामाग्रहावेशकुष्ठनैः स्त-
 चोदोषमभ्यञ्जनं देवसद्यः ॥ ६३ ॥ भृंगराजाद्यम् ॥
 अथ विषगर्भतैलम् ॥ कुडवपञ्चकह्लाढकजरसं सम-
 लवं रवतुतेन च काज्जिकम् ॥ गदवचादहनोत्थजलाढकं-
 त्रिलवकं मरिचाच्च विषान्नव ॥ ६४ ॥ रसलवकं न कस्य च
 बीजकं कटुकतैलं लवं मुनिर्विशतिः ॥ तिलजतैलम्

द्योविधिमात्रयासकलैतैलविधाननिदानया ॥ ६५ ॥ अपिशृतविष-
गर्भसमारव्ययानिगदितंबहुभारुतनाशनम् ॥ अपिसदागतिजा-
तरुजस्तनोरथविमर्दनतोहरतेभुवम् ॥ ६६ ॥ अथप्रसारिणी-
तैलम् ॥ ॥ प्रसारिणीसुस्सशतंपला निद्रोणेभसांपाच्यतुपाद-
हीनम् ॥ काथन्दधिसीरस्तैलमर्द्धकंतथाकांजिकभागयुग्म-
म् ॥ ६७ ॥ प्रसारिणीमूलपलद्वयस्यकल्केनभल्लातकलैश्चत्रिशत्-
॥ राणोषणाक्षारपलत्रयंचपलार्द्धकाशमीरसुतंपचेच्च ॥ ६८ ॥
मृद्वमिनाकुब्जकदिग्रहाद्यपंगुत्वघ्नीवाहनुपृष्ठवायौ ॥ श्लेष्माम-
यान्वातगदांस्तथैवस्त्रीणानराणामपहन्तिशीघ्रम् ॥ ६९ ॥ बल-
वर्णाग्निविवर्द्धनंनिपीतमपिवायूनखिलान्निहन्तिशीघ्रम् ॥ अपि-
तैलंविधिनानिषेविदंबैनियतंगृप्रसिकादिनाशनंदि ॥ ७० ॥ इ-
तिप्रसारिणीतैलम् ॥ अथविजयभैरवंतैलम् ॥ रसगन्धतो-
लंसमलवमिदंनपिशिलयाशिलापिष्टंश्लक्ष्णंवरदधिजमडैश्च
बहुशः ॥ नयंसूक्ष्मंवस्त्रंसमसकलमेभिश्चपरितोषिलिसं तद्-
निसितिलभवतैला मथदहेत् ॥ ७१ ॥ प्रदीप्तायावर्तेर्मुखमथ
मथः कृत्यविगलत्स्तैलंसंमर्द्यंविजयपरतोभैरवमिदम् ॥ समस्तै-
कैकांगश्रितसकलवायोगदिव्यान्निहन्येवंशुक्तंजरजगदादि-
व्याधिमचिरात् ॥ ७२ ॥ अथवातगजांकुशोरसः ॥ मृतंमृतं
लोहंवल्लिमपिचताप्यंविषशिवेसुमाक्षीकाष्टंगीत्रिकतुकसमंदं-
कणमथो ॥ तथाप्यानिर्गुडीक्षवममलंमुंदिजरसैर्दिनंमर्द्यंवात-
द्विरदशमनचांकुशमदः ॥ ७३ ॥ सन्ध्यस्थिवातकरदिप्रशमा-
यवल्लमस्यप्रसेव्यमपिवातगजांकुशस्य ॥ हन्यादशीतिमपि

वासगदद्विपानामेकोगजांकुशइतिप्रथितोजगत्याम् ॥ ७४ ॥
 अथरसोनाष्टकम् ॥ रसोनद्विगुसिधुजीरसज्जिकाकटुत्रयेऽ
 प्रपेषितैश्चमाषकैः प्रभक्षितैः सदागतिः ॥ विनाशमाशुप्रातिवैरु
 ककतैलयोगतः प्रवृद्धवैद्यभूमिपालसुश्रुतादिवर्णितम् ॥ ७५ ॥
 ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौशिरोग्रहः ॥ यदारक्तमाश्रित्यवा
 युः प्रकुर्व्याच्चिरासूक्ष्मकृष्णास्सपीठास्तुसूर्ध्वः ॥ असाध्यशि
 रोरुग्रहान्तस्तुतत्रशिरारुक्त्रियाऽभ्यंगतहस्तयश्च ॥ १ ॥
 अथजृम्भा ॥ २ यदानिलश्शवासमथैकमेवनिपीयवेगात्त्यज
 तिप्रकामम् ॥ आलस्यनिद्रासहितस्तुजृम्भासारयांसताम्बूलसु
 भोजनानि ॥ २ ॥ अथहनुग्रहः ॥ ३ जिह्वाविनिर्लेखनशु
 कभक्ष्यसंसेवनाद्वात्यभिघाततश्च ॥ हनुश्चवासुश्चहनुं प्रगृ
 ह्य प्रस्नंसयित्वाविचृतास्यतांच ॥ ३ ॥ वासं चृतास्यत्वमसुं ब्र
 ह्मच्छास्त्र्याच्चर्वणंभोजनभाषणादि ॥ करोत्यतस्तच्चिबुकंतु
 वैद्यभूयस्तुसंस्वेद्यविनामयेच्च ॥ ४ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 कर्णाद्रिचव्यानिचतसतोयैर्निष्ठीवनार्थं प्रथमतस्तु ॥ रसोन
 तैलैः परिमर्दयश्चात्संस्वेद्यतेनैवतदेवभोज्यम् ॥ ५ ॥ ससैन्यवं
 भूभिचितस्यतैलवस्तिविदध्यान्मृदुवन्हिनैव ॥ संस्वेद्यचिज्वासु
 फलंसुपक्वंसुरवेनिदध्यात्सगुडंविशेषात् ॥ ६ ॥ हनुग्रहश्शा
 म्यतिचाथजिह्वास्तंभस्ययसुक्ष्मणमेववक्ष्ये ॥ अथजिह्वा
 स्तंभः ॥ ४ ॥ वाग्वाहिनीयात्रशिरास्तितत्रवायुस्थितोचैरसनां
 विशेषात् ॥ ७ ॥ संस्तंभयित्वान्नविशेषयानवाचामनीशत्वमसौ
 करोति ॥ चिकित्सितन्तत्रयथाहितैरैकुर्व्याद्यथावस्थमथात्रवा

योः ॥८॥ ॥ अथ रास्नादिक्वाथः ॥ ॥ रास्नाशिवानागर
 देवदारुप्रसारिणीदीप्यदुरालभानाम् ॥ शतावरीपौष्करचूदा-
 रुबलाशदीगोक्षुरगुग्गुल्मानाम् ॥ ९ ॥ दुरालभासगवधपंचमूलपु-
 नर्नर्वैरुद्रमुगेन्द्रवक्त्रैः ॥ सुंढीसमंगातिविषाश्वगन्धापीयूषशैलेय
 शिलोद्भवेभ्यः ॥ १० ॥ तुल्यैः समस्तैर्हृषुषासुतानां क्वाथोन्नतद्वन्मि-
 सिसंयुतानां ॥ गंडूषसंधारितएवजिह्वास्तंभनिहत्याशुनचित्रम-
 त्र ॥ ११ ॥ सन्ध्यस्थिमज्जागतवायुरोगाः सर्वांगगाः कं पशिरोग्रहा-
 द्याः ॥ पक्षापघातादितिजानुगुल्फकटिग्रहाः कुब्जसुरवास्तुस-
 र्वे ॥ १२ ॥ सामानिरामास्त्वथसप्तधातुगताश्चरोगाः प्रलयप्रयांति
 ॥ तथाहृतेऽनाहत रक्तवाते रास्नादिरात्रेयवभाणचैवम् ॥ १५ ॥
 अथमूकः ॥ धमनीः सकफस्तुवायुरेव बहुधा चृत्य चशब्दवाहि-
 नीः ॥ अवतिष्ठति यस्य सोत्रनूनमथमूकत्वयुतो निरन्तरम् ॥ १४ ॥
 ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ लवणाञ्जनलोधधातकीपलिकैर्ब-
 स्तिपयः प्रपेषितैः ॥ वचयाद्युतप्रस्थपाचितैरथसारस्वतहव्यसेव-
 नात् ॥ १५ ॥ जडगद्गदमूकमिच्छिनाः स्मृतिमेधाप्रतिभासुवाग्वचः
 ॥ प्रभवन्ति न चित्रमत्रावरवैद्याधिपतिप्रभाषितम् ॥ १६ ॥ इ-
 तिसारस्वतघृतम् ॥ अथमिच्छिनाः ॥ धमनीः खलुशब्दवा-
 हिकायदिचाक्रम्यचनासिकाश्रितः ॥ प्रबलस्तु प्रभञ्जनोतदारव-
 लुपस्यापि स मिभिनं वदेत् ॥ १७ ॥ ६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 निशाचचाकुष्ठकणाजमोदायष्टीसलोकापदुर्जीरकाणाम् ॥ चूर्णं
 समानां मेधुकाचितानां गोसर्पिषालोड्यनरो वलित्य ॥ १८ ॥ घ-
 नस्वरः कोकिलनिस्सवनश्च मेधां स्मृतिं शास्त्रचमक्रियांच ॥ लभे

चवाचस्पतितुल्यवाचमेकाधिकैर्विंशतिवासैरेव ॥ १९ ॥
 इतिकल्याणकावलेहः ॥ अथगङ्गदः ॥ ७ ॥ धमनीःस्वल्गुश
 ब्दवाहिनीर्यदिचाक्रम्यहितालुसंस्थितः ॥ सकफोऽनिलएवकेव
 लंप्रतिकुर्यात्स्वल्गुगङ्गदंनरम् ॥ २० ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 कृमिशत्रुचवाभयाकटुत्रयब्राह्मीवृषशिशुचित्रकैः ॥ लवणोत्तम
 पणिकासमेरुथप्ताङ्गीसहितैस्तुपाठया ॥ २१ ॥ सुशृतञ्ज्वघृतञ्ज
 छागिनीपयसासिद्धमलंनिरन्तरम् ॥ प्रभजनूविलभेदसंशयस्य
 तिमेधासुवर्चासिगङ्गदी ॥ २२ ॥ इतिसारस्वतंघृतम् ॥ अथ
 प्रलापः ॥ ८ ॥ स्वहेतुकोपमेत्यवायुरेवकोसलेः प्रलापमाशु
 कारयेद्विशेषतोजनस्तदा ॥ निरर्थकंवचोवदेदसंयतन्तुनित्यशः
 संसंभ्रमंवलोकयेन्निवारितोपिभूरिशः ॥ २३ ॥ अथास्यप्रती
 कारः ॥ नताश्वगन्धावरतिक्तत्किादशांघ्रिपाठीरघनादिका-
 नाम् ॥ उसीरद्राक्षायुतशंखयुष्मीसभारतीरैवतसंयुतानाम् ॥ २४
 ॥ कृतः कषायोमधुसंयुतश्चपीतोन्नित्यंवरवैद्यभूयात् ॥ श्रुत्वा
 देलापप्रशमायन्नूनमदूरतोदूरतरंवद्वा ॥ २५ ॥ अथरसाज्ञा
 नवायुः ॥ ९ ॥ शुक्तेन्नेनरसान्वेतिरसज्ञारसनायदा ॥ मधुरमंभृ
 तीलुक्तंरसांजनं बुधैस्तदा ॥ २६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 त्रिकटुकपटुचुक्रैराजिकाकृष्णजीरैरनलमरिचशुंठीपिप्यलीकलि
 जैश्च ॥ रसनमभिविधैर्षज्जातजन्तुः कदापिप्रभवतिबहुधावैभोज
 नान्भोक्तुमिषाः ॥ २७ ॥ अथलकुशून्यता ॥ १० ॥ लचिस्यू-
 श्यमानोनशीतोष्णतीव्रमृदून्वेतितद्गृह्णाच्छून्यतासा ॥ प्रसुप्तं
 तमेकैवैद्याधिराजाजगुः प्रायशोक्तमोक्षन्तुतत्र ॥ २८ ॥ अथा

स्यप्रतीकारः॥ एरंडतैलं त्रिफलाहृताशगोभूत्रगोहृद्यविषाणि
प्रक्ता॥ समर्द्धयेत्तैरखिलांगमस्य प्रसुप्तवातातुरदीनजंतोः॥२८॥
॥ अथान्यच्चधूपः॥ लवणागुरुतैलैरनलविदग्धैर्वरधूपैर्धूपित-
देहोप्यपगतामोहं स्तनुशुद्धिम्॥ लभतेऽनिलसुप्तं त्वचिपरिगुप्तं परि-
तप्तम् मृदुरवरशीतंतनुपरिनीतंतद्दुद्धिम्॥२९॥ ॥ अथार्द्रित
वायुः॥ उज्ज्वैर्याहरतस्तथानिकठिनांस्त्रवादतो जृम्भतो भ्राशाद्वा
विषमाशानाच्च हसतो मूर्द्धाक्षिना सौष्ठवः॥ वायुर्वाचिबुकेलला
टफलकेतस्सर्वमन्धिषलं वक्रं वक्रमथार्द्रमाशुपरितो वाप्यर्द्धये-
ददिते॥३०॥ ग्रीवापवर्त्तते तत्र चार्गंगः शिरसस्तथा॥ प्रकंपश्चि
बुकदन्तादितत्तत्पार्श्वे च वेदना॥३१॥ अथास्यप्रतीकारः॥
दशमूलरसेः पयोयुतैस्तिलतैलं रबलुजीबनीयकैः॥ शततैलमिदं
चर्मर्दनादिषु पानाननुवासनादिषु॥३२॥ उदितं विदितन्तथात्रवा
प्यनिलघ्नान्यथमर्दनानिच॥ अशनानि च यानितानि वाप्युपनाहा
वरधूपनानिच॥३३॥ अथवातादितम्॥ लालाश्रावातव
यथास्फुरणकास्तद्वन्नोर्वैवचग्राहोवाश्वथुस्तथोष्ठयुगलेस्थौ-
त्यं च वातादिते॥ अथास्यप्रतीकारः॥ क्षीरं तत्र दशांघ्रिसंभृत-
जलैर्बीमातुलुंगीरसैर्वापञ्चाघ्रिजले स्तथापि बलया नित्यं पिबेद्दे-
मान्॥३४॥ अन्यच्च॥ ह्रैयंगवीनेन च माषपिंडं जाध्वारसैर्मौस-
मैश्च सुगन्धम्॥ पीत्वा दशांघ्रिप्रभवं पिबेच्च भुक्तो परिष्ठादृतमत्रये-
यम्॥३५॥ वस्त्यभ्यञ्जननस्यानिस्वेदना निपुनः पुनः॥ वा-
तादितौ नरो नित्यं निषेचे च सुस्वायवै॥३६॥ अथपित्तादितं॥
पित्तादितं पीतसुरबीज्वरार्त्तस्तृणानुरोमोहसुतः सधूमः॥ तत्रापि

शीतांश्चभजेच्चतैलान्वस्तिघृतेनैवचसंविदध्यात्॥३७॥ अ-
 थास्यप्रतीकारः॥ पिनादितेपयःपानंकेवलंसंप्रशस्यते॥जि-
 स्तीभूताननेभूकेसदाहेव्यथचार्हिते॥३८॥ चानपित्तप्रतीकारंशि-
 रसोरेचनंहितम्॥ शिरसोरक्तमोक्षंवादाहेपित्तप्रसेवनम्॥३९॥
 अधिकफार्दितम्॥ शोथस्तुगंडेशिरसीहमन्यायास्तंभउक्तस्तु-
 कफार्दितेहि॥ सतीक्ष्णानरव्याचपुराणहव्यपानंनथाचात्रक-
 फप्रणाशि॥४०॥ अथास्यप्रतीकारः॥१४॥ कल्करसोनस्य
 सतैलमत्रपेयन्तथामर्दनमत्रकार्यम्॥ भोज्यान्नपानानिचबुं-
 हणानिवातप्रमांसप्रभवोदकानि॥४१॥ अथमन्यास्तंभः॥
 १५॥ दिवातिबीभत्सुविकारघोरोमहानसाध्यस्तचरःकदाचित्
 ॥ मनस्विन शुद्धजितेन्द्रियस्यकफादसृक्वायुभयस्तुरोगः॥४२॥
 मन्यास्तंभोरागउक्तस्तुतत्रसेव्यःकाथोदिग्जटासंभवस्तु॥ अथा-
 स्यप्रतीकारः॥ रूक्षंस्वेदंचापिनस्यंप्रयोज्यंकाथन्तद्वत्सुज्वमूली-
 शृतञ्च॥४३॥ अन्यच्च॥ कुक्कुटांडद्रवैराज्यसिन्धूद्रवैरुष्णकै-
 श्रापिघ्नीवांविमर्द्याथवातैलहृव्यैरथोष्णानुपत्रैश्चपीतैःसमावे-
 ष्यबद्धैश्चपूर्वोक्तमेव॥४४॥ अथबाहुशोषः॥१६॥ अंशदे-
 शाश्रितोवायुश्शारवाभेदंसबन्धनम्॥ असंभेदनशोषात्स्या-
 द्बाहुशोषस्सवेदनः॥४५॥ अथास्यप्रतीकारः॥ कल्याण-
 सर्पिःप्रपिबेच्चभुक्काबलाजटासैन्धवपक्वनीरम्॥ बाहुप्रशोषे-
 चकरस्थंवातेमन्यागतेस्तंभकरेचवायौ॥४६॥ अथापबाहु-
 कम्॥ बाहुस्थवायुस्तुशिरास्समस्तास्संकोचकुर्व्यादपबाहु-
 क्रन्तत्॥ अथास्यप्रतीकारः॥ बलाकषायेनतथात्मगुप्ता

सेनपीतेनजयेन्नितान्तम् ॥ ४७ ॥ अन्ययोगः ॥ नस्यन्तधोमा
 रसजविशेषान्माषैः शतंसेन्धवैतैलमाशु ॥ वातारिभूलोत्थरसेन
 नस्ययोगत्रयं वज्रभुजकरोति ॥ ४८ ॥ अथविश्वाची ॥ तल्ल-
 स्यप्रत्यंगुलिकंदुरायाबाहोस्तु पृष्ठतः सौरवलुतत्रबाह्वोः ॥ क-
 र्मक्षयंसंविदधीतसावैविश्वाचिकावैद्यन्तैरतोक्ता ॥ ४९ ॥ अ-
 थास्याप्रतीकारः ॥ दशमूलबलासुमाषकंप्रपिबेत्तैलघृताव्य
 मुत्तमम् ॥ अपिनस्यविधौतदीरितंयदिसायन्तनभोजनात्परं ॥
 ५० ॥ अन्ययोगः ॥ माषोग्रगन्धादशमूलहिंगुरास्नाबलासै-
 न्धवनागैरैश्च ॥ तैलंपचेच्चापिशतावरीजरसेनतत्पूर्वभुजानरेण
 ॥ ५१ ॥ पीतन्तथानस्यविधानमस्यविश्वाचिकाव्याधिविनाशना-
 या ॥ सदागतौपक्षगतेऽर्द्धितैपितथापचाहौबहुधानिषेव्यम् ॥
 ५२ ॥ अथोर्ध्ववातः ॥ वायुः कफेनापिचमारुतेनतेनाहते
 यः प्रकरोतिनूनम् ॥ उद्गारबाहुल्यमतोर्ध्ववातमाचक्षतेशास्त्र
 विदःपुराणाः ॥ ५३ ॥ अथोप्रतीकारः ॥ दशभागमिदंचनाग
 रंसममेभिः खलु वृद्धदारुकम् ॥ शिवनेत्रमिताहरीतकीत्रयभा-
 गोन्मितवृद्धहिंगुकम् ॥ ५४ ॥ अनलस्यचभागमेकमेवमुदितं सै-
 न्धवभागमेकमेव ॥ अपहन्ति तथोर्ध्ववातमुग्रं गजयूथंचहरिर्यथै-
 वमुक्तम् ॥ ५५ ॥ इतिशुल्कादिचूर्णम् ॥ अथाध्मानम् ॥ २०
 सादोपमत्पुग्ररुजंचवातनिरोधनाद्देजरंयदैव ॥ आध्मातमा-
 ध्मानमुशान्तिपूर्वैकुर्यादथ ॥ स्मिन्खलुलंघनंप्राक् ॥ ५५ ॥ ॥
 अथास्यप्रतीकारः ॥ कुर्यात्तिथादीपनपाचनानिप्रयोजयेद्दे-
 फलवर्तिकादीन् ॥ विशोधनंवारखलुवस्तिकर्मकुर्याद्विषकृशास्त्र

विधिं विचार्य ॥५६॥ अथपिप्पलीचूर्णम् ॥ कृष्णाकर्षमि
 तापलोमिति त्रिहृततुल्या तथा शर्कराचूर्णाकृत्य समस्तमक्षतु-
 लितं संसेवितं माक्षिकैः ॥ कुष्ठं ह्येवमवती सदा रुलवणैस्सैर्वरीहिं
 गुभिलैः पश्चात्तु विशेषतो निगदितश्चाध्मानदारीभृशम् ॥५७॥
 लेपश्चाद्धेन ॥ अथ प्रत्याध्मानम् ॥ विमुक्तपार्श्वहृदयंतदेव
 मामाशयोत्थं प्रति पूर्वमुक्तम् ॥ आध्मानमत्रैव कफेन नूनमुपाद-
 वंचोदरसंस्थवन्हेः ॥५८॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ प्रत्या-
 ध्माने छर्द्दनं लंघनं प्राकृतहृत्कुर्यात्पानं दीपनं च ॥ कुर्यात्तद्वह-
 स्तिकर्मार्थवक्ष्ये प्रत्याध्माने सेवि तज्यो न रात्रः ॥५९॥ अथ
 नाराचविधिः ॥ श्यामारग्वधदन्तिकामलत्रिद्वद्वागान्पलेका
 न्नपृथक्प्रत्येकं प्रपचेज्जलाढकधुगेतद्वत्सुही संयुता च ॥ तस्यानी-
 यमथोष्णमांशमखिलं सद्द्रुतं भिषङ्नीत्वानिस्तुषदन्तिबीज-
 पलकं सत्सूक्ष्मवस्त्रेन वस् ॥६०॥ बध्नातच्छिथिलं पचेदथ पुनर्ग्री-
 वह्वनं तद्वेत्तन्नीरेखलुखल्वगोपुनरथोजैपालभागात्क्षिपेत् ॥
 अष्टौ = राम ३ मिताश्चलोकतअथोद्वौद्वौ शिवाशं करोद्वौ भागौ म-
 रिचादथोखलुपुनस्संमर्दगाढं दृढम् ॥६१॥ नाराचनामारसनाय-
 कोयमाध्मानमानाहसशूलशुल्या च ॥ सर्वोदरार्तस्य गदानि हन्या-
 दध्मानमन्यत्प्रतिशब्दपूर्वम् ॥६२॥ भुञ्जीत शुञ्जै कमितं सुशी-
 तनीरेणवेगेशमितेततस्तु ॥ दध्योदनसैन्धवसंयुतं वा दध्योदनं शर्क-
 रयासमेतम् ॥६३॥ अथाऽष्टौला ॥२२॥ नाभेरधस्तादचल-
 श्वलोवात्तद्विष्टालिकावस्तुधनोपि ग्रन्थिः ॥ ऊर्ध्वायतश्चोन्नतवासुजा-
 तामष्टौलिकान्तां भिषजो वदन्ति ॥६४॥ कुर्याद्द्विर्गमिनिरोधनं

साहिंवाष्टकेनीष्वाजलेननित्यम् ॥ संसेवितेनाशुविनाशमेतित
 नाशनार्थपरमुच्यते ॥ ६५ ॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ ॥
 हिंमृगन्धाविदशुक्त्यजाजीजयासधान्याक्षधवामयैश्च ॥ निकुं
 भकुंभप्रभवैश्च दन्त्याश्चूर्णैश्च भागोत्तरवर्द्धितैश्च ॥ ६६ ॥ पीतैश्च
 कोष्ठीजलेन कोष्ठरुजश्च गुल्मोदरजाठराये ॥ अष्टीलिकाद्याः प्र
 शमप्रयान्तिसर्वचिकित्सानिपुणावदन्ति ॥ ६७ ॥ अथप्रत्यष्टीला
 ॥ एतामेवरुजावितामथशकृद्वायोश्च संरोधिनां धूत्रस्यापि च ति
 र्यगुत्थिततरां नानागदैः संयुताम् ॥ अष्टीलां प्रतिपूर्वकां परिजगु
 र्वेद्याश्च हिंवाष्टकम् सेव्यं तत्र विलोममानतुलितं तद्गोगनाशाय-
 हि ॥ ६८ ॥ अथात्रमूत्रावरोधप्रतीकारः ॥ बलाजटात्वचस्मि
 तासु चूर्णितान्नुकार्षिकम् निषेवयेत् रावमर्द्धमाशगोपयोनितम् ॥
 हरीतकीविभीतकामलानि वासुतायसस्सु चूर्णितानि माक्षिकेण मू
 त्ररोधशान्तये ॥ ६९ ॥ अथमूत्रनिग्रहः ॥ ७० ॥ बस्तिस्थवायुः कु
 पितशिरासुशोषं प्रकुर्याद्यदि निग्रहस्यात् ॥ मूत्रस्थतो देन च्युति
 स्वकस्मात्सेव्यं जवक्षारसितासु चूर्णम् ॥ ७१ ॥ अथास्यप्रती
 कारः ॥ कल्केनामलकीभवेन विधिवत्कुष्माण्डबीजस्य वा कर्क
 षास्तु सुबीजजेन बहुधा बस्तिं विलिंपेत्ततः ॥ ७२ ॥ तेनैकेन च-
 मूत्रनिग्रहगदोनाशं प्रयान्ति ध्रुवं योगानां त्रितयं सुवेद्यं भणितं सू
 त्रं बहिः सारयेत् ॥ ७३ ॥ अथग्रधसी ॥ क्रमात्स्निग्धगूर्वोरुक्
 रीसपृष्ठसज्जानुजंघापदमास्थितो सौ ॥ गृण्हाति वायुः खलु गृ
 धसीति संस्तभसस्पन्दसरुक्रमनोदैः ॥ ७४ ॥ स्तंभताज्जानुजंघो
 रुसंधीनां स्फुटनं भृशम् ॥ वायुजायां भवेत्तोदोदे हेचातीव वक्रता

॥७३॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ गृध्रस्यां प्रथमं नरञ्च वम
नेनैकेन दीप्तानलं ज्ञात्वा वैद्यवरो निराममसकृत्सद्वृत्तिभिस्स-
ञ्चरेत् ॥ नोर्द्ध्वं शुद्धिं यावदेवमुजो बस्तिनतावच्चरेद्दृष्टमस्य
न्येच हृतं यथा रवलुतथा स्नेहो भवेत्सर्वथा ७४ ॥ अथान्ययो-
गः ॥ एरंडबीजानि निकुट्य दुग्धे संपाच्य तत्पायसमेव भुक्त्वा
॥ शूलं च कट्यास्त्वथ गृध्रसीवा हन्याच्च तैलार्द्रकमातुलुंगैः ॥
७५ ॥ अन्यच्च ॥ घृतैस्तु कुंकुमं सगुडं पिबेत्तद्रोगस्य संधप्रलया-
यनित्यम् ॥ प्रगृध्रसीवा तबलाशजान्यासवान् हिमान्धेन च गौर-
चेणा ॥ ७६ ॥ मुरवप्रसेकेन च तन्द्रया च सप्तकविद्वेषयुता तु त-
स्याम् ॥ ७७ ॥ रुक्कतैलेन च धेनुसूत्रं समागधी चूर्णमलं पिबेद्वा
॥ ७८ ॥ अन्ययोगः ॥ मृगेन्द्रास्य दंती कषायस्तथारग्वधै-
रंडतैलेन पीनो विशेषात् ॥ प्रकृष्टा प्रगृध्रस्य लं नाशमेति प्रया-
ते गतिं तन्निरुद्धं लभेच्च ॥ ७९ ॥ अथ पञ्चशूली वायुः ॥
जङ्घा पार्श्वत्रिकोरुषपि च चलितः पृष्ठदेशे च शूलं कुर्याद्वा ह्याम-
लिमश्वपशु अपि वा पञ्चशूली स वायुः ॥ रास्त्रैरंडा मृता रग्व-
धसु मनसां काष्ठकैश्च त्रिकंदैः क्वाथो वै भव्यपत्रैर्भवनजरजोयु-
क्त एवात्र सेव्यः ॥ ८० ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ पथ्याक्षाम-
लकी फलक्रमशः तं प्रात्वा द्विभागं पुरः प्रस्थे कंच जलैः कद्रोण उषि-
तं रात्रौ प्रभाते पुनः ॥ लौहे पात्रवरे शृता हर्मखिलं सद्रस्त्रपूतं पु-
नः संपाच्य नलतो वता र्ध्वं च ततो द्रव्याणि चैतानि तु ॥ ८१ ॥ जंतु-
घ्नत्रिफला मृतामगधजादन्ती त्रिचून्नागरान्सञ्चूर्ण्यार्द्रपलां नित-
त्रमरिचैर्युक्तान्यलं प्रक्षिपेत् ॥ पानीयं त्वशनं यथेष्टमसकृत्सी

लातुमुक्तेपिचमुक्तोचूतनखंजतांचजठराण्यापांडुतांगभूसीम् ॥
 ८१॥ गुल्मपूद्गकजंदरेचसहसापामास्त्रवातौतथापथ्यादिप्रथित
 स्तुगुगुलुरलंकुर्याच्चनागोपमम् ॥ मातुव्येसबलंजवेनतुरगंदे
 हेदृढमानवंनेत्रेगृध्रसमेक्षतस्यसहसासंधानकोपुष्टिदः ॥ ८२॥
 ॥ अथखंजः ॥ २८ ॥ कट्याश्रितोवायुरथोत्रसम्प्रोयाःकंदुरा
 स्ताश्रसमाक्षिपेच्च ॥ खञ्जस्तदायैमनुजस्त्वथैकपादस्तथाचा-
 स्यविकिसितंहि ॥ ८३ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ आभाकुंड
 लिनीवरीसहपुष्यामाजवानीशरीरात्मागोक्षुरपीवरीमिसि
 जगदीत्येसमेश्वर्णितैः ॥ तुल्यंकोशिकमब्रह्म्यमुचितं तस्या
 र्द्धभागक्षिपेदक्षार्द्धसुरयाचकोलपयसाक्षीरेणयूषेस्तथा ॥
 ८४ ॥ तद्वन्मांसरसेनभुक्तमसकृत्संध्यस्थिवातेतथामज्जा
 स्थायुगतेकदिग्रहयुतेबाहुस्थितेपृष्ठगे ॥ गृध्रस्याचहनुस्थिते
 पदयुगेजानुस्थितेचाकफेयातेवातगदेचयोनिजगदेभग्रास्थि
 खंजेक्षते ॥ ८५ ॥ अथकलायखंजः ॥ नाभेरधस्ताद्वच्छ
 न्यःकम्पतेचयदावधि ॥ कलायखञ्जउक्तोसौमुक्तसन्धिप्र
 बन्धनः ॥ ८६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ शृंगचर्मरवुरवर्जि
 तमाजंमांसमेवदशमूलसमेतम् ॥ द्रोणमानजलपाचितपा
 दंकाथमत्रनिलतैलसमेतम् ॥ ८७ ॥ जीवनीयगणदुग्धस
 मेतत्सस्थमानतुलितंखलुयष्ट्या ॥ साधितं चसरसनवव-
 र्याश्चागलायमखिलार्तिहरंहि ॥ ८८ ॥ अर्दितेगृध्रसीकुब
 जखंजापतन्त्रेऽपतानेचमूकेतथामिभिनेपि ॥ कर्णशूलेचख
 लोथपङ्क्तौतथाकर्णबाधिर्यपुक्तेचवायौसमस्ते ॥ तैलमेत-

हृतं चापि संपाचनीयं विधिज्ञैर्भिषग्भिर्नार्थं तथैव ॥ भोज
 नार्थं परं सर्ववातप्रभूतास्समस्तागदागद्गदाद्यास्तु नस्युः ॥ ८९
 अथ पंगुः ॥ सक्मोः कट्याश्रितो वायुः कंदुरामाक्षिपेद्यदा
 ॥ पादयोश्च द्वयोर्जन्तुः स पञ्चापंगुरुच्यते ॥ ९० ॥ अथा
 स्यप्रतीकारः ॥ ज्योषामृताकुष्ठशटीवचाभिरास्नाकणामू
 लसुंसेन्यैश्च ॥ दार्व्यश्वगंधामधुकामरैश्च कल्कीकृतैरक्ष
 मितैस्समस्तैः ॥ ९१ ॥ तैलपचेन्मन्दहृताशनेन यातेषु सर्वेषु हि
 तं विशेषात् ॥ शिरोक्षिरोगेतिभिरेर्दितेपियातेऽपदन्तेऽस्तुतिशू
 लरोगे ॥ ९२ ॥ ह्रुद्यहेपक्षहतौ च रवंजेपंगौ च पांगुल्यगदेऽप
 बाहौ ॥ बाहूघ्रिघ्रीवाशिरसांगदे च त्वपानवस्तीप्यथमर्द्धने
 पि ॥ ९३ ॥ अथ क्रोष्ठुशीर्षम् ॥ सदागत्यस्त्रजश्शोथोम
 ध्येजानोमहारुजः ॥ क्रोष्ठुशीर्षसमस्थूलोवातोऽसौ क्रोष्ठुशी
 र्षकः ॥ ९४ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ अमृतात्रिफलाजलैः
 घुरःघुनरन्यत्पयसारुबूकजम् ॥ प्रपिबेदथ नैलमेव वाप्रथित
 ज्वात्रतथैव चृद्धदारु ॥ ९५ ॥ अन्ययोगो नन्दादोहाया ॥ ॥
 तित्तिरिपत्तरसंयुक्तं गुग्गुलुमेहि ॥ जंबुकशिरगजनाशे सिंहमये
 हि ॥ ९६ ॥ वातरक्तहरमौषधमुग्रम् क्रोष्ठुशीर्षहस्मेव प्रसिद्धम्
 ॥ सुश्रुतादिमुनयोजगदुस्ते वैद्यशास्त्ररचनाघटिताये ॥ ९७
 ॥ अथ रवल्ली ॥ जंघोरुग्रादकरमूलशिरावमोक्षरवल्लीकरो
 तिसहस्रात्रयिशूलरोगान् ॥ कल्कस्तुकुष्ठगदसेन्यवजस्सुतैल
 युक्तः स्सुरबोष्णमभिमर्द्यनिवारयेत्ताम् ॥ ९८ ॥ अथान्यग्री
 वाः ॥ मल्लान्तकुष्ठामरदारुसिक्थशुंध्यम्लतैलैश्च पदुप्रयुक्तैः

कल्कीकृतैः कोष्ठातैर्विशेषास्त्वल्लीविजेयाभिषजात्यकाले
 ॥९९॥ अन्योयोगः॥ अम्रितसवरलोहशलाकातापता
 पितपदद्वयमारात्॥ रवहिकागदसदागतिराशुतविहायय
 ततेपरिगच्छुम्॥ १००॥ अथवातकंदकः॥ गुल्फाश्रितं
 वातेनरुक्पादेविषमेश्रमात्॥ न्यस्तेवाजायनेतत्रशानकंदं
 जगुर्बुधाः॥ १०१॥ अथास्यप्रतीकारः॥ रक्तावसेचनपद
 द्वयसूचिदाहारेण्डतैलवरपानमुशन्तित्र॥ अथपाददाहः
 ३४॥ वातस्तुपित्तरुधिरेणचचक्रमाद्वैपादद्वयेचसतन
 म्प्रकरोतिदाहम्॥ १०२॥ अथास्यप्रतीकारः॥ तपाददा
 हंशतशीतनीरसंपेषितैर्निष्कुलितैर्मसूरैः॥ संपेष्यपादद्वयले
 पितैस्तुसमार्जितैश्चोष्णजलैर्निहन्यात्॥ १०३॥ अन्ययो
 गः॥ नदादोहा॥ नवनीतंयदिलिसंपादतलेहि पदतल
 दाहविनाशस्सत्यमेहि॥ १०४॥ अथपादहर्षः॥ बला
 शवातकोपतःप्रदृष्यतेपदद्वयम् प्रसुसताभवेद्युबचपादहर्ष
 ईरितः॥ रुक्कविल्वकाशमरीबलाश्वगन्धिकांघ्रिभिस्तुलैक
 मानसंमितैःपृथक्पृथक्प्रपेषितैः॥ १०५॥ जलैस्तथैवपाद
 लायुतैश्चवेदद्रोणकैर्विपाचितैस्तुपादहीनसंशतैःकषायकैः
 शतावरीनतामरखगभिहिंमुदन्निकाकमीधसज्जुदीनलंस
 मंगयासमस्तथा॥ १०६॥ सरास्त्रयाचसैन्धवैर्विषकमाश्रत
 तैलकंविमर्दितंसदागतिकफान्वितंविनाशयेत्॥ समस्तवा
 युरोगहृत्समस्तपित्तनाशकं कफापहंपरस्मृतंचपादहर्षना
 शनम्॥ १०७॥ अथ्यंगयानां वपिबस्तिकर्मनिस्थतथानेन-

विधायसम्पक् ॥ यद्यत्रयुक्तं च तदेव तत्र वैद्याधिराजो विजयेच्च
 रोगान् ॥ १०७ ॥ अथाक्षेपकः ॥ ३५ ॥ धमनीः सकलाः प्रपञ्च-
 नः कुपितोऽप्येति सुहृद्भुवश्चरः ॥ तनुमाक्षिपती ह सर्वतोभिष-
 जाक्षेपकवायुरीरितः ॥ १०८ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ आ-
 क्षेपवायौ च शिरविमोक्षं कुर्यात्सु वैद्यस्तु यथाक्रमेण ॥ रास्माग्नि-
 कृष्णा बहुपुत्रवित्त्वगो कंदकैः सैन्धवपुष्कराभ्याम् ॥ १०९ ॥ संसे-
 वितं चाशुसमं प्रपिष्टैर्घृतं हिवातार्तिहरं विशेषात् ॥ रास्मादिकं वैद्य-
 यैर्यथार्थमुक्तञ्च शास्त्रे विदितं समस्तैः ॥ ११० ॥ अथ दंडकाक्षे-
 पः ॥ ३६ ॥ स्तभ्रातिपाण्यग्निशिरोसि पृष्ठश्रोण्योस्तु वायुः खलु
 दंडकादिः ॥ आक्षेपको साध्यतमो भिषग्भि राद्यैश्चिकित्स्यो न
 कदापि धीरैः ॥ १११ ॥ इति दण्डकाक्षेपोऽचिकित्स्यः ॥ ॥
 अथ दंडापतानकः ॥ ३७ ॥ कफावृतः प्रपञ्जनो यदा धमन्यवस्थि-
 तः सदंडकापतानकः करोति दंडवत्तनुं ॥ ११२ ॥ अथैतस्य प्रती-
 कारः ॥ बलामूलकाद्यैरपि च दशमूलीश्रुतजलेः ज्वोत्थैः
 कोलत्थैर्वसुवसुभिर्नैः सैन्धवयुतैः ॥ कुलित्यानां काद्यैरथ सु-
 पयसां तैलममलं श्रुतन्तद्वागैकं मधुरगणवक्ष्यौषधिगणैः ॥
 ११३ ॥ नतं कुष्ठं रालं त्रिदशवरदारुं मिसिमलं सपत्रं मंजिष्ठाऽगु-
 रुशतजटापद्मकजटाः ॥ तथो घ्राशैलेयं त्रुद्रिहयसुगन्धाश्च स-
 रलंसकालामज्जिष्ठाद्वयपर्णिका व्यासपर्वण्यः ॥ ११४ ॥ सु-
 सिद्धञ्जैताभिः प्रथितमखिलव्याधिहरणे बलाद्यंसत्तैलं हरति-
 सहसा क्षेपकगदम् ॥ सुवर्णाद्वेपात्रे रजतरचिते वाप्यथ घटे नि-
 धायां थोत द्दूरणिमणिकाचादिजनिते ॥ ११५ ॥ विशेषा

संसेव्यं नृपतिनृपमान्यैश्च धनिभिः प्रसूताभिस्तद्बलविपुलं
सन्तानजनकम् ॥ बलाद्यं बन्ध्याभिः प्रकृतिसुकुमारैर्बृहदिदं
विज्ञाशायास्तेषादिकगदगणस्याशुभितराम् ॥ ११६ ॥ हिकाका
शश्वासगुल्माधिमन्थभ्रमक्षैण्यक्षीणवीर्यक्षयादीन् ॥ क्षी
णवातं चान्नवृद्धिं विशेषाङ्गन्यासीतं नस्य वस्ति प्रलेपैः ॥ ११७
॥ अथान्तरायामः ॥ १८ ॥ सर्वांगुलीगुल्फसुजातरोरोद्ध
त्कंठसंस्थस्तुप्रभञ्जनोलम् ॥ क्षिपत्यथोत्त्रेगतएवनाडीः स्ना
युमितत्राशुविरुत्तनेत्रः ॥ ११८ ॥ कफम्बमक्षभ्रमसुपाश्र्वकस्सं
स्तब्धाहनुंचास्यधनुर्धैव ॥ विनामयेच्चान्नरतोविशेषास्तो
भ्यन्तरायामउदीरितस्तु ॥ ११९ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
अथसदागतिशत्रुतुलां पचेदपिचद्रोणजलेश्वतशेषके ॥ सुनि
लनैलमलंचगवांययोद्युततमं त्वथवेदमिदं भिषक् ॥ १२० ॥ अपि
चसैन्धवजीरकरुग्धनैस्त्रिकद्वगर्दभशाकसुसर्जकैः ॥ अपि
पयोम्रततीद्वयश्रेयसीजटिलयाक्षुरकेकिजलैः शृतम् ॥ १२१ ॥
अपितथाक्षमितैश्चपलाष्टकैर्वरसितैरपिरवन्दुभैरपि ॥ अप्यं
गनस्थादिषुभोजनेषुयुक्तंसदायातगदापहारि ॥ अधो
ध्रुवातेषुचपक्षघातेकुब्जेऽपवाहौ शिरसः प्रकंपे ॥ सेव्यः सदे
वाशुभिषक् प्रणीतशास्त्रोदितं तैलमलं विशेषात् ॥ १२३ ॥ अथो
न्नरायामसदागतौ च शिरोक्षिरोगेऽर्दितवातजाते ॥ सकण्डुरा
स्नायुशिरासुजातान् रोगानि हंत्याशुचनैलमेतत् ॥ १२४ ॥
अथाबाह्यायामवायुः ॥ महाहेतुभिर्वाबलीवायुरेव शिराः
कण्डुरास्नायवः पृष्ठगाश्च ॥ तथैवात्रमन्यासुसंस्थास्तु बाह्या

विशोष्याथवात्येधिनग्नीकरोति॥१२५॥ सबात्यादिरायाम्
 वायुस्तुतत्रविमर्द्यसुतैलंविशेषेणवक्ष्ये॥द्विपर्णाबिलापुत्रि
 णीवातशत्रुधनाध्यक्षपूर्तीकवातारिमूलैः॥१२६॥ शताब्दा
 रसैःकंठकारीजटाभिःपल्लेकप्रमाणैश्चप्रस्थंनितानाम्॥सु
 तैलंपचेत्काथकल्कैःपयोभिर्गवांछागिनीनांतथावेदभागैः
 ॥१२७॥गजाश्वानरावातप्रभाश्चकेचित्तथाजन्तवोगोमुखवान्येपि
 सर्वे॥समस्तांगपीडाविनिर्मुक्तदेहास्सदायातरोगैश्चसर्वैर्वि
 मुक्ताः॥१२८॥ तथाऽयानरोगेऽश्मरीशर्करासुक्षयेपितरेकेऽ
 र्दितेवातरक्ते॥अथोकामलायांतथापांडुरोगेसशूलैल्लदिमा
 यशो—वीर्यहीने॥१२९॥विशेषाद्विमर्द्यचपीत्वापिवन्ध्या
 लभेत्पुत्रिकासुतसंधान्वलाढ्यान्॥परंविष्णुतैलंचविष्णुप्रणी
 तंहरेर्द्वात्यमायाममेवंचवायोः॥१३०॥१९॥ अथधनुस्तंभाः
 ॥ धनुर्विनमयतिसहसावायुर्दुष्टोयदैवमनुजानाम्॥त
 नुमपिसहसाकुरुतेनम्रसधनुस्तंभउक्तोवै॥१३१॥ प्रतीकारः
 ॥ प्रसारिणीछिन्नरुहाबलानामेरंडद्विभूलशतावरीणाम्॥कि
 रातवाराहश्रुतीयत्नानांशतंशतंकुल्यजलार्मणेहि॥१३२॥विषा
 न्यपादंपरिगृह्यतेनमांसोदकंपकमलंचकोष्ठः॥दुग्धन्दधेर्म
 ण्डयुतन्तुसूक्तमस्लेनकांजीकमथोद्विभागम्॥१३३॥शुंठीवि
 वाब्दशटिकात्रुटियत्रकानिनतारुणारुकसितचन्दनानि॥पल्ले
 कमानानिचकत्कितानिपृथक्पृथक्पेष्यनियोजितानि॥१३४
 ॥रामोवणैर्मत्स्यकगन्धयाचपाज्वालिसूत्र्याहिसुभूतकेशी॥
 प्रसारिणीचन्दनजीवनीयैःकृष्णागुरुःकटुकरोहिणिकादिका

भिः ॥ १३५ ॥ पचेच्चतैलं भिषगत्रयुक्त्या नियोज्यवातानि रवि-
लोत्तजस्त्रम् ॥ निहन्ति नित्यं परिशीलनेन प्रायोधनुस्तंभगदंक्ष-
णेन ॥ १३६ ॥ अश्वागजावातज रोगमुक्तानरास्समस्तांगजप-
क्षघातैः ॥ एकांगसंस्थैर रविलैश्च वानैः समुक्तदेहास्सुखिनो भ-
वन्ति ॥ १३७ ॥ आत्रेय भणितं तैलं प्रसारिण्याः प्रभावतः ॥ ध-
नुस्तंभापतानौ च निहन्ति विनिषेवितम् ॥ १३८ ॥ अथ कुब्ज-
वायुः ॥ १३९ ॥ तृत्पृष्ठमाक्रम्य सरुक् प्रकुप्यति धोन्नतं यत्र च कु-
ब्जवायुः ॥ तत्राशु वैद्यस्तु प्रसारिणीनां शतं शतं कुल्यपुथक् पृ-
थक् च ॥ १३९ ॥ तोयार्मणेषां च पादशेषे तैलं पयोभिर्दधि-
काञ्जिकाभ्यां ॥ पचेद्विभागैर रविलैश्च कल्कैः पलद्वयैश्चित्र-
कपिप्यलीनाम् ॥ १४० ॥ मूलैश्च सिन्धूत्थसुनाककाष्ठै रास्ना-
करीन्द्राचपलाजराभिः ॥ प्रसारिणीनां च तथा जराभिर्भ-
क्ष्वातकैर्मन्दहुताशनेन ॥ १४१ ॥ मिस्थानथैव मधुकेन च कुब्ज-
वातश्लेष्मान्वितान् वातगदान् निहन्यात् ॥ ॥ नारीनराणां
मपि वातं जातान् शीतिमेतद्दिनिहन्ति शीघ्रम् ॥ १४२ ॥ शिरःपृ-
ष्ठग्रीवाहनुस्तंभकुब्जसंपुत्तरवंजत्ववातेऽर्दिते हि ॥ परन्तैल-
मेतद्दिमर्द्यं विशेषात् सकृद्वोन्नतं कुब्जवातं निहन्ति ॥ १४३ ॥
अथापतन्त्रो वायुः ॥ स्वैः कोपनैः कोपसुपेत्य वायुः स्थाना-
द्यदोर्द्व्यं प्रवर्तते हि ॥ संपीडयन्वाहृदयं च गत्वा शिरश्च शं-
खावपि पीडयन् हि ॥ १४४ ॥ गात्राणि न भ्राणि धनुः समानि च
क्षिप्य मोहोच्छ्वसना निकुर्वात् ॥ तदा जनस्तब्धविलोचनस्तु-
निमीलकः कूजति नृसंज्ञः ॥ १४५ ॥ कपोतवद्यत्र च सोपत-

न्नोनतत्रवस्तिवमननिस्तहम् ॥ कुर्यात्तथान्यत्कफमारुताभ्यां
 प्रध्वासकोच्छ्वासवहाधमन्यौ ॥ १४६ ॥ विरेचयेच्चाथविधिं
 विचार्ययं शीर्षरेकप्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ अतोभिधास्येप्रथमं प्र
 योगमल्पेनकालेनचरोगहारि ॥ १४७ ॥ जन्तुघ्नमारीचफणि
 ज्जशिशुबीजानिपिष्टारवलुनस्यमेषाम् ॥ प्रथम्यमानंनसि
 शीर्षरेकाद्वैद्यैर्विजैर्यौप्यथवापतंत्रः ॥ १४८ ॥ पंचश्लो० एका
 न्वयाः ॥ अन्यच्च ॥ हरीतकीवचाधूतैः सुसैंधवास्तवेतसै
 स्सुरास्त्रयार्द्रकान्वितैश्चपाचितैश्चतुहृतैः ॥ सुसेवितैर्विशेषतो
 ऽपतन्मवायुनाशनंप्रकीर्तितंचसु श्रुतादिवैद्यभूपवर्णितम् ॥
 १४९ ॥ अथापतानः ॥ हृष्टिसस्तप्यसंज्ञामपिचबहुधा
 नाशयित्वातुकण्ठेकूजत्येवंनरोवैहृदिचनियतंसुच्यमानेपि
 किंचित् ॥ लब्ध्वास्वास्थ्यं पुनरपिततोयातिमोहंसदायेवनेनै
 वंजगुरथपुनर्दारुणज्वापतानम् ॥ १५० ॥ अथास्यप्रतीका
 रः ॥ अपुताक्षमवेपनंत्वरमाणसाशुमुपाचरेत् यावदाशु
 नशय्यगोनिपतेच्चभूतलमेवसः ॥ तावदेवदशांघ्रिसंशतनी
 रमैवहिकेवलं पापयेन्मगधान्वितंपलवारिभक्तमथोततः ॥
 १५१ ॥ अन्ययोगश्च ॥ स्वेदस्तेलविमर्दनंचगदितंतीक्ष्ण
 ज्वनस्यन्ततः स्त्रोतश्चापिविशोधनं घृतमथोपेयं त्वष्टुत्कापु
 नः ॥ दध्यम्लं परिपीतमाशुमरिचैः स्नेहस्यवस्तिः पुनर्हंन्यु
 स्तेप्यपतानकंगदमलं वातप्रभूतं स्फुटम् ॥ १५२ ॥ अथप
 क्षघातः ॥ ४४ ॥ गृहीत्वार्द्धकायं शिरास्त्राशुशोषं विधाया
 श्ववायुश्चपक्षं विहन्ति ॥ समंसन्निबन्धान्विसोक्ष्यार्द्धदेहमक

मक्षमंरुत्तमन्यत्प्रकुर्यात् ॥ १५३ ॥ तमेकांगवातञ्च पक्षैकधा
तजगुः केचिदन्येपुराणास्सुवेद्याः ॥ ससंतापमूर्च्छा यदाहैः प्रयुक्तो
भवेत्तित्तश्लेष्मणाशोथयुक्तः ॥ १५४ ॥ तथागौरवशीतताचात्र
नित्याप्यथोवातजः केवलं साध्य उक्तः ॥ क्वचित्साध्यमन्येनयु
क्तस्तथापिन साध्याभवेद्यः क्षयोत्यस्तु तत्र ॥ १५५ ॥ अद्यो-
स्थप्रतीकारः ॥ माषात्पगुप्ताखिलवातशत्रुवाद्यालमूलीश-
तनीरमेकम् ॥ ससैन्धवंहिंशुयुतंविशेषात्पक्षैकघातंविनिहन्ति
शीघ्रम् ॥ १५६ ॥ माषिकेहिंशुसिन्धूत्येमाषाद्याश्लिषिकास्मृ-
ताः ॥ प्रांचालिमूलं पाञ्चालीरास्त्रालोकाभिः सैन्धवैः ॥ १५७ ॥
कन्तिकैर्माषनीरैश्चशृतं तैलंविशेषतः ॥ पक्षघातंनिहंत्याश-
वायुर्जलधरा निव ॥ १५८ ॥ अन्ययोगः ॥ माषबलारसना
शतपन्थासैन्धवगुप्ताशृततिलनैलम् ॥ माषबलाश्रितवेदप
थोभिः पक्षहतिंविनिहन्तिविशेषात् ॥ १५९ ॥ अथसर्वांगग-
तवातः ॥ सर्वांगवातेकुपितेचगात्रसंमज्जनसंस्फुरणंविशे-
षात् ॥ यास्सन्धयस्तस्यचवेदनाभिः स्फुटंस्फुटन्तीचचतत्रवै-
द्यः ॥ १६० ॥ प्रतीकारः ॥ तैलावगाहेनसमस्तगात्रजातन्त
थेकांगगतंविशेषात् ॥ शिराविमोक्षैश्चजयेत्तथैववायुर्यथा
मेघचयनमस्तः ॥ १६१ ॥ अथपित्तयुक्प्राणः प्राणेवा
यौपित्तयुक्तेनराणांछर्दिर्द्याहोवेदनावातजान्याः ॥ जायन्ते
चैतद्दिप्रायसोत्रसेव्या छिन्नाकोष्णानीरैर्मरीचैः ॥ १६२ ॥ प्र-
तीकारः ॥ पिबेदुष्णांससाप्रातर्गुडयुक्तांविचक्षणः ॥ दुह्या
निलनाशायचापवगन्धाविभीतकम् ॥ १६३ ॥ अथकफयुक्

प्राणाः॥ प्राणोचापिकफान्वितेसिसदनंदौर्बल्यतन्त्रान्वितमूत्रे
 रस्यत्तदयेरुजश्चबहुधाश्लेष्माप्रकोपोभवेत्॥ दवानांचसविश्व
 काष्ठमसकृत्पीत्वासुखीजायतेहृद्गतोत्थविकारसंघरहितःपुष्ट
 स्तनोस्संभवेत्॥१६४॥ अन्ययोगोनन्दादोहया॥ अंशुम-
 तीजलसिद्धं हृदिकुपितेहि काकोल्यम्बुनिसिद्धं साम्लन्देहि॥१६५
 ॥ भिषक्प्रयुक्तं वा ते गोपय एव कफयुतप्राणोगादितन्तद्वपमेव॥
 १६६॥ अथापानस्सपित्तः॥ समानपित्तकोपतःप्रदत्त्यते-
 यरुधणा॥ सजीरकंसितायुतंस्तनोक्षमाशुगोपयः॥१६७॥
 ॥ पिबेदधोपरंबुवेहित्रापुसादिसत्कलात् सुवीजजातमज्जिका
 सिताघृतैश्चभर्जिता॥१६८॥ युग्मेनयोगद्वयम्॥ अथस-
 कफापानः॥ श्लेष्मापानेसंयुतेधशरीरिषौत्यन्तद्वज्जोरवंत
 त्रिकित्सा॥ राब्णाचव्यंचित्रकंतिनिडीकंस्वर्जक्षारंधान्यकंजी-
 रयुग्मम्॥१६९॥ तालीसोग्रापत्रकच्यूषणांनिजाचक्षारं वैपहू-
 न्यब्जरात्रिम्॥ मिस्थ्यादीप्यातुंबुसंवत्सगन्धादाडीम्यान्यत्-
 पोष्करंमत्स्यतुल्याम्॥१७०॥ अम्लन्तद्वदेतसंत्रैफलंचतुल्यं
 सर्वसद्रसोनंचतस्मात्॥ सर्वस्माद्वैघ्रात्यमेवात्रवेदसंख्यो-
 न्मानसहृतैःपिंडयित्वा॥१७१॥ श्लेष्मापानंहन्तिमांसोदके
 नयद्वाबुधेःसेवितंतद्वदेन्न॥ नृण्यांगुल्येक्रोशुशीर्षेक्षयेचभ-
 ग्नेश्लेघातयुक्तेचलाशे॥१७२॥ सेव्यन्तद्वज्जारवैषम्यतायां
 मादयेचातेवाहनुस्तंभवायौ॥ कुप्यातुल्यंस्वर्णतुल्यंमनुष्यं
 जायापुत्रैर्षृत्यसौरव्यैःसमेतम्॥१७३॥ अथसकफसमा-
 नः॥ समानवायौर्कफसंयुतेचविण्मूत्ररोधस्त्वधरोमहर्षः

॥स्तब्धस्त्वमेवाशुचजाठरज्वेनस्यप्रतीकारमहं ब्रवीमि १७४
 ५६ चित्रकेन्द्रजवपाठाकदीपंगुराभिरभयाकथितोयम् ॥
 नाभिजातकफरोगविनाशे रामबाणसदृशः कथितोयम्
 ॥१७५॥ अथसपित्तसमानः ॥ मूर्च्छातृष्णास्वेददाह
 स्समानेवायौपित्तेनान्वितेतच्चिकित्सा ॥ चर्वेल्यकोवाप्यु
 शीरग्रभूतस्सेव्यो नित्यं श्रोषणैः सत्सिताभिः ॥१७६॥ ॥
 अथसपित्तोदानः ॥ अमोदाहोमूर्च्छात्कमअपिसपित्तेभ
 वन्तिचेदुदानेधात्रीणांमरिचसितयाचूर्णमसकृत् ॥ प्रभुक्तन्त
 द्रोगांहरति सहसामेघनिचयं यथावायुः पापं हरिरिव सदा-
 ध्यातचरणः ॥१७७॥ अथसकफोदानः ॥ अस्वेदहर्षो
 जठरेऽग्निमान्द्यं शैत्यं कफोदानगदे चतत्र ॥ स्वेदः प्रकाय्येद्रुत
 मातप्रस्तदेशेषु सर्वेषु विजानतान् ॥१७८॥ सिद्धार्थमिध्रैर्मदने
 नयत्रैस्ततोपिशान्तिं न ब्रजेत्कदाचित् ॥ तदामृदुस्मेहविधान-
 योगैः संशोधयेनांश्च वदामि चाये ॥१७९॥ एरंडतैलपयसा
 यथापि घृतन्तथातिल्वकसिद्धमाशु ॥ यद्वाघृतं शातलिकादि
 सिद्धं पिबेदलन्दौषविनाशनाय ॥१८०॥ अथसपित्तव्यानः
 व्यानेपित्तसमन्वितेदवथुरुक्कगात्रस्यविक्षेपणंतद्वच्चान्नमो
 भवेदथयथावक्ष्येचिकित्सांस्फुटम् ॥ श्रीमद्रामफलाविडंगवृ
 हतीकाशमीरात्रिद्वयैर्मुस्तादाडिमसारिवात्रुदियुगैः पर्णीद्वयै
 र्नागैः ॥१८०॥ सेलाबालुककुष्ठदेवतरुभिर्मज्जिष्ठयामाल
 तीपुष्पैर्वैद्यहतीकसेरुसहितैः पिष्टैर्विशालान्वितैः दंतीपक-
 जपदाकैर्नतकरीपुष्पैः सपाटीरकैः कर्षकप्रमितैः पृथक्पृथक्

शोहय्यं द्वित्रिंशत्सलम् ॥ १८१ ॥ तोयैश्चापि चतुर्गुणैरथपचे-
 त्कल्याणसंज्ञधृतम् शुक्लपीतमलं प्रमर्दितमिदं यक्ष्मार्धमे-
 दानिलान् ॥ शूलोन्मादमपस्मृतींश्च सकले कैकांगवातानपि
 तद्वत्कुंडलवातमाशुशमयेद्व्यानसपिन्ततः ॥ १८२ ॥ अथ
 सकफज्वानः ॥ ज्वानेश्लेष्मासंयुते शूलशोथौ स्तंभस्तद्वद-
 ङ्कस्तच्चिकित्सा ॥ हृद्यप्रस्थं वेदप्रस्थैः प्रयोभिः काथैस्तद्व-
 रपीवरीजैस्तु सिद्धम् ॥ १८३ ॥ वृष्यमाशुपलवर्धनमेतद्वातजा-
 तबहुरोगविनाशि ॥ सेव्यमेव सकफेखिलदेहे ज्वाननाभिषि-
 षमेव बहुधैव ॥ १८४ ॥ अथ रसगवातः ॥ त्वग्भूक्षास्फटिता-
 कृशातु कृष्णासुप्तासकृत्तुद्यते रागेनापि समन्विता च सरु-
 जायाऽऽतन्यते त्वगगते मर्द्यस्मेहमथोन्नतथास्वेदान्प्रकु-
 र्यात्स्फुटं स्नानप्रेषवदामि वैद्यधरणीपालैरलं वर्णितान् ॥ १८५
 ॥ प्रतीकारः ॥ रास्मैरंडमूलामलकतिलयुतैरष्टवर्गेण शु-
 क्थामासैराक्षरसंज्ञैर्मिसिपदुरसैरम्लकैस्मेहजातैः ॥ गोधूमै-
 रुकैरथ च वरभिषक्याचितैर्माषबीजैः गोकटैस्तथोमासे-
 ममखिलवरैश्शाल्वणः कीर्तितायम् ॥ १८६ ॥ इति शाल्वण-
 योटलीस्वेदः ॥ रसस्य त्वगाधारत्वात्त्वक्कुशब्देन रसो गृह्य-
 ते ॥ अथ रक्तगवातः ॥ तीव्रारुजश्च कृशतारुचिरत्रमात्रे-
 चारुषिचाथ शुक्तस्य च संभवन्ति ॥ स्तंभस्तु वैवर्ण्यमसृग्ग-
 ते हि चाने विशेषाद्बहुशीतलेयान् ॥ १८७ ॥ प्रवा ॥ असृग्ग-
 ते संदागतौ विरेकमाशुकारयेत् ततश्शिराविमोक्षणं च का-
 रयेदसंशयम् ॥ १८८ ॥ अन्यच्च ॥ हरनयनफलासुशंखि

नीत्रिफलाकाथविडंगदन्तिनीकथितघृतमलसुधातृहृदधितो-
 ग्रैःपरिपाचितंनरः॥ अपनप्रतिपिबन्विरेचनानिग्रतंवायुम-
 दंनरक्तगम्॥१८९॥ अथमांसगवातः॥ दंडमुष्टिनिहतंय-
 थातथातुद्यतेगंमखिलनाथामुरुस्तब्धमाशुगगदेचमांसगे-
 जायतेस्तिमितसेववायथा॥१९०॥ प्रतीकारः अर्धाद-
 कंमाषमथोदशांघ्रितुलार्धमस्यार्द्धमलंबलायाः॥ मूलंबलर्द्धि-
 किलकेतकीनांदक्षस्यमांसंन्यधिकंचत्रिशत्॥१९१॥ पलन्त-
 धारिंठिकयाचयंचाविंशत्यलंतुलितयाचजलद्विद्रोणे सं-
 पाच्यपादरहितेनचनेनतैलग्रस्थंचतुर्युणपयोऽखिलजीव-
 नीयेत्॥१९२॥ अष्टौषधीभीरुरुणात्मसुप्तारुबूकराख्याम-
 गधाशटीभिः॥ शतावरीमुस्तककुष्ठरान्निद्वयेस्तथाकटफल-
 नागसंख्याम्॥१९३॥ उग्रायवानीमगधांघ्रिमाषव्योषाश्व-
 मंधालवणत्रयेश्च॥ सिंहीयुगेनापिपुनर्नवायामूलैर्मतद्वन्म-
 धुकेनसम्यक्॥१९४॥ सपुष्करैश्चाक्षमितैःसमस्तैर्विगाचये-
 द्वैथवरस्वयुक्तया॥ हनुग्रहेमन्दधुतोचकफेगात्रग्यसर्वैर्य-
 चपक्षधाते॥१९५॥ कलापरबंजोरबलुकर्णनादेवाधिर्यकु-
 ब्जारव्यगदेःपवाहौ॥ दंडापत्तानेऽडगृहिरंगेविश्वानि-
 कायामपित्रातरक्ते॥१९६॥ अत्रप्रवृद्धोचप्रसूतिकानारो-
 गेषुमांसादिषुसंगतेषु॥ संव्यसदामांसबलान्निवृद्धैस्त्वच्य-
 चवीर्यप्रदमाशक्तैलम्॥१९७॥ अथमेदोगतवातः॥
 ग्रंथीन्प्रकुर्यात्तुलुमन्दपीडात्रणांश्चमेदोविगतश्चवायुः॥
 मेदोगतेरक्तगतेपथेवविरेचनंवाथनिरूहणंवा॥१९८॥ ॥

प्रतीकारः॥ प्रसारिणीपीवरिकादशांघ्रितुलातुलांचोपिपंचे
 द्विदोणे॥ नीरेवशिष्टेखलु तत्रपादेतैलादकंचापिचतुर्गुणेन
 ॥१९९॥ दुग्धेनतुल्येनचतत्रदधातस्यार्द्धभागेनचकांजिकेन
 ॥ ग्रंथ्यक्षसिंधूंश्चप्रसारिणींचपलद्वयोन्मानमितंश्चतद्वत्॥
 २००॥ क्षारंसमंगापलिकाहयांघ्रिपलन्तथाजीवकवर्गजानं
 म्॥ शुंक्यास्तथापंचपलानिनिशिद्धल्लातकानांचप्रसारिणी
 नाम्॥ २०१॥ रसेःयलानांचशतत्रयेणसुवर्चलेनापिपलेन
 द्वत्॥ तत्राचसंपाच्यतमाशुर्वैद्यैर्मंदोगतंवायुगदंनिहन्ति॥
 २०२॥ अथोऽस्थिगतवातः॥ भेदोगंपर्वसुतथाखलुसन्धि
 मूलेमांसक्षयोबलविनाशनिरन्तरंरुक्॥ अस्वप्नंवरचलुचा
 ऽस्थिगतेहिवातेमज्जागतेचवहिरन्तरतश्चतैलम्॥ २०३॥
 यत्केतकीनागबलाबलानांरसेनतद्वच्चतुषोदकेन॥ तैलसु
 सिद्धंखलुचास्थियातवातनिहन्त्याद्वहिरन्तराच॥ २०४॥
 इतिकेतकीतैलम्॥ अथमज्जगवातः पीडानशास्य
 निकदापिचमज्जगेहिवायौप्रसेव्यमथगुग्गुलुमेवमित्यम्॥
 व्योषाभिग्रंथिकशिवाजरणद्वयंचचव्याजवानिवचंचलुज
 लागगन्ध्या॥ २०५॥ क्षारोपदूभिसकलंचसमंहिताहिसु
 ल्यःपुरोऽम्लवरचेतसमर्द्धपादम्॥ सर्वगुटीकृतमिदन्नुषि
 धानपूर्वश्चीकालपाशहरपूजितयोगनिष्ठम्॥ २०६॥ संध्य
 ऽस्थिमज्जाविगतैंचवातेसामेगुटीवन्द्दिविचर्द्धनीयम्॥ भग्न
 स्यदाढ्यंप्रकरोतिनित्यंस्वायंशुबोगुग्गुलुरेषनाम्ना॥ २०७॥
 ॥ इतिस्वायंशुबोगुग्गुलुः॥ अथवीर्यगवातः॥ ॥

क्षिप्रमुज्ज्वतिवीर्यमेववधात्तद्वच्चतद्वैकृतिंकुर्पाद्वर्षयुतोन्न-
यानमसकृच्छुकस्यवायुध्रुवम् ॥ गर्भस्यापिचवैकृतिंचजन-
येत्तन्नाशनंभ्रूमहेक्षीरस्यादकमात्रमत्रविहितंवर्षाद्विप्रस्थं-
रसम् ॥ २०८ ॥ आर्द्राद्भूतमथोद्विप्रस्थकमितंतैलस्यप्रस्थेप-
चेत्मासीचन्दनदारुषालिकनतैरेरंडशैलेयकैः ॥ मूर्वासै-
न्धवनागरांशुमनिकागन्धर्वहस्तोषणैरास्माघोरकगन्धिका-
शरजटाकर्षैर्वगैलादिभिः ॥ २०९ ॥ सिद्धंसर्षपंतैलमेतदुदि-
तंषीतंहिमासंध्रुवम् ॥ धातुस्थंगलनिग्रहंहनुगतंमन्याग्र-
हनाशयेत् ॥ कुञ्जलंगलगंडकंघ्रागरान्पंगुत्वकुष्ठान्ज्वरा-
क्षयामादद्रुविचर्विकाश्रममहामेहाऽपचीगुल्मकान् ॥ २१० ॥
शूलानिसर्प्यादिविषाणिमूर्च्छावातास्त्रघृध्यंडसमूदगर्भान्
॥ वन्ध्यात्तरोगानखिलानवश्यंविनाशयेद्योनिगदान्सम-
स्तान् ॥ २११ ॥ कामलामथहरंस्वलुनेत्ररोगदारिसकलाम-
यहारि ॥ बाधिकेपिचसुयौरुषकारिशक्रबुद्धिबलसंस्मृति-
सारि ॥ २१२ ॥ खननोत्पादनग्रहणेश्चयवैपानेपितस्ययेमंत्राः
॥ हरिहरहरिभीरुदितास्तान्वक्ष्येत्रगुणायथा ॥ ॐ नाराय-
णायस्वाहा इत्युत्तराभिमुखः खंदिरङ्गकुनानिखनेत् ॐ
शतावरींशुषधीस्वाहा ॐ सर्वाशासाधनीयेस्वाहा ॥ इ-
त्युत्पादनमंत्रः ॥ ॐ कुमारीजीवनीयेस्वाहा इतिपानमं-
त्रः ॥ इतिसिद्धार्थंतैलम् ॥ अथकोष्ठगतवानः ॥ ॥
कोष्ठाश्रितेदुष्टसदागतौचविनिग्रहस्यान्मलमूत्रयोश्च ॥
गुल्मार्शसांभ्रमगदस्यपार्श्वशूलस्यहृद्रोगसमुद्भवश्च २१३

स्थानानिचामोमिविपाचितानिमूत्रास्त्रयोर्थाभिचतानिवैद्यैः॥
 उदंककः फण्युसकोष्ठसंज्ञाउक्तास्तथापोदलिकेतिलोके २१४
 पाचनीयरसयुक्तैरन्यैः पाचयेदिहमलानिसुयोगैः॥ गन्धदु
 ग्धमथपेयंयुक्त्याकोष्ठगेषुरबलुवातगजेषु॥ २१५॥ अथा
 मांशयगतवातः॥ तृत्पाश्चेदिरनाप्तीरुक्कृष्णोदारविष्-
 त्रिकाः॥ आमाशयगतवापौकाशश्शवासास्स्यशोषास्युः
 ॥ २१६॥ प्रतीकारः॥ प्राग्लघनं पाचनदीपनानिप्रच्छर्द
 नन्तीक्ष्णाविरेचनानि॥ मुह्नाजवाशशालियुताः पुराणाश्वा
 मांशयस्थे त्वनिलोहितानि॥ २१७॥ अन्ययोगः॥ भू
 तीकंपुष्करशठीचेतकीभिः प्रपाचितम्॥ दारुबिल्वामृता
 शुक्ल्यः पाचितास्तुतथैवहि॥ २१८॥ उग्रामृतामागधिकावि
 शानांक्वाथत्रयंयुग्मविवर्णितम्॥ विशेषतस्सामसमीरण
 घ्नेपीतन्नुसद्योमगदापहारि॥ २१९॥ अथपक्वाशयगतवायुः
 ॥ पक्वाशयस्थे त्वनिलेऽत्रकूजमादोपशूलत्रिकवेदनारस्युः॥
 विष्णूत्रकृच्छ्रत्वमथोत्रनित्यमानाहरोगोऽपिचतत्रिकित्सा॥
 २२०॥ अग्निसंदीपनंयद्यत्तुदावर्तरोगत्तृत्॥ स्वेदस्नेह
 विरेकादीन्कुर्यात्पक्वाशयेगतौ॥ २२१॥ अथास्यप्रतीकारः
 ॥ क्षारंचूणादिकंवेहर्दीपनंवनिलोकेकैः॥ कोष्ठैःकुटजबी
 जैश्चपक्वाशयगतहरेत्॥ २२२॥ अथसुदागतवातः॥
 विष्णूत्रवातग्रहणासशूलमाध्मानमशमादिसशर्करास्युः॥
 जंगोरुपार्श्वत्रिकपृष्ठकांसरोगाश्चपापौविगतेऽनिलेहि॥
 २२३॥ अथप्रतीकारः॥ वातेपायुगतेहि वैद्यधरणीपा

लेनकार्यन्तथोदावर्तोक्तविधानमेवत्रिकटुर्वह्नित्रिवृद्धनिभिः
 ॥ पांचालीजटयागुडेनचसमोदयश्चयायौगतेवायौयोगवरः प्र
 भातसमयेभोक्तुं हितस्सर्वदा ॥ २२४ ॥ बलाग्निवह्निवर्धनो गु
 ङाष्टकस्मृतो हि सः सगुल्मशोषघातु रगुदागतेऽनिलेहितः ॥
 २२५ ॥ अथश्रोत्रादिगतवातः ॥ श्रोत्रादिकेन्द्रियगतोविद
 धातिकुक्षोचस्युस्तदिन्द्रियवर्धनहिविन्नमत्र ॥ स्नेहावगाहपरि
 मर्दनलेपनानिकुर्यादतद्विन्नमनोविविधौषधानि ॥ २२६ ॥ मन्वा
 भ्रूशरवनासाश्रवणपुरस्वरद्वद्भ्रूभ्रान्ततालुसूधनेत्रौत्थरोगा
 नपिचगलगदान्नाशयेच्चापिपीता ॥ दिग्मूलकाथयुक्ताहरन
 यनफलाकाथयुक्ताथतद्व्याज्वालीशलद्व्याज्वालीसमयतिस
 हसावायुरोगाननेकान् ॥ २२७ ॥ अथशिरागतवातः ॥ शि
 रागतशूलकरोहिवातः कुर्याच्छिराकुंचनपूरणानि ॥ कुब्ज
 त्वरवर्द्धांबहिरन्तराचवायाममेवात्रशिराविमुच्येत ॥ २२८ ॥ प्र
 तीकारः ॥ स्नेहाप्यगोपनाहः ॥ लेपसंमर्दनानिकायैः कल्कै
 र्वलायासैलमेवात्रसेच्यम् ॥ कुर्याद्रक्तस्यमोक्षंश्चापितत्रोक्तना
 ह्यासेव्यं नाडीगते वैचान्यवातापहारि ॥ २२९ ॥ अस्थस्नायुगः
 ॥ शूलकंपत्तंभआक्षेपकश्चस्नायौवायौजायमानौभवन्ति ॥
 स्वेदश्चान्यद्वह्निकर्मप्रकुर्यान्नित्यंतद्वह्नेधनोन्मर्दनानि ॥ २३० ॥
 अथास्यप्रतीकारः ॥ कपिकच्छुशतावरीचलासितवर्षाभवमू
 लसैन्धवैः ॥ अपिरिंगिणिकातरूद्वैसवरसैमषिकषायकैरथ ॥
 २३१ ॥ कटुतैलमिदं हि माषजं शरतनीरैर्हिमुणैश्चसाधितम् ॥ अपि
 नस्यविधानलेपनैर्बहुधा वातगदान्निनाशयेत् ॥ २३२ ॥ अथ

संधिगवातः॥ सततगतोयदिसन्धिगतश्चेच्छुष्यकरोबहुश्च
 लसमेतः॥ अपितुनिहन्त्यथसन्धिगणास्तोनिन्नवरदाहहतोवि
 नियाति॥२३२॥ प्रतीकारः॥ स्नेहोपनाहनमथोद्विषा
 लिकायामूलकणाशुद्रुमुतंरवकुर्षमेकम्॥ निर्गुडिकाचरुजटा-
 चतथैवतैलैर्भुक्ताकटीशिरगसंधिगवातहृद्यः॥२३३॥ त्रयोयो
 गाः॥ अथसिंशिणीवातः॥ शीतेनेवाकसिकोरोमहर्षश्चांत
 वायुस्मञ्जरेद्रापिपील्याः॥ तुल्यशैत्योद्धूतनैर्बन्धजातोवायुश्चो
 न्नोसिंशिणीनामकोयम्॥२३४॥ अथास्यप्रतीकारः॥ निर्बू-
 होदशामूलजःप्रशमयेद्विग्वान्वितःपुष्करैर्वानंतिंशिंशिणिसंज्ञकं
 चबहुधापीतंविशेषेणच॥२३५॥ अथकुक्षिगवातः॥ वायुःकु-
 क्षिगतःकरोतिबहुधापीडांसशब्दास्त्वपसञ्चूर्णान्नगजादिकांच
 मगधांसैवेन्मधुक्तानरः॥२३६॥ अथास्यप्रतीकारः॥ श्यामा
 विबन्मधुनिपेवणतोथचूर्णकोष्ठांबुभाकुटजबीजजमेवमुक्ता
 ॥विश्वाकृशानुधनजंचतथैवमर्त्यैमुच्येच्चकुक्षिगतवातविका
 रदुःखवात्॥२३७॥ त्रयोयोगाः॥ अथवृषणवातः॥ वृषण-
 गेवृषणोश्च्यथुर्वथाभवतिलन्नरसंहितथाद्रिजम्॥ परिपिबेच्चरु
 वृक्जतैलकर्जयतिवातमदंवृषणोत्थितम्॥२३८॥ अथोर्ध्वा
 तः॥ आरोहणात्पर्वतकादिकस्ययस्योर्ध्वमुच्चैःश्वसनंभवेच्च
 ॥सोज्यादिनाऽन्येनश्रमादिकेनसचोर्ध्ववातःकथितोमुनीन्द्रैः
 ॥२३९॥ अथप्रतीकारः॥ वासायत्रैर्जयामूलंपिबेद्दुग्धेननि
 त्यशः॥ ऊर्ध्वावातविनाशाययैद्यमप्यैर्निर्दिष्टम्॥२४०॥ अथ-
 सप्तवातः॥ त्यचःस्पृशन्नैवृजानातिमर्त्यैभवेत्सप्तवातस्तु
 र्रेज्जनाचरेज्जनादिशिरावाचीशिथेत्यमथेकेत्वादन्तोत्रशिरगइति

यन्नेव नित्यम् ॥ प्रतीकारः ॥ शिरामोक्षणं वागुहोत्थैश्च धूमैः
यदुन्नेतयुक्तं पिबेन्नस्य शांत्यै ॥ १४० ॥ अथांगसंकोचः ॥ संको-
चग्रत्यगमथो शिरागतो वातस्तु तत्रैव च माषसैन्धवैः ॥ तैलं सुसि-
द्धं पश्चिर्ध्वं दद्यात् राजस्तु संकोचगदं निहतं च ॥ १४१ ॥ अथ गर्शशो-
षः ॥ गर्भेशु केबालकानां च शोषे सिद्धं दुग्धं काश्मरीसत्फलाना-
म् ॥ वातव्याधौ क्लीतकैः पिप्यलीभिः पेयं नित्यं सस्तिताभिः समे-
तम् ॥ १४२ ॥ अथ ग्रीवास्तंभः ॥ ग्रीवास्तंभे वा सुजातेन राणां तैलं
मर्धं सार्षपंतत्राज्याः ॥ कल्कं लिप्त्वा शूलमुच्चैर्हृदि स्थमाया संवा-
सहरेन्नात्र किञ्चन ॥ १४३ ॥ अथ शीतवातः ॥ त्वगाभिते प्रभ-
ञ्जने च शीतता तनो सदा ॥ नचातपौष्प्यमाशु तस्य शीतवात उ-
च्यते ॥ १४४ ॥ प्रतीकारः ॥ रसस्यैकभागे नगन्धं द्विभागं प्र-
युत्वा थपौनर्न वैरग्निनीरैः ॥ रवेश्चापि दुग्धैर्धिमर्द्याः षष्ठभागे विषा-
द्याथ चित्रस्य नीरैः क्षणान्तम् ॥ १४५ ॥ भवेच्छीतशत्रुस्तु वल्लो-
स्य नीरैः पिबेद्दर्द्रजैर्दर्द्रमेवाथ वापि ॥ धृतैरुष्णैर्मसहृद्यैश्च प-
थ्यं महाशीतवाता निर्निहासिरसो यम् ॥ १४६ ॥ अथ स्पर्शवातः ॥
अंगेषु तोदनं यत्र दाहस्पर्शनं विन्दति ॥ मंडलानि च देहे वै स्पर्शवा-
तस्स उच्यते ॥ १४७ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ रसस्य कर्षेण भसः प-
लं च लोहस्य तद्वच्च मनस्य भानोः ॥ पलं पलं निंबुरसेश्च सप्त वा-
राश्च संमर्द्या विभाव्य पश्चात् ॥ १४८ ॥ हेमार्कनीरैश्च यथोपि रे-
वस्तु कसिह वक्त्रादि ह्यारिनीरैः ॥ पिंडीकृतं चापि विषस्य सु-
ष्ठ्या संस्थाप्य यंत्रे च सुवालुकायाः ॥ संस्वेदयेद्युग्मदिनं कणा-
याः कर्षेणानिक्केण विषस्य चापि ॥ संचूर्ण्य गुंजाप्रमितं ददीत सं-

स्पर्शवायोश्चशमायनित्यम् ॥ ३५० ॥ सर्वेश्वरसस्त्रायंस्पर्शत-
तेविनाशनः ॥ अथान्यारसवरीरव्यातावक्ष्यतेसामयाधुना ॥

३५१ ॥ रसेकभागाद्वस्तुभागतालैर्जीवागुडाभ्यांषटिकाविधाय
॥ द्विमासमात्रंचप्रभातकालेनिषेव्यतांस्पर्शगोदापहृत्यै ॥ ३५२ ॥

॥ अथमण्डलवातः ॥ वरदीदंशतुत्यानिमण्डलानिशरीरक ॥
जायन्तेतोदयुक्तानिमण्डलारव्येसमीरणे ॥ ३५३ ॥ प्रतीकारः

॥ मूलंराजतरोःपिबेच्चनियतंमासद्वयंतेनवालेष्यन्वापिसुच-
क्रमर्दकर्मवैर्वाजैश्चगोमूत्रकैः ॥ अर्कक्षीरनिशाद्वयस्तु कपयो-

युक्तैःअसंमर्दयेत्तद्वन्मण्डलवातनाशनमिदंयोगत्रयतन्त्रेनौ ॥ ३५४ ॥

॥ अथाऽस्पर्शवातः ॥ अस्पर्शवातेनजनोपिवातस्पर्शनि-
वेत्यत्रचिकित्सितञ्च ॥ गन्धंत्रयंतुत्यकमश्वगन्धाद्वपारिहत्वा

श्रुतिवायसीनाम् ॥ ३५५ ॥ मूलानिपिष्ट्वाचकराहमध्यैतेलेनप-
त्काहिचतुर्गुणेन ॥ पक्वार्कपत्रोत्थरसेश्चपश्चाद्विषाचयेदक्षु-

णैश्चविद्वान् ॥ ३५६ ॥ अस्पर्शवातप्रशमायनेलंप्रमर्दयेत्तत्रचत-
त्रयुत्तया ॥ अथोपलाशस्यचबीजजातैरसेश्चसूतंत्रिदिनंरिम-

र्द्य ॥ ३५७ ॥ श्लक्ष्णीकृतेऽस्मिन्विषसुष्टिबीजंसंमर्दयेत्तत्रोड-
शभागिकंच ॥ मासत्रयंनिष्कमितंप्रसेच्यमस्पर्शवातप्रशमाय-

पथ्यम् ॥ ३५८ ॥ अथैकांगवातः ॥ बलात्पताव्यथाहिमैःस-
मोगमेकदेशके ॥ शरीरकेसकार्श्यमेकजांगवातईरितः ॥ ३५९ ॥

प्रतीकारः ॥ भजेत्पर्पटीगुग्गुलुचक्षुपाणंसुभाषेकमानांचक-
र्वादीयानम् ॥ घृतैरचवैकांगवातापहृत्यैरुष्कासुतायन्निविश-
कषायैः ॥ ३६० ॥ गुग्गुलुः ॥ शतावरीसुधालताकणाऽजगंधिका

स्समाः शताब्द्याश्च गंधिकासरास्त्रयाशशिप्रभाः ॥ पुरस्समोहि
ताभिरन्नमाहिषाक्षसंज्ञको घृतेन मेत्यनेमकर्षसंमितासपर्पटी-
कभक्षिताग्रधानुपानसंमितात्रिसप्तभिर्दिने ध्रुवं विनाशयेत्य-
भंजनम् ॥ २६१ ॥ अन्यच्च तैलम् ॥ सर्ज्जस्मानलिकावरयं
त्रातैलमलपरिमर्द्यविशेषात् ॥ निर्गतमाशुतथैकसमाश्रित सं-
गजवायुगदं विनिहन्ति ॥ २६२ ॥ अधोर्ध्वगवातः ॥ नाभेरुद्धं
चैकतश्चाप्यधस्ताद्वा तस्तिष्ठेद्यत्र वैद्यैः स उक्तः ॥ अर्धांगारव्यश्च
द्वजातोहिवायुस्तत्र प्रायस्ताम्नपृष्ठीनिषेज्या ॥ २६३ ॥ सूतं पञ्च
पलं च पञ्चपलं कंदैस्त्यपलं ताम्रजं चूर्णं खल्वविमर्दितं तदखिलं
जंबीरनीरिदिनम् ॥ ताम्बूलीदलजैरसेरपि दिनं संमर्द्य रुध्वा पुटे
यन्मूधरकेल्यौदहनं पञ्चैव यामान्यचेत् ॥ २६४ ॥ तच्चूर्णं क-
टुकत्रयेण च संमंवल्लेकमानं भजेदधीं गंपवनं संकंपमखिलं तू-
र्णं विनाशं नयेत् ॥ ख्यातस्ताम्नजपिष्टिकावरसो वैद्यैः पुराणै र-
पिलोके वानहरः परोनिगदितः श्रीशंभुना दौ पुरा ॥ २६५ ॥ ॥
अथ भग्नवातः ॥ काष्ठादेरभिधातकस्य च यदा स्थानं मरुत्सी
द्वयेदव्यानाख्योरुधिरान्वितो निगदितो भग्नादिवातस्तदा ॥
सेव्यरक्तरुष्कमूलमसक्तलैलेन कर्षं बुधैश्चान्यद्वातहरं च सेव्य-
मथवा पद्मवातापहम् ॥ २६६ ॥ अथ कंपवातः ॥ सर्वा
गकंपेरवलुकंपवातस्तत्राशु सूतचमृतं च तीक्ष्णम् ॥ तित्काद्र-
वैर्मर्द्यचणप्रमाणां वटी च खादेत्खलु तत्प्रशान्त्यै ॥ २६७ ॥
अथ हृकवातः ॥ यदा वायुपीडाधिका स्येदनाद्यैश्च वद्धकवा-
तस्तदा वैद्यभूषैः ॥ अलं पादजातेन पादेन पुंसां प्रचाल्यश्चलेन

यानि शान्तिविशेषात् ॥ १६७ ॥ अथास्योत्तरणमंत्रश्च यथा
 ॥ कुलुमः कुसुपः सिंघाटाडः तीयेडसवेणेचेभाचः चलोरेदातोः
 स्वेत्तस्वेत्तोः एकजालाहाशनीः एकजालाघोडाः साएजावनये
 सलाः तुस्नीकोणअवधूतः पीसेभूतः तुमचेमंत्रेकाहोइः वाय
 वेणजाइयो सवेणजायडोलवेणजायः पोदवेणजायः उस्वेण
 जायः ग्रहणेजयः ४४ मंत्रसिद्धिः ॥ अनेनवातस्थानमभिमं-
 न्यचालयेत् ॥ हूकवानश्चलति ॥ अथवातव्याधीनामुपद्र-
 वाः ॥ भवेद्वांगताशूलशोथोत्वचश्चतथाभेदउक्तस्तुपेशाच्य
 मृत्युः ॥ तथावृद्धतोदवीर्यापिहारादिकोपद्रवाश्चेन्द्रियस्या-
 पिनाशः ॥ १६८ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ क्षीणस्यवैवा-
 निषाक्षजन्तोप्रसक्तकाव्यक्तवचस्त्रिवर्षम् ॥ प्रवेपमानस्यन-
 सिद्धातीहगाढादितं वैद्यनृपावदन्ति ॥ १६९ ॥ कट्यूरुवक्षस्य
 लभञ्जनोयंबात्वादिरा भगधस्त्वसाध्यः ॥ विवर्णसूती
 बहुवृद्धबालक्षीणोद्यरक्तेषरुजश्चपक्षः ॥ १७० ॥ रक्ताश्रितो
 मूर्धधराशिराश्चकृष्णास्सरूक्षास्सरुजः करोति ॥ यत्राशु
 वायुश्चाशिरोग्रहोवाऽसाध्यस्तुवैद्यैस्समुदाहृतम् ॥ १७१ ॥
 अथोवातव्याधिनिवृत्तेर्लक्षणम् ॥ यथोचितांहारगतिर्ब-
 लाख्योभवेत्क्रियायाः करणोसमर्थः ॥ तदैवबोध्योमनुजश्चवा-
 तरोर्गेर्विमुक्तोभिषजोवदन्ति ॥ १७२ ॥ इयद्रुक्ताण्यम्बकृपाक-
 टाक्षविजृम्भिताशेषसंरित्समुद्रान् ॥ विलोक्यग्रन्थानिविधा-
 न्विचित्रान्तस्साधुभिः साधुनयविलोक्यम् ॥ १७३ ॥ ॥
 इति श्रीगुरुचरणान्जचच्चरीकश्चीचतुर्वेद्युपनामकाशीनाथ

कृतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्यामशीतिवातव्याधिलक्षणा
निदानचिकित्सादिनानामोदमुदितस्तबकः १७ ॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ नत्वागुरुगणपतिं शशिशेखरं च वा
णीं श्रियं च कमलां च निजं च तातम् ॥ आलोक्य धन्यनिचयांश्च
मुनिप्रणीतान् कुर्वेद्विपित्तघटकारणलक्षणादीन् ॥ १ ॥

तत्र तावत्सिन्धुनिदानम् ॥ यत्सिन्धुकोपिचवदाहिविरुद्धदुष्टा
म्लान्नानिपानानि च विपित्तमुद्यम् ॥ पूर्वैर्बहेतुनिचितं तु वि
दग्धमम्लपित्तत्वमाशुजनयन्ति निदानमेतत् ॥ २ ॥ अथ पु
र्वरूपम् ॥ अन्नपाकसमये निशि पूर्वकं ठधमयुतं कंठवि
दाहः ॥ जायते म्लपरपित्तगदस्य पूर्वरूपमथ रूपमिदं हि ॥ ३ ॥

॥ अत्र मोहो शतिका म्लकोद्धारकं सदा हारुचिर्गौरवाऽपाक
ताभिः ॥ स हृदा हयुक्तो म्लपित्तः प्रसिद्धो गदश्चास्य पथ्या
दिकं चापि वक्ष्ये ॥ ४ ॥ घुराणगोधूमयवान्नलाजासक्तनि
शात्यन्तसितामधूनि ॥ सुतीक्ष्णसंस्कारविवर्जितानि पथ्या
निद्राक्षादिचशीतलानि ॥ ५ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ कूष्माण्डकस्य

स्वरसोपलानां शतगवीनां च पयस्तथैव ॥ धात्रीफलानां सुर
जः पलाशमिश्रितसितायाश्च पलाशकच ॥ ६ ॥ पलद्वयं चापि घृ
तं गवां हि सदानायाश्च सुपिडितं च ॥ पलाशकं वापि पलेकमा
नमम्लादिपित्तं विनिहन्ति मुक्तम् ॥ ७ ॥ अथ घृतम् ॥ परो

लविश्वामगधाधनानां सजीरकाणां शतनीरकलैः ॥ गवां
घृतं साधितमम्लपित्तारुचीहरेन्माक्षिकसंयुतं च ॥ ८ ॥ इति
पटोलाद्यघृतम् ॥ ॥ अथ लेहः ॥ धान्यचन्दमयप्रांस्तु

दलहोमाक्षिकेणचनिहन्तिविशेषात्॥ अम्लपित्तमरुक्विज्वरसु
 ग्रंगांगनीरमिवपातकजालम्॥ ९॥ अन्यच्च॥ धात्रीसौ
 द्रशतावरीसममलंखंडंलिहेन्मात्रयाप्रातश्शीतपयःपिबेद
 नुत्तथादुग्धंघृतवाक्कचित्॥ चक्षुष्यं पलितापहंनिगदितंचासु
 ष्यमम्लादिकंपित्तंनित्यनिषेवणाद्विजयतेयोगश्चतुस्तुल्यकः
 ॥१०॥ इतिचतुःस्समः॥ अथनालकेरादिपाकः॥ नाल
 केरकुडुवंपरिपेष्यतावदेवसितखंडमथोन्न॥ नालकेरयुगश्भा
 गपयोभिगोभवेनपयसातदभावे॥ ११॥ पान्यधान्यमगधा
 द्विचतुर्भिष्टंकदंक्रमितैरपिजातैः॥ अम्लपित्तगदनाशकयो
 र्यसंवितःपलमितोपिप्लाव्हः॥ १२॥ यौरुषंचसबलंकिंलनि
 द्रांयच्छतिक्षयहरःप्रथितोयम्॥ रक्तशूलमथवापरिणाम
 शूलमाशुजयतीहचित्रम्॥ १३॥ अथरसामृतोरसः॥
 त्रिकटुत्रिफलाविडंगकैर्घनचिचैश्चपलैःपलैरथ॥ अपिशठ
 द्वबलेःशिवस्यचपलमर्धतुतदर्धकंपुनः॥ १४॥ परिपेष्यसमं
 चमाक्षिकैर्हविषाचापिविडालपादकम्॥ अपिशित्तजलेनवा
 गवांपयसाचापिनिषेव्यमानवः॥ १५॥ विनिहन्तिताम्लपि
 त्तमुग्रमथमान्द्यजठरानलस्यच॥ परिणाममभ्रंचशूलमुच्चै
 रपिशूलंचसपांडुकामलाम्॥ १६॥ रसामृतोरसमुतः॥
 तथास्त्वपित्तनाशनः॥ १७॥ अथलीलाविलासोरसः॥
 लोहचूर्णमसंमाक्षिफलाभिःशर्करामधुसुतंखनुलीढम्॥
 अम्लपित्तग्रहणीजठराभिरोगजातमरिचिलंविनिहंति॥ १८
 ॥ इतित्रिफलादिलोहम्॥ टी० शुद्धंमृतंलोहमभ्रंमृतं वना

स्रग्धंतुल्यसागंसमस्तम् ॥ आमपिष्ठापाचनीयं लघोत्तद्युक्त्या वै
 द्यैः संपुटे संपिबेच्च ॥ १९ ॥ अक्षेर्धात्री सच्छिवाभिः क्रमेण वृद्ध्या नीति
 स्संस्तुतेस्तत्पयोभिः ॥ पिष्ट्वा पिष्ट्वा पञ्चविंशच्च वारां स्तद्वद्वारां
 भृंगराजद्रवैश्च ॥ २० ॥ साव्यं शकं वेदगुंजोन्मि तल्लवलीठन्तद्वन्
 माक्षिकैरम्लपित्तम् ॥ हन्यान् नूनं चाथलीलाविलासं रव्यातो लो
 केनामनुल्योभिषग्भिः ॥ २१ ॥ इतिलीलाविलासः ॥ पलमित
 मथशुद्धं चापिनेया लशुल्बं तनुतनुवरपत्राण्याशुकुर्याच्च तस्य ॥
 तदनुखलुं विशुद्धं सूतकर्षन्तु तस्माद्द्विगुणितवरगन्धकन्यकाद्राव
 पिष्टम् ॥ २२ ॥ तदलमखिलमेतत्पङ्क्तिं पत्रलि संभवति च बहुश
 बंधर्ममध्ये निधाय ॥ तदनुलवणमध्ये हंडिकान्तर्निधाय गज
 पुटपुटितन्तत्ताम्रपाकाभिधोयम् ॥ २३ ॥ वमनमथ विरेकं कार
 पित्वा च पश्चात्समधुकमधुसुक्तरक्तिकैकप्रमाणं ॥ संघृतम
 थच तक्रवानुधान्याम्लकंच भिषगिदमनुपानं जीर्णधान्यस्य य
 थ्यम् ॥ २४ ॥ यदि कथमपि दद्यादम्लपित्तं च कासं श्वसनमपि च
 शोषं कामलायां दुर्गो गान् ॥ अपहरति च कुष्ठान् च क्तपित्तं तथा शो
 गदमथ रुधिरं वा वातपूर्वं निहन्यात् ॥ २५ ॥ खालित्यमेहतिमिरां
 श्रविजित्य बृहदे होपिताम्रतनुराशुभवे न्यनुष्यः ॥ योताम्रपाक
 रसमन्तिसेमस्तरो गैर्मुक्तस्समाश्नात्तमलं परिजीवतीह ॥ २६ ॥
 ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्र तावद्दूह्यः ॥ पीतनीलं रक्तमार
 क्तकाभमच्छकृष्णपिच्छितं चेद्दुरिच ॥ श्लेष्मायुक्तं चाथ मांसोद
 काभमूढम्लाम्ने चाम्लपित्ते वमिष्य ॥ घातं कुर्यात्तत्र वासापटोल
 यत्रैस्तद्वन्निबपत्रप्रसुक्तैः ॥ यद्वा सौंक्ष्ण्ये सिन्धुकामोत्थफेणैः पी

तैरेतैश्चाश्वान्ममकुर्यात् ॥ २८ ॥ प्रतीकारः ॥ यववृषामलकीभिः
 सुगन्धिभिः कथितमाशुजलन्तुपिबेज्जनः ॥ मधुयुतं रज्जुमुद्गसमुद्ग
 वं परिषिबेद्यद्यूषमलंतदा ॥ २९ ॥ अथाधोगम् ॥ तृषांदाहं मो
 हं मममपि चमूर्च्छं च जनयन्नधोयात्युच्चैर्वाविधिगदत्तुल्लाससहि
 तैः ॥ सकोष्ठाग्नेस्सादप्रसुरवगदपीतत्वमपि च भवेदंगेस्वेदोयदिस
 वतिचाम्लादितलगः ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥ त्वरतामधुनामलद्र
 तैः ॥ हकुर्यादपिरेचनं बुधः ॥ अमृतात्रिफलापटौलकैर्धरणीभिम्ब
 सनिचभृङ्गकैः ॥ ३१ ॥ कथितं कवचैः सवासकैः प्रपिबेदम्लगदं स
 पिनकम् ॥ अपिहं निसमाक्षिक्नुवमिहयोगद्वयमप्यधोगतम् ॥
 ३२ ॥ इतियोगद्वयम् ॥ अथरसगम् ॥ भुक्तेः भुक्तेचापिचा-
 न्नेविदग्धेकुर्याद्द्वान्नित्यक्तकाम्लंकदापि ॥ उद्गारश्चेदेवमेवाथक
 ण्ठकुक्षेर्दाहोमूर्द्धिपीडात् दध्वा ॥ ३३ ॥ पाठाधात्रीचन्दनन्या-
 न्यवासाश्यामाप्रोक्तायाद्विपाद्यापटौलैः ॥ पत्रैः क्षौद्रैर्वैशिवा-
 भिर्वराभिः कृत्वालेहं सेव्ययुक्तं सिताभिः ॥ ३४ ॥ भुक्तं हन्यादम्ल
 पित्तं विशेषाद्द्वान्नित् हन्मोहदाहारुचींश्च ॥ यद्वा द्राक्षांभक्षयेद्दे
 शिवाभिः क्षौद्रैर्युक्तांसद्गुडेनान्वितान् ॥ ३५ ॥ अथान्ययोगः ॥
 धात्रीचूर्णशतपरिमितान्वासरांस्तद्रसेनसिक्तं क्षौद्रैः ससितम
 थवाहव्ययुक्तं भुनक्ति ॥ रवंडो वृद्धोरमयति शतं कामिनीनां पुर
 स्तादुग्धं पीत्वा तदनुजयति प्रायशः पित्तमेहान् ॥ ३६ ॥ अथ
 लग्नम्लपित्तम् ॥ अरुचिज्वरताकफपीतभवादवशुः प्रचुरः ॥
 करचरणगतः ॥ पिष्टिकां कितकं दुग्दार्ततनुः सकलौष्ण्यमलं
 त्वचिवाम्लगदे ॥ ३७ ॥ प्रतीकारः ॥ सिंहास्यभटक्यमृतप्र

भूतकायविबैनाशिकसंयुक्तम् ॥ श्वासचकासंबधमिज्वरचह-
न्यादलंवास्तपरंचपित्तम् ॥ ३८ ॥ अथान्ययोगः ॥ राजाव-
रीमूलजकल्कसिद्धं प्रस्थं घृतं प्रस्थपयस्समेतम् ॥ गव्येन दुग्धे-
न चतुर्गुणेन पक्वांस्तपित्तं विनिहन्ति मुक्तम् ॥ ३९ ॥ अथ च्य-
वलांस्तपित्तम् ॥ नूनं च्यवलांस्तपित्ते ज्वरितमिव वपुर्मूर्द्धि पीडा-
पिपासां स्वेदोमूर्च्छा कफसहितवमिः कंठतृत्कोष्ठदाहेः ॥ यणा-
मावश्च तस्मिन् जरणमुपगते चाम्लतित्तं वमेद्वातिक्ताग्नेहो-
रकंडू बहुविधपिडकाश्चाद्यशेषेरसस्य ॥ ४० ॥ प्रतीकारः ॥ क-
णाचूर्णं सूक्ष्मं कुडवतुलितं षट्पलमितं घृतं प्रस्थोन्मानं पयः अ-
थ गवां रवंडमपि च ॥ तथा च्यवानीरं वसुपलमितं पान्यसकलं
त्रिजातं धान्याकं घनमरिचधात्रीद्विजरणैः ॥ ४१ ॥ शिवाशुंठीवां-
शीखदिरसहितैः कर्षतुलितैः समेतैः संसिद्धं त्रिपलमधुना सेवि-
तमलं ॥ तृषाच्छर्दिशूलं दहनकृशिमाम्बलमपि च सपित्तं वा हन्या-
द्दितमगदं काष्ठदुभिः ॥ ४२ ॥ इति रवंडपिप्यली ॥ शुंडीचूर्णं कु-
डवतुलितं गोघृतं तद्विभागं प्रस्थं रवंडस्य च पयः अथोरामः ३ प्रस्थप्रमा-
णम् ॥ यत्कासर्वतदनुजरणं मागधीधान्यमुस्तैर्धात्रीवांसीन्नितय-
मथवागन्धद्रव्यां शिवाभिः ॥ ४३ ॥ नागन्तद्वन्मरिचमपि वामाषषट्कं
त्रिसाणमन्यत्सर्वसह त्रिफलाकारवीसंयुतं च ॥ तस्मिन् शीते त्रिप-
लमधुना सेवितो विष्वक् रवंडः शूलं तद्द्रो गवांती अपहरति तथा चाम्लपि-
तं विशेषात् ॥ ४४ ॥ इति शुंठी रवंडः ॥ अथ वानाम्लपित्तम् ॥
कैपः प्रलापतनुसादतमः प्रवेशमूर्च्छाभयप्रबलमोहसहर्षशूलाः
॥ जायन्त एव चिमिरन्नपुनः शरीरे वायुप्रपुष्टतरमंस्तपरं च्यपि

तम् ॥ ४५ ॥ प्रतीकारः ॥ द्विगुस्वर्णफलानिहव्यमपिवा-
 विंचालन्वासंपुटेत् तद्गन्धशमयेच्चवासुजनितं साम्लं सपित्तगदं
 ॥ भुक्तं तच्च यथोत्तरं द्विगुणितं साम्लं च पथ्यं भजेद्वासायाश्च घृतं
 सतिक्तकघृतं श्यामा तथा माक्षिकैः ॥ ४६ ॥ अथ सकफाम्लपि-
 त्तम् ॥ कफस्य निष्ठीवनं गौरवाभ्यां जाड्यारुचीशीतवमिः सले-
 यैः ॥ कंडूभिमान्यवलसादयुतैश्च निद्राश्लेष्वांस्त्रिपित्तगदलक्ष-
 णमेतदुक्तम् ॥ ४७ ॥ प्रतीकारः ॥ काथेन कल्केन च मा-
 गधीनां सिद्धघृतं चान्नमधूपु तन्च ॥ वासापटोलत्रिफलाशना-
 भिः सनिंबसिद्धोपिपुरः प्रशस्तः ॥ योगद्वयम् ॥ अथो-
 भययुगम्लपित्तम् ॥ उभयतः खलु चिन्हमिदं भवेत्सकफमा-
 रुतजातगदेऽम्लके ॥ उभयतोपि गतिस्त्विह जायते भवति कृ-
 द्धृतमंचमपित्तकम् ॥ ४९ ॥ प्रतीकारः ॥ छिन्नापटोलदल-
 निम्बकृतः कषायः सौद्रान्वितश्च शमयेत्खलुभिन्नरूपम् ॥ छि-
 न्नौषधाभ्रककिरांतकृतस्तथैव काथोम्लपित्तगदनाशकरश्च
 पेयः ॥ ५१ ॥ अथ श्लेष्मपित्तम् ॥ तमश्छर्दिमूर्च्छाशिरोरु-
 क्प्रसेको भवेद्भ्रमाधुर्यमालस्यनिद्रे ॥ तथा वारुचिश्ले-
 षापित्तेन राणां पटोलैर्यवैर्धान्यपाज्वाडिकाभिः ५२ सधात्री-
 फलैः सौद्रयुतः कषायः प्रपीतस्तु सश्लेष्मपित्तनिहन्त्यात् ॥
 तथा पिप्पलीरवंडपथ्याकृतो मोदकस्तु दुग्धाप्यथोक्तो मु-
 नीन्द्रेः ॥ ५३ ॥ अथ ज्वरार्त्तमिवांम्लपित्तम् ॥ ज्वरार्त्तमा-
 त्मानमिहात्र मन्येद्यश्चांम्लपित्ते खलु शोधयेत्तम् ॥ नवेऽनवे-
 वावमनं प्रकुर्वात्कणोपुडक्षीरघृतं पिबेच्च ॥ ५४ ॥ अथ विदग्

धाम्लपित्तम् ॥ अग्नेजीर्णयत्नकोपोऽम्लपित्तमाहुर्वैद्यास्तद्वि
 दग्धविशेषात् ॥ भुक्तातत्रप्रायशोगान्निमेवपीत्वाकोष्णानीर
 माश्रमप्रकुप्यति ॥ ५५ ॥ अथामान्नाम्लपित्तम् ॥ संसृष्टिं
 तान्नञ्चमुखेनहीयतेसघ्राणकंठस्यचलेपनेनहि ॥ वैस्स्य
 दन्तालिनियातनानिचत्वामान्नजाम्लेत्रगदेरुचिश्चवै ॥ ५६
 ॥ प्रतीकारः ॥ लघ्वस्तुकवलान्मुरवपद्मेधारयेत्तबलु
 नरोबहुधात्र ॥ षष्टिकावरमसूरजसूपोपथ्यमत्रगदितं व
 कुलायैः ॥ ५७ ॥ अथकंठगपित्तम् ॥ यदुंचंडमार्तंडदु
 र्धनेनभाव्यमरवंडं सरवंडं तथावापिभुक्तम् ॥ हरेत्कंठगपित्तमु
 ग्रंयथैवशरोरामचन्द्रस्यरक्षोगणौघम् ॥ ५८ ॥ अथको
 ष्ठाहकृत् ॥ यवासकैरंडंजराभिजम्भतः काथोयवैरत्रनि
 पीतेएव ॥ सकोष्ठाहंसरुर्जतधाम्लपित्तंनिहन्त्याशुनकापि
 शंका ॥ ५९ ॥ अथकंठाहकृत् ॥ हरीतकीगोस्तनिका
 यवासाः कणामधुभ्यांसितयासमेताः ॥ निर्घ्नतिकण्ठस्यच
 दाहमेताः पित्तन्तथाश्लेष्मयुतंनचिन्ता ॥ ६० ॥ अथवमि
 कृत् ॥ सुडूचिकारिष्ठपटीलपत्रैः कलत्रयेणापिकृतः कषा
 यः ॥ सौद्रान्वितश्छर्दिगदंनिहन्त्यादत्यम्लपित्तप्रप्लवंविशेषा
 त् ॥ ६१ ॥ अथशीतपित्तम् ॥ स्पर्शान्विशीतस्यप्रप्लज्जन
 स्यदुष्णंबुभौश्लेष्मसदागतीत् ॥ विसर्पतश्चान्तरतोबहिश्च
 पित्तेनशोथोवरदीचदंशान् ॥ ६२ ॥ तोदेनकंदुज्वरदाहछर्दि
 युक्तः सदायान्भुवविशेषात् ॥ तंशीतपित्तंचण्डामलाभ्यां
 सितामधुभ्यांचजयेन्मनुष्यः ॥ ६३ ॥ योगद्वयम् ॥ अथा

न्ययोगः॥ पिबेद्वायवानीचसक्षारकावैतथाप्योषयुक्ताहि
 तद्वन्मनुष्यः॥ समिद्धार्धरात्रिप्रपुन्नाटबीजैरथोद्धर्तनं सार्धं
 पैः सिद्धतैलेः॥ ६४॥ अथोदरदः॥ सोत्संगयुक्तैश्चसरा
 गकंडूयुतैस्तथामंडलकैरनेकैः॥ सशैशिरश्वाधिकतोबलाशा
 दुदरोगः कथितोमुनीन्द्रैः॥ ६५॥ प्रतीकारः॥ सदीप्यगुदं
 मस्तुनायस्तुरवादेनथोष्णान्नभुक्तुंसमभिरासैश्च॥ प्रमु
 क्तो भवेच्चाप्युदरव्यरोगान्नचित्रमहावैद्यभूपप्रमुक्तैः॥
 ६६॥ राक्ताश्वगन्धात्रिफलाशताप्यायवानिकाहिगुदिवैक
 कोष्ठैः॥ उदररोगप्रशमायपेयः काथस्तु सर्वेभुनयोवदन्ति॥ ६७
 अथकोठः॥ असम्यग्बभूवोनरोदीर्णपित्तबलाशोन्नजा
 तस्यवानिग्रहैश्च॥ तथाचारनालेश्चसूक्तैः यदूनामथोचासूरी
 सेवनैर्वर्षकाले॥ ६८॥ भवेत्कोठरोगोत्रवैमंडलानिसंकंड
 निरागान्वितान्याशुजानि॥ क्षणोत्पन्निनाशानिनिबंस्यपत्रैर्न
 हन्याद्वृतेनान्नधानीफलाढ्यैः॥ ६९॥ विस्फोटकोठकृमिरोग
 सशीतपित्तकंडूचपित्तसहिताज्वकफनिहन्यात्॥ निम्बछ
 दामलकगोधृतपानतश्चप्रायश्चवैद्यधरणीपतयोवदन्ति॥
 ७०॥ अथोत्कोठः॥ कोठश्चिरस्थश्चभवेन्नितानमुक्तो
 उरोगः कथितोमुनीन्द्रैः॥ तत्रार्द्रकप्रस्थघृतगवीनांप्रातश्च
 तद्वत्कुडवहयहि॥ ७१॥ गोदुग्धप्रस्थद्वितयचरवडमस्याद
 भागमगधानलौच॥ शुंठीविडंगाफ्रकणाजराभिस्त्वक्पत्र
 कर्चूरसनागपुष्पैः॥ ७२॥ मारीचचूर्णैश्चपलैः पलैश्चविधाय
 याकाहिगुरुक्तद्युत्तया॥ प्रातर्भजेत्कोठगदंसशीतपित्ततथो

लोठगदंनिहन्ति ॥ ७३ ॥ यक्ष्मागदंश्वासगदंसकाशंशो-
 थंरुमीन्वातजगुल्ममुग्रम् ॥ ७४ ॥ इत्यार्द्रकरबुधः ॥ कु-
 ष्ठनिम्बाश्वगन्धामरतरुरसनाशिग्रुधान्यसचव्यचंडादूर्वा
 पटोलैरपिरज्जनिगुगेनान्वितैः सर्षपैश्च ॥ अल्लाभिस्तुर्बुरैर्वो-
 मथितयुततमैः पेव्यसुद्धर्तितव्यपूर्वतैः लोक्तदेहेशमयतिस-
 हसाकोठमुत्कोठशोधान् ॥ ७५ ॥ अथपित्तप्रकोपः ॥
 कटूमसिदिकाचितंयदिभवेद्यत्रन्तथाभोजनाद्यत्यन्तवि-
 लम्बकेनसहसापित्तप्रकोपोभवेत् ॥ तन्नाशायंशिवाफलं
 समसितंधात्रीफलंवा — शितंलेपोगैरिकतैलजश्चकथि-
 तः प्रायोमुनीनांगणैः ॥ ७६ ॥ अथपित्ताधिक्यम् ॥ तृ-
 ष्णाधिक्यस्याच्चनिद्राधिकत्वंपीताक्षितंस्याच्चरक्ताक्षि-
 तम् ॥ क्रोधाधिक्यस्यात्कृमश्शीतलेच्छापित्ताधिक्या
 लक्षणाबोध्यमेतत् ॥ ७७ ॥ प्रतीकारः ॥ तिक्तैः कषा-
 यैरजनीशरात्रिशोतानिलैर्भृंगहयन्त्रनीरैः ॥ स्त्रीगान्ध-
 संस्पर्शपयोधुतैश्च छायाविरेकैर्व्यजनानिलैश्च ॥ ७८ ॥
 सुस्वादुभिर्मेजिनसेकमेधैः पानैर्वीचित्रैरपिरक्तमोक्षैः ॥
 नानालतावृक्षप्रसूनगन्धैः पित्तप्रकोपञ्चहरेह्यदेहैः ॥
 ७९ ॥ युग्मम् ॥ अन्ययोगः ॥ सूताफ्रसुडाकंसुती-
 क्ष्णतोलैर्माक्षीकतुल्यैरखिलैर्मृतैश्च ॥ तुल्येनगन्धेनस-
 मंविमर्द्ययष्टीजदाक्षामृतजातनीरैः ॥ ८० ॥ वासारसेर्गो-
 पयसाविदारीद्रावैर्दिनैकचसितामधुप्याम् ॥ निष्कप्र-

माणा वटिकाग्रभुक्तापित्तञ्च पित्तज्वरदाहशोषान् ॥ ८१ ॥
 क्षयं फलमवापि निवृत्तिपित्तजातान्विकारानखिलानज
 स्त्रम् ॥ पित्तान्तकोनामरसः प्रसिद्धस्सर्वैर्निरुक्तो वरवै
 द्यभूषैः ॥ ८२ ॥ विशेषकम् ॥ अथोपद्रवाः ॥ क्रोध-
 स्तमोदर्शनवान्तिशोषदाहात्पनिद्रापलितफ्नमाश्च ॥
 सधूमकोद्गारसलोहगन्धाद्युपद्रवादिकुप्रमितास्तु पि
 त्तैः ॥ ८३ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ नवाम्लपित्तं ख
 लुयल्लसाध्यं जीर्णं च याप्यं खलु सूर्य्य १२ वर्षात् ॥ परं च
 मृत्युप्रदमम्लपित्तमिदं द्विसर्वेभिषजो वदन्ति ॥ ८४ ॥
 अथ निवृत्तिः ॥ तृप्तिः पिपात्सालघुतासुनिद्रासुखोद
 यस्स त्वसमुद्भवश्च ॥ शातस्य पित्तस्य चलक्षणानि श्री-
 सुश्रुताद्यासु न यो वदन्ति ॥ ८५ ॥ आयुर्वेदं दुग्धसिन्धुं प्र
 मथ्य काशीनाथो यच्चिकित्सा मृतञ्च ॥ तत्तत्सेव्यं पित्त-
 रोगप्रशान्त्यै विद्वद्भ्यै वैद्यभूषैर्विलोक्यम् ॥ ८६ ॥
 इति श्रीगुरुचरणाल्मचञ्चरीकचतुर्वेदपनामककाशी-
 नाथकृतायां चिकित्साक्रमकञ्च पित्तरोगप्रतीकारो ना
 म अष्टादशस्तबकः ॥ १८ ॥ ॥ अथ कफनि
 दानम् ॥ चन्द्रार्धशेखरसमहीनविभूषणाढ्यमम्बाद्विदेहमिष
 वल्कषडाननाङ्गम् ॥ साबज्यत्वात्तमनिशं हि प्रणम्य सम्यक् कुर्वे
 कफोत्पन्नदकारणसच्चिकित्सा ॥ १ ॥ निश्चेष्टनाभिरुदराधिक
 शस्यजन्तोः स्निग्धैरसैश्च गुरुभिर्मधुरैश्च दुग्धैः ॥ द्रावैर्दिनस्य-
 शयनौर्दधिभोजनैश्च श्लेष्माप्रकुप्यति सधौ तु दिनादियानैः ॥ २

अथ पूर्व रूपम् ॥ प्रसेको भवेद्वन्क्रमाधुर्यमाशु तथा गौरवाल
 स्य निश्चेष्टिताश्च ॥ बलाशो भविष्यत्यमी सर्वरोगाः पुरस्तात्प्रकृष्टा
 त्वथो रूपमस्य ॥ ३ ॥ अंगेषु गौरवमपाटवमन्तराग्नेस्तोदस्ततोथ
 शिरसः सशैत्यकाश्च ॥ स्वेदोद्गमः कफगदस्य च रूपमेतद् हानिर्भवे
 दपि च कङ्कदस्तथेव ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥ रूक्षैः क्षारैः कृषा
 धैरनशनवमनैर्नस्य धूमोयसेवा न्यायाभैर्भैर्युनैर्वा दिनकरकिरणैः
 स्वेदयुद्धां बुकेलीः ॥ तृडघातो जागरं वासकलदिनमलं छागमांसा
 शनैर्वीषानाहरीर्बिहारेः फगददलनैर्वैद्यभूषप्रयुक्ताः ॥ ५ ॥ अथ प्र
 तीकारः ॥ उग्राहिं गुग्गुलुं जगज्जिस्विशिवा मूलं संकुष्ठं तथा पि
 ष्ठाचाथ वरं क्रमोत्तरगुणं चूर्णं तु तत्रैः पिबेत् ॥ रोगाये बहुशो बला
 शजनिताः प्रायस्तु ते विंशतिस्तेषां नाशनमत्र वैद्यधरणीपालो
 दितन्नक्षणात् ॥ ६ ॥ अथायवानीयोगः ॥ ब्रह्मदर्भसिं
 धुजीरव्यूषणं समं समम् पिबेच्च तत्र योगतः कफोत्थरोगनाश
 नम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥ रसं काकमाची भवं चापिशुंभ्या गुडैः पी
 तमाशुकफं चाथ हन्यात् ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ रास्त्राचूर्णं कर्षमेकं धृ
 तेन पीतं हन्याच्छ्वासरोगं कफेन ॥ यद्वा जीर्णमद्यमेवाशु पीतं तं
 हत्कुर्याज्जाठराग्नेश्च दीप्तिम् ॥ ९ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥
 जन्तुजिलोकबाल्हीकपिप्यलीपदुसज्जिकाः ॥ रास्त्रयासधृताः
 पीताः कफघ्न्यश्चाग्निदीयनाः ॥ १० ॥ अन्यः ॥ चिरकालमवाभ
 दिराप्रथिता कफरोगहरी प्रवरागदिता ॥ सकलाशनपाचनिका
 विदिता जठरानलवृद्धिकरी कथिता ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ बलिं शुद्धि
 मेकं च कर्षमाणां धृतैर्बोधानीरैः पिबेद्यस्तु विद्वान् ॥ कफव्याधि

नाशंलभंदाशतनित्यंतथाक्षौद्रयुत्तारसःपंचवक्त्रः॥१४॥ योग
 ह्यम्॥ अन्यः॥ दहनशूलंवापुटविधिजंवा वृषदलनीरंकफ
 हृग्धीरम्॥१३॥ वरपधुनुकस्युत्तरपीतम् उषसिकफोत्थंबहु
 गदयूथम्॥१४॥ अन्यः॥ मुत्तानुनीरभावितंपदुंचसमचारकं
 सुवर्णपक्वसत्फलेपुटेपुटेचमाषकं॥ भजेच्चवर्णमध्यगंहरिमिया
 समंतथाविचित्रयोगईरितोबलाशकाशनाशनः॥१५॥ अथमं
 ध्यानभैरवोरसः॥ मृतसूतंताम्रंबलिकटुकवाल्मीकसहितंप
 दुनालंतददमरचरदारीनवनयैः॥ सुनिगुंडीकेशातकिधनरवैस्ति
 क्तारसनैर्दिनैकंसमर्घदहतरमलंभैरवरसः॥१६॥ लिहेचाषमा
 त्रंमधूक्तंनितांतसमंधानकंभैरवंविंबिचिरीः॥ शतैर्विशतिर्येकफो
 त्यागदास्तेविनश्यंतिसर्वेपिनित्यंनिषेव्य॥१७॥ अथसंप्रा
 प्तिः॥ नत्रतावत्श्लेष्मा॥ व्यानेनचेच्छिरसियत्रकफोऽनीत
 स्तिष्ठत्यलंतुभिषजोगदमामनंति॥ श्लेष्माणमत्रजडताचशि
 रोगुरुत्वंतैलेनकटुफलरजोबहुधात्रमर्द्यम्॥१८॥ अन्ययो
 गः॥ विश्वोन्मत्तजटानांजलपिष्टोहि शिरसिचलेपोगदितोद
 हनधितप्तोहि॥१९॥ अथपीनसः॥ यदाघ्राणतोनिर्गतो
 गाढतांचापिजातःकफःपीनसोसौनिशान्चूर्णपत्रस्यसंनलि
 का धूमपानेनजेयस्तुघ्राणेत्यनित्यम्॥२०॥ अथोन्यः॥
 अतस्यास्तैलनस्ये तपीनसोयात्यसंशयम्॥ सर्वषैद्यमतेनेदं
 वर्णितंसेव्यमन्वहम्॥२१॥ अथास्योपद्रवाः॥ कंठेषुधुर
 ताकृशातुकृशातालस्यंमुखालि सतादेहेवास्तिमितापसेकवि
 रुचिःस्निग्धस्वनिद्रेतथा॥ घीमांद्यंनितरांभवतिचकफव्याधेर्द

शोपद्रवारस्तेषां यत्र चिकित्सितं निगदितं तत्तत्तु सेव्यं तथा ॥ २२ ॥
अथ निवृत्तिः ॥ ॥ भवेत्कंठवैशद्यमेवाश्रुनित्यं कफव्याधिना
शेतुलक्ष्यं प्रसिद्धं ॥ परं विंशतिः श्वासकासाद्योन्येयथोक्ता
स्तुते व्याधयंश्लेष्मजाताः ॥ २३ ॥ गुरुपदकंजानिजहृदि धृत्वा
कफगदशां त्यैगदितमलंते ॥ २४ ॥ ॥ इति श्री गुरुचर-

णाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायां चिकित्साक्रमकल्पव
ल्यां कफरोगप्रतीकारो नामैकोनविंशः स्तवकः ॥ १९ ॥ ॥

॥ अर्धेन्दुमौलिबिलसद्वरपंचवक्त्रगंगासमुल्लसितपि
गलजूटशोभम् ॥ भस्मांगरागगिरिजादीतम्रणम्यवातास्त्रनाश
नचिकित्सितमत्र वक्ष्ये ॥ १ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ लवणा
स्तसुराकटुणां कैर्बहुशाकैः ॥ पललेक्षुभिस्तथा ॥ जलजातवि
शेषमांसकैरथ वानूपजजंतुजैरपि ॥ २ ॥ दधिमूलकुलत्थशा
ककैरथ सौवीरसुतक्रैरपि ॥ बहुभिश्च विरुद्धभोजनैश्शयनै
श्चात्र दिनस्य भोजनैः ॥ ३ ॥ विपरीततरैरथा सवैर्बहुधा क्रोधज
वेगधारणैः ॥ सुखिनामपि प्रायशस्तथा बहुधा स्थूलशरीरि
णामपि ॥ ४ ॥ सुकुमारतशंगायस्त्रिणां हयनागोष्ठसुपृष्ठयायि
नाम् ॥ सुविदाहिसमभ्रतां पुनर्त्यथवा हारविहारिणां मृषा ॥
५ ॥ प्रति कुप्यति वातशोणितमथ निष्पावजशाकसेवनैः ॥ वि
विधैरपि मत्स्यदुग्धकादिभिरन्यैरपि चिकणाशनैः ॥ ६ ॥ क्षा
रारनालैः शदिनैश्च मांसैः पिण्याकभोज्यैरथ वा विदग्धैः ॥ भो
ज्यैरजीर्णैरपि वातरक्तमायाति कोपं भिषजो वदन्ति ॥ ७ ॥ अ
थ पूर्वरूपम् ॥ स्वेदोत्पथनैर्बकाश्चिकदाचित्स्य शान्तिं त्वं चाति

पीडासतेपि ॥ कल्याणशोखजालुजंघाशयाधिसांगायायासंध
यस्तासुतोदः ॥ ८ ॥ स्यन्दस्तद्धनत्रमेदोरुत्वंसुप्तिः कंडूदाहू
कृचासकृद्वा ॥ जायंतेतेतेपिनश्यंतिवातरक्तेपूर्वमंडलं वर्णभेदः
॥ ९ ॥ पिडकोद्गममालस्यसदनेचमवन्त्यमी ॥ वातास्त्रपूर्वस्त्रेत्तु
प्रवदन्निषिषावराः ॥ १० ॥ अथरूपम् ॥ पदेपदेवैश्वर्यशुःप्र
तापोरक्तस्यछायासकलांगयष्टौ ॥ प्रभञ्जनास्त्रेप्रभवंतिपूर्णेख
पेचतस्योपशपोयथाग्रे ॥ ११ ॥ अथोपशायः ॥ दिवाशयी
न्मोनबहुप्रकुप्येस्त्रिधनगच्छेच्चभ्रमंनकुर्यात् ॥ कटून्यभिष्य
दिपटूनरवादेदस्त्रास्तथापथ्यतमंचवक्ष्ये ॥ १२ ॥ गोधूमशाली
यवषष्टिकाभिर्जीर्णैश्चधान्यैर्विदधीतभोज्यम् ॥ मुद्गादकीभि
श्चणकैर्मसूसेकुलस्यकैर्वाविदधीतयूषाच्च ॥ १३ ॥ वेन्नाग्रंकाक
माचीप्यथशतजटावारत्तुकोपोदकीचशाकार्थंवेदपन्नाप्यथबहु
तदलोहव्यमांसोदसिद्धाः ॥ मांसैर्वाविकिराणां प्रतुद्भवपले
वीरसंसंविदध्यात्सात्यायाश्चत्रविद्वान्सधृतमथततोवातर
क्तेप्रकुर्यात् ॥ १४ ॥ प्रतीकारस्तत्रतावत्प्रलेपः ॥ गोधूम
पिष्टैर्घृतछागिदुग्धैर्ज्वैस्त्रिलैर्वापयसातसीभिः ॥ अष्टाभिरे
वंरवलुवर्धमानफलैश्चलेपोगदितोस्त्रवाते ॥ १५ ॥ चत्वारो
लेपाः ॥ स्निग्धस्यवातास्त्रगदातुरस्यरक्तंशिरामोक्षणशृं
गिकाद्यैः ॥ तुंबीजलोकादिभिरप्यशंकमत्यात्यदोषंपरिरक्ष्यहा
र्यम् ॥ १६ ॥ उग्रांगदाहेप्यथतोदयुक्तेजलौकिकाभिस्त्वथवेदना
यांस्तप्रसेकेत्वचिचपिकडूयगदेहनेद्रक्तमलंचशृंगैः शिराविमो
क्षैः सकलांगदोषैवायुर्नबंधेच्चयथात्यमल्पम् ॥ रूक्षस्यवाक्का

नन्तरांगयैर्वर्तितोत्तररक्तमलं न हार्यम् ॥ १८ ॥ गंभीरं श्वयथुं शि-
 राभ्रवगदान्ग्लानिचक्रं पतथाकुर्याद्वायुररक्षितोपरगदानन्या-
 श्वतस्माद्विषक् ॥ अल्पाल्पपरिरक्ष्यवायुमसकृद्रक्तं हरेदन्यथा
 मृत्युस्थानाच्चयतोविचार्यमिषजाकार्यं शिरामोक्षणम् ॥ १९ ॥
 पिताधिव्यरेचनं चाशुकुर्यात्स्नेहैर्वैद्योरेचकैर्धेगिमुख्यैः ॥ बाह्या
 ण्यंगालेपनास्थापनैर्वीपानैस्नेहस्यापिवाचोपनाहैः ॥ २० ॥ परिषे-
 कैश्चयोगैश्चरेचनैरपि वैद्यराट् ॥ गंभीरमाचरेत्त्राज्ञोयोगानन्या-
 श्वब्रूमहे ॥ २१ ॥ अथगुडुचीयोगः ॥ सुघालनायाः स्वर-
 संतथावाचूर्णंतुकल्कं शृतमंभुचास्याः ॥ ग्रःस्सेवतेगुग्गुलुनाविमि-
 श्रं नित्यं हि वातास्त्रगदात्समुच्येत् ॥ २२ ॥ अथमंजिष्ठादिकाथः
 ॥ मंजिष्ठात्रिफलावचामरलतातित्तानिशादारुभिर्निबेनापि कृ-
 तः कषायविधिना पीतस्तु वातास्त्रहाः ॥ काथोयं नवकार्षिकः प्र-
 शमयेत्कुष्ठं च पामां तथा विस्फोटं च विसर्पकं च शमयेद्द्रक्तोद्भवं म-
 डलं ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ ब्रूषामृतैरंडकृतः कषायः पीतस्तथैरंडज-
 तैलमुक्तः ॥ निहंति वातास्त्रगदविशेषात्सर्वगजैर्कांराजमप्यज-
 स्म ॥ २४ ॥ अथतालकेश्वरः ॥ तालस्य पत्राण्यति सूक्ष्म-
 काणि पुनर्नवायास्वरसैर्दिनैकं ॥ विमर्द्यतावच्च घनत्वमेवमा-
 याति कार्यास्य च चक्रिका तु ॥ २५ ॥ संशोष्य घर्मे च पुनर्नवायाः
 पंचांगजक्षारचयैः प्रपूर्य्य ॥ स्थालीमथाकंठमलं ततस्तुतदंतरा
 लेचनिधाय तां च ॥ २६ ॥ स्थाल्यासुरवंचापि हृदयि मुच्यं मृत्खर्प-
 रैश्चापि विशोष्य पूर्वम् ॥ चुल्यानि धायाभि मनन्य मेव दिवानि श-
 पंच दिनानि यावत् ॥ २७ ॥ संज्वात्य पश्चादवगृह्य शीतमलं स्व-

भावेनतुसिद्धतालम् ॥ तालैः श्वरारथरतु गुडूचिकादिक्वाथेनगुं
 जैकमितोऽशितोयम् ॥ २८ ॥ अष्टादशान्याशुचकुष्ठरोगान्वाता
 स्त्रविस्फोटविसर्प्यारोगान् ॥ कंठूचपामामथमढलानिफिरंग
 देशोत्थंगदन्तिहन्ति ॥ २९ ॥ कटुस्त्वलवर्णास्त्यक्ताभेषजंपरि
 शीलयेत् ॥ आतापं बन्धिमप्यत्रलवणं चेत्सैंधवंभजेत् ॥ ३० ॥
 अथसंप्राप्तिः ॥ तत्रतावद्वाताधिकं ॥ वाताधिक्येशूलशो
 थौचरोक्ष्यंतोदस्यन्दौवेपथुः सुप्तयश्च ॥ शीतद्वेषस्तुभुरुक्चां
 गुलीनां स्यात्सकोचश्चांगसंधिग्रहोपि ॥ ३१ ॥ तनोश्चावतारु
 ष्यावर्णत्वचृद्धीभवेत्कापिहानिस्सदायातद्वृद्धौ ॥ शताब्दाद्वयं
 वैप्रियालुंकसेरुंधृतसस्तितामिष्टयष्टी ३२ विदारीचसंयोज्य
 कुर्यात्प्रदेहंप्रसक्तेचवायौ तथाचान्ययोगः ॥ सरास्त्रागुडूचीब
 लेद्वेचयष्टीसुमिष्टासजीवर्षभादुग्धसिद्धः ॥ ३३ ॥ प्रदेहोभेधू
 क्तोपिनित्योस्त्रहारीप्रसिद्धस्तुरास्नादियूर्वोक्तद्वयैः ॥ प्रयुक्तं च
 यौगद्वयंरामयैः प्रयोज्यं सुवैद्यैर्विचान्याशुनित्यम् ॥ ३४ ॥
 अथपित्ताधिक्यम् ॥ दाहोभोहः स्वेदमूर्छेमदश्चतृष्णादाह-
 स्त्वगतः पाकशोथौ ॥ पित्ताधिक्येगात्रसंस्पर्शनेरुक्तद्वन्नि-
 त्यंचोष्णातासर्वदेहे ॥ ३५ ॥ अथप्रतीकारः ॥ काश्मर्य
 द्राक्षामधुकैश्चदुग्धकाकोलिकाचन्दनशर्कराभिः ॥ सपित्वा
 तास्त्रगदस्यशान्त्यैशृतं पिबेच्छीतजलंमधूकैः ॥ ३६ ॥ अ-
 न्यः ॥ कुलकभीरुफलत्रयरोहिणीक्वथितमाशुगुडूचिकपादु
 तया ॥ समधुरवंडयुतंप्रपिबेदलं प्रबलपित्तप्रभञ्जनरक्ते ॥
 ३७ ॥ अथकफाधिकम् ॥ सौमित्यशीतत्वगुरुत्वसुप्त

येस्त्रिगुधत्वमेवात्रकफेनयुक्ते ॥ कल्कोश्चगन्धातिलजःप्रलेप्यो
 वातास्त्ररोगस्यकफस्यहृत्त्ये ॥ ३८ ॥ अन्यः सिद्धार्थहिस्मा
 पिचुमन्दपत्रैर्लेपस्तिलक्षारयुतस्तथैव ॥ तैलैश्चसूक्तैश्चसुरा
 भिरन्नमूत्रैश्चतद्वत्यरिवेकउक्तः ॥ ३९ ॥ गौरसर्षपजःकल्कप्रदे
 होवाकफाधिके ॥ वातरक्तेप्रकुर्वीतप्रवदन्तिभिषग्वराः ॥ ४०
 अथरक्ताधिकम् ॥ शोथोऽतिरुक्तोदतनुश्चताम्रदेहैश्च
 रक्तेष्वधिकेभवन्ति ॥ स्निग्धैर्नरूक्षैश्चसमंप्रयातिल्लेदेनकंडु
 तिनिमिद्वैपैश्च ॥ ४१ ॥ प्रतीकारः ॥ नलदवारिधृतैःपयसो
 समैर्मधुकशात्मालिकल्कसमन्वितैः ॥ रुधिरवातगदास्त्रविले
 पननिगदितंबहुधजन्ययोजुतम् ॥ ४२ ॥ अर्कदुग्धपरिसेचनं
 सुहुश्चातुबेलमवलेपनन्तः ॥ सर्ज्जजातरसमिश्रितैर्घृतैश्चां
 बुधौतुहविषासुहुसुहुः ॥ ४३ ॥ अथवातपित्ताधिकम् ॥
 शोथैरौक्ष्यपाकदाहौचनीलकालंरक्तंविस्त्रवेत्स्यन्दयुक्तम् ॥ स्प
 र्शेप्रायश्चाधिकत्वंचवातपित्ताधिक्येवातरक्तेभवन्ति ॥ ४४ ॥
 प्रतीकारः ॥ पीयूषपीयूषमलंरूकृतैर्लेरतैर्लेरमृतैर्निषेज्य ॥
 वातेनपित्ताधिकरक्तपित्तंविस्पर्षकंडूतिगदंनिह्न्यात् ॥ ४५ ॥
 अन्यः ॥ त्रिवृद्धिदारीक्षुरकैःकषायःकृतःप्रपीतस्तुतथैवनि
 त्यम् ॥ सवातपित्ताधिकवातरक्तां हनिहन्तिवैद्यक्षितिपावदंति
 ॥ ४६ ॥ अथवातकफाधिकम् ॥ तोदशैत्यंगौरवंस्यन्दमु
 च्चर्विश्चास्त्रत्वंचांगुलीपर्वजातः ॥ वातश्लेष्मासंयुतेवातरक्ते-
 स्यात्संकोचःकापिवाकुत्रचिदा ॥ ४७ ॥ अन्यः ॥ शिगुबी
 जधनिकासमसूरापोषिताम्लजरसेनचलिता ॥ वातरक्तमपि

वातकफेनहन्तिचाम्बुजरसैर्बहुसिक्ताः॥४८॥ अन्यः गृहधू-
 मवचानिशाद्वयैःशतपथागदपवितैरत्नम्॥ परिलेपितमाशुना-
 शयेत्प्रबलंवातकफोत्तरंगदम्॥४९॥ अथवातरक्ताधिकम्
 ॥ स्यन्दःशोथोमंदकंडूतिथुक्तोदेहेतद्वच्चिंविमारक्तस्त्रावः॥ स्व-
 ल्पाधिक्यत्वात्तुक्ष्यतेवातरक्ताधिक्येलक्षणंवातरक्ते॥ ५०॥
 प्रतीकारः॥ पीचूषविश्वधनिकात्रिनयंत्रिकर्षसंकायपीतम-
 सकृत्सकलामयध्रम्॥ वातास्त्रमाशुविनिहन्तिचवातरक्तदो-
 षाधिकंसकलकुष्ठगणप्रणाशि॥५१॥ अथभल्लातकावले-
 हः॥ भल्लातकीप्रस्थमलंबिसुद्रंशुङ्काक्षुरंद्विप्रस्थमेकत्रपात्रे
 तुजलेष्टभागप्रपूरितेपाच्यन्त्रपादशेषे॥५२॥ सद्भस्त्रपूतेपिच-
 वक्ष्यमाणान्याचूर्णितान्याशुचतानिवक्ष्ये॥ विश्वामृतावाकुनि-
 कायवानीधात्रीनिशाचन्दनचक्रमर्द्दन्॥५३॥ निम्बारुणामा-
 गधिकाशिवाभिःकदुत्रयनिबंधनामृताभिः॥ धात्रीनिशापर्पट-
 गोक्षुराणिगन्धत्रयसैन्धवबालचन्द्रान्॥५४॥ उशीरमारक्तकच-
 न्दनचपृथक्पृथक्सर्वमिदंपलाद्धम्॥ संचूर्णितंपूर्वजलेनविद्धा-
 नूतत्तत्समस्तंसघृतंविपाच्य॥५५॥ मधुप्रयुक्तंचमृदस्सुपात्रे-
 नवेथसंरक्ष्ययथाबलहि॥ शुत्कानरोधेस्तुजलेनवातरक्तंजये-
 दन्ननकापिशंका॥५६॥ यस्यप्रकृत्यासहतेनभल्लातकंसतं-
 त्यज्यन्त्रभक्षणार्थे॥ योगेशुरक्तंरवलुचंदनंयत्तद्गुणैःप्रादुर्ल-
 भपुराणाः॥५७॥ कुष्ठार्शोवातरक्तादयरुधिरभवावायुजान्येसम-
 स्ताःकंडूद्वृषिसर्प्यादयविविधगदामंडलाद्यास्समस्ताः॥ना-
 शंगच्छन्ति सर्वेत्थमृतसुतवरेकीलकास्यावलेहेप्रान्तर्मुक्तेपले

केविविधबुधगणैर्गीयतेमज्जलेन ॥ ५८ ॥ व्यायाममातपकृशा-
नुदधीनिवास्तरुवातुस्त्रियंचपयसास्त्रपनंचेतलैः ॥ अभ्यंगमाशु
बहुधापरिवर्जनीयमेतत्समन्तमपिभ्रमिषुतप्रयोगे ॥ ५९ ॥
अथपित्तकफरक्ताधिकंस्पर्शासहृत्वंचरुजोविदाहःस्निग्धत्वस्कं
सीत्यतिशीतताच ॥ स्निग्धैर्नरूक्षैः शमतामुपैतिचेच्छेषपित्ता
धिकवातरक्ते ॥ ६० ॥ अथप्रतीकारः ॥ मज्जिष्ठादरुरात्रिहृर-
नयनफलानिंबपीयूषतिकोग्राभिः क्षीरंशृतंयत्तदनुगदितं चां-
ककर्षेचनाम्ना ॥ पीतंवातेनरक्तंजयतिबहुविधंकुष्ठरोगंचपामां
कंडूविस्फोटरक्तोद्भवविविधविधान्मण्डलान्हन्तिचान्यान् ॥ ६१ ॥
॥ अन्यः ॥ सुधालताकल्ककषायसिद्धंघृतनिहन्त्याशुचवा-
तरक्तम् ॥ कुष्ठान्समस्तान्पहन्ति तद्वन्निषेवितंचैच्चनिरंनरेण
॥ ६२ ॥ अथकफरक्तवाताधिकम् ॥ स्निग्धत्वंमलिना-
स्त्रत्वंतोदश्चेच्चिमिच्चिमायनम् ॥ शोथश्चयुरुतासुसिर्वातरक्तक-
फाधिके ॥ ६३ ॥ अथप्रतीकारः ॥ अमृतव्रततीकुटिलानल-
दक्षुरकावरुणारुणचन्दनकैः ॥ द्विबलामधुकैर्निश्यामलकैः पि-
चुमन्दपटोलशिवावरिभिः ॥ ६४ ॥ अपिसिंहसुरवीसहितैरवि-
लैरपिचक्रविमर्दकमूलशृतः ॥ अमृताद्विरयंहरतेसकलंबहुवा-
तगदंप्रबलास्त्रसुतम् ॥ ६५ ॥ अथगुह्यादिनैलम् ॥ चे-
दद्रोषाजलेपचेदथतुलांछिन्नोद्भवायाभिषक्तस्यादेनपयोगवा-
मथपचेद्रोषाप्रमाणततः ॥ नैलस्याढकमत्रचैद्यनिपुणोसंबक्ष्य-
माणोषधैः मंजिष्ठागदजीवनीयकगणैर्मंसीनरवीपद्मकैः ॥ ६६ ॥
॥ एताव्याधनरयामलैः शतजराशृंगीहरेणवादिभिः ॥ वातोमाक

दुकत्रयैः सशिशिरैः पद्मोत्पलैः लोदलैः ॥ ६७ ॥ मृद्दीकागुरुनाग
 पुष्पसहितैः पण्यैर्द्रविकान्तयास्त्राविण्यापयसाचकलिकतमैर्वै
 द्याधिराजः स्वयम् ॥ निर्मायस्वविधानविच्चनियतं तैलं गुडूच्यादि-
 कम् ॥ पानाभ्यंगनिषेवणार्थमुदितं प्रायोनुवासाथकम् ॥ ६८ ॥ ध-
 न्यपुंसवनं परं निगदितं स्त्रीणान्तथागर्भदं वाताश्रमयेत्सुरात
 नमलं स्येदं च कंडून्तथा ॥ पित्तं वातयुतं शिरोगतमथो कं पंतथात्त-
 दितं पामानं सहसा विनाशमनयेत्तैलं गुडूच्यादिकम् ॥ ६९ ॥ ॥
 इति गुडूच्यादि तैलं ॥ अथ रक्तवातपित्ताधिकम् ॥ रुजोधि-
 कं स्यन्दसुतश्च शोथस्तोदोः स्त्रमालिन्यमथाऽसहृत्स्वम् ॥ स्पर्शस्य
 संमोहअलं सपित्तवातास्त्रोमे प्रभवन्ति चेते ॥ ७० ॥ प्रतीकारः
 ॥ धारोष्णातुरधेनगवांचमूत्रैर्युक्तेन चूर्णं चतुर्वृद्धं बंधः ॥ पित्तेन रक्ते
 न युतं च वातगदं निहन्त्यानुशुनक्ति नित्यम् ॥ ७१ ॥ अन्यः पित्ते
 लोको किलाक्षामृताकाथमेकं कबोष्णं बलेनानुकूलं पुमान्यः ॥ त्रि-
 सप्ताहमेकं च वातास्त्ररोगात्प्रसृचं च पित्ताधिकात्प्रथमश्नन्
 ॥ ७२ ॥ अथ सर्वजम् ॥ सर्वजं च रुधिरेण संयुतं चेद्भवेच्च बहु-
 वेदना चितम् ॥ अंगसंघपरिदारणं यदा वासिगांगमपिशीलयेत्
 दा ॥ ७३ ॥ अथोत्तानम् ॥ मन्दुरक्तं यत्र पीडा च मन्दास्पशी
 ज्ञानं नाना कंडूति युक्तम् ॥ त्वङ्मांसस्थं वातपित्तप्रकोपादुत्ता-
 नारव्यरोगमाहुः पुराणाः ॥ ७४ ॥ मधुकादिगुणं वरतैलमलं पय-
 साज्जिभवेन्नततोद्दिगुणेन ॥ परिपीतमलं च बलेन समं विनिहंति
 सदा गतिरक्तगदम् ॥ ७५ ॥ अथ शतावरीयुतम् ॥ शताव-
 रीकलितनीरमागे पयस्सममथोद्दिघृतं विपक्वम् ॥ उत्तान

सञ्चचनिहन्तिवातपित्तप्रभूतंगुवातरक्तम् ॥ ७६ ॥ अथगाढ
 म् ॥ शरीरांतःप्रभेदेनदुर्गन्धःश्चित्तविभ्रमः ॥ सोयं धातुं तरगतो
 गाढमुत्तानसंज्ञकम् ॥ ७७ ॥ प्रतीकारः ॥ जवाग्रजोदेवनस्स
 सैन्धवंमुस्तायवानीफुटिदीप्यचित्रकाः ॥ निशाविडंगंजराद्वयं
 त्वफलत्रिकं व्योषवरासकेशरा ॥ ७८ ॥ कर्षेकमानंचसमंसमंच
 पुरस्तथापंचप्रलप्रमाणम् ॥ सर्वैः समानासितशर्करात्रसतापिते
 सर्पिषिसर्वमेव ॥ ७९ ॥ पिंडीकृतं शुक्तमलं नरेणानिहंतिवानास्त्र
 गवक्षणेन ॥ यक्ष्मोदरप्लीहयुदांकराद्याः कृशानुमांघ्र्यणकोष्ठरो
 गान् ॥ ८० ॥ पित्तविभ्रममदानपहन्तिचित्रकुष्ठमपिग्धसिकांच ॥
 अन्नपानपरिहारवर्जितंसेव्यमानगुटिकारसायनम् ॥ ८१ ॥ अ
 श्विनिर्मितमिदं समरवडं वायुजातमखिलार्तिमरवडम् ॥ वज्रमि-
 न्द्रसुकरादिवसुक्तं शैलजातमिवदुर्जरशुक्तम् ॥ ८२ ॥ उदरं प्रदरप्र
 दरंबहुधाखिलवायुगदानपिहन्ति सदा ॥ परिसेवितमाश्रयं रक्तग-
 दान्कृशिमानमलंदहनस्ययदा ॥ ८३ ॥ इतिशर्करासमगुग्गुलुः
 ॥ अथशशिप्रभाबदी ॥ भूनिंबसैन्धववचासुरदारुयष्टीकृष्णा
 भयाक्षदहनत्रिफलात्रिभांडीक्षीरद्वयांबुदघनारजनीद्वयैश्वज-
 न्तुघ्नसैन्धवविषात्रिकदुप्रसुक्तैः ॥ ८४ ॥ कर्षाशकैरपिपृथक्पृथग्
 त्रप्रंथ्याचव्येनचैककुडवेनपुरेणशाकम् ॥ सुष्टिद्वयेनचवियाच्य-
 सुलोहकेनप्रस्थार्द्धकेनचशिलादितयेनसर्वं ॥ ८५ ॥ मत्स्यं डि-
 काकुडपमेकतमंदलैलाभ्रुगेनकेशरलवंगसवंशजातोः ॥ शुक्ति
 द्वयोन्मिततेमैश्चसमैः समैस्तेह्व्येनसिद्धगुटिकाचशशिप्रभेयम् ॥
 ८६ ॥ प्राप्ताप्रसाद्यगिरिशंशशिनाक्षयार्शः कृष्णमिसादगलक

विंशतिस्तवकः

र्गशिरोक्षिरोगान् हन्त्याशुमेहजठरानपिमूत्रघातप्लीहज्वरघ्नान्
 भगन्दरुद्धिपांडून् ॥ ८७ ॥ दद्रूहलीमकसमस्तविशिष्टकुष्ठानां
 नाहजन्तुजगदान्सकलामघातान् ॥ उन्मादपीनससदागतिरक्तमू-
 दाक्षेपादितोश्मरिगदानपिधातुसंस्थान् ॥ ८८ ॥ वातान्स्थूलान्
 रान्कृशान्कृशतरान्स्थूलानलंकुर्वतोदाहंशोथमथाम्लपित्तध-
 मनीस्त्रस्तारतीन्नाशयेत् ॥ ८९ ॥ इतीचन्द्रप्रभावटी ॥ अ-
 थतलोद्भवम् ॥ स्थित्वामूलं पादयोर्हस्तयोर्वासर्पस्युच्चैश्चाशुव-
 ष्टस्ययद्वत् मन्दंमन्दतद्विसर्पस्यैवातरक्तं हन्यान्नोचिकित्से
 द्यदीप्तम् ॥ ९० ॥ प्रतीकारः ॥ शतावरीकल्कितगर्भमध्ये
 रसेचतस्यापिचतुर्गुणेच ॥ क्षीरेणतुल्येनघृतं प्रसाध्यतलो-
 थयातास्त्रगदेप्रभञ्जीत् ॥ ९१ ॥ अथधतूरतैलम् ॥ कनक्रेन
 शिखीसमुद्भवैरपिवाक्षारजलैश्चपुष्पकैः ॥ पटुसर्ज्जरसैस्तिलै-
 रपितिलकल्कैश्चतिलोत्थशुद्धतैलम् ॥ ९२ ॥ विनिहन्तिसुसिद्ध-
 मेतदेवपरिलिप्तशिरसीन्द्रलुप्तवातम् ॥ बहुधारुधिरेणसंयुतं
 भिषजश्चाथवदतिनिश्चयात् ॥ ९३ ॥ अथोपद्रवाः ॥ अनि-
 द्राकृचिश्वासमासप्रपातस्तृषामर्मपीडाज्वरः कपताङ्गः ॥ भवेद्
 क्रतात्यं गुलीयाद्यनेकेष्वलंस्फोटकोपद्रवादिद्विप्रतात्रा ॥ ९४ ॥ वा-
 ताहमेभिः प्रवदन्त्यसाध्यसुपद्रवैर्युक्तमथात्रयाप्यम् ॥ कियद्वि-
 रैतैरथसाध्यमाहरेतैर्विहीनंचनथैकदोषम् ॥ ९५ ॥ नवविशेषा-
 च्तथाद्विदोषंयाप्यन्निदोषोत्यमथोप्यसाध्यम् ॥ सोपद्रववा-
 स्तुगदितंप्रभिन्नस्तुतंलसाध्यंमुनयोचदन्ति ॥ ९६ ॥ अथनिवृ-
 त्तिः ॥ त्रिवर्णशोथान्कसमंडलादिगहित्यमग्निद्वयजंभावेच्चेत् ॥

नतोदभेदौभवतौनलोहगन्धोपिवाताग्नगदेगतेहि॥९७॥ एकदि
त्रियुतं त्वसाध्यमुदितं मोहेन मांसक्षयैः प्राणानामपि संक्षयेण सह
तं वातास्त्ररोगं बुधैः॥ आप्यं चेच्चिरकालतोपि जनयेत्कुष्ठमहादारुणं
तस्मादाशुचिकित्स्याचशमयेद्दानैः स देवार्चनैः॥९८॥ आयुर्वेद
निगदितं यत्तु यथैव॥ श्रीगुरुकृपया लिखितं तत्तु यथैव॥९९॥
इति श्रीगुरुचरणान्नाचञ्चरीकश्रीगर्गवंशोद्भवचतुर्वेदिकाशीनाथ
कृतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्लीं वातरक्तचिकित्सावर्णनं नाम विं
शतितमस्तबकः॥२०॥ ॥ नत्वागुरुपदकं जंवातगदस्य कु
र्वैविशदनिकित्सासामतमस्य॥१॥ निदानम्॥ विरुद्धाशनं चे
ष्टितं यद्विरुद्धं करोत्यग्निमान्द्येपिसुस्निग्धभोज्यम्॥ कदाचिद्धमाद्वा
युनाप्रेरितामः प्रधावत्यथोनिश्चलस्यापि पूर्व॥२॥ कफस्थस्थलेषा
शुतेनैव कामः समं नाडिकाभिस्ततः पद्यते सः॥ युनर्वातपित्तैः कफैः
दूषितोन्नरसञ्चपि स्त्रोतां स्पभिष्यन्दयेद्दे॥३॥ सनानाविधो वर्णभे
देन नित्यं तदापिच्छिलाबन्धिमाद्यं करोति॥ सरोगाभ्रयोत्थामसं
ज्ञोनराणां हृदोगौरवं सविधत्ते विशेषात्॥४॥ अजीर्णाद्रिसस्मज्जि
तोयः क्रमेण शिरागात्रपीडाकरोत्यन्नजातः॥ प्रसिद्धोलभेदामसं
ज्ञांस एव रुजामाभ्रयोवैद्यभूपैर्निरुक्तः॥५॥ अथ पूर्वरूपम्॥
त्रिकसन्धिगता विमौ समं कुरुतस्तद्धतनुं यदा तदा वरवैद्यविवर्णि
तस्तु सो गदितस्सामसदा गतिर्गदः॥६॥ अथ रूपम्॥ भवे
दंगमर्दोरुचिस्तर्षुक्तो ज्वरश्चूनतांगेष्वलंगौरवं च॥ अपाकस्त
थालस्यमेते भवन्निगदेत्थामवानेतु पूर्णो विशेषात्॥७॥ अथो
पशयः॥ वास्तूकवृन्ताकषटोलकारवल्ली भवशाकमलं प्रभुजीत्

यत्सात्प्रमेतेषु तदेव नित्यं शक्यं मूलस्य तथैव धूमम् ॥ ८ ॥ यत्रै-
 कोरदूषै रथोषष्ठिकाभिः पुराणैश्चलाचैस्सतकैश्च भोज्यम् ॥ अ-
 थोपञ्चकोलेन कोलस्य पूर्वतथावायुवागूपिपासादितोयः ॥ ९ ॥
 पिबेत्काजिकंचापिशुंडीरजोभिः सुतिक्तान्यलंसत्फलान्यत्रतद-
 त् ॥ कटुन्यप्यथोस्विन्नवार्तिकमेव तथा लंघयेद्रेचयेत्स्नेहपातैः
 ॥ १० ॥ दीयनानिकटूनिरेचनलंघनानि समाचरेत्स्वेदनानि च रूक्ष-
 काणि च वालुकापुटकैरलम् ॥ बस्तयोप्युपनाहकर्मणि रूक्षमे-
 व निषेवयेत्स्नेहानि विधाय प्रायो भोजनानि समाचरेत् ॥ ११ ॥
 ॥ प्रतीकारः ॥ चित्रकैः कटुकाशिवा मरवल्लिका जगतामलं
 चूर्णमाशुविषासुतं वरकोष्णानीरनिषेवितम् ॥ आमवातगदातु-
 रंपरिमोचयेदथ सत्वरं स्नेह एव रुचूकजः परिपीयते यदि नित्यशः
 ॥ १२ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ शल्युग्रगंधातिविषाशिवा-
 भिः शुंठीलताभिश्च दिवौकसानाम् ॥ काष्ठेन चूर्णञ्च विधाय रू-
 क्षमश्नन्कषोष्णो न जलेन तद्वत् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ एरंडतेलेन
 हरीतकीयः रवादेदिधानेन विमुच्यते सः ॥ आसानिलार्तेरपि ग-
 धसीतो वृद्धेस्तथानात्रविचारणीयम् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ कुटुम्बे-
 हृष्टृष्टानि पत्राणि नित्यं सभक्तानि चारगवधस्यापि स्वादेत् ॥ ज-
 नो मुच्यते त्स्यामवातारज्यरोगादलं शुंठिकागोसुराकायपाना-
 त् ॥ १५ ॥ योगद्वयम् ॥ अथ रास्नादिकाथः ॥ रास्नाश-
 टीनां गदेवदारुमुस्ताभयावत्सकधान्यकानाम् ॥ रुष्णाम्
 तोम्राचविकाशनाह्वावातारिविश्वाबृहतीद्वयानाम् ॥ १६ ॥ पु-
 नर्नवापीवरिकाशवदंष्ट्रादुरालभा व्याधिविधातकानाम् ॥ बला-

मिसीनामपिष्टद्वारोऽकिरातकस्यापिसमान्यमूनि ॥१७॥ भा-
गानिरास्नाप्रभवाणित्रीणिसंकुक्षकाथ्यंततोष्ठौ शेषम् ॥ पिबे-
त्कणानागरचूर्णयुक्तमामादिवातेष्वविलेष्टुनित्यम् ॥१८॥ प-
क्षाघातेप्यर्दितेकुक्षवायौकंपेतद्वज्जातुजंघास्थिरोगे ॥ संधि-
प्राप्तेचापिवातास्त्ररोगेपेयंतद्वत्क्रौञ्चशीर्षेविशेषात् ॥१९॥
विश्वान्यामपवाहकेभगगदेस्त्रीणांचचन्द्यामयेपुंसांलिंगग-
देषुशुक्रजगदेष्वन्येषुकंपादिषु ॥ येचान्येपित्वादामयाश्चकथि-
तास्तेप्यलंपाययेतुंसांपुंसवनंपरंनिगदितंस्त्रीणांपरंगर्भदम्
॥२०॥ अथाजमोदादिचूर्णगुटीच ॥ पलंचाजमोदामरी-
चंविडंगकुशानुंतथादेवदारुशताह्वाम् ॥ पलंपिप्यलीनांचतन्-
मूलकानांपलैकंतथासैंधवःसर्वमन्यत् ॥२१॥ पलानांचदिक्सं-
मितानांचशुंठ्यातथाचृद्धारोश्चभागौप्रकल्प्य ॥ तथाभापलं
पञ्चकंचूर्णयित्वागुडैःसर्वतुल्यैर्वटीवाविधेया ॥२२॥ गदान्वात-
जान्दारुणान्तूणिकादिप्रतूणीकटीपृष्ठयस्यन्दकादीन् ॥ कबोष्ठो-
न्नरीरेणयीतंतुचूर्णंवटीकापिचानाहगुल्मानिहन्ति ॥२३॥ जंघा-
स्थिस्फुटनंचशूलमपिवाशोथंतथासंधिषुयेचान्येपिगदास्तुवा-
तजनिताःप्रायस्तथामान्विताः ॥ तेसर्वेप्रलयंप्रयांति सहसाये-
गृध्रसीकादयोयेनेदंशतचारिणासमशितंचूर्णगुटीवाशिता ॥-
२४॥ अन्यः ॥ विश्वौषधंवसुपलंकुडवंधूतस्यक्षीरादकेणच
शतार्द्धपलैस्सुखंडैः ॥ व्योषस्त्रिजातकपलंचपलंचहारहूरापलंच
विधिनाकृतविश्वखंडं ॥२५॥ आमाम्बितंचबहुयातगदंनिहंति
शुक्तंयथामिबलमाशु करोतिपुष्टिम् ॥ धातोश्चबल्यमसकृत्परि-

सेवितोयमायुष्यमेवचवलीप्रलितधमेवा॥२५॥ इतिशुंभीखं
 डः॥ अथसंप्रामिः॥ तत्रवाताधिकः॥ न्यासात्प्रकंपत्य
 थवांगकानिशूलेऽधिकेचाधिकवातजातः॥ बाल्हीकचव्यास
 विडास्सलोककृष्णासजीराःखलुपुष्करान्ताः॥२६॥ भागोत्तराः
 पेष्पसुवस्त्रपूताःपीताःकवोष्णास्सुयुतास्सवानसः॥ निहंतिचा
 सामसदागतिंचविशेषतःपथ्यशुजोनरस्या॥२७॥ युग्मम्॥
 अन्यः॥ कणामूलंतस्याःपट्टदहनतालीसचविकास्तथाजी
 रंकृष्णाद्विपवरप्रसूनंद्विपलिकाच॥ समान्भागानेषामथहरसुरा
 श्रापिपन्धिकाच॥ सुवर्च्याःशुंभ्याथोमरिचजरणेवाद्विपलके॥२८
 ॥ तथावैदाडिम्याःकुडुवमिहववेतसमलंयदम्लंतम्रोक्तंयुगुलं
 पलिकंकुडिततमम्॥ कृमीन्कंडूगुल्मानुदरमरुचिंचाथग्रहणी
 समीरंसमेवाहरतिशूननीरेणानितरा॥२९॥ भगंदरारोगिद
 संधहारीकणादिचूर्णंचसुतसवारि॥ समीरणंसामतमंनिहन्ति
 मुरानुपानेनचयेपिबन्ति॥३०॥ इतिपिप्यल्यादिचूर्णम्॥
 अथपिप्ताधिकम्॥ तृड्दाहरागाधिकताचपिप्ताधिक्येचवि
 श्वामृतचेतकीनाम्॥ काथपिबेल्लैशिकयुक्तमेकंसष्ट एजंधो
 रुज्जाधमेवा॥३१॥ अथशुंभ्यादिकाथः॥ अथविश्वश
 दीप्रपूतकल्कैश्शूननीरंचपिबेत्युनर्नवाथाः॥ अपिसप्तदिना
 निपित्तयुक्तमिदमामादिसदागतिनिहन्यात्॥३२॥ अथकफा
 धिकम्॥ स्तिमितत्वयुरुत्वशोथयुक्तोयदिवश्लेषयुतोऽम
 वातरोगः॥ लशुनौषधिसंयतंपयोवैसहसेफालिकयापिबेत्त
 दाशु॥३३॥ इतिरसोनादिः॥ अथमतीकारः॥ पथ्यावि

श्वजवानिकाभ्रमलंचूर्णज्वतकैःपिबेत् मद्येनोष्णजलेनवा
थचतथासत्कांजिकेनापिवा ॥सामंवातमलंचपित्तसहितंवाता
नुगंसंहरेच्छोथंपीनसवन्निमान्द्यकसनान्द्रोगमन्नारुचिन्
॥३४॥ अथवातकफाधिकम् ॥ शूलेनकाठिन्यमथोन्नकं
दूकमेनवाताधिकतोभवेच्चेत् ॥ रास्नागुदूच्योश्चसदेवदारु
वूकशुंठिकथितंपिबेत्सः ॥३॥ अन्ययोगः ॥ कणाकणामू
लकचव्यञ्जित्रैर्विश्वाकषायःसमधुर्निपीतः ॥ सश्लेष्मवाताधि
कमामवज्जतंगदंनिहन्त्यान्नद्विचित्रमत्र ॥३६॥ अथपित्तक
फाधिकः ॥ भवेत्स्तब्धताशोथदाहौचरागोबलासाधिकःपि
त्तकादिप्रसिद्धः ॥ गदोत्थामवातस्तुवैद्यैर्विजेयोयथावातथात
क्षतीकारमाहुः ॥३७॥ प्रतीकारः ॥ कृशानुपाठाकटुका-
कलिंगमुस्ताभयाभंगुरिकामृतानाम् ॥ विश्वाविषाभ्यांचसदेव-
दारुचूर्णनिषेवेदिहचोष्णनीरैः ॥३८॥ अन्यः शयुग्रगन्धा
तिविषाभयाभिर्विश्वामृतानाम्चसदेवकाष्ठैः ॥ पीतःकषायस्तुक
तोमवातनाशायरूक्षाशनमश्नतस्तु ॥३९॥ अथसन्निपातजः
॥ हृस्तांघ्रिशिर्वेषुचगुल्फयोश्चत्रिकेपिजानूरुकंसन्धिसंघे ॥
शोथेनदोषास्सकलाःप्रकुर्युर्दंशेननुत्यंरवलुहश्चिकस्य ॥४०॥
उत्साहहानिर्बहुमूत्रताचकुक्षौचकाठिन्यमथापिशूलम् ॥वैरस्य
दाहोत्रविकूजनानिमन्दागिरानाहप्रसेकमूर्च्छाः ॥तड्ढिद्विविद्वन्
सजाड्यनिद्राविपर्ययेश्चापिभवन्तिदोषैः ॥ त्रिभिर्विदासामस
दागतिर्वैजापेत्तदोपद्रवसंघणषः ॥४१॥ अथप्रतीकारः ॥
मेथीपलाष्ठकमिदंचपलाष्ठकंचूर्णीकृतंचजगतस्तुगवापयोभिः

॥ द्रोणोन्मितैश्च परिपाच्य कृशाग्निनैव यावद्भुजलसुपगच्छति ताव
 द्वाक् ॥ ४३ ॥ संपाचयेदथ सिताटकसंप्रयुक्तं हव्येन चाष्टपलकेन
 विधाय पाकम् ॥ शुंठीकणामरिचित्रिकपत्रमुस्तादीप्याशरीजर
 णधान्यककारवीणाम् ॥ ४४ ॥ जातीफलस्य मगधांघ्रिभवं हि चू
 र्णं संमिश्र्य पाकविधिना च पलं पलं च ॥ त्वक् चूर्णं युक्तमथ वैद्यवि
 निर्मितन्नतृवादेऽप्यलोन्मितमथापि यथा बलं वा ॥ ४५ ॥ सर्वाभवा
 तान्निखिलान्समीरातुन्मादवातास्त्रप्रमेहपाण्डून् ॥ वैषम्यमाप्ता
 निखिलान्ज्वरांश्च हन्यादपस्मारशिरोरुजादीन् ॥ ४६ ॥ दृगामग्र
 सूतिगदं दं च हन्याद्वसुः पुष्टिकरं परं च ॥ वीर्यप्रदं बल्यतरं विशेषा
 न्नोद्योभवंपाकमुशानि वैद्याः ॥ ४७ ॥ अथ तैलम् ॥ सुसैधवं
 श्रेयसिकासरास्नायवानिकोग्रामिसिषिवर्जरीरैः ॥ कणोषणे
 स्वर्ज्जिपिडे च कुष्ठं सौवर्चलं पोषकरकाजमोदाः ॥ ४८ ॥ पलाईका
 शान्मधुकेन सर्चने रंडं तैलं त्रिपचेच्च प्रस्थम् ॥ द्विप्रस्थमस्तु प्रसु
 तं द्विप्रस्थसुकांजिकेनापि च सिद्धमेतत् ॥ ४९ ॥ पानाभ्यंजनवस्त
 योपिकथितावानेन सामेतथावाते शूलगदे करिग्रहगदे जानूरुसं
 ध्यस्थिगे ॥ तृत्वार्ष्वप्रभवेषु वंक्षणप्रवेशे लघ्यामयेषु भ्रवंतैलं
 चांघ्रिबलानुकूलमशितं कायाभिदृष्टिं दिशेत् ॥ ५० ॥ अथ क
 रिव्यथायाम् ॥ कटीशूलमेरुं डं तैलं निहन्ति सुधाविश्वनीरं क
 णामिश्रपीतम् ॥ ५१ ॥ अथोरुस्तमः ॥ यद्वातशंकिभिर
 भिज्जतया कृते बस्मेहादिनां घ्निसदनं च भवेत्सुप्तिः ॥ कच्छाद्भ
 वेऽसदसमुद्धरणं स्थितिश्च पीडा सदैव गमने भदि चोरुसंस्थः ॥ ५२
 ॥ स्तम्भो भवेदिह नवान्ति विरेकबस्ति संस्नेहना निरुधिरस्त्विति

नकुर्यात् ॥ अन्नत्वेनैस्समुपयातिसदागतिस्तु कोपंततोमनिक
रंप्रजयेच्चरूक्षैः ॥ ५३ ॥ अन्नामवातकफशंकरताविशेषान्नस्मात्क
फंप्रथमतोयविजिहपश्चात् ॥ वातंजयेदपिभिषक्बहुधानरू
क्षभोज्यैश्चपथ्यमविलंविधिनाविदध्यात् ॥ ५४ ॥ यवैःपुराणै
श्चणकैर्मकुष्ठैर्मुद्गैस्तथाकोद्रवशालिभिश्च ॥ गोधूमकैर्जांगलमांस
शकैर्वास्तूकमुरब्जैःपटुहृज्यहीनैः ॥ ५५ ॥ पथ्यविदध्याद्यदिरू
क्षपथ्यात्सदागतिःकोपमुपेत्यकुर्यात् ॥ निद्राविनाशादितदाप्र
कुर्यात्स्नेहक्रमस्वेदविधिविशेषात् ॥ ५६ ॥ कफेप्रशुक्लेप्यथशी
तनीरस्नोतस्तथासत्सरितोविशेषात् ॥ प्रचारयेत्तंजलपत्रकेण
पुनःपुनश्शीतजलंसरच्च ॥ ५७ ॥ ततोविशुद्धैश्चकफेतथोरू
हस्तुनाशंसमुपैतिशीघ्रम् ॥ अथाश्वगन्धांघ्रिभिरर्कमूलेर्निव
स्यमूर्तेरथदेवकाष्ठैः ॥ ५८ ॥ सिद्धार्थयुक्तैर्मधुनाविमिश्रैर्वल्मीक-
मृत्स्नाचतथैवगाढम् ॥ उत्सादनंचैद्यवरःप्रकुर्याद्दूरुग्रहेवेत्तनयानि
तेच ॥ ५९ ॥ प्रतीकारः ॥ फलत्रिकंकटुत्रिकंसंश्लिष्यसमानि
तम् ॥ पिबेच्चमूत्रसंयुतंविनाशयेदुरुग्रहम् ॥ ६० ॥ अन्यः ॥
शुंठीशिलाजतुकणास्सपुरानिपीतामूत्रेणवाथदशमूलकषाय
केम्पा ॥ ऊरुग्रहंगदमलंविनिहतिशीघ्रसामंकात्तिसदागति
पित्तजातम् ॥ ६१ ॥ अथैतस्योपद्रवाः ॥ तोदोथशोथोऽनि
लमाद्यमन्नकार्श्यप्रसेकारुचिगौरवाणि ॥ उत्साहहानिर्चिद्भूतता
चविद्वन्धवैरस्यसुरवामवाते ॥ ६२ ॥ उपद्रवाद्योरतगस्तथैतेगदेम
वातेप्रभवंतियेतैः ॥ विनैकद्रोषस्तुसुरवेनसाध्योद्विदोषजोऽप्य

तरोमवातः ॥ ६३ ॥ सकलदेहचरीबहुशोथवान्द्वयशुक्लपुतोर्ति
समन्वितः ॥ व्रजति तोदयुतोयमसन्निधाऽनववेषनयुक्तसुरुग्रहे
॥ ६४ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ सम्यक्क्षुधामलसृतिस्सकलांगी
डानाशोभवेदुचितकालभवाचनिद्रा ॥ जायन्त्येवविगतामस
मीरणेतुलस्येयदन्निभिषजोस्यनिवृत्तिरेवा ॥ ६५ ॥ तातोर्गुरुर्वि
जयतेस्वसुरवानुभूतिमीत्रासदाकमलयापरयायुतस्सः ॥ यस्य
जयाकृतमयासकलामवातरोगप्रसारसमनौषधिसिद्धलक्ष्यम्
॥ ६६ ॥ इति श्रीगुरुपादाञ्जमधुपचतुर्वेदिकाशीना

थकृतायां विकित्साक्रमकल्यवल्ल्यामामवातप्रतीकारपराग
गन्धितैकविंशतितमस्तवकः ॥ २१ ॥ ॥ ॥

नलागिरीशतनयाधवभिन्दुमौलिं वज्रनिशूलवरदाभयहस्तमी
शम् ॥ ताताजयाचक्रियतेयुगवेदिकाशीनाथेनशूलगदलक्षणा
सच्चिकित्सा ॥ १ ॥ श्रमाच्छीतनीरातिपानाद्वावायान्थाजागर
च्छुष्कमांसाशनाच्च ॥ कलायाद्वकीकोरदूषादिसुहादिभिर्वान्य
रुह्यैः प्रभुक्तैरनेकैः ॥ कषापैश्चतितैर्विरुद्धाशनैश्च तथा मूत्रवि
द्विशुक्रवायुपरोध्वात् ॥ तथा शोकोलंघनाच्चातिहास्यात्तथाजल्पनाच्च ॥
काशनाच्च ॥ भवेत्सृष्टपार्श्वभ्रिकैकैकदेशैतथाबस्तिदेशेपिशूलम
वृत्तिः ॥ १ ॥ प्रवृद्धेनवावायुनापूर्वरूपमथोवैविलोमत्समुक्तचर्वायोः
॥ ततो गौरवादेपकार्यनिशूले भविष्यत्यमी सर्व एते भवन्ति ॥ ४
॥ अथरूपम् ॥ अविच्छिन्नापीडामव्रतिजठरेतीवकठिनाय
दां प्रतत्रत्ये बहिरिवसमाकृष्य कुरुते ॥ तदाशूलवायुर्विविधवरै
द्यप्रगदितनतत्राम्लमद्यनत्रदिवसनिद्रान्त्रबहुधा ॥ ५ ॥ द्विदल

नचपिच्छिलं दधिनचदुग्धं न हिशीतलं भजेत् ॥ अथषष्टिकशा
 लिसेंधवैरपिसौवीरसुरागुडैरपि ॥ ६ ॥ विदधीत सुपथ्यमत्रशू
 लीशतपुष्पाजगदौषधैश्चनित्यम् ॥ अथसारसहिंशकौंचकैश्च
 शशकानां पल्लैश्चतिन्तिरैश्च ॥ ७ ॥ अथप्रतीकारः ॥ स्वेद
 नैश्चवमनैश्चलंघनैः पाचनैश्चफलवर्तिभिस्तथा ॥ क्षारचूर्णगु
 ढिकादिभिस्सदाशूलमूलमवशातयेद्विषकृ ॥ ८ ॥ तत्रताप
 न्मृत्तिकास्वेदः ॥ सजलाम्निघनीकृतंमृदंसुपटेपोदकीकृतं त
 था ॥ शिवशस्त्रगदगुरुंभिषगनुचैलंचतमुष्णमाचरेत् ॥ ९ ॥
 अन्यः ॥ तिलवटीजठोपरिष्णामिताहरनिशूलमलंबहुधेरि
 ता ॥ मदनकांजिकनाभिविलेपनादविरतंविरतंजठरेरितम् ॥ १०
 ॥ योगहृपम् ॥ अन्यः ॥ विश्वौषधैरंडकृतः कषायोबाल्ही
 कसौवर्चलसंप्रयुक्तः ॥ कालेनिपीतोखिलशूलहर्त्तापथ्याशि
 नोवन्हिविद्विक्कर्ता ॥ ११ ॥ अथान्यस्वेदः ॥ कार्पासबी
 जास्थिकुलत्थकैश्चतिलैर्जैरंडजटातसीभिः ॥ वर्षाप्रभूताश
 णबीजकैश्चपटस्थितैः कांजिकसिक्तपिष्टैः ॥ १२ ॥ स्निग्धानुषा
 दांगुलिकूर्परैषुगुल्फद्वयेमूर्द्धिकदौचशूलम् ॥ स्कन्धोदरोरस्तु
 चैवेनिहनिप्रस्वेदनाद्वैद्यचुपाचदन्ति ॥ १३ ॥ युग्मम् ॥ अथशू
 लांतकोरसः ॥ रसभस्मपलंपलंचरवस्यद्विपलंताम्बजभस्मगं
 धकंच ॥ द्विपलंहरतालमेककर्षंविमलाहृदकमाक्षिकंयलाहृष्टम् ॥
 १४ ॥ भुजगस्थपलाहृमेववंगंसममेतस्यतथाजटाहलिन्याः ॥ तृ
 तृदण्विसंमितंसमस्तंपरिपेष्वाशुदिभाब्यभूमिधान्याः ॥ १५ ॥
 स्वरसैर्मुनिशब्दतिकायाः प्रविषेव्यैबहदंतुरवत्वमध्ये ॥ इतिशू

लुगदान्तकोरसौवैपरिसेव्यं वलुवलुमस्य चार्द्रैः ॥ १६ ॥ समस्त
 शूलकान्तकोनिरन्तरं निवेधितः सुशृंगवेरजद्रवैरलं सुवलुसंमि-
 तः ॥ १७ ॥ दधिभक्तममुं परिसेव्यनरः विदधीदशनं वरबुद्धिवरः ॥
 १८ ॥ अथ शूलगजकेशरी ॥ पल्लैकसूतेन बलिद्वयेन तालत्रये-
 णापि विशुद्धकेन ॥ विधाय पिष्टीं त्रिदिना निस्वल्वे संमर्द्य पूर्वतु-
 तो विशुद्धे ॥ १९ ॥ पल्लैकताम्रस्य च संपुटे हितां पिष्टिकामन्तरतो
 निधाय ॥ विमुद्घतत्संपुटकं च पात्रे पटुप्रपूर्णान्तिर्गर्भमध्ये ॥ २० ॥
 निधाय स द्रवसरावकेन मृदा दृढं लेप्य विशोष्य धर्मे ॥ पुटे गजा-
 रव्ये पुटये द्विधितोरसो भवेच्छूलगजेन्द्रसिंहः ॥ २१ ॥ वल्लोत्पु-
 त्तो दधि शृंगवेरनीरेण शूलानि खिलानि हन्यात् ॥ नैरुज्यलाभं-
 नितरां प्रकुर्यात्कायाभिसं दीपनमाशुकुर्यात् ॥ २२ ॥ इति शूल-
 गजकेशरीरसः ॥ तालताम्रकुनदीगगनार्कसूतगन्धकसमैः सम-
 मैतैः ॥ दीप्यकं तदखिलेन समस्ततुल्यभागा कटुकत्रययुक्तैः ॥
 २३ ॥ कज्जली च बहुपेभ्य विधाय भीमराक्षससुतद्रवनीरैः ॥ सप्तधा-
 च परिभाज्य दिना नि सप्तत्रयं नियतं लुजयं त्याः ॥ २४ ॥ काकमा-
 चिकरसे मुनिवारान् सितुकस्य च रसैरपितवत् ॥ आर्द्रकस्य च सै-
 रपि सप्तवासराणि परिमर्द्य विशेषात् ॥ २५ ॥ तद्वाटी च मरिचै-
 रसमैकाशोषितारवलुनिदाघविहीना ॥ हन्ति शूलनिकरन्तसासु-
 सेविता हिवडवानलसंज्ञा ॥ २६ ॥ मृत्पांहुंश्च पशुं कुमीनपितथा-
 गुल्माशसीनाशयेत् कांशंश्वासमतीव जातररुज्जं काशर्यं रुशा-
 नीरलम् ॥ वातश्लेष्मगदं ज्वरं ग्रहणिकां वैषम्यवृत्तिं सुधां पी-
 तातं सज्जलेन चाशुवडवा पूर्वानलान्तावटी ॥ २७ ॥ अथाभिद्रुणा

रः॥ रसगंधकयोः समांशयोर्वैबहुधामर्द्यसुकज्जलीविधाय॥
 अमृतांशकपादमेकमेवग्रहराजस्तुसमानमंशमत्र॥२८॥ त्रि
 दिनानिचहंसपादिकाय स्वरसेः पेव्यसुगोलकंविधाय॥ परि
 शोष्यचतीव्रधर्ममध्येसिकतायंत्रवरे क्रमाभिहृद्ध्या॥२९॥ प
 रिपाच्यदिवानिशंततस्तुपरिपेव्यापिचशीतलंतदेव॥ अमृतेनपु
 नः समांशकेनपरिमर्द्याथतथार्द्रकस्थनीरैः॥३०॥ परिलेप्यमृ
 दस्तुभांडगर्भेषुनरन्यत्पलकाष्टकांशकेन॥ अमृतेनसुतंसुपात्र
 मेकमपिसंयोज्यसुरवंसुरवेनिरुह्य॥३१॥ परिलेप्यदृढंमृदापि
 तु लूयां परिपाच्यशुद्धंतथैकयामम्॥ अनलेनततः करंडके
 न्येनियतंस्थाप्यअसौकुशानुबालः॥३२॥ शूलं सर्वज्वरमपिग
 रानभिमांघंचपांडुम् यक्ष्मातिंशुल्मकाशान्कफजबहुगदान्
 क्तशुल्मंवधूनाम्॥ शोफंरवंडत्वमथगुदजान्वातजानन्यसेगा
 न्नहन्त्याद्रोगानपिबहुविधानभिबालीविशेषात्॥३३॥ इ
 त्यधिकुमारः॥ अथसंप्राप्तिः॥ तत्रतावद्वातशूलः॥ ॥
 जीर्णदोषनिकरेषुघनर्तेशीतकालमपिप्राप्यविशेषात्॥ को
 पमेत्यबहुधामलमूत्रस्तंभतोदबहुभेदयुतोपि॥३४॥ स्वेद
 नाद्भुजतिशांतिमलंवावातजातशिवशस्त्रगदोयम्॥ तैलम
 र्दनविमर्दनकैर्वास्निग्धमुष्णमशतोपिजनस्य॥३५॥ अस्य
 प्रतीकारः॥ तुंबुरिण्यभयापिहिंशुकपौष्करंलवणान्नयम्॥ जा
 वषारिसमन्वितं परिपीतमाशुविनाशयेत्॥ वातशूलसदागतिं
 खलुसापतित्रसशुल्मकम्॥ गांगवारिकयाशनंचयथाघसंघ
 समुच्चयान्॥३६॥ अथवातशूलहरः॥ पारदेनचविलि

प्यदलानिताम्रकस्यबलिमाद्विगुणेन ॥ क्षारकभित्तयमध्यगता
 निवस्त्ररवंडनिबिडानिचपदैः ॥ ३७ ॥ लेपितानिविधिनापुष्टिता
 निर्मर्दितामिकनकानलतोयैः ॥ आर्द्रकस्यचक्रदुत्रयसुक्ताषो
 ढशांशकसुशुद्धविषेण ॥ ३८ ॥ पेयितानिस्वलुवलुमलंवाया
 तशूलरुजिचास्यददीत ॥ वातशूलहरणपरसोयंसेवनान्नय-
 तिशूलविनाशम् ॥ ३९ ॥ अथपित्तशूलः ॥ क्षारतीक्ष्णकटु
 काम्लरसानितैलमद्यरवितापविदग्धैः ॥ भोजनैरपित्तैल
 कुल्लैर्यद्विदाद्वितिलपिष्टविकारकैः ॥ ४० ॥ क्रोधानिलाया
 सनिदाघदाहैस्सौवीरनिष्ठावमहोष्णभोज्यैः ॥ ग्राम्यातियो-
 गादपिकोपमेत्यपित्तं प्रकुर्यादथशूलमुग्रम् ॥ ४१ ॥ तृदस्वेद
 मूर्च्छाभ्रमतोददाहैर्मध्येदिनेकुप्यतिवार्द्धरात्रे ॥ दिनाद्यथा
 मेचघनात्ययेपिशीतैषुशीतैरपयातिशान्तिम् ॥ ४२ ॥ अस्य
 प्रतीकारः ॥ शताब्दारसंमाक्षिकैश्चाशुप्राप्तःपिबेद्वाहशूलो
 पशांत्यैविशेषात् ॥ ४३ ॥ सुस्वादुशीतैरपिभोजनैश्चपित्तं चितं
 शान्तिमुपैतिशीघ्रम् ॥ सदाहशूलोपशमायचान्ययोगोमया
 यस्समुदीर्यतेय ॥ ४४ ॥ बृहत्स्योःसगोकंदकाशेक्षुपालीकु-
 शैरंडनीरंपिबेत्पित्तशूली ॥ भ्रमस्वेदमूर्च्छानिदाघप्रशांतिल
 भेदाशुनैरुज्यलक्ष्मींविशेषात् ॥ ४५ ॥ अथकफशूलः ॥
 भ्रानूपांबुकिलाटदुग्धपल्लैःपिष्टेक्षुभिर्वितिलैरन्यैश्शकुलि-
 कादिभिश्चकृशरासुरव्यैःकफोत्पादकैः ॥ श्लेष्माकोपमुपेतं
 चापिकुरुतेशूलंसहस्रासकंकाशंरोचकगौरवामसदनैःश-
 यःप्रसेकान्वितम् ॥ ४६ ॥ भुक्तेनातिरुजंकरोतिबहुधास्तैमित्य

मामाशयकोषे चाथशिरो गुरुत्वमथवास्तुर्योदये कुप्यति मायश्चात्रय
सन्नकेपिशिशिरेतन्नाशनं ब्रूमहे ॥ ४७ ॥ ॥ अन्यप्रतीकारः ॥ पच
कोलत्वणत्रयहिंशुचूर्णमाशुपरितमजलेन ॥ पीतमात्रमपिशुत्वधि
नाशमाप्तैद्यकधितं किल कुर्यात् ॥ ४८ ॥ अन्यः ॥ फलं व्याघ्रिभिं
हीमवसाश्वगंधाशिलाभीरुबूकांघ्रिभागद्वयंच ॥ यवक्षारमुक्तं त्रि-
कटैः कषायं पिबेत्कुक्षिहृत्पार्श्वशूलिकफेन ॥ ४९ ॥ अथवातपित्त-
जं ॥ दधुज्वरकारकोतिघोरोगदितो वातयुतस्तु पित्तशूलः ॥ ब्रह्म
तीक्ष्णकालिकेक्षकाशकुशपांचालिखूकमूलनीरैः ॥ ५० ॥ श्वग्देन
च पूर्वपाचितैर्गामधुनाखंडवरेण संयुतैश्च ॥ अपि जेयत मस्सवातपि-
त्तप्रभवः शूलगदस्तु पीतमात्रैः ॥ ५१ ॥ युग्मं ॥ कुलकान्म्वदलानि फ-
लत्रयैरपिशुतानि जलेन समाक्षिप्तम् ॥ तदूदकं परिपीतमुपाहरेत्यव-
नपित्तमवंच शिवास्त्रकं ॥ ५२ ॥ अथवातकफजः ॥ चस्तोकंदेह
दित्ततद्व्याश्वयोर्वर्तजातः श्लेष्मायुक्तो भवति हि गदशंशुशरुआभि
धानः ॥ मांसद्वार्ययदिचमदौः पाययेत्तं जयेत्सः प्रातर्घैद्योनिभृतप्रा-
णाचार्य्यसंज्ञां लुभेच्चेत् ॥ ५३ ॥ प्रतीकं ॥ क्षारोदकमपि पीतं हंति गु-
डेन ॥ सकणं वातकफोत्थं शूलमनेन ॥ ५४ ॥ अथ पित्तकफजः ॥
कुक्षौ स ह नाभिक्रद्वीषु पित्तकफोद्भवशूलगदस्तु तस्मिन् ॥ पटोल
शंखक्षिफलागदानां क्वाथं पिबेत्त्राक्षिकसंयुतं तु ॥ ५५ ॥ अन्ययोगः
॥ दिनैकं यत्नो हं त्रिफलज्जलैः संभृततैर्भृत्तं पक्वान्तद्वह्नुद्वयुतमलं-
सेव्यबहुधा ॥ सपित्तं सश्लेष्मं ज्वरदधुच्छर्दिमति युतम् ॥ नरशूलं-
तीव्रं जयति सहसा वैद्यभणितम् ॥ ५६ ॥ अथ सन्निपातः ॥ चेत्सर्व-
देशेषु च सर्वलिङ्गः शूलो भवेत्सर्वजगवैद्याः ॥ सकृदमेनं विषयज्ज-

तुल्यं नृत्पाश्वर्षपृष्ठाभिकवस्तिनाभ्याम् ॥ ५७ ॥ अथाभ्यप्रतीकारः
 ॥ त्रिकटुभिः पटुनादरचूर्णकंयदिकवोष्णजलेः परिसंयितम् ॥ स
 कलदोषजशूलगदानुरैः सुखमनानुरन्तारवतुनश्यते ॥ ५८ ॥ अन्यः
 ॥ विदारिकादाडिमसंप्रभृतोरसस्तुपीतकटुभिस्त्रिभिश्च ॥ संसे-
 न्यवंक्षौद्रयुतं निहन्ति त्रिदोषजशूलमुदग्रवंगम् ॥ ५९ ॥ अथहृच्छू-
 लः ॥ यदामारुतं श्लेष्मपितायरुद्धोरसावर्द्धितो वैदुदितस्थः प्रकुर्या-
 त् ॥ महाशूलमुच्छ्वासकस्यावरोधाद्दन्त्यशुलच्छूलसंगं विदग्धाः ॥
 ६० ॥ अस्यप्रतीकारः ॥ शंठीरुबूकांघ्रिदशांघ्रिहिंयुपटुत्रयाणां-
 चसपुष्कराणाम् ॥ चूर्णं विवेज्जावजनेन युग्मक्षारेणाविह्वल्यन्ददः
 प्रशूले ॥ ६१ ॥ शश्वदृदश्चकटिपृष्ठयुदग्रग्रहेषु पक्षाशयाम्जरुजस्सु-
 चगुल्माशूले ॥ चूर्णं च जीरकमहौषधिहिंयुजानंतहृत्सिबेज्जवजप-
 नविभूचिकासु ॥ ६२ ॥ अथपार्श्वशूलः ॥ वायुः कफं च विनिगृह्य
 तुदन्विशेषाच्छूचीसमस्तुकुरुते रवतुपर्णयोश्च ॥ आध्मानमत्र
 निवसन्बहुशूलयोगमुच्छ्वासकारुचिविनिद्रकरं च पार्श्वे ॥ ६३ ॥ अ-
 थास्यप्रतीकारः ॥ गमातुलुंगजरसंभधुनापि क्षारयुक्तमधवाश्रतशि-
 योः ॥ नीरमाश्रवत्तुपार्श्वभवं हि वस्तिहृद्बलजं विनिहन्ति ॥ ६४ ॥
 ॥ अथबस्तिशूलः ॥ संरोधान्कुम्भिनोस्थिसंस्थितसदायातः प्रकु-
 र्यादलंशूलं च क्षाम्प्लिसंयुतशिरासंधेषु निष्कृष्योः ॥ वायोऽथ
 यिनिरोधनादपितदावस्तिप्रभूतभसतत्रायिभिफलकटुत्रिकघनेन
 श्यामान्निनैव्यौषधैः ॥ ६५ ॥ शूद्रमन्यकपारदं च मदितं प्रागादृष्टा
 ग्रन्थालोहाग्नेचविदग्गमत्रगादितं प्रागैश्वर्यमुन्मैरलम् ॥ तत्सर्वं परिश्रे-
 ष्यमर्दिततमं कायेतयात्रैफलेकुर्यात्तस्य वटी च वस्तिजमलभुक्ता

तुशूलं हरेत् ॥ ६६ ॥ एकां वटीं प्रातरलं मनुष्यो भक्तो म्बुना सेव्यं च पं
 क्तिशूलं ॥ सर्वां स्तपितं च वमिंज्वरं च तद्द्वूलं काशश्च मनानिह
 न्यात् ॥ ६७ ॥ यत्कृत्वा हायस्मोदरगुदगदान्याश्च वस्तिप्रभूतं शू-
 लं चारुधिरविकृतिं चापि ग्रहणीम् ॥ ज्वरास्तद्वृक्ताशमयति वटीपू-
 र्वगदिताऽनुपानैर्भक्तस्य शतवरजलेर्नित्यमुचितैः ॥ ६८ ॥ इति भ-
 क्तवारिवटीः अथाग्रजः ॥ आरोपणोऽवचमी सकफप्रसेकैरा-
 नाहनिश्चलतनुवप्रणस्य लिङ्गैः ॥ आमोद्वचं च शिवशस्त्रगदं वदं-
 तित्दत्तासयुक्तमथ तत्र च मद्यमद्यात् ॥ ६९ ॥ अथान्यग्रः ॥
 आमशूलशमनक्रियां चरेत्तां च यातुकफशूलहारिणी ॥ सेव्यमा-
 महारसर्वमाशु वैवहिवर्द्धनमिरासगारपि ॥ ७० ॥ अथ षड्भा-
 रसः ॥ सूतं भागंगंधंतुल्यभागं च शृङ्खलं तद्वृत्ताप्रस्यैकभागं मृत-
 स्य ॥ सूतोन्मानं चाथ सौवर्चलारव्यमेतन्मर्दयैकजं वीरजीरैः ॥ ७१
 ॥ तीव्रे धर्मे तद्दिनैकं समस्तं रुध्यापात्रैकप्यरैर्मृत्तिकाभिः ॥ वैद्यैः पा-
 च्यं रामसरज्यैः पुटैश्च रव्यातो लोके षण्मुखा रव्योरसो यम् ॥ ७२ ॥
 हिंघार्द्रकणालवणेन त्रिगुंजो हन्यशितोऽमजशूलमशयम् ॥ अन्य-
 समस्तशिवास्त्रगदानां नाशकरस्तु षडास्य रसो यम् ॥ ७३ ॥ षडाग-
 मेरुजते लमेकरसोनकं निस्तुषमत्रयोज्यम् ॥ दिग्भागमष्टौ शत-
 रं कणस्य सिन्धूत्थं हिंघोस्तु त्रयस्त्रयस्युः ॥ ७४ ॥ समर्द्य सर्वतुत्रि-
 निष्कमेतत्तथामशूलैः तुषिबैद्विशेषात् ॥ षडास्य नाम्नस्तु परानुपा-
 नं सर्वेषु शूलेषु त्रिनिष्कमेवम् ॥ ७५ ॥ अथ सामवातशूलः ॥ चा-
 ताधिकत्वा मसदा गतिस्तु बस्तिप्रयातो भवतीति तत्र ॥ कृष्णा-
 भामालोहभवं च चूर्णं सर्पिर्मधुभ्यां च जलेन चाद्यात् ॥ ७६ ॥ ॥

अस्यप्रतीकारः॥ बिल्वैरण्डतिलाम्बपिष्टवटिकामुष्णाञ्ज्वतद
 न्मृजेत्॥ वाताधिक्ययुतामवातजमलंशूलंनिहन्तिध्रुवम्॥७७॥
 ॥ अथसामपित्तजः॥ नाभौशूलःसामपित्तोद्भवोयस्तस्मिन्ने
 यंस्नेहमेरुंजानाम्॥ क्षौद्रैःक्षीरैर्वारसैर्मांसजातैस्तद्वत्काथैस्त्रै
 फलैर्गोपयोभिः॥७८॥ सामपित्तोद्भवेशूलेनाभावेवविशेषतः॥
 क्षौद्रैःक्षीरैर्गवांमूत्रैःपृथक्कृतैलंदिभागिकम्॥७९॥ अथतैलं॥
 सस्नेहवंहिंगुयुतंतुतैलंगोमूत्रयुक्तंपरिपाच्यविद्वान्॥ नाभौप्रद
 द्याद्यदिसामपित्तशूलंभवेद्देदनयान्वितंचेत्॥८०॥ अथसामक
 फजः॥ ॥ हृत्पार्श्वकुक्षौयुगुपत्कफेनसामस्सशूलःप्रथितस्तुत-
 त्र॥ बाल्मीकपथ्याविडतुंबुरूपांसौवर्चलेनापिचपौकरेण॥८१॥
 सस्नेधवंचूर्णमलं दशांघ्रियवांमसापीततमविशेषात्॥ हृत्पार्श्व
 शूलंसकटीप्रशूलंपृष्ठस्यतन्द्रामपतानकंच॥८२॥ श्लेष्मप्रसेकं
 चगलामयंचसद्योनिहन्त्यन्नचित्रमस्ति॥ हिंग्वादिचूर्णंजठराग्नि
 मुग्रं करोतिपाकंचसदाशितस्य॥८३॥ अथसामकफपित्तजः॥
 यस्सामलक्षणयुतोभवतीहशूलःप्रायोद्विजानापियुग्मतनुप्रदे
 शे॥ नानाप्रदेशजशिवास्त्रगदस्त्रिदोषजातःक्रमेणचत्रिकित्सि
 तमन्नवक्ष्ये॥८४॥ अथप्रतीकारः॥ दुरालभापटोलनिम्बति
 निडीघनौषधैःसर्वर्माभिस्सशर्करस्तुकल्करवसेवितः॥ ससा-
 मवातपित्तजस्तुशूलएवसत्वरम्बिन्द्यतिध्रुवंयदानिरत्नरंनिषे
 वितः॥८५॥ अथसामवातकफजः॥ शूढीशटीमुंडतिकाक
 घायसौवर्चलेनाशुपिबेन्जितांतम्॥ सामस्सदायातकफप्रसूतशू
 लःप्रशान्तिंवलुतस्ययाति॥८६॥ अन्यः॥ देवदारुवृषनागरी

रनिबुनाशूलवणैरसितैश्च ॥ पीतमेवरवलुपितकफेनसामशूलजग-
 दैवनिहंति ॥ ८७ ॥ अथसामपितकफजःप्र- ॥ गुडामृतैर्हरीत-
 कीबलाशपित्तसंभवम् ॥ रुजंशिवास्त्रसंज्ञकंचसाममाशतनाश-
 येत् ॥ ८८ ॥ अथसामसन्निपातजाः ब्रह्मद्रुवारणमृगेंद्रमयूरवि-
 श्वाश्वाङ्गादिभिश्शततमंचगवाज्जलेन ॥ पीतन्तथापारभृतास-
 हिताभिणाशुहिंगवान्वितं त्रिभवशूलरुजं निहंति ॥ ८९ ॥ विदुन्ध-
 गुल्मजठराणिसकामलानिपांडूनि काश्यमनलस्यतथैवजन्तोः ॥
 एरंडवित्त्वहतीद्वयमातुलुंगपोचालिकांघ्रिकटुकत्रयजःकषायः
 ॥ ९० ॥ पोषाणभेदसहितोलवणैरुबूकतैलेनहिंरुगुणैतिवासयुत-
 स्तुपेयः ॥ क्षारेणमेद्रहृदयस्तनरुक्षुतद्वन्द्वेणीरुजःप्रशमन-
 स्त्रिभवेषिशूले ॥ ९१ ॥ विशेषकेनयोगमत्रबोध्यम् ॥ अथमू-
 त्रशूलः ॥ नाभौचक्षणपार्श्वयोश्चसततंकुक्षौचमेद्वानुगंबंध-
 यःप्रकरोतिमूत्रमभितश्चावृत्यगृह्णातिच ॥ शूलोपंचसवायुमूत्र-
 जनितस्विन्नोम्लवैर्गैरलंशान्नित्यातिचतस्रकारमधुनासद्यःप्र-
 कार्यंब्रुवे ॥ ९३ ॥ दारुहृत्कवतीगदहिंरुसैन्धवैश्चसतपादिस-
 मैतैः ॥ आरनालपरिसिक्तसमस्तैः पोरलीकृतस्त्वस्त्रनिबद्धैः
 ॥ ९४ ॥ मूत्रशूलशमनायविशेषात्स्वेदयेद्विषगलंबहृधाम्लैः ॥
 तत्रतत्रन्वरुबूकदलैर्वा ॥ छाद्यबन्दिजविकारविचारैः ॥ ९५ ॥
 अथविट्शूलः ॥ रूक्षाशिनःकोपमुपेत्यवायुर्वीतरुणं द्या-
 शत्चकोष्ठसंस्थः ॥ बन्दिंक्षुशीकृत्यचशूलमुच्चैस्स्रोतस्तथावृत्य-
 चक्षिणंवा ॥ ९६ ॥ वामचकुक्षावप्रिवर्धमानंफ्रमंश्चसर्वत्रस-
 शब्दएव ॥ मूर्च्छाभ्रमंस्तर्षयुतस्तु सोधमुत्पादयेच्चाशुविटुःप्रसि-

इम ॥ ९७ ॥ उच्चारितोमूत्रितएवचापिनशांतिमायानिकदापिय
भातन्दारुणं चापिभिषग्वरास्तेविदुश्शूलमाहुश्चरकादिभ्योये ॥

९८ ॥ इतिविशेषकेणविदुश्शूललक्षणंनिदानपूर्वबोध्यम् ॥

अथास्यप्रतीकारः ॥ मातुलुंगपयसासघृतेनतुंबुरुणिकटु
कत्रयचित्रैः ॥ हिं गुनाचशिवयासहदीप्यक्षारसैधवयुतंवरचूर्णं
॥ उष्णानीरपरिसेवितमाशुमूत्रविड्बवशिवास्त्रगदस्य ॥ वातज
स्यकुरुतेकिलनाशदीपनं च बहुपाचनमेतत् ॥ ९९ ॥ १० युग्मम्

॥ अथसाटोपशूलः ॥ एरंडनैलेनदशाद्भिचारिसौवर्चलेनापि
चहिं गुयुक्तम् ॥ साटोपशूलंभिनिहन्निपीतंसद्यःप्रभातेभिष-
जोवदति ॥ १०१ ॥ अन्यः कंबलाद्यततनोश्चनरस्यप्राण-

माशुक्चविहायतथैव ॥ सूर्यपुत्रनगरींप्रतियान्तमाशुसक्तुक
रुतैलविधूपैः ॥ १०२ ॥ धूपवैद्यधरणींशतनेत्रैःपोष्यएवपरि
रक्ष्यहठेन ॥ शास्त्रमर्मगस्फुबुद्धिविचारैस्सम्यगाशुचपरीक्ष्य

रुजं वै ॥ १०३ ॥ युग्मेनविधियोगः ॥ अथप्रीहशूलः ॥ प्रीहा
भिरुद्धापरिवर्द्धितैःप्रीहाभवशूलउदाहृतोसौ ॥ बाल्हीक
मभिंपटुमातुलुंगनीरेणकंकुष्ठकयावशुकैः ॥ १०४ ॥ मुक्ततथै

रंडुकबीजपूरगोकटरास्नास्फबलापलानि ॥ पञ्चैवप्रस्थंच
ततोजवानांद्रोणेननीरेणशृतंशृतानि ॥ १०५ ॥ पादावशेषेण
जलेनतासांप्रस्थंघृतस्यापिसतुम्बुरूपां सौवर्चल स्यापिच

हिं गुनश्चविडःपटुव्योषहरीतकीनाम् ॥ १०६ ॥ सस्वर्ज्जिका-
नांचसयावशुकैःकल्केनचैवाक्षमितेनतासाम् ॥ अस्लस्यत
द्वत्त्रयलुवेतसस्यप्रस्थद्वयेनापिचमस्तुनाच ॥ १०७ ॥ सिद्धय

कृत्वा ह रुजं निहन्ति शूलं त्रिदोषोत्थमथोपिवायोः ॥ श्रीयाज्ञव-
ल्क्येन मुनीन्द्रकेण संभाषितं दीपनपाचनार्थम् ॥ १०८ ॥ इति बीज-
पुराद्यधृतम् ॥ अथावर्त्तशूलः ॥ मरोडा इति प्रसिद्धः ॥ निदा-
नेऽन्वेः पूर्वं अदिकुपितवायुश्च जठरे प्रकुर्यादावर्त्तक्रमयुतमलं-
शूलमसकत् ॥ वसंस्तेनावर्त्तप्रथितशिवशस्त्राभिधगदः प्रगी-
तस्स द्वेद्यैः श्वरकमुनिभेदादिनिकरैः ॥ १०९ ॥ अस्य प्रतीकारः ॥
अवर्णशिम्बीजगदौषधाभ्यां त्वचा तथा दाडिमिकाफलस्य ॥ जी-
र्यपुंशाणामितं पृथक् च माषैकभूषेन तु हिंयुना च ॥ ११० ॥ संपेषि-
तं दधियलेन नरो वलित्वा सावर्त्तशूलमपहन्ति च राजिकापि ॥
कर्षोन्मिता घृतपलेन गवांगिले द्वायामेन शूलशमनाय भिषक् प्र-
दिष्टा ॥ १११ ॥ युग्मम् ॥ योगद्वयं ॥ अथ रक्तशू ॥ चिन्हानि-
पित्तजनितानि भवंति रक्तवांति श्वदाह अपि यत्र भवेच्च मूर्च्छा ॥
श्वासव्याधे च रक्तुयत्र तथा भवेतां शूलश्च रक्तजनितस्तु स-
काश उक्तः ॥ ११२ ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ कुलकनिम्बज-
बीजरसं गुडैर्हरति शूलमलां रुधिरोद्भवम् ॥ अपि च शोषगद-
णमवर्णं प्रकुरुते कुरुतेऽस्य च पानकम् ॥ ११३ ॥ अन्यप्र० ॥
सितशालिसमुद्भवाश्च लाजास्सितयाक्षौद्रपयोन्विताः प्रपीताः
॥ अपि दाह रुजं सरक्तच्छर्दिशमयं त्याश्वरत्रजोत्थशूलमुच्चैः ॥
११४ ॥ अथ परिणामशूलः ॥ स्वनिदानप्रकोपितस्तु वायुः
कफपित्ते निहितः करोति शूलम् ॥ अशने परिजीर्यतीह नित्यं
परिणामादिरसो च शूल उक्तः ॥ ११५ ॥ प्र० प्रथममत्र चल-
नमाचरे ह्मनरेचनवस्तिविधिं क्रमात् ॥ तदलमश्ववचाक्-

धिनेनवाप्यथरसेनमलम्बुचकस्यवा ॥११६॥ कृशस्यापिचषष्टि-
 क्रमुद्गयोरथतथाऽऽगलमाश्रययःपिबन् ॥ मदनसंशतनी स्यु-
 त्तन्थाचमनमाश्रचरेचविधानतः ॥११७॥ अथ यौदस्यकातारक-
 कोशकाररसस्यपानैर्वमनप्रकुर्यात् ॥ विशेषतःपक्तिजशूलह-
 तैःशम्बूकभस्मोष्णजलैःपिबेद्वा ॥११८॥ योगद्वयम् ॥ अन्यथा
 रुबूकशंबूककृशालुवर्षाभूशमकंठानपिसंविदग्धान् ॥ मिथस्त-
 थात्वनन्तरतौविधूमान्यक्तिप्रशूलपुष्पजलेनभुंजीत् ॥११९॥ ॥
 अथपरिणामशूलः ॥ विण्मूत्रवन्धारतिवेपनानिचाध्मानमा-
 रोचयुतलुपन् ॥ स्निग्धेष्णवाशमितोपिशक्तिशूलःसवातप्रस-
 वोनिरुक्तः ॥१२०॥ प्र० ॥ कणागुडक्षारघृतानिदभागवांचमूत्रेण
 चगोपयोभिः ॥ चतुर्गुणैःसाकमलंप्रपाच्ययाव हूनचूर्णसमस-
 मस्तम् ॥१२१॥ शंबूकचूर्णेनचतुर्गुणेनपूर्वैकभागादथशर्कराभिः
 ॥ समाभिराभिर्मधुनापितहत्तुल्येनकुर्यादथमोदकानि ॥१२२॥
 तान्चभक्षयेच्चूलगदेचगुल्मेहदामयेर्पक्तिभवेपिशूले ॥ शोथे-
 चपांडाबुदरेभ्रमेपिदुर्नाभिकाशेषिचमूत्रकृच्छ्रे ॥१२३॥ मेहा-
 शमरीहृदिषुबन्धिमाद्येभ्रंशैस्सूते पीनसकेर्दशीर्षे ॥ शंबूकव-
 द्यास्सहशोन्ययोगःख्यातो नशूलादिगदप्रहर्ता ॥१२४॥ ॥
 अथपिनपरिणामशूलः ॥ ॥ तृष्णारतिर्भ्रंशविदाहपीनसैशशी-
 र्वाह्मिदेनसपितकस्तुसः ॥ स्वेदाम्लकैश्चाश्रपहृत्तरैरपिप्रायःश-
 मयातिकदुप्रशुज्यच ॥१२५॥ प्रतीकारः ॥ दन्तीश्यामानुबदपि
 तथानागरंकणिकाचतित्तावालासममथतथाद्राघ्नजम्बापितासा-
 म् ॥ पीततेलैर्हरतिबहुधानित्यमेरंडजातैर्विष्णुक्राताभववरजश-

कल्बदुग्धं सरवटं ॥ १२६ ॥ हृष्येस्तद्वृद्धरतिनिनिरांपित्तजं पक्तिभु
लं योगद्वंद्वं निगदितमलं वैद्यभूषेर्निर्नातं ॥ भुक्तं नित्यं यदि बद्धं हृ
शूलरोगादयो ये तेनेतश्च निशीघ्रनिखिलस्तरुवमलतस्य देहेतदा
हि ॥ १२७ ॥ अथ कफप्रणिणामशूलः ॥ यदा स्वल्परुक्छर्दिहृत्ता
समोहैर्युतश्शान्तिमायानिनिक्तैश्च शीतैः ॥ घलाशात्मकः पक्तिशू
लो नराणां कटुप्रायश्चाश्मतामाश्रयस्थेत् ॥ १२८ ॥ प्रतीकारः ॥
नागरगुडतिलगुडकल्कं शृतपयसा हि ॥ पीतं परिणतिशूलं हरांतरा
दाहि ॥ १२९ ॥ अन्ययोगः ॥ शंबूकपंचलवणत्रिकटुप्रभूता भुक्ता
कलंबकरसेनकृता वटीसा ॥ सद्यः प्रभातममयेप्यथ भोजने वा-
भुक्तानि ह्निकफजं रवत्तु पक्तिशूलम् ॥ १३० ॥ अथ वातपित्तप्र-
णिणामशूलः ॥ आध्मानछर्दितृष्णाभिर्वातपित्तसमुद्भवः ॥ पं
क्तिशूलस्समारब्धातस्तच्चिकित्सांचब्रूमहे ॥ १३१ ॥ यथाच वि
डंगदन्त्यभिकटुत्रयाणां तृदुडाभ्यांच वटीविधाय ॥ तामुष्यानी
रेणनरः प्रभाते भुंजीत यूषेण कलायसक्तून् ॥ १३२ ॥ अथ वा
तकफजः ॥ विड्मूत्रवन्धेत्यरुजाचशूलः प्रायस्सवातेन क
फेन युक्तः ॥ पक्तिप्रभूतः रवत्तु तत्रसेव्यचिकित्सितं तत्तथापि
चाये ॥ १३३ ॥ प्र० ॥ कर्कन्धुकप्रथिकशृंगबेरक्षारहृष्येश्चापि
कणाससेतैः ॥ गोमूत्रभागाष्टशृतः कषायो मंडुरयुक्तो वचपे-
यउक्तः ॥ १३४ ॥ अन्यः ॥ चचालो हंचूर्णघृतैर्मार्क्षिकेण प्र
भुक्तं हरेत्यक्तिशूलं क्षणेन ॥ १३५ ॥ अथ कफपित्तजः ॥ ॥
हृत्तासमोहदयश्च मवारिभिश्च शूलस्सपित्तकफजः परि-
णामकाले ॥ तस्मिन्सनीरवरशीर्षफलान्तरालदग्धंपटुप्रश-

मयेच्चयदिप्रभुक्तम् ॥ १३६ ॥ अन्यः ॥ लोहजकीटपलाष्ठकमु-
 क्तगोभवमूत्रपलाष्ठकसिद्धम् ॥ गोपयसाद्विगुणेनचपक्वंहन्तिचपि-
 नबलाशशूलम् ॥ १३७ ॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ त्रिदोषजस्त्रिदो-
 षजैश्वलक्षणैः प्रलक्षिताहरीतकीजगद्रजःसलोहचूर्णसंयुतम् ॥
 पुतंघृतेनमाक्षिकेणचाशसन्निपातजंनिषेवित्तुपक्तिशूलनाश-
 नंभिषङ्गम् ॥ १३८ ॥ रसलोहंताम्बपलपलमितंसर्वमपिचघृतैर्दु-
 ग्धैर्मार्तंउपलपरिमितैश्चैकपलकम् ॥ गवांदुग्धंतद्वन्निकदुधनचू-
 र्णंत्रिफलायाविडंगाग्नीसर्वशृतमलमिदंसिद्धमसकृत् ॥ १३९ ॥ गुरु-
 नत्वातद्वद्विषमपिचक्षुंजीतपयसातथाविष्वामिन्नाप्रभवफलपानी-
 यनिकरैः ॥ सज्जीर्णेषाल्प्यन्नंसिततरसरवंडेनसहितंसमांसंमुद्गा-
 न्नंसमशितमलंशूलशमनम् ॥ १४० ॥ यकृतप्लीहाशूलंश्वसनकसनं-
 चाश्मरिगदंक्षयंकुष्ठंपार्श्वप्रभवमपितृच्छूलमपिच ॥ तथासूत्रे रु-
 च्छेजठरदहनस्यापिकृशिमांचतुस्तुल्यंलौहंहरतिवसुमाषांतम्
 शितम् ॥ १४१ ॥ इतिचतुस्समोलोहः ॥ अथान्नद्रवजः ॥ ॥
 जीर्णेऽजीर्णेजीर्यतिप्रायशोयःपथ्येपथ्येभोजनेभोजनेवा ॥ नो-
 वाशांतिंयातिसौन्नद्रवारव्यःशूलःप्रोक्तश्शान्तिमायातिवातैः ॥
 १४२ ॥ प्र- तावत्सीत्वाकदुकमसकृद्यावदम्लंवमेदाकुर्यात्तस्मिन्
 पिचबहुधादग्धपिनोक्तकर्म ॥ पित्तान्तंवाधमनमथवारेचनंवाक-
 फान्तेमित्यंचामाशयगतमलंपाच्यपक्वाशयेद्दि ॥ १४३ ॥ अन्यः
 धात्रीचूर्णलोहचूर्णेनयुक्तंक्षौद्रैस्तद्व्याधिकाचूर्णयुक्तम् ॥ श्यामा-
 सिद्धपायसंकोद्वैर्वसिद्धपथ्यंवाप्रियंगोश्चभोज्यम् ॥ १४४ ॥ अ-
 न्यः ॥ गौडिकंचवरसौरणकल्दंलाजजातससितानपिसकृत् ॥ ॥

क्षयेच्चसगुडान्यवसक्तंस्तद्देवचणकैस्सकलायाञ्च ॥१४५॥
 अन्यः॥ कोद्रवौदनमथोशमिताभिस्साधितानपिचमंडुविशिष्टा-
 च्च॥ सर्पिषाससितशीतपयोभिः पथ्यमत्रकथितंवरवैद्यैः ॥१४६॥
 अन्यः॥ कुलत्थसक्तून्धन्वाथसुर्जाद्वादाधिकंभक्तमिहाशक्तो-
 ज्यम् ॥ कुर्याज्जरस्त्रिनाशनाथपानान्नमात्रात्पतरायथास्या-
 त् ॥१४७॥ अन्यः॥ पथ्यागुडामलकचूर्णमलंतथैवप्रत्येकशः
 पलमितंत्रिपलंचकिट्टम् ॥ लोहस्यमाक्षिकघृतैरनुवेत्तमद्यादाद्य-
 न्तमध्यमशनेषुयथाक्षमात्रम् ॥१४८॥ अन्नद्रवंचाशुजरत्नपि-
 त्तमन्त्रादिपित्तंपरिणामशूलम् ॥ संवत्सरोत्थंचनिहन्तिशुक्तंशु-
 डादिमंडूरमलंकपथ्यैः ॥१४९॥ इतिगुडादिमंडूरम् ॥ अथशू-
 लोपद्रवाः ॥ तृषामूर्च्छानाहभ्रमविरुचिकाश्याणिगुरुताज्वरोद्रे-
 कस्तद्वलहतिरुजोदिग्मिततप्ताः ॥ समारव्यान्ताधोरानिखिलशि-
 वशस्त्राभिधरुजांमहोत्पातांस्तेषामपिबहुचिकित्सात्रविदिता ॥
 १५०॥ अथोसाध्यादिलक्षणम् ॥ एकदोषद्वहसाध्यतेसदाह-
 न्दजश्चरवतुयाप्यउच्यते ॥ यस्त्रिदोषजनितोबहुवैद्यैश्चाप्यसा-
 ध्यमणितोबहुदोषैः ॥१५१॥ अथोस्थनिवृत्तिः ॥ उद्गारशुद्धि-
 श्रमलप्रवृत्तिःकोष्ठेषुवातस्यपरिभ्रमोपि ॥ उपद्रवाणांचनिवृत्ति-
 पूर्वनिवृत्तिरस्याशु भिषग्विरुक्ता ॥१५२॥ श्रीमदुरुर्विजयतेजनी-
 हयेनतातोनिजश्चवरवैद्यधुरीणवर्यः ॥ यस्याज्जयाचयुगावेदवि-
 वस्तुकाशीनाथोचकारशिवशस्त्रेरुजांचिकित्साम् ॥१५३॥ ॥
 इतिश्रीगुरुचरणाब्जत्रज्वरीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायांचिकि-
 त्साक्रमकल्पवृत्त्यांशूलाधिकारेत्रिविंशतितमस्तबकः ॥२३॥ ॥

नत्वागणेशाम्बशिवसनातंश्रीमद्भुरोः प्रादसरोजभृङ्गः ॥ श्रीकाशि-
नाथः प्रकरोतिसोदावर्त्तस्य कल्याणकरीं चिकित्सां ॥ १॥

अथ तन्निदानम् ॥ विण्मूत्रजृम्भाश्च समीरणानां तद्वत्क्षयोद्गा-
रवमीन्द्रिपैश्च ॥ एकत्रर्षिनिद्रोच्छ्वसनादिकानां धृत्यात्कदावर्त्तग-
दप्रवृत्तिः ॥ २॥ अथोस्य पूर्वस्वरूपम् ॥ आध्मानं तदयोपयो-

धनशिरःपीडाप्रतिश्यायकाः शूलः काशगलग्रहौ श्वसनकं हि-
क्काचपूर्वसदा ॥ यत्रैते प्रभवन्ति रोगनिचयाय स्मिन्म विष्यं त्य-
पिसोदावर्त्तगदस्य पूर्वमुदितं रूपं विषग्भिः सदा ॥ ३॥ अथो-

स्य रूपम् ॥ यदावर्त्त ऊर्ध्वं समीरस्य गच्छेत्तदावर्त्तरोगः प्र-
भुस्तत्र वायुः ॥ ४॥ अथोपशयः ॥ गोधूमसुन्नयणीनां पथ्यं
वातापहं च यत् ॥ उदावर्ते प्रयोक्तव्यमायुर्वेदविशारदैः ॥ ५॥

अथास्य प्रतीकारः ॥ चूर्णं शिवायीलुनिकात्रिहृद्विस्संयाच-
शूकं सघृतेन पीतम् ॥ निहन्त्युदावर्त्तगदं यत्नेन श्लक्ष्णीकृतं प-
थ्यं भुजो नरस्य ॥ ६॥ अन्यः ॥ द्विगुवचागदसर्जिषिष्ठानां-

भागधुगोत्तममाशुचपिष्टम् ॥ चूर्णमिदं च रमद्वानिपीतमूर्द्धगवा-
युविवर्त्तहरं स्यात् ॥ ७॥ अन्यः ॥ श्यामादन्तीसत्यलाशं वि-

नीनां हेमक्षीरितिलकं पिल्लुकानाम् ॥ श्वेताश्यामाराजवृक्षद्र-
वन्तीयक्षैश्चैषां हृज्यते लैर्गणोयम् ॥ ८॥ काथैः कल्कैः मींसनीरै-

रनेकैर्यौगैरन्यैः सेवितश्चेत्तदाशु ॥ आनाहोदावर्त्तगुल्मोद-
राद्यानश्यन्त्येवं ये विषोत्थाश्च रोगाः ॥ अन्यः ॥ सिद्धार्थयक्षा-

क्षिफलत्वचस्तुभूत्रैर्गवापेव्यविषाच्यलिप्ताः ॥ निहन्त्युदावर्त्तगदं
यत्नेन चाद्याश्च यूषेण कणांश्चिभुक्तम् ॥ १०॥ अन्यः ॥ स्वडपलेन

युतामुपकुल्यां कर्षमितां भिद्यतापितयेद ॥ ग्रामशानस्य च माक्षिकसु-
 क्षामोतुपदेनमितापिचमुक्ता ॥ ११ ॥ गाठपुरीषयुतेपिचविनस्लेषज-
 वायुविवर्तनरोगे ॥ चूर्णमिदंतुमराचविसंजंस्वाहुयुतंवरभूपनिषेव्य-
 म् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ व्योषभागधिजटाभिद्यताभिर्वह्निनापिसमभागसु-
 ताभिः ॥ अष्टभागमितशक्त्रगुडेनभस्यमष्टगुडचूर्णमथोत्र ॥ १३ ॥
 इतिगुडाष्टकंचूर्णम् ॥ शक्त्रमूलकयुतंरवलुबध्नाजातमूलवरपंचक-
 मार्द्रम् ॥ अष्टपाच्यघृतमाशक्तथावारयतस्थतुफलेनचपेयम् ॥ १४ ॥
 इतिमूलकादिघृतम् उदावर्तगदंयथाऽमूलकादिघृतन्तथा ॥ निराकृतु-
 मर्लसदासेव्यतामऽनबोयदा ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ सयर्णिकादिदिग्जटापु-
 नर्नवाकरंजकैस्सहिंशुभिःपृथक्पृथक्पलद्वयेऽशरतेर्जनैः ॥ घृतंचष-
 स्थमाशकवैद्यपाचितंनरस्सदा पिबेच्चबद्धवाततःप्रमुच्यतेभृशान्ता-
 दा ॥ १६ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावदपाननिरोधजः ॥ पिण्मूत्रयो-
 र्वापिसमीरणस्यसंगस्तथाध्मानशिरोरुजश्च ॥ स्युर्जाठरान्येबह-
 वस्तुरोगात्यपानवायोःप्रतिरोधनाच्च ॥ १७ ॥ अधोवायोरुद्धेमभव-
 नितथोर्द्ध्वगतिरिहसदापानावर्तःपिबपिबतदास्नेहममकृत ॥ ससि-
 न्धूत्वांहिंशुमधुघृतंयुतंवर्तितमंशुदेदद्याःपक्वामपहरतिवानंसह-
 या ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ स्वेचदनमत्रविशेषविदापिबस्त्रिमथोप्यनुलो-
 मनमाशु ॥ येनभवेत्तबलुतत्तुविधेयंवैद्यवरेणचिकित्सितमुग्रम् ॥
 १९ ॥ अथविट्तिनरोधजः ॥ आरोग्यशूलयुक्तःप्रभवतिवदनाह-
 पुरीषनिरेतिसंगंवायोःपुरीषस्यचभवतितथापायुप्राकर्त्तिकाच ॥ ऊर्ध्व-
 गच्छत्यधोनोभिरवधिगतिकोयत्रवातद्विवर्तोवेगेरुद्धेमलस्यमगदि-
 तअथवैविणिनरोधप्रघृतः ॥ २० ॥ अथास्थप्रतीकारः ॥ वर्त्यथ

गावगाहैरथचबहुविधैर्भेदनेर्वासलस्यमारैश्यामागदानांजवमसि
 तमयैःसर्षपैरुग्रयाच॥ वर्तिःकार्यापिशेषाद्बुजमधुयुतेर्लेप्यया
 यौप्रदेयाशीघ्रवर्त्येषाकंप्रजतिभलमधोचाफलाद्यास्मरस्य॥२१॥
 ॥ इतिफल्गुवर्तिः॥ अथसूत्रनिरोधजः॥ शूलंभवेचेहनयोश्च
 बस्तौमूत्रेतिहृच्छं चशिरोरुजश्च॥ सवंक्षणानाहविनामशुक्तामू
 त्रस्यवेगेऽभिहतेभवन्ति॥२२॥ अस्यप्रतीकारः॥ सूत्रायरोधाज्ज
 नितेशिशेषाह्वांघ्रिवेदुग्धनलेर्मनुष्यः॥ दुस्पर्शजातंस्वरसंपिबेद्वा
 तथाकषायंककुभस्यतत्रा॥२३॥ त्रयोयोगाः॥ अन्यः॥ एवार्कबी
 जंतुचणीकृतेननीरेणवाप्युक्षरसंसिताभिः॥ द्वाक्षारसंवासितया-
 समेतंपिबेच्चयच्चाश्मरिसूत्रकृच्छ्रे॥२४॥ अनेकयोगाः॥ अथजृं
 भानिरोधजः॥ मन्यागलस्तंभशिरोरुजस्त्युर्वातात्मकान्येबह्वस्तु
 रोगाः॥ तथाक्षिनसा श्रुतिवक्त्रकेषुजृंभाभिधातप्रभवेनराणां॥२५॥
 ॥ प्रतीकारः॥ स्नेहंस्वेदंयोजयेत्तत्रविहायबद्धावातव्याधिसंहारयो-
 गान्॥ पायोयद्वासिंधुंतेलाग्लगेहधूमंदद्यास्तुण्णमूलद्रव्यैश्च॥२६॥
 अन्यः॥ क्षुस्विन्नगुदेनिर्गुडिजपत्रंक्षुण्णमेतंवावर्तिसमानम्॥ दे-
 यमधस्ताद्वातविवर्तकंर्षतिचैवंनोबहुवित्रम्॥२७॥ अथाश्रुनिरो
 धजः॥ हर्षविषादजनेत्रजवारिप्राप्तमसुंचितियस्तुनरोहि॥ तस्यशि
 रोरुगुताक्षिरुजस्त्युःपीनसमाह्वनेत्रजत्वानि॥२८॥ प्रतीकारः
 अश्रुनिरोधेऽश्रुजत्वानिबिडुं चेत्स्वापमसौवाथस्वरवेनविदध्यात्॥
 याश्चकथास्स्वरदास्वतुयस्यताःकथनीयाःअतिगाश्चविशेषा
 त्॥२९॥ प्र० भिकटुसैन्धवसर्षपमन्त्रैस्सदनधूमगुडैर्मधुनाथ-
 चा॥ गदसुतैरचितान्गुलिर्वर्तिकाजयतिपापुगताजवरासयान्॥३०॥

दृष्टफलेयं वर्तिर्यदि शुद्धान्नाह्नि ॥ उदरान्नुत्मानाहान्जयति न दाहि ॥
 ३१ ॥ इति भ्रिकदुवर्तिः ॥ अथ छिका निरोधजः ॥ मन्थास्तंभशि
 रोर्निशूलप्रसुरवाशीर्षार्द्धश्वेदादि तौ स्युः स्यातां च तथैव यत्र कृशि
 मासर्वेन्द्रियाणां पृथक् ॥ छिकायेगविधारणादपितदा प्रायः क्षुतं
 कारयेन्नश्येन्तीव्रतरेश्च सूक्ष्महृग्निर्वास्नेहं न संचरेत् ॥ ३२ ॥ प्रती
 कारः ॥ हिं गृध्रगन्धागदजन्तुशत्रुस्तवर्चिकानां द्विगुणोन्मिहं चा
 म् ॥ चूर्णं स्तम्भेन जलेन पीतं गुल्मोदरानाहगदान्निहन्ति ॥ ३३ ॥
 ॥ अथेषां निरोधजः ॥ पूर्णत्वमास्यगलयोश्च तथातितीदः कूज
 न्तसदा गतिप्रवृत्तिरथोपियत्र ॥ उद्गारवेगबहुधारणतोचृणां स्तु
 र्वतिप्रभूतबहुरोगगणाः प्रकामम् ॥ ३४ ॥ प्रतीकारः ॥ उर्ध्वगवा
 युनिरोधे स्नेहयुतेन ॥ धूपनमत्रप्रशस्तं योगतमेन ॥ ३५ ॥ अथ वा
 तिनिरोधजः ॥ कंडूकोट्ठाव्यंगवीसर्पकुष्ठाः शोथः पांडुर्वेपथुर्येज्व
 राद्याः ॥ वान्तोरुद्ध्वेस्संभवन्ति प्रकामं वान्तं कुर्वात्तत्रैवैरचनं च ॥ ३६
 ॥ प्रतीकारः ॥ यथः पयोभिश्च चतुर्गुणैश्च त्वावारिनाशं कथितं
 विशेषात् ॥ वान्तप्ररोधाज्जनितांश्च रोगानाकंठपीतं च मितं निहन्
 न्यात् ॥ ३७ ॥ प्रतीकारः ॥ वान्तिनिरोधजरो गेलंघनमेहि ॥ कु
 र्यात्तिद्विपरीतं तच्च विधेहि ॥ ३८ ॥ अथ शक्रनिरोधजः ॥ ॥
 गुदे सुष्कयोश्चापि सूत्राशयेथ रुजश्शोथश्च शक्राश्मरीतश्च व्राणि
 ॥ मयेन्मूत्ररोधेपि वीर्यस्य वेगे हते शक्रजोर्ध्वप्रवृत्तौ भवन्ति ॥ ३९
 ॥ प्रतीकारः ॥ द्विजराजसुखीद्विपकुंभयुगस्तनयुगमयुतो हरि
 मध्यकटी ॥ रश्मितावनिताहरति प्रसभं बहुधोर्द्विगवीर्यं विवर्त्त
 गतिम् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ अभ्यंगमैथुनमधूनिपथो निरुद्धास्ते

हावगाहचरणा युप्रशालिषध्याः ॥ सेव्याश्रकजविचर्तगतावयो
 र्द्विप्रायोभिवाग्निमदिसाबहुयोगसद्याः ॥ ४१ ॥ अथरूक्षाधिघान
 जः ॥ भवेदंगमर्वाऽरुचिर्वाततन्द्राभ्रमः रूक्षद्विघानप्रभूततथैव ॥
 उदावर्त्त रोगेतुसस्निग्धमुष्णलघू रूच्यभोज्यं सपुष्पं सगन्धि ॥ ४२ ॥
 अथतृष्णानिरोधजः ॥ भवेत्कंठदेशं सुरवेचापिशोषश्च्युतेश्चावरो-
 धव्यथाचेद्दृढश्च ॥ तदातृद्विघानप्रभूतेऽतिशीतोविधिश्चन्द्रयुक्ता-
 निवारीणिसेवेत् ॥ ४३ ॥ अथश्वासनिरोधजः ॥ भवेच्चान्तदे-
 हस्यचश्वासरोधेमहामोहहृद्रोगगुल्मानिनातन्मू ॥ विशेषेणविश्रा-
 ममसौहितापपलोत्थैरसैस्तन्दुलान्याश्रुसेवेत् ॥ ४४ ॥ अथनिद्रा
 विघातजः ॥ भवेज्जृम्भणं चांगमर्दोसितन्द्राशिरोनेत्रजाड्यं च निद्रा-
 विघाते ॥ उदावर्त्तरोगेतुपथ्यं कनिद्रासितादुग्धपानानिसेव्याश्रगा-
 ध्याः ॥ ४५ ॥ अथरूक्षाशानादिजः ॥ यदाकोष्ठवायुश्चरूक्षैः क-
 षायैः कटुस्वादुयुक्तैश्चतिकैरनेकैः ॥ प्रभुक्तैः प्रकोपं समागम्यकु-
 र्यादुदावर्त्तरोगं भवेद्वातदाशु ॥ ४६ ॥ पुरीषस्यवायोश्चमूत्रस्यत-
 द्भक्तफस्याश्रुणामेदसः श्रोतसांच ॥ उदावर्त्तनं संप्रकुर्वाद्दिशेषादु-
 दावर्त्तयेद्दामलं मूत्रमुच्चैस्सत्त्वद्विस्तिशूलेन रूक्षासयुक्तः ॥ ४७ ॥
 तथावारतिमूर्त्रविट्वायुवेगानकृच्छ्रेणयायात्तथाश्वासकासैः
 ॥ प्रतिश्यापदाहः श्रुतेर्विभ्रमेर्वाशिरोरोगहिकामनोविभ्रमैर्वा ॥
 वमीवातकोपप्रभूतैरनेकैश्चवातप्रकोपोत्थरोगैस्तथाचात्रनित्यं
 शुद्धेक्षेयणीयाः फलाद्याश्चयावर्त्तयः पूर्वमुक्तास्तथैव ॥ ४८ ॥ ना-
 राचक्षूर्णंचगुडाक्षकं वारूक्षान्नसंजातगदापहारि ॥ तथाचसुस्नि-
 ग्धस्तपश्चभोज्यमिष्टानुपद्यस्यतदेवभोज्यम् ॥ ४९ ॥ अथाना

हः॥ सकृदामचितंक्रमेणभूयोयदिबद्धविगुणानितेनवैद्यः॥
 प्रवदन्ति यथास्वमेनमानाहगदंतस्यप्रवर्त्तनंभवेत्॥५३॥ ॥
 अस्यप्रतीकारः॥ भिवृच्छिवास्यास्युताःस्तुहीनांपयोभिरा
 मर्धवटीकृतास्तु॥ गोमूत्रपीताःखलुताश्चपेद्योत्थानाहनाशाय-
 निषक्प्रदिष्टाः॥५३॥ अन्यः॥ मदनमागधिकागदसर्षपैरपिच
 गौरतैरेश्वयवाग्रजैः॥ गुडयुतैरचितायुगवर्तिकागुदगताहरतिप्र
 सभंमलम्॥५४॥ अथामजानाहः॥ आनाहेचामजातेप्रभ
 वतितृष्णाशूलभामाशयेच लज्जुभंचात्रनित्यंप्रभवतिगुस्ताच
 प्यथोद्गारहातः॥ फक्तेःसंसर्गसिद्धैःक्रमतअथतथापाचनीयैर्वि
 शेषाद्योगैरन्यैर्विषूचीगदहरणपरैरेचनैश्चापिजेयः॥५५॥ अ
 थसकृत्संचयजानाहः॥ कटौपृष्ठेयूत्रेशकृतिचयदास्तंभअथच
 भवेन्मूर्च्छाश्वासावपिचशक्तोवाग्निरसकृत्॥ ज्वन्येतेरक्काश
 चगतरुचिभ्रालसगदस्यथोचिन्हंकृष्णाहरतिशिवयासद्गुडयुता॥
 ५६॥ अथोस्थोपद्रवाः॥ शूलाध्मानशिरोरुजोगलग्रहश्वास
 श्वासास्तथातन्द्रामूर्च्छनमाश्रवैद्यभणिताहद्रोगकाद्यास्त्वमी॥
 घोरोपद्रवसंधभूतगादिताःमायःप्रतिश्यायकंयस्त्वैतैरखिलैश्च
 कैश्चरहितःसाध्यस्तदासौगदः॥५७॥ अथासाध्यलक्षणम्॥
 ॥ तृष्णादितंक्षीणतरंचशूलैरूपद्रुतक्लिष्टमलंसुपैद्यः॥ शकृद्
 मन्नंमतिमान्विशेषादूरंत्यजेत्संधमनींप्रगन्तुम्॥५८॥ अथनि
 वृत्तिः॥ आध्मानशूलापगमःप्रवृत्तिरपानवायोश्चक्षुष्यस्यस्य
 कृ॥ गतिस्तदापैद्यनूपावदन्तिप्रायोत्संदावर्त्तनिवृत्तिविन्हम्॥
 ५९॥ श्रीवैद्यभूमीन्द्रगुरुर्दिमात्रासौयंजयत्याश्रममप्रवृत्तिः॥ येनो

यदिष्ठागममर्मावेष्टोदावर्त्तरोगस्यभिकित्तिः भूत् ॥६०॥ ॥ इति
 श्रीमद्गुरुचरणान्नचञ्चरीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृताघांषिकित्साक
 मकल्पवत्यांसप्तदशविधोदावर्त्तप्रतीकारकथनं नाम चतुर्विंश स्त
 यकः ॥ २४ ॥ नत्वाश्रीनिजतातं गुल्मगदस्य ॥ कुर्वेद्विशदचिकि-
 त्सांधोरतरस्य ॥ १॥ अथास्यनिदानं ॥ दुष्टास्तुवातादय एवमित्यं
 मिथ्याशनाहारविहारतोपि ॥ कुर्वन्तिकोष्ठान्तर्ग्रथितुल्यस्थानेचलं
 पञ्चसुगुल्मरोगम् ॥ २॥ हृन्नाभिपार्श्वद्वयवस्तयस्तुस्थानानिगुल्य
 स्यचवैद्यभूषैः ॥ पंचैवचोक्तानिचतस्यपूर्वरूपंतथोदाह्रियतेमया-
 त्र ॥ ३॥ बहून्नारविद्वन्धनर्षासहस्रैरथोत्रस्यसंकूजनैश्चाथपक्तेः ॥
 अशक्तिस्तथायेपआध्मानमुच्चैर्षविष्यत्यमीगुल्मरोगेभवन्ति ॥ ४॥
 ॥ अथोपशयः ॥ ॥ हिदलंचविपर्जनयेदलंशयनंचापिदिवाचमेक
 नम् ॥ मदिरामतिपिच्छिलंदधिघृतदुग्धेचतथाचपिच्छिलैः ॥ ५॥
 मधुरदुग्धघृतानिदधीनिचाप्यशितुमन्नचलोहितशास्त्रयः ॥ अथच
 षष्ठिकतंदुलमेववापरमहाचरधान्यजतंदुलम् ॥ ६॥ समुचितानु
 शिनाश्शतपुष्टिकान्यदपिपत्रजशाकमलंभजेत् ॥ अपिबलोद्भव
 तैलमलंपिबेदविरतंविरतंपरिमर्दयेत् ॥ ७॥ घृन्नाकचास्तूकसुत
 न्तुलीयशाकानिमुद्गादकिपूषकानि ॥ स्वल्पघृतभोज्यमलंतथा-
 पिचिकित्सितंगुल्मगदस्यवक्ष्ये ॥ ८॥ प्रतीकारः ॥ वंगंपलैकंच
 पलैकसूतंभस्मीकृतंताम्रमथोबलिश्च ॥ प्रत्येकमेतच्चपलप्रमा
 णमर्कस्यदुग्धेनदिनंविमर्दय ॥ ९॥ तद्गोलकीकृत्यपुटेकपाकाद्गो
 श्वरोवल्लभितोघृतेन ॥ गुल्मोदरपीडगदान्निहन्तिपीतोगवांमूत्रपु
 त्रर्नवाग्निः ॥ १०॥ सितवर्षाभवमूलंघेनुजलेन ॥ निकरजोनिशा

याः पूर्वजलेन ॥ ११ ॥ वंशेश्वरानुपानं युक्तमनेन गुल्मागदातुरदेहेक्षे
ममनेन ॥ १२ ॥ इति वंशेश्वरेनुपानद्वयम् ॥ अथ शंखद्रावः ॥
क्षारत्रयं पञ्चपटुं निकुट्टनीरं बसावेत्त वणास्तरस्य ॥ फेणस्तथा ब्र
ह्मगरं समुद्रपटुं तथा क्षारमथो शिरवीनाम् ॥ १३ ॥ क्षारं च वज्जी-
प्रभवं च मुष्कयदुःपलाशार्कभवं च तद्वत् ॥ सौराष्ट्रिकायापि समं स
मस्तं गर्भाग्निनाभाव्यविशोष्य सर्वम् ॥ १४ ॥ तत्काचलिसे धरितेथ
पात्रेन लोयुते वारुणियत्रमध्ये ॥ निधाय समुच्चट्टाग्नियोगाद्दर
द्रवारव्यं चरसायनं हि ॥ १५ ॥ जिह्वाग्रे हविषा विलोड्य मतिमान्बलं
च दद्यादलमुदन्तस्पर्शविबर्जितं शतभदिने लोहाश्मशंखादिकान् ॥
सर्वान्द्रावयतेथ गुल्माप्रमुखान्गोश्वप्लीहोदरान्त्यशो जीर्णविषू
चिकादिशमनं चाघ्राणतश्शूलहृत् ॥ १६ ॥ कुष्ठानि चाष्टादश वाष्ट
शूलान्प्लीहान्जीर्णान्चूहणीन्तथैव ॥ गुल्माशरीरान्खिलांश्च शं
खद्रावं निदन्त्याद्गलहृद्गदांश्च ॥ १७ ॥ इति शंखद्रावम् ॥ अथ त्रि
लवणाद्यंचूर्णम् ॥ त्रिलवणात्रिकटुकत्रिफलावचायवनिकुंभधन-
नामिसिचित्रकैः ॥ रुचकपुष्करदाडिमतिन्निडीदहनजातिजवाग्र
जतंकणैः ॥ १८ ॥ गजकणारवरशाकं यनिकात्रिदशदारुविडंगय
नाम्बलकैः ॥ मगधजांघ्रिवरीहपुषाविषाज्जरणसर्ज्जिशटीविषुका
समेः ॥ १९ ॥ अपिगवाक्षिजटावरदीप्यकैरपि सर्वतमच्छागलगन्धि
भिः ॥ इहसुतुवुरहिङ्गुकपाठिकाभुजगभुग्भिरलंघारिचूर्णिनम् ॥ २०
॥ असक्तुदाद्रेरसैरपि लुङ्गुनैः पुतमिदं परिभाष्यविशोष्य च ॥ अशि
शिरणजलेन च मस्तुनां मादिरयाज्जरयापि बिबेदलम् ॥ २१ ॥ काला
म्यसाचोष्णपयोभिरेन कौलत्थयूषेण च दाडिमानाम् ॥ नीरेण से

वेदथवाघृतंचसंपाचितञ्जेभिरलंतथास्यात् ॥ २२ ॥ यंकस्तीह
 गुत्थाश्रितशूलमुच्चैस्तथागुल्मविषंभदुर्नामकच्छान् ॥ तथाजा
 ठराच्छासकासान्निहन्तिप्रभुक्तंसमस्तंचजीर्णीकरोति ॥ २३ ॥
 अरुचिद्यतिदीपयेदलंजठराग्निं हृषतोपिपाचनम् ॥ कुरुतेपल-
 स्थकाकथात्रिकदूनांचरजोनिषेवणात् ॥ २४ ॥ इतित्रिलवणादि
 चूर्णम् ॥ चचाशिवाहिंगुजवायजानांयवानिकासेन्धवसंयुता
 नाम् ॥ सेवेतसाम्लंयरितमतोयैर्भिन्नतिगुल्मानपिचूर्णमेतत् ॥
 २५ ॥ सप्तदिनानिनिधीतंतप्तजलेन ॥ गुल्मगदानुपहरतेमद्यमदेन
 ॥ २६ ॥ इतिवचादिचूर्णम् ॥ दृष्टुस्तुहीक्षीरधनापलांशैः पलेकं
 पिल्लपलार्द्धसिन्धुं ॥ चतुःपलंगोघृतमप्ससिद्धंपलार्द्धमात्रंरसु
 बिन्दुसज्जम् ॥ २७ ॥ विस्त्रंसनंगुल्मगदोपहारिनिषेवि तंसोष्णाशु
 णंचपानम् ॥ तस्यानुपीत्वातुघृतस्यथावद्विन्दून्विरिच्येन्नचत
 त्रचित्रम् ॥ २८ ॥ इतिबिंदुघृतम् ॥ युग्मं ॥ रसभागमेकंतथा
 गन्धकस्यद्विभागंतुसिंधोस्तथातंकणस्य ॥ चतुर्भागतुल्यंवरा
 ठस्यपंचकुमास्यभागाच्चित्तशंखमत्र ॥ २९ ॥ तथासर्वतुल्यंचमा
 रीचचूर्णंसमस्तंचतद्वह्निजोतैः कषायैः ॥ त्रिधाभावयेद्यक्षरा
 जाक्षिनीरैरथाद्वैत्यनीरैस्त्रिधासंविभाज्य ॥ ३० ॥ प्रभुक्तचशा
 पार्द्धमानंविशेषान्निहन्त्याशुपंचैवगुल्मानशंकम् ॥ क्षयश्वा
 स्ररोगांश्चमन्दाभिमुच्चैरयंगुल्मशत्रुः प्रसिद्धस्तुलोके ॥ ३१ ॥
 इतिगुल्मांतकः ॥ त्रिवृतायाश्चपलंत्रिकर्षहिंगुपलमेकलव
 णव्रजस्यचायः ॥ आयजक्षारपलंपलद्वयंचशठिकापुष्करमूल
 चित्रकाणाम् ॥ ३२ ॥ जगदम्ठादिकवेतसेनथाद्विपलेसर्वमिदं

चदन्तिनीभिः॥ गिरिकर्णिसरिचैश्चमागधीभिरुचकालानलदी-
 प्यदीप्यकाभिः॥ ३३॥ अपिकर्षद्वयसमिताभिराभिर्द्विपलेचा-
 पिशिङ्गदाडिमेत्र॥ द्विपलचापिहरीतकीसमस्तंसममेकत्रचमा-
 तुलुङ्गनीरैः॥ ३४॥ परिभाज्यवदीश्वत्कारयेद्वैगुटिकैकाद्वितयंत-
 येवभुक्ता॥ त्रितयंचाप्यथगुल्मभेदनंहिसुनिकांकाधनवर्णिता-
 श्ववेद्यः॥ ३५॥ कफगुल्महरागवांजलैःपयसापिनजगुल्महारि-
 णी॥ कफवातभवंचमद्यकैस्त्रिफलामूत्रयुतात्रिभिर्युतम्॥ ३६
 ॥ हरतेरुधिरोद्भवंचवेद्युवतीनांकरभीरुदुग्धकैः॥ गुदरोगहरा-
 श्वसेविताग्रहणीलृत्कमिरोगनाशिकाः॥ ३७॥ इतिकांकाय-
 नवदी॥ विडाभिसौवर्चलसिंधुचुक्रैरम्लादिकैर्वैतसबीजपूरैः
 ॥ रसेश्चतुर्भागमितैश्चतद्वहृतंचतुर्भागदधिप्रयुक्तम्॥ ३८॥
 सदाडिमंहिङ्गुकटिचयेश्चसजीरकंदाधिकसिद्धहृद्यम्॥ लृत्सी-
 हगुल्मानपिहन्तिसद्योभुक्तंप्रभुक्तंजरथत्यवश्यम्॥ ३९॥ इ-
 तियुग्मेनदाधिकघृतम्॥ वचायवक्षारधनाजसोदाहिङ्गवन्निप-
 श्याविडसैन्धवानाम्॥ अजाजिकापुष्करमूलतित्तिडीकाजगन्धा-
 हपुष्पाशदीनाम्॥ ४०॥ पाठाकणासूलसुवर्चिकानांसौवर्चल-
 स्यापिकदुत्रयाणाम्॥ अम्लादिकस्यापिचवेतसस्यचूर्णंहिजंभी-
 ररसेनसार्द्धम्॥ ४१॥ पुनःपुनर्मद्यंतथाक्षमात्रावरुन्ने विधाया-
 स्यचताश्चभुक्ताः॥ प्रातश्चगुल्मानपिपांडुकासांश्छासांश्चतूणी-
 प्रतितूणिकादीन्॥ ४२॥ पाश्वर्यस्यवस्तेरपिशूलमाश्लद्याध्मान-
 मेवंरवलुमूत्रकृच्छ्रम्॥ आनाहृषायुप्रभवांश्चरोगान्प्रीहामयां-
 श्चापिनिराकरोति॥ ४३॥ इतिवचायागुटिका॥ अथसप्राप्ति-

स्तत्रादौ वातजः॥ रूक्षान्नचातिपानं विषममपितथाभोजनं
 वेगरोध इशोकश्चेष्टापहारो विलयमथ भवेच्चैत्रलस्य प्रकाम
 म्॥ हेतुर्गुल्मस्य नित्यं प्रभवति बहुधा चापि निद्रा विनाशो वातो-
 त्यस्य अत्र वैद्यैर्निर्गदित अलं तद्विशेषं च वक्ष्ये ॥ ४४ ॥ यत्स्थानं
 तद्विकल्पाद्गुजं अपित दायायुषिदसंगशोषो वक्रस्याप्यत्र तद्-
 द्बलवदनयोः श्यावता वारुणत्वम् ॥ हृत्कुक्षौ पार्श्वयोर्वा शिर-
 सि च रुजश्चांशयोः सम्भवन्ति योजीर्णे चापि कुप्यत्यथ च बहुधा भो-
 जने शान्तिमेति ॥ ४५ ॥ तद्वच्छीतज्वरत्वं प्रभवति नितरां वातगुल्मे
 नराणां रूक्षान्तिक्तं कषायं कटुचबहुधानोपसेवेच्च तत्र ॥ लोका-
 ग्रीवोष्णादुर्ध्वे स्तिलगुडसहितैः पाययेद्वातगुल्मे गुल्मो दावर्त्त-
 रोगानथ भगभवं शूलमुच्चैर्निह्न्यात् ॥ ४६ ॥ पलाद्वकं पलद्वयं
 पलं पलं चतुःपलं सविश्वमत्र चित्रकं तिलं गुडं पयस्मृतम् ॥ स-
 वातगुल्मनाशनं तु योनिशूलहारकम् ॥ ४७ ॥ अन्यः स्यर्जि-
 कागदसमं च केतकी क्षारमत्र तिलतैलसंयुतम् ॥ वातगुल्मशम-
 नाय पाययेद्द्वैद्यभूपति समाजया ध्रुवम् ॥ ४८ ॥ अथ पित्तगु-
 ल्मः ॥ कटुदन्तशठामितीक्ष्णरूक्षैर्मधुभिर्दाहकरैश्च क्रोधमा-
 र्गैः ॥ अथ चामविधाततो यदुष्टरुधिरैः पित्तजगुल्मसंभवो ब्र ॥
 ॥ ४९ ॥ ज्वरस्वेदस्तृष्णा सदनमपिरागो र्विलतनौ भवेच्छूलं जी-
 र्ण्यत्यपि समशिते स्वेद अपि च ॥ व्रणस्पर्शं यद्वत्प्रभवति महा-
 रुक्चदवशुस्तदा गुल्मे पेनेत्रिफलजजलैश्चापि दहतः ॥ ५० ॥
 सूचूर्णकं पिष्टं समशितमलं माक्षिकयुतं विरेकायाथो वामधुक
 शिशिरे गोस्तनिकया ॥ ययोमि श्रं पीतमधुकमथ वातन्दुलज-

लैर्मधूक्तपित्तोत्थंहरतिनिशुतं गुल्मनिचयम् ॥ ५१ ॥ अथकफगु-
ल्मः ॥ गुरुस्निग्धंशीतं दिवसशयनस्थैर्यमथवाभवेत्पूर्यसर्वं
कफकरमलयच्चनितराम् ॥ कफोद्धूतेहेतुस्तनुसदनहृत्प्रासकस-
नैर्गुरुत्वंस्निग्धत्वंज्वरशिशिरताचान्निविरुचिः ॥ ५२ ॥ प्रतीकारः
तिलैरंडसिद्धार्थकोमाजबीजैःप्रलिप्याथगुल्मोपरिष्ठाद्दिशेषात् ॥
स्फुरवोष्णैश्चसंस्वेदयेत्स्रोहपात्रैर्भिषक्श्लेष्मगुल्मप्रणाशायनिश्च-
यम् ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ जलपंचमूलीशतंयाययेद्वापुराणंचमाधौ
कमेवम् ॥ यवांनीसतक्रांशुडेनान्वितांवाभजेद्वातवर्तोद्धूलोमायय-
द्यत् ॥ ५४ ॥ अन्यः ॥ भस्मातकानांदिपलंचपंचमूलीपलैकंचवि-
दारिगन्धैः ॥ नीराढकेपाच्यचपादशेषेकणावचानागरकंविडंगम्
॥ ५५ ॥ यवाघ्रजसैन्धवचित्रास्माबाल्मीककर्चूरविडांस्तथैव ॥ क-
र्षोन्मितान्येव्यपृथक्पृथक्चदुग्धैकप्रस्थेनघृतस्यप्रस्थम् ॥ ५६ ॥
संपाचयेद्द्वैमधुकेनसार्धंश्लेष्मोद्धवंशुल्मरुजंचपांडुम् ॥ प्लीहामयं
श्वासरुजन्तथैवपीतंनिह्न्याहृहणीविकारम् ॥ ५७ ॥ इतिभस्मा-
तकाद्यंघृतम् ॥ अथवातपित्तजः ॥ जीर्येत्यन्नेशस्रग्वाशुजी-
र्णेचेच्चांचल्यंचापिपीडाविशेषात् ॥ मुक्तेदाहोचान्यथाशैत्यमत्र
गुल्मेप्रायोवातपित्तप्रभूतो ॥ ५८ ॥ प्रतीकारः ॥ दाक्षायवस्त्रा-
शिलाजतूनांभागेनतुल्येनतथाशिवायाः ॥ चूर्णंचपञ्चांघ्रिज-
लैर्निपीतंगुल्मंनिह्न्याशकचवातपेत्तम् ॥ ५९ ॥ अन्यः ॥ त्राय-
माणप्रसूतिदशभागनीरसिद्धमिहपंचमभागम् ॥ वस्त्रपूतमथ
कार्षिककलैरोहिणीत्रिकदुधान्यघनानां ॥ ६० ॥ चंदनोत्पलवि-
डंगकशानुत्रायसाणात्रिकलानलदानाम् ॥ गोस्तनस्थचविका

कटुकानां रक्तवास्तुकसयासंयुतानाम् ॥ ६१ ॥ धात्रिकाफलरसा
 हृषलेनतद्वेदययसातु घृतं द्राक् ॥ साधितं समशितं खलु वातपि
 न गुल्मशमनाय च येयम् ॥ ६२ ॥ अथ वातकफजः ॥ मन्दं वि
 सर्पति यदा जठरे च मन्दपीडश्च गौरवयुतश्चिशिरश्च गुल्मः ॥
 हृत्तासकृच्चरवतु वातकफप्रभूतस्तम्योपचारमधुनात्र विचार्य
 वक्ष्ये ॥ ६३ ॥ प्रतीकारः ॥ दहनसिन्धुधनाहपुषाधरात्रिकटुक
 त्रिफलादशमूलकैः ॥ मगधतांघ्रिविष्टद्विरलं तथा वरयवानिकया
 खलु दन्तिनी ॥ ६४ ॥ अपि च दाडिमचव्यसज्जातिकाः पलमिता
 श्रपलैश्च पलैः पृथक् ॥ पयसि वेदगुणे च श्रुतास्समंश्रुततमे च
 जले पदशेषिते ॥ ६५ ॥ घृतरुबूकजतैलपयांसि वै चरभिषक् परिषा
 च्यचमिश्रकम् ॥ समधुवातकफोद्वगुल्मिने परिददीत तथैव च कुंशि
 ने ॥ ६६ ॥ योनिशूलदुःखराणि नाशयेत्कुष्ठगुल्मगुदशूलकानलम् ॥ शी
 हरोगमथमिश्रकरसदा स्नेहएष परिपीयते यदा ॥ ६७ ॥ अन्यः ॥ हिं
 गूरुगन्धाहपुषाभयानां पाठाजमोदाग्निधनाशरीनाम् ॥ द्विसारचव्य
 द्विपदुत्रयाणां कटुबजानामजगन्धिकायाः ॥ ६८ ॥ तिन्त्रीडिकादाडिम
 पौष्कराणामज्जाजिकास्तृादिकवेतसानाम् ॥ चूर्णं च मद्येन तथोष्ण
 नीरैस्सश्लेष्मवातप्रभवेतु गुल्मे ॥ ६९ ॥ हृदस्तिपाश्वर्षप्रभवे पिश्लुं
 युप्रभूते पिचयोनिशूले ॥ पांडूयये पीहगुदे रुचौ च हिंकागदे रवास
 गलग्रहेयं ॥ ७० ॥ अशोबिकारे ग्रहणीगदे चाप्युरोविबन्धविधिवत्
 देयम् ॥ वाबाजपूरद्वभा वितस्ययधेष्भागेन च तस्य कटुः ॥ ७१
 ॥ हिंकासु देयाश्च भिषग्भिरत्र हिंवादिचूर्णं च तथा वटीवा ॥ मुक्त्यायि
 मान्द्यप्रभवाननेकान् व्याधींश्च सद्यो हि निराकरोति ॥ ७२ ॥ अथ पि

चक्रफजः॥ ॥ ज्वरः सपीडोव्रणवच्चदाहे शैत्येयदाव
क्षणयोर्मवेताम्॥ तथाशनेजीर्यति वातपित्तश्लेष्मोद्भवे
स्वेदप्रलंचगुल्मे॥ ७३॥ प्रतीकारः ॥ विदारीश
वीक्षीरकाकोलिकाभिर्धनाद्वेदास्त्रयैरुषणैश्च॥ स
मध्वाज्ययष्टी कषायंसचयंससिन्धुंसरवंडंचमध्वान्वितं
तु॥ ७४॥ सपित्तबलाशप्रभूतंचगुल्मंनिहत्याशुपीतं-
कृतंबैधधुर्जैः॥ तथान्यन्नलादिप्रभूतंकषायंसपित्तेव
लाशान्नरगुल्मारोगे॥ ७५॥ अन्यः ॥ नलवंजुलका
शकुशेक्षुजटाशृतमंबुलधूतमकंबुयुतम्॥ सजवाग्रज-
माशुचगुल्ममलंबदुपित्तबलाशभवहरेत्॥ ७६॥ उप
द्रवैर्यः सकुलैः समेतोगुल्मस्त्रिदोषप्रभवारविलेश्च॥ दो
षैस्त्रिभिश्चाशुत्रिभीरुपायैःसाध्यः समाप्योभवतीन्य-
थातु॥ ७७॥ प्रतीकारः ॥ पलाशवज्जीतिलनाल
चिंचाकेर्कायवस्वर्जिकटंकणानाम्॥ क्षौरानथोर्कस्य-
चकन्यकायामांसेनगोहृन्ययुतंचचूर्णम्॥ ७८॥ व्योषा
भयासिन्धुभवेर्विशेषादुडूलितंयस्तगिलेन्मातुष्यः॥ त्रि
जातंगुल्मंचशिवास्त्ररौगंभर्जीर्णमाश्वष्टकमेवहंति॥
७९॥ ॥ इतिक्षाराष्टकम्॥ ॥ अथवज्रक्षारः
॥ ॥ सामुद्रसैधवसवचलटंकणानोस्वस्वर्जिकास
मजवाग्रजसयुतानाम्॥ चूर्णंसवज्जिरविदुग्धविभावि

भावितं प्राग्नेधार्कपत्रपरिलितविदग्धमंतः ॥ ८० ॥ क्षा
 रफलत्रयकटुत्रयवल्किजीरदीप्यासमसमसितं खलु टंक
 युग्मम् ॥ गुल्मोदरेषु शिवशस्त्रगदेष्वजीर्णमंदाग्निराग्नि
 करेषु तथोर्ध्वधातैः ॥ ८१ ॥ वातोधिके को जलैर्घृतेन पित्ते
 कफे वापि गवांचनीरैः ॥ सत्कांजिकेनापि च सन्निपातदो
 षे स्वयं भूगदितं विशेषतः ॥ ८२ ॥ प्लीहोदरं क्षारमिदं च व
 ज्रशब्दादिकं सेव्यमलं मनुष्यैः ॥ यथानुपानं वरवैद्यभूष
 समाज्ञयानित्यं स्तूपथ्यमश्वम् ॥ ८३ ॥ ॥ अथार्तव
 जगुल्मः ॥ ॥ यद्दानं वप्रसूतिका कुपथ्यपानशालि
 नीतयामगर्भमोक्षिणी भजेदृतो विशेषतः ॥ पतिमनो
 गतं वृथा तदार्तवंप्रगृह्य वै करोति गर्भलक्षणं सदागतस्तु
 गुल्मकम् ॥ ८४ ॥ नदास्यदंते पिंडित एव पित्तसमलिंग
 मेतस्य शूलेन युक्तम् ॥ सगुल्मो भवेद्ग्रीधरो मासदिग्भिः
 परं संपरीक्ष्य प्रतीकार्य एव ॥ ८५ ॥ यथावा यथाजीर्ण
 ताचास्य साध्यस्तथा सौतथा संविकित्स्यस्तु वैद्यैः ॥ त
 दाक्षारतो वै सलारास्य हृदयं भिषक् पाययेन्नष्टदुग्धाक
 तिञ्चेत् ॥ ८६ ॥ स्तने गर्भवत्या समानं प्रलक्ष्य विशेषेण
 फेनोद्गमं संपरीक्ष्य ॥ तिलव्योषभाङ्गी गुडकायनस्यै
 र्घृतैर्वैद्यभूषोपि भूषाज्ञयैव ॥ ८७ ॥ ददीत प्रकर्षणमू
 दश्च गर्भोपतत्याशु केशास्थिहीनोपि सद्यः ॥ तथानष्टपु

प्रापि व्योषास्यपानाह भेन्नष्टपुष्पं विशेषेणानंदत् ॥

८९ ॥ ॥ अथ गुल्मोपद्रवाः ॥ ॥ शिरोरुगज्व-

रः पार्श्वपीडा च दाहस्तृषा शीततानिश्चलत्वं च कासः

॥ तथा गौरवाण्यत्र दह्यास एते दशोपद्रवा गुल्मरोग-

स्य नित्यम् ॥ ९० ॥ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥

अतिद्वयपरीतमश्मत्यंबुदुरुजमुन्नतशीघ्रदा-

हिती व्रम् ॥ त्रिभवमथेतयैव गुल्मरोगं बलजठरानल-

हारिकं त्वसाध्यम् ॥ ९१ ॥ क्रमशः कृतवास्तु परिग्रह-

णं शिवशस्त्रयुतं वमितर्षकरम् ॥ ज्वरवेपथुच्छर्दि विरे-

करुजं श्वसनश्वपथुप्रयुतं चरवरम् ॥ ९२ ॥ अपि कूर्मस-

मोन्नतमेव शिरापरिन्दुमलयदिगुल्मगदम् ॥ शयना-

भिपदेषु तृदिश्वपथुर्यदिगुल्मगदेन्न रुचेर्विकृतिः ॥ ९३

॥ यदि कार्शं मलंचतनौ भवति प्रसभं जठरस्य च ग्रंथिगत्

म् ॥ अतिमूढतमत्वमसौ व्रजति ध्रुवमेव यमस्य निकेत-

मरुम् ॥ ९४ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ अनुपल-

ब्धिरलं लघुना तथा क्रमत एव तु कोष्ठयहासता ॥ अधि-

कभोजनपानयथेच्छता विगतगुल्मगदस्य विशुद्धता

॥ ९५ ॥ श्रीमद्गुरोः पादसरोजभृंगश्रीकाशिनाथारव्य-

चिकित्सकेन ॥ श्रीतातवैद्याधिपवर्णितं यत्कृतं तु गुल्मस्य

चिकित्सितं तत् ॥ ९६ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणोज्ज्व-

चरीकचतुर्वेदिकाशिनायकृतायांचिकित्साक्रमकला
वल्यांगुत्मारोगचिकित्सापरागंधितस्तवकः श्वतुर्विंशः
॥२४॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णोजयति ॥ ॥

॥ ॥ ॥ अथ नृद्रोगाधिकारः ॥ ॥

तातं निजं मातृयुगं गुरुं स्वं न त्वाविलोक्यापि च स्तं श्रुत्वा
दीन् ॥ कुर्वेच्चिकित्सातु तद्दामयस्य श्रीवैद्यभूपातु मः
तेन सम्यक् ॥ १ ॥ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ ॥

अत्युष्णं च कपायमम्लकगुरुनिके भजे न्मानं वंश्चिंतां
गविधारणश्च ममहाघातानि भोज्यैरलम् ॥ तद्द्रोगः खलु
वैमनस्यजनिनः पुंसः समुज्जृम्भते पूर्वैरूपमथ स्वरू
पमपि वापथ्यं च तस्य ब्रुवे ॥ २ ॥ ॥ अथ पूर्वरूपम्

॥ ॥ भवेत्कंठदाहस्तु भुक्तेन पाको भवेन्नैव सम्य
क् प्रसेकस्तथा च ॥ भवेज्जृम्भणं तं नृद्रोग एते भवि
ष्यत्यलं सर्व एते भवति ॥ ॥ ३ ॥ ॥ विमुण्णदोष

चया तद्दयंगनाः रसमलं परित्प्यन्तदित्तरा ॥ किमपि
बाधमहोयदिकुर्वते तद्दयरोगश्च सौ परिकीर्तितः ॥ ४ ॥
॥ ॥ अथोपशयः ॥ ॥ मधुरपाचकरोचकवा

तत्तन्मनसि चेद्भुतमं खलु यस्य यत् ॥ तद्दयरोगअलं परि
कीर्तितं बहु परीक्ष्य तथाभिषद्भ्रतम् ॥ ५ ॥ ॥ अ
थ प्रतीकारः ॥ ॥ घृतदुग्धगुडांबुवभिः क्रमात्क

कुम्भत्वक्परिचूर्णितं भजेत् ॥ हृदयस्य रुचित्वजीर्णके
 बहुधा लोहितपित्तनाशनम् ॥ ६॥ ॥ अन्यः ॥ ॥
 हरीतकीमागधिका वचानां रास्नाशठीनागरपुष्कराणा
 म् ॥ चूर्णे च तद्द्वोगं ॥ हरं विशेषात्सेव्यं तथा वैद्यनृपा
 वदन्ति ॥ ७॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ चूर्णे च पुष्करजेटाप्रभवं
 मधूक्तं तद्वच्च वल्कलभवं ककुभस्य चूर्णम् ॥ तद्वच्चूल
 कासशमनाय च सेव्यमाशुश्वासघ्नमेतदुदितं वरयो
 गयुग्मम् ॥ ८॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ पुरेणदग्धं च कुरंगशृङ्गं
 पिष्ट्वं च गव्यं न घृतेन पीतम् ॥ तद्वत्पृष्ठशूलं विनिहन्ति स-
 द्याः श्रीवैद्यभूमौ पतयाम्बुदन्ति ॥ ९॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ हि
 गुग्माविडविश्वकुष्ठमगधाचूर्णे शिवाचित्रकैर्युक्तं चापि ज
 वाग्रजेन तु तथा सौवर्चलेनान्वितम् ॥ पीतं पुष्करमूल
 संयुतमलं नित्यं जवानां जलैर्हृद्द्वोगं शिवशस्त्रसंयुतत
 मंसघोनिहन्ति ध्रुवम् ॥ १०॥ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥
 भवलाहिबलार्जुनकल्कशृतं घृतमाशुचतल्कश्चित्तैश्च स
 मम् ॥ हृदयोत्थरुजं हरति प्रसभं किल संचरत्सोहितरोग
 हरम् ॥ ११॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ दशांघ्रिनीरंलवणीकृतं च क्षा
 रेण युक्तं तु पिबेन्न तुष्यः ॥ स्वासंचकासंच तद्दोगदंच गु
 ल्मानिहंत्याशनचित्रमव ॥ १२॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ गोधू-
 मपार्थतरुचूर्णमलं गुडाज्यतैलैर्विपक्वमशितं च गवांपयो

भिः॥ सद्योनिहन्ति तत्कठरुजं यवेन पुंसः प्रभातसम-
येऽपि भिषग्मतेन ॥ १३ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्र ताव-

द्वातजः ॥ ॥ आयम्य ते तु द्युत एव यत्र विपाच्यते रसो

व्यत एव नित्यम् ॥ तद्वातजेऽपि पटिकैः कमाषा समाक्षि-

कैश्चापि घृतैश्च सेव्या ॥ १४ ॥ सनागरं दाडिमं मालवेत

सुवर्चलेनापि च द्विगु युक्तम् ॥ कर्षाद्भिमानं भिषजो व-

दंति तस्यानुपातं कथितं मुनीन्द्रैः ॥ १५ ॥ अन्यः ॥

कणावचासैर्धवद्विगु शृङ्गीसौवर्चलेनाजवजाघजाना

म् ॥ धान्याजमोदाम्लकसंयुतानां चूर्णं च मद्येन पिबे-

च्च तैलैः ॥ १६ ॥ ॥ अथ पित्तजः ॥ ॥ तृष्णीणा

दाहमुखशोषसचोषमूर्च्छाधूमायनंगलगतं तृदय-

कलमश्व ॥ क्लेदो मुखस्य च भवेत्तियदैव सर्वे पित्तप्रभू-

त तृदयस्य रुजं वदति ॥ १७ ॥ प्रतीकारः ॥ श्री-

पर्णिका गुडसितामधुकाक्तनीरैः क्षौद्रान्वितैर्वसन-

माशुवरः प्रकुर्यात् ॥ पित्तोपसृष्ट तृदये मधुरैः शृतं च

भोज्यं च पथ्यमसकृद्दुशीतमिष्टम् ॥ १८ ॥ ॥

अथ रसः ॥ ॥ शङ्खपारदसमं परिशुद्धगंधकंच प-

रिभाव्यदिनैकम् ॥ धात्रिकाफलरसेन च द्राक्षा सरस्वते-

न च जलेन दिनैकम् ॥ १९ ॥ यष्टिका शरतजलेन च रक्ता-
रोथ्यं सरस्वतजलेन दिनैकम् ॥ पञ्चसारसमाषमितीयः

धात्रिकाफलसित्ताभिरलयः ॥ २० ॥ भुजतेचखलुपित्तभ-
वंहिरोगमाश्रजयतेहृदयस्य ॥ २१ ॥ ॥ अथकफजः

॥ ॥ गौरवारुचिकफस्त्रवयुक्तावन्हिमाद्यमधुरास्य
कतांद्याः ॥ स्तभमार्दवयुताःखलुयत्रतद्रुजंचहृदयस्य
कफोत्थम् ॥ २२ ॥ ॥ अथहृदयाण्वरसः ॥ ॥

शिवाशिबौतुल्यतमौप्रसिद्धौतयोसमौशुद्धदिवाकरंच ॥
फलत्रयद्रावयुतंदिनैकसकाकमाचीस्वरसैर्विमर्द्य ॥ २३

॥ वरीचणाभांचविधायतस्यसकाकमाचीत्रिफलाकषायैः
॥ प्रस्थद्वयोन्मानजलाष्टशेषैःपिबेत्कफोद्धूतहृदामयेहि
॥ २४ ॥ युग्मम् ॥ वातवचानिंबकषायपानैःकु-

र्यात्कफोत्थंहृदयस्यसंगे ॥ चावातसंजातहृदामयोक्त-
चूर्णैश्चसेवेन्मगधादिकंयत् ॥ २५ ॥ ॥ अथवातपि-

त्तजः ॥ ॥ सतोददाहोहृदयेचवातपित्तप्रभूतेहृ-
दयस्यरोगे ॥ द्वाक्षापरूषौषधिसंस्तृतंचजलंपिबेन्मा-
क्षिकरवंडयुक्तम् ॥ २६ ॥ अन्यः ॥ लुंगांघ्रिक-

द्दीमधुयष्टिकानांहरीतकीनागरपुष्कराणाम् ॥ क्षारा-
म्लशुंठीलवणांनितंचकाथंपिबेद्दानसमेतपित्ते ॥ २७

॥ ॥ अथवातकफजः ॥ ॥ अरुचिश्चसमीर-
कफप्रभवेहृदयस्फुटनंहृदयस्यरुजि ॥ त्रुटिमागधि-

कांघ्रिपिबेदपुषासहितंखलुतत्रगदेसहसा ॥ २८ ॥ ॥

अथतैलम् ॥ ॥ कुंभीशटीपुष्करमूलरक्षाशरीरि
 वापंचजटाजवानाम् ॥ कुलित्यरास्नाबदरामराणां पु
 नर्नवाबिल्यफलान्वितानाम् ॥ २९ ॥ काथेश्वतैलखलु
 सिद्धमेतत्समीरणं श्लेष्मयुतं निहंति ॥ तद्द्रोगमाशुप्रव
 दंति शुल्भरोगं च वैद्याश्चरकोदयाये ॥ ३० ॥ ॥ अथपि
 चकफजः ॥ ॥ दुर्गाधिगौरवबलाशविदाहयुक्तो ह
 द्रोगपित्तकफजः खलु तत्रपेद्यम् ॥ दुग्धं सतागं वलयाक
 कुंभत्वचत्त्व सद्यः सपित्तकफजे हृदयस्य रोगे ॥ ३१ ॥
 ॥ अन्यः ॥ हरीतकीनां च शतार्द्धकेन सौवर्चलस्था
 पिपलद्वयेन ॥ पक्वघृतं गुल्महृदामयेषु हृत्क्षयकेजावर
 वातरोगे ॥ ३२ ॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ ॥ वि
 द्याभिदोषजनिते पित्तहृदामये हि सर्वाणि लिङ्गा निचलत्र
 विद्वान् ॥ पार्थस्य वल्कलजकल्करसेनसिद्धं सेवे हुतं वि
 भवत्तद्गुजिनित्यमेव ॥ ३३ ॥ अन्यः ॥ राजबला
 सबलार्जुनसंशृतैरपि जलैररुणामधुकरं यवै ॥ बहुल
 पेधितकल्कयुतं भिषग्धृतमिदं म्यारि साध्यं च पापयेत् ॥
 ३४ ॥ हृदयरुक्षश्च शूलगदेतथा रुधिरपित्तगदं क्षत
 जेपि वा ॥ अपि समीरणरक्तगदं यथा कसन केपि वि
 जानत रोगदे ॥ ३५ ॥ ॥ अथकुमिजः ॥ ॥ वि
 दोषजेषु हृदयस्य रोगे मूर्खं सिलक्षीरमुडांश्च भुञ्जी

न ॥ मर्मैकदेशेखलुतस्यग्रंथिः संजायतेक्लेदरस-
 श्वतत्र ॥ ३६ ॥ संगच्छते दस्मिंश्चरसेकमीणांसमु-
 द्भवस्तत्र भवन्ति चैते ॥ उत्कलेदनिष्ठीवनतो दशूला-
 स्तमोरुचिर्वेपथुशोषरोगाः ॥ ३७ ॥ श्यावाक्षिता-
 चापि भवन्ति तत्र मूत्रं विडंगामय संयुतं च ॥ स्निग्धं
 कृमिघ्नं पिशिताशनं च सुगंधिभिर्बालवर्णैश्च भो-
 ज्यम् ॥ ३८ ॥ सपटुजीरकशर्करयोगकैरपि विडंग-
 धनाम्लघृतैस्तथा ॥ समशितैर्हृदयस्य कृमोग-
 णाः परिपतन्ति विचित्रविस्तृप्तिनाः ॥ ३९ ॥ अपि न
 चान्न भवंस विडंगकं कृमिसृजि प्रथितं लिखितं च य-
 त् ॥ नदखिलं खलु प्रथ्यमसौ भजेत् कृमिकुलै-
 र्विकलः सबलो भवेत् ॥ ४० ॥ ॥ अथोरोग्रहः
 ॥ ॥ अभिष्यंति पुर्वन् शक्काति पूतिपलाद्याश-
 नान्मासमम्लं च देव ॥ यकृतप्रीहृदहित्वा संगत-
 म्वाप्युरोगस्तमित्यं च कुक्षौ यदा तदा ॥ ४१ ॥ कफो-
 ग्मारुतेनापि युक्तः करोति ततस्तं भपीडाश्च जंघोरु-
 मध्ये ॥ तयारौक्ष्यमुच्चैश्च संस्पर्शरुग्वा भवेच्चापि
 लट्कुक्षिशोथस्तदा वा ॥ ४२ ॥ तथा ध्यानतंद्रेरु-
 चिः शूलरोगानि रोधो विशः स्याच्च मूत्रस्य त इत् ॥
 प्रकुर्याच्च सस्वेदनं तत्र युक्त्या शिरो मोक्षं पायु-

धर्निप्रदानम् ॥ ४३ ॥ क्रमाद्धनं पुत्रजीवस्यशि-
 श्रोस्तथासूर्यकावर्तकस्यापि नित्यम् ॥ चलाधार
 सन्धैकमेतेषु चोष्णं तृद्युत्तं च केनापिते हृत्पटूनाम् ॥
 ४४ ॥ पिबेद्दिगुनासद्गुडैः कल्कितं वै यथा लाभमत्र
 प्रकाशं मनुष्यः ॥ त्रिदत्संयुतं वाप्युरो प्रस्तुतं सुत्रैः पृ-
 थक् संप्रकुर्याद् ददं दूरमाशु ॥ ४५ ॥ ॥ योगद्व-
 यम् ॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ च व्याम्लवेतसजवा
 ग्रजरामठानां चूर्णैः सचित्रमथ तैलस्करासवैर्वा ॥
 पीतं निहन्ति हृदयग्रहमाशु नित्यमत्रारनालसहि-
 तं च सदा मनुष्यः ॥ ४६ ॥ ॥ अस्योपद्रवाः ॥
 ॥ ॥ च लोअः सादः शोषत्वं ह्वासमूर्च्छा वक्रा
 वांरोचकभ्रांतिकासाः ॥ वन्हेर्मद्यंश्वासरोधोपियो-
 राख्याताश्चैते तद्गुजो विघ्नभूताः ॥ ४७ ॥ ॥
 अथ साध्यलक्षणम् ॥ ॥ उपद्रवाणां युगेप
 प्रवृत्तिः कुर्यादधोवायुनिरोधमुच्चैः ॥ तदैव तद्गो-
 मुशंति वैद्या त्वासाध्यमेवं त्रिभवं विशेषात् ॥ ४८
 ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ आदोपकोद्धार
 निवृत्तिपूर्वमपानवायोश्च प्रवर्तनं चेत् ॥ विकीर्यो-
 तिस्तु तद्दामयस्य निवृत्तिरेषा कथिता मुनीन्द्रैः ॥ ४९
 जयति ते वै गुरवो मदीया यदंघ्रिरक्तां बुजधदपदेन

॥ श्रीकाशिनाथारव्यभिषग्वरेण कृतं च तद्द्रोणचिकि-
त्सितं द्राक् ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जचं-
चरीकचतुर्वेदिकाशीनाथ कृतायां चिकित्साक्रमक-
ल्पवत्यां तद्द्रोणाधिकारेण नवविधतद्द्रोणचिकित्सा
परागांधितस्तबकः पंचविशतिः ॥ २५ ॥ ॥
॥ ॥ श्रीसीतारामचंद्रोजयते ॥ ॥ श्रीगोपा-
लकृष्णोजयते ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥

अथ मूत्रकृच्छ्राधिकारः ॥ ॥ तातं निजं मातृयुगं गु-
रुस्त्वं धन्वंतरिचापि प्रणम्य कुर्वे ॥ सम्यक् चिकित्सां रव-
तु मूत्रकृच्छ्रगदस्य वैद्यो द्विजकाशिनाथः ॥ १ ॥ ॥

तत्रलावचभिदानम् ॥ ॥ रूक्षाद्रोज्यान्मद्यपाना-
 ह्यवायात्सद्यस्तद्वत्पृष्ठयानातिनित्यात् ॥ तीक्ष्णाद्यो-
 गान्मत्स्यभोज्यादजीर्णाह्यायामाहजायतेमूत्र-
 कृच्छ्रम् ॥ २ ॥ ॥ अथपूर्वरूपम् ॥ ॥ दाहोभ-
 वेच्चिमिचिमायनमप्यसत्यजायेन्मणोरधरतोपिच-
 मेहनांते ॥ अस्मिन्भविष्यतिचकोष्ठातरंचरेतः पा-
 तं व्रजेद्रवतिशोफयुतंचजाड्यम् ॥ ३ ॥ यदिपृथ-
 कसकलेतिमलान्यलेप्रकुपितानिनिदानमुपेत्यवै ॥ भ-
 वतिवस्तिगतानिनिपीडयन्त्यपितदारवलुमूत्रगकृ-
 च्छ्रता ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥ मर्दनंचरवलुधाव-
 नंतथास्वेदनंचबहुधाप्ररोपणम् ॥ मूत्रकृच्छ्रशामनवि-
 फलाभिः काशगोक्षुरकुशेक्षपयोभिः ॥ ५ ॥ अथ
 प्रतीकारः ॥ ॥ एलाकुंकुममागधीसुखवर्णैर्मैर्वारुवी-
 जैः समंचूर्णितंदुलवारिणाविलुलितं पाषाणभेदस्यवै ॥
 पीत्वातज्जनुमिश्रितंस्नानमात्रंमूत्रस्थकृच्छ्रंजयेत्
 त्यक्षरवलुमृषुनापिविजितोमृत्युंजयेदुत्तरम् ॥ ६ ॥
 ॥ अन्ययोगः ॥ ॥ भिकटकाशमभेददर्भका-
 सयासधात्रिभिः कृतंकषायमुत्तमं सराजवृक्षवास-
 कैः ॥ समाक्षिकंनिपीतमाशनाशयेद्भुवंतथाप्रकृ-
 तमूत्रकृच्छ्रकंमहाशमरींचशर्कसम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥

अयोरजः सूक्ष्मतरंचमाक्षिकैर्निहंति पीतं खलु मूत्रं कृच्छ्रक-
 म् ॥ प्रयाति मृत्योरपियेन तस्य चैगुडान्वितं चाथपयः कटूष्णकं
 कम् ॥ ८ ॥ योगद्वयम् ॥ गुडाभितंक्षीरमलस्वकामतः पि-
 चेत्सखंडं च नरः प्रभातके ॥ समूत्रं कृच्छ्राण्यखिलानि हंति च-
 श्रीसुश्रुताद्याभिषजो वदन्ति चै ॥ ९ ॥ अन्यः ॥ गुडामलं चृप्य
 नमश्चमघ्नं संतर्पणं लोहितपित्तदाहनात् ॥ निहंति शूलानपि मूत्रं
 कृच्छ्राण्याशुप्रभुक्तं मुनयो वदन्ति ॥ १० ॥ अन्यः ॥ सपादशाण
 मात्रयासितान्वितो यवाग्रजः प्रभस्तिनः सदा जनैर्निहंति मूत्रं कृ-
 च्छ्रकम् ॥ ११ ॥ पल्लकमस्तु संयुतः सितोपलासमन्वितः हरेच्च-
 मूत्रं कृच्छ्रकं सकलितं तु दाक्षया ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ गोकटकं
 सकलपुष्पदलांघ्रिपकं पीतं च माक्षिकसितासहितं वरेण ॥
 कृच्छ्राणिया निखलु मूत्रं भवानितानि सद्यो निहंति च तथोष्णा
 समीरणं च ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ त्रिफलाकल्कितकोलं लवणजले
 न ॥ पीतं हंति च मूत्रात् कृच्छ्रमनेन ॥ १४ ॥ ॥ अथ संप्रामि-
 स्तावन्तत्रवानजः ॥ ॥ वातातीव्ररुजा भवंति नितरां मेद्रे पिब-
 स्तौ तथा प्रायो वक्ष्यमाणश्च मूत्रयति चाशल्पेन युक्तस्तदा ॥ ॥
 त्रिकंदकं ॥ पीयूषाभलरामकंदकजगत्कायाश्च गंधाकृतः
 पीतो हंति च माक्षिकेण सकलान्पूर्वोक्तं रोगानलम् ॥ १५ ॥ अ-
 न्यः ॥ पुनर्नवाशतावरीकुरंडचुश्चिकारमभिद्धिपंचमूलैकावृ-
 लायवैः कुलिखकैस्तथा ॥ शृतं वराहभक्षुजावसाघृतैः सतै-
 लकं सकलितं तु तैलं दास्य सैधवादिकं भजेत् ॥ १६ ॥ सवा-
 तमूत्रं कृच्छ्रकं निहंति चापि सत्वरं सशूलकं च मात्रया पुनर्घृ-

तादिभिः सदा ॥१७॥ ॥ अथपित्तमूत्रकृच्छ्रम् ॥ ॥

पीतं रक्तं समन्वितं च स्फुरजं दाहेन मुक्तं मुहुः कृच्छ्रान् मूत्रय
तीह पित्तजनिते प्रायः पुमान् सेवयेत् ॥ द्राक्षाकाशकुशैश्च-

दर्भैश्च जान् मूलांश्च संकाश्यै तन्नीरं च सितान्वितं प्रशम
येन्मूत्रेति कृच्छ्रं तदा ॥१८॥ अस्य प्रतीकारः ॥ सेकाव-

गाहशिशिरांस्तथाप्रदेहाग्रैश्चोविधिर्बहुलवस्तिपयोवि
कारः ॥ इक्षुरसाघ्नविदारियुताश्चहारहृन्नादयः खलुह-

रंति च पित्तकृच्छ्रम् ॥१९॥ ॥ अथ कफकृच्छ्रम् ॥ ॥
बस्तौलिङ्गे गौरवं शोथमैव पिच्छं मूत्रं श्लेष्मणामूत्रकृच्छ्रे ॥

क्षारैश्चोष्णतीव्रयोगान्नपानं स्वेदं वातं वानिरूढं प्रकुर्यात् ॥
२०॥ प्रतीकारः ॥ यवान्नभोज्यं मधितं पिबेद्वातित्तौष-

धीं मिश्रितं नैलमत्रा ॥ अभ्यंजयेद्गोजलमिश्रितं वा पिबेच्च मोचा
स्वरसंस्कमद्यैः ॥२१॥ अन्यः ॥ त्रुटिं सूक्ष्मपिष्टं च मोचारसे-

न पिबेन्मूत्रकृच्छ्रे कफोत्थे विशेषात् ॥ हरेद्वीरवं शोथकृच्छ्रा
णिसद्यो भिषग्भूय धुर्यावदंती प्रकामम् ॥२२॥ ॥ अथ वात-

पित्तकृच्छ्रम् ॥ ॥ सशूलं सदाहं च पीताल्पमल्पं त्यजेद्वातपि
त्तोत्थकृच्छ्रे च मूत्रम् ॥ स्वदंष्ट्रातदाफाणि तां गोपयोभिः पिबे-

द्वापुसी बीजमुक्तां तथैव ॥२३॥ प्रतीकारः ॥ ऐर्वा रुबीजैर्म
धुकेन दाव्यादिङ्गुलिकाभिः क्षयितः कषायः ॥ पेयस्तथा तं दु-

लवारिणैश्च सवातपित्तोद्भवमूत्रकृच्छ्रे ॥२४॥ ॥ अथ वात
कफाधिकम् ॥ ॥ यदा मूत्रपेतिच्छिलं स्वल्पमल्पं तदा वात-

युक्तं भवेच्छ्लेष्मकृच्छ्रम् ॥ शताब्दापुनर्भूतगंधर्वहस्तप्रवाला-

अपिबेत्तदुलांबुप्रयुक्तान् ॥ २५ ॥ प्रतीकारः ॥ त्रिकटुफ
लत्रयगुग्गुलुमुस्तागोक्षरनीरसमास्त्रिकपिष्टा ॥ हरति मे
हमलबहुकृच्छ्रं वातकफप्रभवे प्रदरं वा ॥ २६ ॥ ॥ अथ पित्त
कफकृच्छ्रम् ॥ ॥ प्रायः पित्तकफोद्भवे तु देवथुस्वेदो गुरुत्वं तथा
शोथश्चान्नचराजवृक्षधनिकापाषाणाभेदैरपि ॥ काथश्चाशुदुरा
लभाशतजटापथ्यादिभिः साधितः पीनस्तूर्णमपाकरोति नि
तरामूत्रेति कृच्छ्रं तथा ॥ २७ ॥ ॥ अथ मूत्रकृच्छ्रांतकोरसः ॥
मृतं सूतं ताम्रं समशिरसितुल्यं च सकलं दिनेकं संमर्द्य शतव
रजदानीरनिकरैः ॥ दृढं गोलं कृत्वा कटुकवरतैले तु विपचे द्विष-
ग्यामंगुजायुगमितमिदं माक्षिकयुतम् ॥ २८ ॥ बिल्वमूलतुल
सीदलनीरैः कर्षमानतुलितैः तिलपिष्टैः ॥ जीर्णमद्यनिकरैर-
थवास्थैस्तेजनाद्भजति पित्तकफोत्थम् ॥ २९ ॥ रसो मूत्रकृच्छ्रांत-
को यो विशेषाद्वरेसितयुक्तं कफोत्थं च कृच्छ्रम् ॥ तथा चानुपान-
विशेषेणामद्यैरथोवापि पिण्याकबिल्वादिनीरैः ॥ ३० ॥ ॥ अ-
थ सन्निपातजम् ॥ ॥ सर्वरूपयुतसन्निपातजं मूत्रकृच्छ्रमति
द्वारुणं तदा ॥ धावनीमधुकरक्तयष्टिकाः पाचनायचकलिंगय
ष्टिकाः ॥ ३१ ॥ अन्यः ॥ कूष्मांडनीरंसहं शर्करभिः पीतं प्रभा
ते च नरेण शीघ्रम् ॥ भिदोषजं कृच्छ्रं तमंतु मूत्रकृच्छ्रं जयेदन्न-
नकापि चिंता ॥ ३२ ॥ ॥ अथ घातजम् ॥ ॥ शल्येन स्रोतस्व
पिमूत्रवाहिष्यजंतुनेनाभिहतेषु तेषु ॥ वातस्थकृच्छ्रेण समान
लिंगमाघातजं कृच्छ्रमुशंति वैद्याः ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ इरामि
रांवाक्षितयाचसर्पिर्धात्रीरसचैस्फुरसंसिताभिः ॥ पिबेत्सरक्ते

खलुमाक्षिकेणकृच्छ्रं तथा वात भवेविशेषात् ॥ ३४ ॥ इति च
 त्वाश्रयो गाः ॥ अन्यः ॥ बहुदलत्रुटियक्ष्णगडूचिकादरत्नपद्म
 मनिंबकषायके ॥ कटुजवल्कलसंयुतसाधितं विजयते मधुना
 शुजवद्रवम् ॥ ३५ ॥ ॥ अथ पुरीषजाः ॥ ॥ सकृत्प्रतीघात
 वशाच्च वायुर्यदातिवैगुण्यमलंप्रयाति ॥ साध्यानवातप्रभवं च
 शूलमूत्रस्य कृच्छ्रे कुरुते विशेषात् ॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ पुरी
 षजेस्वेदनवस्तयः स्युर्विमर्दनं गोक्षरबीजस्य ॥ शृतस्थनीर
 स्यजवाग्रजेन च शकृद्बलकृच्छ्रतमहरेच्च वै ॥ ३७ ॥ ॥ अथ शक
 क्रजम् ॥ ॥ शक्ने च दोषापहते च मूत्रमार्गे विशेषेण विधारिता
 पि ॥ कृच्छ्रेण शक्कपरिमूत्रयेत्सो बस्तौ च लिङ्गे स्वलुशूलयुक्तः ॥
 ३८ ॥ प्रतीकारः ॥ लेट्वां शिलाजतुसमाक्षिकमत्रसैलाबद्धी-
 कदुग्धयुतहव्यमलंपिबेद्वा ॥ मूत्रस्य दोषपरिशोधनमेव शकृदो
 षापहं प्रमदयारमणं च वृष्ये ॥ ३९ ॥ ॥ अथ शुक्राशमरीजम् ॥
 यदाशमरीहेतु भवन्ति मूत्रकृच्छ्रं तदा शर्करया वगाढम् ॥ भवेत्तथै
 वारुजबीजकल्कधान्याम्लयुक्तं लवणेन सेवेत् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥
 विगोष्ठाश्च दंष्ट्रां भिसिकांजिकेन फलाद्यास्तु पृष्यातथैवारुबी-
 जैः ॥ प्रलिप्याश्वस्तौ च मूत्रस्य कुर्यादनिष्यंदमत्रक्रियाशस्त्र
 जावा ॥ ४१ ॥ ॥ अथ शर्कराजम् ॥ ॥ यदापच्यमानाशमरी
 पित्तकोपात् तथा वायुनाशोप्यमाणोक्षरंती ॥ चिकित्सी विशेषे
 ण सामान्ययोगैर्विमुक्ता च सा शर्करा लेप्य संघात् ॥ ४२ ॥ अन्यः
 ॥ निर्दग्धिकायाः स्वरसंमधूकैः फलत्रयाणामपि कोलयुक्तम् ॥
 कल्कपिबेद्वा लवणीकृतेन नीरेण वा शर्करामूत्रकृच्छ्रे ॥ ४३ ॥

अथ मूत्रनिरोधजम् ॥ ॥ विषमपदतलादिन्यासतो मूत्रधारा
धमनिततिनिरोधाद्वैकृतयांतिजंतोः ॥ यदि भवति विशेषान्मूत्र
कृच्छ्रं च तत्र शशितिलजस्तैले श्वापिनिर्गुं द्विनीरेः ॥ ४४ ॥ अ
थ च बहुविलेपासिच्छिलांतांशलाकां प्रथितगुणगणश्रीवैद्य
भूषाज्ञयेव ॥ इह च किल विदधान्नेद्रकास्ये विशेषादधरमथचना
भेः पीडयेन्मूत्ररोधे ॥ ४५ ॥ अन्यः ॥ अथ शीतजलेन चंदनं वा
कतकं वा कटुकारसंपिबेद्वा ॥ खलु मूत्रनिरोधकृच्छ्रं शतं त्येव
वैद्याः प्रचक्षन्ति सत्वरं सः ॥ ४६ ॥ ॥ अथ सरक्तकृच्छ्रम् ॥ ॥
कटुपद्मस्तरसैवपिचकोपजनकैर्गौरतरावलाप्रसंगैः ॥ रुधि
रकृच्छ्रतमेन मूत्रगन्धेन मीरिष्यजलेन सेवयेत्सः ॥ ४७ ॥ ॥
अथ अमजम् ॥ ॥ अमाह्यायामतश्चापि पिचं पक्काशयेत्तमम् ॥
सरक्तं मूत्रकृच्छ्रं च धारोष्णं तेन जायते ॥ ४८ ॥ अरुणचंदनचंदन
यष्टिका मधुकुङ्कुमस्नानिकाससित्तांशिता ॥ अरुणतंदुलवारिप-
रिपुता रुधिरकृच्छ्रमलं हरते सदा ॥ ४९ ॥ अन्यः ॥ बालककुष्ठ
धान्याकयष्टिकोशोरपाचितम् ॥ पयस्तु मधुरं शीतं हंति कृच्छ्रं च
रक्तजम् ॥ ५० ॥ ॥ अथ मूत्राघातम् ॥ ॥ मूत्राघातसमुद्भवादिविवि
धैर्देवैर्नृणां जायते मूत्राघातगदस्त्रयोदशविधस्तावच्च वात्ता
दिक्ता ॥ ख्याताकुण्डलिकाचरुह्ममशितांवार्योविधावापि वायु
र्वस्तिगतः सरकृनिविशते मूत्रे यदा वै गुणः ॥ ५१ ॥ यावत्कुण्डलि
काकृतिः खलु भवेन्मूत्राख्यमत्यं सरकृतावच्चापि प्रवर्तते शत-
मिह कथं भुवेसां प्रतम् ॥ अह्लायाः परिपाययेदपि ध्रुवं वै काक
जं धायुतं मूत्रारोधं हरं च तद्वदुदितं तत्रैव रूद्रांग्रिकम् ॥ ५२ ॥

योगद्वयम् ॥ ॥ अथ मूत्रकृच्छ्रमूत्राघातविशेषः ॥ ॥ यत्र कृ-
च्छ्रमधिकं तन्मूत्रकृच्छ्रमेव रवलुतत्तुनयत्र ॥ मूत्रघातरुजमा-
हुरलतन्मूत्रबंधमधिकेयदितत्र ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ वस्त्रस्य व-
र्निर्वनसारलिप्ताशनेः शर्नैर्मेढ्रमुखांतरस्था ॥ मूत्रस्य चाघातरु-
जनिहन्ति मूत्रप्रवृत्तिकुरुते यथावत् ॥ ५४ ॥ आधानपूर्वगुदब-
स्तिरोधविधायवायुश्च चलोन्नतं नोम् ॥ विण्मूत्रमार्गस्य च रो-
धनीयामंघ्रीलिकावैकुरुते च तत्र ॥ ५५ ॥ प्रतीकारः ॥ पाषा-
णभेदस्परसीगुडेन सकांजिको वै निशयासमेतः ॥ पीतोश्मरी-
मूत्ररुजनिहन्ति वा पाटलाभस्पर्शताम्रधान्यम् ॥ ५६ ॥ योग-
द्वयम् ॥ अथ बस्तिपातवेगः ॥ ॥ मूत्रस्य वेगं रवलुबस्तिमध्ये
विधारयेन्मूत्रतरोमनुष्यः ॥ रुणहितहस्तिगतस्तु वायुर्बस्तेर्ह-
स्वंकुक्षिनिपीडितं च ॥ ५७ ॥ भवेन्मूत्रवायोश्च संगस्तु येन सर्वैवा-
युबस्तिस्तु कृच्छ्रेण साध्यः ॥ पिबेद्दूर्हिचूडाजरादुग्धभुक्सतदा-
तं हुलानां जलैर्नित्यमेव ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ बलेकुंकुमंकलितं
क्षौद्रयुक्तं जिशाशूषितं वै प्रभातेषु पीतम् ॥ यदा कर्षमेकं तदा वा-
युबस्तिप्रकामं प्रणस्येन्न तत्रास्ति चित्रम् ॥ ५९ ॥ ॥ अथ मू-
त्रातीतः ॥ ॥ व्यथितमूत्रमलं यदि धार्यते न च तथा त्वरया तु प्र-
वर्तते ॥ अपिच मेहनतोत्पत्तरं क्वचिद्भ्रजति नो ब्रजतीत्यप्रमुंज-
गुः ॥ ६० ॥ मूत्रातीतरुजंच तत्र मतिमान्बोधाघातां अधिकं हव्य-
स्नेहगवांसैश्चित्तमं प्रायः पिबेन्नित्यशः ॥ तन्मूत्रं च भिन्नमिति
संचिततमं द्राक्षसर्वदा सेवितं मायुर्वेदविदो वदन्ति च पुनर्योगो-
त्तरं ब्रूमहे ॥ ६१ ॥ त्रिकटुकं शतावरी पयःस्तृणां धिमूलकैः शृतं

गुडेनसंयुतं घृतान्वितं पयः समम् ॥ रुबूकमूलसंयुतं च मूत्र-
 कृच्छ्रादिषु प्रयोजयेच्च पानमस्य मूत्ररोधशान्तये ॥ ६१ ॥
 ॥ अथ मूत्रजठरम् ॥ ॥ कटाप्युदावर्तजहेतुमूत्ररोधेत्य-
 पानः कुपितो द्रश्च ॥ प्रपूरयेन्मूत्रचयेन नाभेरधस्ततो बस्तिनि
 रोधरुग्भ्याम् ॥ ६३ ॥ मूत्रोदरं तत्त्वतु पूर्वयोगयोगेन वैद्यो निपु-
 णोजयेच्च ॥ तथा श्मककैधुपयोऽनुपानैर्विरचयेद्वा त्रिफलाकषा-
 र्यैः ॥ ६४ ॥ अथ मूत्रोत्सर्गः ॥ ॥ बस्तीनालेवामणौ यस्य मूत्रं
 प्रायः सज्जेन्मूत्रितः शक्तमित्यः ॥ अल्पंचाल्यनिःसरेन्मूत्रको-
 शाद्द्वारं वारं सार्धमाणं च यत्नात् ॥ ६५ ॥ सरुजं निरुजं वापि मुहु-
 रल्पं प्रवर्तते ॥ मूत्रविगुणवायोस्तु मूत्रोत्सर्गोदाहृतः ॥ ६६ ॥
 प्रतीकारः ॥ शिलाभेदगंधर्वदर्भस्थिराभिः पुनर्बस्तीनीरेण-
 सिद्धं च तैलम् ॥ घृतं वा पयो मूत्रकृच्छ्रादिरोगेऽनुपानं प्रदिष्टं भिष-
 ग्भ्यधुर्यैः ॥ ६७ ॥ अथ मूत्रक्षयः ॥ ॥ रुक्षस्य च श्रान्तं
 नोर्हिवस्ति स्थिता बुभौषि च समीरणौ च ॥ मूत्रक्षयं वै कुरुतः प्र-
 कामं रुग्दाहयुक्तं किल तन्नित्यम् ॥ ६८ ॥ प्रतीकारः ॥ चाराहि-
 काशालिशिरीषकानां जम्बाष्टिकापाटलिकाविदारु ॥ गोकटका-
 रुष्करदर्भकासपाषाणभेदादिकमोरदानम् ॥ ६९ ॥ समानि मू-
 लानि निगृह्य वैषांसं काथ्य तस्मिन् रवतु पादहीने ॥ दत्त्वा घृतं
 अरयमित्तं प्रपाचेत्तुल्यं न्यदाया व्यथयत्युपशान्तिम् ॥ ७० ॥ नी-
 लोत्पलस्यापि शिलाजतौ च कूष्माण्डबीजस्य च त्रापुसस्य ॥ ऐर्वा-
 रुबीजस्य च तद्देवकाकोलिकाया अपि कल्कयुक्तम् ॥ ७१ ॥
 भद्रावहंसिद्धं घृतं च नानाभुक्तं क्षयं मूत्रजमाश्रुति ॥ तथो

ष्यावातं विनिहंति शीघ्रं यथोक्तकालेषु च पीतमात्रम् ॥ ७२ ॥
 ॥ अथ मूत्रग्रथिः ॥ ॥ अतर्बस्तिमुरवेत्यवृत्तसरुजोग्रंथि
 स्थिरो जायते शमयैवः ग्रथितस्त्वैव सहसामूत्रस्य ग्रंथिस्तु सः
 ॥ अश्रमर्यास्तु क्रमेण च हिरुदिता तस्य त्वरा कीर्तिवापेयं तत्र शि
 लाप्रभेदमंसकृद्गुधेन घृष्ठासिताम् ॥ ७३ ॥ ॥ अथ मूत्रशु
 क्रम् ॥ ॥ जायायातो मूत्रितस्यांशुशक्रं वायुः कृत्वा चोद्धृतं
 नतञ्च ॥ प्राकृपश्वाहामूत्रितस्यापि भस्मनीरं यद्वा पतेन्मूत्रशु
 क्रे ॥ ७४ ॥ प्रतीकारः ॥ एलाशिलापतुकणाप्रभवंचूर्णपाषा
 णभेदसितया सह तंदुलानाम् ॥ नीरेण पीतमपहंति च मूत्रशुक्रं
 सद्यो वदंति भिषजो न हितत्र चित्रम् ॥ ७५ ॥ ॥ अथोष्णवातः
 ॥ ॥ व्यायामघर्मादिभिरप्यवश्यं पित्तंच बस्तावनि लाहृतंचेत् ॥
 पेद्रंगुदंबस्तिमलं दहत्वा विस्वावयेन्मूत्रसमंसरुक्तम् ॥ ७६ ॥ हारि
 द्रमूत्ररुधिरं तथा च कृच्छ्रान्मुहुर्वाप्यथमस्य जंतोः ॥ तमुष्णवा
 तं प्रवदंति वैद्या दध्यंबुना तत्र शुद्धिं पिबेच्च ॥ ७७ ॥ ॥ अथ मूत्र
 सारः ॥ ॥ पित्तं कफो वापि समीरणेन सार्द्धं भवेतांच ततोति कृ-
 च्छात् ॥ पीतं घनं श्वेतमतीवरुक्तं चूर्णेन शंखस्य समंच मूत्रम् ॥
 ७८ ॥ शुक्रं च नानाविधवर्णयुक्तं सेवेत्सदा हंसतु मूत्रसारः ॥ एरंड-
 गोकंठकसिंहवक्रकणानुलीनामधुकेन सार्द्धम् ॥ ७९ ॥ काशं पि-
 बेच्छैलजनुप्रगादपाषाणभेदेन समेन सिद्धम् ॥ समूत्रकृच्छ्रर-
 तु मूत्रसारं पीतं त्र्यहाद्वंति नतत्र चित्रम् ॥ ८० ॥ ॥ विशेषरुम्
 ॥ ॥ अथ विद्विषातः ॥ ॥ रुक्षस्य दुर्बलतनोर्धृदि चोर्द्वनीत-
 स्त्रोतौ नुपद्ये तजनस्य यस्य ॥ मूत्रस्य विद्वत्तरवैद्यधुर्या विद्वान्

कृच्छ्रं तु न मादिशन्ति ॥ ८३ ॥ प्रतीकारः ॥ निरूहणं चात्र कृषा
यपानं मुक्तं च यन्मूत्रनिरोधहारी ॥ तत्स्थानसंमर्द्दनस्वेदनानि
कुर्याद्विषक्चक्रमणावधिप्राक् ॥ ८४ ॥ तथा श्वकारो हृणधा
वनानिहितानि तद्दृच्छकटावरोहैः ॥ फलत्रिककाथमलगुडेन
क्षीरेण पियंवविशोविधाने ॥ ८५ ॥ अथ बस्ति कुण्डलम् ॥ स
लघनायासद्वुताध्वयानैस्तथाभिधानाच्च प्रपीडनाद्वा ॥ उद्धृत
वस्तिस्तु निजाशयाच्चैर्दूर्भेण तु व्योभवति स्थविष्ठः ॥ ८६ ॥ स्वदे
नशूलेन च दाहयुं कोविदूश्च बिंदूश्च स्त्रवेत्सरुकुसः ॥ संपीड
नाद्वाथ प्रवाहणाद्वा धारस्त्रजेत्तन्भयुतीमनुष्यः ॥ ८७ ॥ उद्दे
ष्टनार्तिः किल वस्तिपूर्वरोगोऽस्ति तस्यैव च कुण्डलारव्यः ॥ सश-
स्त्रकाकोलसमस्तुतत्र वायुः प्रभुः पित्तयुतोऽत्र दाहः ॥ ८८ ॥ वि
वर्णतावापि भवेच्च मूत्रे कफाद्वनस्निग्धसितानि मूत्रे ॥ वर्णा-
नि शोथोऽप्यतिगौरवं च दुर्बोधमाहः खलु मूदवैद्यैः ॥ ८९ ॥ प्र-
तीकारः ॥ स्नेहेन संस्वेद्य पुनश्च तैलविरेचनं चात्र गदेविशेषा
त् ॥ दद्यात्तथा चोत्तरवस्तिमाशु यद्यापु रस्तीति विचार्य सम्यक्
॥ ९० ॥ अन्यः ॥ सपाटलादिदुकर्निबरात्रिभ्रिकटकैलात्वक
पत्रकाणाम् ॥ कायः फलानां त्रितयैर्गुडेन पीतो निहन्त्या किल
कुण्डलारव्यम् ॥ ९१ ॥ अथ रक्तबिंदुः ॥ स्त्रीणां प्रसंगाधि-
कतो नरस्य सांसेच्यते शोणितमेव यस्य ॥ चेन्मैथुनस्योपरमेच
रक्तबिंदुः प्रवृद्धैर्गदितस्तु वैद्यैः ॥ ९२ ॥ प्रतीकारः ॥ कृशा
नुपणीद्वयगोस्तनीनां कणा विशालात्रिफलावलानाम् ॥ कटं
कटेरीमधुकामलानां कायैश्च कल्कैश्च घृतादकंच ॥ ९३ ॥ द्रोणे

नदुग्धेनजलेनतद्दिक्षुप्रभूतेनरसेनसिद्धम् ॥ प्रस्थेनरवंडेनच
 वंशजेनसंमिश्र्यभुजीतयथावलचः ॥ ९४ ॥ सरक्तविंदुश्चसंग्रथि
 रेता सश्लेष्मरेताश्चसवातरेताः ॥ यावापिबन्ध्यात्थवलापिसापि
 कृताकृतानां प्रभवायसेवेत् ॥ ९५ ॥ येयोनिर्लिंगप्रभवाश्चरोगा
 इत्यग्भवाच्छुद्धपुरःसराचेह ॥ चित्रादिकंतत्रगदेष्ववश्यंमूत्रा
 दिच्छेषुहिनिविशेषात् ॥ ९६ ॥ अथास्योपद्रवाः ॥ त्सी
 डभवेपथुशूलमूर्च्छादाहोमिकार्श्यरुधिरश्रुतिश्च ॥ भवंतुदा
 वर्तयुरुत्वयुक्तात्पद्रवाध्यानपुरःसरादिक् ॥ ९७ ॥ अथा
 साध्यलक्षणम् ॥ कफनिबद्धविलोभवनीहृद्यदितुबन्तिर
 लंबहुमायुना ॥ सममुदीर्णतरोनहिसिद्धयतिनचतथाखलु
 कुंडलीकृतः ॥ ९८ ॥ अविश्रांतविलःपरिसाध्यतेनविश्रांतवि
 लःपरिसाध्यते ॥ अविश्रांतमलंयदिमूत्र्यतेत्यविश्रांतमलयु
 वनिष्यते ॥ ९९ ॥ इतिमूत्रगदस्यनिवेदिताविगतिरस्यतनोः
 खलुदूरतः ॥ यदिशोथनिवृत्तिरलंतथात्थपिचकुक्षिमृदुत्तम
 लंयथा ॥ १०० ॥ आयुर्वेदविदोजयंतुसनतंश्रीतातपादांबुज
 म्प्रादुर्भूतरुपाच्छटापरिचितस्नेहोक्तयः ॥ आस्त्रजाः यज्ञात्वा
 खलुकाशिनाथभिषजायस्यौरसेनध्रुवम् कृतामूत्रगदस्यच्छु
 सहितस्यालं चिकित्सास्फुटम् ॥ १०१ ॥ ॥ इतिश्रीमदु
 रुपादाञ्जचंचरिकेचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायांचिकित्साक्रम
 कत्यवल्यामूत्रच्छुधिकारस्तवकः ॥ ॥ ॥ ॥
 अथोश्मर्याधिकारः ॥ ॥ नन्वानांतपदारविंदयुगुलनह
 स्माचर्वेद्यागमकाशीनाथभिषग्वरः प्रकुरुतेप्रायोश्मरीलक्ष

एणम् ॥ उक्तं यच्च चिकित्सितं सुविदितं रूपं निदानादिकं प्राग्रूपं
 पोषशमादिकं समतिभिः सद्यो विलोक्य स्फुटम् ॥ १ ॥ अथ
 निदानम् ॥ पित्तं वायुः कफो वायुदित्तबहुधावस्तिर्गशक्रमाशु
 मूर्धन्तद्वत्त्वलुनिखिलमदशोषयेद्यत्र नित्यम् ॥ तं रोगं वैद्यधुर्या
 रुजदलनपराश्चाश्मरी प्राहुरार्यास्तस्याः पूर्वं तु रूपं निखिलमपि
 तथा तत्त्वरूपादिवक्ष्ये ॥ २ ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥ वस्त्याध्या
 नंतदास्यादपि चरबलुयदा तस्य चासन्नदेशेष्वपि डावस्तगंधप्रस
 रति च तथा मूत्रकृच्छ्रे च मूत्रे ॥ यत्र स्यात्पूर्वरूपं निगदितममलं चा
 श्मरी शर्कराणां वेगस्तद्वत्त्वरस्य प्रभवति सहसा चारुचिश्चात्र नि
 त्यम् ॥ ३ ॥ अथ रूपम् ॥ रुग्णाभिवस्ते शिरसी हलिंगं देशे
 विशीर्णं यदि मूत्रधारम् ॥ अञ्छेच्च गोमेदनिभं सतालसमं स-
 मायासरुजः स्रवेच्चैत् ॥ ४ ॥ मार्गवरोधं कुरुते श्मरी सागोरो-
 चनावारिधिकेण तुल्या ॥ गोमेदकाभा च भवेच्च पित्तात्कफाच्च-
 वाताच्च त्रिभिर्विचित्रा ॥ ५ ॥ अथोपशमः ॥ श्यामा कको-
 द्भव्यवावरषष्ठिकानां गोधूमजीर्णं सिततंदुलकादकीनाम् ॥
 कौलम्यक्रौंचपल्लैरपि पथ्यमन्नकुर्याच्च वातहरद्रव्यविशेषस-
 दैः ॥ ६ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ त्रिकटबीजसंभवरजसमंतुमा-
 स्तिकैः ॥ अजापयोनितपिबेच्च सप्तधाश्मरी प्रणुत् ॥ ७ ॥ अ-
 न्यः ॥ वरुणवल्कलकल्बकषायकैर्गुडधुतैरपि पीततरैरलम्
 ॥ पतति चाश्मरिकाशकलीरुताद्रुतमलबिद्रुताऽविद्रुताथवा
 ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ शृंगवेरकालीयकपथ्यास्सारकैर्यवभवेर्दधि-
 मडम् ॥ पीतमात्रमपि हतिविशेषादश्मरीद्वन्द्वमाप्यपि शीघ्रम्

(२६०)

बडिशुःस्तबकः

॥९॥ अन्यः ॥ पलद्वयं कुलत्थके शृतचवाणापुरवजम् ॥ पट
हिमाप्रसमितचपीतमश्मरीप्रणुत् ॥ १० ॥ अथरसः ॥ अज
हरीरैः पाच्यमृतमपिचताम्रगतरसं समं सूतगंधं सममपिचसे
फालिकुरसैः ॥ द्विमद्यं गालीकृतमपिच पाच्य तु सकलयथा
यत्रैयामनिखिलसिकतां तर्गतमलम् ॥ ११ ॥ त्रिविक्रमोरसो
घुवं द्विगुंजसंमितो शितः ॥ निघृष्यमानुलिंगं जैर्जटाजलैश्च
नित्यशः ॥ १२ ॥ निपातयेत्तथाश्मरीचमासमात्रपानतः ॥ त्रिवि
क्रमानुपानमेव सर्वथा प्रयोजितम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ तिलाना
मपामार्गजं कारवेल्त्या यवस्यापिकांडपलाशस्यदारु ॥ समं
सर्वमेतत्पुटेचापि दध्नुं मजामूत्रपीतं तु निष्कंतयैव ॥ १४ ॥ अ
न्यः ॥ तथा वंध्यकर्कोदिकामूलकर्षसिताक्षौद्रयुक्तं च सप्ताहपी
तम् ॥ भिनत्यश्मरीशं भुनाभापितो यं जया राजयंती तथा धान्य
नीरैः ॥ १५ ॥ अत्रयोगद्वयम् ॥ रसपर्पटिकेंद्रवारुणीजट
योगापयसंमृतेन नित्यम् ॥ अपिसप्तदिनानि सेविते यशकली
कृत्य भिन्नतिचाश्मरीन्द्राक् ॥ १६ ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्र तावद्वा
तजा ॥ वाताहन्तान् रवादतिषीडया तौ नाभिप्रायः पीडयेहि
गदेशम् ॥ गृणहन् मूत्रत्यज्यते किंचिदेव वा योर्वेगात् संकणं त
दुशम् ॥ १७ ॥ किंचिलिंचिद्दामलं यत्र रोगे श्यावारक्ताचाश्मरी
कटकाका ॥ तस्याः पूर्वरूपत्वाच्च वैद्यैः स्नेहाद्या वै प्रायशो योज
नीयाः ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ शुक्लश्लिष्याश्मविभेदपथ्यागो
करं कारग्वधं च रणानाम् ॥ शिषुश्च नो हिं गुववाग्रजाभ्यां वा
ताश्मरीकृच्छ्रतमां भिनन्ति ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ चरुणावत्कृतगो

क्षरविश्वकैर्गुडयवाग्रशुनैरशितैर्ध्रुवम् ॥ प्रबलवायुभवा-
श्मरिकादृदाचिरभवाकणशाकणशः पतेत् ॥ २० ॥ अथपित्त-
जा ॥ ददत्यतेपित्तभवास्त्वस्तिभल्लातकास्थिप्रभयापिपीता
॥ रक्तासिताचाश्मरिकाविशेषात्पापच्यमानेवतदान्नकुर्यात् ॥

२१ ॥ प्रतीकारः ॥ कुशकाशशरत्कटाशमभिः स्त्रपुसेवी
रुक्बीजकादिषीजैः ॥ सविदारिवराहमूलिकाभिः कमलाक्षैर-
पिमोरदेनगुणैः ॥ २२ ॥ अथदर्भकुरुटिकाशिरीषैरमृतगव्यम-
लंतुषाटलाभिः ॥ मधुरैर्मधुकेनपाटलाभिरनुवेलप्रनवाप्रसा-
धितंतु ॥ २३ ॥ गदितंदिननाथसूनुनास्रगदंकारवरेण भल्लकै-

स्तु ॥ अशितंरबलुपित्तजाश्मरीणांमपिपत्तूरिकसंयुतंतुसंघः
॥ २४ ॥ शकलशकलीकराखलवाजतुनाश्मप्रभवेनसंयुतंचेत
॥ कुशकादिघृतंतथैवनित्यबहुपित्तप्रभवाश्मरीषुसेव्यम् ॥

२५ ॥ इतिकुशादिघृतम् ॥ अथरसः ॥ सूतशुद्धगंधक-
तद्दिभागंभूयोभूयश्चेतदृश्वीरसेन ॥ पिष्वागोलंभूधरेतद्दिनैकं
पक्ताप्रोक्तःचाश्मरीदेतिस्रः ॥ २६ ॥ पाषाणभेदजरजःसम-
माषयुग्ममश्वप्रतांचबहुधाश्मरिभेदनंस्यात् ॥ गोपालकर्क-
टिकजातजटाकुलित्यक्वायंपिबेन्निशिचगोक्षरमूलजातम् ॥

२७ ॥ अथकफजाश्मरी ॥ कफेनशीतत्वगुरुत्वयुक्तोव-
स्तिस्तुनिस्तुद्यतएवतत्र ॥ श्लक्ष्णासितावामधुवर्णयुक्ताप्रा-
योभवेत्सारवलुबालकानाम् ॥ २८ ॥ महारश्मरीसांअथकाल्यकला-
हस्तेस्तुबालस्यगृहीतुमेषा ॥ शक्यानचास्योपचयांनितान्तमु-
त्पादनंशस्त्रवरेणकुर्यात् ॥ २९ ॥ भवेच्चसावापिजनस्यतद्द्वे-

मणींदोनानाकाव्यारविन्दप्रथितदिनकरोर्मर्गवंशावतंसः॥
 यत्पुनः काशिनाथो निखिलवरभिषक्शास्त्रमालोक्यतस्माद
 श्मणोदेरखिलगदहरोसच्चिकित्साचकार॥५१॥ ॥ इति श्री
 महुरुपादाञ्जचरीकचतुर्वेदी काशिनाथकृतायोचिकित्साक्रम
 कल्पवल्यामशमर्यादिनानारोगचिकित्साधिकारस्तवकः॥ ॥
 ॥ ॥ अथ प्रमेहः ॥ आयुर्वेदगुरुस्वसातविबुध
 मातृद्वयांतस्थितनानाशास्त्रकलाकलापनिरतस्वार्थादिवेदात्म
 जम्॥ नत्वातत्तनयः करोतिचभिषक्प्रीत्यै प्रमेहस्यवै कार्यं
 कारणलक्ष्यलक्षणविधियद्यच्चिकित्सादिकम्॥१॥ अथ
 प्रमेहनिदानम्॥ ॥ दिवानिद्रास्पोदधिनिखिलदुग्धानिभ
 जतेजलंबाग्रामीणंपलमपितथानूपमसकृत्॥ नवान्नपानीय
 गुडसहितमन्यच्चकफकृत् प्रमेहस्तस्याशुप्रभवतिचवांशति
 विधः॥२॥ तदामेदोमांसंतनुजमखिलं क्लृप्तमपिचफोवसि
 प्राप्तंसकलमपिसंदुष्यकुरुते॥ उदीर्णैस्तानुद्यौरथचबहुपित्तं
 तुंसकलान् प्रमेहान्वाकृष्यनिखिलतनुधातुंश्चपवनः॥३॥ शु
 क्रांबुमज्जासवसाहसीका मांसंरसौजांसितथाप्रदूष्य॥ स्वे
 आचपिचेततथाचवायुः कुर्युः प्रमेहानखिलान्यथास्वम्॥
 ४॥ दोषोयदावस्तिगमूत्रसंस्थः संदुष्यमूत्रकुरुते प्रमेहान्॥
 तेषां शुसाध्यादशयेकफोत्पाः पित्तोद्भवान्येखलु कृच्छकाः षड्
 ॥५॥ तथास्त्वसाध्याश्चतुरोपिवातप्रभूतमेहाभिषजोवदति
 ॥ समक्रियत्वंविषमक्रियत्वं महत्ययत्वं हि यतोन्नितम्॥६॥
 श्वेतपीतंरक्तंवाहरिद्राकृष्णवर्णं पंचमं पंचभूतान्॥ जातेदेहे

दोषसंघोपितद्वन्द्वे तपीतकर्बुराद्याश्रवणाः ॥७॥ नानाव-
र्णावर्णप्रोगाश्च हन्ति तस्मान्मेहाविंशतिर्नामरूपैः ॥ अथपूर्व-
रूपम् ॥ दन्तादिकायत्रमलेन युक्ता दाहो भवेत्साणि पदोस्तु
तद्वत् ॥ चेत्स्निग्धतायत्रतनौ सतर्षश्वासः प्रमेहस्य च पूर्वरू-
पम् ॥८॥ अथरूपम् ॥ वीर्यश्रावः शोषकाश्चैर्द्वन्द्वेषु मू-
त्रेतद्द्वद्वाप्रभूता विलम्बम् ॥ नोवास्वास्थ्यं सर्वगात्रेषु यत्र तत्सं-
प्रोक्तं मेह रोगस्य रूपम् ॥९॥ अथोपशमः ॥ श्यामादकी-
कोद्वकाः कुलित्यागोधूमकोदालक्षणाः पुराणाः ॥ सर्वाणि मु-
द्गावरधान्यषष्ठयः प्रमेहिना पथ्यमलं प्रदिष्टाः ॥१०॥ तिक्ता-
निशाकानि च जांगला ये पतत्रिणो ये च मृगास्तथैव ॥ पथ्याश्च
मेहे परिर्वर्जनीया दुग्धान्यमंथादधि मद्यकाम्लाः ॥११॥ गुडा-
चूषमांसेक्ष्मपिष्टान्नतक्रानचैवात्र रोन्या विशेषेण मेहे ॥ गुडूच्या-
रसश्चात्र सर्वत्र पेयं प्रमेहापहसेवितं माक्षिकेण ॥१२॥ त-
थाग्न्यारजोवाशिवायास्तथैव शिलाजत्वले लोहजं पंचयोगा-
॥ इति सार्द्धं श्लोकेन योगपंचकम् ॥ अथ चंद्रप्रभा ॥
चंद्रप्रभोग्राधनभूमिनिंबनिशाविषादारुनिशाग्रिकृष्णाः ॥
अलामरंद्वित्रिफला विडंगद्विपादि रुष्णा वसुस्वर्णमाक्षिकं
॥१३॥ द्विस्वारकत्रिलवणानि चटंकमात्राण्येतानि सर्वाणि पृ-
थक् पृथक् स्युः ॥ कर्षद्वयं चापि मृतं च लोहमलं सितायाम्बुपले
न वैद्यः ॥१४॥ पलद्वयं चापि शिलाजतूनां कर्षाष्टकं गुग्गुलुम-
त्रवैद्यः ॥ कर्णोघ्निनीरैरपि सैधवेन टंकोन्मि तैश्चापि वटीविधाय
॥ चंद्रप्रभैषां खिलमेहहंघ्नी रोगानशेषानंशितानि हन्ति ॥१५॥

॥ १५ ॥ वातप्रभूतानखिलांस्तथैववीर्यस्यदोषान् रुधिरप्रभूतान्
 ॥ मेहोऽष्टविंशतिविधानपिचाष्टकृच्छ्रान्वेदाशमरीत्रिदशमूत्रगद
 श्वतहृत् ॥ स्त्रीणोरजोश्रितसमस्तभगादिरोमान् हन्यान्बरी
 सकलवैद्यनृपावदनि ॥ १६ ॥ पांडुचकासरुधिरप्रभवान्विका
 रान् ह्यासास्तथावृषणवृद्धिभवान्विकारान् ॥ हलीमककामलि
 काग्रिमांघ्र्येस्थरोचकंवातजरोगसंघान् ॥ १७ ॥ पित्तोद्भवा
 न्वाकफजात्रिहृति संराध्यशंभुशशिनाप्रलब्धाम् ॥ तथैवद
 क्षप्रतिशापितोपिचंद्रक्षयादीस्पर्शकलोबभूव ॥ १८ ॥ इतिचं
 द्रप्रभावटी ॥ अथरसः ॥ रसभस्मसमंचवंगभस्ममधुना
 लेहविधानतोपिलीदम् ॥ प्रबलानपि विंशतिप्रमेहान्नियतहं
 न्तियेननित्यमेव ॥ १९ ॥ अपिमूलकमुद्रयोश्च पूषमयिते
 नापिसमंचपथ्यमत्र ॥ रसएषधरातलप्रसिद्धोवरवगेश्वरना
 मसमसंप्रतोयम् ॥ २० ॥ इतिवनेश्वररसः ॥ अथकाय ॥
 त्रिफलास्त्रजनीविशालिका धनजः कायअलंनिष्ठाशकः ॥ मधु
 नाखिलमेहसंभवेपरिपीतः शमयेच्चतास्तदा ॥ २१ ॥ अन्य-
 योगः ॥ त्रिकटुकत्रिफलासहितसमपुरात्रलंखलुगोक्षरसं
 शृतैः ॥ अथजलैरशितोऽगुठिकीकृतः सकलमेहहरस्तयथा-
 बलम् ॥ २२ ॥ त्रिकटुकादिपुरःखलुसेवितोत्थपरिहारमलं
 चयथारुचि ॥ भजनभोजनभागपुजाप्यलविजयतेखिलथा
 तगदानपि ॥ २३ ॥ रुधिरशोणितमूत्रगदानलं प्रदरचंदमथो
 भगालिंगजान् ॥ अखिलसंयमप्यदिवर्जितो वितनुतेचबनौ
 मकरध्वजम् ॥ २४ ॥ अथरसः ॥ रत्नत्वेसमादायविरुद्धस्त्

त कर्षेचरक्तस्य घटोद्भवस्य ॥ प्रसूननीरेणचसप्तवारान्वासा
रसेनापिचतावदेव ॥ २५ ॥ दूरीरसेनापिचत हृदेव वारान्विमर्द्या
प्यथरक्तं च ॥ द्विनिष्क्रमात्रस्वदिरस्यसार कर्षेप्रमाणाश्वशिवे
नचद्रः ॥ २६ ॥ तुल्यः पुनः श्वेदनवारिणापिसमर्घकुर्याच्च हरेण
तुल्याम् ॥ छायाविशुष्काचवटीप्रभुज्यमेहान्जयेदार्द्रकनीरव-
दैः ॥ २७ ॥ सरक्तपित्तपिठिकं श्वेदहन्त्यात्ममेहजान्यांतरलम-
नुष्यः ॥ २८ ॥ अथकामिनीमदविधूतनोरसः ॥ शिवाशि-
वासर्णविशुद्दबीजान्यादायतुल्यानिशिवाशिवाभ्याम् ॥ विम-
र्द्याचाष्टापैदबीजतैलैस्सोभवेद्वारवधूविलासः ॥ २९ ॥ ससितो
प्यसितः रत्नलुवंल्लयुगोहरतेरिवलमेहगणंबहुधा ॥ शतधास्मर-
तंप्रबलास्रसमं कुसुमैर्विरतचनरेणयदा ॥ ३० ॥ अथवंगेश्व-
रः ॥ रसवंगरवहेतिभिस्समानं जतुचाश्मप्रभवं मधुप्रयुक्तम् ॥
सितयारिविलमेहनाशनाय रत्नलुमाषद्वयसंमितेनिषेवेदा ॥
अथसंप्राप्तिः ॥ तत्रतावज्जलमेह ॥ अच्छांसितंसीतल-
मंबुवच्चनिर्गंधकेपिच्छिलमाविलंचेत् ॥ मेहत्वरुकेकदफललो-
धपथ्याक्वाथंपिबेद्वैजलमेहवन्यः ॥ ३१ ॥ अत्रक्वाथः ॥ यदि
पारिजातजटाशतंधवचंदनार्जुनशालजम् ॥ जलमेहिनापरिसे-
वितंजलमेहनाशकरंजलम् ॥ ३२ ॥ अथेक्ष्ममेहः ॥ यदि
क्षुत्तुल्यंमधुरंरसेनतस्यैवमेहत्यपिबेक्ष्ममेही ॥ जवासवीरा-
गविडंगपाठाक्वाथंगुडेनापिपिबेज्जथाया ॥ ३३ ॥ अथसो-
द्दीमेहः ॥ सोद्गाभवेत्सर्पपित्तंचसोद्गमेहैनुसंभूतित्माशक्तत्र-
निशाद्वयंजतुहरैर्जतेनसंकाश्यनीरैर्मधुनानिषेवेत् ॥ ३४ ॥ ॥

अन्ययोगः ॥ शाकूलसंशृतनीरकर्षगुडेन सान्द्रकृततिमेहं
 पीतमनेन ॥ ३६ ॥ अथस्करामेहः ॥ उपर्यच्छमधोघनंस्करा
 मेहं अलतया समं बीजतत्त्वचासमो दीन्यजलंतया ॥ शकं कुष्ठं
 विशालया शृतं क्षौद्रयुतं नरः पिबेदाशतया त्वरा तथा निंबजलं
 शृतम् गुडैरत्र युतं पिबेत् ॥ ३७ ॥ अथ पदमेतत् ॥ अथ पिष्ट
 मेहः ॥ संतृष्टरोमारवलुपिष्टमेहं मेहत्यलपिष्टसमं सितं च ॥
 दार्वी विडंगैर्धवरवातिरत्नकुशरतं पिबेन्मासिकं संप्रयुक्तम् ॥ ३८
 ॥ अन्यः ॥ पश्याक्काथः पीतः कर्षगुडेन शमयति पिष्टप्रमेहं प्र
 बलमनेन ॥ ३९ ॥ अथ शक्रमेहः ॥ शक्रोपमं शुक्रयुतं तु श
 क्रमेही प्रमेहत्यथ वा पिबेत्सः ॥ काथं रुजाचंदनं देवदारु रतंत
 थावागुरुणामधूकैः ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ दूर्वा मूर्वासमं ज्ञाकुशवर
 जराकाशजादंतिनीभिः पीतः क्लृप्तो नितांतं प्रबल गदहरः शा
 ल्मली वल्कलेन ॥ निर्युहः शक्रमेहं गददलनपरैर्वैद्यभूपैर्नि
 रुक्तो हंति प्रायस्त्रिभिर्वैस्त्रिदशरिपुगुरोर्नामतुल्यं प्रमेहम् ॥
 ४१ ॥ अथ सिकतामेहः ॥ मूत्रेणामेही सिकतानुरूपमला
 श्वमेदः प्रभृतिश्च तत्र ॥ मेहत्यलं दारुनिशाग्रिमंथपाठां शिवा
 क्षिप्रमितं फलानाम् ॥ ४२ ॥ काथप्रमेहसिकतारव्यमुग्रना
 शंनयेत्तत्र नकापिशंका ॥ यद्वाग्निनीरं सगुडं शृतं च तथा गुणं
 वैद्यनृपावदति ॥ ४३ ॥ अथ शीतमेहः ॥ यः शीतमेही ब
 हुशीतवीर्यं मेहत्यलं वैमधुरं विशेषात् ॥ स चंध्यमूर्वायुतकट
 कारीकाथं पिबेत्क्षौद्रयुतं प्रभाते ॥ ४४ ॥ रसो भैरवानंदसंज्ञो
 दिगुंजोगुडेनाशपीतो विशेषेणानित्यम् ॥ द्रुतं शीतमेहापकर्ष

प्रकुर्यात् प्रकामंतु पथ्याशिनामानवेन ॥४५॥ पाठाविडंगा-
 र्जुनवल्कलानां क्वाथानुपानं मधुना प्रकुर्यात् ॥ भुक्त्वाथवानं-
 दरसंवि नैरुज्यमाप्नोति च शीतमेही ॥४६॥ अथ लाल-
 मेहः ॥ लालातंतुयुतंतुमेहनिमुहुर्मूत्रं तथा पिच्छिलं लाला-
 मेहगदातुरोनसशिवाससच्छ्वाग्निश्रुतम् ॥ सक्षौद्रं परिसे-
 व्यपाचनमलं प्रायः परं दीपनं लालामेहहरंच सौख्यमतुलं नैरु-
 ज्यलक्ष्मीं भजेत् ॥४७॥ अथ रसः ॥ मृताभसूतवंगकैः स-
 मैः समैस्त्रिभिस्तुतैः महादिनिंबबीजजंजः समंच पिकम् ॥
 ४८॥ समाक्षिकंच माषमात्रमक्षतंच भक्षितं विनाशयेच्च तं-
 तुमेहमुद्धतं भिषङ्ग-तम् ॥४९॥ अन्ययोगः ॥ मधुनारजनी-
 सैव्यातंतुयुतेन मेहेनाधिकपीडायस्य च तेन ॥५०॥ अथ-
 क्षारमेहः ॥ गंधरागरसनीरस्पशैक्षारकस्य च समैर्यदिमेही-
 ॥ क्षारमेहमपि मेहानितत्र अत्युशिरसिशिरावपिलोद्वीरव-
 ल्लक्षणे मधुनासः ॥५१॥ अथोन्ययोगः ॥ अमलकुलक-
 निंबैः संसृतं क्वाथमेकपिबतिरवलुनरो यो लोहभस्मावगाढम्-
 ॥ मधुयुतमपि सद्यः क्षारमेहीविशेषाद्यदि भवति विरोगः सर्व-
 सौख्यानुकूलम् ॥५२॥ अन्यः ॥ नलद्वंदनलोध्रसमंभि-
 षग्विजयवल्कलसंश्रुतमत्र वै ॥ समधुनित्यमलं परिपायये-
 दहुलदुस्तरभस्मकमेहिने ॥५३॥ अथ नीलमेहः ॥ नी-
 लाभूमूत्रं यदि नीलमेहे विमूत्रयेन्मूत्रमलं मनुष्यः ॥ धात्रीफ-
 लार्कैण विभाज्य धात्रीचूर्णं तु तत्तुल्यमृताभसूतौ ॥५४॥ सं-
 भाव्यसमैव दिनानि खल्वे माषोन्मितं तद्वरिशंकरारव्यम् ॥ भुं-

जीतनित्यं रवतु नीलमेहप्रशानयेपथ्यरतोविशेषात् ॥ ५५ ॥

॥ अन्यः ॥ महानिंबबीजानिवापूर्ववच्चसधान्यान्लहत्येन
नित्यं पिबेत्सः ॥ भवेन्नीलमेहेन युक्तो नितान्तं प्रभुक्तो भवेत्स

अशालीमनुष्यः ॥ ५६ ॥ अथ कालमेहः ॥ कालाभमूत्रं
रवतु कालमेही संमूत्रयेत्तत्र पिबेत्तृणायम् ॥ लोघ्राजुनोशीर

कुचंदनानां सक्षौद्रकहैमवतीघनवा ॥ ५७ ॥ योगद्वयम् ॥
उशीरामलक्योः कषायस्तथैव समं माक्षिकेणाथ कालप्रमेहे ॥

५८ ॥ अथ हारिद्रमेहः ॥ हारिद्रमेही कटुकहरिद्रानि भेद
हृन्मूत्रयते नितान्तम् ॥ लोघ्रेणावाधातकिचंदनानां स बालका

नामधुना शरतसः ॥ ५९ ॥ प्रतीकारः ॥ पटोलनिंबामलका
मृतानां कषायकक्षौद्रयुतं मनुष्यः ॥ हारिद्रमेही रवतु पथ्यभो

जीपिबेत्प्रभाते रजनीप्रमेहे ॥ ६० ॥ अथ मांजिष्टमेहः ॥
मांजिष्टनीरेण च विस्त्रवीर्यं मांजिष्टिके मेहं तितत्र मेही ॥ मु

स्ताभयामुष्ककवृक्षनीरे मधुप्रयुक्तं च शरतं पिबेत्सः ॥ ६१ ॥
प्रतीकारः ॥ धातकिपुष्पनृपद्रुफलानां लोघ्रयुतं यदि सखत

मंम्बु ॥ माक्षिकसाक्षिकमाशुनिपीतं मारुणमेहहरप्रथितं
च ॥ ६२ ॥ अथ रक्तमेहः ॥ विश्रमुष्णमथवा पटुरक्तसंभि

भं च यदि मेहं तित मेही ॥ बालवह्मरसमारुभने ह्यवीजकाष्ठशु
तमंम्बुपिबेत् ॥ ६३ ॥ योगद्वयम् ॥ अथ वसामेहः ॥ व

सामेहयुक्तो वसामिश्रमेव वसामं प्रमेहं तथोत्तन्नित्यम् ॥ पि
बेदग्निमंथाकषायं सथावा तथा पाटलायां शरतं माक्षिकेण ॥

६४ १७ अथ मज्जामेहः ॥ मज्जानिभं मज्जसमेतमत्र मज्जा

प्रमेहे यदि मेहतीत्यम् ॥ काश्मर्यवार्जूरकनिंदुलिन्नाहरीत-
कीक्वाथमधूनपिबेत्सः ॥ ६५ ॥ प्रतीकारः ॥ छिन्नाग्निरी-
णतथैवपाठातिक्तामर्यैः कौटजहिंगुचूर्णम् ॥ मज्जाप्रमेहीनि-
तरानिषेवेत्कालेयथोक्तेतुयथोक्तभोजी ॥ ६६ ॥ १८ अथक्षौ-
द्रमेहः ॥ रुक्षंकषायमधुरेतथापि क्षौद्रप्रमेहे यदि मेहतीह ॥
सूतमृतनागमथोमृतंचत्वर्गजुनस्याथसमंसमस्तम् ॥ ६७
समंहयेच्छात्मलिकांघ्रितोर्येदिनंचटीमाषमितांचतस्य ॥ क्वा-
थेनवैशात्मलिमूलकानांसमाक्षिकंमाक्षिकमेहरोगे ॥ ६८ ॥
१९ क्षौद्रमेहातकश्चायत्रिफलावासमाक्षिका ॥ क्षौद्रमेहह-
रावेतौयोगौसेव्यौविशेषतः ॥ ६९ ॥ अथहस्तिमेहः ॥ मूत्र-
वेगविवर्जितं त्यजति यो हस्तीवमत्तो यदि बद्ध्वा सलसीकमत्र
बहुधा हस्तिप्रमेहीजनः ॥ पाठाशैलजतूचकिंशुकमथोमूर्वीत-
थातिंदुकंदुःस्पर्शंचकपित्यकेचसकलेष्वेकस्यनीरपिबेत् ॥ ७०
॥ इतिषड्योगाः ॥ अथमधुमेहः ॥ उपेक्षिताविंशतिरेवमे-
हमधुप्रमेहत्वमलंप्रयांति ॥ असाध्यतायांतिपिपिलिकाभिर्ज-
ग्धुरादिस्यान्मधुवत्प्रकामम् ॥ ७१ ॥ २० ॥ तन्मोहिनामंत्यद-
शामधुत्वमासन्नमृत्युर्विजयायतस्य ॥ गोकटकपंचसमस्त-
कागसकुट्टितंचापिप्रचेज्जलेनत् ॥ ७२ ॥ तत्तोयशेषेणचतुर्थ-
केनभागेनदद्यादथवासितायाः ॥ पलानिपंचाशदथोपलानि
तद्वह्निसंपाचितसाध्यकाले ॥ ७३ ॥ शंठीकणानागदलोष-
णानामेलात्वनानापुसबीजमज्जा ॥ कोशैरजात्याश्चककुब्-
भवैश्चबीजैश्चतुर्भीरखिलांश्चपिष्टान् ॥ ७४ ॥ पलाणकमश

जरोचनायाः संमिश्रभुजीतयथाप्रमाणम् ॥ प्रायः पलंचामृ
 तकल्पमाशुमूत्रेति दाहचन्निबन्धमेहान् ॥ ७५ ॥ शक्राशम
 रीमेहगणाश्च सर्वान्वीर्यस्पदोषान्मधुलोहितादीन् ॥ गुंजा
 घ्नितु ग्धेन तथैव केपि पीतेन हन्युर्मधुमेहमुग्रम् ॥ ७६ ॥ इ
 ति गौक्षरपंचांगामृतावलेहः ॥ अथ प्रमेहपीठिका ॥ अ
 श्वत्थान्नाचापिशरावकाभाशशविकानिम्नविशेषमध्या ॥ साशो
 थवत्सकतमात्रुणोनचिकित्सकैस्तुल्यमलांचिकित्स्या ॥ ७७
 वमस्य ते काथमलंचवस्तौतीक्ष्णचमूत्रं परिशोधनाय ॥ अ
 थ कच्छपिका ॥ याकूर्म तुल्याखलुकच्छपी सा दाहान्विता वी
 रवचा कदंबैः ॥ ७८ ॥ काथीकृतैः पीततमैर्विशेषाद्वाधावये
 भिंबसुशिशपद्भिः ॥ कर्कंधुनीरेणभिषग्विशेषाद्दिनाशनायाशु
 चकुम्भिकाया ॥ ७९ ॥ अथ जालिनी ॥ शिराजालजाजालिनी
 तीव्रदाहाभवे सा कमायाति चेत्तत्र वैद्यः ॥ विशेषेण बाधावये
 हृदयमाणैः कदंबार्जुनलक्ष्युतैस्तिदुकीनाम् ॥ ८० ॥ कषायैः
 प्रपाकेन वेलंप्रसिच्यत तोधावयेत्तेन तेनैव भूयः ॥ विपूपाविशु
 ष्यत्यलं जालिनी सा प्रभूता तु मेहान्तनाडीकृयावा ॥ ८१ ॥
 अथ विनता ॥ अवगादरुजादेभावयुक्तायदि पृष्ठे प्युदरे
 पि बाधविच्य ॥ पिडका म हनाभवेत्समाला विनता सा खलु
 कथ्यते मुनीन्द्रैः ॥ ८२ ॥ प्रतीकारः ॥ पटोलनिंबाग्निभवे
 अपत्रैर्निषेचयेत्कांजिक भगनीरैः ॥ योगद्वयम् ॥ अथ ज्व
 लजी ॥ रक्तावितास्फोटयुतातितीव्राख्याता तथोन्याज्वल
 जी च तस्याः ॥ ८३ ॥ प्रतीकारः ॥ षष्ठीचक्षुष्युग्मकुष्ठमधुकै

दुग्धेनलेपोचिनेर्लितोयातिविनाशमाश्रुचततश्चाज्यामसूरी
 ब्रुवे ॥ संस्थानायदिचेन्मसूरसहशीतस्यामुशीरंतथाघृष्टगो-
 पयसा मृणाले मथवा बैंगैरिकं कन्तु एणम् ॥ ८४ ॥ अथ सर्षपि-
 की ॥ यागौरसर्षपनिभा किलसर्षपी सा हैमंगवी नपरिलेपि-
 त एव सद्यः ॥ शीतांबुना घ्नजतिनाशमलंचसेकात् ॥ ८५ ॥ ॥
 प्रतीकारः ॥ निबुलार्जुनपत्रलेपनाद्वा प्रतिह्न्याच्च तथैवसर्ष-
 पीद्राम् ॥ अथवा परिपाचितापि सेयं स्वयमेवाश्रुविनश्यति ध्रु-
 वंसा ॥ ८६ ॥ अथ पुत्रिणी ॥ महत्यल्पिता वाचिता पुत्रि-
 णी सा चिकित्स्योष्णानरेण मेघाम्निपत्रैः ॥ प्रपिष्टैः प्रलितैः स्त-
 शाधानिपत्रैस्तथैवाश्रुगायत्रिकापत्रलेपैः ॥ ८७ ॥ अथ वि-
 दारिका ॥ विदारिका कंदनिभा विदारी भवेच्च सा प्रस्फुटना-
 च्चतस्याः ॥ संस्वेदनं वै महिषी मलेन कुर्व्याच्च यावत्परिपच्यते
 सा ॥ ८८ ॥ ततस्तु तस्यां त्रिफला विचूर्ण्य संपूरयेत्कोजिकवा-
 रिणैव ॥ प्रक्षालयेन्नाशमुपैति शीघ्रं पुनः पुनः क्षालनतः प्रका-
 मम् ॥ ८९ ॥ अथ विद्रधिः ॥ लक्ष्णैर्विद्रधेस्संप्रयुक्ता त-
 तः किंच पाकाधिकानात्र भेदः ॥ जलाधी शहृच्ची भयैः श्वेतमू-
 लैः कषायनिपीतं विनाशाय तस्याः ॥ ९० ॥ अथ प्रमेहोप-
 द्रवाः ॥ अपाकोऽरुचिश्छर्दिनिद्रा तिकासास्तथा पीनसः श्ले-
 षमेहे भवन्ति ॥ भवेन्मेहनेचापि वस्तौ च तोदो ज्वरो दारणं मु-
 ष्कयोस्तर्षमूर्च्छाः ॥ ९१ ॥ अमोविद्धि भेदश्चपित्तोत्तरेपि प्रमे-
 हेथवा तोद्वेकलत्हज्जः ॥ उदावर्त रोगोऽग्रहोलो लतारस्युस्त-
 था शोषशूलानिका सो विनिद्राः ॥ ९२ ॥ अमीशासपूर्वा प्र-

मेहे भवंति यथोपद्रवावायथास्व वतेषाम् ॥ तथातर्षमोहो म-
 दो मर्मरौघाः ज्वरश्चाथ हिक्का विसर्पश्च तेषाम् ॥ ९३ ॥ पिंडिका
 स्रभवंत्युपद्रवास्तैरपि युक्तो न्यतमैर्विशेषतश्च ॥ अपि गाढनि-
 पीडितः स्तुतोऽपि यमराजस्य गृहं गियासरेव ॥ ९४ ॥ मूर्च्छा-
 विसर्पज्वरछर्दिकासश्वासैः प्रमेहीयदुपद्रुतो न्यैः ॥ सदुश्चिकि-
 त्स्यो मधुमेहतां यो याताश्च सर्वे पिंडिकासमेताः ॥ ९५ ॥ ये वी-
 र्यदोषाः कुलजाश्च ये ते र्यमालयं गंतुमलं प्रवृत्ताः ॥ ते वैद्यभू-
 यैरखिलाश्च हेया यशोर्थिभिः कर्मजमेहमाजः ॥ ९६ ॥ पिंडि-
 काः किल मूर्ध्नि पायुगायदि पृष्ठेऽपि च मर्मसंभवाः ॥ कृशचिह्न-
 नोरुपद्रुताः परितस्त्याज्यतमा येव सर्वाः ॥ ९७ ॥ स्त्रीणां
 कुतः प्रमेहो न भवतीत्यपेक्षायामाह ॥ यतो मासि मासि र-
 जो योषितानां श्रवत्यत्र शब्दस्तु तास्तेन नित्यम् ॥ अतो नो-
 प्रमेहंति रामाः कदापि पुराणाजगुर्वैद्यभूपेन्द्रमुख्याः ॥ ९८ ॥
 अविलमाविललोहितपीतकान् शबलकबुरकल्मषनीलका-
 न् ॥ विविधरागयुतान् परिमूर्धितान्यखिलमेहपरिहणमक्ष-
 णम् ॥ ९९ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ प्रमेहिनो मूत्रमनाविलं चेद-
 पिच्छिलं वा विशदं कटुम् ॥ तिक्तं भवेद्वा बलवर्णं च द्विर्गतं प्र-
 मेहस्य च लक्षणानि ॥ १०० ॥ आयुर्वेदविदांसदस्य नित्यभा-
 दीक्षाचतुर्वेदवित् श्रीमन्नातपदारविंदयुगलध्यानैकताना-
 त्मना ॥ काशीनाथभिषग्वरेण रचिता यासांचिकित्सा परास्वा-
 नाथोक्तमकल्पवलिफलितं तस्यां प्रमेहोषधम् ॥ १०१ ॥ ॥
 इति श्रीमद्गुरुचरणचंबरीकचतुर्वेदीकाशिनाथकृतायांचिकि

त्साक्रमकल्पवल्यां प्रमेहचिकित्साधिकारस्तबकः ॥२८॥

॥ ॥ नत्वाश्रीगुरुतातमानुयुगुलध्याताप्रिपद्यतादस्मृता

युःश्रुमिमातवाक्यमसकृद्वृत्तास्फुटचेतसि ॥ काशीनाथभि-

षगवरःप्रकुरुतेमेदोगदानामलसम्यकारणालक्ष्यलक्षणयुता

प्रायश्चित्कित्सांपराम् ॥१॥ अथनिदानम् ॥ अन्यायामर

तादिवाचशयनेसस्तेष्वलाहारिणः प्रायोपेयमधुरान्नपीननिरताः

स्निग्धाशिनोमानवाः ॥ तेमेदोनिचयावृताखिलगवामन्तःस

धातूनलमुष्णाल्पेवयतीत्रमेदलतनौमेदोनकर्मक्षमः ॥२॥

अथपूर्वरूपम् ॥ क्षुद्रश्वासस्वप्नमोहास्सतर्षाक्षुद्रौद्वौर्ग

श्वेदमुच्छ्वासरोधाः ॥ अल्पप्राणोमैथुनाल्योमनुष्योमेदोगधा

ज्जंतवोल्याश्चपूर्वम् ॥३॥ सर्वभूतजठरेकिलमेदस्तिष्ठतेत्रकि

लवृद्धिरतोस्य ॥ मेदसांवृतस्फुनिर्गममार्गः कोष्ठवायुरनलेनच

सर्वम् ॥४॥ शीषयत्यसितसर्वरसौघंभोजनानिजरयत्यपिस

द्यः ॥ पित्तवातकृतमत्रविशेषाच्छोषणंभवतिदैत्यगुरोश्च ॥

५॥ अथरूपम् ॥ चलस्फिगुदरस्तनोभवतिमेदसामांसलो

नरोबलपराक्रमोजठरतुंदिलोवाक्षमः ॥ पुराणयवशालयो

प्यथकुलत्यमुद्गाहिताहिताश्चखलुकोदवाविविधमेदसाना

शनः ॥६॥ ॥ लवणानिरवलुवस्तपयेव श्यामका-

सनमथश्चमचिते ॥ मैथुनेचपलभोजनमुच्चैस्सर्पणंचनच

जागरमत्र ॥७॥ अथप्रतीकारः ॥ निरंतरायातरिपोस्क

पत्रक्षारंसहिंगुखलुभक्तमंडैः ॥ मेदःप्रचद्वौमनुजैर्निषेव्य

मातुःपुराणाश्चरक्तादयोन्ये ॥८॥ अथयागः ॥ क्षौद्रेणपेयं

त्रिफलाकषायं क्षौद्रेण वापर्युषितांबुपेयम् ॥ व्योषान्निमुस्ता
 त्रिफलाविडंगैः समः प्रसेव्योप्यथगुग्गुलुर्वा ॥ ९ ॥ त्रयोयो
 गाः ॥ अन्यः ॥ चव्यजीरककदुत्रयद्विगुर्वर्षिकानतयुताष्टदि
 भुक्ताः ॥ मस्तुनाचकिलसक्तवएवदीपनाश्चबहुमासलताध्राः
 ॥ १० ॥ अन्यः ॥ त्रिकटुकत्रिफलालवणान्वितं मज्जितै-
 लमलयदिवत्सरात् ॥ समुपयातिदिनैश्च शतैरलं बहुलमे
 दलमासतनुस्तनुः ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ जंतुघ्ननागरयवामल
 कः प्रयोगः क्षारेण लोहरजसामधुनासमेतः ॥ मेदस्विनाम
 रिलरोगदशापहारी बिल्वादिपंचजनयश्चतुर्बुतद्वत् ॥ १२
 ॥ अन्यः ॥ त्रिकटुवह्निवचाघनवेल्हुकैरसितमाहिषमेवष्ट
 तंसदा ॥ अथनिहतिबलाशप्रभंजनप्रभवमेदलरोगगणा
 नलम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ पुरोलंबुषातालमूल्यभिश्चण्डीसं-
 निर्गुण्डिमंडीफलानां त्रयंच ॥ दृषरवादिरेत्वकपलानां दशैव प्र
 पाच्यजलेचादके सर्वमेव ॥ १४ ॥ ततोपादशेषैपलद्वादशांश
 सक्तूर्णीकृतं रुकालोहंच सर्पिः ॥ पुराणंच प्रस्थैकमानंच खंडं
 पलाष्टं सतात्रस्य पात्रे विपाच्यम् ॥ १५ ॥ ततः शीतलेस्मिन्
 पलाष्टमधोर्वापलं द्वैपलं वै शिलायाजतोश्च ॥ पलाष्टं पलाष्टं
 त्वथैलात्वचोश्च विडंगोषणापिप्पलीनां द्वयंच ॥ १६ ॥ पला
 नां द्विकं द्वैफलत्रैफलानां सकाशीशकंचांजनं नागकुण्याः ॥
 पृथक् सर्वमेकत्र संमिश्र्य तस्मिन् घृताद्ये सुपात्रे विमथ्याशर
 स्य ॥ १७ ॥ ततः शल्हदेहोऽक्षमात्रं मनुष्यो विभुजीतदुग्धा
 नुपानेन नित्यम् ॥ तथा जांगलानां रसेनापि मेदोहरं स्वेष्टं वातो

द्रवानुजातरान्वा ॥ १८ ॥ कामलोदरभगोदरपांडुस्थौल्यकुष्ठवि
षमूर्च्छनमोहान् ॥ शोथजंगमविषानपिहंति कुक्षिमांशुकुरु
तेचगभीराम् ॥ १९ ॥ बल्यश्रीकरमुत्तमंचबहुधावाजीकरं सर्व
दापुत्राणांजननरसापनमिंदलोहस्यसंकीर्तितं कूष्मांडकदली
करीरमखिलयद्यत्कारादिकं तत्सर्वं परिहृयं मत्रविबुधैर्याव
च्चतस्सेव्यते ॥ २० ॥ अथसंप्राप्तिस्तावत्तत्रवातजः ॥ वातेन
मेदः किलतुंदिलोदरं कुर्याच्चबीजद्रुममध्यमेववा ॥ लीढं यथा-
चित्रकमेकमेवहिंसौदैश्वमेदोऽनिरुजं निहंतिवा ॥ २१ ॥ अ-
न्यः ॥ रुबूकमूलं मधुनादिदुधेन वंनिशायास्थितमंबुतज्जम्
पीत्वानरस्तुंदिलजातरत्वं समीरमेदः प्रभवंचिहंति ॥ २२ ॥ ॥
अथपित्तमेदः ॥ गात्रेतिदौर्गध्यकरंचपित्तमेदस्तुवासादल
शंखचूर्णैः ॥ प्रलेपनाद्विल्वदलद्रवस्यदौर्गध्यनाशोत्थयवापि
तद्वत् ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ चंदनागुरुवरुवामलचंद्रपदपद्मक
सरुष्कनखानाम् ॥ सप्रियंगुसरलामरदारुकुष्ठचोरकलवंग
नतानाम् ॥ २४ ॥ शैलवालुकशिलाभवजाती पौंडरीकमदन
लवबोलैः ॥ सप्तपर्णकहरेणुस्रजातीपत्रकेशरसूधातकिपुण्यैः
॥ २५ ॥ सूक्ष्मानलिकयाचुष्टिभिर्वाशाणशाणतुलितैः स्तुलि
तानाम् ॥ प्रस्थतैलविधिनाविधिविज्ञैः पाचितंचशशिनाभि
मदेन ॥ २६ ॥ स्थौणोपकंकोलकपूगयोगलामज्जकस्यापिमहा
स्रगंधिः ॥ पक्वतद्रभंगवशाच्चृद्धोयुवेवकांताभिरतः प्रसं
गेः ॥ २७ ॥ प्रस्वेददौर्गध्यहरंविशेषा कडुंश्वकुष्ठानपिहंतित-
द्वत् ॥ युवाशतस्त्रीगमनोत्सकः स्यात्स्त्रियंश्चवध्याः शतपुत्रि

एकोनविंशस्तवकः

कास्युः ॥ २८ ॥ अथसकफमेदः ॥ कक्षाबक्षणसंधिषुप्र
 कुरुतेदौर्गन्ध्यमेवस्फुटस्मेदः श्लेष्मयुतं करोति च तथा मुष्का
 दिषु प्रायसः ॥ २९ ॥ श्यामाबिल्वविलेपनादयतया पूतीकरे
 जोद्धवोलेपः पक्कसुचिचिणीफलभवश्चिचादलोत्थो हरेत् ॥
 २९ ॥ इति चत्वारोलेपाः ॥ अथसरसमेदः ॥ स्वेदमहत्प्र
 कुरुते सरसं च मेदो बंबूरपत्रजलापिष्टविलेपनेन ॥ पश्चाच्छिनामि
 रुह्य विपेषिताभिस्त्रायाज्जलैश्च बहुधर्मजदोषशान्त्यैः ॥ ३०
 ॥ सोशीरलामज्जशिरीषलोध्रैस्त्वग्दोषघर्मो ह्यहरः प्रघर्षः ॥
 सोशीरचंडांशुतिलैः सलोध्रैः शिरीषकाश्मर्ययुतस्तथैव ॥ ३१
 ॥ योगह्वयम् ॥ अथसास्त्रमेदः ॥ स्वास्त्रे च मेदसि जनोऽस्ति
 लगौरगात्रः कुक्षीवदृश्यत अलंखलु तत्र कुर्यात् ॥ गोभूषपिष्टकु
 ष्टप्रयसांप्रलेपवर्णोज्वलत्वहरणाय निशायुगस्य ॥ ३२ ॥ अ
 न्यः ॥ शिवानिशायुगममरिष्टपत्रमास्त्रत्वचो दाडिमबल्कला
 नि ॥ एषोंगरागोऽखिलदेहकक्षादौर्गन्धनाशाय च कामिनीना
 म् ॥ ३३ ॥ जम्बाः कषायेण विलेपितं द्राक्ष-राधिपानांतनुगंध-
 हारी ॥ मेदोस्त्रशुभ्रत्वहरः प्रलेपो वैद्याधिभूपाः प्रवदन्ति सर्वे ॥
 ३४ ॥ अथसमांसमेदः ॥ समलमेदसि नेत्रमलादिभिर्भ
 वति दुष्टविगंधयुतो नरः ॥ सफलपूरकबिल्वकपित्यजैर्दलक
 लैरपि जंबुफलैर्दलैः ॥ ३५ ॥ सजलपिष्टतमैरखिलैरलंतनु
 विलेपनतोपिशुतैरथ ॥ सपट्टिषेकनिमज्जनतोपि वा सजल
 योगयुतैरपिशोधितैः ॥ ३६ ॥ अथधूपः ॥ पथ्याचंदनकु
 ष्टसर्जनखिभिः सिद्धार्यकृष्णागरुमेदौगंधहरीचधूपितत

मौनृणांतथायोषितां विख्यातो मलयानिलो रिविलत्तदो हारी
घृतांको ध्रुवम् पूपो मांसल मेदसो स्तरवकराः श्रीराजराजोचितः
॥ ३७ ॥ इति मलयधूपः ॥ अथ काश्यपः ॥ वाताद्रस्थान
पानादनशनशक्तो लम्बनाद्देगरो धान्नित्यरागाद्रते भौर्धननि
चयजाञ्चातिविताप्रसंगात् ॥ निद्राघातात्पमोज्यादतिश्रमयु
षः क्वापि पुंसः प्रकामे काश्यपे देहे भवेच्चैदमृतजलधिसेवयत्त
च ब्रूमः ॥ ३८ ॥ त्रैमासिकं पारदशुद्धभस्महेम्नस्तु भस्मैकमि
तं शुद्ध्याः ॥ सत्त्वचसर्पिर्मधुशर्कराभ्यां सम्मर्दयेत्खल्वगतं
दिनैकम् ॥ ३९ ॥ तन्माषमात्रं तु गवां पयोभिः पलाद्दमात्रं तु र
जोनुपेयम् ॥ प्रायोश्च गन्धा प्रभवविशेषात् कृशांगयष्टिं सब
ला विदध्यात् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ सूक्ष्मं मश्वगंधिका भवंत
थार्द्धमासके घृतेन तैलसंयुतं पयोनि तं पयोयुतम् ॥ निषेक
येत् कृशांगयष्टिमानवो निरंतरं लभेच्च बालगृहस्थवत्प्रसेचनाद्
लाधिकम् ॥ ४१ ॥ इत्यमृतार्णवः ॥ अथ सबलकृशः ॥
आधानकाले यदि यस्य शक्रभागाधिको लोप्यथ मेदसः स्यात्
॥ कृशांगयष्टिः सबलाधिकं स्यात्तस्यांगपुष्ट्यर्थं मथो ब्रवीमि
॥ ४२ ॥ दशांघ्रिनीरेण तथा श्वगन्धां क्वाथेन कल्केन गवां पयोः
भिः ॥ सिद्धतु तैलं हि कृशस्य जंतोरभ्यंगतो वज्रतनुं करोति
॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ अमृतहारकभस्मदशनलं हिरुणितान्
क्रमशश्च सभास्करोत् ॥ समकद्वयसंयुतं खल्वगान्तरस
यार्द्धतमान् परिमर्दयेत् ॥ ४४ ॥ अथ च भृगुनृपार्कयुत्तानथो
परिविमर्द्य च निंबुरसार्द्धजैः ॥ द्रव्युगांशपटुं खलु विचिका

भवमथौरवलुवाकुचिकारजः ॥ ४५ ॥ समविमर्दिनगुंजमिता
 बदीसमसिताखिलगुल्मशिवास्त्रकान् ॥ कृशकृशानुमलंघ
 हृणीरुजोगुहजरोमरोचकमाहरेत् ॥ ४६ ॥ आध्मानमा
 धूनयतिप्रकामं कृशांगयष्टेरनलंप्रदीप्य ॥ क्षारादिकेयं वदि
 काप्रसिद्धातनोस्तनुत्वेपिबलप्रदासा ॥ ४७ ॥ अथनिर्बल
 स्थूलः ॥ यस्याधिकत्वंस्वलुमेदसस्याद्विजात्यकत्वंचशरी
 रमध्ये ॥ सस्निग्धपुष्टांगसमांसलंश्चहीनोबलेनैवभवेन्मनु
 ष्यः ॥ ४८ ॥ प्रतीकारः ॥ सूताश्रुलोहांश्चमृतान्पगृह्य
 सताप्यजंतुघ्नशिलाजतूंश्च ॥ क्षौद्रार्द्धभागेनघृतद्वयेनसंपू
 र्णचंद्रोप्यसितोबलाय ॥ ४९ ॥ माषोन्मिनोशात्मलिपुष्पचू
 र्णक्षौद्रानुपानेनसमांसलेन ॥ नरेणयद्वत्परिपूर्णचंद्रोबलेन
 पूर्णोभवतीहमासात् ॥ ५० ॥ अथकाश्यपीपोटलीरसः ॥
 भरभपारदयुतंबलियुगमंगोजलेनपरिपेष्यचराटीः ॥ पूरयेच्च
 स्वलुपीततमायाः पिष्टटंकणविमुद्गितवक्राः ॥ ५१ ॥ भाडम
 ध्यंमंवरुह्यविमुह्यशोष्यपाच्यगजसंपुटमध्यात् ॥ स्वांग
 स्तीतममुमाशुभरीचैस्तद्विभागतुलितैःपरिपेष्य ॥ ५२ ॥ का
 श्यपेनमुनिनाभएितेयंनिष्कमात्रमशिताचघृतेन ॥ अश्वगं
 धिकरजःपयसानुपानमन्नगदितंबलचुह्यैः ॥ ५३ ॥ पोटली
 काश्यपीनामादुर्बलेबलकारिणी ॥ वहिस्थूलंतरेसत्त्वहीना
 नांचप्रशस्यते ॥ ५४ ॥ अथमल्लपुष्टिः ॥ पिष्ट्वातुभूतावर
 जस्यमूलंरुष्णागवीमूत्रयुतंविमर्ष्य ॥ अंगेष्वनङ्गीकरणेपरा
 णायुद्घेष्वनेकान्जपतेसमस्तान् ॥ ५५ ॥ अन्यः ॥ हस्त-

मानुदिवसेकलनीयमूलमात्रकलिनीकलितयत् ॥ मूलमंत्र
 अभिमंत्रितमंगेमलमदनमदःस्वलुचूर्णम् ॥ ५७ ॥ मंत्रस्तु
 ॥ रुनमोमहाबलपराक्रमसमस्तविद्याविशारदअमुकस्यभु
 जबलभजय २ दृष्टिस्तभय २ अंगान्विधूनय २ पातय २ म
 हीतलेहुं ॥ अथकामपुद्गबलदम् ॥ हरिक्रांतामूलदिन
 करदिनेपुण्यसहितेशयोन्नीतंकृष्णाखिलतनुगवीदुग्धमिलि
 तम् ॥ नरःपीताशस्वद्वजतिवनिताकोटिमसक्तद्व्यवायेया
 यामैभटशतककोटीविजयते ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ गुरौब्रह्मदंडी
 भवंमूलमेवसपुण्यसमुद्भृत्यशक्कागवीया ॥ पयोभिश्चतस्याः
 प्रपीताविशेषात्करोत्याशुकिंचदडोपमानम् ॥ ५९ ॥ अथ-
 स्थौल्योषद्रवाः ॥ ज्वरविसर्पभगंदरकापचीनिखिलमेहरुदा
 कुरपादजाः ॥ रुजअलंचसमांसलमाश्रयन्त्ययततस्तनुमध्य
 गतःसरुवी ॥ ६० ॥ अथकाशयोषद्रवाः ॥ कुरोर्प्रीहकाशो-
 सयश्वासगुल्मात्पथार्थोरुजश्रोदराण्याशुनित्यम् ॥ प्रधाव
 त्यतो नैवकाश्येनयुक्तोसरुवीयोजनो मध्यमासांगदेहः ॥ ६१ ॥
 सर्वोषद्रवसंयुक्तःपित्तोदकःकुशःसरुक् ॥ जान्हवीसेवनंकुर्यो
 रुरेनौमामिकीर्तयेत् ॥ ६२ ॥ श्रीमत्तातो जयति विविधान्कपं
 काकमन्नालुह तुंयो हरिरिवमहावैद्यचूडामणीद्रः ॥ काशी
 नाथस्तनय इति तथा तस्य वाक्येन सम्यक्मेदो रोगा इप हरिस
 मांसचिकित्साचकारा ॥ ६३ ॥ ॥ इति श्रीमदुरुचरणाञ्जम
 धुपचतुर्वेदीकृतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्यां मेदोगद्वयधिकारे
 नचिकित्सापरागधितस्तवकः ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

नत्वा श्रीगुरुतातपादकमलस्मृत्वा च वैद्यागमं काशीनाथभि-
 षग्वरः प्रकुरुते सर्वोदराणां पृथक् ॥ कार्यकारणपूर्वरूपस-
 हितं पृथक्चरूपादिकं यद्यद्यत्र चिकित्सितं तदखिलं वैद्यैर्वि-
 लोक्य सुखम् ॥ १ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ मंदानले सर्व-
 रुजो भवति तथोदराण्यत्र विशेषतः स्युः ॥ अजीर्णयोगान्म-
 लिमैरथोन्मैर्मलस्यैव संचयतीनराणाम् ॥ २ ॥ स्वेदांबुवाही-
 निचयानितानि श्रोतांसिरुध्वाखिलदोषसंघः ॥ प्राणान्यपा-
 नाश्च प्रदुष्यसद्यः प्राक् संचितः श्वाप्युदराणिकुर्यात् ॥ ३ ॥ अ-
 थ पूर्व रूपम् ॥ बलस्य वर्णस्य तथैव कान्तेर्बल्या विनाशो जठ-
 रेति राज्ञ्यः ॥ जीर्णापरिज्ञानविदाहयुक्तास्तद्वस्तिरुक्पादग-
 तोत्रशोथः ॥ ४ ॥ अथ रूपम् ॥ आध्मानदौर्बल्यकृशा-
 तुमांशशोथाभवेयुर्ममनेष्यशक्तिः ॥ पुरीषवायोरपि संगमत्रदा-
 हो गसदोत्रविजृम्भणस्यात् ॥ ५ ॥ अथोपशमः ॥ गोधूम-
 शालियवषष्ठिकपथ्यमत्र नीवारजंच बहुरेक निरूहणानि ॥ स-
 र्वोदरेषु च हितान्यथ वर्जितानि त्वानूपमोदकपलं शयनं तिला-
 नि ॥ ६ ॥ व्यायामपिष्टाशनयानपानयदुन्यथोष्णानि गुरूणि-
 चांस्ते ॥ सीतांबुपानानि विदाहि भक्ष्यमेतानि वर्ज्यान् युदरेषु-
 पुंभिः ॥ ७ ॥ लायताः सर्वेप्युदरनिचयाः सन्ति बहुधा ततस्तत्र-
 प्रायः पुनरपि पुनः शोधनमलम् ॥ पिबेत्क्षीरैः पंचांगुलभवसु-
 तैलंच विधिवत्तगवांमूत्रैरप्यसकृदिह तथा जाठरगदी ॥ ८ ॥ प्र-
 तीकारः ॥ स्नुग्दुग्धमूलत्रिफलात्रिचुडीः सिंहीविडंगानलदे-
 तिनीभिः ॥ पक्वघृततत्कुडवप्रमाणं कल्कीकृताभिः सजलाभिरेव

॥९॥ कर्षपिबेदुष्णजलैर्मनुष्यो रेकेचपेयामथवारसंच ॥ नारा-
चमेतद्वृत्तमाशु कर्षमुष्णाबुनापेयमथोदरेषु ॥१०॥ इतिना-
राचघृतम् ॥ वज्रांडीकल्ककर्षदधिलितं हि ॥ सर्वोदरेषु निगि-
लेदंबुधुते हि ॥११॥ ॥ अथक्वाथः ॥ ॥ पुनर्नवानिशाशि-
वापटोलनिंबदारुभिः स्वधालताजगज्जलं शृतं गवांजलान्वितं
॥ पुरान्वितं प्रगे सितं च सर्व शोथनाशनं स शूलपांडुसोदरार्ति-
वायुरोधनाशनम् ॥१२॥ ॥ अन्ययोगः ॥ ॥ ज्योतिष्मतीतैल-
मलंपयोभिर्दिनेदिने यो प्रपिबेन्ननुष्यः ॥ सर्वोदराणां च विनाश-
नाय सर्वोदरव्याधि विनाशमिच्छन् ॥१३॥ ॥ अथपिप्पली-
योगः ॥ ॥ स्नुहीपयोभावि तपिप्पलीनापयोयथावत्परिवर्धि-
तानाम् ॥ दिग्रामवाणादिसहस्रकांतमाश्वश्वतांवाजठराणि
नस्युः ॥१४॥ श्वासकासजठराणि गुदाशो वातरक्तमथवाज्व-
रवेगम् ॥ पिप्पलीक्षयगदानुपहंति स्नुक्षपयोभिरपि गोप-
यसेयम् ॥१५॥ अन्यः ॥ त्रिचट्वांतीपादानलगजकणाञ्चू-
षणफलत्रिकैरंडामज्जोसमवृहति कायुग्मसहितम् ॥ स्नु-
हिस्त्रीररोहीण्यपि पलमिता सर्वमपि च घृतार्द्धं प्रस्थेतत्सक-
लमपि संपाच्यविधिवत् ॥१६॥ पिबेद्यावहिदून् घृतमखि-
लजाठरगदान् निहंति द्राक्तावन्मितमलजवेगैश्च गुल्मान् ॥
उदावर्तेशोथे निखिलमलसंरोधजगदान् निराकर्तुं सद्यः प्रभव-
तितथाभ्यक्तमपि च ॥१७॥ इति बिंदुघृतं ॥ ॥ अथरसः ॥
॥ ॥ दंतीबीजरसेन टंकणवलीत्समर्धवैद्योगुडक्षीरैश्चोद-
ररोगसंघहरणो प्रस्थ्यातवीर्यक्षितो ॥ दद्याच्छूलगुदाकुरादि

पुसदासम्यग्विरेकेसतितक्रबर्बुरनीरमेवमथवाविद्याविनो
 दपिबेत् ॥१८॥ अविरेकविधौचमुद्रयूषबहुरेकेरवलुतक्रमे
 कमेव ॥ अथबर्बुरवत्कलस्यनीरकथितं पेयमथोनसर्वदेव
 ॥१९॥ ॥ अथवज्रक्षारः ॥ ॥ सामुद्रकटकणकाचसिं
 धुयवाग्रजैः स्वर्जिकयाशवर्च्या ॥ अकस्नुहीक्षीरविपेषितं
 प्राकृदिनत्रयंतनरवेदलानि ॥२०॥ संलिप्यसमुद्ध्यततोविशे
 षात्संशोष्यतीघ्राग्निपुटेपचेत्तत् ॥ तस्याहभागत्रिफलोषणा
 नोजीराग्निराग्निप्रभवजम्ब ॥२१॥ संमिश्र्यसर्वेकिलनिष्कयु-
 ग्मंवाताधिकेकोष्णजलैः पिबेत् ॥ पित्ताधिकेचाथघृतैर्गवा
 म्बामूत्रैः कफाधिक्ययुतेतुसेवेत् ॥२२॥ तथारनालैस्त्रिभवे
 तुदोषेसर्वोदरेचैकपलगुडाढ्यम् ॥ शुठीभवच्चूर्णमलनिषेवेत्
 कर्पाहिनाप्रोक्तमिदविशेषात् ॥२३॥ शोथगुल्मजठराणिचरु
 लान्याशुपीतमपिहन्तिविशेषात् ॥ शंभुनान्धभणितंखलुचञ्च
 क्षारमत्रजनिताकृपयालम् ॥२४॥ इतिवज्रक्षारः ॥ ॥
 अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातोदरः ॥ ॥ वातोदरेपाणिपदोस्तुकु
 क्षेर्नाभेश्चशोथप्रभवेन्नितांतम् ॥ कुक्षिपार्श्वोदरमध्यपृष्ठी-
 रुक्पर्वसंभेदनशक्काशौ ॥२५॥ स्यादगमर्दोगुरुतामलस्य
 गृहस्त्वगादेस्त्वरुणात्वमन्यत् ॥ चेच्छ्यावताकस्मिकबुद्धिमत्त-
 त्ततोदभेदजठरं हतेस्तु ॥२६॥ तुल्यं च शब्दकुरुते हतचैदाध्या
 तमत्रप्रचलः संशब्दः ॥ सरुक्च सर्वत्रगतिः प्रकामं शिराततं कृ
 ष्णातनुत्वयुक्तः ॥२७॥ प्रतीकारः ॥ दशमूलकषापमिश्रित
 बौधुवमेरुडभवचतैलमेकम् ॥ त्रिफलाकथितं गवांजलैर्वोपशी

तरवलुवातजातरघम् ॥ २८ ॥ अन्यः ॥ धेनुमूत्रदशमूलजग-
रिकुष्ठदतिनियवाग्रजपाग ॥ उघयाचलवणत्रयशुंठीभस्मितो-
ल्यप्रपसापिचतद्वत् ॥ २९ ॥ ॥ अथपिचोदरम् ॥ ॥ पिचो-
दरेअमविदाहसमांसलंक्षिप्रप्रपाककदुतांगविमूर्छनानि ॥ धू-
माच्ये तंजतरमत्रहरिच्छिराभिरानन्दमेवस्वलुपीतविलोहिता-
भिः ॥ ३० ॥ चैहामृदुःस्पर्शमलंसपीडंपूर्वबलाद्यंकिलरेचये-
त्तम् ॥ तंदुर्बलत्वेत्वनुवास्यपूर्वसंयोजयेत्क्षीरजवस्तिनैनम् ॥
३१ ॥ संजातकायाग्निबलंपुनस्तंस्निग्धविशेषेणविरेचयेच्च ॥
रुबूकतैलेनपयोन्वितेनबिहृतसमेतेनघृतेनचापि ॥ ३२ ॥ प्रती-
कारः ॥ सत्रायमाणशुतशातलाबुबादरग्वधांबुप्रपिबेच्चपश्या-
त् ॥ द्विगुंजकांपर्पटिकांप्रभुज्यपूर्वचपिचोदरगुल्मकेषु ॥ ३३ ॥
॥ ॥ अथश्लेष्मोदरम् ॥ ॥ श्लेष्मोदरेगसदनंश्चयथुर्गुत्वं-
कासारुचिश्चसनशुक्लतनुत्वचःस्युः ॥ स्निग्धंभवेच्चजतरंस्वलु-
शक्लराजीयुक्तंभवेत्तिमितशीतलमत्रतत्र ॥ ३४ ॥ चिराभिद्व-
द्विस्थिरतागुरुत्वंशीतत्वंनाशायचशुद्धसूतः ॥ तत्तुल्यगंधोमृ-
तसूर्यतुल्यशिलापतुन्येबककंठगेन ॥ ३५ ॥ भागहर्षेनापिच-
लोहकेनभागैकमानेनकदुत्रयेण ॥ चित्रेणकुष्ठेनकदुत्रयेणानि-
गुंडिकातालजटारजोभिः ॥ ३६ ॥ तथाजमोदाभिरलंविषेणानु-
ल्याभिरेवंस्वलुनिंबजेव ॥ पंचागनीरेणविभाव्यसर्वानेकाधिक-
विंशतिरेववारान् ॥ ३७ ॥ ससैवभृंगद्रवभावनाभिःसाभाव्यकु-
र्यादुटिकास्तुतस्य ॥ संलोलयेन्नाक्षिकयुक्तपात्रेवदीत्वकके-
धुसमाप्ययैका ॥ ३८ ॥ भुक्तानिहृत्याशकफोदरंसावैरेवानरी-

मासदिनानि नित्यम् ॥ चेत्सेविता गुल्मशिवास्त्रशोयवाताम
 यान्वासकलाभिहन्ति ॥ ३९ ॥ सदेवदा रुबहि मूलकल्कदुग्ध
 माश्रवा ॥ कटुत्रिककुलत्यकैः शरतं पयोनुपाययेत् ॥ ४० ॥ ॥
 अथ बहुवामुरवस्सारः ॥ ॥ हिं गूपकुल्यात्रिफलानिशाभि
 र्भल्लातशुंठीगदशिंघुमूलैः ॥ तिक्तामृतावित्वदधिप्रयुक्तमन
 विदग्धो बहुवामुरवः स्यात् ॥ ४१ ॥ स्सारो यथाशक्तिमलप्रभुक्तो
 मद्येन चोष्णेन च कांजिकेन ॥ कफोदरं चापि च वह्निमाद्यं शोयं
 तथा गुल्मरुजं निहन्ति ॥ ४२ ॥ ॥ अथ दूष्योदरम् ॥ ॥
 स्त्रियोदूषिताभ्रजलवानरवानि तथा लोममूत्रे यथो विद्विग
 र्तः ॥ गरशत्रुनीचैः प्रवृत्तं पयश्च तथा दुष्टनीराभ्रमन्यच्च यद्वा ॥
 ४३ ॥ तेनाशुरक्तस्वदोषाः प्रकोपमुपेत्याशुकुर्युस्त्रिलिंगविशे
 षात् ॥ विदूष्योदरे शीतवातो घनानां विशेषेण सन्दत्येकोपमे
 त्य ॥ ४४ ॥ सतेनातुरो मूर्च्छति प्रायसोत्रसपाङ्कुलशः शुष्यति प्रा
 मतर्षः ॥ सरोहीतकायाभयायास्तुकल्कः फलानां त्रयः कायसं
 भावितो यम् ॥ ४५ ॥ प्रतीकारः ॥ प्रदूष्योदरे समलाशंसि
 नीभिर्धृतं शुद्धमाश्रुप्रसिद्धैः पिबेच्च ॥ तथा दन्तिकाया इव त्याः फ
 लानां सुते लचदूष्योदरे शोधनाद्वाक् ॥ ४६ ॥ ॥ अथ नैलम् ॥
 ॥ ॥ नैलादकं प्रस्थद्यतेन शुंठ्याः पलभिकैर्मोक्षिकसाधितं च
 ॥ सर्वोदरं श्लेष्मसदगतिभ्यां संजातगुल्मं सहसा निहन्ति ॥
 ४७ ॥ ॥ अथ पूहीहोदरम् ॥ ॥ लह्वामनोधः खलु शो
 णिताद्वा पूहीहान्मृणोः शोणितवाहिनीनाम् ॥ मूलशिराणां च
 विदाहिभोज्यमारवश्च तादुष्टमसककफम् ॥ ४८ ॥ अग्निष्यं

दिभोज्याच्च वृद्धिं प्रयाति गदं प्रीह संज्ञं प्रकुर्यात्प्रकामम् ॥ स-
 वामेचपाश्वरे प्रवृद्धिं समेति विशेषाद्गदीचात्रसीदत्यर्थव ॥ ४९
 समंदज्वराग्निः कफेनापि पित्तभवे र्लक्षणे र्लक्षितोपद्रुतश्च ॥
 भवेन्निर्बलः क्षीणदेहो तिपांडुः पिबेद्युक्तितः सिंधुशक्तिप्रभूतं
 ॥ ५० ॥ कणाक्षुधयुक्तायवाभातुपत्रैः पुटेदग्धमेकपटुं मस्तना
 वा ॥ प्रपीतंतथा प्रीह रोगं भिनसि यथाचैन्द्रवज्रं तु पक्षंगिरीणा
 म् ॥ ५१ ॥ ॥ अथ वात प्रीहोदरम् ॥ ॥ भवेन्नित्यमानद्वको
 षो विशेषात् परीतस्तथा वेसाभिसुवातात् ॥ उदावर्तसंपीडितः
 स्मृषणेन गदं हिं गुसिंधुतयवक्षारलुंगान् ॥ ५२ ॥ भजे ह्रस्वज-
 क्षारतोयेन नित्यं कणाभावितावा शितामाक्षिकेण ॥ गदं प्रीह
 संज्ञं सदायातजातं निहंत्याशुगुल्फार्तिवह्निप्रमान्धे ॥ ५३ ॥
 अथ सपित्त प्रीहोदरम् ॥ ॥ तृणमोहदाहज्वरपीतक्षणे प्रीहो-
 दरे पित्तभवे मनुष्यः ॥ प्रायः सपक्वान्नरसः प्रसेच्य समाक्षिकसौ-
 ख्यमुपैतिसद्यः ॥ ५४ ॥ प्रतीकारः ॥ स्निग्धं शाल्यलिपुथं नि-
 शयावेहि ॥ राजीचर्वितमशितं प्रीह गदेहि ॥ ५५ ॥ ॥ अ-
 थ सकफ प्रीहोदरम् ॥ ॥ काठिन्यगौरवधुतोपिचमंदपीडः-
 स्थूलत्वरोचकगदेन कफप्रभूतः ॥ प्रीहातु शंख भवनाभिरजः
 प्रपीतं तां हंति जंवीरसेन शाणम् ॥ ५६ ॥ प्रतीकारः ॥ चेद्वा-
 णपुरं वा भवमूलकल्कतक्रेण चालोढ्य प्रगे प्रपीतम् ॥ प्रीहोदरे
 हंति कफप्रभूतं शैलप्रमाणं पूवते जलेपि ॥ ५७ ॥ ॥ अथ सू-
 रक्त प्रीहोदरः ॥ ॥ वैवर्ण्यमगात्रगौरवभ्रमादाहः सरको-
 दरत्वत्तत्राश्वस्वगोदरं गदमलं प्रीहा भवे वैद्यराट् ॥ वध्वातदुज

सव्यमेवचगुरुध्यात्वाचसभोज्यतम् ॥ विध्येहामभुजान्तराल
 जशिरामध्यायकृत्वाशुवावामेपिह्रिचदक्षिणेयकृतिवाश्रीवै
 द्यविद्यागुरुः ॥ ५८ ॥ मूत्रहानपरिपीड्येतददतरदुष्टास्वजोमुक्त
 येः वामागुष्टशिरांशरेणचतथावासंदहेतुपूर्वतः ॥ उन्मय्यापि
 चरानबंधमथवादीप्याग्निषट्पङ्क्तिद्वितीया ॥ धिकायवाग्रज
 जोमस्त्वंबुधद्योष्ठाकैः ॥ ५९ ॥ ॥ अथयक्रुदुदरः ॥ ॥
 अथोहृदोदक्षिणतस्थितिश्चप्रायस्तथावैयकृतस्तुवैद्यैः ॥
 स्थानंहितद्वजकमेवपित्तधातोस्तुरक्तस्यमुनिप्रगीतम् ॥ ६०
 सव्यापसव्यस्थितिरेवभेदो ह्योर्गिरुक्तस्तुचिकित्सितज्ञैः ॥
 तद्यैवरक्तस्तुतिभेदमत्रसव्यापसव्येतुभिषग्निरुक्तम् ॥ ६१ ॥
 प्रतीकारः ॥ कृष्णाण्यवक्षारविडान्विचूर्ण्य पूतीकनीरेणश
 तेनसेवेत् ॥ विडंगासिंध्यग्निवचायवाग्रसक्तून्पिबेहापिप्रयो
 भिरत्र ॥ ६२ ॥ ॥ अथकृद्दुदरदुदरम् ॥ ॥ अथबद्धदुदर
 दर्शनेमन्त्रैरुपलिसंयदिचोपलेपिभिर्वा ॥ अपिशंकरवदृषदि
 रेवपिहितवापिचचीयतेसदोषः ॥ ६३ ॥ इहचापिमलः शनैः
 शनैर्यदिनाद्यामवरुध्यतेनिरिति ॥ अतिरुद्धतमानथास्यम
 स्यत्तदयनाभिमथोपिमध्यमाश्रु ॥ ६४ ॥ परिवृद्धिसुपैति
 तत्रवैद्यः प्रथमस्वेद्यतलोगवाचमूत्रैः ॥ पटुनैलमुतेनिरुह
 णवैपरिकुर्यादनुवासनं तथावा ॥ ६५ ॥ स्निग्धभोजनमि
 हाशुरेवतस्निग्धतीक्ष्णमपिसर्वदाहितम् ॥ मच्चवापुशसन
 खलुवायो रुद्धतिप्रहरणंचविशेषात् ॥ ६६ ॥ ॥ अथपरीक्षा
 व्युदरः ॥ ॥ शल्ययदन्त्रोपहितंयदत्रभुक्तंदायागशितं

भिन्नानि ॥ तस्मात्सुतातातुसजलेनतुल्यः स्वावः स्ववेत्यायु
 मुरवाच्च भूयः ॥ ६७ ॥ नाभेरधस्ताज्जठरस्यवृद्धिः संतु धतेदा
 त्यतिचातिमात्रम् ॥ वै वैः परिस्त्राव्युदरं प्रदिष्टं च्छन्नोदरं चापि
 वदन्निचैके ॥ ६८ ॥ प्रतीकारः ॥ नभोलोहगंधशिलाताम्र-
 कुष्ठरसव्योषनिंबाग्निदीप्याग्निमुक्तम् ॥ विषंशर्वरीनालमल्या
 चपिष्टसमेतहृदीमाक्षिकांबुप्रपीताम् ॥ ६९ ॥ कफस्योदरोक्तं
 प्रतीकारमन्यत्तथाष्टौचबीजानिशङ्गानिदंत्याः ॥ बलेर्वामरीचस्य
 भागद्वयेनत्रयेणापिशतंलैकभागेनशंभोः ॥ ७० ॥ कबीजेनवा
 टंकणेनापितहृदीगुंज्यातुल्यभागेनमुक्ता ॥ जलंशीतमस्या
 नुपानेनुपीतंसछन्नोदरशोथगुल्मानिहति ॥ ७१ ॥ युग्मम् ॥
 ॥ अथजलोदरः ॥ ॥ विरिक्तोथवातोथवास्नेहपायीत-
 थाचानुसंवासितोमूढचैताः ॥ पिबेच्चेज्जलंशीतमाश्वेतस्यप्रदु-
 ष्येतिस्त्रोतासिवातहृहानि ॥ ७२ ॥ अथस्नेहलिप्तेषुतेषूदकंवावि-
 शेषाच्चसंजायतेजाठरं ॥ तदास्निग्धमेतस्तुसंवृत्तनाभिसमंसंत-
 तेवैजलेनैवपूर्णम् ॥ ७३ ॥ यथावावृत्तिः स्फुभ्यतिप्रायसोत्रस-
 शब्दतथाकपतेनीरयुक्ते ॥ जलस्योदरेमृत्युरेवाक्रियायाक्रियायां
 तथासंशयश्चेतिपूर्वम् ॥ ७४ ॥ समाख्यायचैतंस्तत्तद्रूपद्वारान्
 कतान्ज्ञानिनोवृद्धवैद्यानुरुन्ध्व ॥ हिजांस्तत्सदसांश्चसद्देय
 भूपोत्थनुज्ञाप्यकुर्याच्चिकित्साचतर्शः ॥ ७५ ॥ स्फुटिद्रांबुसंव-
 हसंज्ञेषुसम्यक्कलव्याजएवचशस्त्रनिवृत्त्या ॥ तथोत्साहनेन
 व्यधनाभ्यधस्नाच्चतुस्त्वगुलचागुलीमध्यमात्रम् ॥ ७६ ॥ तथा-
 पूर्वमेवसमावेष्ट्यविहान्स्ततोब्रीहिवक्त्रेणसंभेदयेच्च ॥ तबन्धो

भयत्रापि संयोज्यधारां हरे च्चाशक्नीरं तु नाञ्जा विशेषात् ॥ ७७ ॥
 नचैके तथा वासरे सर्वदोषं हरे ह्यनृतीयेयवापंचमेपि ॥ तथा वा
 चतुर्थे त्वशश्चातुर्वेलेन च देवमेके हि दोषापहारात् ॥ ७८ ॥ जगः
 श्वासकाशौ च तृष्णा तदा सह हासदेहप्रभंगस्तथा ॥ अतीसार-
 दोषे प्यलं पूर्यते यदा जाठरं तद्ग्रां लिख्य वै ॥ ७९ ॥ संपद्वक्तैले
 न सम्यग्भिषं कृपुनः स्वावयेदोषमव्यं क्रमात् ॥ तथा विसृते सर्व
 दोषे ततः समागृत्य तत्र व्रणं युक्तितः ॥ ८० ॥ दृढबंधयेत्पट्टकौशे
 यकैर्वा तथा गव्यमस्मै प्रदद्यात्ततः ॥ ततः कोरदूषे च भोज्यं तथा
 श्यामकंचाल्यमन्नं सदा भक्षयेत् ॥ ८१ ॥ पटुं वापयोभिः स्तथा
 कर्षमात्राज्जलस्योदरं वैजयेद्वैद्यभूषः ॥ अन्यप्रतीकारः ॥
 पलं सूतं तस्या द्विगुणितशिलाभ्यूषणवली पृथक् तद्वच्च भोर्नय
 नं फलयाचूर्णितमिदम् ॥ स्नुहीदंतीभृंगप्रभवपयसा भाव्यमुनि
 मिर्दिनैर्निष्कार्दयं जलजमुदरं हतिनितराम् ॥ ८२ ॥ सतक्रभकं
 वासं मशितुं मथो हेयमसकृत्प्रभुक्तेस्मिन् चोष्णं लघुतरं मलयं च
 सकलम् ॥ यथासत्त्वं देयं पुनरपि पुनश्चापि क्रमशः स्तथाशांतो व्या
 धिर्भवति नितरां नीरजठरः ॥ ८३ ॥ युग्मम् ॥ ॥ अथ शो-
 थोदरः ॥ ॥ त्रिदोषास्त्रयोपशोथेन युक्तं महाजाठरं तद्विशौ
 थोदरारव्यम् ॥ करोत्यत्र सेव्यं विशेषेण नीरं शृतं वक्ष्यते वैद्यभूष-
 प्रणीतम् ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ पुनर्नवापदोलनिंबुशुद्धिकास-
 ताभया सति क्कासदारुणत्रिसंचितः कषायकः ॥ समाक्षिकः
 समस्तगात्रशोथहानिपीयतां सशोफदुष्टजाठरं गदनि हतिचल-
 रा ॥ ८५ ॥ अन्यः ॥ गोजलचमहिषीप्रयसावागोपयंश्च

फलारजसापि ॥ गोपथोन्ममशनंचगदीनां मूत्रपानमसकृज्जठ
रघ्नम् ॥ ८६ ॥ ॥ अथनारायणचूर्णम् ॥ ॥ दीप्यधान्यह
पुषात्रिफलाग्निकृष्णजीरगदकारविकाभिः ॥ पिप्पलीस्वजर
याप्यजगंधाजीरकविकटुकशतमूला ॥ ८७ ॥ जन्तुशत्रुशठिका
सबचाभिः पंचकंचलवस्यसमानम् ॥ क्षारयुग्ममपि पुष्करमूलं
दंतिकात्रिगुणाद्विगुणाच्च ॥ ८८ ॥ इद्रवारुणिजरात्रिचूनापि-
शातलात्ररवलुवेदगुणापि ॥ चूर्णितोयमपि सर्वगदेषु जाठरेषु च
यथाबलेभुक्तः ॥ ८९ ॥ नारायणोनाममहाप्रभावः श्वूर्णस्तथाचो
दरिभिश्चतकैः ॥ सगुल्मिभिर्बाबदरांबुनैव वानद्धवाते स्फुरयापि
वेच्च ॥ ९० ॥ सवातरोगेच प्रसन्नयैव मंडेनदग्धेस्तु विडम्बसंगे
॥ अर्शचलेदाडिमनीरपानैर्वृक्षाम्लजीरैः परिकर्तृकास्तु ॥ ९१
॥ अजीर्णकोष्णजलैस्तथैव सर्वोदरेचोष्णपयोभिरेव ॥ भगं
दरेपांडुगदेचकाशेश्वासेगलस्यग्रहणेपितृहृत् ॥ ९२ ॥ तृद्रोग
वेगेग्रहणीगदेचकुष्ठेज्वरेमंदकृशानुकाये ॥ दंष्ट्राविषे मूलविषे
त्रिषेच विषेतथा कृत्रिमयोगजाते ॥ ९३ ॥ यथार्हमेकोऽपि लरोग
हारी नारायणश्चूर्णोऽथोतथैव ॥ नारायणोदानवयूथहारी न
थैवसर्वोदरवृद्धहर्ता ॥ ९४ ॥ इति नारायणचूर्णः ॥ ॥
अथमहाक्षारतैलम् ॥ ॥ तिलानां जवानां सुधासर्षपानां
तथानिंबजानांचवर्षाभवस्य ॥ सुनालानिदिह्नूलकबीरिका
णामधूकाटकीवृश्चिकालीरवीणाम् ॥ ९५ ॥ गवाक्षीत्रिवृहति
नीरोहिणीनामपामार्गजानांपलान्यत्रदिग्वादिक ॥ मितान्य
मिदग्धानिगोमूत्रनिर्वापितानि द्रुतवापुनः सप्तशब्द ॥ ९६ ॥

ततः पाचितेस्मिन्श्ववस्पाणिसम्यक्वचारात्रियुग्मौषधीपि-
 प्पलीनाम् ॥ विषाम्बुष्टिकाकुष्ठभल्लातकानां त्रिवृज्जतुशत्रोश्चशिग्रो-
 श्वतद्वत् ॥ ९७ ॥ सुवीजोद्भवैर्फलहिङ्गुमुस्नापटूनांतथास्त्रा-
 रकंपित्तकानाम् ॥ अथोष्ठादिकस्यात्रवावेतसस्यसकृद्वादि-
 कारोहिणीचूर्णमैवं ॥ ९८ ॥ सुदघ्नस्तुमंडादकेनाथतद्वत्ततो-
 कांजिकेनापि हव्येनतैलम् ॥ सपक्वविडालस्यपादप्रमाणं पिबे-
 स्कोष्णानीरेणसर्वोदरेषु ॥ ९९ ॥ गवीमूत्रकैर्मद्ययुक्ततथोष्ठीपयो-
 भिर्निपीतंतथाजाठराणि ॥ शिवास्त्राणिगुल्मानिवाप्तीहरोगं प-
 मेहंलुमीमांशुरोगंचवृधम् ॥ १०० ॥ उदावर्तकंमूत्रकृच्छ्राणियक्षा-
 णमैतंगृहएयरीसांसघमेकम् ॥ तथापस्मृतिंकुंडलद्वहृचभ-
 गाद्यंदरकुष्ठरोगान्भिननि ॥ १०१ ॥ महाक्षारतैलतुशास्त्रप्रसिद्धप्र-
 पीतंतथानेकरोगान्निहन्ति ॥ यथावज्जमैर्द्रुतुपक्षंगिरीणानशस्त्रं
 प्रयोज्यंभवेद्यन्नतत्र ॥ १०२ ॥ इतिमहाक्षारतैलम् ॥ ॥
 अथोषद्रवाः ॥ ॥ आध्मानदौर्बल्यमलावरोधशूलज्वरश्वापयुः
 बन्धिमांस्थाः ॥ दाहश्चकाशश्चतृषापित्तदुपद्रवास्पर्जुररस्यरो-
 गे ॥ १०३ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥ सामान्यतश्चोदर-
 मेवलुच्छन्नवतथाजातजलचसाध्यम् ॥ बलाधिकस्यार्थचरुत-
 काक्षमसाध्यमाहुः कुटिलंचलिंगे ॥ १०४ ॥ मांसाग्निशोणित-
 बलैरहितंविशेषात्किलन्नत्वचंचरवलुच्छिद्रगतांत्रकंच ॥ गात्रस्य
 भगंमथमन्नतनुत्वोहिचित्रत्वमाश्रजउरंतदसाध्यमाहुः ॥ १०५ ॥
 विरिक्तेतथापूर्वमाणोदरंयत्तथापार्श्वभगान्वितशोफयुक्तम् ॥
 अवीसारयुक्तंत्रिलिंगंविशेषादसाध्यंशोथीत्पजेहैद्यभूपः ॥

॥१०६॥ प्लीहोदरदोषसमस्तलिङ्गत्याज्यचर्चैद्यैः स्फुटमाश्र-
नस्यैः ॥ गंगाजलवालुकया प्रकामं प्रपाययेद्देहरिनामधेयम्
॥१०७॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ शोश्वाध्माननिवृत्तिपूर्वमस-
क्त्यतागतौ पारवम् सम्यग्भुक्ततरान्नपाचनमलप्रायः प्रकृ-
ष्टं त्विदम् ॥ उक्तलक्षणमेव वैद्यधरणीपालैर्निवृत्तेरलक्ष्यार्थ-
श्चोदरमध्यगस्य भिषजायत्समतं सर्वदा ॥१०८॥ गुर्वध्रिप-
ध्यामलचित्तवृत्तिः श्रीकाशिनाथोयुगवेदविद्वान् ॥ श्रीनातपा-
दाञ्जसमाज्ञयैव चकार चाष्टोदरसत्त्विकित्साम् ॥१०९॥ ॥
इति श्रीमद्गुरुपादाञ्जचंचरीकचतुर्वैदिकाशीनाथकृतायां चि-
कित्साक्रमकल्पवल्यां मष्टोदरचिकित्सापरागगाधिकस्तब-
कः ॥३०॥ ॥ ॥ नत्वा श्रीगुरुतातं शोधगदस्य
॥ कुर्वे विशदचिकित्साधोरतरस्य ॥१॥ तत्र तावत्तन्निदानं ॥
शब्दं याभक्तमदृक्शतनोः क्षारतीक्ष्णाम्लकोष्णान्याकुर्वुर्वा-
दधिगुरुमूदाभक्षणादामरोधात् ॥ मत्स्यक्षीरादखिलवि-
षवत्पिष्टभोज्यप्रसंगाच्छोथपायोर्गदजरुधिरः स्यात्तिरोधा-
दिशब्दह्या ॥२॥ अव्यायाप्रादपि च वपुषो निर्बलस्यातिघाता-
न्मर्मस्थानेष्विच्छति विनिता स्तूतिमिथ्योपचारात् ॥ शाकाहा-
रादपि च बहुधा वायुरेव प्रदुष्टो रक्तपित्तकफमपितथा दुष-
यित्वा शिरस्ताः ॥३॥ नीत्वारुध्वा बहिरपि गतिस्तैस्तु कुर्यात्
गादावुत्सेधं सहतमथ च मांसाश्रयोत्यप्रकुर्याच्छोथत्वरमास-
जमथ तथा सर्वदेहे कषिद्वा रूपपूर्वं तदनुविबुधैर्वैद्यलोकैर्वि-
लोक्यम् ॥४॥ इति निदानं ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥ ॥ तस्य

र्वरूपं दधुः शिराणामायामरूपं किल गौरवं स्यात् ॥ कार्या
 क्षमत्वं चलितां तशंकरुग्लानिपूर्वं भिषजो वदन्ति ॥ ५॥ ॥
 अथ रूपम् ॥ ॥ स गौरवोत्सेधशिराततत्त्वविवर्णनास्युःश्च
 सलोमहर्षैः ॥ शोथस्य लिङ्गेऽप्यनवस्थितत्त्वमूष्मात्मा कत्वं जग
 दुःपुराणाः ॥ ६॥ ॥ अथोपशमः ॥ ॥ विदाहीनि चाम्ना
 न्यथोवापदूनि मृदोभक्षणं मद्यपानं दिवा च ॥ त्यजेत्तच्च भ्रम
 न्नप्रकामघतानि तथा तैलदुग्धान्यथोवागुरूणि ॥ ७॥ प्र
 तीकारः ॥ हरीतकी निशामृताग्निदेवदारु विश्वकैः पुनर्नवा
 सभार्जिका सुदारु रात्रिमास्त्रिकैः ॥ कषायमास्यपाणिपाद
 जावरं हरेदुतं विरोत्थितं कृतं तथा निपीतमेव शोधकम् ॥ ८
 ॥ अन्यः ॥ पुनर्नवादारुमहौषधीभिर्देतीतृवृक्षूषणव-
 न्निर्भिवा ॥ सिद्धग्वी दुग्धमले निपीतं शोथानुरारोग्यकरं प्र-
 दिष्टम् ॥ ९॥ अन्यः ॥ सेकोर्कवर्षाभवभूमिनिंबकाथेन
 शोथं विनिहन्ति सद्यः ॥ स्रस्वोष्णमूत्रैश्च गवां विशोषान्निंब
 शूतैः शोषहरश्च सेकः ॥ १०॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ पुनर्न-
 वादारुमहौषधानां सिद्धार्थशिग्रोरपि चाम्लपिष्टः ॥ स्रस्वो-
 षणालेपो विरुदेहशोथविनाशनायाशुभिषक्प्रदिष्टः ॥ ११॥
 गुडाद्रकं गुडौषधं गुडाभयां गुडैः कणाम् पलपलपृथक् पृथ-
 क् सकर्षणं चिद्बद्धितम् ॥ भजेन्नरश्च शोथकाशपीनसाशसा-
 तथा गलग्नहारुचिज्वरघ्नवेदयोगमीरितम् ॥ १२॥ आसका-
 सप्रतिश्यायजीर्णज्वरविनाशनम् ॥ वेदयोगसमारव्यानामे-
 कं मासाद्धितं भजेत् ॥ १३॥ महौषधं चापि गुडेन तुल्यं पुनर्नवा

याश्चरसानुपानैः ॥ अभ्यस्तमाश्वे बनिहन्ति शोथं च दंघना-
नामिव चंडवायुः ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ सगुडनागरमागाधिकार
जोष्यसितमाश्वचशोथगदापहम् ॥ अथ तथा मशिवाश्च ग-
दापहे बहुलबस्निगदोषविशोधनम् ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ गुड-
पलत्रयसंमितमार्दकं त्रिपलया कृणया पलसंमितं ॥ सतिल-
लोहविशाचसमन्वितं सकलशोथहरं च रजोसितम् ॥ १६ ॥
अन्यः ॥ सदेव दालीकटुतुंबिनीभिः संस्वेदनं काजिकसंस्तु-
ताभिः ॥ शोथापहं केवलदेव दालीसतुंबिनीस्वेदनमाहुरन्ये
॥ १७ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्रादौ वातशोथः ॥ ॥ शो-
थो भवेच्च यदि चंचलता तनोस्त्वक् पारुष्यमत्र मरुणत्वमथो-
ऽसितत्वम् ॥ आसृतिर्हर्षयुतसर्वरुजो निमित्तं शाम्यत्यलं च
दिवसे परिवृद्धिमेति ॥ १८ ॥ वाताच्च प्रोन्नमति पीडित एव तत्र-
शुठीरुबुकशिवक्कजटाशूतच ॥ पौनर्नवं परिहरेच्च निपीतमे-
व पाने शनेषु च पुनः पुनरेव सेवेत् ॥ १९ ॥ प्रतीकारः ॥ पिबेन्नि-
चक्षुर्णमथो विशेषादेरंडतैलेन च वायुजाते ॥ शोथे च बंधेऽस्ति-
लदेहजाते मासार्द्धमात्रं प्रवदन्ति वैद्यः ॥ २० ॥ ॥ अथ पित्तजः
॥ ॥ मृदुर्गन्धयुक्तोऽसितः पीतगन्धस्थामज्वरस्वेदतृष्णाम-
दाहः ॥ विसं तप्यते स्पर्शने नेत्ररोगो भृशं दाहपाकान्वितः पि-
तशोथः ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥ क्षीराशीत्रिफलात्रिद्वत्सुधा-
लताकथितपित्तभवे च शोथरोगे ॥ यो मूत्रेण तथा फलत्रिकं च
वात्रिफलारिष्टपटोलदार्विकाभिः २२ कथं गुग्गुलुनाथवाकृतं
च वैभ्रितयनित्यमिदं च सेवेच्च ॥ तृष्णादाहयुते त्वथोक्तफोत्थ-

जैरुजिशोधेचचिकित्सितयथैव ॥ २१ ॥ योगत्रयम् ॥ ॥

अथकफशोथः ॥ ॥ शोथोगुरुस्थिरतमोपिचपांडुरश्वनि-

द्राप्रसेकवमिवहिकृशत्वयुक्तः ॥ श्लेष्माभवोनिशिबलीप्रश-

मोस्यकृच्छ्रान्मेदाहलीत्रयगतोननमेदपीडः ॥ २४ ॥ प्रती-

कारः ॥ वृद्धीतृ वृद्धिश्चशिवाभृतानांस्फुरद्गुशम्याकपुरान्वि-

तानाम् ॥ कफस्तथैषाक्वथितंयथावागोमूत्रयुक्तंकफशोथ-

हारी ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ अयोरजोव्योषादृक्लषायःफलत्र-

योत्यैःकटुरोहिणीभिः ॥ पीतंकफोत्थंचनिहतितद्दहरीवकी-

गोपयसाचशोथम् ॥ २६ ॥ योगद्वयम् ॥ ॥ अथवातपित्त-

जः ॥ ॥ दवधुतोदयुतश्चसुदुश्चलश्चपथुगंधयुतोभवतीह-

चेत् ॥ अपिसदागतिपित्तभवस्तथाशममुपैतिचंचंडरुजा-

मलम् ॥ २७ ॥ अपिविलेपनतोयकुलथिकाजलजगद्वरपेनु-

जमूत्रकैः ॥ बहुलसेचनतोपिपुनःपुनश्चपथुनाशनयोगयु-

गंतिदम् ॥ २८ ॥ जीर्णपिण्याकसिकतारुण्यामाशिगुवचल-

लैः ॥ प्रलेपश्चपथुंहन्याहृतपित्तभवंमुहुः ॥ २९ ॥ ॥ अथ

पित्तकफजः ॥ ॥ स्निग्धत्वगौरवमहादवधुर्वैश्वशोथश्च

पित्तकफजःखलुतत्रसेवेत् ॥ तुल्योषणं चश्चिजदारजस्तुत-

सांबुजानित्यमलप्रभाते ॥ ३० ॥ स्तुकक्षीरभाविक्तकणावसवि-

शतिर्वीचाराण्यथोशमशतांश्चपथुर्विशोषात् ॥ पथ्यातथैवच

गवामपिमूत्रकैश्चनाशं ब्रजेचक्रमशस्तिहयोगयुगम् ॥ ३१

॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ ॥ सर्वात्मकःसर्वविमिश्रलस-

णःशोथोभवेत्तत्रभिषक्प्रकुर्यात् ॥ श्यामाजगच्चित्रकंदका

रीनिशाकणानागकणाघनानाम् ॥ ३१ ॥ प्रोक्ताकणामूलसु
 दार्विकाणां चूर्णैस्सखोष्णांबुनिपीतमाशु ॥ हन्यान्निदोषश्चपयु
 विशेषाकल्कस्तु भूनिचमहौषधाम्याम् ॥ ३२ ॥ युग्मं ॥ रसा
 र्द्रजनागरसाधितचपयः शिलायुग्ममलनिपीतम् ॥ काथेननि
 त्यन्निफलोद्भवेन शोथं त्रिदोषप्रभवं निहन्ति ॥ ३३ ॥ ॥ अथा
 भिघातजः ॥ ॥ लेपो हरिद्रास्वटिकाभवो वा कुचं दनस्याप्य
 थवापलोडोः ॥ शोथं तथा घातं भवेन्निहन्ति चूंद्धनानामिव वायु
 वेगः ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ गोधूमचूर्णैश्च निशापटुभ्यामाघातशो
 थं विनिहन्ति सद्यः ॥ प्रस्वेदनाद्वैद्यनृपावदंति संपाच्यनीरेण
 घनीकृतं च ॥ ३५ ॥ ॥ अथ शस्त्रघातजः ॥ ॥ शस्त्राघात
 जशोथं यामैकेन मदिराहरति च नित्यं संकेतमेन ॥ ३६ ॥ बिल्व
 स्यपंचांगरसं कबोक्षं शस्त्राभिघातश्च पथोपि बेदा ॥ सिंचे
 च्चेतेनैव च शोषणेन तेनैव युक्तं च तथा मनुष्यः ॥ ३७ ॥ ॥ अ
 थ क्षतशोथः ॥ ॥ करंजपंचांगुलतृश्चिकावां काथेन सोष्णो
 न च सेचयेच्च ॥ क्षतप्रभूतेश्च पथौ च भानुमालीजगादप्रथितः
 सुवैद्यः ॥ ३८ ॥ सक्चलोक्षताद्रिषु सर्षपात्वापेष्थलेपयेत् ॥
 क्षतजेषु च तथा शोथे प्रतदनिभिषग्वराः ॥ ३९ ॥ ॥ अथ
 हिमजः ॥ ॥ दशमूलरसादकैस्तथाप्यथ चार्द्रस्वरसंचप्र
 स्थकम् ॥ गुडमेकतुलां च पाचयेन्नियतं चापि पुनर्न वाघनैः ॥
 ४० ॥ अमृतास्तरदारुपत्रकैश्च्युतिभिस्सूक्ष्मपाकल्कलैः पृथक्
 ॥ अपि कर्षमितैश्च योजितैर्यदिसिद्धं तु पुनर्न वादिकम् ॥ ४१
 ॥ मधुनः कुडवेन सयुतहिमजशोथमलगुडं तथा ॥ उपसंहर-

ते शितेतु वैश्वसनं कासमरोचकं तथा ॥ ४२ ॥ जठरानलवर्द्धनं
 बलजनयं स्यात्तनोस्तपुष्टिदम् ॥ ॥ इति पुनर्नवादिगु
 डावलेहः ॥ अन्यः ॥ पुनर्नवाजराजगत्कशानुदारवस्त्रिभिः
 रसोयवागुसंभवः पर्यासिवा तथा ध्रुवम् ॥ द्विपंचमूलसिद्ध-
 यूषमन्त्रशोथनाशनं निषेवयेद्दिशेषतोयवैद्यभूपवर्णितम् ॥
 ४३ ॥ अथाग्निजः ॥ प्रघर्षयेद्भूलवणंच भूमौ पात्रान्तरैः
 स्यस्फुरवोष्णमाशु ॥ लिपेच्च शोथेऽग्निभयेतथैव कुपारिकांता
 तुवरीनिशादयाम् ॥ ४४ ॥ ॥ अथ भस्मात्तजः ॥ ॥ भस्मा
 तजं शोथमलं निहंति कृष्णाचमृत्कृष्णातिलैः प्रपिष्टा ॥ कृष्णा
 तिलावामहिंषीभवेन हेयंगर्वायेन पयः प्रलेपात् ॥ ४५ ॥ यो
 गद्वयम् ॥ घनजललेपनमथवासर्जरसेन ॥ धूपनमन्त्रविशे-
 षाद्वैद्यमतेन ॥ ४६ ॥ ॥ अथ कफिकच्छुजः ॥ ॥ बिभी
 तकास्थिलेपनाच्च दाहशोथनाशनम् ॥ कफित्थपत्रयष्टिकाकु-
 चंदनस्य कच्छुजम् ॥ ४७ ॥ व्रणां स्तथाविलेपनाद्भुतं तु वैद्य-
 वर्णितम् ॥ विनाशयेत्स शोथकांश्च योगयुग्मयुग्मकम् ॥ ४८
 ॥ अन्यः ॥ रास्नामूषककर्णिकानि बृहतीनि बार्कसूत्रानि
 र्वेष्ट्वा त्रिवैफलजंतुशत्रुमगधाशिगुत्वचाशोथिषु ॥ पिष्ट्वा
 पयसा सुवर्चलयुतं शंठया सकंपिष्टकैः शस्तं वै विषकाकमा-
 चिकसमंचोदतर्तनित्यशः ॥ ४९ ॥ ॥ अथ विषजः ॥ ॥
 दंष्ट्रादंतनरवावघातजनितः प्रायो विषः प्राणिनां दंशान्मूत्र-
 पुरीषवस्त्रमलवच्छीशं भुक्ठाभ्यात् ॥ तद्द्विषवत्सुखा-
 युविषवद्दोगाशानादीर्घतः शोथोसो विषजो मिषमिगदितो

वेशाभगेमैयुनात् ॥ ५० ॥ विषजश्च मृदुश्च लोवलं बिसप-
 दिहाप्यथ दाहरुग्युतो वै ॥ प्रथमं परिधावने न घेनोः परित-
 तेन जलेन नाशयेत्तम् ॥ ५१ ॥ ततो च चातिक्तकजीरशंठीध-
 तूरमूलैर्विषमुष्टिपिष्टैः ॥ लेपः कुरवोष्णो हरतात्मजो वा
 शोथोपहारी कटुतैलमिश्र ॥ ५२ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः
 ॥ विषजशोथहरोप्यथ निर्विषा प्रभवलेप अलं च विषायुतः
 ॥ अथ तथानवनीतयुतारुणा बहुलमल्लिजयोगजशोथहा
 ॥ ५३ ॥ अन्यः ॥ शालादलरसलेपश्चूर्णयुतो हि ॥ श्वपथु
 मरुत्करजातग्रसतिमतो हि ॥ ५४ ॥ ॥ अथ शोथोपद्रवाः
 ॥ ॥ छर्दिः प्रसेको रुचिर्बर्षतो दाः श्वासश्च दौर्बल्यकृशानु-
 मांछाः ॥ ज्वरस्तथा शोथगदस्य सर्वे त्र्युपद्रवादिक्रप्रमिता भ-
 वन्ति ॥ ५५ ॥ ॥ अथ साध्यलक्षणम् ॥ ॥ श्वासः पिपा-
 सा वमिकार्ययुक्तशोथेतथान्नारुचिसंज्वरादयः ॥ तं शोथिनं
 संयमनीं प्रंगतुं पाथेयमुक्ते हरिनामधेयम् ॥ ५६ ॥ योमध्य
 देहेश्वपथुः सकृद्वोयो सर्वदेहां गतस्त्वसाध्यः ॥ अर्धगंगो
 रिष्टकरश्च यो वाप्यूर्ध्वे विसर्पत्यथ वानराणाम् ॥ ५७ ॥ ऊर्ध्वो
 गगोयस्तनरस्य याव्यस्त्रियो मुरवाच्चेदधरांगगामी ॥ तयो-
 र्द्वयोर्बस्तिगतः प्रकुर्यात्प्रास्थानिकं श्रीयमदरीनाय ॥ ५८ ॥
 ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ शिराविविक्तत्वसमस्तगात्रस्फ-
 पाटवं नो विवृतिः क्वचिच्च ॥ निपीडितेशोथनिवृत्तिरत्र रव्या
 ताभिषग्भिर्नितरां च शास्त्रे ॥ ५९ ॥ श्रीमन्नातपदारविंदयुगु-
 लध्यानैकतानात्मना काशीनाथभित्तवरेण रचिता यासौ चि

कित्सापरा ॥ रव्याता वैक्रमकल्पवलि विशदा तस्यांचशोथोचि
तं मायुर्वेदनिवेदितं तु फलितं सर्वौषधीनां कुलम् ॥ ६० ॥

इति श्रीमद्गुरुपादाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथ कृतायां चि
कित्साक्रमकल्पवल्यां शोथरोगप्रतीकारकथकस्तबकः ॥ त्रिं
शतिः ३० ॥ ॥ अथ रुद्धिधिकारः ॥ ॥ नत्वा तातं गु

रुंसम्यगायुर्वेदं विलोक्य च ॥ रुद्धिरोगप्रतीकारं काशीनाथः
करोम्यहम् ॥ १ ॥ तावद्बृद्धिनिदानम् ॥ कुद्धो नूर्ध्वगतिः

करोति च तथा यः शूलशोथावपि वायुः सोन्तचरः प्रपीड्य ध
मनीः प्रायः प्रकुर्यात्कचित् ॥ अंगस्यैव च रुद्धिमाश्रुतदा

वत्पूर्वरूपं त्विदं तोदः शोथयुतोपसंहतिरथो रूपं परं लब्धे
॥ २ ॥ अथोपशमः ॥ गोधूमकोरदूषाद्यमन्वातास्त्र

नाशनम् ॥ सराद्युन्मत्तताकारि यस्य स्थितं तस्माच्चरेत् ॥ ३ ॥
अथाशनमार्गानि षेवणं च गुर्वन्नं भोज्यं च तथापवेसम् ॥ वे

गावघातं रवतु पृष्ठयानं व्यायाममन्त्रैर्वचनोव्यवायम् ॥ ४ ॥
प्रतीकारः ॥ विशालाजटासंभवचूर्णमाशुसगंधर्वतैलं

गविदुग्धयुक्तम् ॥ निपीतं च सप्ताहमात्रं क्रमेण निहत्येव वृ
द्धिं मुष्कादिजाताम् ॥ ५ ॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ भाङ्गी

जयाद्यवजलेन विप्रेष्य लेपात्सद्यः कुरंडमुपहन्ति च गंडमाला
म् ॥ शंबूकमध्यधृतमातपसंस्थितं च लेपात्कुरंडहरमाशु

च सैधवेन ॥ ६ ॥ योगहृयम् ॥ अन्ये लेपः ॥ धृताभ्य
क्तताम्रस्य पात्रविशेषात्तथासैधवाक्तं तु घर्मप्रतप्तम् ॥ विघृ

ष्याथवातं मूलं सप्तचैव दिनान्याशु लिप्तं कुरंडं च वेन ॥ ७ ॥ पुन

वापुनर्मोसमात्रान्बृहिसमायातिव्रघ्नः कथंचित्कदापि ॥
द्विवारा भ्रमेवप्रलिपेच्चसमादिनात्यंतरंतत्परित्यज्यभूयः ॥
८॥ युग्मम् ॥ अन्यः ॥ सलज्जालमूलाचगृध्रस्यविष्टाप्र
लेपाच्चमांसेनहन्यात्कुरंडम् ॥ तथारुष्णगोपालिकाभासले
पाद्भुतंयानिनाशंचवृद्धिर्विशेषात् ॥ ९॥ योगद्वयम् ॥
अथपानयोगः ॥ ॥ त्रिनिष्ककंदारुनिशाभवंचच्छूर्णसंगोमू
त्रमल्पिवेद्यः ॥ चिरोत्थितस्तस्य कुरंडरोगः सद्योविनश्यति क
रांभिषजोवदन्ति ॥ १०॥ अन्यः ॥ कर्षेकेनिलतैलमार्द्रकरसं
संमिश्रचैकंपलेप्रातः प्रपिबेत्कुरंडमसकृन्नाशं व्रजेत्तस्यवा
॥ सूतगंधकताम्रकांस्यसहितेरंगसलोहंभूततालुतुथवराट
संयुतमलसंपेष्य सर्वंपुनः ॥ ११॥ कर्चूरंकदुक्तत्रयं त्रिफलया
चव्यविडंगंकणाम् पांचालीजटयाचपंचलवर्णां गीर्वाणकाष्ठत्र्यु
दिम् ॥ अष्टांष्ट हपुषत्वचंचजरदंदारुसमंपेषयेत्काथेनैवशि
वाभवेनबहुशः कृत्वैवटेकावदिम् ॥ १२॥ एकाथोवरिकांचसी
तपयसाप्रातर्गिल नित्यशस्तस्यांशुप्रलयं प्रयाति सहसारो
गोडंवृद्धिः परः ॥ नित्यंपथ्यतरस्य व्रघ्नहरणीरव्याताचडीनाम
तः श्रीमद्वैद्यमहींद्रशस्त्ररचिता व्रघ्नद्विपैसिंहिनीम् ॥ १३॥
विशेषकम् ॥ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातकुरंडम् ॥ ॥
अहेतुरुग्वातभवंकुरंडंस्निग्धपिबेत्तत्रविरेचनद्राक् ॥ सक्षीर
मेरुद्वजतैलमेकंसगोजलगुगुलुनाजदेव ॥ १४॥ ॥ अथ
पित्तकुरंडम् ॥ ॥ पित्तेनदाहोष्णयुतंविषकम्बुदुराभं तृणाच
दनाभ्याम् ॥ सपह्वाब्राह्मीमधुकैः पयोभिः सनीलमूलप्रभव

प्रलेपः ॥ १५ ॥ प्रतीकारः ॥ न्यग्रोधकोदुंबरपीतनानांप्लु
 क्षस्यचाश्वत्थतरोस्तचश्च ॥ घृतेनकल्कस्यचलेपनंवातत्का
 यनीरेणानिषेचनंच ॥ १६ ॥ ॥ अथकफकुरंडम् ॥ ॥ सी
 तोगुरुस्निग्धतरश्चकंडूकाठिएयधुक्तोल्परुजः कफेन ॥ फल
 त्रयाणांसकदुत्रयाणांसक्षारपट्टकृत्कषायपानम् ॥ १७ ॥ कु
 र्याद्द्विचासर्षपलेपनंवा शिंशुत्वचः सर्षपजंतथैव ॥ कफप्रभूत
 स्यकुरंडकस्यनाशायसर्वेप्रवदतिवैद्याः ॥ १८ ॥ ॥ अथर
 क्तकुरंडम् ॥ ॥ स्फोटैश्चकृष्णोस्तुसस्त्रावृतोयः सपित्तलिं
 गोरुधिरप्रभूतः ॥ सशर्करंक्षौद्रयुतंतुत्तत्रविरेचनंवैद्यवरः
 प्रकुर्यात् ॥ १९ ॥ सीतोपचारंचजलालयामिः सद्यः प्रकुर्याद्दु
 धिरस्यमोक्षम् ॥ एतैरुपायैर्यदिनेतिशांतिंविभेदयेत्कर्णशि
 रार्द्धवामाम् ॥ २० ॥ सव्यापसव्येतुविलोमवेधंकुर्याद्द्वयोर्व
 क्षणयोर्द्वयोश्च ॥ कर्णस्यनाड्योश्चक्रमेणतत्रविलेपनंपित्त
 कुरंडकोक्तम् ॥ २१ ॥ ॥ अथमेदःकुरंडम् ॥ ॥ मेदःकु
 रंडोकफवच्चतालफलोपमस्तत्रभिषक्प्रकुर्यात् ॥ विलेपनंय
 त्सरसादिकेतद्विलोममंगुष्ठशिरांदहेद्वा ॥ २२ ॥ ॥ अथ
 मूत्रकुरंडम् ॥ ॥ मूत्रस्यसधारणतस्तुमूत्रकुरंडकः सी
 पिचगच्छतस्तु ॥ अद्भिर्दृतीवक्षभितोमृदुश्चसमूत्रकृच्छ्र
 श्चसरुकुचकोशे ॥ २३ ॥ प्रतीकारः ॥ विरेचनद्रव्यचयैः
 समूत्रैःसंवेद्यसंवेद्यचपट्टवस्त्रैः ॥ ततश्चवैसीबनिषार्श्व
 तोघोविध्यैश्चव्रीहीमुखशरश्चकेन ॥ २४ ॥ ॥ अथांत्रवृद्धिः
 ॥ ॥ वातप्रकोपकरभोजनतोन्नरस्यसीतांबुनिकचिदपिपूव

तोवगाह्नात् ॥ भाराध्ववाहविषमां गविवर्तनेभ्यः क्षुद्रां व्रजं
 त्ववयवत्थमितश्चवायुः ॥ २५ ॥ संक्षोभणीर्द्दिगुणितंस्वनि
 वेशितस्तनीत्वाप्यधः प्रकुरुते यदि वक्ष्णस्य ॥ संधिस्थग्रंथि
 निभशोथमुपेक्ष्यमाणो मुष्कप्रवृद्धिमरुजंसरुजंतथैव ॥
 २६ ॥ आध्मानशूलो भवतश्चतत्रसंपीड्यमानंस्वनवत्प्रयाति
 ॥ प्रध्मापयंचेति पुनश्च मुच्यमानो यथा पूर्वमुपैति चृद्धिम् ॥ -
 २७ ॥ प्रतीकारः ॥ एरंडतैलं सपिबेहूलाभिः सिद्धैः पयोभि
 र्बहुधा च चृद्धौ ॥ रास्नाऽमृतैरंडबलात्रिकंठयस्थान्नुवासां कु-
 लकांघ्रिभूपैः ॥ २८ ॥ कृतं कषायं रुबुतैलमिश्रमाध्मानशूलो
 पचितं निहंति ॥ अत्र प्रवृद्धिर्बहुधानिपीतं प्रातस्तथासायम
 लंतरेण ॥ २९ ॥ ॥ अथ व्रध्नः ॥ अभिष्यंदिगुर्वम्लसंसेव-
 नाद्वैयदासंभितो वक्ष्णस्थश्च दोषः ॥ तदा ग्रंथिवच्छोथमेद
 ज्वरेण सशूलंगं सादतु व्रध्नं वदति ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥ क
 ल्कोभयायाश्चरुबूकतैलभृष्टः कणासैधवमिश्रितश्च ॥ भुक्तः
 प्रभाते विनिहंति व्रध्नवायुर्यथामेघचयं न भस्थम् ॥ ३१ ॥ प्र
 लेपः ॥ जीरकुष्ठहृषुषादलपिष्टं कांजिकेन बहुधा परिलिप्तम्
 ॥ वध्नमाशुविमिहंति विशेषालेपमत्र वरवैद्यगणोक्तम् ॥ ३२ ॥
 ॥ अथोपद्रवाः ॥ दाहंगंसादज्वरमेहकंडूशूलानिसारा
 त्थविपाकताच ॥ स्फोटित्युदावर्तगदस्तथैव चृद्धेरिहोपद्रव
 संघउक्तः ॥ ३३ ॥ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥ स्यादत्र
 चृद्धिः खलु मुष्कयोश्च वायोश्च वै संचयतो नरस्य ॥ संस्थिरयो
 र्वातसमाकृतिश्च साऽसाध्यचृद्धिः कथिता ह्यवैद्यैः ॥ ३४ ॥

॥ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ ॥ शेषशस्तरणोनीरेसर्वोपद्रवचर्जि-
तम् ॥ पीडितेष्विनपीडास्याद्रतचन्द्रेश्चलक्षणम् ॥ ३५ ॥ ॥
कृताचिकित्साक्रमकल्पवल्लीश्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया ॥
श्रीकाशिनाथेनगतस्यतस्यालुद्धेश्चिकित्सास्तवकः समाप्तिम्
॥ ३६ ॥ ॥ इतिवृद्धिचिकित्सास्तविकः एकवशः ॥ ३७ ॥
॥ ॥ अथगलगण्डः ॥ ॥ नवेन्दुमौलिगिरिजेशमुग्रगुरुस्व-
तातंचप्रणम्यसम्यक् ॥ विलोक्यवैद्यागममाप्तवाक्यात्कुर्वचि-
कितांगलगण्डकानाम् ॥ १ ॥ तत्रवन्निदानम् ॥ दुष्टोयदावा-
तकफौगलस्थौमेदोंतरस्थौगलगण्डरोगम् ॥ विशेषतः संकु-
तेस्वलिंगमालंबमानंगलदेशतोऽधः ॥ २ ॥ अस्यपूर्वरूपम्
॥ आयम्यकंठस्थशिराः समस्तावायुः कफेनानुगतः सपीडाः
॥ आनामपूर्वतुगलस्य कुर्याद्विविध्यतिद्वांगलगण्डरोगे ॥ ३ ॥ ॥
अथरूपम् ॥ ह्रस्वोल्घुर्वीयदिकंठदेशेमुष्णवशीयः प्रति-
लंबतेयः ॥ तमादिशानि प्रथितपुराणाः श्रीकृष्णताद्यागलग-
ण्डरोगम् ॥ ४ ॥ अथोपशमः ॥ यवमुद्रपटोलकानिरुद्धं
शनवैद्यमहीपवर्णितम् ॥ वमनंरुधिरश्रुतितथावागलगण्डेप्र-
थमतुकारयेद्धिः ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ सिद्धार्थशिगुशणाबी-
जजवातसीनातक्राम्लपिष्ठमपि मूलकबीजयुक्तम् ॥ आलेप-
नंचमलगण्डमथोपिकंठमालांजपेच्चचिरजामपिग्रथिमुग्राम् ॥
६ ॥ अन्यः ॥ रक्षोघ्नतैलेनचवारिकुंभीभस्मावलेपाद्वलगण्ड-
रोगः ॥ श्वेतापराद्याजितमूलहृदयपानादिनंदस्यत्यथवापितद-
त् ॥ ७ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ तिकालाबुफलांतराल

उषितं नीरं पिबेत् पस्थमुक् ॥ दत्त्वा वा गलगंडके बहुतरान्याशु
 प्रच्छन्नतान्यलम् ॥ पिष्ट्वा तत्र चलोपयेद् बहुतरंगोपालिकानां प्ले
 सघो वै गलगंडनाशनकरे योग इयं सर्वदा ॥ ८ ॥ पटुनीरकुंभ्याः
 कणाचूर्णयुक्तप्रभाते प्रसक्तं च गंडापहारी ॥ ९ ॥ अन्यः ॥
 ताम्रताप्यविमलाशिववीर्यच्यूषणो भवस्करवीष्णविलेपा
 त् ॥ सैधवेन च गवीजलपिष्टाद्देहग्रंथिशमनं त्रिदिनाच्च ॥ १० ॥
 विषमुष्टिजगच्छिवावटीमधुना कर्षमितास्करवस्थिता ॥ अ
 पिसप्तदिनानि गंडरोगं शमयत्यत्र न चित्रमस्ति किंचित् ॥ ११ ॥
 अन्यः ॥ चराहपुच्छाग्रमलं प्रदग्धसिद्धार्थतैलेन समं प्रसे
 पम् ॥ चिरस्य गंडस्य गलादिकस्य सद्यः प्रणाशाय वदंति वै
 द्याः ॥ १२ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ तत्र तावद्वातजः ॥ प्रसंजः
 नात्कृष्णशिखावबद्धस्यावोरुणास्तोदयुतः कठोरः ॥ यदृच्छ्या
 पाकमुपैतिकाले चिरालवृद्धौ न चिरालपाकी ॥ १३ ॥ गलमालालो
 गलगंडकापचिभ्यो यदि मांसाक्षयतो ल्यमांसदेहः ॥ स्फुरतः स्त्री
 पुचकठतालुशोषं लभते तो बहुधास्त्रियं न गच्छेत् ॥ १४ ॥ समी
 रजातं गलगंडरोगं समीरणधौषधियोगविद्वान् ॥ प्रस्वेद्यकु
 र्याद्विजयं च तस्य नो चेच्चिकित्सा मपरं ब्रवीमि ॥ १५ ॥ त्रिङ्गोत्रा
 सस्नासु स्फुरतरुजबक्षारपटुभिर्जबैस्तृत्तिका लोवीः कटुक
 वरतैलचविपचेत् ॥ प्रभुक्ततद्व्यहरति मितरां गंडमसकृत्तथान
 स्य तस्य प्रबलं गलगंडं विजयते ॥ १६ ॥ अन्यः ॥ कर्करुक
 स्य जरस्य रसं विडेन सिंधुदेवेन पटुना किल नस्य योगात् ॥ स
 यो निहंति गलगंडं रुजंति वातोद्भूतं समस्तं भिषजस्तु बद्धं नि

नित्यम् ॥ १७ ॥ ॥ अथकफजः ॥ ॥ स्थिरः शक्त्स्वर्णोति
 कंडूति युक्तो गुरुः सीतयुक्तो महान्वाकफोत्थः ॥ चिराद्बुद्धिमा-
 न्नाः चिरात्पाकमेतिकदाचिद्भवेन्मंदपीडश्च गंडः ॥ १८ ॥ भवे
 तेन माधुर्यमास्येतथैव च तोत्तालुकं ठप्रलेपः कफेन ॥ द्विपाश
 श्रुतिर्ब्रह्ममूलेन लेप्या ततस्तंदुलानां च नीरे प्रपिष्टा ॥ १९ ॥ ॥
 अथशरश्चकर्मः ॥ ॥ जिह्वायाखलु पार्श्वतो धरा शिराः प्रो-
 क्ता च दिक् समिताः स्नासां मूलशिरे च मे च क त मे छिं द्या च दंतै-
 शनैः ॥ तद्दहावडिशेन गृह्य मतिमान् दर्भस्य केन ध्रुवम् रक्ते-
 चापि सूते गुडार्द्रकमलं दद्याद्दूणे वैद्यराट् ॥ २० ॥ अनभिषे-
 दि भोज्यानि कौलत्थं यूषमेव च ॥ देयान्यस्मै त्वसाध्यस्य कफ-
 गंडस्य शांतये ॥ २१ ॥ ॥ अथ मेदोजः ॥ ॥ मेदोद्रवः
 स्निग्धमृदुश्च पांडुरनिष्ठगंधोरुज एव त इत् ॥ अलाद्रवत्संवि-
 देहसुख्यवृद्धिस्तथाभ्यासहितः कदाचित् ॥ २२ ॥ स्निग्धास्यता
 तत्र भवेच्च तस्य शब्दं प्रकुर्याच्च गलेन नित्यम् ॥ कर्णद्वयात्तस्य व-
 हित्सुसंधावभ्यासमध्यस्थितरामजाड्यः ॥ तौ ओपरिष्ठाद्विष-
 गत्र छिंद्यां मेदोद्रवे वै गलगंडरोगे ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ महिषी-
 जलमिश्रितं घटेन स्थितमेवात्र विमुष्यं लोहकीटम् ॥ अपि मास-
 दिनानि वन्निग्नं च मधुना लेह्यमलगलादिगंडे ॥ २४ ॥ ॥ अथ
 कंडूमात्रा ॥ ॥ धात्रीकर्कशुकोलप्रमितबहुभिः अपि गंडै-
 स्तु कक्षाग्रीवामन्यासकृत्स्नं स्यपि च यद्विददां लेप्यन्ता मेदसां
 अरव्यान्तासाकटमात्रा चिरतरसमयान्मंदपाकैरथान्या ॥ तद-
 त्सर्वेषां सर्वेषां प्रभवति ततपनि तरामेकतश्चापची स्यात् ॥ २५ ॥

॥ प्रतीकारः ॥ मासिकेणवरुणस्यजरायाः शठिकाशुतक
 षायमलयः ॥ नित्यमेवतुपिबेतवलुसोयं कंठकादिस्त्रज्जोपि
 विमुच्येत् ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ पलंवापलार्द्धं चंचांचनारैः पिबे
 तंदुलानांजलेनित्यमेव ॥ जयेत्कंठमालां प्रभातेमनुष्यो हिनशी
 रसांशी सदाशीरदेव ॥ २० ॥ अन्यः ॥ त्रिफलापलसार्द्धकं
 समंजलभूषां स्यमक्षकंतथा ॥ त्रिषुगंधिमिहत्रिकंठके परि-
 पेद्याखिलचूर्णसंमितम् ॥ २१ ॥ पुरमाशुविमिश्रपिंडमैकं गु-
 ठिकाशाणमिताश्वतस्यकृत्वा ॥ परिभुज्यचमुंडिनीकषायैर्गु-
 मालांगलगंडकापचीम् ॥ २२ ॥ ब्रह्मगुल्मभगंदरास्त्रवातान्
 स्वरिस्थं ॥ ऐकषायपानकैर्वा ॥ अपिहंतिशिवाकषायपीनाच्च
 हुप्रंथीनुपकुष्ठकुष्ठरोगान् ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ चक्रमर्दकजटा
 भवकल्कैर्भृंगराजजलेनसमेतैः ॥ तैलमाशुकटुतुलिविपक्वका
 मिनीशिरविभूषणयुक्तम् ॥ २४ ॥ तैलमेतदुपहंतिविशेषाद्बुड-
 रोगमपि निश्चयविलेपात् ॥ कृष्णालाभवजटाफलतैलनीरमांश
 युगुलेनविपक्वम् ॥ २५ ॥ नस्यमर्दनविधिद्वययोगात्पूर्ववच्चगुण-
 कारिविशिष्टम् ॥ योगयुग्ममुद्रितंवरवैद्यैः पद्यकत्रयवरेणममा
 पि ॥ २६ ॥ ॥ अथापची ॥ ॥ येनयः पूर्वविपाकमाप्ताः
 स्त्रवन्तिनेश्यन्यपरे भवन्ति ॥ तथातथातेचतथातथैवसैवापची-
 स्याद्बहुकालसंस्था ॥ २७ ॥ प्रतीकारः ॥ तैलचंदनरोहिणी
 समशुतपथ्यावचाभिर्द्रुतलाक्षाभिः सहितंचपीतमसकृत् सिद्धं
 जपेच्चापचीम् ॥ तद्दृश्यो षविडंगसैधवशुतकाक्षेननाकास्यवा
 नस्यापिनिहति तैलमसकृद्दुष्टासंछिद्रमपि ॥ २८ ॥ ॥ टि

ग्रंथिः॥ ॥ मांसं सरक्तं च तथैव मेदं शिराश्च संदूष्य प्रभंजना-
 य॥ वृजोन्नतं वै ग्रथितं विशेषाच्छोधं प्रकुर्वन्स्यथ ग्रंथिरेवः॥
 ३६॥ प्रतीकारः ॥ ससर्जिको मूलकसंभवश्चक्षारः स्रग्-
 रवस्य च चूर्णयुक्तः॥ प्रलेपनादंघ्रिमलं निहंति तथा बृद्धं चापि वि-
 निश्चयेन॥ ३७॥ ॥ अथ वातग्रंथिः॥ ॥ संभिदती वाश्च
 यमा विदार्य समाततस्तु द्यतिभिद्यते च॥ द्विधा कृतैः परिभिद्य-
 ते वसवा तजग्रंथिरुदारुतो सौ॥ ३८॥ प्रतीकारः ॥ हिंसा
 मृतारोहिणिकामभाङ्गीरयो नाककृष्णागरकृष्णागंधा॥ बि-
 ल्वान्विता तालदलेन हंति संपालितारवलुग्रंथिभिस्त्यात्॥ ३९
 दंती मूलकचित्रवल्कलगुडस्नुग्भातुदुग्धान्वितो भल्लातास्यि-
 समो विषश्च निभृते काशीशायुक्तो यदि॥ ग्रंथोलेपित एव वापि दि-
 चसैः कालेन हन्याच्छुलं रोगान्वांगलगंडकादिसकलान्कितत्र-
 चिचबुनः॥ ४०॥ ॥ अथोत्रशस्त्रकर्षः॥ ॥ पक्कविदार्यशु-
 निरस्य पूषं प्रक्षालयेच्छर्करिवद्रुतो यैः॥ तिलैस्तथैरुदलप्रपि-
 षैः संस्वेदयेत्सैधवचूर्णयुक्तैः॥ ४१॥ ॥ अथ पित्तग्रंथिः॥ ॥
 ददत्तमानेव च धूप्यतीह मापच्यते मज्जलतीवभूयः॥ रक्तश्चापि
 नोपि च पित्तग्रंथिर्भिन्नस्त्रवद्दुःखमपीव चास्त्र॥ ४२॥ प्रती-
 कारः॥ ॥ जलौकशः पित्तभवे प्रशस्ताक्षारोदकाभ्यां परिपेषया-
 नि॥ काकोलिकादंगतिशीतलाचपि वेत्तपायाणिसितास्त्रिता-
 नि॥ ४३॥ अन्यः॥ वीत्यंत समधुकजं बुकत्वगजलैश्च परि-
 पेषयेन्मुहुः॥ पित्तग्रंथिरामनाय विशुद्धं पूषं पक्कचिन्नस्य-
 विशेषात्॥ ४४॥ ॥ अथ कफग्रंथिः॥ ॥ विचूर्णोत्सुक-

शीतलश्वापिकंडूयुतश्चारमयद्दीपकालप्रपाकी ॥ अवेच्छुक्कु
 पूंप्युतंश्लेषावातौविशेषेणग्रंथिश्चिकित्सास्यतद्वत् ॥ ४५ ॥
 अश्वकर्म ॥ ॥ विदार्यपक्वचनिरस्यपूपंप्रपैचयेच्चायवनस्पती
 नाम् ॥ क्वाथैश्वतैलैर्मधुयष्टिकानांघृतैस्तथावामधुरैर्विपक्वैः ॥
 ४६ ॥ तृतेषु दोषेषु कपस्यग्रंथावंगुष्ठवेणूपलकैर्विदध्यात् ॥
 विप्लावनंतेषु विलेपयेच्च ॥ ४७ ॥ विट्कांक्रमारग्वधकाकणती
 काकादनीयस्सतपस्विमूलैः ॥ अलाबुभाङ्गीमदनैश्चकाली-
 पिशैर्दुतंचान्नविलेपनानि ॥ ४८ ॥ ॥ अथमेदोग्रंथिः ॥ ॥
 स्निग्धमहानीरुजएवकंडूयुक्तः शरीरस्यचवृद्धिहारी ॥ मेदो
 त्यगाधेन्तुविभिद्यमानोमैदः स्रवत्येवतिलस्यमिश्रैः ॥ ४९ ॥
 नैदोत्यग्रंथितुतिलस्यकल्केरालिप्यसंछाद्यचपट्वस्त्रैः ॥ स
 च्छेदयेत्तमकुलोहशस्त्रैः सपादयित्वादखिरुमेवमैदः ॥ ५० ॥
 संदोत्यलोहान्निविशेषयोगैर्मर्मप्रभूतानपिचानुवेरुम् ॥ संलि
 ख्यपक्वांश्चयथोपदेशंक्षारेणचित्यंपरिमार्जयेच्च ॥ ५१ ॥ ॥
 अथशिरोग्रंथिः ॥ ॥ व्याघात्मादवलस्यवायुरपिवासंविश्य
 नाडीस्वलंसंपीड्याश्रुशिरः करोतिबहुधाचत्रोश्चग्रंथिस्ततः ॥
 सोऽसाध्योखिलवैद्यमूपभणितः प्रायः कफग्रंथिवत्प्रतिवाच्यं
 चचिकित्सितंचविधिवत्कुर्याद्विषकसर्वदा ॥ ५२ ॥ अथो
 पद्रवाः ॥ ॥ कोलः कंडूदाहविस्फोटपाकास्तोदोद्घातोः संस्र
 योस्वरुतिश्च ॥ भगस्तद्भुजायतेवाखरस्यग्रंथानुक्तादिह्नि
 तोपद्रवाश्च ॥ ५३ ॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥
 स्वसंतंचकृच्छ्रान्मृदुसर्वगात्रेनथावत्सरातीतमेवसर्वैद्यः ॥

॥ तथारोचकार्ते कृशांगंतु सद्यो विशेषेण भिन्नस्वरसंत्यजेच्च ॥
 ५४ ॥ पुनर्वापुनः पच्यमानं च पार्ष्वं महाशूलयुक्तं च कासज्वरा-
 र्त्तम् ॥ तथा छर्दिद्युक्तं च कंठस्य गंडं शिरौ त्वं च गंधिं विशेषाच्च-
 कृच्छ्रम् ॥ ५५ ॥ तथा पंचयथींश्च मर्माश्रितां वा गलस्थानं द-
 पो लस्थितान् मर्मजांश्च ॥ तथा वापि मन्या भवान्संधिजातांस्त-
 जे ह्येव भूपस्ततो दुश्चिकित्सां ॥ ५६ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥
 शोथाभावो वेदनाप्यभावसम्यग्ग्रासस्यापि कंठे गतिश्च ॥
 रव्याता वैद्यैः कंठगंडान् निवृत्तिः प्रायः कंठे लंबते यस्तु गंडः ॥ ५७
 ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया कृताचिकित्साक्रमकम्भवल्ली ॥
 श्रीकाशिनाथेन च तत्र कंठगंडे चिकित्सी स्तबकः समाप्तः ॥ ५८ ॥
 ॥ ॥ इति गलगंडचिकित्साफलितस्तबकः ॥ ३३ ॥ ॥
 कचिद्देहे दोषाः कचिदपि च मूर्च्छंति यदि ते त्रिकुर्पुः संदूष्य प्रथम-
 मसृजं मांसमखिलम् ॥ स्थिरवृत्तं दीर्घं बहुलतरगाढावुदगदं
 पलाशीयो नित्यं प्रभवति जनस्तस्य नियतम् ॥ १ ॥ ॥ अथ पू-
 र्वरूपम् ॥ ॥ प्रसेकोर्बुदेचापिशोथो भविष्यत्यथो वा प्रसेकः
 कुमोपि प्रकामम् ॥ भवेदस्य रूपं स्थिरं मंदपीडं महातं तदनत्योच्च-
 मांसं त्वगाधम् ॥ २ ॥ अथोपशमः ॥ सुर्वन्नपिष्टमन्नपिशि-
 तमपितथा शक्नोति हार्धिकारान् संत्यज्य प्रायशो यत्तत्फकारम-
 स्तिरुभोज्यमन्नतथान्नम् ॥ त्सुगंडीरैरेव्यथोवा लवणानि च पै-
 शिशिकैर्बुदानि संस्वेद्या शक्नोति प्रशमं वैराभूषोऽपि
 राह्य ॥ ३ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ क्षारो हरिद्रा प्रभवश्च मूलक्ष-
 रेण शंखस्य च चूर्णयुक्तः ॥ लेपोर्बुदानां च विनाशहेतु रूपोदकी

नारसमज्जनानि ॥४॥ चटस्य दुग्धेन च कुष्ठरोमावालिष्यमाना
 बुदके प्रकाशम् ॥ उपोदकीपत्रनिवेष्टनानि घ्नत्याशु चैवाबुदरोग
 संघान् ॥५॥ अन्यः ॥ बलिशिलाकृमिशत्रुमहौषधैर्ज्वज
 भस्मजचूर्णयुतैरलम् ॥ अथ तथा कृकलासजरक्तकैर्हरतिले-
 पितमाशु महाबुदम् ॥६॥ अन्यः ॥ शिग्रुमूलकभवरवलुबी
 जंरासोघसरसासृजवांश्च ॥ अश्वमारसहिता सहतकैः पे-
 ष्यचाबुदगदघ्न विलेपः ॥७॥ अन्यः ॥ पटोलजटापटुताम्र
 जशीशैरांयशपटुतलातर्बद्धा ॥ जवाग्रजमग्निजमुष्मुकमन्त्रा-
 ण्येकतमं रवलुतत्र भिषक् ॥ पुनः पुनरन्यतमं च विदध्या द्वावदसा
 बुपयातरुजाप्यनुद्दिज्जनेन तथा बुदनारायास्य प्रमत्तमनाः प्रय-
 तः ॥८॥ आस्फोटकवीरकजातिकानां पिष्टैश्च पत्रैस्तु कषायसि-
 द्दैः ॥ जलैश्च प्रक्षाल्य विडंगपाठाफलत्रयैर्गर्दभशाकसिद्धम् ॥
 ९॥ तैलं विसंधीतभिषग्निशेषादुपोदिकाकांजिकतक्रपिष्टैः ॥
 ततोपनाहं लवणेनैकैश्चिन्मर्मोपजाता बुदकोटिहृत्यैः ॥१०॥ ॥
 अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्र तावद्वाता बुदम् ॥ ॥ संभिदती वा
 अयमाशुतोदयुक्तं तं वस्तिरिव प्रकाशम् ॥ भाती च चायाम्यत
 एव वातजातं बुवेद्यो बुदकं विचक्षीत् ॥११॥ निदानदेशाकृति
 दोषदुष्यैर्यथ बुदानानयतो विशेषः ॥ अतो बुदान्येव भिषक् वि-
 कित्सं द्रुथ्युक्तयोगौषधिभिर्विनिद्रः ॥१२॥ प्रतीकारः ॥ एवी
 रुककारुकासीर्षमज्जापिया लुगता रिजबीजचूर्णैः ॥ पयोघृणा
 भ्यामुपनाहपीतवाता बुदं चाथ सखोष्णसिद्धैः ॥१३॥ ॥ अ-
 धापित्वा बुदम् ॥ ॥ रक्तोष्णपीतोपि च दाहयुक्तसास्त्रखरोधु

प्यातिपाकयुक्तः॥पित्तोद्भवश्चार्बुद एवतास्मिं ह्येपप्रयुंजीतभि-
 षक्यथातत्॥१४॥निघृष्यचोदुंबरशाकजातीदलेभृशंक्षौद्रयु-
 तैःप्रलिपेत्॥श्लक्ष्णीकृतैःसर्जरसंप्रियंगुयष्टीपमांगार्जुनलो-
 धमिश्रैः॥१५॥ ॥अथकफार्बुदम्॥ ॥शीतोविचूर्णाख्यरुजो-
 ददश्चपाषाणवस्त्रेषाजविद्रधिश्च॥शुक्लंघनपूपमलस्रवेद्योरक्तं
 विरक्तखलुतत्रकुर्यात्॥१६॥काकस्थनीलीशुकलांगलानांका-
 कादनीमूलकपौलविद्रिः॥पारावतस्यापिविशाजवाग्रक्षारेणके-
 पंकफजार्बुदेतु॥१७॥ युग्मम् ॥अथमेदोर्बुदम्॥ ॥
 स्निग्धोमहानुकंडुपुतोनिचृद्धदेहेविशेषादपिचर्हतेसः॥
 मेदस्त्रवेचमदरुजोर्बुदश्चमेदोद्भवःसंप्रथमतुवैद्यः॥१८॥सस्त्रे-
 दयित्वाचततोविदार्यसंशोधयेननिशयासलोध्रैः॥आणारधूमे-
 नपतंगकेनमनःशिलाक्षौद्रयुतैश्चलिपेत्॥१९॥ ॥अथरक्तो-
 र्बुदम्॥ ॥दोषादुष्टारुधिरनिचयंयाश्चसर्वासिराश्चताःसंको-
 च्यप्रथमरुधिरस्यार्बुदंपीडयित्वा॥सास्त्रमांसंबहुलपललस्या-
 कुरैर्युष्टमेवापाकंपिंडुंरुधिरमनिशंसंस्त्रवत्याश्चसंध्यम्॥२०॥
 रक्तस्योपद्रुतपांडुदेहःसंपीडितश्चार्बुदरोगयुक्तः॥यमानि-
 थिःसंचमनीयियाशुतस्मैविबोध्यहरिनामधेयम्॥२१॥ ॥
 अथमांसार्बुदम्॥ ॥अंगेषुमुष्ण्यादिभिरर्दितांगेकचित्प्रहा-
 रैर्यद्विदुष्टमांसम्॥शोथं वनेत्स्निग्धमन्यवर्णमत्स्वेदनाशप्र-
 सभस्थित्वा॥२२॥ अथोपद्रवाः ॥रक्तःस्त्रवःकीटपातश्च-
 तोदःपाकोहानिर्बैवलस्यस्यश्च॥शोथःपांडुःशुभुशस्त्रज्वराधा-
 वैद्यारव्यातोपद्रवाश्चार्बुदानाम्॥२३॥ ॥अथासाध्यस्य

णाम् ॥ ॥ असाध्यमाहुः पलजा बुद्धंचस्त्रोतः स्रजा तं खलु मर्म
जंतु ॥ संप्रस्नुतंचापि भवेत्चात्यंजाते पुनर्जातमपाकमेति ॥ २४ ॥
कफाधिकत्वादथ मेदसोपि बाहुल्यतो हृद्भवकमाच्च ॥ तथैक्का
लं बहुला बुद्धानि जातानि ग्रामाचुनि सर्गतश्च ॥ २५ ॥ युग्मम् ॥
अथ कीरं दोषद्वयं विकित्सा ॥ ॥ मांसैः प्रगाढं परिमर्दितानि नि
ष्पावपिण्याककुलत्थकानि ॥ कल्की कृतान्याशुविलेपितानि
तान्याशुजग्धानि पतन्ति कीटाः ॥ २६ ॥ जग्धंच कीटैरवशिष्टमल्प
मग्निंच तत्राशुदधीतपश्चात् ॥ शेषाणि दोषाणि पुनर्भवानि कुर्यु
बुद्धान्याशुततो विशेषात् ॥ २७ ॥ तस्मादशेषाणिसमुद्धरेच्च यस्मा
द्विनष्टानि न संभवन्ति ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ निःपीडिते चाबु
दकप्रदेशे रुजस्य शोथस्य निवर्तनंचैत् ॥ अन्यत्र देहेन समंच तत्र शो
षो नुलेपादिषु तं निवृत्तौ ॥ २८ ॥ ॥ श्रीतानपादाब्जसमाज्ञया प्रा
कृतां विकित्साक्रमकल्पवह्नी ॥ श्रीकाशिनाथेन गतस्य तस्यां रुजो
बुद्धस्य स्तबकश्चिकित्सा ॥ २९ ॥ ॥ इत्यबुद्धश्चिकित्सास्तव
कः ॥ ३३ ॥ ॥ अथ स्त्रीपदनिदानम् ॥ ॥ ये वै
पुराणोदकसंग्रयुक्ता देशाश्च सर्वर्तुषु शीतलाश्च ॥ तेष्वेव नित्यं प्र
भवन्ति पुंसो प्रायस्तथा स्त्रीपदकानि यानि ॥ १ ॥ ॥ अथ पूर्वरू
पम् ॥ ॥ ऊर्वादिपादावधिगौरवं चेत्तौ दस्तथा स्त्रीपदपूर्वरूपे
॥ रूपं ज्वरो वक्ष्णयो र्भृशार्तिशोथो भवेत्पादगतक्रमेण ॥ २ ॥
तत्स्त्रीपदवैकरकर्णनेत्रशिश्नोष्ठनासास्त्रापि केपि वैद्यः ॥ बद्धं
तितत्रोपशयं ब्रवीमि यवाः पुराणास्तथ शालयश्च मुद्गरस्तथा कू
र्मपत्रिणांच ॥ ३ ॥ मांसानिवस्तूकपुनर्नवानां शाकानि यद्यत्

खलुवातहारि ॥ विरेचनछर्दनलघनानिरक्तस्य बामोक्षविधिं
 प्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ ॥ इति पूर्वसंस्कारोपशयः ॥ ॥ अथ प्र-
 तीकारः ॥ ॥ प्रायस्तथाश्लेषादहरेः प्रयोगैरुग्रैर्भिषक् संविद-
 धीतपूर्वम् ॥ निर्गुण्डिकोन्मत्तपुनर्नवानां सिद्धार्थशिषु प्रयुतः प्र-
 लेपः ॥ ५ ॥ ॥ अथान्योभक्ष्ययोगः ॥ ॥ कृष्णाकर्षचित्रकंच
 द्विकर्षदंत्यास्तद्वहैपलं विंशतिश्च ॥ तद्वह्योक्तं सन्निवानां गुडस्य
 प्रोक्तं वैद्यैर्युग्ममानं तु लायाः ॥ ६ ॥ कृतानासां मोदकमाक्षिकेण
 भुक्तः सद्यः श्लीपदं हंत्य यत्नात् ॥ लेपस्तद्वहैगुडूचीविडंगशंठी
 तिकागोजलैर्देवकाष्ठैः ॥ ७ ॥ ॥ युग्मेन योगहयम् ॥ ॥ अ-
 न्यः ॥ ॥ लेपः सिद्धार्थशंठीजगदमरतरू पेष्पधेनोः पयोभिर्यु-
 क्तः सोभाजनेन प्रशमयति भृशं श्लीपदं सद्य एव ॥ तद्वत्सिद्धार्थ-
 वृश्चीभव अपितृथानागरैः कांजिकेन लेपः सद्यो विनयति तं
 श्लीपदं शान्तिमेव ॥ ८ ॥ योगहयम् ॥ अन्यः ॥ ॥ स्थूलानि-
 पन्नाणि च सलायाः कल्की कृतान्याशक्ततमनीरैः ॥ संसृज्य
 पूर्वैलवणेन भुक्त्वा रोगं दूतं श्लीपदं निहन्त्यात् ॥ ९ ॥ अन्यः ॥
 शाखोटत्वाद्ये गौपयसादि ॥ पीते श्लीपदनाशो भवति तथा हि ॥
 १० ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रेण च रजनीनित्यमवेदि ॥ श्लीपददं दु-
 ष्णान् हरति पिवेदि ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ वर्षाभूत्रिफलाकणाभ-
 मयोर्चूर्णतथा माक्षिकैरेरंडस्य च तैलसाधितशिवाचूर्णं च गोमू-
 त्रकैः ॥ लीढं भुक्तमिहैव सप्तदिवसैर्हन्ति दूतं श्लीपदं दुष्टं च बहु-
 धानिरोत्थमसकृद्योयत्र संनिष्ठते ॥ १२ ॥ ॥ अयं सप्तमोऽस्ति
 ब्रतावज्ञातजम् ॥ ॥ कृष्णारूक्षं स्फुरितमपि चातीव पीडयति

हृत्वातोद्भूतं भवति नितरां स्त्रीपदं तत्र वैद्यः ॥ स्नेहस्वेदोपनहनवि-
धिं प्राविधायाथ गुल्फादूर्ध्वं वेदां सुलभितं तमेतत्र विध्येच्छिरांच
॥१३॥ अथ प्रतीकारः ॥ ॥ वातस्त्रीपदमाशु वैद्यधरणीपाल
स्तुवाचस्तिभिर्मोसंचैव गवांजलैरनुदिनं वातारितैलस्य वा ॥ पा
नैर्वाभिरुतस्य चूर्णसहितं श्वेत्वाग्निना मुदहेदत्र प्राप्तचिकित्स्ते
न सहसा योगत्रयैर्केन वा ॥१४॥ अन्यः ॥ पुराणकासमर्दजां
शिफागवांजलैर्भृशं कृत्वा कृत्वा तां पिबेज्जनस्तु वातजस्य नाशि
नीम् ॥१५॥ ॥ अथ पिचस्त्रीपदम् ॥ ॥ पिचत्वात्पित्तं स्त्री
पदं दाहयुक्तं तद्वन्निवृत्तं सज्वरं तत्र वैद्यः ॥ गुल्फस्याधस्तच्छिरां-
साधुर्विध्येत्सिचिन्मातुर्बुद्धोक्तं क्रियांच ॥१६॥ अरुणामधुकं
च रास्नया समदृष्ट्वा कर्महिंस्त्रयाधुवम् ॥ परिपेथ्य तथारनाल
कैरनुलेपोऽग्निगदेचपिचजे ॥१७॥ ॥ अथ कफजम् ॥ ॥
स्निग्धपांडुतरंचगौरवयुतं स्लेष्मोद्भवं च स्थिरं प्रायं स्त्रीपदकत्र-
यं न च कफोद्रेकाद्भिन्ना जायते ॥ यस्मात्तेषु महत्त्वमेव कफत-
स्तद्वद्भवेद्वैरवम् ॥ पादांगुष्ठशिरांच तत्र च भिषग्विध्येच्च तीक्ष्णा
न्भजेत् ॥१८॥ क्वाथान्मासिकसंयुतानपि तथा कल्कशिवायाः
पिबेत् शोमूत्रेण न तोन्ययोगविधिना तस्यानुपानचरेत् ॥१९॥
॥ ॥ अथान्ये योगाः ॥ ॥ पिबेद्देवदारुतथावागुडची तथा
नागरेभद्रदारुलतथापि ॥ भजे स्त्रीपदानां प्रशांत्यैर्विशेषान्
कृतैर्लेस्तथा सार्वपैरेकमेव ॥२०॥ ॥ अथ सन्निपातजम् ॥
॥ ॥ वल्मीकवज्जातिमल्लं च कंटकैः संचीयमानं महदल्पकं च
यत् ॥ तदूर्जनीयं बहुधा त्रपंडितैश्चिकित्सितं तस्य यथाविधि

बुवे ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥ उन्मत्तबीजानिचरीततोयेर्नित्यैक
 चन्द्र्याप्रपिबेन्मनुष्यः ॥ वल्मीकसंज्ञाभिनिहन्तिसद्योयच्छीपदं
 हेयमपिभिदोषात् ॥ २२ ॥ अन्यः ॥ पिष्टंस्फुरणकंदंसहमधु
 नाहि ॥ सद्युतंश्लीपदमशितंहरतितथाहि ॥ २३ ॥ अथोपद्र
 वाः ॥ ॥ पदयोस्फुटनंज्वरोगपीडादवधुस्फोटपदप्रशून्यताम्ब
 ॥ अथकंपसकंदुरवंजताश्चप्रभवंत्यत्रचपंगुतादिदुष्टाः ॥ २४ ॥
 ॥ ॥ तत्रस्फुटनप्रतीकारः ॥ ॥ मदनसिक्थकसिंधुविलेप
 नान्भवद्यतेनचसप्तदिनादलम् ॥ स्फुटितपादयुगंकमलोपमंभ
 वतिनित्यमलं तुनृणांत्वरा ॥ २५ ॥ अथस्फोटे ॥ गुडगुगुलु
 सिंधुगौरिकामधुरालामदनैश्चमाक्षिकैः ॥ द्युतशिक्षकपेषि
 तैस्समंसदृणस्फोटहरंतुकोष्णकम् ॥ २६ ॥ इतिप्रलेपः ॥
 अथपददाहे ॥ ॥ निशाभागमेकंत्वथोवाकुचीनां हयंतद्विक
 र्षं द्युतक्षौद्रमुक्तम् ॥ तिलैर्वाकुचीतद्देवेनिकेचित् पदोर्दीहह
 तैर्प्रवादेच्चयुक्तम् ॥ २७ ॥ अथकंडूतौ ॥ प्रथमतोनवनी
 तविलेपि तंपदयुगंहयशत्रुदलस्यवै ॥ अपिविधूष्यपुनर्नरमूत्र
 कैरपिविधूतमकंडुमृज्जंभवेत् ॥ २८ ॥ अन्यः ॥ रसगंधकयोः
 समंस्तवर्णादिनमेकंपरिमर्द्यचित्रेनीरैः ॥ पदगुल्फसमाश्रितार्ति
 कंडूत्परितेहन्तिविलेपनेननित्यम् ॥ २९ ॥ ॥ अथासाध्यलक्ष
 णम् ॥ ॥ सकफस्यकफस्यकारकैरशनैर्वापिविद्वारकैस्तथा
 ॥ सकलैरपिचिह्नितंचनोत्पवतीत्यत्रचपामयान्वितम् ॥ ३० ॥
 सततंनचिकिसितव्य एवतमसाध्यंजगदुःपुराणवैद्या ॥ ॥
 अथनिवृत्तिः ॥ ॥ पदयोर्लघुतागतौतथागमनेशक्तिरलंकफ-

क्षयः ॥ ३१ ॥ तदपेयदितार्हिनिश्चितं विगतश्लेपदलक्षणं स्फुट
म् ॥ श्रीतातपादाञ्जेति ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणान्नचंच
रीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवस्त्रांश्लेपदवि
कित्सास्तबकः ॥ ३४ ॥ ॥ अथविद्रधिः ॥ ॥
परुषाध्युषितोष्णशक्कभक्ष्यैरथवालोहितदूषणैरपि ॥ अ-
शनैरुपबर्हणादिभिश्चतैः शयनेवक्तृतयानिवेशितैः ॥ १ ॥ बहि-
रतरमेवकुत्रचिद्वापलमेवोत्थमसृक्प्रदूषितम् ॥ परिगम्यचक्रं
डराकृतचक्रुरुतेवृत्तमथायतं क्वचित् ॥ २ ॥ सरुजं यदिशीयमे-
कदेशेवरवैद्यैर्भणितश्चविद्रधिः ॥ प्रभविष्यति तत्र चास्थिशोथः
प्रथमं स्फोटसमुद्भवः किल ॥ ३ ॥ विशेषकम् ॥ इति निदानं
पूर्वरूपे ॥ ॥ अथरूपम् ॥ ॥ चि० अपाकरूपः किल तत्र योज्या-
गोधूमशालीचणाकाः पुराणाः ॥ तथाकुलत्वापलमेकमेव मानूपव-
ज्यं किल दुग्धतैलैः ॥ ४ ॥ बोलं पिबेत्तुलवारिणैव मासंच कर्ष-
प्रमितं मतुष्यः ॥ प्रातर्ध्रुवं विद्रधिनाशनाय साप्ताद्यभक्ष्याणि च
वर्जयित्वा ॥ ५ ॥ ॥ अथकायः ॥ ॥ शिगूग्राः श्वत्थजः क्वाथो
हिगुसैंधवचर्चितः ॥ विद्रधिंचिरजं हन्ति प्रातर्नित्यं निषेवितः ॥ ६
सौभाजननिर्व्यूहो सिंधुयुतो हि ॥ विद्रधिहंत्यै पेयो हिगुयु-
तो हि ॥ ७ ॥ सहस्रवर्षसंभूतमिष्टविद्मरिचान्वितम् ॥ अर्ध-
मांसघृतैर्लीदं विद्रधिहंत्यसंशयम् ॥ ८ ॥ ॥ अथभूनिंबारि-
चूर्णम् ॥ ॥ पलार्धं भूनिंबे पलमितं निशादारुजनीहिमाना-
तस्यार्द्धजलद्वरकालोद्भवजटा ॥ पलैकादुस्पृशा पलमितं पला-
हर्त्रिः क्रदुका पलाहर्विश्वायाः पलममृतमर्द्धं समुचितम् ॥ ९ ॥

स्तवर्थाः कर्षेकं मुनिदलमद्योवत्सकमपि समंचूर्णीकृत्य द्विप-
 रिपुभूखस्यापि चरसः ॥ पुरेर्दर्वीतुल्यैः समशितमिदंचूर्णमसक्त-
 त्प्रपीतं वासायाः स्वरससहितं विद्रधिहरम् ॥ १० ॥ युग्मं ॥ इ-
 ति भूनिवादिचूर्णम् ॥ ॥ प्रियंगुरात्रिलोघ्रकट्फलानि धानकी-
 त्वचा समंतुलैः कम्बुतंच विद्रधिप्ररोपणम् ॥ ११ ॥ द्विपंचमूल-
 शिगुकैः फलत्रयैस्तृष्टयवैकुल्यकैश्चमूलकैः शृतंतथागणैः
 स्मृतम् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ नीरेशवत्कलकषायसमं पिबेद्यः का-
 सौससैधवशिलाजनुहिंगुभिश्च ॥ शिग्रोजराभवजलं मधुना
 पितृहत्सद्यो निहंतिरवतु विद्रधिमेवपीतम् ॥ १३ ॥ योगह-
 यम् ॥ अथ संप्रानिस्तत्रादौ वातविद्रधिः ॥ ॥ कृष्णोरुणौ
 वाविषमोभृशान्तिश्चोत्थितो वापि विचित्रपाकी ॥ यानोद्भवा वि-
 द्रधिरेव तत्र वातघ्नभूतौषधितैलहव्यैः ॥ १४ ॥ लिपेद्वसाभि-
 श्वस्तरुवोष्णयोगैः पेयंचरिद्रुलपुनर्नवानाम् ॥ श्रीदेवदारौ रभ-
 यापुराभ्यामेरुतैलेन च वातजाते ॥ १५ ॥ युग्मम् ॥ अथ पि-
 त्तजः ॥ ॥ औदुबराभोजरदाहयुक्ताभ्यामोरुणः क्षिप्रभवः
 प्रपाकी ॥ पिच्छोद्भवा विद्रधिरेव तत्र तृच्छिवा माक्षिकमाश-
 रवादेत् ॥ १६ ॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ तृष्टयकल्कयुक्तं फल-
 नां त्रयस्य ॥ कषायपिबेद्दिद्रधोपित्तजाते ॥ १७ ॥ अथ प्रले-
 पः ॥ ॥ घृतकल्कितपंचवत्कठैरथवागव्यघृतैः सह स्त्रया ॥
 अथ घृतनरैस्तथैव नवनीतैरपि लेपयेद्बुधम् ॥ १८ ॥ त्रयो-
 योगाः ॥ अथ कफजः ॥ ॥ शीतशरावप्रतिमानि पांडुलि-
 ङ्गोत्पपीडोपि विरोधितश्च ॥ चिरप्रपाकी कफविद्रधिश्च मासा

चिकित्स्यस्तनुपीतशब्दः॥१९॥ प्रतीकारः ॥ इष्टकाभिरथ-
वासिकताभिर्गोमयेनतुषयागविनीरैः॥पेषिताभिरुमेकत-
राभिःस्वेदयेच्चकफविद्रधिमाशु॥२०॥ ॥अथक्वाथः॥ ॥
वरुणभ्रिफलदशमूलशृतबहुपत्रसमं पुरमूत्रघृतम्॥ कफविद्र-
धिनाशकरविदितंवरवैद्यगणैरुदितं पिबतम्॥२१॥ ॥अथा-
मविद्रधिः॥ ॥ दोषाप्रवृत्तिस्वप्नाद्यायत्रसामंचतंवदेत्॥गो-
धूमजवमुद्गाभिर्घृतपिष्टैर्विलेपयेत्॥२२॥ प्रतीकारः ॥सवे-
सवारैःरुशराभिरामसमुद्रवविद्रधिमाशुवैद्यः॥ तथापयोभिः
किलपायसैर्वाविशेषतःस्वेद्यविरक्तयेच्च॥२३॥ ॥अथसन्नि-
पातजः॥ ॥ नानावर्णरुजाकरोतिविषमोऽस्यावश्वघंटालकः
पाकंघानितथैवयस्तुविषमःकालाच्चदोषत्रयैः॥संभूतंरवतु-
विद्रधिगदहूरैर्यौगैर्हुतं नाशयेन्नानादोषनिकायनाशनपरोबु-
द्धोभिषग्भूपतिः॥२४॥ ॥अद्यागंतुकः॥ ॥तैस्तैर्भावै-
रभिहततरेपथ्यहीनस्तत्वेद्वायुःसंस्थःक्षतजमसकृत्पित्तदू-
नंकरोति॥तृष्णादाहोज्वरअपित्ताजायतेगंतुकोसौरव्यातो-
वैविद्रधिगदंअथोपित्तवत्संचिकित्स्यः॥२५॥अथरक्तजः॥
रुष्णाःस्फोटैःसंयुतस्तीव्रदाहःश्यावस्तहृत्तीव्रपीडासमेतः
॥रक्तोद्भूतोविद्रधिःपित्तवद्वावैद्यःसद्यःसंचिकित्सेच्चतद्वत्
॥२६॥ ॥अथाभ्यंतरविद्रधिः॥ ॥असात्म्यगुर्वन्न-
विरुद्धशुष्कशाकाम्लभोज्यैश्चपथःसमंतात्॥दोषाविदा-
हीनिमलानिगत्वाचिराञ्चिताविद्रधिमंतरेव॥२७॥कुर्युश्चव-
ज्मीकनिभंगुद्देचवस्तेषुखेवापितथैवनाभौ॥कुक्षौतथावक्ष-

णयोश्च वृक्षयुग्मेपि ह्रीं प्रथिते च सत्ये ॥ २८ ॥ तद्व्याप्य यो को
 भिचतत्र तत्र बाह्यक्रमव्याधिविक्रिसितानि ॥ कुर्याच्च तत्स्थान
 नविशोष्यलिंगमत्र न्रुवेयेन विनिश्चयोऽस्य ॥ २९ ॥ गुदे वायुरोधस्तु
 वस्तौ च कृच्छ्रं भवेन्मूत्रतोनाभिजे चातिहिक्का ॥ भवेच्चैच कुक्षौ
 च सारोपवायुः प्रकुप्येच्च वैवंक्षणे चैतदानीम् ॥ ३० ॥ कटीपृष्ठ-
 योर्वैग्रहो विद्रधौ वानथा वृक्षयोः पार्श्वसंकोच उक्तः ॥ भवेत्सीहि
 चोच्छ्वासरोधो नरस्य प्रकाशं तु सर्वाङ्गकेदुर्ग्रहश्च ॥ ३१ ॥ तद्विप्रो
 स्थितः कासकारी च तद्द्वेत्स्कोभिजाते तु दुग्धं पिबेच्च ॥ भवे
 द्विद्रधौ नाभितश्चोर्ध्वजाते विकारस्तु तिश्चोर्ध्वतो धस्तु जाते ॥ अ
 धस्तास्त्रवेन्नाभिजोर्ध्वं तथा प्यधस्तान्त्रवेन्मार्गयुग्मैः सद्यः
 ॥ ३२ ॥ प्रतीकारः ॥ पाठामूलं तदुलंबु प्रपीतं मंतर्जातं वि-
 दधिं ह्रीं द्रयुक्तम् ॥ हंति प्रायो नान्यथा योगविद्विस्सर्वैरुक्तं का
 थमेतत्प्रसिद्धम् ॥ ३३ ॥ अन्यः ॥ सहिं गुकाशी सशिला-
 जतूनां ससैंधवानां च रजःसमेतम् ॥ शतं तु नीरैश्च जवल्कलानां
 मंतस्थितं विद्रधिमाशु हंति ॥ ३४ ॥ ॥ अथ विद्रधेरुपद्रवाः
 ॥ ॥ आध्यानं मूत्रकृच्छ्रं वसनमपि तथा तर्पहिक्का ज्वराद्याः
 श्वासः कासो विदहः प्रभवति सहसा पाकता चास्य जंतोः ॥ वैद्या
 रव्यान्ता भवन्ति प्रबलतरगदा विद्रधेर्विघ्नभूतास्ते सर्वैरेव यु-
 न्क्तौ भवति यदितद्रोषद्रुतो सावसाध्यः ॥ ३५ ॥ ॥ अथासा
 ध्यलक्षणम् ॥ ॥ अधः कृते विद्रधिरेव साध्यो भवेत्साध्यो
 र्ध्वं मुखं स्नुतश्च ॥ तन्नाभि वस्तुद्रवमेव हित्वा त्यन्येषु बाह्य-
 स्नुतिरप्यसाध्या ॥ ३६ ॥ ॥ यत्किं ह्रीं च लोभिजातो

न्यत्रविद्वधिः ॥ तत्रतत्राशुशस्त्रेणकुर्याद्वात्यस्तुतिबुधः ॥ ३७ ॥ सा
 ध्यानं बद्धमूत्रं बहुलतरुजं छर्दिहिकातृषातृषत्वातासम्याग्नि-
 षग्वाजयतिचनितरोपंचकंविद्वधीनाम् ॥ रवासाध्यंसन्निधीतप्र-
 भवमपितथाज्जामजं शोथयुक्तं त्याज्यरोगं विशोषादपिवराभिषजो
 संमतं सर्वतश्च ॥ ३८ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ अशोषस्तु ते शो-
 थहीने व्रणे च विसमर्द्धिते नीरुजत्वं भवेच्च ॥ अकंदत्वं मेघस्फुरं वि-
 दधेऽथ निवृत्तिस्तदा वैद्यधुर्य्यैः प्रदिष्टा ॥ ३९ ॥ श्रौतातपादाञ्ज-
 समाज्ञयेति ॥ तस्याग्नौ विद्वधिसच्चिकित्साफलान्विनोयंस्तबकः
 समानिम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीमदुरुचरणाञ्जमधुपचतुर्वैरि-
 काशीनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां विद्वधिचिकित्साफलि-
 तस्तबकः ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ अथ व्रणनिदानम् ॥ ॥
 ॥ ॥ दुष्टाबुभोजननिषेवणातीतिक्रोधात्साराशनादपितथानिय-
 शोतंच शोथात् ॥ रक्तस्य वापरि विदूषणं तीनराणो दुष्टव्रणाप्रभव-
 कारणमुक्तमाद्यैः ॥ १ ॥ ॥ अथ व्रणपूर्वरूपम् ॥ ॥ भवेदे-
 कदेशस्थितो यत्र शोथो व्रणानां भवेत्पूर्वरूपस्तत्र ॥ स शोथं सपी-
 डं भवेत्तत्र यत्तु तदुक्तं वैद्यैर्ब्रह्मणस्य स्वरूपम् ॥ २ ॥ ॥ अथोप-
 शयः ॥ ॥ नात्युष्णं च द्रवोत्तरं च बहुधा जीर्णं च शात्योदनं नो-
 ष्णं स्निग्धमथोत्रजांगलपलैर्वास्तूकजीवंतकैः ॥ वार्तिकैश्च प-
 रोरुमूलकभवे शशाकैश्च कारखेलुजैस्तद्वद्वाडिमजैर्निषेणाकभवे
 मुद्गरसैः सैधवैः ॥ ३ ॥ अन्यैर्मधुरादिभिर्व्रणाहरैर्भक्ष्यैश्च का-
 लोद्भवैः वैद्यवरः समंच व्रणिनेदद्याद्द्वणारोपणम् ॥ त्यक्त्वा मू-
 दधिशाकमम्लमथवासीस्वगुर्वन्नकमायासाच्चूपथुर्दिवश्च शय-

नंत्वाज्यंसदामैथुनम् ॥ ३४ ॥ युग्मम् ॥ दिवास्तापाद्भवेद्वा
 श्वपशुश्वायासतोभवेत् ॥ मैथुनाच्चव्रणीसयः सूर्यजस्यगृहेन-
 जेत् ॥ ३५ ॥ बंधनाद्गणशक्तिस्त्यान्मुदुलंचोपगच्छति ॥ रोहस्य
 पित्रणः सद्यस्तस्यात्पूर्वबंधयेत् ॥ ६ ॥ तद्यथा ॥ न्यग्रोध
 कादेर्मृदुभिश्चपत्रैराच्छाद्यपूर्वचव्रणप्रबध्नीत् ॥ निबंधनाद्
 ग्राविचूर्णितानि संपिञ्चितान्याशुव्रणानियानि ॥ ७ ॥ रोहंतिष्ठि
 न्नान्यपि सद्यैव स्नायुप्रवृत्तानि शिरोहृतानि ॥ अतोनिबध्नी
 नभिषग्व्रणप्राक् न्यग्रोधकादिर्व्रणहागणोप्रे ॥ ८ ॥ न्यग्रोधकोदु-
 बरपीतनानामश्वत्थजंबूद्वयवज्जुलानाम् ॥ कदंबकाश्वेतकति-
 दुकानां लोघ्रेन्दुनदीदुस्तबादराणाम् ॥ ९ ॥ पूक्षस्ययष्टीमधु-
 यष्टिकानां भस्मातब्रह्मद्रुस्तपलवानाम् ॥ न्यग्रोधकादेर्गण-
 षउक्तो व्रण्यस्तुदाहृद्भगोत्थरोगे ॥ १० ॥ ॥ अथव्रणाना-
 मवस्था ॥ ॥ मदीष्णातात्पत्यमथोन्नशोथेकाठिण्यमेवत्वनि-
 वर्णसाम्यम् ॥ रुजश्चमांघ्रवकुतत्रचेद्वा त्थामव्रणानामिहसा-
 त्ववस्था ॥ ११ ॥ रुशानुनेवप्रतिदत्त्यतेयक्षारेणयद्वत्सारिपच्यतेचे-
 त् ॥ पिपीलिकाभिर्बहुभिर्चथैवसंदश्यतेछिद्यतएवयद्वत् ॥ १२ ॥
 ॥ संभिद्यतेवेवतुशस्त्रपातैर्दंडेनवाताद्वधतएवतत्र ॥ प्रपीड्यते-
 वेवश्येनचांतः सूचीभिरत्रप्रतितुद्यतेव ॥ १३ ॥ शोषोपिचोषोगु-
 त्तिनेवतद्वत्प्रपीड्यतेवाशयनारनेषु ॥ नशांतिमायातिचचृम्बिके-
 त्रिदो यथाध्यातमलंचबस्तिः ॥ १४ ॥ ज्वरोरुचिस्तर्षालभवेयुः
 पापच्यमानव्रणलक्षणानि ॥ ॥ इतिव्रणपच्यमानावस्था ॥
 ॥ ॥ अथपक्वावस्था ॥ ॥ शोथेचभावोप्यथलोहितत्वरुज-

श्रृंशानिर्वलिसंभवश्च ॥ १५ ॥ अनुन्नतत्वरत्नलुनिम्नताचेत्तोदो-
 नुवेलन्नतथैवकङ्कः ॥ उपद्रवाणां प्रशमस्तत्रच भवेन्नतः प्रस्फुटनं-
 विशेषात् ॥ १६ ॥ वस्ताविवाम्बु प्रचर त्वमत्रशोथे गुलिस्पर्शनिपी-
 डनं द्राक् ॥ भवेद्भुक्षाव्रणपाकतायां सम्यग् मृदुत्वंगतपूयपीड-
 म् ॥ १७ ॥ ॥ अथ व्रणादोषनिरूपणम् ॥ ॥ क्षते व्यथा वा
 तृक्ता प्रपाको भवेत्तथापि तृक्तः कफेन ॥ पूयोद्गमो वै त्रय एव दो-
 षापचनिकाले व्रणमेव सर्वे ॥ १८ ॥ गंभीरपाकत्वमसृक् प्रयाति शो-
 थकफोत्थे त्वचि शीतता च ॥ त्वचः सवर्णं त्रिरुजो व्यता च स्पर्शे हि मनु-
 स्यत्वमलं व्रणोपि ॥ १९ ॥ त्रैणं गृहं प्राप्य यथा कृशानुर्वति रितः सं-
 दहते समं तात् ॥ नथैव पूयोत्थ विनिःसृतश्चेत्पलशिरास्त्रायुचखा-
 दतेन ॥ २० ॥ आमं विदग्धं खलु यस्तु वेत्ति सम्यग्विषक् सन्व वैद्यभू-
 यः ॥ यश्चाममज्ञाय लिनन्ति मूढो त्यपेक्षते पक्वमलं तथासः ॥ २१ ॥
 ॥ अथ वानिकव्रणलक्षणम् ॥ ॥ स्नब्धस्तथातिकठि-
 नोति रुजस्तथा वासंतु द्यते व्रण अथ स्फुटते च वातात् ॥ श्यावोत्थ-
 पित्तजव्रणोज्वरदा ह मोहदुःखावदारणा विगंधविपूषयुक्तः ॥
 २२ ॥ ॥ अथ कफजः ॥ ॥ स्तिमितश्च गुरुश्चापि छिलश्चि-
 रपाकी सितमंदवेदनः ॥ कफजश्च व्रणोत्थ कार्दकः प्रथिती वै-
 द्यवरैरुदीरितः ॥ २३ ॥ ॥ तत्र नावदामव्रणचिकित्सा ॥ ॥
 लेपश्च सेकश्च तथैव वैद्यैः कार्यस्तथा विपूवनंस्तुतिश्च ॥ रक्तस्य च
 त्वारिचिकित्सितानि त्थाम व्रणानां प्रथितानि वक्ष्ये ॥ २४ ॥ ॥ त-
 त्रतावलेपः ॥ ॥ सुवर्णपत्रमूलकैः प्रपेषितैः ससैधवैः कृतोष्णा-
 लेप एष वै व्रणोत्थ दुष्टशोथहा ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ मानुलुगस्त

रदारुचित्रकाहिंसृकाग्निमायितेनपाचिताः॥ रास्सयौषधियुता
 श्वपेषितालेपितास्त्वनिलशोथनाशनाः॥ २३ ॥ ॥ अथपि-
 त्तशोथे ॥ ॥ दूर्वयामधुकचंदननीरैःपेषितैश्चनलमूलसमे-
 नैः॥ लेपएवव्रणपित्तजशोथनाशनायकथितोप्यतिशीतः॥ २७
 ॥ ॥ अथकफशोथे ॥ ॥ लेपोश्वगंधाप्रभवोजशृंग्यामंजि-
 श्टिकायाःसरलस्यतद्दत् ॥ एकैकएतेषुकफोत्थशोथव्रणापहारी
 प्रथितोविशेषात् ॥ २८ ॥ ॥ इतिवत्वारोलेपाः॥ ॥ अन्यः॥
 न्यग्रोधकोदुंबरवेतसानांपृक्षस्यचाश्वत्यतरुद्रवानाम् ॥ सूव-
 ल्कलानांसंघतःप्रलेपोत्थागंतुकानांव्रणिनांचशीथे ॥ २९ ॥ रक्त-
 व्रणभवशोथेलेपितएव ॥ तत्क्षणमेवनिकामंहरति तमेव ॥ ३० ॥
 ननिशिलेपनदानविधिःस्मृतोनपतितोपिपुनःपरदीयते ॥ अपिच
 पर्पुषितंनविलेपयेद्बहुलशुष्कमलंनचधारयेत् ॥ ३१ ॥ निशितमः
 पिहितेषुचरोमजेष्वखिलगर्तमुखेषुबुच्चसंस्थितः ॥ अथतद्योष्णच-
 योनिशिलेपनाद्भजतिदूरतरंनिशिलेपयेत् ॥ ३२ ॥ स्निग्धः शीतप-
 योन्वितोनिगदितः कोष्ठाः प्रलेपोनिशि शोथेपित्तभवेभिषड्विगदि-
 तस्तद्वत्कफोत्थेषुवम् ॥ सक्षारोप्यथधेनुमूत्रसहितः प्रायः कवोष्णो
 निशि रागाद्यैश्चपथींचवैद्यधरणीपालैः प्रलेपोदितः ॥ ३३ ॥ ॥
 अथसेकः ॥ ॥ यथावंसंसेचनतोतिचंडबन्दिप्रशान्तिभजति
 प्रकामम् ॥ तथैवदोषाग्निरपिप्रचंडसेकात्प्रशाम्यत्यचिरेणनित्य-
 म् ॥ ३४ ॥ स्क्तावसेचनमलंप्रथमंप्रकुप्यच्छोथेमहत्पित्रणे रुजि-
 वातजाते ॥ वातघ्नयोगंशृतनीरकैश्चसिंचेन्नासप्रभूतजरसैश्च
 नैरथोष्णैः ॥ ३५ ॥ वातव्रणभवशोथंकांजिक्रमेव ॥ सेकाद्हरतिनि-

तातंतत्क्षणमेव ॥ ३५ ॥ पित्तरक्तजनि तेष्वभिघातसंभवे पित्त-
 थान्नशोथे ॥ शीतलैश्च मधुदुग्धघृतैर्द्वागिक्ष्मीरजकरैरपिसिं-
 चेत् ॥ ३६ ॥ अशीतैश्च मूलादिभिर्मूत्रवर्गैः कफघ्नौषधीनां कषायै-
 स्तथोष्णैः ॥ प्रसिंचेत् कफोत्थे च शोथे विशेषात् त्रिभिषक् क्षीरवर्गा-
 ण्मुभिश्च प्रकामम् ॥ ३७ ॥ ॥ अथ विष्णुवनम् ॥ ॥ पूर्वैश्चाभ्यज्य-
 वेणुप्रभवनलिकाडिद्विनिर्यातधूमैर्यत्र प्रायोभिषद्विद्यतं स्वेदयि-
 त्वाशनैर्वै ॥ गृण्हीयाच्च तलेन वापि बहुधा चां गुष्ठकेन ध्रुवं तद्विष्णु-
 वनमेव वै दधरणीपालोदितं तु व्रणो ॥ ३८ ॥ अथ रक्तमोक्षणम् ॥
 वेदनोपशमनाय शांतये पाकताजनि तदोषसंहते ॥ सद्य एव जनि-
 ते व्रणशोथे रक्तमोक्षणमलंबं हुयत्वात् ॥ ३९ ॥ रक्तमूलं वेदना-
 याश्च तच्चेनास्ति प्रायोरुक्नुतस्तत्र जंतोः ॥ तस्मात्स्निग्धस्यापि जं-
 तोः शिराभिस्तुंबीश्वंगीवाजलौकाभिरित्यम् ॥ ४० ॥ दोषस्थाना-
 द्रक्तमोक्षं प्रकुर्यान्नीरस्थाभिर्जाड्यवैवर्ण्ययुक्तात् ॥ श्यावात्पीडा-
 संयुताच्चाथ ग्रंथे स्तुंब्याः प्रायः श्लेष्मदोषप्रशांत्यै ॥ ४१ ॥ वानोद्भू-
 ता दोषदेशाच्च श्वंग्यापि चोद्भूता नीरगे हाभिरेव ॥ नाडीवक्रात्
 सन्निपातस्य दोषात् क्रुद्धात्प्रायो रक्तमोक्षं प्रकुर्यात् ॥ ४२ ॥ रजो-
 यदादारुणता च शोथे जाड्यं भवेत्तत्र त्रिभिषक् प्रकुर्यात् ॥ संस्वेद-
 नं वामयुते च शोथे विदग्धशोथे पित्तलेपनानि ॥ ४३ ॥ अलं प्रशाम्ये-
 दविदग्धशोथो विदग्धशोथो पित्तपाकमेति ॥ स्वेदार्थमुक्तौषधि-
 र्गोअग्रे संवक्ष्यते शोथविनाशनाथ ॥ ४४ ॥ दिङ्मूलवातारिजटा-
 फलोत्थबीजानि सोभांजनसैधवानि ॥ सवाजिर्गंधौषधिशाल-
 बीजकुठेरमूलानि कुलित्पकानि ॥ ४५ ॥ कार्पासबीजानि तिला-

यवाश्वप्रसारिणीगंधपरातसीच ॥ ससिंदुवारः कणायामिति
 श्वपुनर्नवासर्षपवादराणि ॥ ४६ ॥ एतायथालाभमलनथाल
 रसैश्चपिष्टावणशोधमुधम् ॥ वातोद्वेस्वेदनतानराणांसद्योवि
 निघ्नांतिनाचित्रमन्त्र ॥ ४७ ॥ कृष्णाहिभस्मकटुतैलविलेपनेनगं
 दः प्रशान्तिमाधिरच्छतिपाकमेति ॥ सद्यस्तथास्फुटजमाशक्तव-
 णः प्रयातिधत्तूरमूलपरिपेषितहिंगुलेपात् ॥ ४८ ॥ योगहृयम्
 अन्यः ॥ पुनर्नचासर्षपदाकृशंटीशिगुप्रलेपोम्बरसः प्रपिष्टः
 सरबोष्णएवप्रथितोविशेषात्शोधंनिहन्त्यासवलुसर्वजातम् ॥
 ४९ ॥ ॥ अथपाचनम् ॥ ॥ नशांतिमायातिविलेपनेननान्यै
 रुपायैरपियस्तुशोथः ॥ तत्पाचनार्थंवरयोगमंग्रेप्रवक्ष्यतेवैद्य
 मतेनसम्यक् ॥ ५० ॥ शणस्यशिग्रोरपि मूलकस्यबीजानिसि-
 द्धार्थेतिळातसीनाम् ॥ सकृपवमुष्णकिलसक्तुजातमालेपनं
 शोथविपाचनाय ॥ ५१ ॥ ॥ अथपच्यमानव्रणविकित्सा ॥
 पुरोभेदनपीडनशोधनंचतथारोपणंवासवर्णंप्रकुर्यात् ॥ बुधःपाकमा
 नेव्रणोपचनित्यंक्रमात्संप्रवक्ष्येखिलानत्रयुक्त्या ॥ ५२ ॥ तत्रता
 वदेदनम् ॥ द्विधाभेदनंशस्त्रमार्गेणचैकं द्वितीयंतथाप्योषधीनां
 प्रयोगात् ॥ शिरासंधिमर्माणि संत्यज्यपूयस्थलात्पूयशोधनं कुर्या
 त्कदापि ॥ ५३ ॥ तावदोषधिभेदनम् ॥ चिरविष्वक्कृशानुचि-
 त्रैर्हृयमारोणकपोतकं कजम् ॥ अपिगृध्रजमेवविदुसदापरि
 लिप्तं व्रणभेदनं त्वरा ॥ ५४ ॥ संधर्षदंततुणजस्यनीरैर्बिंदुप्रमा
 णं व्रणशोधमध्ये ॥ धूतोपरिष्ठात्सुधयाचसर्त्रीविलेपनादाशुव्र
 णमिनन्ति ॥ ५५ ॥ बालस्यवृद्धस्यसर्षीतकस्यतथाबलायाश्चसुप्त

मैजस्य ॥ व्रणस्य वाक्षारणमौषधीनां योगैः प्रकुर्याद्विषगप्रमत्तः
 ५६ ॥ ॥ अथ पीडनम् ॥ ॥ तावद्द्रव्यान्तस्थित एव पूयो याव-
 न्नवैद्यः परिपीडयेत्तम् ॥ तस्मान्निपीडया शूनिरस्य पूयं मुखं परि-
 त्यज्य विलेपयेत्तम् ॥ ५७ ॥ यगोमाचूर्णानि पुनरपि पुनः पाच्यम
 सकृत्सलेपश्च क्लृप्तं व्रणमलक्ष्णैस्तद्बहुधा ॥ नरदस्पशो विद्वान्सततम्
 पिसंत्यज्य नियमादिशुद्ध्यर्थं निबच्छदशतजलेनापि बहुधा ॥
 ५८ ॥ अस्यानुवादः ॥ ॥ जवगोधूमजमाषजचूर्णमवेहि ॥
 पीडितव्रणपरिलेपाच्छोधनमेहि ॥ ५९ ॥ कुलकर्णिचदलाम्बुनि-
 षेचनैर्व्रणमलंवरवैद्यमणिः सदा ॥ परिविशोध्यततः खलुरोपणं
 मलमलेपनतैलविधिंचरेत् ॥ ६० ॥ वातिकंचदलमूलकषायैः स्त्री-
 रिणांचवरवल्कलतोर्यैः ॥ पित्तजंचकफजंचकषायैराजवृक्षज-
 स्तवल्कलजातैः ॥ ६१ ॥ अश्वत्थकोदुंबरवेतसानां पुष्पस्यतद्वट-
 वल्कलानां ॥ छाद्यैर्निषिंचेदुपदंशशोथविनाशनायान्यव्रणेषु त-
 द्दत् ॥ ६२ ॥ अन्यः ॥ जटासारिवाद्याः प्रकामव्रणानां भवेद्रोप-
 णीशोधिनीनिबकल्कम् ॥ तिलैर्मक्षिकैर्वा व्रणानांच तद्वटिलेपं
 चतच्छोधनरोपणं द्वादक ॥ ६३ ॥ त्रयोयोगाः ॥ जात्यादिनिंबा-
 दिघृतादितत्त्वैर्वर्त्यादिनानाविधिकृत्यनाभिः ॥ व्रणेषु सूक्ष्मान्य-
 तरेषु वैद्यः प्रकल्पयेच्छोधनरोपणानि ॥ ६४ ॥ ॥ अथ य-
 थालाभयोगाः ॥ ॥ लोद्याश्वगंधामधुयष्टिकाचसमंगया-
 कटुफलकमदायाः ॥ पुष्पाणि वैद्यैः कथिताश्च सर्वे विशोधनार्थं
 प्रतिरोपणाय ॥ ६५ ॥ सबाणपुंरवं मधुसंप्रलेपादुष्टव्रणानां ख-
 लुरोपणं स्यात् ॥ तथा जवानासघृतश्च कल्को विलेपनाद्वा व्रणरो-

पणद्राक् ॥ ६६ ॥ ॥ अथ सवर्णकरणम् ॥ ॥ मुचकुं-
 दलप्रलेपनात्कुशशांडिल्यजटाप्रलेपनात् ॥ ककुभस्यचक्रव-
 कात्सवासहलोघ्रेणचक्रदफलेनच ॥ ६७ ॥ ॥ इत्यनेकयोगाः
 ॥ ॥ परिलेपनतः सवर्णताम्रिणां सत्वरमेवजाग्रते ॥ कुक्कु-
 मानिमदाभवानिलोघ्रेः परिलिप्तानिप्रियंगुनापितइत् ॥ ६८
 ॥ ॥ अथसंप्राप्तिः ॥ ॥ तावद्रक्तव्रणः ॥ ॥ पक्षोत्थपक्षो-
 रुंधिरस्त्रवेद्योरक्तव्रणस्यादपिछिन्नसंधिः ॥ सर्वानिस्तरवलुये-
 व्रणास्तान्संसाधयेद्वाहिविधित्तवैद्यः ॥ ६९ ॥ चातातिभूतानस-
 स्नाम्न्रव्रणांस्त्वविधूपयेद्दूर्यजवाज्यसिक्थैः ॥ श्रीचेष्टदेगद्गुप्तै-
 र्भिषक्प्राक्पीडानिहत्यैचविशोधनार्थम् ॥ ७० ॥ एकद्वित्रिभवा-
 व्रणानिगदिताः पूर्वश्वतेष्वाश्वतत्तैलिंगमवेक्ष्यतस्मिन्निहतिं
 र्यात्तथातत्कमात् ॥ एकद्वित्रिविशेषभेषजगणैरुक्तैश्चयोगा-
 न्वयैर्व्यस्तेरैकतमेनयोगयुगुलैः संयोजितैर्वीष्टकम् ॥ ७१ ॥ अ-
 तिपूययुतोडतिपूयवाहीचिरकालग्रभवोपिकोररांतः ॥ अविश-
 द्दुपुतोविवर्णताभिः सहितोवातिरुजोन्विनोतिदुष्टम् ॥ ७२ ॥ बला-
 समंगासधुकोत्सलानां सधातकीचंदनदार्विकानां ॥ मेदातिता-
 भ्यांसघृतप्रलेपात्सद्योभवेद्दुष्टव्रणप्रशान्तिः ॥ ७३ ॥ सगुग्गुलुं
 यस्त्रिफलाकषायं पिबेन्नरः सप्तदिनावसाने ॥ दुष्टव्रणव्याधिवि-
 मुक्तिमस्यदेवोक्तयोगं प्रचदन्ति वैद्याः ॥ ७४ ॥ ॥ अथागतु-
 कच्रणाः ॥ ॥ नानाधारामुखमुरचतरीरस्त्रशस्त्रैस्तेकैर्नाना-
 स्थानप्रपतिततमैर्देहसंघौकचिच्च ॥ नानाकारानिखिलव-
 णकुलाश्लक्ष्म्यशुक्लश्लक्ष्म्यास्तेषां त्यचदिविधिविधिमलश्लक्ष्म्य

ओक्तमये ॥ ७५ ॥ सद्यस्ततर्बेधवरः सशूलनिषेचमेद्यष्टिकंयो
 ष्णाहव्यैः ॥ विशेषतो वामधुकेन युक्तैर्धृतैस्तथा माक्षिकसंयुते
 र्वा ॥ ७६ ॥ शीतांक्रियां क्षौद्रघृतान्वितां च सरक्तपित्तोष्णहरां प्र
 कुर्यात् ॥ सद्यस्तक्षीणविनिग्रहार्थे स्निग्धाः कषायामधुराः
 प्रलेपाः ॥ ७७ ॥ क्रुद्धे व्रणे झटिति जेमधुरादिलेपसेकैरधो धम
 पिशोधनमाहुरार्याः ॥ आभोजनंच वलयस्य निरीक्ष्य हस्तसंमो
 क्षणे विधिमलंच भिषक् प्रकुर्यात् ॥ ७८ ॥ ॥ अथ छिन्नव्रणः
 ॥ ॥ निर्यग्विनिच्छिन्नक्रजुव्रणो यश्चात्यायतो गात्रनिपात-
 नोपि ॥ छिन्नव्रणो सावपि वा प्रविद्धो भिन्नाधिकं योरुधिरं स्त्रवे-
 च्च ॥ ७९ ॥ रक्तक्षयात्तरुजः करोति वायुर्भृशं तत्प्रशमाय वै-
 द्याः ॥ स्नेहस्यपानैः परिषेचकैश्च बस्त्राश्रुतस्यैव जयेत्तमेव ॥ ८०
 ॥ अतिविनिर्गत रक्तजनः पिबेद्गुधिरमेव कटूष्णघृतैरलम् ॥ सम
 धुकंबुधुधापि च सारुणं रुधिरनिर्व्यह्यायुगदापहम् ॥ ८१ ॥ शी-
 ताः कषायामधुराश्च सर्वा क्रियाश्च सद्यो व्रणिने प्रयोज्याः ॥ रसै-
 रपामार्गजपत्रजातैः सेकः प्रवृत्तं रुधिरं रुणाद्भि ॥ ८२ ॥ ॥ अ-
 थभिन्नव्रणः ॥ ॥ कुंतेषु स्वङ्गाग्रविषाणशक्तिपाषाणकाष्ठा-
 दिभिराशयंस्तु ॥ हतस्त किंचित्स्त्रवते सभिन्नव्रणे भिषग्भूपग-
 रौर्निरुक्तः ॥ ८३ ॥ तस्य प्रतीकारः ॥ आमाशयस्यैरुधि-
 रेव मेच पक्वाशयस्थे च विरेचनानि ॥ वंशत्वगेरठयुताश्च दद्या-
 काथोरमभेदेन सहिगुसिंधुः ॥ ८४ ॥ पीतस्तु कोष्ठस्थमसृक् प्र-
 यत्नात्संस्त्रावयेत्तत्र न कापिशंका ॥ ॥ अथ कोष्ठभेदः ॥ ॥
 तस्मिंश्चभिन्नरुधिरप्रपूर्णे ज्वरोति दाहो भवति प्रकामम् ॥ ८५ ॥

लिंगाच्चपायोर्वदनाच्चतद्द्वुणाच्चरक्तबहुलंप्रयानि ॥ मूर्च्छा
 नृषाश्चासगदाभवंति लघाध्यानमन्त्रारुचिगात्रगंधिः ॥ ८६ ॥
 विण्मूत्रयोर्वतसमन्वयश्चस्वेदप्रसेकोऽक्षिविलोहितत्वम् ॥
 सलोद्गन्धत्वमलं मुखेचशूलं हृदि स्यादपि पार्श्वयोश्च ॥ ८७ ॥
 अस्य प्रतीकारः ॥ ॥ पादायुधं कृष्णातनुंसमस्तं सुरवंचतस्या
 शक्तिबद्धतोये ॥ कलांशमात्रे परिपाचयेत्तं पादावशेषं तु पिबेत्
 कामम् ॥ ८८ ॥ अग्नेन पीतेन च कोष्ठगंय इक्षं द्वेत्स्नश्चास्थ्यमसौल
 भेच्च ॥ कोलैः कुलित्यैश्च जवैः कृतंच निस्नेहमन्नाशुरसं पिबेद्वा ॥
 ८९ ॥ सिंधुयं वा गूपानं वा त्रहिताय ॥ आयुर्वेदनिगदितं रुधिरं
 शमाय ॥ ९० ॥ ॥ अथामाशयपूर्णातालक्षणम् ॥ ॥
 आमाशयस्थेरुधिरविशेषाद्दमेन्नरो रक्तमजस्त्रमेव ॥ आध्यान
 शूले भवतः प्रकामंत हृत्क्षणं वैद्यनृपावदन्ति ॥ ९१ ॥ ॥ अथप
 काशयगतरक्तलक्षणम् ॥ ॥ सशूलं गौरवं प्राचौरक्तपकाश
 यस्थिते ॥ अधःकाये विशेषेण शीतत्वं तत्र जायते ॥ ९२ ॥ ॥
 अथ विद्धम् ॥ ॥ सूक्ष्मस्य शल्याभिहिते यदंगं विनाशयंतुं डि
 तमप्यजरत्रम् ॥ विनिस्तृतं शल्यमिदं वै विद्धमाहुर्विशेषेण च
 शल्यविज्ञाः ॥ ९३ ॥ ॥ अथ सशल्यग्रणम् ॥ ॥ सशोयं
 श्यावं वा भवति पिडिका युक्तमसकृद्दहरक्तं यत्र प्रचलनरुजो बु
 द्धसमम् ॥ भवेन्मांसतद्दन्मृदुतरमथोप्युच्छित्तमं सश
 ल्यंतत्प्रोक्तं व्रणमिह भिषग्भूपनिकरैः ॥ ९४ ॥ ॥ अथक्रो
 ष्टशल्यलक्षणम् ॥ ॥ पित्वावापरितृप्त्यवायदिशिरादीनि
 त्वचोतीत्यचं कोष्ठस्थः खलु शल्य एव कुरुते स्तास्तानने कान्

गदान् ॥ सतैवाप्यथवा हस्तस्य च परं द्रुमो वयं लक्षणम् ॥ छि-
न्नानाति तथैव भिन्नमथवा प्रायः हस्तं कीर्तितम् ॥ ९५ ॥ विषमतां
गगतां कुरुते हस्तं विषममेव भिषक् परि कीर्तितम् ॥ प्रहरणाद-
परस्य च पीडनादुधिर मज्जगत् प्लुतमस्थिगम् ॥ ९६ ॥ चिपिडि-
तां च गतं खलु मुद्रादिभिरलं परिघर्षितमेव वा ॥ अपि च ताडि-
तमाशुचकैरपि निगदितैरखलु पिञ्चितमेव नत् ॥ ९७ ॥ ॥
इति विषमपिञ्चिते ॥ ॥ अथ घृष्टम् ॥ ॥ गतत्वघर्षण-
तो भिषानादुष्णास्त्रवं घृष्टव्रणं वदन्ति ॥ ॥ अथ मर्मविद्म् ॥ ॥
अमः प्रलापः पतनंचमौहो विचेष्टनोष्णात्वविमूर्च्छनाभि ॥ स्त्र-
स्तांगताग्लानिरथोर्द्ध्वा तस्त्रीवाराजोवातकुलाश्रयास्ताः ॥
सर्वे द्वियार्थोपरमश्रयत्रमांसोदकाभं रुधिरं स्त्रवेच्च ॥ ९९ ॥ मां-
सास्थिनाडीषु च संधिमध्ये स्नायौ प्रविद्धोऽपि च मर्मविद् ॥ घ्रा-
णोऽस्य लिंगश्रवणादिपायप्रवर्तमानं प्रभवेद्दिशेषात् ॥ १०० ॥
॥ ॥ अथ पृथग्मर्मविद्म् ॥ ॥ तत्रादौ शिराविद् ॥ ॥
यदि द्रुगोपप्रतिमंचभूरि हस्तोऽथवा तोरुधिरं स्त्रवेच्च ॥ शिरास्त-
विद्धोऽथवा हस्तास्तु शिरोभितापांघकतादिरोगाः ॥ १०१ ॥
अथ स्नायुविद्म् ॥ ॥ कौञ्जचदेहावयवावसादौ रुजश्च-
नानास्तु क्रियास्वशक्तिः ॥ चिराद्गणोरो हति यस्य तं वै स्नायुप्र-
विद्धं भिषजो वदन्ति ॥ १०२ ॥ ॥ अथ संधिविद् ॥ ॥
बहुरुजश्च पथुयादिसंधिषु बलं हतिर्विचलास्तु चलास्तु च ॥ य-
दि च संधिजकर्म विरागता भवति संधिषु विद्मज्जलक्षणम् ॥ १०३ ॥
॥ ॥ अथास्थिविद्म् ॥ ॥ नदि वसे न निशिकचिदप्यसौ

बहु रुजोलभतेन स्तरं यदि ॥ तमलमस्थिनि विन्दु मलं जगुः स
कलशल्यविदो भिषजो ध्रुवं ॥ १०४ ॥ भिषगलं परिभाष्य यथा
तथं सकलमर्मरुशल्यगतिं बुधः ॥ अपि भवंति च यानि चर्मरु
निविशितेषु च तानि शिरास्वपि ॥ १०५ ॥ ॥ अथाग्निदग्धः

॥ ॥ तत्राग्निदग्धो द्विविधो विशेषाद्रक्ष्यं च लोहादिकं मन्त्रबो
ध्यम् ॥ स्नेहादिदग्धं प्रवदन्ति वैद्याः सस्नेहमेतच्च चतुर्विधं त-
त् ॥ १०६ ॥ पुष्टं च दुर्दग्धमथो विदग्धमाहुः पुराणां भिषजो विद-

ग्धम् ॥ पुष्टं विवर्णं भवति प्रकामं तत्राग्निना ताप्यमथोष्णयोगै
॥ ७ ॥ तौथैः स्तथोष्णैः परिषेचयेच्च चिकित्सितं संविदधीतवैद्यैः
॥ यतः स्वभावाच्छिरं च वारि प्रस्कंदयासा शूचशोणितानि ॥

८ ॥ ॥ अथ दुर्दग्धम् ॥ ॥ तीव्रदाहज रुजो यदि तत्र स्फो-

टजालमथ कालविपाकात् ॥ शान्तिमेति चिरमुक्तमलंतद्दग्धमे
व दुर्दग्धमवेहि ॥ ९ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥ दुर्दग्धसीतमुष्णसक-

लमपि भिषक्कारयेदौषधं द्रक्लेपं कुर्याद्भूतस्य प्रशिशिरतरांश्चा
पि सेकाम् विशेषात् ॥ तद्वज्जीर्णो रूपां वा भिषगथ ततो भर्ज-
यित्वा जलेन लेपं पिष्ट्वा पुनरपि पुनः स्फोटनांश्चाद्य कुर्यात् ॥ १०

॥ ॥ अथ सम्यग्दग्धम् ॥ ॥ सम्यग्दग्धं दाहपीडासमे-

तं वर्णं तापं रुखितं नोगभीरम् ॥ ग्राम्या नूपैर्मोसपिष्टैः प्रलेप्ता
त्सम्यग्दग्धं शीघ्रमायति शान्तिम् ॥ ११ ॥ ॥ अथातिद-

ग्धम् ॥ ॥ त्वचश्च मांसं सर्वं लुप्यन्तद्दग्धं विस्लेषमातं च त्रपुः स-

मस्तम् ॥ स्नाय्यस्थिनाडी तनुसंधिमध्यवेधो भवेच्चाप्यतिदग्ध-

मुक्तम् ॥ १२ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥ विशीर्णमांसानि विशेषयत्नाद्

दृष्ट्यकुर्यादतिशीतलाच्च ॥ क्रियाभिप्रायभावमुपैति रक्तस्त्राव
प्रशान्तिरवलुतावदेव ॥ १३ ॥ प्रतीकारः ॥ मधुकचंदनरव
ज्जुरसैस्तथा मधुनलारुणिकाभिरलंभिषक् ॥ घृतमिदं परिपा
च्यचमूर्वया हरति दग्धव्रणं परिलेपनात् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ ति
लतैलविमिश्रितसर्ज्जरसं दुधाशिशिरांबुविधूतमलम् ॥ परिठे
पितसंमदिनानि ध्रुवविधेयदग्धव्रणस्य रोपणम् ॥ १५ ॥ ॥
अथ व्रणग्रंथिः ॥ ॥ वातोत्त्रमस्तुतिमले परिशोष्य दुष्टं कुर्यात्
सदा ह्रवणग्रंथिमिति प्रसिद्धम् ॥ कंडूनिवृत्तं च बद्धुधाखलुतत्र
वैद्यः सक्षारसूत्रमथवा प्रयुतो न युजीत् ॥ १६ ॥ कपिलकल्
अरदारुणात्रिविडंगसिद्धं यदि तैलमेकम् ॥ ग्रंथौ विलिप्तं व्रणग्रं
थिमाशु विनाशयेत्तत्कृतमनां प्रकुर्यात् ॥ १७ ॥ ॥ अथ भग्नव्र
णः ॥ ॥ भग्नव्रणं द्विविधमस्ति तथैकं कांडे संधावपीत्यभिहूयु
गमगतप्रसंधौः ॥ उल्लिष्टमेकमथवा प्रभवेत्तथैव विच्छिष्टमेव मपर
चविवर्तनं च ॥ १८ ॥ तिर्यक्परिक्षिप्तमधश्चकोठा तत्रेग्निवेशे क
थितानि यानि ॥ आकुञ्चने भवति यत्र विलोमकेरिभित्स्पर्शा सहत्व
मथवा पिरुजो भवति ॥ १९ ॥ कांडभग्नमिदमुक्तमयोपि संधि
भग्नमुभयत्र च शोथे ॥ अस्थियुग्मपरिघटितसंधिर्भागीयोरुपरि
शोथयुतत्वात् ॥ २० ॥ उल्लिष्टमेतन्न च यत्र निद्रारात्रौ च विच्छिष्ट
मुदाहृतं तत् ॥ विवर्तिते पार्श्वरुजो भवति तिर्यग्गते तीव्ररुज
श्च तद्दत् ॥ २१ ॥ क्षिमेति पीडा च दिवानिशं द्राग्वेषम्यमासापि नि
रंतरं च ॥ आदौ च भग्नविनिरीक्ष्य सद्यो निषेचयेच्छीतलनीरसेकैः
॥ २२ ॥ पंकेन चालिष्य यथास्थिविद्धां च लोकि काभिः शिथिलं नगा

दम् ॥ यदृश्यत्वंदोपरिसाधुमध्यविधिज्ञवैद्यः परिबन्धयेच्च ॥
 २३ ॥ सीतेविमुच्येदथसममहिधर्मेविमुच्येन्निदिनांतराले ॥ स
 मान्यतः पंचदिनांतरालेयद्वायथाहोषमद्योत्रवैद्यः ॥ २४ ॥ मंजि
 षामधुकृतयैवविधिनाचाम्लद्रवैः पेयितं ॥ मिश्रतच्छतधीतह-
 व्पनिकरैः पिष्टैश्चशाल्युद्रवैः ॥ २५ ॥ लेपवैद्यवरश्चभंगविचरु-
 क्तांघ्रेप्रकुर्व्यात्तथा लेपपिष्टपटुप्रयुक्तमथवाप्रायोक्तिकाधारसैः ॥
 भग्नास्थीन्यपिवज्रवत्प्रकुरुतेसंधायपूर्वयथाशोयरागरुजश्चभ-
 ग्नजनिनानाशं व्रजेयुस्तथा ॥ २६ ॥ अथान्यलेपः ॥ कटुज-
 काशजटाप्यथचिचिकाफलदलानिचशिष्टभवाभिच ॥ अपिचकें-
 वुकमूलयुताथवावरजराखलुवृश्चिकसंभवा ॥ २७ ॥ सक्षुद्यत-
 क्रेषासकाजिकेनसंपेष्यनासांचविषाच्यलेपात् ॥ शोथोन्नणानां
 घ्राणिनांचपीडाविनाशमायानिचकौठजाद्यैः ॥ २८ ॥ इत्यास्थिसं-
 हारपलंकवाणागोधूपवीरद्रुमवल्कलानाम् ॥ संध्यास्थिभग्ने-
 पयसोनुपानाच्चूर्णैपिबेद्ग्नविसंधनार्थम् ॥ २९ ॥ ॥ अथ
 कांडभग्नः ॥ ॥ सपीड्यमानः सहसासरलः स्पर्शासहस्यं दति
 तोदयुक्तः ॥ नसर्वकालेषुचशर्मलाभोर्भग्नस्यकांडेप्रभवेत्कदा-
 पि ॥ १३० ॥ भग्नश्चकांडेभवतिप्रकामसनामरूपो ह्यधिकदंशो-
 वः ॥ स्वरूपयुक्तः खलु कर्करारव्यस्तथाश्च कर्णोतिविचूर्णितं च
 ॥ ३१ ॥ संपिहितं चास्थिविचिहितं च कांडप्रभग्नं त्यतिपातितं
 च ॥ प्रज्जोगतेविस्पुटितं च वल्कं छिन्नं हि धातुस्तसमस्तगात्रे ॥
 ३२ ॥ शोद्याधिकश्चानिरुजो भवति चिकित्सितं वैद्यकशास्त्रेरी-
 त्या ॥ नेशायथावत्तरी कीर्तयिष्ये सम्यक् भिषग्भूतिं वारितं

यत् ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ यथातथास्थिप्रथमं प्रकल्प्य निम्नो
 न्तं यत्र तथैव तत्र ॥ पश्चादभिधीतभिषक् प्रकामं मारोग्यहेतो
 न्यविधीन् प्रकुर्वात् ॥ १३४ ॥ लशुनमाक्षिकहृद्यपलकपाज-
 नितकल्कमलचसितायुतम् ॥ पिब निच्छिन्नमथोस्थिविभिन्नकं
 च्युतमिहाशु हृदं भवति त्वरा ॥ १३५ ॥ अन्यः ॥ घृतमज्जनला
 क्षयोरजः सपुरंदुग्धघृताशिना सदा ॥ असितं रबलुमानुषेण
 वा बहुभग्नास्थिदृढीकरोति हि ॥ ३६ ॥ अन्यः ॥ शृंगादप
 न्योद्भवमूल्यचूर्णं पीत्वा नरो मां सरसेन तूर्णम् ॥ एकाधिकैर्विंश
 तिभिर्दिनानां संधानमाप्नोति च भग्नकेस्थि ॥ ३७ ॥ अन्यः ॥
 आभाचूर्णमाक्षिकेणाशु पीत्वा सायं प्रातस्नान्यहं भग्नमस्थि ॥
 कुर्याच्छ्वेदं हृज्यसारं विशेषात् सर्वैरुक्तं वैद्यभूपाधिभूपैः ॥ ३८ ॥
 अथ स्वेदः ॥ ॥ कल्कोम्लिकाफलभवः खलु तैलमिश्रः सौवी
 रमिश्रितअथो बहुधा प्रभग्ने ॥ स्वेदाद्दिनाशयति शोथमथोरुज
 श्रसंधानमस्थिगणखंडमलं प्रयाति ॥ ३९ ॥ ॥ अथाभादि
 गुग्गुलुः ॥ ॥ आभाफलत्रिकटुत्रिकतुल्यभागः संसेवितो
 यदि पुरो बहुधानरेण ॥ संध्यास्थि भग्नमपि वज्रसमं प्रकुर्वाच्चू-
 र्णीकृतं च बहुधा त्रुटितं विशेषात् ॥ १४० ॥ अन्यः ॥ लाक्षा
 नागचलासमचक्रुक्रुभोऽस्थस्तु संधानकं सिद्धं गुग्गुलुना श्वगाधि
 कजटा तुल्यं समस्तं पृथक् ॥ एकीकृत्य विधानपूर्वकमिदं मुक्ता
 स्थि संधानतां कुर्याद्भूततरास्थि संधि शकलं वज्रेण तुल्यं सदा
 ॥ ४१ ॥ ॥ अथ नाडीव्रणः ॥ ॥ पूर्वयः शोभमानं बहुल
 तं रमलं पूषमज्जीव्रणं च कालातीतं चिकित्सारहितं मथवा वक्ष्य

माणांचनस्य ॥ पूषश्चांतर्विदार्यं प्रविशति बहुधा पूर्वमुक्तस्थले
 युस्थित्वानाडी वनाडी पुनरपि नितरांतेन नाडी घ्राणो यम् ॥ ४२ ॥
 प्रतीकारः ॥ वर्तिस्नुही भानुजदुग्धदावी कृता तु नाडी घ्राणसं
 प्रविष्टा ॥ एषा समस्तांशरीरनाडी हन्यात्प्रयोगस्वधिराद् प्रयो-
 गः ॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ क्षौद्रेण चारुवधरात्रिषष्टी चूर्णस्य वर्तिः
 किल सूत्रजाता ॥ योज्योचनाडी धरिविलांगजास्तसंशोधिनी पूषग
 निप्रहत्यै ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ जाती भानुपयः करंजजवजक्षारै-
 श्च सिंधूद्वैरंती सर्जियुतैश्च सूत्ररचिता वर्तिः स्नुही दुग्धकैः ॥ यु-
 क्ता चित्रकचूर्णसंयुतलमे संपाक संयोजिता नाड्या मंतरतो निहं-
 तिरुहसा पूषोद्गमं भूरिशः ॥ ४५ ॥ नाड्या मुरवं वैद्यवरश्च शस्त्र-
 पातेन पूर्वैश्च बृहद्दिधाय ॥ जात्यादि तैलं घृतमन्य देवरसंतथोक्तौ
 षधिजं विशेषात् ॥ ४६ ॥ निवेशयेद्द्वैलं घुहसनाभिः कर्पूरसंसा-
 धितसार्षपंच ॥ तैलंच सिंदूरमलदुष्टनाडीषु पूषस्य गतिं प्रहत्यै
 ॥ ४७ ॥ ॥ अथ वातनाडी ॥ ॥ परुषं सूक्ष्मं मुरवी त्थानि
 लोद्भा बहलफेनिल पूषसमुद्गमात् ॥ भवति शूलघुताच निशा-
 गतिः प्रबलवातभारवलुनाडिका ॥ ४८ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥
 अनिलजामुपनात्थानुनाडिका मथच पूषगतिं प्रविदार्य वै ॥ अहि-
 भुजोद्भवतुलसैधवैरपि च पिष्टतमैः परिपूरयेत् ॥ ४९ ॥ प्रक्षाल-
 ये हान्तरा पंचमूलैः काथैर्महापंचजटा कषायैः ॥ हिंसा हरिद्राक-
 तुका वज्राभिर्गौजि कृथा बिल्वजटा शतंच ॥ ५० ॥ तैलंच वानप्र-
 भवानिह निप्रपूरणाब्धोधनरोपणानि ॥ कुर्यात्सदा वातजनादि-
 कानां निशाक पूषस्य गतिं निहंति ॥ ५१ ॥ ॥ युग्मं ॥ ॥ अथ

पित्तनाडी ॥ ॥ ज्वरद्वयथुपिपासासंयुतापित्तनाडीप्रथममथपयो
भिःसीतलैरुक्तनीरैः ॥ घृतकरपरिषेकैर्वपिसंशोधयित्वा ॥ १५२ ॥
नाडीमुखशरवमुखेनदार्पकल्कतिलानांसमनागदत्वा ॥ मज्जिष्ठ-
चापेष्यचपूरयेत्तांप्रक्षालयेद्वात्रिरसोननिंबैः ॥ १५३ ॥ काशीकृतै
श्चाथनिशात्रिभांडीफलत्रयस्तिलकचक्षुसिद्धैः ॥ घृतैस्तथातथ
एमाशुनाड्याःपित्तोद्वायाःप्रतिरोपणार्थं ॥ १५४ ॥ इतियुग्मम्
॥ ॥ अथकफनाडी ॥ ॥ नाडीज्ञेयापिच्छिलाशत्रिचृद्धाकंडूयुक्ता
श्लेष्मजाशकलवर्णा ॥ स्तब्धापीडासंयुताकिंचिदेव मृद्दीकृत्वानाडि
कांतच्चब्रूमः ॥ १५५ ॥ कुलित्यसिद्धार्थकसक्तुत्रिल्वविकेपनान्माद-
वमाश्रयाताम् ॥ विदार्यशस्त्रेणामुरवंचतस्यानिंबाग्निदंतीतिलपि
प्पलीनाम् ॥ १५६ ॥ ससैंधवानांचविधायवर्तिविदारितास्येचब्रणेनि
धाय ॥ प्रक्षालयेन्निंबकरंजजातीपिल्वर्कजातस्वरसैश्चनाडीम् ॥ १५७
॥ युग्मम् ॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ मरिचसैंधवचिन्नकमार्कवैरज
निकापुगलार्कपयोनितम् ॥ अपिचसाधिततैलमलंत्वराहरभिपूर-
णतोकफनाडिकाम् ॥ १५८ ॥ ॥ अथसन्निपातजा ॥ ॥ ज्वरोमू
र्छादाहृश्वसनमपिबक्रस्पनियतंप्रशोषोनाड्यांसाप्रभवतिदोषत्र
यत्रचात् ॥ गतिःक्लिष्टाधोरानयतिममगेहांतमचिरात्परित्याज्यावै
द्यैःशशिकरयशोराशिनिचयैः ॥ १५९ ॥ स्थानेष्वदीरितनरेष्वणुमा-
शिमेवनष्टंकदाचिदपिशल्यमनल्पपीडम् ॥ शश्वद्व्रतंप्रकुरुतेस्त्रविभि-
श्वपूपतक्रादितुल्यमनिशंस्त्रवनेसशल्य ॥ १६० ॥ शल्यनाडिंविदार्य
शुगतशल्यविशोध्यच ॥ शुद्धमार्गमुरवांज्ञात्वातैलान्वर्तय्योजये
त् ॥ १६१ ॥ मुस्तप्रियगुसरलसलोध्रसनांगपुष्पमदयासमेतम् ॥

सौगंधिकशाल्मलिकागदचसक्काध्यतैलंरवतुशाल्यनाड्याः ॥१६२॥
 प्ररोषणंवाथनिशायुगेनरसांजनंनिंबजपलुवाश्च ॥ तेजोवतीचापि
 तृवत्सकालाकल्कस्तथैषामपिशाल्यनाड्याः ॥१६३॥ अथोप-
 द्रवाः ॥ ॥ विसर्पोज्वरःपक्षधातोरुजश्चशिरास्तभकासोचमोह-
 श्चतृष्णाः ॥ हिकानिसारोपतनश्चकंपोविमिःश्वासउन्मादकाद्याः ॥
 १६४ ॥ षोडशोपद्रवश्चितेव्रणानामथवाज्जुवे ॥ शोथकंडूतिदुर्गंधिनि-
 त्यस्त्रावौतिवेदनाः ॥१६५॥ आसन्नोपद्रवान्वैद्योदाहादींश्चाप्युप-
 क्रमेत् ॥ तावद्वाहप्रतीकारंयथावत्प्रतिपादये ॥१६६॥ ॥ अथ-
 द्राह ॥ ॥ मधुकजवचूर्णसर्पिषासहतेलेनविक्षेपितंव्रणो ॥ दव-
 धुंविनिहंतिसत्वरंसहशूलेनव्रणस्यनित्यशः ॥१६७॥ ॥ रुमि-
 रोगे ॥ ॥ त्रिगुंडिकारिष्टकरंजलेपः कृमीन्निहन्त्याद्राणांस्नयैव
 ॥ रसोनकारिष्टभवंःसहिंगुप्रलेपिनोजंतुद्वरोयथैव ॥१६८॥ ॥
 अथकंडूतौ ॥ ॥ निंबुपत्रपटुहिंगुवचाभिःसर्षपैश्चविधिनाघृतं
 धूपः ॥ रुक्षतांचकृमिजामपिकंडूहंतिसत्वरमयंव्रणादानात् ॥१६९
 ॥ ॥ अथगंधे ॥ ॥ व्रणात्प्राकस्तुनिगंधयुक्ताश्चिणोत्थिताये
 बहुशोथयुक्ताः ॥ तेयांतिनाशंभिफलाकषायपातननित्यसहसापुरे-
 ण ॥१७०॥ ॥ अथनित्यवेदनायाम् ॥ ॥ मासोत्तरानित्यरुजो
 व्रणायेतेभर्जितानंचतिलातसीनाम् ॥ विलेपनाग्रेपयसाविनाशत्र
 जंतिपीडारहिताभवन्ति ॥१७१॥ अन्यः ॥ द्विपंचमूलीकृषितेन
 वाषिकल्केनसीलेनघृतान्वितेन ॥ नीरेणकोष्णजलेनवापिभिषेच-
 येन्नित्यरुजःप्रशांत्यै ॥१७२॥ ॥ अथातिस्त्रावे ॥ वाताभिभूतांश्च
 व्रणांश्चनित्यस्त्रावान्भिषंनित्यरुजश्चिह्नित्सेत् ॥ जवाज्वभूयोऽगु

रुदेवदारुश्रीवासश्रीवैष्टकगुग्गुलूनाम् ॥ १७३ ॥ मनोजशालोत्थ
गदान्बितानांविधूपनेनापिब्रजंतिसद्यः ॥ स्वावातिकादिन्यविरुग्नि
मुक्ताव्रणाःप्रशांतिप्रभजंतिदुष्टाः ॥ १७४ ॥ ॥ अथशोथे ॥ ॥
तिलसितामधुचंदनगोपयांस्यखिलमेवतथामधुकैरलम् ॥ परिह
रंतिचलेपविधानतोव्रणजशोथमथोदवयुव्यथाम् ॥ १७५ ॥ ॥ अ
थसाध्यासाध्यव्रणलक्षणाः ॥ ॥ त्वग्मांसजातश्चस्करवप्रदेशेना
रुण्ययुक्तस्यचधीमतस्तु ॥ कालेस्करवेत्ताभिनवव्रणोसौसांध्योति
कृच्छ्रोविपरीतलिंगः ॥ १७६ ॥ योदीर्घकालान्निरुपक्रमश्चमेदोव
सामस्कसमंस्त्रवेच्च ॥ तथैवमज्जासदृशंस्त्रवेच्चासाध्यस्तथांगतुज
एवसद्यः ॥ १७७ ॥ कुष्ठिनांचव्रणजुष्टतनूनांशोपिणांमधुमेहयु
तानाम् ॥ येव्रणाश्चव्रणिनांचव्रणोऽप्युस्तेतुल्यंतमसाध्यव्रणाहि
॥ १७८ ॥ येचांतरात्यर्थविदाहिनश्चसीतावहिर्येपिव्रणाभवन्ति ॥ ये
वावहिर्दाहयुताश्चसीतायेप्यंतरावैद्यगणैः प्रहेयाः ॥ १७९ ॥ येमर्म
जाः प्राणयलक्ष्याश्चसखांसकासारुचिपीडिताश्च ॥ प्रवृद्धपूयस्त
जाः क्रिपाभिर्नसाध्यनामीयुरलंचहेयाः ॥ १८० ॥ मद्यहव्यस्त्वनांशु
रूपमंचंपकैश्चशिशिरेणचतुल्यैः ॥ गंधद्रव्यवरद्रव्यस्त्वगंधैः संयुता
चव्रणिनान्तुहल्यैः ॥ १८१ ॥ ॥ अथासाध्यकोष्ठरक्तपुरुषलक्ष
णम् ॥ ॥ कोष्ठोतर्गतस्त्वपांडुसीतकराननम् ॥ सीतोच्चासरक्त
नेत्रमानंदंचभिषक्त्यजेत् ॥ १८२ ॥ ॥ अथभग्नासाध्यम् ॥ ॥
अत्याशिनोनास्वतोहिजतोर्वातात्मकस्यापिचभग्नमेव ॥ उपद्रवै
र्जुष्टतमंविशेषानसिद्धतीतिप्रथितंस्वशास्त्रे ॥ १८३ ॥ भिन्नकपा
लंचतथैवकल्यांसंधिप्रमुक्तंचतथाव्युतंच ॥ प्रतिप्रपिष्टजघनंच

वैद्योयशोर्थकामीत्राणिनं त्यजेद्वा ॥ १८४ ॥ असंश्लिष्टकपालं च
 ललाटेऽप्यवच्छर्णितम् ॥ भग्नस्तनान्तरे शरवंपृष्ठे मूर्द्ध्नि च वर्जयेत् ॥
 १८५ ॥ सम्यक्संस्थितमस्थिचैव भिषजा दुन्यासदुर्बधनात् संक्षोभा
 दपि विक्रियां च भजते त्याज्यं सदा सर्वथा ॥ प्राणींस्त्रिभूतिं कूटगा-
 नि मृदुलान्यस्थिनि वक्राणि च तद्द्वानलकानि भेदिततमान्यन्य-
 स्थिभिर्वाद्भुतम् ॥ १८६ ॥ दाघयुगोपघया सर्वसृष्टगान्यतिलव-
 क्षसिजानुं निपाद्युषु ॥ पदयुगेऽस्थिचयानि भिषग्वरैर्निगदितान्य-
 धवावलयानि वै ॥ १८७ ॥ स्फुटं नितद्द्वलया नि यानि त्याज्यानि
 नाडीभिर्वापित इत् ॥ त्याज्याश्च तस्मिन् खलु यत्नसाध्या नाड्य-
 श्ववैद्यैः समुदाहृताश्च ॥ १८८ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ अस्य
 चोति मृदुर्योसौ तत्सर्वणोऽत्यवैदनः ॥ व्रणाः शल्यादिनिर्मुक्तं आ-
 रोहति च शीघ्रतः ॥ १८९ ॥ ॥ अथ शल्यतंत्रोक्तवर्णचिकित्सा ॥
 ॥ ॥ व्रणान् समस्तान् भिषगव्युक्त्या जयेत् तथा गुग्गुलुभक्ष-
 णैर्वि ॥ घृतैस्तथा तैलपित्तुप्रकारैर्नानाप्रकारैर्षलमादि लेपैः ॥ १९०
 तत्रादौ गुग्गुलुः ॥ अमृताभिफलापरोलमूली कृमिशत्रुभिकदुष-
 माणभगैः ॥ सकलैश्च समं पुरं प्रकुर्याद्दृष्टिकाश्चाक्षमिताश्च नि-
 त्यभुक्ताः ॥ १९१ ॥ व्रणशोथप्रभञ्जनोत्थरोगानथवातास्रमलनु-
 गुल्मरोगान् ॥ अमृतादिस्वच गुग्गुलुः परिहृत्याद्भुतमेव चोक्तरो-
 गान् ॥ १९२ ॥ इत्यमृतादिगुग्गुलुः ॥ ॥ अथ लक्षादिः ॥ ॥
 लाक्षाश्चर्गंधाककुभत्वचानां समास्थिसंहारसमन्वितानाम् ॥ कु-
 र्याद्धरीनां गवलापुराभ्यां मुक्तास्थिसंजात रुजः शमाय ॥ १९३ ॥
 ॥ ॥ अथ भिफलादिः ॥ ॥ गुग्गुलोऽथ गुटिकास्त्रिफलाभिः स्त्र-

षणौश्चरचितोः समभागैः॥ अक्षमानतुलिताश्च घृतेन सीतवारि-
सहिताः खलु भक्ष्याः॥ १९४॥ नाडिकानिखिलदुष्टव्रणानामर्श-
सामखिलगुल्मगदानाम्॥ नाशनायबहुशूलगदस्पतद्वदेव हि
भगंदरशात्यै॥ १९५॥ इतियुग्मम्॥ इतिसत्यांगोगुग्गुलुः॥
निफलात्रिगुणाकटुत्रयंहिगुणतद्भिगुणचक्कलम्॥ कनकारि-
जरोश्च गुग्गुलुः समभागः सकलौषधस्य च॥ १९६॥ दशाभागमि-
तैश्च मांक्षिकैर्गुटिकीकृत्य नरश्च भक्षयेत्॥ व्रणकंजगंडके पुतद्व-
यगंडेषु भगंदरेष्वपि॥ १९७॥ अयमेव तु गुग्गुलुः प्रसिद्धः कनकारिः
खलु नाडिकाषु च॥ प्रभवन्ति व्रणाश्च तानजस्त्रयदिभुक्तः शमये-
त्पुरातनम्॥ १९८॥ ॥ अथ घृतानि ॥ ॥ जातीदलैर्निबपटो-
लपत्रैरागवधस्यापि च बीजतुल्यैः॥ हरीतकीसिन्धुकसारिवाभि-
र्मैजिष्ठ्यामस्त्वकपित्तया च॥ १९९॥ सिद्धं घृतं वै मधुकेन युक्तैर्मर्मा-
शितासूक्ष्ममुखा व्रणाये॥ संस्त्राविणो नित्यरुजोपिये वै शङ्खद्वयेति
रोहंति च ते पिदानात्॥ २००॥ जात्याज्येपरिसिद्धे लेणामदहियोज्यं वै
घनृपैर्द्वैरिति गदितं हि॥ २०१॥ गांभीर्यमासाश्चिरकालजाता दुष्ट-
व्रणामर्मभवाश्च सद्यः॥ जातीघृतेनापि तु पूर्यमाणाः शृण्वन्ति रोहंति
वदन्ति तद्ब्रूयाः॥ २०२॥ इति जात्यादिघृतम्॥ गोशेचनानिबपटोल-
जातीनिशाकरंजारुणयष्टिकाभिः॥ मांसीमधूच्छिष्टप्रपुंडरीकैर्ह्री-
वेरमुस्तानतर्चनानाम्॥ २०३॥ मेदामहाघाकटुरोहिणीनां तोये-
न वै वल्कलपंचकानाम्॥ प्रस्थं घृतं वै मधुकेन सान्द्धं संपाचितं तन्मधुके-
न नित्यम्॥ ४॥ गोशेचनाद्यं घृतमेतदेव स होषिताग्निककालजानां
॥ नाडीव्रणानां च विनाशनाय संशोधनस्यादखिलव्रणानाम्॥ २०५॥

॥ ॥ इतिगोरोचनाद्यं घृतम् ॥ ॥ अथघृतांतरम् ॥ ॥ न्यग्रो-
 धकोदुंबरपिप्पलानां कोलस्य वृक्षस्य च दाडिमस्य ॥ पृथक् पृथक्-
 वैक्षिपलोन्मितानां मूलत्वचातद्वरपल्लवानाम् ॥ ६ ॥ द्रोणोजले वैप-
 रिपाचितानां पादावषेणजलेननेषाम् ॥ पलार्धमानैरपिवक्ष्यमाणैः
 प्रस्थं घृतस्यापि विपाचयेत्तु ॥ २०७ ॥ निशाद्वयारिष्टकरं जीवजपत्रै-
 र्मधूच्छिष्टपटोलपत्रैः ॥ कालाभयाभ्यां मपि सारिवाभ्यां मूलप्रस्तनैः
 सुमना भवेत्तु ॥ ८ ॥ सचंदनाभिः कटुरोहिणीभिः स्तुल्याभिराभिर्म-
 धुकेन वापि ॥ न्यग्रोधकादिघृतमेतदेव पानाद्द्वेषानां परिरोपणं च ॥
 सशल्यसूक्ष्मास्यगभीरनाडीदुष्टव्रणस्त्रावविवर्जितानाम् ॥ स्त्रावा-
 त्तिपूतित्वविनाशनाय पेयं च शल्यादिनिपातनार्थम् ॥ २१० ॥ ॥
 इति न्यग्रोधादिघृतम् ॥ ॥ तित्काशिक्यनिशारुणानृपतरुप्रोद्भू-
 तपत्रैः फलैस्तस्यैव दिनिशारुणगदशिवालोध्रैश्च सिस्तेन च ॥ तुल-
 त्वगदनीलनीरजयुतैस्तैलं तिलानां भिषक्सम्यक्पान्यचपद्रकेन
 मधुकेनैवं च पार्णसमैः ॥ ११ ॥ तद्दहाकटुकादिरोहिणि कथ्यते तैलं वि-
 लानां भिषक् जात्याद्यैरखिलैश्च कथिततमैः सार्द्धं समं पाचयेत् ॥
 तत्तैलं विषजव्रणेषु सकलस्फोटेषु च सूरुजिदं दूतं नखस्तेषु च द्रु-
 धापेयाभिषक् समतम् ॥ १२ ॥ विसर्पसर्पकीटदुष्टदुष्टमांसकर्षणै-
 षु त्वराक्षतप्रहारजेषु पानमस्मकारयेच्च ॥ १३ ॥ ॥ अथ विपरीत-
 मल्लतैलम् ॥ ॥ कृशासुसिंदूररसोनकुष्ठसवाणपुस्वाकलिनीवि-
 षाणाम् ॥ सहिगुसिंहकटुनैलमेदपथ्यभोक्तुश्च व्रणान्निहति ॥
 १४ ॥ ये भेषजानां च शतैरसाध्याकुपथ्यशीलस्य च ते स्युः लेपात् ॥ रो-
 हंतिसद्यो विपरीतमल्लमतो मततैलमदाभिषाभिः ॥ २१५ ॥ ॥ अ-

थपरोलाद्यनैलम् ॥ ॥ कुलकपत्रजकल्ककषायकैः कटुकतै-
लमलं परिपाचितम् ॥ दहनदग्धव्रणव्रजरोपणं निगदितंगदितं
दवथौ व्रणे ॥ १६ ॥ अन्यत् ॥ दूर्वारसेनापिक्तसिद्धतैलं कपिल-
केनापितथैवसिद्धम् ॥ दार्वात्त्वचश्चापितथैवसिद्धेतैलत्रयंस्था दू-
एारोपणं द्राक् ॥ २१७ ॥ अन्यत् ॥ वलामयूरमूलकंपेष्पतैल-
पाचितं व्रणापहं सतूलकं विलेपितंचनैलकम् ॥ २१८ ॥ चंदनं सव-
देशं दूर्वाकाळषाचमधुकंच धातुकी ॥ सर्पिषा सपयसा प्रपौड-
रीकेन तैलपरिपाचितं समम् ॥ १९ ॥ वह्निदग्धव्रणारोपणं परं सद्य-
एवचपतंगसंगतम् ॥ चंदनादिवरतैलसेवनं वैद्यभूषणं दितं व्रणाप-
हम् ॥ २२० ॥ अन्यत् ॥ हिंसा हरिद्राकटुकावचाभिर्गोजिह्व-
याबिल्वजटाशतंच ॥ तैलं व्रणानां परिपूरणेन कुर्यात्सदाशोधनरो-
पणानि ॥ २१ ॥ अन्यत् ॥ कर्चूरजस्वरसपाचितसर्षपंचत्सिंदूर-
कक्किततमेकदुवैलमेकम् ॥ दुष्टव्रणं व्रजति सर्पजनादिकानामा-
श्वेवनाशनकरं भिषजोवदति ॥ २२ ॥ अन्यः ॥ भल्लीमरीचाकैविड-
गरात्रिहृयैः समं मार्कवनीरचित्रैः ॥ ससैधवंपक्वमदस्तुतैलं नाडी-
कफानि लभवांमपचींश्च दह्यात् ॥ २३ ॥ इति भल्लातकादितैलम् ॥
अथ मलमानि ॥ ॥ यन्मातिपूपादिमलेभ्यएव सम्यक्करोत्या-
श्वचभेषजंतत् ॥ वैद्यैः प्रगीतं मलमं व्रणानां सशोधनं रोपणमाशु-
कुर्यात् ॥ २२४ ॥ तानियथा ॥ एको भागस्तुत्यका द्वौ च गंधात-
हृष्यौ कौचामलासारगंधात् ॥ भागद्वंद्वं पारदस्य त्रयं च भागाः प्रो-
क्ता सर्जकादेरसस्य ॥ २२५ ॥ तावत्पूगदग्धमात्रंच तावत्क्षुत्तं तद्वत्ता-
त्वादि रच्य भागं ॥ तावन्मात्रं स्थूलकं पेष्पसर्वस्वस्थां वैद्यः सहता

र्द्धेनयामम् ॥ २२६ ॥ घृष्टादत्वागोघृततावदेवशक्तौ काचेविन्यसे
 सत्पुनश्च ॥ सौयंभोक्तो हंसराजारव्य एव सद्यः कुर्यात् द्रोपणं दुर्ब्रण
 नाम् ॥ २७ ॥ विशेषकम् ॥ इति हंसराजमलमः ॥ गैरिकसि
 त्पकरालान्यामैकं प्रकुट्टयेच्चलैलेन ॥ सिन्धुक इव रवतु मां न मल
 मंतद्वरिशंकरारव्यमुदितं च ॥ २८ ॥ तद्दिद्वितमनले ब्रणशोधनरो
 पणार्थमुदितं वा ॥ मुनिना काश्यपजेनाखिलजनवराजातदुःख-
 नाशाय ॥ २९ ॥ युगमम् ॥ निंबस्य पत्राणि विषेभ्यः कुर्याद्विचक्रिा
 पाच्य घृतेन दग्धाम् ॥ तामेणालाघृतपेषितांच निंबाद्यमेतन्मलमंत्र
 ब्रण्यम् ॥ ३० ॥ त्वत्सीरिकाचंदनगैरिकाणां विषस्य फलस्य घृते
 न कुर्यात् ॥ वह्निप्रदग्धस्य ब्रणस्य कुर्यादारोपणं वै विषगर्भमेतत् ॥
 ३१ ॥ लवणागारधूमाग्निक्षौद्रं कंकिणवमर्दिता ॥ तिलाः कृष्णाश्च म
 लममेतद्ब्रणरोपणम् ॥ ३२ ॥ अन्यत् ॥ मदावलाचंदनयष्टिकानां
 दावीतिलानामधुकोत्पलानाम् ॥ मेदाघृताभ्यां मलमं प्रकुट्ट्याद्दुर्मी-
 रकोक्तवडवाब्रणमम् ॥ ३३ ॥ इति हैमीरोक्तमलम् ॥ निंबस्य प
 त्राणि तिलानि दंती मधुनिवृत्तैर्धवमर्दितानि ॥ त्वष्ट्रोक्तमेतन्मल
 मां विशेषाद्दुष्टब्रणानां प्रतिरोपणं च ॥ ३४ ॥ इति विश्वकर्माणाम्रो-
 क्तम् ॥ कपालं कपालेन रस्यास्थिदंढेन संपेषयेच्चानुवेलेनृमूत्रैः ॥
 ब्रणायोप्यसाध्याः शतैर्यौगवृंदैर्विनश्यन्ति ते चूर्णवच्चास्ययोगात् ॥
 ३५ ॥ इति कपालादिमलमम् ॥ जटावाणपुंखाभण्डलस्य
 वेष्टामधूक्ता ब्रणोसाधुलिप्तानराणाम् ॥ गजश्वानकाश्वादिकानां
 विशेषात्प्रकुट्ट्याज्जथारोपणं दुर्ब्रणानां ॥ ३६ ॥ इति शरपुंखामलम् ॥
 विषनिशासममागमलं भिक्षुपरिविमिध्याचसर्बपतैलके ॥ अग्नि

सप्तदिनानिरवरातपेस्थितमदोमलमंत्रणरोपणम् ॥ २३६ ॥ वि
षनिशादिमलमतुहिनमेकगुणं द्विगुणं घृतपरिविमर्द्यकृतमल
मंत्विदम् ॥ ऊदितशस्त्रजमेव घ्राणं हरेदपि च पाकरुजो बहुधानृणा
म् ॥ ३७ ॥ इतिकूर्पूरमलमम् ॥ क्रमुकदग्धरजस्तगवांघृतैर्भ
वति घृष्टतममलमनृणाम् ॥ ब्रणगणसहस्रोत्थनिमित्तजहरीति-
लेपितमेतदनंतरं ॥ ३८ ॥ इति पूगमलमम् ॥ ज्वविदग्धरजस्ति-
लतैलयोस्सममलमं परिलेपनात् ॥ दहनदग्धब्रणं हरतित्व-
रानिगदितंतदिदं भिषजांगणैः ॥ ३९ ॥ अन्यत् ॥ न्यग्रोधकोदुंब
रपिप्पलानां पुष्पस्य वावेतसजं त्वचश्च ॥ भरमापिशक्तेर्मदयांगमे-
तत्सर्वविमर्द्यमधुना घृतेन ॥ २४० ॥ तुल्येन यामत्रितयं नवांगमेत-
त्प्रसिद्धमलमं जनानां ॥ येन्येपिनानावधिजीवसंघास्तेषां ब्रणानां
पपिरोपणो द्राक् ॥ ४१ ॥ ये दुर्ब्रणा ये विषसंभवाश्च ये सूक्ष्मवल्का
विलयं प्रयांति ॥ शूद्धयंति शूद्धयंति कुपथ्यशीलजनत्रजस्यापि
विलेपनेन ॥ ४२ ॥ अन्यत् ॥ मनःसिलारात्रियुगेन कालां विमर्द-
ये द्रोघतमास्त्रिकाभ्याम् ॥ विस्फोटदग्धक्षतभग्ननाड्यो रोहति
पंचांगविलेपनेन ॥ ४३ ॥ इति पंचांगमलमम् ॥ अयो रजोवै-
त्रिफलाप्रसूनैः काशीसयुक्तं च घृतप्रघृष्टम् ॥ सर्वाण्येकद्वैतं वि-
दग्धदेहं त्वचि त्रिभिर्मलमं विशेषात् ॥ ४४ ॥ इति सर्वाणीकर-
णमलमम् ॥ तिलतैलविमिश्रितसर्ज्जरसशतधा बुनिघृष्य वि-
धूततमं ॥ अपिसप्तदिनानि विलिप्सदः परिशूद्धयंति बन्धि विदग्ध-
तनुः ॥ ४५ ॥ तुल्यैकभागेन च रवर्परस्य च त्वारिभागानि त्रयश्च भ्रूत्याः
॥ स्नेहस्य गव्यस्य घृतस्य चापि च त्वारिभागान्यखिलौषधीभ्यः ॥

॥४६॥ तत्कज्जलाभंचनिघृष्यकुर्यान्नाम्नातु कालं मलमंविशो-
षात् ॥ नेत्रप्रभूतांश्चगदाभिहृत्याज्जलश्रुतिं वा ब्रणजानि दुष्का-
म् ॥४७॥ इतिकालमलमं ॥ तुल्यैकभागेन हयारिपत्रभस्मा
थतुल्यंचचतुर्गुणाच्च ॥ हेमाभिधासर्वमलंचपेष्यात्सीभिर्वैपंच-
गुणैश्चतैलैः ॥४८॥ स्वर्बुद्बवादद्रुभवाश्चसर्वेस्फोटाविनश्यन्ति
चस्त्रावयुक्ताः ॥ पीडासमेतामलमस्यलेपात्कवीरिकादेर्ब्रणरोप-
णाद्वाक् ॥४९॥ ॥ अथरोमकीर्णब्रणः ॥ ॥ रोमाकीर्णब्र-
णोनरोहति यदा तत्रत्यरोम्णाभिषक् भूमिंसत्स्वरकर्तिकाभि-
रखिलांसदृश्यससाधयेत् ॥ २५० ॥ योगैः सन्मलमैरथोषदितदो-
रोम्णानवासंभवस्तत्रैवंभिषगीश्वरेण बहूधा कार्याचरोम्णां जनिः
॥ ५१ ॥ ब्राह्मीसैधवचित्रमूलसहितं शीर्षकपोतस्य च तद्वच्चोपि
शूनशिरोरुधिरमप्यत्राण्डमेतद्वयोः ॥ पिष्टंतत्रविलेपितेतुज्जन-
येद्दोम्णांकुलेभूरिशः पादेषाणि तले किमन्नच तथा यत्रास्तिरोम्णां
जनिः ॥ २५२ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाथाकृताचिकित्साक्रमकं
त्यवली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यां ब्रणाधिकारस्तबकः समा-
सिम् ॥ ५३ ॥ ॥ अथभगदरः ॥ ॥ तावभिदानं ॥
वक्त्राशिनो मेदलदेहयष्टे संस्थारतस्याथ प्रकुर्वतश्च ॥ संचेष्य
पिन्धेपवनैरधस्ताद्गते तु वैसीमनिकांत एव ॥ १ ॥ भगदराख्यपिडि-
कास्वरूपं मंदाग्निशुक्लस्य नरस्य नित्यम् ॥ तत्पूर्वरूपंच कटीकणा-
ठनिस्तोदकदूदवधुव्यथाच ॥ २ ॥ अथरूपम् ॥ अंडादुपस्था-
दुदतोर्ध्वतश्च संदारयत्येव भगेन तुल्यम् ॥ भगदराख्यपिडिका-
जनानां भवेत्सदा क्लेशकरी नितोतम् ॥ ३ ॥ अथोपशयः ॥ पथ्य

चगोधूमभवंचकारदुष्पादिकं शोषणकारिष्वच ॥ वास्तूकशाका
 ज्यमपि प्रयोज्यत्पाज्यैतथामैथुनपृष्ठ्याने ॥ ४ ॥ व्यायामपुष्टे-
 गुरुभक्षणा निव्रणप्रकोपे गमनानि नित्यम् ॥ वज्र्यानि वक्ष्यम्य-
 श्वतश्चिकित्सायथामतिः शास्त्रमतेन सम्यक् ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥
 सर्मना वटपत्रभेषजानि परिपिष्टानि सधालतायुतानि ॥ सहज-
 क्रूरसैंधवेन नित्यं परिलिप्तानि भगंदरापहानि ॥ ६ ॥ अथ तै-
 लम् ॥ निशार्कदुग्धसैंधवैः पुरोश्वशन्पत्रकैः ॥ सुसिद्धतैलले-
 पनाद्भगंदराहरं हरेत् ॥ ७ ॥ ॥ अथ नवकार्षिको गुग्गुलुः ॥ ८ ॥
 त्रिफलाहरनेत्रसमिताहरवल्कैश्च समोहिगुग्गुलुः ॥ गुटिकाक-
 णपैकभागयाश्च पथागुल्फभगंदरशिसाम् ॥ ९ ॥ अथ लेपः ॥
 वटपत्रपुनर्नवागुद्ध्यः परिपिष्टाः खलुचेष्टिकासमेताः ॥ जगदौ-
 षधिसंयुताः प्रलिप्ताः पिडिकायां तु भगंदरस्य शांत्यैः ॥ १० ॥ अ-
 न्यः ॥ तृत्तिलारुणानागदंतीक्षौद्रेण सर्पिषा ॥ सैंधवेन समं-
 घृष्टं मलमं च भगंदरैः ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ ज्योतिष्मतीभूधरकर्णि-
 काभिः सलांगलीकुष्ठतिलैर्जनानां ॥ दंतीशनाहानि च तात्र पिष्टा-
 स्त्पुशोधनार्थं च भगंदरेषु ॥ १२ ॥ तिलशिवागदलोध्रनिशाबला-
 ग्रहजधूमयुताः पिचुमंदजैः ॥ अपि दलैः परिपेष्य भगंदरे भगजे-
 त्किंगमदेव्रणशोधनम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ विडालास्थिघृष्टफला-
 नां त्रयस्य रसेनां शुलितभगाद्यंदरं च ॥ निहंत्येव दुष्टव्रणानन्यजा-
 तीन् सुवर्णीकरोपणं दुर्व्रणानाम् ॥ १४ ॥ अन्ययोगः ॥ वि-
 त्रकाकेहयमारयुगाभ्यां लांगलीसतृचताहरतालैः ॥ सर्जिकाचसु-
 धया तिलतैलज्वालयच्च परिपाच्य त्रिलेपात् ॥ १५ ॥ विस्यंदनतै-

लमदोविशेषात् भगदरं हन्ति विलेपनेन ॥ संशोधनं रोपणमाशु
 कुर्यात्सर्वार्णतां संधिदधाति सद्यः ॥ १५ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥
 तत्र तावच्छत योनिकः ॥ अतिरुक्षकषायसेवने र्यदि वायुर्गमि
 तस्त्वपानके ॥ पिडिकां प्रकरोत्युपेक्षितस्तरितं पाकमुपैति दारु
 णम् ॥ १६ ॥ पिडिकां निरुजान्विता विभिन्नाः रुपा फेनं श्रवते वि
 शेषतः ॥ अथ मूत्रपुरीषरतसः स्ववनेयः शतयोनिकरत्तुसः ॥ १७
 ॥ अतिमूढमसुरेवैर्ब्रह्मैरने कैर्गदितश्चालनिकासमश्च वैद्यैः ॥ प्र
 करोति व्रणां श्रवनादिकां स्ववतैषु चिकित्सितं च ॥ १८ ॥ अण
 नाडी सद्दशानु वैद्यभूषोप्यथवा वैश्रुतिमार्गसंश्रितांश्च ॥ वरशस्त्र
 मुरवेन माद्यरेप्यतिकुर्याच्चिकित्सितं ततो वा ॥ १९ ॥ क्षारेणाक्षि
 णावापि दहेत्पश्चाच्च रोपणम् ॥ प्रकुर्यादन्यदथवा प्रतीकारं तु पूर्व
 वत् ॥ २० ॥ अथोष्ठशिरोधरः ॥ पित्तस्वकारेण मवाप्यचकोपमे
 त्यकुर्याच्चरक्तपीडिकां गुदगां प्रकुर्यात् ॥ साचाशक्तपाकसहितान्
 हिमपूतिचाहादुष्टस्य शीर्षमिव चोष्ठशिरोधरारव्या ॥ २१ ॥ वक्रं
 यथोष्ठमपिनोचलतां जहाति नूनं तथेयमपि चंचलतां भजेच्च ॥ त
 त्राशक्तसर्वमखिलं वरवैद्यभूषैः सम्यग्ब्रवीमि बहुतंत्रगणं विलो
 क्य ॥ २२ ॥ प्रतीकारः ॥ तिलमधुकविमिश्रं निबपन्नप्रलेपमुप
 हारति विशेषाच्छीलं पित्तजातम् ॥ सरुजमपि च शीघ्रं लेपनादुष्ट
 शीर्षभगप्रपिदरमेतद्धन्ति हृष्टपुरस्तात् ॥ २३ ॥ ॥ अथ परिस्रा
 वः ॥ ॥ घनस्त्रावीकंडूयुक्तकग्निघातोपि निश्चिततस्तस्मिन्नि
 श्चेविधितद्व्यायत्रिसालिलैः ॥ विधूत्वा पीत्वा वा कथितं विफलं
 चारिपुरयुगविडंगाद्यं सद्योजयति गदसंस्त्रावमाधिकम् ॥ २४ ॥

अथशंभुकावर्ता॥ ॥ शंखावर्तनिभाचयानिगदितानादौ
 तुपायुस्थितातस्यांगोस्तनसन्निभाहिपिडिकानानारुजाकीर्ति
 ता॥ नानावर्णयुतांस्तुवैद्यधरणीपालैश्चशंखादिकाऽऽवर्त्ता
 व्याश्रवतेचिकित्सितमलतस्यांयथावच्चरेत्॥२५॥ अथोन्मार्गी
 ॥ क्षताद्वृत्तिः पायुगतातिवृद्धाविदार्यतेचेत्कुमिभिः प्रकुर्यात्॥ ३
 वेद्यमाणाबहुधात्रपानामुन्मार्गमुन्मार्गिनिमेतमाहः॥२६॥
 ॥ ॥ अथोपद्रवाः॥ ॥ अतीसारमूर्च्छानृषाशोषमोहास्तथात्रि
 ष्टभिर्मर्गतोमूत्ररोधः॥ भवेद्द्विबन्धोमणोः पूषपूर्णप्रकामंचको
 छनवोपद्रवास्य॥२७॥ सवेसाधयितुं भगंदरगदादुःखाच्चतेष्वप्य
 लंनोसाध्यस्त्रिभस्तथाक्षतभवाविड्मूत्रशक्कान्कृमीन् ॥ वायुं
 नाश्रुतथास्वतंतमसकृन्नाशंनयेयुर्नरंतस्माद्द्वैद्यवरोविचार्यसक
 लंकुर्याच्चिकित्सादिक्म॥२८॥ इत्यसाध्यलक्षणम् ॥ अथो
 स्यनिरुत्तिः ॥ सम्यग्वायुपुरीषनिर्गमविधौवेगोथमूत्रस्यच
 लिंगाधश्चयुव्यथानचतथापायोः करस्पर्शतः॥२९॥ सोरब्धचा
 स्यनिरुत्तिरन्नादितावेद्याधिभूपैः स्फुटम् ॥ श्रीतातीनितरांजय
 त्यथमयायस्याज्ञयेयंकृता॥३०॥ श्रीतातपादाज्ञसमाज्ञयायांकृ
 ताचिकित्साक्रमकल्पवली॥ श्रीकाशिनाथेनभगंदरस्यगतत्रिकि
 त्सास्तबकश्रवतस्याम् ॥ ॥ ॥ ॥ अथोपदंशनि
 दानम्॥ ॥ हस्तदंतानस्वराद्यभिषाताद्योनिदोषनअथोप्युप
 दंशः॥ स्त्रीसमूहगमनादपिलिङ्गधावनेनचविमेवविशेषात्॥१॥
 नाग्रतेचखलुगंधगदोयंपूर्वरूपमपितस्ययथावा॥ यद्यंतमूत्र
 णाद्वाहो कस्माच्चिमिचिमायनम्॥ भिन्नवर्णभवेन्मूत्रमुपदंशेभ

विष्पति ॥२॥ ॥ अथरूपम् ॥ ॥ वरटीदंशवतीडालिंगस्फो
 टेयदाभवेत् ॥ उपदंशानुतंविद्यालिंगस्फोटसि नारुणम् ॥ ३ ॥
 अथोपशयः ॥ उपदंशगदेजवान्ममेपरिप्रेयानिजलानि कूपजा
 नि ॥ चणकादिचशोषकं भजे ह्यहरितं शाकमलं परित्यजेच्च ॥
 ४ ॥ प्रतीकारः ॥ स्निग्धस्निग्धस्यापि मेदूस्त्र्यमध्यनाडीस्निग्धे
 ह्यजलोकाभिरत्र ॥ रक्तहार्द्यं शोथपीडानिवृत्त्यै पाकोवायेर्य
 त्ततो वैद्यभूषैः ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ तट रोहार्जुनजंबुडो धूपथ्या
 रचितो लेपवरो निशान्वितश्च ॥ उपदंशरुजसंशोथकंसकलहंति वि
 लेपनाद्भुतं वा ॥ ६ ॥ पक्वेषु वैद्योप्युपदंशकेषु प्रक्षालनं वैभिकला
 कषायैः ॥ वाभृंगराजस्यारसेन कुर्याद्वागुंडनं वर्तुरपत्रचूर्णैः ॥ ७ ॥
 तनावगुंडनं कार्य्यदाडिमत्वरभवैरपि ॥ सर्वेष्वप्युपदंशेषु तत्प्रदे
 शेषु वा ध्रुवम् ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ जयायाश्चजात्याश्च कवीरकस्यद्
 लानां च संपाकजानो कषायैः ॥ प्रकुर्याच्च प्रक्षालनं मेदूपाके भि
 षग्भूपवयोदितं सोपदंशी ॥ ९ ॥ अथपटोलादिकाथः ॥ १० ॥
 कुरुकनिंबफलवयसं भवेत्समकिरातयुतं शतमंबुच ॥ परिपिबे
 त्त्रिफलास्वदिराशनेरपि पुरेणायुतं रुजिलिंगे ॥ ११ ॥ नीलोत्तला
 निकुमुदानि च पद्मकानि सौगंधिकानि परिपेय्य विचूर्णितानि ॥
 उक्तानि वैद्यनिकरैश्च प्रदेह्येते लिंगोद्भवे भगजदुष्टगदोपदंशे ॥
 ११ ॥ इति प्रदेहः ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ सौराष्ट्रिकागैरिकतुल्य
 पुष्पकाशीसंधोक्ष्यैर्लवणोत्तमेन ॥ लोघ्रेण तमेन मनः शिलाभिः
 हरेणु कैलासहचूर्णितभिः ॥ १२ ॥ क्षौद्रेण कुर्यान्मलमनिघ्न
 योनामोपदंशानुपहंति लेपात् ॥ अथान्यप्रलेपः ॥ ॥ सिंहा

स्वपत्रोत्तरसैः शिरीषपत्रोद्भवैर्धातुहरीतकीभ्यां ॥ १३ ॥ सम
 द्यधस्त्रचविधायशुष्कक्षौद्रेणकुथ्यान्मलमन्त्रताभ्याम् ॥ शिवो
 दितयोनिजलिंगजातान्नानोपदंशानुपहतिलेषात् ॥ १४ ॥ वि
 शेषिकेनमलमद्वयम् ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातजः ॥ ॥
 सतोदभेदस्फुरणानियत्रस्फोटानिक्कणानिभवन्तियत्र ॥ वातोप-
 दंशः कथितोमुनीदैस्तस्यप्रतीकारमहं ब्रवीमि ॥ १५ ॥ प्रतीका
 रः ॥ प्रपौंडरीकागुरुदारुयक्षीरास्नाधरानुष्टुभकषायलेपैः ॥ नला
 न्वितैर्लेपनधावनानिकुर्याद्विषग्वातभवोपदंशो ॥ १६ ॥ अन्यः ॥
 बीजानिवैद्योनिचुलोद्भवानिगंधर्वहीस्तत्त्वभवानिपिष्टा ॥ गोधू-
 मजातैर्जसक्तुभिश्चवातोपदंशेचस्रजवोष्णलेपम् ॥ १७ ॥ अथ-
 पित्रजः ॥ बहुक्लेदयुक्तानिपीतानियत्रसदाहानिमांसावभासा
 नितंत्र ॥ यदास्फोटसंघानिवैद्याधिभूपाजगुःपित्तजातोपदंशोभव-
 ति ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ गिरिमृदजनचंदनपद्मकैर्नलदमुत्पल
 मन्त्रचकालया ॥ अथचपित्तगदेभगलिमजैर्घृतयुतपरिपेष्यविले-
 पयेत् ॥ १९ ॥ अन्यञ्च ॥ निवाश्वत्यकदंबशालवटनैकाग्रैरल-
 वांजुलैर्जंबूदुबुरुवेतसोत्थसलिलैः प्रक्षालनंवाद्यतम् ॥ एतैरेवतु-
 साध्यलेपनविधितैरेवकुर्याद्विषकृतचूर्णैरवशुंढनंप्रतिदिनं पि-
 त्ताखजेलिंगजे ॥ २० ॥ ॥ अथकफजः ॥ ॥ कंडूशोथयुतैर्म-
 हद्भिःखिलैस्फोटैश्चशुक्लैर्धनैः सर्वैरस्वावयुतैर्भिषकुनिगदितरो
 गोवलाशोद्भवः ॥ प्रक्षाल्याशुजलेनलिंगमसकृत्तत्रावशुंढचरेत् ॥
 ॥ कासीसस्यचचूर्णकेनसहसानैरुज्यताचाप्यते ॥ २१ ॥ अस्य ॥
 कूचीरस्यचमूलजलपिष्टं हिस्त्रिङ्गगदेपिविलिप्तं हारतिरुजं हि

॥२२॥ ॥अथसन्निपातजः॥ ॥ अनेकधानेकरुजोप्यनेके
वर्णोप्यनेकरुतिमार्गभिन्नः॥ असाध्यउक्तस्त्रिभवोपदंशोवैद्यः
पुराणैश्वरकादिभिश्च॥२३॥ प्रतीकारः ॥ वरयानिंबवासा
भ्यांरवदिरासनपिप्पलैः॥ अजेनेनसमंसर्वैर्गुग्गुलुंयेष्यपाचयेत्
॥२४॥ वटकानक्षमानांश्चकुर्यत्तत्रविचक्षाणः ॥ एकैकंभक्षये
न्नित्यमुपदंशेन्निदोषजे ॥२५॥ इतिवराटिगुग्गुलुः ॥ करं
जेननिंबोशनैःशालजम्बूवटैःकाथकल्कीकृतैःसिद्धह्वयम्॥ सरा
गस्तुतिभ्यायुतंदाहयुक्तंसपाकोपदंशं विलेपान्निहन्ति ॥२६॥ ॥
अथालिंगार्शः॥ ॥ संजातमंकुरगणैरिवचापरिष्ठात्तेषामुपच्युप
रितैरपिसंस्थितैश्च॥ कोरांतएवयदिक्कुटचूडिकेवसंधौचपर्व
गतसंधिभवाक्चिद्वा ॥२७॥ वर्तिश्चलिंगभववर्तिमथैनमेके
लिंगार्शमाहुरपरेन्निभवापितस्याम् ॥ रांपिच्छिलांगणिपुस्त्यर-
साजनानांसस्यज्जिह्वैलजशिलाभवचूर्णयोगात् ॥२८॥ लिंगार्श
नाशमुपयातिचशूकदोषोयोलिंगशोफसअलंचविचृद्धिमिच्छेत् ॥
योमूढधीश्वरदलुतस्यजलादिशूललेपेनलिंगमृदुचर्मभवस्त
योयम् ॥२९॥ स्फोटस्तुदावींस्तरसारुणानांधूमेनगृहस्यनिशा
युतेन ॥ पक्वेनतैलेनविलेपनाचुमेद्रस्यरोगाःप्रशमप्रयांति ॥३०॥
अनंगस्यरोगारसाद्येजनस्यप्रलेपाद्रुतंयातिनाशंविशेषात् ॥ स
पूतिप्रपूर्पैर्युतंशूलकंडूसमेतंचवैद्याधिराजोवदन्ति ॥३१॥ ॥
अथसर्षपिका ॥ ॥ शूकदुर्भगभवापिचगौरसर्षपेनपिडिका-
कफवातात् ॥ लिंगदेशप्रभवावरवैद्यैःसार्षपैतिगदितानिजत्रे
॥३२॥ प्रतीकारः ॥ शूकेषुशूकजभगौत्यगदेषुवैद्यैःकुर्या

द्विषधवरभेषजरेचनानि ॥ रक्तस्थमोक्षणमथोपिविलिख्य
 पूर्वसूक्ष्मैः कृपायैरवचूर्णयेत्ताम् ॥ ३३ ॥ अत्रैवाष्टीला ॥ ॥
 अष्टीलिके वापिचवायुजातारुक्षातिकाठिन्ययुतासुतस्याम्
 ॥ मेदस्यमध्यस्थशिराविमोक्षजलौकिकाभिश्चक्रियांविदध्या
 त् ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ गुग्गुलुमेकत्रिफलाकाथयुतंहि ॥ अष्टी
 लामथपीतंहरतिमतंहि ॥ ३५ ॥ श्लैष्मवल्केर्विषमैः समंतालि
 गंयदावैप्रथितंविशेषात् ॥ वैद्यास्तमाहुर्ग्रथितंतुनाडीस्नेहेनसं
 स्वेद्यस्तरवोष्णयोगैः ॥ ३६ ॥ स्निग्धैः स्तरवोष्णोरुपनाहमेतजंबू
 फलोस्थिप्रतिमाथकुंभी ॥ सारक्तपित्तप्रभवापितस्यापक्वांविहो
 क्थायव्रणंविशोध्य ॥ ३७ ॥ रक्तंहरेत्तुंदकलोध्रपथ्याधानीविभी
 तैः परिलेपयेच्च ॥ पूर्वोक्तद्रव्यैरपिसाध्यतैलमभ्यञ्जनंतत्रभिब-
 क्कप्रयुंजीत् ॥ ३८ ॥ अथालजी ॥ ईदृक्स्वरूपाप्यलजीप्रमे
 हाज्जातातथायापिडिकाचरक्ता ॥ सितातथास्फोटचितातिती-
 त्रांसरक्तपित्तप्रभवाचतस्याम् ॥ ३९ ॥ कुंभिकाबल्यथितंचिकित्सि
 तमलकाव्यचरक्तस्तुताज्ञात्वातामलजीपयोभिरनिशंलेपांश्च
 सेकांश्चरेत् ॥ ४० ॥ सीताश्चान्यतमानथोत्रबहुधासर्पिश्चवापाय
 येत्कार्यरेचनमत्रपथ्यमेवबहुभिर्वैद्यैः सदाचर्णितम् ॥ ४१ ॥
 ॥ अथमृदितम् ॥ ॥ मृदितपीडितमेवयदातदाव्रजतिशो
 थजलमंदनाकुशे ॥ इहसदागतिनात्रबलाकृतैर्मृदितमुष्णान-
 रैरपितैलकैः ॥ ४२ ॥ विशेषतोपनाहयेत्तथैवशंखघर्षणाज्ज-
 लेनजातकल्ककैर्विलेपयेच्चवापुनः ॥ ४३ ॥ पाणिभ्यामपिसंमूढे
 संमूढपिडिकाचया ॥ वातकोपेशूकरोषेविशेषादपिपिञ्जिते ॥

॥४४॥ प्रतीकारः ॥ समूहपीडिकायां तु क्रियापित्तविसर्प
 वत् ॥ काष्ठपूजलेर्घृष्ट्वारवादिरंसारमेव च ॥ ४५ ॥ लिंगरोगह
 रः प्रोक्तप्रलेपो बहुभिर्ध्रुवम् ॥ समूहपिडिकायास्तनाशनोभिष
 जामतः ॥ ४६ ॥ दीर्घावक्ष्यश्चपिडिकाः कफासृग्भ्यां समुत्थिताः
 ॥ दीर्घ्यते मध्यतोयाश्च वदनारोमहर्षरुत् ॥ ४७ ॥ सौवमंथः क्रि
 यास्तत्रसर्प्युक्ताः समाचरेत् ॥ क्षालयेन्निफलातोयैः पक्वलिङ्गपु
 नः पुनः ॥ ४८ ॥ त्रिफलानूर्णैर्लेपितहरति नमेव ॥ वैद्यैरुक्तैः सर्वैरु
 मिदमेव ॥ ४९ ॥ ॥ अथ पुष्करिका ॥ ॥ पित्तशोणितभवापिडि
 कायाः संभवेच्चपिडिकाजलजस्य ॥ कर्णिकेव वितन्तारवलुवैद्यैः
 पुष्करीतिगदिताङ्गदन्त्रे ॥ ५० ॥ प्रतीकारः ॥ चिकित्सितपुष्क
 रिकास्तपित्तविसर्पवलिङ्गकश्चावणीनाम् ॥ वचाश्वकर्णत्रिफला
 सलोध्राकासीसचूर्णैः प्रतिरोपणं द्राक् ॥ ५१ ॥ ॥ अथ स्पर्शहानिः
 ॥ ॥ शूकदूषिततमरुधिरयत्स्पर्शहानिसदकारिविशेषात् ॥
 तैलमेव वलयारब्रलुसिद्धमुष्णमेनमुपहन्ति च सेकान् ॥ ५२ ॥ ॥
 अन्यः ॥ गन्धकघृतपरिलेपोऽस्पर्शगदेहि ॥ ऊदितोवावरवैद्यै
 र्लिङ्गपदेहि ॥ ५३ ॥ अथोत्तमा ॥ भवेद्भक्तपित्तोद्भवा मुद्रमाषो
 पमाचोत्तमारव्याचशूकस्य दोषात् ॥ अजीर्णात्तुतां वैद्यधुर्योवि
 शेषात् समूहपिडिकावादिरोनैव पश्चात् ॥ ५४ ॥ कषायकल्कचूर्ण
 तैर्मधुमुतैर्विशेषतः ॥ समाचरेच्च वैद्यराट् प्रसेकलेपसाधनैः ॥
 ५५ ॥ ॥ अथ शतयोनिः ॥ ॥ रन्ध्रैश्च मद्यणुमुखैश्चित्तमेव
 सर्वलिङ्गं समततत्रयोयदिवातरक्तात् ॥ ते वैद्यभूषणिकाः शत
 योनिकारव्यसोगवदनिखलतत्ररसक्रियाः स्युः ॥ ५६ ॥ पृथक्प-

पिण्डादिस्तृतैलमेकंप्रसेव्यचपश्चाद्ददत्यत्रवैद्याः ॥ अथ
 कृपाकः ॥ भवेद्वातपित्तान्त्वचःपाकुरोगेज्वरेणापिदाहेनयु-
 क्तःप्रकामम् ॥ ५७ ॥ प्रतीकारः ॥ निंबारुणारवदिरचूर्णविल-
 पनद्राक्लिङ्गस्त्वचश्चखलुपाकरुजंनिहन्ती ॥ न्यग्रोधचूतगज-
 भोजनजंबुकानामौदुम्बरस्यचजलैरभिवेचयेच्च ॥ ५८ ॥ ॥ अथ
 शोणितार्बुदम् ॥ ॥ स्फोटैश्चकृष्णैःपिण्डिकाभिरेवरक्ताभिरेव
 परिपीडितं च ॥ तल्लिंगवास्तोरुजमादधानंरक्तार्बुदवैद्यनृपाव-
 दन्ति ॥ ५९ ॥ तद्रक्तविद्रधिसमंचचिकित्सितव्यतद्दत्कुमारिजर-
 णोद्भवलेपनेन ॥ शांतिनयेद्भवथुपाकगदान्वितंचरक्तार्बुदंसकल-
 वैद्यमहीधरोक्तम् ॥ ६० ॥ ॥ अथमांसार्बुदमांसपाकौ ॥ ॥ मां-
 सार्बुदमांसमलंविदुष्यदोषाःस्त्रयश्चापितुमांसपाकम् ॥ कुर्व-
 णिमांसानितथैवमित्यंशीर्णीनिवैवेदनयान्वितानि ॥ ६१ ॥ प्र-
 तीकारः ॥ गुजामसीतालमनःशिलानांदावींहरिद्रामधुकांवि-
 तानाम् ॥ सहसौद्रहव्यैश्चविलेपनंद्राग्विशीर्णमांसप्रतिरोपणं-
 हि ॥ ६२ ॥ सर्वत्रगतिकंचैवमलमंगमापितं ॥ नोद्यन्नान्यगतिःस-
 म्पकृतचगत्वात्राणंहरेत् ॥ ६३ ॥ ॥ अथविद्रधिः ॥ ॥ विद्रधि-
 सन्निपातेनयथोक्तसमुपाचरेत् ॥ अन्यांश्चसन्निपातोत्थानगदा-
 न्नैकथयाम्यहम् ॥ ६४ ॥ कृष्णानिशक्लानिभवंतिपानिचित्राणि
 तद्दत्सविषाणिवापि ॥ वदन्तिवैद्यास्तिलकालकानिलिङ्गस्यपा-
 तायचसन्निपातान् ॥ ६५ ॥ ॥ अथफिरंगः ॥ ॥ फिरंगदेश-
 बहुधोडुरत्वाफिरंगमाहुर्भिषजःपुराणाः ॥ लिङ्गस्यचस्फोटविशा-
 र्दायेतेगंधसेगंचफिरंगिणश्च ॥ ६६ ॥ फिरंगिणीस्त्रीगमनावराणां

स्त्रीणां भवेद्वा पिचतत्यसगात् ॥ तेषां च तासां मपि वा फिंरंगनां
 शायकपूररसः प्रसेव्यः ॥ ६७ ॥ अशोत्रसेव्यकपूररसक्रियां पु-
 रस्तात्साधुचक्ष्यामः ॥ प्रतीकारः ॥ दं कैकपारदमितंगदि-
 रद्विदं कमाकारकादिकरभचविशेष्यसत् ॥ द्वावावटीश्वरवलुमा-
 स्तिकरामदकैः प्रातः फिंरंगशमनापगिलेचनित्यम् ॥ ६८ ॥ कृत्वा
 म्लेचपरित्याज्ये भोज्यं रुक्षविशेषतः ॥ सप्तभिर्दिवसैर्दृष्टां फिंरंगो-
 नश्यति ध्रुवम् ॥ ६९ ॥ ॥ अथ बाह्यफिंरंगः ॥ ॥ बाह्यः फिं-
 गोविस्फोटकेन तुल्योत्पपीडः स्फुरितोद्वेगेन ॥ तुल्योद्दिधासौ-
 सरवसाध्यउक्तौ वैद्यः पुराणैरखिलैर्विचार्य ॥ ७० ॥ अस्य चिकि-
 त्सा ॥ कर्षद्वयं श्रीशिवयौश्ववीर्यप्रक्षप्रमाणानि च तदुलानि-
 ॥ पिष्टावलायाः स्वरसैश्च सप्तद्वयस्य धूमोद्भिदिर्नैरनियोज्यः ॥
 ७१ ॥ वटीत्रयस्यापि निषेव्यनित्यं धूमं च बाह्यफिंरंगरोगी ॥ स-
 सप्तभिर्दिवसैश्च तस्माद्दिमुच्यते म्लेचलवणान्त्यजे च ॥ ७२ ॥
 ॥ अथाभ्यंतरफिंरंगः ॥ ॥ अभ्यंतरः संधिषु यः फिंरंगश्चेत्-
 क्षणेऽपि भवेद्दुषोर्वा ॥ सकष्टदेति प्रथितश्चिरस्थो वैद्यैर्निरुक्तः
 खलु कृच्छ्रसाध्यः ॥ ७३ ॥ प्रतीकारः ॥ पत्राणि निंबस्य पलो-
 म्नि तानि पथ्याब्दमांसारजनीकलाराम ॥ वस्तांशिकामामल-
 की विचूर्ण्य शालाभि तच्चूर्णमदश्ननीरिः ॥ ७४ ॥ भुक्ता फिंरंगो-
 भयनां शनाय पद्वं म्लमांशे वपरित्यजेच्च ॥ तद्वच्चूर्णं खलु चोप-
 चीनी भवमधूके रशितं शिवाय ॥ ७५ ॥ योगद्वयम् ॥ अथो-
 भयफिंरंगः ॥ त्रिलिंगस्य संधावपि सत्तुल्ये स्फोटा भवेद्युर्ध्वदिनो-
 भयतयः ॥ असाध्यलिंगः सफिंरंगरोगो माप्यस्तथाद्यौषधिते-

विनम्र॥७६॥ कर्षार्हसूतचकुरङ्गीरेः खल्वेविमर्द्यथ पला-
हकेन॥ पुरेणसाकं करमचकुष्ठ पलत्रयचाप्यथ कर्षमर्हम् ॥

७७॥ पृथक्पृथक् सर्वमिदं समस्तं पल द्वाभ्यां घृतमाक्षिका-
भ्याम् ॥ संमर्द्य कृत्वा च वटीं निषेवेन्दु कर्षार्हमानां च फिरंगरोगे ॥

७८॥ अन्ये व्रणाद्येपि फिरंगजाताः सद्यो विनश्यन्ति च तेपि संच-
॥ इमां वटीं भक्षयित्वा मुरवांतः शोथः कदाचिन्नहिजायते च ॥७९

॥ लवणाम्भूरसंचपरित्यजेद्दिनदशत्रयमेकदिनाधिकम् ॥ अथ
पलाशजघृतमलनरः प्रतिदिनं दशमाषमिदं भजेत् ॥ ८० ॥ अपि

जलैर्नचर्लिङ्गविलेपना हृजनि तैरिहनाशमसौ गदः ॥ उभयजातफि-
रंगविनाशनं निगदितं विदितं भिषजांगणैः ॥ ८१ ॥ अथोपद्रु-

वाः ॥ काश्ये बलक्षयः अथोखलुनासिकाया भङ्गोपि वहिलघुता-
स्थिविशेषोऽक्तः ॥ व क्रत्वमस्थिभिषजः प्रवदन्ति सर्वे प्रायः फि-

रंगगदसंघ उपद्रवाश्च ॥ ८२ ॥ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥
विशीर्णैर्यासं कृमिभिरपि जग्धं च बहुशोऽशिशुं मुष्कं चानिपति-

तमनोजांकुशगदम् ॥ परित्याज्यं वैद्यैर्निखिलं जनिता बंधुभिर-
तः ॥ परित्यक्ता भोगनिजगदहरं सेव्यमपि तैः ॥ ८३ ॥ संजायमा-

नक्षणमेव मूढो भोगावसक्तो न च रोल्लियायः ॥ कालांतरे दाहकृ-
मिप्रपाकशोथैर्विशीर्णैर्द्विप्रपाकमेति ॥ ८४ ॥ मांसाबुदं मांसग-

तश्च प्रपाकश्चेद्दिदधिर्वातिलकालकांस्युः ॥ यत्तत्र तेन कचिदेव-
साध्या साध्यो बहिर्भूत उपद्रुतो न ॥ ८५ ॥ अभ्यंतरः लुच्छतमः

प्रसिद्धो बहिर्भवः क्षीणतरस्य जीर्णः ॥ उपद्रुतश्चेन्मुनयो वद-
न्ति फिरंगरोगो बहुधाप्यसाध्यः ॥ ८६ ॥ अथोत्पत्तिवृत्तिः ॥

संभोगकाले भगालिङ्गयोश्च दाहो यदैव प्रतिजायते न ॥ श्वेताच्छ
 शक्ते पतिते मनोज्वरेन राणां च फिरङ्गमुक्तिः ॥ ८७ ॥ ॥ अथो-
 त्रोपदंशादि फिरङ्गगद्गोभय फिरङ्गांतरोगाणां सद्यः साध्यारोग्य
 करीकं पूर्णभांडेश्वरादिरसायनचिकित्सांतत्रांतरेभ्यः साधुवश्यामः
 ॥ यथा शतहस्तं समं गौरिकं ते मवेचेष्टिकाभ्यां उसरंजनीमृत्तिकां
 म् ॥ सैधवंदंसारवल्मीकमृत्स्ने तथा तूषरीरत्नादिकां मृत्तिकां वैभि-
 षक् ॥ ८८ ॥ मर्दये हस्तपूतं पुनस्तावता जायते सर्वमेकं यथाथा-
 वता ॥ स्थालिकांतर्न्यसेत्तत्तगाढं भिषक् मर्दयित्वा ऽन्वयाणां मु-
 खे योज्य वै ॥ ८९ ॥ स्थालिकायां मुरवेनापि समुद्रयेत्तसत्तभिः क-
 र्पैर्मृत्तिकाभिर्दृढम् ॥ आतपेशोषितांचुल्हिकायां तथा पाचयेद्दे-
 दसरव्यादिना निष्क्रमात् ॥ ९० ॥ स्वांगसीतं चयंत्रं यदा जायते यंत्रमु-
 न्मूल्यचरस्थालिकां मोचयेत् ॥ स्थालिकांतोर्द्विगं सूतराजं तथा वैद्यरा-
 जो निगृह्याथ कर्पूरकम् ॥ ९१ ॥ कस्तूरिकाकुक्कुमदेवपुष्पैः समं
 च कर्पूररसं च चूर्णैः ॥ गोधूमकानां परिवर्ष्य देवपुष्पस्य चूर्णैर्वधू-
 ल्ययत्नात् ॥ ९२ ॥ दंतादिसंस्पर्शमलं विहाय मिले फिरङ्गस्य विना-
 शनाय ॥ कर्पूरभांडेश्वरसेवनेन पुष्टं च वीर्यं विलभेत्तनुष्यः ॥ ९३ ॥
 रमणीं शतकं शतधारमयेदनिशं मदनस्य विवृद्धिकरम् ॥ अशितं
 सकला मयजित्तनुत तनुतां भगालिङ्गगदे ॥ ९४ ॥ सिखीपथ्यापू-
 गं सहरवदिरकेतुल्यमखिलमथोत्लेच्छं पिष्ट्वा प्रथमशिखिभागा-
 र्द्धमपि च ॥ चतुर्थीमंनिबूरसयुतमलतस्य गुटिकां प्रभुक्तादं कौ-
 हरति भगालिङ्गोद्भव रुजः ॥ ९५ ॥ ॥ अथ धूमपानयोगः ॥ ॥
 पुराणाशाणपत्रकैश्च हि गुलाहिकैः प्रकटित्वा हि पत्रकैश्च धूम-

पात्रयत्रकैः ॥ ९६ ॥ पिवेच्चधूममन्त्रहंसदुग्धभक्तभोजनं करो
 तियस्त्र्यह्नरः समुच्यते मनो यगतः ॥ ९७ ॥ अथान्ययोगः
 ॥ कैकेन मर्दयेन्मत्स्यपिचासमानि बुक्कद्रावयुक्तं च यामद्वयम् ॥
 तद्दरीदं कमाननरासे वये चोपदशस्य नाशान्तिरुक्षाशनम् ॥ ९८
 ॥ अथान्यः ॥ तालमूली द्वयशब्दसूतं समदीपिकायुग्मभ
 ह्यातकं त्रैफलम् ॥ देववल्ली तिलजीर्णमर्द्धगुडसर्वमेकत्र सं
 कुट्टयेत्पूर्वतः ॥ ९९ ॥ वैद्यराजो वटीन्तस्य कर्कधुवत् कामरोगा
 तुरं पश्य नस्मै ह्युतम् ॥ माक्षिकाक्तांच दंतादिसंस्पर्शनं वाय्यं
 भोक्तुं प्रदद्याच्च सप्ताहकम् ॥ १०० ॥ सूकदोषोपदशादिकं वात
 जंचान्यदोषं फिरंगादिकं सर्वशः ॥ नाशयेद्ब्रूक्षभोज्याशनाग्नि
 त्यशः प्राङ्गुरार्थस्तु वैद्याः स्वतंत्रादल ॥ १०१ ॥ अथान्ययोगः
 ॥ कर्पूरकंशंकरवीर्यजातमेखालवगोषाजातपत्र्यः ॥ आदि
 स्य नीरिस्त्रिदिनं विमर्दयं कप्रमाणास्य वटीप्रभुक्ता ॥ १०२ ॥
 आवेष्टयन्ति त्र्यंघ्रतमाक्षिकाभ्यां दुग्धोदनं पथ्यमलं प्रकुर्वन् ॥
 तरेण कुर्व्याच्च मनोजरोगा फिरंगरोगादिविनाशमाश्रु ॥ १०३ ॥
 युग्मम् ॥ ॥ भृंगराजरससिक्तसुवस्त्रखंडमेव परिलेप्य समं ता
 त् ॥ द्विगुलेन परिपेष्य भुजंगवल्ली रीदलजनीरस्युतेन ॥ १०४ ॥ शो
 ष्यतश्च मदनेन विदग्धं वह्निना च बहुधा द्रवितेन ॥ वर्तिकाश्च
 खलु तस्य हि सप्तसंविधाय परिवेष्ट्य प्रदीप्य ॥ १०५ ॥ नेत्रयो
 र्भ्रमि यतं भगलिंगसन्निधौ स्वविधिना विधिविज्ञैः ॥ सीतवात
 रहितोपि विषमं मांदिरेच निवसन्त्रपिवारान् ॥ १०६ ॥ ज्योतिदीप
 कलिकोत्थविधूमधूपनादपि विच्छोकनतापि ॥ नाशमाश्रु च कि

रंगमनोज्ञातदुष्टव्यभिचारगदानाम् ॥ १०७ ॥ ॥ अथान्यो
 धूपयोगः ॥ ॥ मातुलानीयवानीयुगहिंगुलैः शंभुबीजोत्पन्न
 हारमतुल्यनरैः ॥ पेष्पपत्रेणसंधूपितंलिंगरोगोश्शूकदोषोपदं
 शादिकनाशयेत् ॥ १०८ ॥ ॥ अथपानौषधि योगः ॥ ॥ भू-
 मिनिंबांबुनिंबेसनिंबसंदासेवितंशोषणपेषितंमाक्षिकैः ॥ वा-
 रिएणानुष्टुभूलोपदंशान्दरेहैद्यभूपोजगुर्येनतस्यध्रुवम् ॥ १०९
 ॥ अथान्नपथ्यम् ॥ सतुषचणाकदालीषोडशाशाम्बुसि-
 न्धाभवन्ति यदि विपाकात्पादशेषावशेषात् ॥ अशितुमिह्नरा-
 णाप्रारदोत्थास्यशोथेसभगजगदहंत्यैवैद्यभूपैर्निरुक्ता ॥ ११० ॥
 ॥ ॥ अथास्यशोथपाकनिवारणगंडूषयोगः ॥ ॥ कोविदार-
 त्रिफलांकर्कंधुमूलपूगफलमालनिकाभिः ॥ क्वाथितैश्वरवद्वे-
 णामधूकैः शोथमास्यगमलंविनिहन्ति ॥ १११ ॥ ॥ अथशूक-
 दोषोपदंशफिरंगादीनांपुनरुत्थानोपद्वानांप्रतिषेधौषधियो-
 गार्कविधिर्व्याख्यास्यामः ॥ ॥ अथा- महानिंबानिंबजलध-
 रणिनिंबचसकलसमस्तांगजातीदलभुजगवल्लीदलयुतम्
 ॥ बलायुग्मंवासारवदिरमरुणादेवकुरुमेसनिर्गुंडीधात्रीयु-
 तत्रवणिकात्रैफलगाणम् ॥ ११२ ॥ मुरारास्त्रायुग्मंकलकजलदा-
 रगवधुगदानद्विपर्णीत्रायतीत्रिकटुचवरीचंदनयुगम् ॥ निशापु-
 ण्मंश्यामागदन्तविडंगा मरतरुत्सपाठाग्निब्राह्मीजलरुहवि-
 शाखा मरलता ॥ ११३ ॥ सर्रेणुर्गंधर्वासनदशजलाकाससरसा-
 सपुरवाबाणाद्या कुदजवरुणा बल्युजजताम् ॥ वचाकाशमी-
 रोत्थासितरदनका भृंगमधुभिः समस्तवारुण्याः सममथचनि-

र्यातमखिलम् ॥ ११२ ॥ इरायं वैः सिद्धं घृतमिदमलकाचधरिते
सुपात्रे निम्बार्कपिबति मधुना यस्ति ह फलम् ॥ फिरंगोत्थान् दो-
षान् पुनरपि पुनर्जतिमचिरात्सनासाभंगोत्थैरपि न विकृतिं क्वापि ल-
भते ॥ १३ ॥ ज्वरात्सर्वान्वातान् रुधिरविच्छिन्नानां स्थगलजान् रोरों-
गाच्छूलानपि च कटिबुद्धेन्द्रियगदान् ॥ त्रिजातानेकोत्थान् हि भव-
सकलाह्निं भगजान् फिरंगादीन् कुष्ठानपहरति पीततु क्रमशः ॥ १४
श्रीतातयादाञ्जसमाज्ञयाया कृताचिकित्साक्रमकृत्यवल्ली ॥ त-
स्यांच शूकादिचिकित्सकोयं समाप्तिमागान् स्तवकः शमस्तु ॥
॥ ११७ ॥ ॥ इति शूकदोषोपदंश फिरंगचिकित्सास्तवकः ॥ ॥
॥ - ॥ ॥ अथ त्वग्दोषः ॥ ॥ तावत्तन्निदानम् ॥ विरु-
द्धान् पानान्नितद्द्रुहूणीद्रवं स्निग्धभोज्यानि नित्यं जनानाम् ॥ स-
दा चाश्वतानि घृताच्छर्दिने गान्थान्यांश्च वह्निप्रतापांश्च भुक्तां ॥
१ ॥ श्रमांश्चाप्यथो कुर्वतामुष्णासीतान् तथा लघनाहारं संसेवना-
द्वा ॥ अतिक्रामुकानामजीर्णाशनाच्च तथा भीतिधर्मश्रमा-
तीजनाये ॥ २ ॥ द्रुतशीतनीरस्य पानाच्च तेषां तथा पंचकर्मापचो-
रान्नराणाम् ॥ दधीनश्नतां माषपद्वाति मूलकपिष्टान् दुग्धाश-
नाद्वाति लानाम् ॥ ३ ॥ गुडस्याप्यजीर्णे दिवा स्वापभोगाज्जना-
नां सदा विप्रदेवान् गुरुश्च ॥ कुवाक्याजयाघर्षणत्याशु मूढा-
जनांश्चापि दोषास्त्रयस्ते पितेषाम् ॥ ४ ॥ त्वचोरक्तमांसांस्तु संदू-
षयित्वा प्रकुर्वीत कुष्ठानि चाष्टादशानि ॥ पूर्वरूपम् ॥ अ-
तिशूलक्ष्णस्पर्शी भवति खरवत्सैद विकृतिर्विवर्णात्वं दाहस्त्वति-
तुदनकडूतिशयनम् ॥ तथा कोष्ठेन त्वं श्रमः अपि त्रिणश्रावमधि-

केविरस्थायीशीतः प्रभवति चरुक्षतमसकृत् ॥५॥ अरुक्षः
 एतरोऽस्य त्वविभवति चरुक्षतमसकृत् ततः काष्ण्यरो मणामभिः
 मपि हर्षोऽत्यनिचये ॥ निमित्तेत्येकोपो भवति च महान् यत्र भिषः
 जो महाकुष्ठव्याधेर्जगदुरिति पूर्वं भवति यत् ॥६॥ शुग्मम् ॥
 अथरूपम् ॥ ॥ त्वग्मांसमासाद्य शिराश्चतिर्यग्गतास्तेषां
 संरुधिरं विदुष्य ॥ मांसास्त्रमेवं स्थयन् चरं त्यो वहिस्तं त्व-
 ग्विपरीतरूपम् ॥७॥ दोषाः प्रकुर्युः स्वलु यत्र सर्वे तत्कुष्ठरूपं
 प्रवदंति वैद्याः ॥ उपशमाः ॥ यत्कुष्ठकारी प्रथमं निदाने त-
 त्सर्वमेवात्र विवर्जनीयम् ॥८॥ पथ्यं चरुस्संचणाकादियद्यत्
 प्रोक्तां हिरक्तादिविशोषकं यत् ॥ प्रतीकारः ॥ पथ्यानि शाव-
 ल्युजयत्ससिंधुविडंगासिद्धार्थकमूत्रलेपः ॥ कायः प्रयत्नादथ
 कुष्ठदारी प्रलेपमन्यं च ततो ब्रवीमि ॥९॥ अन्यः ॥ एतावि-
 डंगानलकुष्ठदंती शतावरी नागबलांजनानाम् ॥ लेपः प्रकुर्या-
 त्स्वलु कुष्ठनाशं स्तपथ्यशीलस्य जनस्य सद्यः ॥११॥ अथोद-
 र्त्तनं सोमराजी भवसमंचूर्णमाद्रिद्रवैः संविधाय ॥ नरोयः करो-
 त्याशु कुष्ठात्ममुक्तो भवेद्देवकायो यथा पूर्वदेहः ॥१२॥ अ-
 न्यत् ॥ अथ प्रग्रहस्याश्वमारस्य पत्रैस्तथा काकमाच्युद्रवैः
 पेष्पयत्नात् ॥ नरस्तैललितांगदेशेषु कुर्याद्यदोदत्तनं कुष्ठरोगा-
 त्ममुच्येत ॥१३॥ अवाकुच्यादिलेहः ॥ अवल्लुजाकणा-
 विडंगपिप्पलाहविभुजां सधातृकं समाक्षिकं सतैलमेतदेव
 हि ॥ समस्तकुष्ठनाशने च लोटमाशु सर्वदा वलेहन्नवैद्यभूष-
 वणितः सुधाद्रवः ॥१४॥ अन्यः ॥ हरनेत्रफलाविडंगकुष्ठणामधु

नालीदतमश्वपेय्ययत्नात् ॥ कृमिकुष्ठभगदराश्वनाडीव्रण
संधानुपनाशयंतिसद्यः ॥ १५ ॥ ॥ अथ स्वायंभुवगुगुलुः
॥ ॥ शशिलेखवाणपलागिरिजंचतावदेवात्रगुण्डीयात् ॥
दशगुगुलोश्वभागान्पलानित्रीणि भस्मनस्ताम्रस्य ॥ १६ ॥ भा
गद्वितयंलोहंस्त्रावणिकातावतीचसंयोज्या ॥ त्रिफलाताव-
न्मानाधनदस्यापिपत्राणितावन्ति ॥ १७ ॥ रवादिरगुडुचीदंती
रजनीविडंगचित्रधनशंपाका ॥ कुटजत्वग्धननिचान्पलह्या
श्वपृथक्पृथक्पिष्ट्वा ॥ १८ ॥ घटिकारचितामधुनासधृताप्य
शिताः प्रातर्गवांचमूत्रेण ॥ कुष्ठान्स्टृक्समीरन्त्रिणाण्युद-
राणि प्रमेहगुल्मानि ॥ १९ ॥ स्वायंभुवसमश्मन्गुगुलुमेकंभ-
जेच्चगोमूत्रैः ॥ अशितः पांडुगदानुपहन्तिचबालेपलितान्स
द्यः ॥ २० ॥ अन्यः ॥ दहनत्रिफलाकटुत्रयैर्गदजंतुघविषा
मरद्गुमैः ॥ लवणोत्तमचव्यकारवीचकिकाजीरकयावशूकजैः
॥ २१ ॥ त्रुटिभारतिकाजमोदिकाभीरसनाभिश्चसमोद्दिगु-
गुलुः ॥ सद्यतः परिपेय्यपाचितो गुटकीकृत्य प्रगेनिषेवितः ॥
॥ २२ ॥ अशितः खलुभोजनस्यकाले सकलान्कुष्ठमदान्निहं
तिच ॥ मनुजैश्चयथाबलं तथावाच्छमिरोगान्ग्रहणीसचित्र
कुष्ठान् ॥ २३ ॥ अपिहन्तिचमेहपांडुरोगान्मुखजान् रोगगणा
न्गलग्रहाश्च ॥ अपिकोष्ठगदेचगुल्मरोगान्गुदरोगानपिग्र-
ध्रसीतथैव ॥ २४ ॥ ॥ इत्येकविंशकोगुगुलुः ॥ ॥ अन्यश्च
॥ भहातकप्रस्थयुगंचशस्त्रैस्थित्वापनेद्गोणजलैर्गुडूच्याः ॥
प्रस्थद्वयंक्षुण्णमलप्रदायपादावशेषपटपूतनीरम् ॥ २५ ॥ द-

त्वाकवाहेत्यशरावमानेगोसर्पिषागोपयसादकेनसितातथा
 प्रस्थमिताप्रदाय॥सिताहमानेनचमाक्षिकेणामृद्धमिनापा
 च्यतनोवतार्थ॥२६॥क्षेप्याणिवित्वाप्यमृताजवानिददुभ
 धात्रीरजनीशिवानाम्॥शुद्धीकरणापर्यसिंधुपत्रत्रिकटको
 श्रीरघनोषणानाम्॥२७॥कर्पूरकालापिचमदतैलाद्विचर
 नानांगजकेशरस्य॥चूर्णानिनिक्षिप्यलार्द्धकानिपृथक्पृथक्
 क्वापिचसोमराज्याः॥२८॥निघायपात्रेप्रयतःप्रभातेप्रलो
 म्भितंशीतजलेनसेवेत्॥कुष्ठान्यथाष्टादशवातरक्तान्यशीसि
 सर्वाण्यपिहंतिसद्यः॥२९॥व्यायामघर्मानलतापजायादध्य
 म्लमांसानपहायनित्यम्॥नैलस्यचाभ्यंगमयोतिनीरस्नानप
 रित्यज्यमिहामृताद्ये॥३०॥पीयूषभट्टातकसंज्ञयायोवेद्य
 प्रदिष्टोप्यवलेहयोगः॥संसेव्यमानोखिलकुष्ठनाशकरोत्य
 तस्तेनसमोन्वाह्यः॥३१॥अन्यश्च॥निवारणापर्यदि
 सोमराजीशयनिकाचंदनसारिवानाम्॥फलत्रयारवधरा
 त्रियुग्मपीयूषसमाहकणैर्द्रुजानाम्॥३२॥वासाधरानिंब
 विशालिकानांपटोलमूर्वानललांगलीनाम्॥कडीमहानिंब
 गजश्रुतीनांजलोत्थवेओच्चटिकाफलानाम्॥३३॥पुनर्नवार
 मृधभृगरेणुशारबोटकाकोटकुरंदकानाम्॥पाठारुणामुस्तक
 कृष्णवेनगायत्रिदत्तौषधिजंतुहानाम्॥३४॥दुरालभाश्या
 मपुनर्नवानांबीजहुमस्यापिफलद्वयानाम्॥पृथक्पृथक्क
 ण्णमलतुद्रोणजलेहिसंपाचितमष्टमांशम्॥३५॥तद्वस्त्रपूत
 निनिघायपात्रेछित्वायभट्टातसहस्रमन्यन्॥त्रीण्यमणोगा

विनिपाच्यपश्चादष्टावशेषं विनिगृह्यतच्च ॥ ३६ ॥ उभौ कषायौ
 च विमिश्रयेद्वा तस्मिन्मुनः क्षेप्य कटुचये च ॥ फलत्रयमेधविडग
 चित्रान्कुष्ठं तथा सैध्वचन्दनाभ्याम् ॥ ३७ ॥ दीप्य पृथक्चाथ पृथ
 क्पलैकं सर्वचतुर्जातपलं पलं च ॥ संपाच्य संमिश्र शिवोक्त एष
 महान्ध्रं भस्मात्तकजो वलेहः ॥ ३८ ॥ कुष्ठानि चित्राणि च काकणं च
 विस्फोटकं चर्मदलं कपालम् ॥ पामानमौदुंबरपांडुकच्छन्विपादि
 काभ्यासभगदरादीन् ॥ ३९ ॥ काशं तथा लोहितपित्तमुग्रचातास्त्र
 दद्रू क्रिमिपुंडरीकान् ॥ निहंति छिन्नापयसौनुपानात् पपोनुपा
 नादपि भुक्त एषः ॥ ४० ॥ निर्मेत्र लीनापितुमोज्यजाया विद्मारकाहा
 रचराचरेषु ॥ त्यक्त्वा म्लमुष्णानि च घर्मसौवर्णान् च सर्वानुपहं
 त्सि सद्यः ॥ ४१ ॥ ॥ इति महाभस्मात्तकावलेहः ॥ ॥ अथ क्वाथः
 ॥ ॥ अरुणात्रिफलानि शाम्भूतापिचुमंदक्रथितं सतितकम्
 ॥ सक्चं परिपीतमेतदेव सकलान्कुष्ठगदालिहंति च ॥ ४२ ॥ ॥
 इति मंजिष्ठादिक्वाथः ॥ ॥ कुलकरवदिरनिंबप्रयामवेत्रप्रभूत
 हरनयनफलाभिः क्वाथमेकं प्रपीतम् ॥ हरतिसकलकुष्ठतित्कभा
 ज्यैरतस्य व्रणमणमपि सर्वे त्रंति चित्रं कपालम् ॥ ४३ ॥ मरिचं त्रि
 वृत्तं मनःशिला हरतालामगदालचंदनैः ॥ गहरात्रियुगार्कदुग्ध-
 भूतजताकठगतांश्च मारकैः ॥ ४४ ॥ अपिकर्षणैः पृथंगवीश
 दृढकैः समं विपाचयेत् ॥ कटुकं खलु पस्य संमितं वरतैः लप्य
 साचतुर्गुणैः ॥ ४५ ॥ अथ कर्षविशालिकासमं द्विगुणैरेव गवां
 च मूत्रकैः ॥ मरिचाद्यभिर्दं विशेषतो बहुधाभ्यंगविधानतो नृणां
 म् ॥ ४६ ॥ अपहंति चित्रि कुष्ठकानथ पामानमपि सिद्ध्यददुका

२। त्विदं न्यतरत्वमेव वाप्यथ कंदूतिविसर्पकादिकान् ॥ ४७
 ॥ ॥ इति मरीच्यादितैलम् ॥ ॥ अथ कर्वीरादितैलम् ॥ ॥
 शक्राश्रमः सवोलः कुशानुभिश्च संपाचितं सकलकुष्ठविना
 शहेतोः ॥ अभ्यंजनाय गदितं वरवैद्यभूपैस्तेलं संपथ्यमज्ञा
 तांबहुधा जनानाम् ॥ ४८ ॥ ॥ अथ पानयोगः ॥ ॥ नरः सो
 मराज्यारसं कीष्णानीरैः पिवेद्दुर्मतस्तथैकांतगेहे ॥ पयो ज्ञं
 समं नृत्रिसत्तं निशानां भवेत्कुष्ठमुक्तः प्रकामं सयावत् ॥ ४९
 ॥ ॥ अथान्ययोगः ॥ ॥ रसोगुडूच्यापि यथावलं योजीर्येपि
 बेलस्य घृताक्तभोज्यात् ॥ स्वल्पेन पूषस्यारसेन भोक्तुं दिव्या
 तनुं कुष्ठगदान् प्रमुक्ता ॥ ५० ॥ ॥ अथ विफलायोगः ॥ ॥
 दशपंचफलानि त्रैफलं सज्जो जंतु हरस्य सत्तवै ॥ अपिलीह
 पलद्वयं तथा शतं भव्यं रूपं लंच वा कुची ॥ ५१ ॥ उदिता वशि
 लाजनीरपि द्विप्रलं चापि तथैव गुग्गुलोः ॥ अथ पुष्करमूलजरं
 जः पलमेकं मरिचं सवित्रकम् ॥ ५२ ॥ मगधौषधिमेघवल्ल-
 लानपि पत्रेण ससंचकुं कुमम् ॥ अपि कर्षमितं समं समं सक-
 लं चूर्णमिदं तु शर्कराम् ॥ ५३ ॥ समभागमितं तु पाच्यवै पक्वि-
 कास्तस्य च मोदकान् भिषक् ॥ खलु तेष्वापि चैकमेकमेव प्रयतो
 वांतगं दानुप्रभातके ॥ ५४ ॥ अप्रहृत्य शितो भगंदरानथ वाष्टा
 दशकुष्ठगुल्मकान् ॥ कफजानपि विंशतिर्गदानथ वै तद्विगुणं च
 पिचजान् ॥ ५५ ॥ गलतालुशिरोक्षिभूगदानरसनोद्धूतमयोर्हि
 ज्ञचुजान् ॥ द्विभवानपि सन्निपातजानथ दोषैकभवांश्च नारा-
 येत् ॥ ५६ ॥ तनुजातं समस्तकालिमा मथवालो मविनाशनाश-

नः॥ उर्ध्वजत्रुजगंदेषुच भुक्त्वा प्रातरेव प्रथमेतन्नुरोगे॥ ५७॥
 औदरेषुच तथाशनमध्येत्रैफलचबहुधोखलुरवादेत्॥ ॥
 इतित्रिफलामोदकः॥ ॥ अथपंचनिबादिचूर्णम्॥ ॥ नि
 बपुष्पदलमूलफलानांक्लृप्त्यचरंजोवरवेद्यः॥ रवादिरास
 नश्चतैश्चपयोभिर्भावयेच्चपरिशोष्यततस्तम्॥ ५८॥ चक्षुष्यमा
 णसकलौषधिवर्गैर्योज्यतानपिबुवेथयथावत्॥ चक्षुर्जंतुरि
 पुचक्रमर्दकैर्व्याधिघातमंगधामरिचानाम्॥ ५९॥ मल्लिका
 मलकविश्वगोक्षरलोहचूर्णकुटिलादिशिवाणाम्॥ चूर्णमत्र
 रजनीसमखंडेनुल्यभागतुलितं प्रथमेतत्॥ ६०॥ भृंगराज
 जरसैःपरिसिंच्यशस्तशश्चपरिशोष्यनिधाय॥ पान्नकेयपयसा
 न्तुविडालपादमाप्रमथंचापिघृतेन॥ ६१॥ प्रांतरेवरवादिरासनं
 तोयैर्भक्षितोपिनियतं यदिमासात्॥ कुष्ठरोगमखिलंविनिहं
 तिनान्नचास्तिपरिहारविचारः॥ ६२॥ पंचनिबवरचूर्णमलं
 यः सेवयेच्चनलिकालककुष्ठान्॥ व्यंगमांशतिलकक्षयरो
 गान्संविजित्यकुर्याद्दूरदेहम्॥ ६३॥ ॥ अथतालकेश्वरः
 ॥ ॥ ताम्रस्यपत्राणि पृथक्पृथक्स्थुरभेणतुल्यानितुपस्य
 त्तु॥ पुनर्नवापाःस्वरसैर्दिनैकंसमर्द्यकुर्याद्दूरचक्रिकांच॥
 ६४॥ विशोष्यसम्पक्प्रथमतस्तत्तमेववेद्यस्तुपुनर्नवापाः
 ॥ क्षारेणवापूर्यचहंडिकापांस्तारोर्ध्वमाधायपिधानपात्र्या॥
 ६५॥ मृद्वन्नमुद्रास्तद्वदोविधायविशोष्यधर्मैथनिधायचुह्या
 म्॥ मंददिवारात्रमनल्पमल्पक्रमपरित्यज्यहुताशनोहि॥ ६६
 ॥ प्रज्वालयेद्द्वयवरःप्रकामंसमक्रमेणान्यदिनेस्वशीतम्॥ निगृ

त्वपात्रादसमुत्तमंतु तालेश्वरारव्यंचगुडूचिकाद्यैः ॥ ६७ ॥ गु-
 ञामितं पक्कजलैर्निपीतं रोगानि मान्नाशयति प्रकामम् ॥ कु-
 ष्ठा निचाष्टादशवातरक्तफिरंगदेशोत्थरुजोनिहंति ॥ ६८ ॥ अ-
 म्लंतथापोलवणां विहाय भजेच्च सात्म्यार्थमिहात्मसिं धून् ॥ क-
 द्दं म्लपदुग्निनिषेवणानि संत्यज्य मस्य चरसायनं द्राक् ॥ तालेश्व-
 रारव्यश्च समस्तकुष्ठविनाशनार्थं स्रग्भिषक् प्रगीतः ॥ ६९ ॥ ॥
 अथाहि वधोरसः ॥ ॥ स्रपक्कस्थाल्यंतर्वलिमपि निधायाथ
 विमलं विचूर्ण्य विस्तीर्य प्रतुलितशरावांशमथवा ॥ शरावाहं
 नाग्नंतनुतरस्रपत्री कृततमं शरावाहं नागं तनुतनु स्रपत्री कृत-
 मलम् ॥ ७० ॥ कमाच्चाग्रनागं वलिमुपरितश्चाथ क्रमशः पुन-
 र्नाभं नागं सकलमपि संधाय विधिवत् ॥ बलेशेयं चूर्णं सकल-
 मुपरिक्षेप्य सहृदं मुखं स्थाल्या रुध्वा रवंदिरगुडचूर्णैश्च बहुधा
 ॥ ७१ ॥ विशंशोष्य स्थालीं तलगदहनं ज्वालयत दधो निराखंडं
 यावद्भवति प्रहरद्वादशमिति ॥ ततः स्वांगे शीतं सकलमथवा
 स्थाल्यगमिदं प्रपिष्टं मूतं वा प्रटतरस्रखंडेन विधिवत् ॥ ७२ ॥
 अथोत्र त्रिद्रोणं जलमपि च संधातुमुचितं विशालास्यदीर्घं भव-
 तिसहृदं मार्दवघटम् ॥ ७३ ॥ ततश्चैकं नागं सकलमपि कृष्णा-
 गमथवा तथा गोधूमाभे प्रहृदति बलपुष्टमपि च ॥ ७३ ॥ तथा-
 वेध्या हृत्या न भवति यथा तत्तनुगतं क्षतं तावत्तालं कुडवयुगुलं
 योषिततमं ॥ विषं क्षूणं तद्वत्सलपरिमितं सर्पजठरं मुखद्वारा
 यत्नादयच बहुधा पूर्वक्रमशः ॥ ७४ ॥ विषं क्षूणं त्वैकं यलपरि-
 मितं प्रस्थमथवा त्वयल्लोभं ह्यवाशतः कतुजवा नाभिकतया

निधायाथोपूर्वसगुढस्रग्धयालिसजठरे घटेपश्चात्सर्पनदुपरि
यथाकुंडलनिभम् ॥ ७५ ॥ ततस्तस्यप्रायः परितःपरिषाच्चदि
नकुत्सपत्रनालेन प्रतुलितशरावद्वयमितम् ॥ स्नुहीनालप्रस्थ
वटभवनजदारोहमपिचकुमारीप्रस्थैकंसकलमुपरिषाच्चसह
दं ॥ ७६ ॥ घटास्यंसमुद्रप्रथमगुढचूर्णाक्तमसकृन्मृदाकैः स
हस्रैरथचपरितः शोष्यस्रग्धटम् ॥ ततश्चबुल्यस्थाप्यप्रहरमित
कालंचतदधः रुशानुसंज्वाल्यप्रपचति यथातंदुलचयम् ॥ ७७ ॥
ततोग्निः संज्वाल्योद्दमयद्गृह्याद्यामदशकं पुनः पश्चाद्यामदह
नमथत्रातंदुलविधिः ॥ रथयापाकेज्वाल्यतदनुचशरावन्नयमिदं घृ
तंगव्यदत्वादतरकराद्देथसकलम् ॥ ७८ ॥ घटस्थयद्बुल्यतद
पिचघृतेक्षेप्यतदधः हुताशंसंज्वाल्यायदवधिकराहोत्थितम
दः ॥ समस्तयद्बुल्यदहतिदहनश्चैतमपितं भवेत्तावत्तस्मिन्
पल्युगुलभृष्टात्रतुवरी ॥ ७९ ॥ तथाभृष्टन्तद्वत्पल्युगुलक
रं कणमपिततोयामंतत्राग्निमिह बद्धचसंज्वालयमसकत् ॥
अत्राल्यद्व्याथोमिलतिसकलयावदपितत्ततस्ताम्रशीशस
कलमपिसंमिश्रविधिवत् ॥ ८० ॥ रसोयंसंप्रोक्तोप्यहिवधिस
मारव्योन्नितरां प्रसेव्योगुंजैको यद्विचमरिचैकेनतुयथा ॥ त
थागुंजायुग्मं मरिचयुगुलेनापिचध्रुवं त्रिगुंजं वा गुंजायुगमरि
चयुग्ममद्वययुतम् ॥ ८१ ॥ क्रमाद्गुंजामानाहतिदिनमसौ वेददि
वंसैः प्रदह्योगुंजातो मरिचनिचयेनापिचयदा ॥ भवेद्गुंजावेद
प्रमितअथतावच्चजवजांप्रभुंजीतप्राथोलवणरहितांसमदिवसा
म् ॥ ८२ ॥ नरोरोटीषष्ठीप्रभवमथवाभक्तमसकृन्नचैत्यक्तु

कश्चिच्छवणमपि वासैधवमलम् समस्ताङ्गकुष्ठसकलमपि
दोषत्रयगतम् ॥ सयक्षमाणसद्योहरति निखिलव्याधिनिच-
यम् ॥ ८३ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्र तावत्कपालकुष्ठम् ॥

कृष्णारुणभवति यत्तुकपालकाभेरूक्षे भवेच्च परुषं तनुवात
जंतुम् ॥ तोदान्वितंचविषमं वरवैद्यभूपाः कपालिकंगुरुमुश-
निसवातरक्तात् ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ श्रीवेष्टकत्रिकुलकु-

ष्टविडंगलेपोमूत्रेण कुष्ठकिटभानिकपालकंच ॥ दद्रूणि सि-
ध्निचयानितथैव पा मांसद्योनिहंति बहुधा परिपेथ लेपात् ॥
८५ ॥ ॥ अथ सोमेश्वरः ॥ ॥ सूतशृङ्गताम्रमभसृतच-

मंधं शृङ्गमर्दयेत्सप्त रात्रम् ॥ निर्गुण्डिजद्रावयुक्तं तत्तश्च
ध्यापश्वाद्भूधरेतद्दिनैकं ॥ ८६ ॥ पक्काद्भुत्वा वच्युतैलैः कषायैः
स्तस्याश्चैकं भावयेद्दोदिनं हि ॥ घर्मेतस्य प्रायशो निष्क्रमेकं वा कू-

र्च्याल्यं काकमाचाफलानाम् ॥ ८७ ॥ चूर्णैर्कषमाक्षिक्ताद्यैस्त्रया-
णां सम्यग्भुक्ता हंति कुष्ठकपालम् ॥ प्रोक्तो वैद्यैरेष सोमेश्वरः

ख्यः कुष्ठान् हंतुं नित्यमेव प्रसेव्यः ॥ ८८ ॥ ॥ इति सोमेश्वर-
सः ॥ ॥ शृङ्गपारदसमं वरगंधं गंधकाच्छुतिमिति खकुलाः

॥ कुफुटीदलरसैः परिमर्द्य त्राकुचीस्तृकषापचयैर्वा ॥ ८९ ॥ ए-
कमेवादिवसं च ततश्च पारदादित्रयतस्त्रिगुणयत् ॥ मारितनु-

वरलोहजभस्म ताम्रभस्म वरलोहसमानम् ॥ ९० ॥ संमिश्र्य स-
त्वे परिमर्दयेच्च पूर्वोक्तद्रव्यस्वरसैः कषायैः ॥ दिनानि पञ्चायति

धाय गोलं पुनर्नवायाः स्वरसैः सित्रायाः ॥ ९१ ॥ सहिष्यभाटं
च पिधानमस्य तद्गोलकं तत्र निधाय सम्यक् ॥ विधाय मुद्रां स-

पिधानमस्यमृदुस्वरवन्देऽदृष्टाविशोष्य ॥१२॥ तद्गुधरेपाच्य-
दिनैकमूर्ध्वतद्गुडमध्यादपिशीतगोलम् ॥ पिष्टापुनश्छागलम्
नयुक्तपुनः पुनर्माव्यचससवारम् ॥ १३ ॥ मश्यान्वितं भूधरगोदि-
नैकं संस्वेद्यपिष्टाप्यथतालकेशम् ॥ तदब्धिरुजामितपूर्णास्व-
दैनैरः सदायस्त्वथ भक्षयेच्च ॥ १४ ॥ अजाजिकायुग्मकटुत्रयच-
गुवांपयोभिर्गिरिकर्णिकांच ॥ तस्यानुपानं प्रवदन्ति वैद्याः कपाल-
कुष्ठस्य विनाशहेतोः ॥ १५ ॥ मुंडीरसोमाक्षिकसंघुतचलीटक-
पालं विनिहन्ति कुष्ठम् ॥ तालेश्वराख्यस्य रसस्य नित्यं समं भुता-
चानुवदन्ति पातुम् ॥ १६ ॥ इति तालेश्वरः ॥ भस्मसूतविष-
विश्ववचानां ब्रह्मबीजत्रिफलादहनानाम् ॥ जंतुशत्रुवरभक्षिफ-
लानां शरंगिकासहसमं निशिचूर्णम् ॥ १७ ॥ कर्षमात्रमशतांच ज-
ज्ञानां मर्द्दवर्षमपि हन्ति कपालं ॥ विंगलेश्वररसः प्रथितोऽथ सेवि-
तो हरति मंडलमुग्रम् ॥ १८ ॥ ॥ अथौदुंबरकुष्ठम् ॥ ॥ सदा
हानि समचकंडूसमेततपारोमभिः पिंजरैश्छाद्यमानं ॥ यथोदुंबु-
रपक्वमेवं तथा वदत्यत्र वैद्याश्च कुष्ठपृथक्सदा ॥ १९ ॥ अरण्य-
तीकारः ॥ तालस्य गन्धस्य मनः शिथयोस्तुत्यानि चूर्णानि नृप-
द्रुमार्कैः ॥ अवलुगुजास्वरसैर्दिनैकपृथक्पृथक् मर्द्यचकगुनी-
नाम् ॥ २० ॥ तैलैश्च समर्द्यद्दिनैकमेव निष्कार्दमानघृतमाक्षिका-
भ्याम् ॥ औदुंबरकुष्ठमलनिहन्ति लीटं विदं उक्तरसः प्रसिद्धः ॥
२१ ॥ युग्मम् ॥ अथ सकोचगोलोरसः ॥ मृताभ्रताम्री-
समभागकौस्तुभयोश्चतुर्भागमितस्तु सूतः ॥ शङ्खश्च खलेपरि-
मर्दनीयो यावद्भवेद्धारवलुनष्टपिष्टः ॥ २२ ॥ तद्गोलकचाथविधा

यसम्यक् गोलोमितं गंधकमेव पेप्य ॥ लोहस्य पात्रे विनिधाय
 तत्र मध्ये च गोलं परिकल्प्य पश्चात् ॥ १०३ ॥ मदाग्निना चैकादिनं
 विपच्या द्रो लं यदा जीर्णवलिं निरीक्ष्य ॥ यत्नात्समुद्धृत्य विशेष्य
 निष्कमस्याशितं हति च कुष्ठमुग्रम् ॥ १०४ ॥ औदुंबरगुग्गुलु
 निंबसर्वफलत्रयाणाममृताविषाभ्यां ॥ सव्याधिघातेन परोलं
 केन चूर्णं सममाक्षिकसंयुतं च ॥ १०५ ॥ कूलकमेतत् ॥ इति
 नागास्तुनोक्तो योगः ॥ तीक्ष्णकांतं माक्षिकं चाभ्रकं च ताम्रं तु
 ल्यं मारितं सर्वमेतत् ॥ तीक्ष्णात्सूतं मारितं भागयुग्मं पूर्वं द्रव्या
 न्मानतो दिग्मितांशं ॥ १०६ ॥ पिष्ट्वा सम्यक् कठकदिग्जयनाद्रा
 वैद्यं स्नातद्दिनैकं ततश्च ॥ कालाक्वाथैश्चैकमेवं दिनं वैद्यं स्नाप
 श्चाद्दामहाक्वाथनीरैः ॥ १०७ ॥ पक्वामूषामध्यगता हि रुधिरा यत्र
 सम्यग्वालुकायादिनैकम् ॥ सम्यक् पाच्यं मद्वन्दिप्रयोगात्
 रथ्यातो लोकमाणिकः कृष्णपूर्वः ॥ १०८ ॥ मांसं भुक्तो देवदाली
 समस्तमंगं छायाशीषितं माक्षिकाज्यैः ॥ खंडेनाल्पं चूर्णितं त
 दिनिष्कंपश्चात्सेव्यं कुष्ठरोगप्रहृत्यै ॥ १०९ ॥ महाक्वाथात्रैव य
 था ॥ मंजिष्ठा रवादि रामृताविषनिशातिक्ता वचारेणुभिर्घृणी
 निंबकरंजं कुष्ठवकुची देवद्रु राजद्रुमैः ॥ काकोली सह देविकास
 बदरीयस्सैः सपाठः कृतः मंजिष्ठादिरयं च चंदनघनानंता विडो
 व्रजैः ॥ ११० ॥ दुस्पर्शत्रिफलाकृतः समुदितः कोशातकी निक्तक
 श्चिं चासिंहमुरवीजवैर्निगदितस्तस्यानुपानक्षमः ॥ क्वाथो य
 वरवैद्यभूषति गणैरुक्तो महान् विभ्रुतः पूर्वधोरसमाणिकस्य
 च विधी संमर्दितं वर्णितः ॥ १११ ॥ ॥ अयं क्वाथः कृष्णमाणिक

रसाशननुपायः ॥ ॥ अथमंडलम् ॥ ॥ श्वेतरेक्तस्थानमेवा-
स्थिरं च स्निग्धं तद्वत्कृच्छ्रमन्योन्यसक्तम् ॥ उत्सन्नं वामं डलं कुष्ठ
माहुश्चक्रीभूतं वाक्चिद्वैद्यभूषः ॥ १२१ ॥ प्रतीकारः ॥ शृङ्गात्स
ताद्रुधकंतद्दिभागं सम्यग्भिन्नं लोहपात्रे क्षणं तत् ॥ पक्ताशी-
तंचूर्णयित्वा च वस्त्रखंडेनेदोन्मानखंडेकरखंडे ॥ १३ ॥ बद्धाकुंभे
त्धारनालांतरस्थे दोलायंत्रे पाचयेद्देहरात्रम् ॥ पश्चाद्दुर्मे शोष-
यित्वा दशांशपिष्ट्वा दत्त्वा वत्सनाभंततश्च ॥ १४ ॥ तैले भाव्यं चा-
कुचीनां च हंतत् माषेन्मानं कामधेनुः प्रगीतः ॥ भुक्तंतस्य त्रैफ-
लं गुग्गुलुंचगंधं तैलं वायुशस्त्रोद्दिनिष्कम् ॥ १५ ॥ पीत्वा पश्चा-
द्रक्तजान्याशुयानि हन्यात्तानि प्रायशो मंडलानि ॥ श्वेतस्थान-
स्निग्धकोत्सेधयुक्ता मन्योन्यं च दूरजान्यास्थिराणि ॥ १६ ॥ इति
कामधेनुरसः ॥ अथान्यः ॥ मृतस्य कृष्णस्य भुजंगमस्य शि-
रोविपुच्छंतुविशीष्यनिष्कम् ॥ प्रस्थैकतैलं खलु तेन सिद्धमभ्यं-
जनं मंडलकुष्ठहत्यै ॥ १७ ॥ ॥ अथ सिध्यम् ॥ श्वेतताम्र-
निर्मसिधंतनुधृष्टरजस्त्यजेत् ॥ अलाबुकुस्तमं यद्वत्पायेणोर-
सितं द्रवेत् ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ तालंसटंकणसलोहितचंदनेन
जंबीरजद्रवनिघर्षितदुर्दुरस्य ॥ मूलस्य लेपनमिदं विनिहंति सि-
ध्यम् ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ कृष्णादिकां बाष्पयकारवल्लीं समूल-
पुष्पच्छदकान्तथाद्राम् ॥ उद्धृत्य सोमस्याग्निपुटे च तद्रोजलैर्लि-
प्तप्रसिध्दकारी ॥ २० ॥ अन्यः ॥ गोजलपिष्टमृडालं सिध्दग-
देहि ॥ लेपनमिदमिह शस्तं रुधिरं विदेहि ॥ २१ ॥ अन्यश्च ॥
राजवैशदलं कणचक्रमदबीजपरिपित्तमम्लैः ॥ लेपमाशक्ति-

निहन्तिचसिध्मनित्यमाशपरिशीलितमुग्रम् ॥ २२ ॥ अन्यः
 ॥ लोहितशिखिनोमूलबृहतीकटकारिचपठारी ॥ रजनीददु
 रिपुभ्यालेष्यासिध्मस्वारनालपिष्टाश्च ॥ २३ ॥ ॥ अथकाकी
 णम् ॥ ॥ यत्काकणंतीसमवर्णमेवत्रिदोषलिङ्गबहुवेदनस्या
 त् ॥ अपाकमेतन्नहि सिद्धनीतिजगुःपुराणः किलकाकणा-
 रव्यम् ॥ १२४ ॥ प्रतीकारः ॥ नाश्रमृतपंचपलंपलैकसूतं हि
 गंधत्रिफलापलंच ॥ कदुत्रयंतत्सममवसर्वेभिर्गुडिजार्द्रववह्नितैषैः
 ॥ १२५ ॥ दिनंदिनमर्द्यतुषाग्निमध्येसस्वेद्येच्चैकदिनं निरुध्य ॥
 ततः समुहृत्य च वाकुचीनां तैलैर्दिनानां भित्तपविभाव्यम् ॥
 २६ ॥ नैषैकमानः खलुचंद्रकांतो भुक्तोथवैकाकणकुष्ठहारी
 ॥ करंजबीजप्रभवंचतैलसंगंधकं सैधववाह्नियुक्तम् ॥ २७ ॥
 अस्यानुपानं प्रवर्द्धतिवैद्याजयाजयंती मथधेनुमूत्रैः ॥ पीत्वा
 विलित्वा प्यथवानिहन्ति कुष्ठं महादारुणं काकणारव्यम् ॥ २८ ॥
 कुल्लकेन चंद्रकांतोरसः ॥ ॥ अथवरी ॥ ॥ लोहभस्मकडुका
 नलतुल्यं त्र्यूषणंचपरिभाच्य कषायैः ॥ निंबबीजरवदिष्टमृतपथ्या
 वत्सकादिशरद्रव्यगणस्य ॥ १२९ ॥ माषमात्रवटिकामधुनाग्नि-
 भक्षिताहरनिकाकणकुष्ठम् ॥ इद्रवारुणेजरात्रिफलाग्निनिंब-
 वह्निसंस्वीपधिचूर्णम् ॥ १३० ॥ वाकुचीभवरजः परियुक्तंचातु-
 पानमिहगोजलमिश्रम् ॥ इतिकाकणगदवटिकेयं नाम तोपि-
 खलु काकणहत्री ॥ ३१ ॥ ॥ अथवज्जितैलम् ॥ ॥ वज्रकं
 दुग्धद्रववह्निजातं धत्तूरजं माहिषगोमयौ त्वम् ॥ द्रावतिलानां
 मयतैलमग्निः समं प्रवेत्तैलविशुद्धरूपम् ॥ ३२ ॥ विडोवयगो

मूत्रचतुर्गुणेनगन्धाग्निजंतुघ्नविषाविषाणाम् ॥ कोशातकीवा
लमनः शिलानां मांसीवचाकुष्ठकटुत्रयाणाम् ॥ ३३ ॥ त्र्यष्टीहरि
द्राभ्रदारुदारुस्तज्ज्यान्वितानांसहजोरकेण ॥ कर्षाशमात्रा
णि पृथक्पृथक्चरजांस्यामीपांपरिपाच्यमर्द्यम् ॥ ३४ ॥ निहं
तिकुष्ठसकलंविशेषादभ्यजनात्काकणमप्यजस्तम् ॥ चज्यास्तु
नैलप्रथितं समस्तकंडूगदमंडलदद्रुकञ्चूरम् ॥ ३५ ॥ ॥ अथ
पुंडरीकम् ॥ ॥ संश्वेतमारक्तमदस्तथांतरागान्वितंचाप्यथपु
ंडरीकम् ॥ सोत्सेधमेतच्चवलासकोपाच्छूतेनपद्मेनसमानरूपम्
॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ तालताप्यशिववीर्यशिलानांतुल्यभाग
मखिलं परिशुद्धम् ॥ सैधवेनसहितंसमभागं टंकणंच सकलौष
धितुल्यम् ॥ ३७ ॥ पारदाद्विगुणगंधकमवर्गंधकेनचसमभृत
ताम्रम् ॥ सर्वमेवजंबीररसेनमर्दयेच्चदिनपंचकमेतत् ॥ ३८ ॥
धर्ममध्यगतभाशपुटैर्वाषड्विरेवपरिपाच्यक्रमेण ॥ पेष्पपेष्प
जंबीररसेनचानुबेलमथवालघुभिस्तम् ॥ ३९ ॥ त्रिंशदंशमित
शुद्धविषेणयोज्यपेष्परवलुनिष्कमितार्द्धम् ॥ माहिषाज्यपरि
मिश्रितमेवपुंडरीकशमनं परिशुक्तम् ॥ ४० ॥ वाकुचीभवरजःक
रसैकमांसीकाज्यसहितं विलिहेच्च ॥ अस्याचानुविदितंभ्ररसो
यं तालकेश्वर इति प्रथितो लम् ॥ ४१ ॥ सर्वकुष्ठशमनः परिक
त्तोनामतश्चगदितौ हिमहान्सः ॥ ॥ इति महातालकेश्वरः ॥
॥ ॥ विष्णुक्रांवातंदुर्लीदेवदालीनीलीब्राह्मीसर्पनेत्रीपला
शी ॥ आसाह्मवेसामुनिद्रुप्रभूतं नीत्वा विहान् द्वित्रिजातं यथा
सम् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्सूतंमर्दयेद्वादिनैकगंधं सूताद्युष्मभागं सह

व ॥ एकीभूतलोहपात्रेक्षणतत्पाच्यतावद्विद्रुतयावदेव ॥
 ४३ ॥ शूल्यपादचाभ्रकंचापि सूताच्चंद्रदत्वा तावदेवावनाथ्य ॥
 निष्कंभुक्तचास्यपूर्वातुपानैः कुष्ठं हन्यात्सूर्यकादिप्रभाय ॥ १४४
 ॥ ॥ इति सूर्यप्रभोरसः ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥ पलविंशति
 र्कसंभवंरूपयः क्षीरमथोस्तुहीभवम् ॥ पलविंशतिरेवमत्रै
 द्वमुन्मत्तभवचशृंगिजम् ॥ ४५ ॥ जलमत्रगवान्द्रवंतथावरज
 बीरभवसमसमम् ॥ पलविंशतिसंमितं तिलानां वरतैलसहते
 श्रपाचयेत् ॥ ४६ ॥ परिपक्वमिदं विडोक्त्यतैलं रजसां योज्यच
 वक्ष्यमाणजेन ॥ पलमर्धमितेन काचनीनामथ पुष्पप्रभवेन धा
 तकीनाम् ॥ ४७ ॥ पटुपंचशतावरीनिशानां वलिकालारजसांच
 त्सनागैः ॥ परिश्वचपेष्यधर्ममध्येत्युपयुक्तं तु निद्रांति कुष्ठमु
 यम् ॥ ४८ ॥ ॥ अथ अष्ठाजिह्वकम् ॥ ॥ अतश्चावप्रात
 रक्तं कठोरं मृक्षस्यैवं जिह्वा तुल्यरूपम् ॥ पीडा युक्तं कीर्तितं
 वैद्यभूयैर्नाम्ना तुल्यकुष्ठमेतत्प्रसिद्धम् ॥ ४९ ॥ ताप्यगंधकसु
 शङ्खरसानां मशमजातजतुना सह तुल्यम् ॥ लाघमभ्रकमितं च
 विमिश्र्या चाम्लवेतसगुडाज्यमधूकैः ॥ १५० ॥ माषमात्रमशितो
 रिविलकुटानृष्यजिह्वकमुखानि निहति ॥ सूर्यावर्तरसोयमत्र
 गदितः स्तस्यानुपानं सदा मुंडीपचसमस्तचूर्णमथवाकर्षतया मा
 क्षिकैः ॥ ५१ ॥ चूर्णं वा कुचिकाफलत्रयं भवलीटचकुटानलंधारा
 सारविमुक्तनीरनिकरासेकैर्यथाभोदवम् ॥ अन्यच्च ॥ शूद्र
 सूतसमक्रांतजभस्मगंधकेन विद्वतामृतनिबैः ॥ बाकुचीदहनसं
 युतमेतद्भृंगराजजरसैर्दिनमेकम् ॥ ५२ ॥ भाव्यपेष्यशतबाकु

चिकित्साक्रमकल्पव०

३७७

चिनीरैः स्तद्दिनैकमथलोहजस्वस्वे ॥ वीरचंडइतिनामरसोय
मर्द्धकर्षमशितोऽखिलकुष्ठान् ॥ १५३ ॥ अद्भुतवर्षमशितोखिल
कुष्ठानक्षिजिह्वकपूरः सरभूतान् ॥ ॥ इतिसार्द्धद्वयश्लोकेन
वीरचंडोरसः ॥ अन्यः ॥ भुजंगनेत्र्याः सकलांगमौरनालेन
पिप्पलाथवरीविधाय ॥ कर्षोशमानांस्वलुजिह्वकर्षेच्छायावि
शक्त्याप्रवदन्तिवैद्याः ॥ ५४ ॥ इतिवरी ॥ नीलीचिवकभा
नुपक्षवसमंराजीरसो नान्वितं भल्लातंचविचूर्ण्य सर्वमखिला-
त्तैलंचवेदोन्मिते ॥ गोदुग्धेचतथैव पाचितमलेतैलावशेषं
यदा मत्स्याक्षीसकलांगब्रह्मतकभूद्भावैः शिरीषस्य च ॥ ५५
॥ ॥ इतिनीलीतैलम् ॥ ॥ अथनाराचः ॥ ॥ मुख्यमूर्ध्नि त-
पारदं मधु घृतैस्तेलेन पिंडीकृतं नाराचं परिसेव्य निष्कतुलितं
चस्त्रेण पूतैः समैः ॥ चूर्णावाकुचपंचनिंबदहनैः कोशातकीपंच
कैः कर्तुमं चाकुचि तैलं चूषणं भवकर्षणं नृमूत्रैः पिबेत् ॥ ५६ ॥ कु
ष्ठजिह्वकमाशु हंतु मुचितं तस्यानुपानं स्फुटं त्वग्दोषानखिला
न्निहति सहस्रानाराचकोय रसः ॥ ॥ इतिसार्द्धद्वयश्लोकेन ना-
राचः ॥ ॥ अथलेपः ॥ ॥ मासत्रयाच्छ्वेतपुनर्नवायामूलं
गवीदुग्धविषेपितं द्राक् ॥ कुष्ठंचकृत्स्नं विनिहंति लेपाच्च हस्त्य
दुष्टं रवलुजिह्वकारव्यम् ॥ ५७ ॥ सामान्यकुष्ठंच कपालकुष्ठ
मोदुंबरमंडलमुग्रसिद्धम् ॥ यत्काकणं जिह्वकमक्षपूर्वमेता
निसप्तैव महागदानि ॥ ५८ ॥ उत्कोपकुष्ठानि चिकित्सितेन शा
स्त्रोक्तरीत्याथ व्रतीमितानि ॥ यान्येव वैद्यैश्च निदानरूपतु-
ल्यानि प्रोक्तानि पृथक् पृथक् च ॥ ५९ ॥ तत्राद्यैककुष्ठः ॥ अथ

देककुष्टमहावास्तुयच्चतथास्वेदनमत्स्यखंडोपमंच ॥ यथा
 मस्यपत्रतनौसंततंनंजगुर्वेधभूपाः पुराशाश्वसर्वे ॥ १६० ॥
 प्रतीकारः ॥ रसगंधकताप्यभानुभिः शिलयाथोजतुनारम
 जेन ॥ अपिपेक्ष्यतथाम्लवेतसैर्गुडमष्टांशकमाशुमासिकैः
 ६१ ॥ सघृतं परिसेव्यचैककमुपहन्यादथकुष्टमुग्रकम् ॥ वसु
 माक्षिककांतकाश्मनान्तमतातीक्ष्णभवेनभस्मना ६२ ॥ ह
 रिरीर्यनिहैवभागयुग्मं दशमांसं वरसक्तुकं विषम् ॥ परिमर्द्यत
 तोरुणाकषायैः परिपाच्यसिकतास्रयत्रमध्ये ॥ ६३ ॥ अथकु
 ष्णानभः समंचभस्मप्रयतोसेवितमेककुष्टहृत् ॥ ॥ अथ
 गजचर्म ॥ ॥ गजचर्मसंमंततंनौसकलेन्यत्रचकुत्रचित्त-
 थापि ॥ गजचर्मवदंतिकुष्टमुग्रंवरवैद्याश्वपुराभवास्तुसर्वे
 ॥ ६४ ॥ प्रतीकारः ॥ पलपरिमितशङ्खपारदं कर्षमेकं वलि
 मपिपरिशृङ्खलतुल्यंतुसूर्यम् ॥ मृतमथशिववीर्याकंठगत
 स्यतुल्यं परिमृदितमशेषतद्दिनैकं ततश्च ॥ ६५ ॥ वलिमथसक
 लांशंमर्दयेद्वादिनैकं पुनरथपरिशृङ्खलं घर्ममध्येविशोष्य ॥ अ
 पिघृतपरिलिप्तंलोहपात्रेप्रपाच्यव्रतमखिलमदस्तन्मात्रिका
 पत्रखंडे ॥ ६६ ॥ प्रपतितमथयत्रोत्पतितं पपीटीसाहरतिचग-
 जचर्मांतकमेवाप्रभाषा ॥ अखिलादृगणानां नाशिनीनित्य
 मुक्ताद्रवमनुपरिसेवेद्वाकुचीनांचतस्याः ॥ ६७ ॥ ॥ इतिप
 पीटीरसः ॥ ॥ सगंधकंपारदमेघनीलीकृष्णातिला मेघरवा-
 सुतानाम् ॥ गंधाज्यतुल्यंमधुनाह्वयं दूर्तनंकारतचर्महा-
 रि ॥ ६८ ॥ अन्यः ॥ नखराहगवांचविशस्तथातलगपत्रवरा

हृद्दशोषिताद॥ प्रभगतैलमलपरिलेपमोद्धरनितद्वजचर्म-
 गदंतरा॥ ६९॥ ॥ अथवटकाः॥ ॥ शतद्रुसूतविषगंधक-
 मुस्तात्रैफलत्रिकटुकाभूतचूर्णम् ॥ वेदभागमितजीर्णगुडेन-
 हतिमाससुशनाद्वजचर्म॥ १७०॥ रक्तिकाहितपमाशकमधु-
 कैर्वाकुचीभवरजोक्तभवेच्च॥ पंचकास्थरसएषप्रसिद्धो मास-
 मात्रमशनाद्दहारी॥ ७१॥ ॥ अथचर्मदलम् ॥ ॥ रक्तं
 कंदूस्फोटयुक्तं सशूलं प्रायश्चर्मण्येव सदारयेद्यत् ॥ प्रोक्तं
 वैद्यैश्चर्मपूर्वदलारव्यकुष्ठं स्पर्शास्यासहं दुष्टमेतत् ॥ ७२॥ ॥
 प्रतीकारः ॥ विषजलसैधवलेपश्चर्मदलं हि ॥ शमयतिसत-
 तलेपात्कुष्ठमलं हि ॥ ७३॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ स्नुगर्कदु-
 ग्धनसगंधपारदसदृकणचर्मदलप्रलेपनम् ॥ सपिप्पलीचंदन-
 कुष्ठहृद्यैः समातुलुंगाम्लरसैः शृतं च ॥ ७४॥ ॥ इतिप्रले-
 पद्वयम् ॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ मरीचाम्लरसैः सभानुदुग्धै-
 शिलयातैलमिदं तु पाचितं हि ॥ परिमर्दितमाशकचर्मकुष्ठमु-
 पहृत्यादथ मासमात्रतश्च ॥ ७५॥ ॥ अन्यः ॥ मध्वाज्यमूला-
 निचपाचयित्वा निगुंडिकाशाल्यलिकारसेन ॥ कल्कैर्जवाना-
 मपिगंधकस्य लेपः प्रयुक्तो गजचर्महारी ॥ ७६॥ ॥ अथ
 रसः ॥ ॥ मृतसूतसमंतथाभकंपरिमर्द्याथ सविस्त्रजद्र-
 वैः ॥ अथनीलिकयाग्निकीलयापिचुम्बदस्यचक्रंगुणीभवेः
 ॥ ७७॥ परिमर्द्यततश्च तैलकैरपि कार्पासजबीजसंभवेः ॥
 अथमाषमित्तंच भक्षितं परिलिप्तं गजचर्मनाशनम् ॥ ७८॥
 ज्योतिःपुजोरसोयसकलगदहरोनिंबसजंदुमूलकाथैरंको

लयुक्तैः खदिरयुततमैः श्वानुपानप्रयुक्तैः ॥ कुष्ठहन्त्यात्सम-
 स्तान्निखिलगदहरेर्वैद्यभूपप्रयुक्तैस्तस्मात्सेव्योरसोयं निज-
 तनुविह्वले मुक्तिकामैर्विशेषात् ॥ ७९ ॥ ॥ इति ज्योतिःपुं-
 जोरसः ॥ ॥ अथ विचर्चिका ॥ ॥ श्वेतारक्ताश्चित्रवर्णा घना-
 श्वस्फोटाप्रोक्ता वातपित्तोद्भवाश्च ॥ कण्डूदाहैः संयुतास्त्वगा-
 दोषरव्यातो वैद्यैर्नैर्विचर्चिता नान्ना ॥ १८० ॥ प्रतीकारः ॥
 शङ्खसूतविषगंधकताप्यशुत्वतीक्ष्णमृतलोहमशेषम् ॥ अथ-
 जातजतुना समभागं मर्दयेच्च त्रिदिनं खलु द्रावैः ॥ ८१ ॥ काफ-
 माचिप्रभवैरथ देवदालिकाभवरसैश्च तथैव ॥ एवमेव परिम-
 र्द्य च वक्ष्यमाणद्रव्यजरसैर्बहुधा मुम् ॥ ८२ ॥ कर्कोटिकाप्रास्त-
 थभूधरेतरुध्वादिनानां त्रितयापि बेश्च ॥ तुषाग्निना कुष्ठनि-
 कंतनोपं रसस्वनाम्नेर्जितकुष्ठहारी ॥ ८३ ॥ निष्कार्धमानो-
 प्यशितो मधुकैर्विचर्चिकां हंतियानेन तूर्णम् ॥ भस्मातपथ्या-
 निलवाकुचीना विडम्बककंधुजरा समानाम् ॥ ८४ ॥ सजीरकं-
 लाङ्गुलेका समंच चूर्णगुडेनाश्च तेन सव्यम् ॥ विचर्चिका कुष्ठ-
 विनाशहेतोर्वदन्ति वैद्या विविधाः पुराणाः ॥ ८५ ॥ ॥ अथ प्र-
 लेपः ॥ ॥ चूर्णैतथाकाचनिकाजदानां विषेष्पलेपाच्च गवाज-
 लेन ॥ मासार्द्धमानैर्दिवसेर्नराणां विचर्चिकां हन्ति चिरप्रभूता-
 ॥ ८६ ॥ अन्यः ॥ स्नुक्कांडसिद्धार्थकवहिसर्जिमनःशिला-
 गंधकजः प्रलेपः ॥ उष्णोगवीमूत्रयुतः प्रकामं विचर्चिकां हन्ति-
 यवेन नृणाम् ॥ ८७ ॥ अन्यः ॥ नौसादरं तुल्यकसर्जिखंडै-
 र्निम्बुद्रवैपिष्टमपि क्षरेण ॥ तत्तं विलेपादिनिहत्य यत्नादि च

चिकोंकुष्ठगदांतरस्थाम् ॥ ८८ ॥ ॥ अथ विपादिकाः ॥ ॥
 सपाणिपादस्फुटनंचतीघ्नरुजंचवैपादिकमामनन्ति ॥ सदेक
 एणपारदताम्रलोहकणागदानांस्त्वविभाव्यचूर्णम् ॥ ८९ ॥ रसे
 नवैकांचनपत्रजेनप्रतापलंकेश्वरनामकामम् ॥ क्षौद्रेणभुक्तो
 विनिहन्तिसद्योवैपादिकंकुष्ठमुशन्तिवैद्याः ॥ ९० ॥ युग्मम्
 ॥ अथपामा ॥ सूक्ष्माश्ववल्गोबहुदाहकंडूस्त्रावावि-
 नाभिःपिडिकाभिरेव ॥ पामाचसाकुष्ठगदांतरस्थोप्रकीर्ति-
 ताशोणितवाहिनीसा ॥ ९१ ॥ प्रतीकारः ॥ निष्कैकगंधन्ति
 लतैलमिश्रंसदापिवेत्क्षीरसमेतभक्तम् ॥ भुंजीतपामागद-
 जातकंडूविनाशनायैववदन्तिवैद्याः ॥ ९२ ॥ ॥ अथप्रलेपः ॥
 गंधप्रपक्वतिलतैलमिश्रलेपेनपामांचविचर्चिकांच ॥ कुष्ठच-
 दद्रूपिडिकांचहन्यान्नित्रं प्रलितंमनुजादरेण ॥ ९३ ॥ अन्ये
 प्रलेपाः ॥ ॥ अवलुबीजप्रभवंचराजवृक्षस्थबीजोद्भवतैल-
 मेकम् ॥ लेपांचपामामुपहन्तिपुत्रजीवोत्थमज्जाप्रभवंतथैव ॥
 ९४ ॥ त्रयोलेपाः ॥ अथरसः ॥ ॥ शुद्धपारदकृशानुमरीचैः
 पारदाहिगुणगंधकमत्र ॥ तस्यसंभवमुदुंबरिदुग्धवाकुचीभवं
 कषायचथेव ॥ ९५ ॥ संविभाव्यपरिपेष्यदिनैकमक्षमानवटि-
 काःपरिकल्प्या ॥ माक्षिकैःसमशिताखिलपामाहन्तिरुद्रवटि-
 कारव्यरसोयम् ॥ ९६ ॥ प्रलेपः ॥ गंधकपारदतुल्यंयामिकं
 पेप्यपाचयेत् ॥ षड्गुणंसार्बपंतैलंपामांहन्तिविचर्चिकाम् ॥
 ९७ ॥ ॥ अथकण्डू ॥ ॥ स्विजोःपादपाण्योश्चदाहैरुपेता
 स्तथास्फोटसंघामहांतोभवन्ति ॥ अतिस्त्रावकंडूसमेताश्चक-

लूमहावैद्यभूपैः स्वतंत्रप्रगीता ॥ ९८ ॥ प्रतीकारः ॥ धात्री
 स्नुहीसर्जरसैस्तुषाद्विश्रक्तादिमर्दप्रभवैः प्रलेपः ॥ कच्छूचद
 द्रुचविचर्चिकांच कंडूनिहत्यादचिरेणालेपान् ॥ ९९ ॥ ॥ अथ
 दद्रुः ॥ ॥ सरागकंडूषिडिकासमेतसमुद्रतमंडलमाहरार्यः
 दद्रूचशंगाटककर्कटीमामूलपिबेत्तत्र घृतैश्च शङ्खः ॥ १०० ॥
 अथ मलमम् ॥ ॥ कुर्यात्स्थविष्टास्थिसममलच पुरास्थितं
 र्दभजप्रदग्धम् ॥ एरंडतैलेन विपेक्ष्य लेपात्पक्षीकमात्राद्दिनिहति
 दद्रुम् ॥ १०१ ॥ इतिकूर्ममलमम् ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ मोलि
 नीकीरेनीदद्रुकामंडले सन्निधय्याथ वा वैद्यभूपाजगुः ॥ लेपः
 येच्चक्रमर्दचजं बीरजदावयुक्तं तु दद्रुभवे मंडले ॥ १०२ ॥ ॥ अथ
 रसः ॥ ॥ ताम्रजे पात्रके सूतगंधोसमौ मर्दये दातपे स्वाशये नी
 चतावहिनम् ॥ गावदेतौ भवेतां तु हैवंगवीनेन तु ल्योततो मृगरा
 जद्वयैः ॥ १०३ ॥ तत्र पात्रे दिने कं पुनर्मर्दये त्रैफलं रवादि रं वा कुची
 संभवम् ॥ देववल्ली भवेच्चापि चूर्णो पृथक् सूततुल्यचमत्तज्य
 युक्ततया ॥ १०४ ॥ मिश्रयित्वा च लोहस्य पात्रस्थितो राज ॥ जेश्वरः
 कर्षमात्रो शितः ॥ हन्ति दद्रुकं मंडलान्याशु वाकैरभं वैविचर्च्य
 गदलेपनात् ॥ १०५ ॥ ॥ इति राजराजेश्वरो रसप्रलेपः ॥ ॥
 अन्यः ॥ अप्रामार्गपंचांगमोच्चादलानां पुटे दग्धभस्मप्रलेपो
 गवीनाम् ॥ जलैः साकं मालेपनात् कुष्ठदद्रूनिहत्याशु वैद्यभूपा
 जगुः शास्त्रदृष्टसदा ॥ १०६ ॥ अन्यः ॥ तालमूलीषिकाचकम
 र्दोदुर्वैर्जीकै रारनालेन लेपाद्भवम् ॥ नाशमायाति दद्रुश्च कुष्ठो
 द्वासवै वैद्याधिभूपावदनीत्यमेव प्रकामम् ॥ १०७ ॥ अन्यः ॥

कूष्माण्डदद्गुघ्नजीजपथ्यालेपश्चदुग्धेनससैधवःसु॥ वाका
जिकेनाप्यथसैधवेनदद्गुघ्ननाशापचतक्रकेन॥ ८॥ अन्यः
॥ सचक्रमर्दबीजकुष्ठसैधवेनसर्षपाःपिबेच्चजंतुशत्रुभिस्त
थारनाललेपिताः॥ विनाशपतिदद्गुकानिरंतरनिषेवणाद्द
निवैद्यभूमिपाविलोस्वशास्त्रमुत्तमम्॥ ९॥ अन्यः॥ नि
शाहयेभूलकचक्रमर्दबीजैर्विडंगैःसहधेनुमूत्रैः॥ लेपाच्चदद्गु
मुपहंतिदीर्घकालप्रभूतामपिसाधुपृष्ठम्॥ १०॥ अन्यः॥
कासमर्दस्थबीजानिमूलिकायस्तथैवच॥ कांजिकेस्यचपिष्ठा
निलेपाद्दह्राणिच॥ ११॥ निषर्प्यदद्गुचवनोपलेनतैलप्रले
पादिकमौषधयत्॥ दद्गुसमुद्भूततमेचमडलेलेप्यविमर्द्यप्रवद
निवैद्य॥ १२॥ ॥अथभक्ष्ययोगः॥ ॥ वाकुचीबीजभा
गाद्दत्तुल्यानिवैमाक्षिकाज्यप्रयुक्तानिच्छणानिपंच॥ लेहये
दद्गुकानाशनार्थतिलान्याशनित्यंजयुःशास्त्रदृष्ट्याबुधाः॥
१३॥ ॥अथविस्फोटककुष्ठम्॥ ॥स्निग्धारुणंस्फोटस
मन्वितंचसदाहकंडूयुतपांडुरंच॥ कुक्षीसपाणौस्फिजिसंभ
वेच्चकलेदश्चविस्फोटककुष्ठालगम्॥ १४॥ प्रतीकारः॥ पा
रदंशोधितंचैकभागंदिधाकगंधकेचाथसेफालिकायारसैः॥ म
र्दयेत्तद्दिनंवाकुचीनारसैर्याममेकततःपाचयेत्॥ १५॥ यत्रम
ध्येपट्टनान्द्रुतपाचयेत्सोहपात्रेचब्रह्मदुनीरेःशृतैः॥ रवादिरेवा
थर्नरिगंधानाततःपाच्यकुर्याद्दिनैकंचनिष्कोमिताम्॥ १६॥ भ
क्षयेत्तस्यमासेनविस्फोटकंहति कुष्ठातकोयंरसः॥ भानुवैले
नसमर्दयेत्तद्विज्ञानपेकुष्ठविस्फोटनाशायनित्यंचसः॥ १७॥

॥ इति विशेषकम् ॥ ॥ अथ कीटभम् ॥ ॥ श्यावंकिणस्प
 शंखरंचघोरं कुष्ठं च वैद्याः किटभं वदन्ति ॥ तत्राशुशुद्धस्य च पा-
 रदस्य भोगैकमेकत्रयमेव गंधात् ॥ १८ ॥ कटुत्रयं सूतसमं च-
 चित्रप्रत्येकमारण्यभवस्य दुग्धैः ॥ उदुंबुरस्य प्रहरविमर्षम-
 धुषुतं माषमितं च स्वादेत् ॥ १९ ॥ चित्रस्य चूर्णैः सह वा कुष्ठानि
 निंबस्य पंचांगसमं सदैव ॥ नाशाय नूनं किटिमस्य विद्वान्पथ्या-
 शनं नित्यमलं प्रकुर्वन् ॥ २० ॥ ॥ इति कीटभग्नोरसः ॥ ॥
 शुद्धं सूतं तालुभं भृष्टं च सर्वं सुल्यं वा कुची तैल युक्तम् ॥ कुर्या-
 द्धामं पद्मं गोलं च तस्य कृत्वा लोहे पात्रे केंद्रं धुग्मम् ॥ २१ ॥ तै-
 लेनैव पाचयेच्छाकमेनया वचैर्लगांधकजीयते तत् ॥ तद्गोला-
 शंमारितैर्लोहकांशैरेकीकृत्य प्रायसे निंबचूर्णैः ॥ २२ ॥ पंचा-
 गोष्टैर्माक्षिकैर्निष्कमात्रो हन्यान्नित्यं कैटभं च जपाणिः ॥ रा-
 त्रिश्चामानागरो ग्रैलिकामितथात्पिष्ठा यः प्रगे चानुसेवेत्
 ॥ २३ ॥ रजनाद्युत्तरगुणं चानुपानं गवांजलैः ॥ वज्रपाणिरसे
 भुंक्ते कुर्यात्कीटभनाशनम् ॥ २४ ॥ अन्यः ॥ सूतं मृतं वा-
 नरि कोष्ठी मुंडी सकाकमाच्या च गवांजलेन ॥ पिष्ठादिनिष्कं कि-
 टभारिसंज्ञं समं स्नुतः स्यात्किरिभापहारः ॥ २५ ॥ अन्यः
 ॥ वाकुची मूर्छितं सूतमेकत्वरामाक्षिकैर्लोहादिरेजन्तु जिद्धिः
 समम् ॥ लेपयेत्कर्षमेकं धृतैर्कैटभैर्नारसोयसदा हन्ति कुष्ठं तथा कै-
 टभम् ॥ २६ ॥ ॥ अथोद्वर्तनम् ॥ ॥ गुंजाग्निभस्मात्कला-
 गुलीनां स्नुत्यर्कदुग्धेन पुनर्नवाकैः ॥ धूमैर्गृहस्याप्यथ शंखचू-
 र्णविड्मं स्नुतेर्निशयागवीनाम् ॥ २७ ॥ मूत्रेण संपाच्य मधु-

प्रयुक्तमुद्वर्तनकैरभसंप्रहारि ॥ विचर्चिकाहंति यवेन तद्वत्क
 ड्निहत्यादपि कुष्ठजानाम् ॥ ३२८ ॥ युग्मम् ॥ अथालसक
 य ॥ गड्ढेयकं वृमद्भिश्चितयद्वागान्वितं शालसकं वदंति ॥ त
 त्रैवनिबस्य शतैकपत्रपिष्टानुनापीतमविशेषात् ॥ ३२९ ॥ कुष्ठ
 निचात्यानि निहंति निबयो गोचमर्वाग्दशमासवोलम् ॥ यथै
 वदावानलमंबुहृदि हतमारण्यजावीरुधादीन् ॥ ३३० ॥ यु
 ग्मम् ॥ अथ शतारु कुष्ठम् ॥ ॥ ब्रह्मवर्णसेदविनष्टरूपं श्या
 वारुणं केदसमन्वितं च ॥ शतारुकं वातकफोद्धतं घृतं कुष्ठस
 कं बुभुक्षुतं वदंति ॥ ३३१ ॥ प्रतीकारः ॥ सूताभश्चरुबानि च
 मारितानि सगंधकताप्यशिलाजतूभ्याम् ॥ विषाम्लवेतौ च
 समं समस्तं दिनत्रयं चाम्लरसैर्विपेय्य ॥ ३३२ ॥ समाक्षिकेणैव
 घृतेन कुर्याद्दीहिगुजांश्च शतारुहंतीम् ॥ लंकाधिपारव्यस्त
 रसः प्रसिद्धो निहंति कुष्ठांश्च शतारुकादीन् ॥ ३३३ ॥ फलत्रयं निच
 वचारुणाभिः परोलमूलं कटुकानि शाभ्याम् ॥ क्वाथीकृतं चानु
 पिबेच्च नित्यं लंकाधिपारव्यं तुरसं निषेव्य ॥ ३३४ ॥ ॥ अथ प्रलेपः
 ॥ ॥ कंजजंतुघृशिवाजवीनो मूत्रेण पिष्टालवणोत्तमेन ॥
 अवलुबीजैश्च समं विलेपाच्छतारु कुष्ठं च निचारयंति ॥ ३३५
 ॥ अन्यः ॥ सूचकमर्हवीजमेघसर्षपैः कृणानितैर्निशाधुगेन
 कुष्ठकेन तक्रयोगेपिषितम् ॥ विलेपितं विशेषतः समस्तकुष्ठना
 शनं शतारुकं गदध्रुवनंतं चित्रमप्यपि ॥ ३३६ ॥ अन्यः ॥ भृंग
 राजगदसूर्यदलानां क्षारवन्दिगृहधूमस्तयोभिः ॥ सैधवेन च प
 लैः समितेन तुल्यभागपरपिष्टवर्मानाम् ॥ ३३७ ॥ वेदविशानिमते

कटुतैलं पाचितं युगपलाधिकं नीरैः ॥ मर्दनात्सकलकुष्ठगद्ग-
 नानाशनं च विनिहन्ति शतारुम् ॥ ३८ ॥ युग्मम् ॥ अथाति
 कुष्ठाभिः तत्रादौ गलत्कुष्ठम् ॥ ॥ पदयोश्च पथुर्देवतुश्च भवे-
 रथवागुलिकादिगलत्रिभवम् ॥ स्वरभंगयुत्तरवलुद्राण्यु-
 तं विगलत्प्रथितं खलुकुष्ठगदम् ॥ ३९ ॥ प्रतीकारः ॥ भस्म
 कृतेन तुल्यं समगंधकं तेन लोहं मृतं तुल्यं ताम्रं तथा ॥ गुग्गुलुं
 त्रैफलं चित्रकं वैसमं शंभुकं वस्य सुष्ठिं शिलाजत्वलम् ॥ ४० ॥
 चूर्णितं वै कलानिष्कमेतत्समं भागयुग्मे करं जन्मतः सर्वतः ॥
 अभ्रकं वा कलानिष्कयुग्मं स्फुरं माक्षिकाज्याकमेतत्समं पात्र-
 के ॥ ४१ ॥ स्निग्धकेन्यस्य निष्कद्वयं भक्षयेत्कुष्ठरोगदुमारण्यसं-
 कृतनम् ॥ जामदग्न्यास्त्रनाम्नासु वैषोदितेनाशयेद्वागलकुष्ठ-
 रोगं ध्रुवम् ॥ ४२ ॥ ॥ इतिकुष्ठकुवारः ॥ ॥ प्रथममन्त्रमधुरैः
 प्रतिदेशं वाजवोदनमलं तदभावे ॥ गारुडीतलभवामधुपुष्पाधा-
 न्यैश्च सितयारवलुपेया ॥ ४३ ॥ कर्षमानतुलिताथ तथैव मूल-
 मन्त्रवलुनागबलायाः ॥ माक्षिकाज्यसहितं यदि तीक्ष्णं तिदाह-
 मपि तद्रसजातम् ॥ ४४ ॥ ॥ इति गलकुष्ठकुवारो रसः ॥ ॥
 पलाशबीजानि गवाघृतेन तुल्येन ताम्बां तु मृतं हि सूतम् ॥ तुल्यं
 च भण्डे विनिधाय सम्यक् स्निग्धेति संमुत्सृज्य धान्यनाशौ ॥ ४५ ॥
 तामासोषितं निष्कमिते प्रभुं जीद्यथावलं नित्यमलं विवर्द्धयेत् ॥
 घृतोदनं क्षीरमथोत्रपथ्यं कुर्वन् गलकुष्ठसमस्तकुष्ठान् ॥ ४६ ॥
 हन्याज्जगमृत्कहरः प्रसिद्धो ब्रह्मेव ब्रह्मारव्यरसः प्रसिद्धः ॥
 तद्दोषसंघट्टमवर्द्धिष्ये नानागदाशयतिप्रकामम् ॥ ४७ ॥

अथतैलम् ॥ ॥ भल्लातकानांचणकोनितानापातालयंत्रेण
निगृह्यतैलम् ॥ प्रस्थप्रमाणंहरतालुगंधमनःशिलाकुष्ठनिशा
पट्टनाम् ॥ ४८॥ सोमैश्वचूर्णैश्चपृथक्पृथक्चकर्षप्रमाणैः
सहसविषाच्य ॥ तदग्निस्तुंडचविलेप्यसद्योत्रणाग्निहन्त्याच्च
गालद्रदस्य ॥ ४९॥ ॥ इत्यग्निस्तुंडवैलम् ॥ ॥ अथकरवीरा
दितैलम् ॥ ॥ करवीरकरंजनिंबराजद्रुमवित्रैश्चसमैः प्रपा
च्यतैलम् ॥ वस्तुभागमितेगवांचमूत्रेपरिलेपादलितंविनाश
येत्सत् ॥ ५०॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ विलेपनांहुंतिकदंब
मूलबीजैरपामार्गभवैःप्रकामम् ॥ सतिन्तिडीकांघ्रियुतंवि
शेषात्कुष्ठंगलकुष्ठतमंविमर्द्य ॥ ५१॥ ॥ अथप्रसूतिकाकु
ष्ठम् ॥ ॥ अंगस्पर्शनैवजानानियत्रतोदोत्यंतमंडलानांस-
मृद्धिः ॥ अस्पर्शारव्याहायुतःसंप्रभूतमाहुर्वैद्यास्तत्प्रसूती
तिकुष्ठम् ॥ ५२॥ प्रतीकारः ॥ शूढंतालमारितंशूढसूत
द्वाभ्यांताभ्यामातुलान्यधिमाना ॥ भृष्टाग्र्योऽस्यासर्वतुल्यंगु
डंचनिकंभक्ष्यंस्तूतिकाकुष्ठहंत्यै ॥ ५३॥ विजयेश्वरभक्षणेनु
पानं पिचुमंदस्यचक्कलस्यहाव्याः ॥ रवतिरस्यकषायमेवनि
त्यं परिहर्तुंचप्रसूतिकादिकुष्ठम् ॥ ५४॥ मंडलानिनिनिघृण्य
चित्रकैर्लेपयेच्चतदनंतरंमंतः ॥ लेपयेदनुजशत्रुबीजकैर्मंड-
लानिनिनिहन्तिमादितः ॥ ५५॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ दुग्धेन
भ्रानोक्त्वंसमहितैलंमूत्रेणधेनोर्द्विगुणेनसिद्धम् ॥ शिरव्यश्व
गंधाद्वयवारुणीनांहयाहिनुव्यैर्वलिखर्पणाम् ॥ ५६॥ चूर्णै
चककोरकजंजकंनुत्यंतुपादांशमितंतुतैलात् ॥ तैलेनसमि

अथ विलेपनादि वैश्वानरोयं विनिहति कुष्ठम् ॥ ५७ ॥ अन्यले
 पः ॥ नीलीसूतस्त्रणं पेथ्यलेपात्सद्यो मुच्येन्मंडलानां विव-
 र्णात् ॥ कुष्ठान्मुच्येत् तत्तृत्तिकारव्याप्रकामं सद्योजातं वर्णमु-
 न्मुच्यनित्यम् ॥ ५८ ॥ ॥ अथ स्पर्शारिरसः ॥ ॥ दिनत्रयं
 कलकमुष्टिमारनालरस्य दोलारस्य स्तयंत्रमध्ये ॥ रूपाचिंतभा
 नुपलंचतस्य चूर्णं पलेकं परिमूर्छितं हि ॥ ५९ ॥ सूतं द्विगंधं च पं-
 लाशबीजं द्विषट्फलं स्निग्धघटीगतं च ॥ संमुद्रमासं शुभ-
 धान्यराशौ संस्थाप्य चोद्धृत्य समाक्षिकं तु ॥ ६० ॥ लेह्यं तथा
 स्पर्शगदारिसंज्ञोः सः प्रसक्तं च प्रसूति कुष्ठम् ॥ निहतिभूनिंब-
 विषाणिकानां मूर्ध्नि वचानिंबफलत्रयाणाम् ॥ ६१ ॥ परोलपाद्रो
 द्विनिशाविशाला ब्राह्मी नृबृहत्तनिपद्मकानाम् ॥ सत्तिककोशा-
 तकिंकासमांशमूर्ध्नि समुध्वाज्यमिहानुपानम् ॥ ६२ ॥ ॥
 अथ शृष्कुष्ठानि ॥ ॥ तत्र तावच्चित्रम् ॥ स्वर्णारस्येयगवी-
 द्विजहंत्वा कारणमेव हि चित्रगदस्य ॥ शृक्लं वर्णमिदं गतस्त्री-
 वं वैद्यगणी द्वितु चित्रक कुष्ठम् ॥ ६३ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ निंबद-
 लानि निशामगधाभिः पेथ्य समं शशिराजजस्तबीजैः ॥ गोप-
 यसा विनिपेथ्य प्रभाते चित्रगदं विनिहति चलेपात् ॥ काकोदुंब-
 रिकारजस्तु मतिमान्स्तक्रैः समं वा कुची चूर्णैर्यस्तपि बेच्च तैलम-
 सकृद्वाभ्यज्य घर्मस्थितः ॥ तक्राशी सनिरतरं विजयते कुष्ठं द्वि-
 त्वाहं यगंगा वारि यथा घसं घमसकृत्ये पीयमानं सदा ॥ ६५ ॥ ॥
 अथ रसः ॥ ॥ शृङ्गसूतं समं गंधकं तुल्यं कृतं तत्समं मारितं ता-
 म्रकं पेथयेत् ॥ वाकुची काथयुक्तं दिनं निष्कमिन् भक्षितं चित्रकं

नाशयेत्तद्रूतम् ॥ ६६ ॥ चित्रनागांतकं यो हरिभक्षयेद्वाकु-
चीतैल कर्षतथामासिकैः ॥ सानुपानं नरो नित्यमेतद्भजेच्चित्र-
कुष्ठस्य नाशाय नित्यं परम् ॥ ६७ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिस्नावत्स-
वातचित्रम् ॥ ॥ रुक्षारुणतौ दसमन्वितं च सस्यन्दमाहुः ख-
लुवातचित्रम् ॥ वचाशिलातालगदैर्विभीतभल्लातको सार्षप-
नैलपिष्टौ ॥ २६८ ॥ चित्रं समुद्वासयतः प्रकामं वातोद्भवं नित्यवि-
लेपनेन ॥ अथोसमौ गंधकशुद्धसूतौ भल्लातकत्रैफलकाकुचीभिः
॥ ६९ ॥ सभृंगराजैः पिचुमंदबीजैः कृष्णोस्तिरैर्भृंगरसैश्च भूयं
॥ समर्घं संशोष्य पुनस्त्रिसप्तदिनाग्निवदवभवनाभिः ॥ २७० ॥
निष्कप्रमाणं घृतमाक्षिकाभ्यां स्वादेद्रसो धंकिलचित्रकारीः ॥ स-
सेवनादस्य च वातकुष्ठं श्वेतं धिनश्यत्यचरेण पुंसाम् ॥ ७१ ॥ ॥
इतिकुलकम् ॥ ॥ अथ सपित्तचित्रम् ॥ ॥ सदाहं भवेद्गोमवि-
धंसिरक्तं तथा कंजवच्छेदकुष्ठं च पिप्पलात् ॥ ७२ ॥ प्रतीकारः ॥
पिबेत्कुष्ठनिर्गुंडिकामूत्रमत्र ध्रुवं वाकुचीचूर्णतक्रैः सहैव ॥ अ-
न्यः ॥ वाकुच्यामलकीचूर्णं स्वदिरेण समन्वितम् ॥ चतुर्निष्कं
पिबेत्तक्रैः पित्तचित्रं विनाशयेत् ॥ ७३ ॥ ॥ अथ सकफचित्रं
॥ ॥ कफाच्छेत्तचित्रं गुरुधनं मलेकंदुरमपि निबोध्य रक्तस्थपल-
गतमथामेदसि गतम् ॥ सतालं संशुद्धं चलिमपि पलेचाष्टपलकं
सूचूर्णं वाकुच्यामधुघृतयुतं चात्र गदितम् ॥ ७४ ॥ शिरामोक्षत-
द्वन्विममथवा वैद्यभणितं कफोद्भूतचित्रं हरति सहसामित्रस-
त्कम् ॥ भवेद्वा अन्यं च तदपि चिकित्सासैति भणितं समाच्छ्रजं देहे
भवति बहुधा पापनिचयात् ॥ २७५ ॥ अथ शूलकुष्ठाजनममल

कंदधमपि च तिलान्कृष्णान्भृंगद्रव्युतमथां च लुण्जरजः ॥ र
 सैस्तद्वहेनो रथचशक्तः पेष्यमतिमान् किला संतले पाजस्य
 ति बहुधा वैद्यगदितम् ॥ ७६ ॥ विशेषकम् ॥ अथ कासीसं
 बद्धोरसः ॥ ॥ पलं शूद्रं सूतं शरपलमितैः साकमसकृत्सुका
 सीसैर्वीरिहभभवसमत्वजलचयैः ॥ विमर्द्याथो ग्रामंतदपि
 च शरावांतर्गतमलंसमृद्धस्त्रैर्गातं परितः अपि संमुञ्च्य च पुटम् ॥
 ७७ ॥ वरेयं बेक्रोडे गुरुविहितमार्गेण पुरुषः किलासीसं सिद्धं
 नियतमथ बद्धंतु मधुना ॥ श्रवलोश्चूर्णशाणमितपरिमाणैरपि
 सदा भजेत्प्रातः सायं बहुतमु किलासस्य शसनम् ॥ ७८ ॥ ॥
 इति कासीसबद्धोरसः ॥ ॥ अथान्यः ॥ ॥ रसस्यैकभागं बले
 श्च द्विभागं विभागं च भानो विमर्द्याथ धुंगैः ॥ द्रवैर्वा कुचीनारसैः
 पेष्यसम्यक् पुटे पाचितः सैवितश्चामलव्याकषायैः ॥ ७९ ॥ किं
 लासारुणं मंडलं हंति नित्यं निपीड्योनितांतं सुतक्राशिनोश्च ॥
 किलासस्य जेतारसोयं प्रसिद्धत्वनान्ना प्रगीतो जयीतस्य नित्य
 म् ॥ ८० ॥ ॥ अथ रसादिगतकुष्ठम् ॥ ॥ वैद्यार्थमंगे पुरः
 सः कस्थकुष्ठरौक्ष्यं च त्वद्याकविरो मभावाः ॥ सेदोद्गमो भूरि चत
 त्रपथ्या सिद्धार्थगौराशिराजियुद्धैः ॥ ८१ ॥ ससंधो रात्रि वि
 डंगलेः स्त्वकुष्ठनाशाय भिषक् प्रगीतः ॥ अथ रक्तगम् ॥ रक्त
 स्य कुष्ठे तु विपूयता स्यात्कंडु विशेषात्प्रभवे च तत्र ॥ ८२ ॥ प्रती
 कारः ॥ शारवाप्रशास्वास्तु शिरस्यथोपिशिराविमोक्षं च विधाय
 सम्यक् ॥ चिकित्सितं कुष्ठमदस्य कुर्याद्यथोक्तसामान्यविधिं च
 स्ते ॥ ८३ ॥ ॥ अथ मांसगम् ॥ ॥ वक्त्रशोथपिडिकोद्गमः

तोदास्फीरवास्कबहुधास्तनुमांसे ॥ संभवतिपिडिकाः रव-
 लुश्यावामांसगेत्वथकुष्ठगदेहि ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ भ्रूत-
 त्रिफलाकटुत्रयगदैर्गुजाक्षतैलैः समसंपाच्यायविधायपंचपदु-
 भिरभ्यंगमगंचरेत् ॥ कुष्ठेमांसमतेभिषकुसमुदितमांसेनमां-
 सेमतम् कुष्ठयातिपराभवंबहुदिनपथ्याशिनः कुष्ठिनः ॥ ८५ ॥
 ॥ ॥ अथमेदोगतम् ॥ ॥ कीण्यगतिक्षयअथोसकलांग-
 कानादेहेक्षतस्यपरिसर्पणतोदभेदाः ॥ मेदोगतेचसकलानि
 भवन्तिपूर्वमुक्तानिकुष्ठगदलक्षणासन्धितानि ॥ ८६ ॥ प्रतीका-
 रः ॥ सूतभानुवलिविश्वगदानोरक्तचंदनकणासमभागान् ॥
 घ्रातुलुंगपयसाचर्दिनैकमर्द्यशोष्यस्वलुवह्नमितयः ॥ ८७ ॥ गो-
 घृतेनशिवयाचपिबेह्नासिंधुविश्वसहितंनतथैव ॥ कुष्ठमेदसि
 गतंविनिहन्तियोन्वहंचस्वलुतस्यतनुस्थम् ॥ ८८ ॥ ॥ इतिध-
 न्वतरीरसः ॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ स्फपारदंसताप्यकंस्नांधकाश्च
 तीक्ष्णकंसकांतकंसाहिगुलंसकुष्ठकंसमंसमम् ॥ शतांघ्रिनी-
 रकालिकादिसंस्तर्तैर्दिनत्रयंविमर्हयेन्मधोः समस्य मावयावि-
 शोष्यच ॥ ८९ ॥ ततः परंनिधायचांधमूषिकोदरेविमुह्यशोष्य
 चाविपाचयेद्दिनत्रयंचवालुकासमंत्रके ॥ रसाहिकुष्ठनारानंक-
 रोमिनित्यसेवितः प्रमाणातोयथाबलंसमस्तकुष्ठदारणम् ॥
 ९० ॥ ॥ प्राणिक्यतिष्ठकोयंरसः ॥ ॥ अथास्थिगतकु-
 ष्टम् ॥ ॥ कुष्ठेस्थितानेस्वरनेत्रनासास्वेकोपधातः रवलुजायते-
 त्र ॥ मजास्थकुष्ठेपितदेवलिङ्गंलुप्यद्मः स्यात्क्षतपूपरक्ते ॥ ९१
 ॥ ॥ अथशक्नगतम् ॥ ॥ कुष्ठेस्थवाहुत्यतयातिदुष्टशक्ना

त्वाभ्यांचयथोनृनार्योः॥ संजायतेयद्यदपत्यमेवतत्कुष्ठितं
 शक्रगतेचकुष्ठे॥९२॥ ॥अथसवातकुष्ठम्॥ ॥श्यावा-
 रुणंचातिस्वरस्वरुक्षसवेदनंवातभवंचकुष्ठम्॥ प्रतीकारः
 ॥ सूतंसतालसशिलंसगंधसकांजिकंपेष्यचतेनवस्त्रम्॥९३॥
 ॥लिसंचतैलेननिषिच्यवतीं मुज्ज्वालयकुर्याच्चपराड्युरीताम्
 ॥कालानलंतैलमदः प्रलेपाद्वातोद्भवकुष्ठगदंनिहंति॥९४॥
 अथसपित्तकुष्ठम्॥ ॥सदाहारागंरवलुपित्तकुष्ठसखाव-
 धुक्तंभिष्रजांवरिष्ठैः॥ हैयंगवीनेनचवक्ष्यमाणैरालेप्यशांतिं
 नयेत्सकामम्॥९५॥शैलेययज्युसलसादुरालैः कपिलसौरा-
 ष्टिशिलावचूरेणैः॥ कुष्ठसपित्तंनवनीतमकंस्त्रवंतुमप्याश-
 निराकरोति॥९६॥ ॥अथकफकुष्ठम्॥ ॥स्निग्धघनं
 क्लेदसमन्वितं तत्रसगौरवंशैत्यधुतं कफेन॥ सेव्योमसत्त्वचस-
 महिसूतंगंधाद्भिभागेनविधायपिष्टीम्॥९७॥ धंचूरनीरेण-
 विधायगोलसाम्यव्यवेत्तसुनरेभिरेव॥ वलुप्रमाणैस्त्रिकदुप्र-
 युक्तैस्तदधभागैरपिवत्सनाभैःसदारुचित्रैरसभागकार्द्वैः॥
 ९८॥ शृंगीभिरित्यत्रविषस्यमुष्णबोलेनगुजाप्रमितेनसांक्षि-
 ष्कः कफोत्थंविनिहंति कुष्ठम्॥९९॥ रसः॥ कनकसंदरोह-
 रतिवह्निमाघक्षणात्तथागुदमदानलहरनिवेदितः॥ सयक्ष-
 पतयेध्रुवनिखिलकुष्ठनाशक्षमोनितांतमनलसदाजठरगंच-
 द्दिनयेत्॥३००॥ इतिकनकसंदरोरसः॥ ॥अथदह-
 जम्॥ ॥द्विलिंगंभवेदं हजकुष्ठरोगंनिकित्स्वतयादहजो-
 कप्रयोगैः॥ त्रिजातत्रिलिंगंत्रिजातोक्तयोगैश्चिकित्स्यंनवै

द्याधिराजोवदन्ति ॥ ३०१ ॥ ॥ अथकंडू ॥ ॥ कुष्ठरात्रियुगंपदो
लसुहसाकिंवाश्वगंधानलैः सिद्धसर्षपदेवदारुविधुभिः कुस्तं
बुरीशिंगुजैः ॥ बीजैस्तुंबुरुजैर्विधायविधिवत्संपेष्यचोद्धर्तनंत
कैणैवहयारिमूलसहितकुष्ठोत्थकंडूहरेत् ॥ ३०२ ॥ ॥ अथकु
ष्ठोपद्रवाः ॥ ॥ कफपित्तभवंत्रिदोषजत्वथताम्रंचतथैवपिंडक
म् ॥ अतिपीततमंचतूलिकाचित्रांगत्वमथोपिगुल्फजम् ॥ ३॥
अथशीर्णतरांगबर्बरांगमपिरुक्षांगतरंकुचर्मचैवम् ॥ अथवाब
दोषकंविरोमनयनोत्थंकरसंभवंतथाहि ॥ ४ ॥ अथरामविचु
द्धकंपदोश्चविविधाश्वारुजोभवन्तिहि ॥ अपिकुष्ठगदेतथै
वशांतैष्यथवस्येचचिकित्सितंतुनेषाम् ॥ ३०५ ॥ तत्रतावत्
कफपित्तात्मकम्कुष्ठम् ॥ तत्प्रतीकारः ॥ त्रिफलोन्नापिचु-
मदसहिषिरजनीलोहितयष्टिकाश्चृतम् ॥ कुलकेनपीमंनिशेत
मानकफपित्तोद्भवकुष्ठसूदनम् ॥ ६ ॥ ॥ अथसन्निपातम् ॥
त्रिफलाखदिरंसदेवकाष्टपिचुमंदेनसमंश्चृतंसकलयत् ॥ त्रि-
भवेषुसमस्तकुष्ठकेषुपरिपेयंकरपाचनंविदंतु ॥ ७ ॥ रक्ताशक्ता
दि कुष्ठानां कर्मणा संभवः स्मृतः ॥ प्रायश्चित्तानि दानानि तेषां स-
म्यक्चिकित्सितम् ॥ ८ ॥ ॥ अथविलोमतायाम् ॥ ॥ गुंजा
समूलाश्चखुरेणभल्लीरसेणपुष्पेणानिलोद्भवेन ॥ समासिके
णापिघृतेनलिप्तारोम्पांजनिः स्याच्चतुलेकरस्य ॥ ९ ॥ अन्यः
॥ भृंगराजरसपाचिततैलनागदंतमशिभिश्चविलिसम् ॥ यत्रकु
ष्ठरबलुतत्रचलोम्नासंभवः करलेपिनचित्राम् ॥ ३१० ॥ अन्यः
॥ गजरदपत्रवन्दिजरपयसाजिभवेनसमांजनकम् ॥ परिपे-

ष्यविलिप्ततमंचननौ मुनिभिर्दिवसैश्चसरोमकरम् ॥
 ११ ॥ नेत्रकट्याङ्गकुष्ठानां कर्मजानां पृथक् पृथक् ॥ नि-
 ष्कृतिंशास्त्रतोदृष्ट्वा यथावत्परिकल्पयेत् ॥ १२ ॥ ॥ अ-
 थरोमाधिक्यम् ॥ ॥ तत्प्रतीकारः ॥ ॥ दंत्यग्निकोशा-
 तकिंसिद्धतैलं मभ्यजनाद्रोमहरं प्रसिद्धम् ॥ स्नुहीपय-
 स्तालपलाशभस्मपटुप्रलेपादपिरोमहानिः ॥ १३ ॥ ॥
 अन्यः ॥ ॥ स्नुहीदुग्धसंभाविताः सप्तवारान् कणायाः
 कणाः घानिभिर्मूर्ध्निलिप्ताः ॥ कुर्वन्ति मूर्ध्नि मेव प्रकामं
 मरोमं यथा तुषिकैव प्रसिद्धम् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ रोमाणि
 गुत्थस्थलजानियुक्त्या चोद्धृत्य कुर्यादथ मर्दनानि ॥ को-
 शात्तकीबीजभवेन तद्दत्त्वे हनरोम्नामपुनर्भावाय ॥ १५ ॥
 ॥ रोमाभिसाभावितशंखचूर्णतालैर्न युक्तं युगपत्प्रलितम्
 ॥ गुत्थप्रदेशोरिव लोमनाशमसंशयं सविदधाति नित्यम्
 ॥ १६ ॥ ॥ अथ पादरुजः ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥ साज्य-
 सक्तुभिरलं परिलिप्तौ व्याघ्रिकारसयुतैरथवापि ॥ शा-
 ल्मलीजमृदुवल्कलकल्के रुक्षतश्च बहुतापमयाग्निः ॥
 १७ ॥ युगमलुगैरिकरालासिंधूत्यकसिक्यकैश्च मधुयु-
 क्तैः ॥ क्षुद्रैरापि सिद्धार्थैर्न स्फुटितो विलेपनात्कदाप्यघ्नी-
 ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ पल्लेकरालेन समेष्टतं च ताभ्यां समं
 चाथ गुडं विपेष्य ॥ अर्कस्य दुग्धेन पलाईकेन विलेपना-
 त्पक्ववत्तथाग्नी ॥ १९ ॥ ॥ अथ साध्यकुष्ठलक्षणम् ॥
 ॥ ॥ त्वग्रक्तमांसस्थमलंसवातश्लेष्माधिकं साध्यम्

शान्तिवैद्याः॥ मेदोगतं दृढं मेव व्याप्य मज्जास्थिगत्याज्यत
मेवदन्ति॥ ३२०॥ मंदाग्निमुक्तं कृमिभिः प्रजग्धं दाहान्वितं
यन्निभवं त्वसाध्यम्॥ सन्धेष्वातोद्भवकुष्ठं हन्ति चर्मालसा
दीन्यथवाविषादीन्॥ ३२१॥ एतानि नित्यं किटभादिकानि म-
ज्जास्थितान्येव तथास्थिगानि॥ सरक्तनेत्रं प्रसृतांगमेव हत-
स्वरं त्याज्यतमानि चाहुः॥ ३२२॥ कुष्ठानि यान्येव तु पंचकर्माही-
नानि हन्युः किल कुष्ठिना हि॥ चित्रत्वशकलबहुरोमयुक्तं
संतथानाग्निविदग्धमेव॥ ३२३॥ अथोप्यसंस्पृष्टतमविशेषा-
त्साध्यं त्वसाध्यं च ततो न्यथा चेत्॥ गुत्थौष्ठहस्तांश्चितलप्र-
भूतमसाध्यमुक्तंतु चिरंतनं यत्॥ ३२४॥ ॥ अथास्य निचृ-
त्तिः॥ ॥ सम्यग्देहांगवर्णः प्रभवति नियतं पूर्वरूपं यथावत्
साग्रत्वं चांगषट्के निगदितमखिलं शांतकुष्ठस्य लक्ष्यम्॥ यः
कश्चि कुष्ठरोगेन हि यदि म्रियते तत्पुनस्तस्य देहे जातस्य दा-
ग्निगदितमसद्वृष्टमत्रान्यरोगात्॥ ३२५॥ श्रीतानपादाञ्जस-
माज्ञया याकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली॥ श्रीकाशिनाथेन ग-
तस्य तस्यां कुष्ठाधिकारस्तबकः समाप्तिम्॥ ३२६॥ ॥
इति श्रीगुरुपादाञ्जचचरीकचतुर्वैदिकाशिनाथकृतचिकित्सा-
क्रमकल्पवल्ल्यां कुष्ठाधिकारस्तबकः समाप्तः॥ ॥ ॥
अथातो विसर्पाधिकारः॥ ॥ तावत्तन्निदानम्॥ ॥ लव-
णाम्लकटूष्णसेवनादपि दोषानि बलप्रकोपतः॥ रुधिरं परिदु-
ष्य वैलसीकात्वचि दोषास्त्रप एव धातवः॥ १॥ अपि हेतुतया
भवन्ति हि बहुधा ते तु विसर्पकारिणः॥ प्रवदन्ति विसर्पपूर्व-

जंखलुरूपं भिषजो यथा तथम् ॥ २ ॥ ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥
 अंगेषु यच्चिमधिमायनदाहतोदैरुष्णत्वमेव खलु यत्र तु कंडु
 राश्व ॥ आकर्षिता इव भवन्ति हि तद्द्विसर्प्य पूर्वतुरूपमखिलं
 भिषजो वदन्ति ॥ ३ ॥ ॥ अथ रूपम् ॥ ॥ नाना स्फोटादाह
 युक्तास्तु देहे प्रायः सर्प्यत्येव सर्वत्र यत्र ॥ सोऽयं प्रोक्तः सालसी
 कास्तु वैदैरुक्ते रोगो वै विसर्परव्यएव ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥
 गोधूमशालियवमुद्वचनाश्च पथ्याः वृन्ताकमन्यदपिशोषक
 कोरदूषाः ॥ सेव्यास्तथैव तु बुधैश्च विसर्परोगे प्रायस्ततोऽस्य
 प्रतिकार्यमहं ब्रवीमि ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ शिरीषात्रिचं
 दनैर्गदारुणाजलेर्जरा ॥ नतंतुटिप्रयुक्तहव्यसाधितं विलेपित-
 म् ॥ विसर्पनुत्पत्तीति तदंशंगमाशु संमितं तथैव पंचवल्कलैः
 प्रलेपयेन्निषेचयेत् ॥ ६ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ पद्मको
 शीरशिशिरमधुकैः परिलेपयत् ॥ परिषेकेन तन्नीरैर्विसर्पमपसा-
 रयेत् ॥ ७ ॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ धरानिंबवासापरोलं प्रयु-
 क्तैः फलानां त्रयैश्चंदनैर्निंबनीरम् ॥ सति केशतं पीतमेव प्रका-
 मं विसर्पं चरस्फोटकं दूतिहारी ॥ ८ ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥ क
 रंजलुही भानुदुग्धानलानिशा भंगसप्तच्छदानां विषेण ॥
 हलिन्यासमं पाचितं धेनुमूत्रैस्ततोऽभ्यजनात्तद्द्विसर्पं निहति ॥
 ९ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥ वासामृताखदिरनिंबपटोलपत्र-
 धात्रीत्वचाशृतपयोभिरथोभिकल्कैः ॥ सिद्धं घृतं प्रपिबतां च
 विसर्प्य गुल्मकुष्ठानि चारुसमदानि प्रयां निनाशम् ॥ १० ॥
 ॥ अथोत्रवमनविधिः ॥ ॥ कुलकनिंबजठैर्मदनेद्रजैर्मगध-

धयाश्रुविसर्पगदप्रणुत ॥ वमनमेवभिषग्गादितं ह्यं निरि
लयोगवरं प्रियतं परम् ॥ ११॥ ॥ अथ विरेचनम् ॥ ॥ तु
तयात्रिफलारससंयुतं घृतमथोपि बतार्चविरेचनान् ॥ जय
तिपीतमलंसविसर्पकं ज्वरदवप्रभवद्वयुन्वरा ॥ १२॥ ॥
अथ तैलम् ॥ ॥ एरंडतुंबीपिचुमंदतिक्तकोशांतकीचंचुम
कुल्लकानां ॥ बीजानिदद्रुघ्नभवानितद्वद्वल्लुजान्येवगवां
जलेन ॥ १३॥ दुग्धनदधातिलजाजमूत्रैर्विभाव्यपातालकपे
त्रगानि ॥ संपाच्यततैलविलेपनेन विसर्पचित्रे प्रशमं प्रयातः ॥
१४॥ युग्मम् ॥ अथ रसः ॥ ॥ कान्तीक्ष्णविषनाप्यग
धकानभकेन परिपेष्य कटके ॥ पाचयेच्चरवलुब्धपूर्वकासं
भवेचपरिकर्ककोटितात् ॥ १५॥ नाशयेचपरिसेवितस्त्वराकां
निदश्चप्रथितोरसणः ॥ स्फोटजालमखिलं हि विसर्पसंभ-
वनरतनुप्रतंतयत् ॥ १६॥ युग्मं ॥ अथ संप्रातिः ॥ तत्रादी
वातजः ॥ निस्तोदशोथस्फुरणास्थिभेदसंहर्षवातज्वरशू
ल्युक्तः ॥ शिरोतिह्वाचरुजासमेतो विसर्प रोगः प्रथितश्च
वातात् ॥ १७॥ प्रतीकारः ॥ रास्त्रावलादारुघृतैः सदुग्धैर्नी
लोत्पलेचंदनमाश्लेपात् ॥ विसर्परोगं मधुकान्वितंचवातप्र-
भूतंसहसानिहति ॥ १८॥ अन्यः ॥ सकृद्रसंगोऽप्यसा-
समूत्रंसर्पचमूलपरिपेष्यलेपात् ॥ वातप्रभूतं तु विसर्परोगं स
खोष्णमेतद्दिनिहति सद्यः ॥ १९॥ ॥ अथपित्तविसर्पः ॥ ॥
द्रुतगतिः खलुपित्तसमुद्भवो भवति तज्ज्वरलक्षितलक्षणः ॥ अ
पिचपित्तविसर्पगदस्त्वलेप्रतिष्ठति चततोब्रुवेधुना ॥ २०॥ प्र

नीकारः ॥ वटारोहरुद्रावृणालाग्रमोचाः शतवारधौतेनहृत्वेन
 पिष्टाः ॥ विलेपाग्निहृन्पाशपित्तप्रभूतविसर्पतथागौरिकतेन
 नित्यम् ॥ २१ ॥ योगद्वयं ॥ अथकफविसर्पः ॥ ॥ स्निग्ध
 श्वकंडूसहितः कफेन कफज्वराक्तं स्तुविसर्परोगः ॥ प्रतीका
 रः ॥ गायत्रिकाब्दामरुदारुशिंशुवासानूपद्रुप्रभवः प्रलेपे ॥
 २२ ॥ कुठनटोथैरपिबीजसंघैर्युक्तः प्रपिष्टः खलुतत्रिहंति ॥
 फलत्रयपचकमशमशिंशुमुशीरमप्यत्रजलस्यमूलम् ॥ २३ ॥
 अनंतयापिष्टमदः समस्तं विलेपनात्तनयतिप्रशांतिम् ॥ विस
 र्परोगंकफजंविशेषाह्रैद्याधिभूपाः प्रवदंतिकामम् ॥ २४ ॥ ॥
 योगद्वयंविशेषकेनोक्तम् ॥ ॥ अथवातपित्तजः ॥ ॥ वात-
 पित्तज्वरास्थिप्रभेदभ्रमैरग्निसादेनसर्वांगदाहेनवै ॥ यत्रयवै
 वसर्पत्यसौवातजः पित्तयुक्तोविसर्पस्तथालोपितैः ॥ २५ ॥ शी-
 ग्रजैरग्नित्थप्रभैः स्फोटकैर्वातकोपाधिकश्चेतनीलैः क्वचिद
 ॥ मर्मभेदीव्यथेतांगमेवध्रुवचेतनामाहरेच्छ्वासहिकान्वितः ॥
 २६ ॥ कापिनिद्रालभेनैवशय्यादिषुचेष्टमानोरतिः क्लेशयु-
 क्तस्तदा ॥ दुःप्रबोधोऽस्तुतेकापिनिद्रांजनश्चाग्निवीसर्पेऽक्त
 स्तुवैद्यैस्तदा ॥ २७ ॥ प्रतीकारः ॥ गुडूचीनीवेदः खदिरजल
 पानीयमसकृन्निपीतलितंवाहरतिसहस्राभ्यायुजगदम् ॥
 रसंवासेफालीभवमथगवीहृव्यसहितविसर्प्यनिष्पीतं त्रिदि
 नमपि विलेपित्तमम् ॥ २८ ॥ योगद्वयं ॥ अथकफवातजः ॥
 ॥ ॥ कफेनरुद्धः पवनोन्नमाशकफंसरक्तत्वचिसंस्थितं च ॥
 त्नायुस्थितमांसगतशिरास्थसदूषयित्वातनुवृत्तकानि ॥ २९ ॥

स्थूलानिग्रंथीनिसरुगृज्वसणिसशोषहिध्यावमिविश्रमाभ्या
 ॥ समोहवैवर्ण्यविमूर्च्छनाद्यैस्तथागभेदैः सदनेनैराणाम् ॥
 ३० ॥ कुर्यादलंग्रंथिविसर्परोगं सभ्लेषवातप्रभवं विशेषात् ॥
 श्वासेनकासेन तथातिसारदोषेण युक्तं भणितमुनीन्द्रैः ॥ ३१
 ॥ प्रसूतगंधद्वधशरवनिशाभ्यां कदतद्वच्चा मृतमाक्षिकं च ॥ नी
 लीनीरैः श्वाशमज्जतादिसर्वमंध्वाज्याभ्यां पैष्यलेप्यं विसर्पे ॥ ३२
 ॥ ॥ अथ कफपित्तजः ॥ ॥ कफपित्तभवो विसर्प रोगो ज्व
 रनिद्रासहितः सतद्विकश्च ॥ शिरसश्चरुजातथागसादैः सह
 विक्षेपप्रलेपगौरवैर्वा ॥ ३३ ॥ अरुचिभ्रममूर्च्छनाग्निहानिप्रमु
 खैरामविलेपनास्थिभेदैः ॥ तृषयातिप्रसर्पितप्रकामं पिडकैर्लो
 हितपीतपांडुरैश्च ॥ ३४ ॥ आसितः खलु मेचकाभएवमलिनस्त्रि
 ग्धतरोतिशोफोक्तः ॥ गुरुतातिगभीरपाकताभिः श्वगंधेन
 युतोऽथ पंकिलश्च ॥ ३५ ॥ अपिशिर्णपलो विसर्पणो विरुज-
 श्वैकतरंतथामदेशम् ॥ प्रतिगृह्यशिरासक्तद्वेदवत्त्वथवास्ना-
 युगणोपिकर्दमाख्यः ॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ अयोस्त्रजो हिरक्ति
 के फलत्रयेण संयुते ॥ समभ्रताच कर्दमं विसर्पमाशक्तनाशयेत्
 ॥ ॥ अथ सन्निपातजः ॥ ॥ समस्तरूपसंयुतस्त्रिदोषजे
 विसर्पकः सशाणबीजभल्लिकसक्तैलमात्रलेपनात् ॥ ३७ ॥ अथ
 क्षतजाः ॥ क्रुद्धः समीरो खलु बाह्यहोक्षताद्विसर्प्य रुधिरं सपित्तम् ॥
 कुर्यात् कुलित्यैश्च चित्तं यथेव समीरयन् श्यावतरं चरक्तम् ॥ ३८
 ॥ दाहेन शोथेन युतं ज्वरेण रक्तस्य मोक्षं खलु तत्र कुर्यात् ॥ क्षारे
 णवाग्निप्रभवैश्च दाहेन रक्तमोक्षेण समंचकिंचित् ॥ ३९ ॥ ॥ अस्योप

द्रवाः॥ ॥ ज्वरोत्तिसारो वमशक्लमथ्य सरक्तमांसेदरणंतथै
व॥ त्यरोचकंचाथविपाकताचविसर्पकोपद्रवसंघणः॥ ४०

॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥ वातप्रभूताः कफजाश्चपित्त
समुद्भवायेचविसर्परोगाः ॥ सिद्धान्निनोसर्वेभवः क्षतोत्पःपिः
तौद्रवश्चांजनसन्निभश्च ॥ ४१ ॥ मर्मप्रभूताश्चविसर्परोगाः कृ
च्छ्राश्चवैद्यैः समुदाहुताश्च ॥ विसर्परोगप्रशमायनार्गदद्यात्स
वर्णास्यसपद्मरागं ॥ ४२ ॥ ॥ श्रीनातपादाञ्जसमाज्ञपारा

हृताचिकित्साक्रमकल्पवली॥ श्रीकाशिनाथेनगतश्वतस्या
विसर्परोगस्तबकः समाप्तिम्॥४३॥ ॥इतिश्रीगुरुचरणारवि

चंचरीकचतुर्वेदिकाशिनाथरुतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्या
विसर्पस्तबकसमाप्तः ॥ ॥ ॥ अथविस्फोटकनि

दानम् ॥ ॥ कदुतिक्ष्णविदाहिरूक्षाभक्ष्यैरशनाजीर्णतरेः
शनैः पुनर्ना ॥ ऋतुदोषविपर्ययेण दोषाः पक्वा घ्राणधिरासि

मांसमेव ॥१॥ अपिदुष्यतथात्तचंगताश्चजरविस्फोटगदानस
प्रकुर्युः ॥ ॥अथपूर्वरूपम् ॥ ॥ नदनंदवधुस्तथोष्णता

वाप्रभवत्यंगणोतुजाद्यमेव ॥ २ ॥ क्वचिदप्यथाहिपूर्वरूप
घटितस्फोटगदस्पलक्षणंच ॥ ॥ अथरूपम् ॥ ॥ यथाग्नि

दृग्धाः प्रभवन्ति देहे स्फोटास्त्रिधा कापि च सर्वे देहः ॥ सस्फोत्तम
भवामभवति विस्फोटकं तं प्रवदन्ति वेद्याः ॥ ३ ॥ ॥ अथोपश्रयः ॥

यथाः शास्त्रयः कोट्यावाकुलित्यास्तथापथ्यहृतश्चगाधूमकोश्च
॥ रूपध्यादकीमांसमस्मिन् प्रजाते सदावर्जनीयं च शाकान् प्रव

पृष्ठ ॥ पृष्ठा इति च संख्यां कुरु कुरु भोज्याय नमः साधु

अपिके मुककुलकैस्तथाप्युदितपथ्यमभीरुकरलम् ॥ ५ ॥
 कैरातकैः पपिटकैः सतीनीः कर्कोटकैर्निबदलैश्च पुष्पैः ॥ सति
 कद्व्यैरपि पथ्यमुक्तमत्रैव विस्फोटक रोगशान्त्यै ॥ ६ ॥ प्रती
 कारः ॥ किराततिकापिचुमंदयस्त्रीपटोलवासाघनकौटजा
 नास ॥ फलत्रयाशीरकपर्पराणां विस्फोटनाशायपिबेत्तृणा
 यम् ॥ ७ ॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ शिरीषहिंखागजकेशरा
 णांसोशीरकाणांच विपेक्ष्य लेपात् ॥ विसर्पविस्फोटकजान
 राणां स्फोटाविषोत्थाप्रलयप्रयांति ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ कुरुज
 बीजयुताः खलुनंदुलाः शिशिस्वारियुताः परिपेषिताः ॥ अ
 पिनयति च पापगदत्सराप्रशमतांतु विलपन्तोपराः ॥ ९ ॥ ॥
 अन्योयोगः ॥ ॥ पुष्पार्कयोगे खलुकाकतुंड्यामूलसमादा
 यचमाक्षिकेण ॥ भुक्तंतु विस्फोटविनाशमाश्रमुंडीरसंपित्त
 मथोपिकुर्यात् ॥ १० ॥ योगद्वयं ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ मज्जा
 मलेनापि विपेक्ष्य पुत्रजीवस्य लेपाद्दिनिहंतिसर्वान् ॥ विस्फो
 टकस्फोटचमाननेकाकालादिकान्याविषजान्सपीडान् ॥ ११
 ॥ अथ काथः ॥ पीयूषवह्नीपिचुमंदमेघगापत्रिकाश
 क्रमवांबुवारि ॥ विस्फोटकहतिनिपीतमाश्रवायुयैथामेघच
 यप्रवृद्धम् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ अमृतमेघपटोलनिशाद्वयैः
 स्वदिरसिहंमुखीपिचुमंदजैः ॥ असितवेत्रमुनिच्छदसंयुतं स
 तजलं खलुपापगदं जयेत् ॥ १३ ॥ विषविसर्पगदं च मसूरीका
 शिशिरापित्तभवज्वरमाश्रतत् ॥ अपिचकुष्ठहरगदितः सदाह
 रतिकंडुनिकामपिपानतः ॥ १४ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥

शिरीषैलायष्टीनतशिशिररात्रिद्वयजलैः सकुण्डहन्यवाहर-
 निबहुधाभूतजटया ॥ दशंगसंलिप्तदवथुगदमातापबहुलवि-
 सर्पेविस्फोटेभिर्गदितमदोवैद्यनिकरैः ॥ १५ ॥ विस्फोटकैलघ-
 नवांतिरेकाकुर्याद्यथादौषमलंनिरीक्ष्य ॥ शिराविमोक्षंचभि-
 षक्प्रकामसंप्राप्तिमस्यप्रवदामिभूयः ॥ १६ ॥ तत्रादौवात-
 जः ॥ ॥ शिरोरुजः पर्वस्तुभेदपीठे कार्ष्ण्यं गुरुत्वं वलुयत्र सो-
 यम् ॥ विस्फोटकोवातभवः प्रकामवदंतिवैद्याश्चरकादयोऽप्ये ॥
 १७ ॥ प्रतीकारः ॥ दिङ्मूलरास्त्राधनधान्यकानां दुरालभो-
 सीरगुडूचिकानाम् ॥ दार्वान्निनानां प्रपिबेल्लपायं वातोत्थवि-
 स्फोटकनाशनाय ॥ १८ ॥ ॥ अथपैलिकः ॥ ॥ ज्वरदाहरुजा-
 न्वितोनिपाकिबहुधास्त्रावयुतोऽनितर्षयुक्तः ॥ अपिपीतत-
 रोहिलोहितावागदितस्फोटगदस्तुपित्तजोयम् ॥ १९ ॥ प्रती-
 कारः ॥ द्राक्षापरोलपिचुमंददुरालभानां काश्मर्यवासकयु-
 त्तशतमंबुषानात् ॥ खर्जूरलाजमुखपित्तसमन्वितानां विस्फोट-
 माश्रुविनिघातचपित्तजातम् ॥ २० ॥ अथकफजः ॥ छ-
 द्दीपाकजडताः खलुयत्र पांडुताप्यथतथैवकंडू ॥ नोभवंतिच-
 रुजश्चिरपाकीस्फोटएषगदितः कफजातः ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥
 भूनिंबनिंबेद्वजवासकानां निंबत्रुटिभ्यां मधुनासृतंच ॥ सत्रैफ-
 लक्वाथमिदं निषीतविस्फोटकंहंनिकफप्रभूतम् ॥ २२ ॥ ॥
 अथवातपित्तजः ॥ ॥ सवातपित्तप्रभवेविशेषास्पीडाभवेत्तत्र-
 शिरीषजंबोः ॥ उडुबुरस्यापिचसेकलेपोभिषङ्गतेनापित्तथैवका-
 र्यैः ॥ २३ ॥ ॥ अथवातकफजः ॥ ॥ स्तेमित्यगुरुताचवात

कफजेकंडूभवेत्तत्रवैविस्फोटेहरतालगेधकशिलासिंदूरराशि
 द्वयैः॥ कल्कीकृत्यस्फूर्त्तलेनविधिवत्तैलंचवेदोभित्तं तस्माद्दे
 दमितैः पयोभिरथवासं पाचितं मर्दयेत्॥ २४॥ ॥ अथ कफ-
 पित्तजः॥ ॥ कंडूदाहवमिज्वरादिसहितः संश्लेषापित्तोद्भवैः
 कुर्यात्तत्रपटोलवासवमनोजन्मोप्रगंधाकृतैः॥ २५॥ क्षार्थैर्नि-
 बयुतैः निर्णीतवमितैः प्रायोनुवेलेपुमान् सद्यः स्फोटंगदादिमुक्त
 सकले देहे प्रभावान् भवेत्॥ २५॥ ॥ अथ सन्निपातजः॥ ॥
 मध्येनिंबश्चोन्नतस्त्वासमंतात्प्रोच्चः प्रायः स्वल्पगामी जडोपि
 ॥ दाहस्तृष्णा मोहरागज्वराश्च छदिर्मूर्च्छा विपथुश्च प्रलापः॥
 २६॥ पीडात्यंतं सर्व एते च यत्र सोऽयं प्रोक्तः सन्निपातोद्भवश्च॥
 विस्फोराख्यो रोग एष स्त्वसाध्यश्चार्षावक्ष्ये तच्चिकित्सां यथाव-
 त्॥ २७॥ युग्मम् ॥ प्रतीकारः ॥ कुलकनिंबफलत्रयवास-
 कैरमृतसप्तदलेरपिसंस्तम् ॥ विभवमाशु निर्णीत तमं हरेद्दि-
 ष्विसपगदं सरुजं तथा॥ २८॥ ॥ अथ रक्तजः॥ ॥ रक्तार-
 क्तसमुद्भाश्च गदिता गुंजा फलाभास्तु यैते पित्तस्य च हेतुना हि-
 जनिता रक्तेन च स्फोटकाः॥ नोसाध्याः प्रभवति योगशतकैस्ते-
 षांचिकित्सा तथा श्रीमच्छीतलिकानुमोदनमलंतन्मंत्रपूजादि-
 निः॥ २९॥ ॥ अथ कालस्फोटः॥ ॥ योभ्यन्तरस्फोटोदाह
 तोसौ कालारव्यश्च स्मिन् अधिकव्यथान्तः॥ तस्मिन् बहिर्मागं
 ते प्रकामं भवेच्चिकित्सा मपितस्य वधिः॥ ३०॥ बहिर्गतवातविस-
 र्पवद्विर्वैद्यश्चिकित्सेद्व्यवाप्रलिपेत्॥ अक्रांतयाकाजिकसिक्तमे-
 व विपेष्य तस्मादग्निनाशनाय॥ ३१॥ ॥ अथ स्नायुकम् ॥ ॥

शारवास्तुकोपमधिगम्यचदोषसंघाः कुर्युर्विसर्पसदृशं रवतु
 शोथमस्य ॥ तद्देद्यशोष्यपलमाशुचतस्यसौष्णा कुर्यात्तुतः
 तुनिभमेतदलंप्रयानि ॥ ३२ ॥ तस्मात्सताश्वबहुधास्यचछेद
 नाद्वापाकः प्रगच्छति ततोथशनैः शनैस्तम् ॥ यातनरोनचक
 दापि निवारयेत्तत्सातनादाश्वपथुः प्रशाम्येत् ॥ ३३ ॥ स्था
 नानरे भवति चेदथवा पुनस्तवैद्यो विसर्पसदृशं बहुधाचिकित्से
 त् ॥ हिंशुं च शीतलजलेन निपीतमाशुतस्नायुकपरिहरेन्न हि
 तत्र चित्रम् ॥ ३४ ॥ काजिकसाधितभेकजमाशुतस्नायुकमुग्रहं
 निविशेषात् ॥ स्वेदनेमेवं बर्बुरं बीजं स्नायुकरोगं हन्ति विज्ञेयम्
 ॥ ३५ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ गव्यंसर्पिस्त्रिदिनं प्री
 त्वाभिर्गुड्यर्कं त्रिदिनं यावत् ॥ हन्ति स्नायुकमिजं शोथं सद्यो वै
 द्यैरुदितं प्रायः ॥ ३६ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ शिष्टमूलद
 लकाजिकलेपः स्नायुकं च विनिहति विपिष्टः ॥ काचनीचकिल
 गोजलपिष्टात्तद्देवविनिहन्ति तमुग्रम् ॥ ३७ ॥ योगद्वयम् ॥
 अथ मसूरिकाः ॥ त्वक्तावन्निदानम् ॥ कल्पस्तक्षार
 पदुभिर्विरुद्धाहारपानकैः ॥ दुष्टैर्निष्ठावशाकाद्यैर्दुष्टवायूदकै
 रपि ॥ ३८ ॥ कुह्यग्रहेक्षणात्कापि देशदोषात्समुद्भूतः ॥ जनय
 ति शरीरस्मिन्दुष्टादोषामसूरिकां ॥ ३९ ॥ पूर्वरूपां ज्वरस्तासां
 धमः कंडूविवर्णिता ॥ त्वक्शोथो नेत्ररोगश्च पिच्छिलत्वं तथा त
 नौ ॥ ४० ॥ मसूराकृतिसंस्थानाः शीटिका तत्र वैयदि ॥ रूपं त
 त्तु मसूरीणां वैद्यभूपैरुदाहृतम् ॥ ४१ ॥ ॥ अथोपशयः ॥ ॥
 मसूरिकार्तः रवतु शालिमुद्गमसूरिकान् वामधुरं रसयत् ॥ भुं

जीतकिंचिल्लवणोत्तमंवाक्रियाहिताचात्रचकुष्टहंत्री॥४१॥
 विरेपनादिकममन्नतद्वत्संश्लेषपिचोत्थविसर्पवद्धि॥वेणुत्व
 चाकेफिबचाजवानांकापोसबीजास्थिपलंकषाणाम्॥४३॥
 ब्राह्मीतुलस्योर्विषसद्गुताभ्यांसुवर्चलायाश्चविधूपमन्त्र॥प्र-
 योजयेद्भस्मप्रथमंभिषेकृतद्यलभ्यतेतेमुविषविहाय॥४४॥
 पराशरोक्तंहिलमौचिकाधारसंपिबेच्छेतसूचंदनस्य॥क-
 ल्केनतस्याः प्रथमप्रसंगेतस्याः कषायंत्वथवापिनीरम्॥४५॥
 ॥पीत्वावमेधोमरणंहितस्यचेत्तन्भनयस्यनतस्यमृतकः
 ॥अन्यः॥पटोलवासापिचुमंदसिद्धैस्तद्वत्वावत्सकष-
 ष्टिकानां॥काथानूपपीयाशवमेलकामफलत्रयाणावरक-
 ल्कयुक्तान्॥ब्राह्मीरसक्षौद्रयुतंपिबेद्वाबाहैलमोचीस्वरसं-
 तथैव॥४७॥विशेषकेनत्रयोयोगाः॥॥वातस्यशस्तं
 चमसूरिकायांविरेचनंहीनबलरयनैव॥कुर्यात्तथानिर्बलदे-
 ह्यपेष्टेप्रायोभिषग्वैशमनपुरस्तात्॥४८॥प्रायोमसूरीगदना-
 शनायवातंविरेकंक्रमशःप्रकुर्यात्॥वातेनरेकेणाहिबाल्यपू-
 षाःपंच्यंतवाल्यरुजश्चनस्युः॥४९॥॥अथसंप्राप्तिस्त-
 ज्जादौवातमसूरिकाः॥॥कृष्णारुणास्त्रीप्ररुजस्तथैवस्यो-
 दाश्चकारिण्युनाश्चरुक्षाः॥चिराच्चपाकंप्रतियातिवातम-
 सूरीकायागदितंमुनीद्वैः॥५०॥प्रतीकारः॥अरुणाब-
 हुपादुदंबरत्वग्भिःप्लक्षशिरीषजत्वचा॥शकृतापदिपेथ्यगो-
 स्तथापरलेपादपिवाक्जाहरेत्॥५१॥॥अथकाशः॥॥
 अमृतामधुकंसमोरटसहद्रक्षाकथितसदाडिमम्॥सगु-

दुपरिपीतमेवतच्छमयेक्षतचयचपाचयेत् ॥ ५१ ॥ ॥ अथ
 पित्तमसूरिका ॥ ॥ सिताः पीतास्काद्वयुसहिताश्चाप्यनि
 रुजोभवांतेस्फोटायेकद्वितीपरिपाकसममिताः ॥ भवेद्वाविद्वे
 दोरुचिद्वयुतर्पणश्चसततविमर्दोर्गानांवाभवतिनितरोपित-
 जनिता ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ निंबपरोलशिशिरद्वयंचपाण
 जलवर्मदुरालभाच ॥ उशीरवासाकटुकास्तथैषांकायंसरव-
 दुंशिशिरपिचेच्च ॥ ५४ ॥ दाहेज्वरेपित्तमसूरिकायांविस्पर्शो
 गोपित्रणोविशेषात् ॥ अन्यच्चलाजामलकीयुतंचशतकटु-
 स्पशजलेसिताभिः ॥ ५५ ॥ ॥ अथकफमसूरिका ॥ ॥
 श्वेतास्त्रिधाः कंडुरः स्थूलरूपाः श्लेष्मादतामदपीडानिकाला-
 त् ॥ पाकप्रायोयाश्चगच्छतितासावैधैरुक्तास्तच्चिकित्सांज-
 चीमि ॥ ५६ ॥ प्रतीकारः ॥ भूनिंबनिंबधनवासकत्रैफला-
 नाराजीफलैर्द्रजवसाधितनीरपानात् ॥ क्षौद्रेणानित्यमुपपा-
 तिर्विनाशमाशक्तश्लेष्माद्रवः खलुमसूरिगदः प्रकामम् ॥ ५७
 ॥ अन्यः ॥ वृषदलस्वरसमधुनापिबेत्कफजत्राततथैवम-
 सूरिका ॥ व्रजनिनाशमलंबहुधाचसानरवरस्यसदाणदित-
 त्वरा ॥ ५८ ॥ नपाकमायांतिमसूरिकायास्तालेपनीयादधि-
 सक्तुभिश्च ॥ पाकव्रजत्याशनिवृत्तिमेवयांतीतिवैद्याजगदु-
 पुराणा ॥ ५९ ॥ ॥ अथहृद्वाजाः ॥ ॥ हृद्वाजलक्षणं हृद्वा-
 यांयदोषोदिकासंभवतिक्कल्कतदा ॥ लेपयेत्तर्कैः सैध-
 वेनान्तितेलेपयेद्वादरुमद्रजोवैण्डैः ॥ ६० ॥ ॥ श्लेष्मवानोद्वाजाः पा-
 कमायांतिताः श्लेष्मापित्तोद्वावर्मदुस्पर्शजम् ॥ पर्पटेनान्ति-

ससरोलशतरोहिणीसयुतवैपदेनित्यशः॥ ६१॥ ॥अथ
सन्निपातजाः॥ ॥नीलाभवेयुश्चिपिटाचभासानिम्नाःस्वम
धोतिरुजःश्रवतः॥पूपत्रिदोषाच्चिरपाकिनेये प्रभूतदोषाश्च
मसूरकास्ते॥ ६२॥ प्रतीकारः ॥ निंबोशीरपरोलवासकवृ
कीदुःस्पर्शधानृतृशृतक्वाथवैकदुरोहिणीसमशृतपाटीरयुक्त
त्वरा॥ पीतहंतिमसूरिकासकलजोखंडेनसंमिश्रिततस्याः
कोपसमुद्भवसहसाजातज्वरनाशयेत्॥ ६३॥ ॥अथ
रसगा॥ ॥रसोद्भायेजलबुद्बुदाभास्त्वचगताःस्वल्पस-
मानदोषाः॥ तोयस्त्वत्येवचतेविभिन्नामसूरिकावैद्यबुधावद-
न्ति॥ ६४॥ प्रतीकारः ॥ परोलमूलारुणतदुडीयंगायत्रिका
धनिकषायकंच॥ रसप्रभूतासहसामसूरिशोतनिपीतवि-
निहंत्ययत्नात्॥ ६५॥ ॥आरक्तगा॥ ॥तनुत्वचोलोहि-
तवर्णयुक्तारक्तोद्भावाप्यथशीघ्रपाकाः॥ नात्यर्थदुष्टास्त-
मसूरिकास्तास्त्रवन्तिभिन्नारुधिरविशेषात्॥ ६६॥ प्रती-
कारः ॥ रुधिरभवायारुधिरविमोक्षैः शममुपयातीत्यगद-
विदोक्तम्॥ ६७॥ ॥अथमासगाः॥ ॥पलजाःकरिना-
स्तनुत्वचश्चिरपाकारतिगात्रशूलकैः॥ बहुतर्षविदाहमूर्च्छनै-
रतिकटूतियुताश्चक्वणाः॥ ६८॥ प्रतीकारः ॥ मासासि-
नामासमलविधानात्संभक्षणाच्छुद्धमनोसियेषाम्॥ मासेन-
मासस्यविचर्दनाद्देमासोद्भवानाशमहोव्रजन्ति॥ ६९॥ ॥
अथमेदोद्भावाः॥ ॥मेदोद्भवामडलसन्निभाश्चमृदूनताषो-
रतरज्वराक्ताः॥ निग्धाभवन्तिप्ररुजप्रकामस्थूलामसूरा

गदितामुनीद्वैः॥७०॥ प्रतीकारः ॥ कुलककुडलिकाघन
 वासकैः कुपितुमंदधनाकटुकासमम् ॥ सयवासकरेणुरसतं
 जलंप्रसमयेच्चमसूरिगदत्तरा॥७१॥ ॥ अथास्थिगाम-
 ज्जगात् ॥ ॥ अस्थिगामज्जगागात्रलिप्तातयाचातिरुक्षो-
 न्रताकिंचदेवस्फुटम् ॥ मोहपीडारतिभ्रामराज्यास्थिभिर्मर्म-
 संधीनिछिदतिप्राणान् हरेत् ॥७२॥ प्र० बिल्वपत्ररसमू-
 र्छितसूतोमाक्षिकेणाहिलमोचिदलानाम् ॥ नित्यमाशुचर-
 यैः परिपीतोत्थस्थिसंभवमसूरगदध्नः॥७३॥ ॥ अथम-
 ज्जगाः ॥ ॥ पक्वेवयास्निग्धतराकफेनचात्यर्थपीडारतिमो-
 हदाहैः ॥ स्नेमित्यमुन्मादिमलत्तुयास्तनामज्जगादुष्टमसूरि-
 काः स्युः॥७४॥ एतानिसर्वाणिचक्षुःक्रजायांमसूरिकाया-
 मरणविशिष्टम् ॥ ॥ अथचर्मजा ॥ ॥ याश्चर्मजान्याः
 किलकंदरोधस्तद्वाप्रलापारतिदुःश्चिकित्साः॥७५॥ ॥ अ-
 थरोमांतिकाः ॥ ॥ रोमकूपोद्भवाश्चान्यारागिण्यः कफपित्त-
 जाः ॥ कासारुचिज्वरैर्युक्तारोमांतिकमसूरिकाः॥७६॥ प्र०
 ॥ रवदिरासकनिंबपटोलकैस्त्रिफलयापितुमंदसमंशृतम्
 ॥ समधुवारिविसर्पनिवारणंहरतिरोमजकुष्ठजकुडुकाम् ॥
 ७७॥ अन्यः ॥ पिचतियः सारवटीदलजंरसोत्थनिशमा-
 शुचतस्यतुरोमजाः ॥ ज्वरविसर्पमसूरगदादिकप्रबलकुष्ठम-
 दोविलयनयेत् ॥७८॥ ॥ अथकंठगाः प्र० ॥ ॥ धात्रीफलं
 समधुकैकधिततुतोयेकंदेमुखेत्रणगदेषधुनासमेतम् ॥ गडू-
 पकस्थविधिनामुखकंठगताग्निघ्नीवनाद्वाहरजलमेतदेव ॥

॥७९॥ अथ च ॥ जानीदलानि कथितानि च पूगकाला-
युक्तानि नित्यमथवापिशमीदलानि ॥ मन्त्रीरमास्यगलगत्र-
णमव्रणत्वमापादयेन्मुखगलस्थमदोविधार्य ॥ ८० ॥ अथः
॥ काचनारित्वचः काथमेकसदा ताप्यचूर्णान्वितं प्रापिगंडू-
यवत् ॥ वक्रगन्वापि निष्ठीवितं भूरिशो वक्रकण्डोद्वानुरुति-
सघोचरणान् ॥ ८१ ॥ ॥ अथ नेत्रगा ॥ ॥ समधुकाबुग-
वेधुं कनिर्मितनयनयोरपि सेकमलं स्मृतम् ॥ समुपजातगदेतु-
दृशोस्तदा बहुलपद्मसूरो मतलव्रणे ॥ ८२ ॥ अन्यत् ॥
मधुकत्रिफलागमुरानलदारुणीलजलोद्भवदारुनिशाः ॥
त्वचपासहिताः परिलेप्यतमाहशिजातमसूरगदेपिसदा ॥
८३ ॥ एभिराश्चोतनचायबाहुवीरस्यवल्कलैः ॥ पिष्टैः रालेप-
ननेत्रमसूरीगदनाशनम् ॥ ८४ ॥ ॥ अथ क्लेदिनी ॥ ॥
नेत्रप्रांते सालसीकामसूरी चोक्ता वैद्यैः क्लेदिनी नाम कासा ॥
चूर्णैर्नित्यं पंचवृक्षत्वचानां प्रायोशान्तिन्यातिचात्यर्थयोगान् ॥
८५ ॥ वनोपलानामपि भस्मना च तस्यावगुण्ठं प्रवदतिकेचि-
त् ॥ विसर्प्यतीस्फोटवती स्त्रवंति दशांगलेषु अधिचूर्णितव्या ॥
८६ ॥ सरलादिगणैः प्रधूपनं कृमिपाथोत्थभयप्रणाशनम् ॥
॥ अथ वादरस्यवारुजः किलतासां प्रस्तुता च धूपनम् ॥ ८७ ॥
॥ ॥ अथ शीतलाः ॥ ॥ मसुर्यैक्यासीतलाक्रातुदेहाभ-
वेच्छीतलाभूतजातज्वरेण ॥ इवाधिष्ठिता वै प्रमेनेव पूर्ववद्बृह-
त्स्फोटसंघैश्च देवी प्रसिद्धा ॥ ८८ ॥ तथा समभिर्वादिनैर्जायते
सा विशेषाच्चिरः सारमेव च तस्याः ॥ दिनैः सप्तभिः पूर्णतातव-

देहे भ्रयाच्चाथवन्योपलाभस्मनाहि ॥ ८९ ॥ अथोद्धूलनं निंब
 सलत्रशारवाभिरस्यापि वामक्षिकाभ्यापसार्याः ॥ जलं शीत
 लंपापयेत्सज्वरेपिनचेत्याचयेच्छीतले ज्ञायवैद्यः ॥ ९० ॥ र
 हस्येति शीतेथपूतेति रम्येन चैवाशुचिः संस्पृशेत्तंकदापि ॥ न
 तस्यांतिकं वै ब्रजे द्वेषजं च महावैद्यभूपास्तदायोजयति ॥ ९१
 ॥ प्रतीकारः ॥ शीतवारिपेषितो निशाचविचिकित्ता भवैः
 समंतुबीजकैः पिबेन्न शीतलाभयं भवेत् ॥ ९२ ॥ अन्यः ॥
 मोक्षारसेन सितचंदनमापि बंतिवासारसेन मधुकं मधुनाथ
 वापि ॥ जातीरसेन मधुकं रिवलपूर्वस्त्रुपेतेषां तनौ न प्रथमं ब
 हुशीतलार्तिः ॥ ९३ ॥ चत्वारोयोगाः ॥ शीतलासूचभिः
 षक्किलसीतारक्षया सह सदैव तु कुर्यात् ॥ सत्क्रियाचपि तु
 मंददलानां द्वारतोपि भवनांतरमध्ये ॥ ९४ ॥ बंधनचद्वया-
 वयतत्रस्फोटकेषु विद्धीदथरेणोः ॥ उत्तरेण परिरक्षणमा-
 शुतेन ते च परिशोधय पक्वाः ॥ ९५ ॥ युग्मम् ॥ चंदनवारुक
 देवलतानां गोस्तनिकासं ससूतनीरम् ॥ शीतलमारुहनिपा-
 तं मयत्तज्वरनाशनं मन्त्रतुगीतम् ॥ ९६ ॥ द्वोमोपचारजपदान
 धराधिदेवगौरीरपूजनधरास्तरपुण्यपाठैः ॥ स्तोत्रैश्च ते स्तु-
 खलु शीतलिनीति केते तस्यास्तवं प्रतिदिनं प्रपठंतु शान्त्यैः ॥
 ९७ ॥ भगवन् देवदेवेश शीतलायास्तवं शतमम् ॥ इत्यादिप-
 ठनैः सद्यशीतलाप्रशमनयेत् ॥ ९८ ॥ ॥ अथ कोद्रवाः ॥
 कोद्रवावरवलुकोद्रवतुल्या जायते सकफवातप्रकोपात् ॥ स-
 ताभिश्च दशभिर्ब्याधिकैर्वा वासरैरपि तु शान्तिमुपेयात् ॥ ९९

॥ प्रतीकारः ॥ खदिरत्रिफलापटोलवासामृतनिंबोत्थकषा-
यसेवनाद्वा ॥ अथवापिबिनौषधस्ययानाच्छमतांघातिदिने
श्वपूर्वमुक्तैः ॥ १०० ॥ ॥ अथपाणिसहा ॥ ॥ ऊष्णंजा-
यतेसूक्ष्मासकंपास्पर्शनप्रिया ॥ वैद्यैः पाणिसहारव्याताससा
हान्छुष्यतिस्वयम् ॥ १०१ ॥ ॥ अहौरीतिलोके ॥ ॥ पीतःसि-
द्धार्थतुल्यान्याचतुर्थीसार्धपीमता ॥ तस्यामभ्यजनंकुर्यात्सापि
शुष्यतिपूर्ववत् ॥ २ ॥ किंचिदूष्मसमुद्भूताजायतेराजिकाकु-
तिः ॥ बालानांतनुजाहर्षास्त्वशुष्यतिसास्वयम् ॥ ३ ॥ कोटव-
ज्जायतेषष्ठीलोहितोन्नतुमंडला ॥ जरव्यथावती पूर्वज्वरस्तिष्ठे-
द्दिनत्रयम् ॥ ४ ॥ स्फोरानांबहुसंघातादेकस्फोटवशीतला ॥ चर्म-
गोटीसमारव्याताक्रियाचात्रापिपूर्ववत् ॥ ५ ॥ कुलित्यिकाकुडि-
त्यिकासमाततातनैषद्यत्सदाफलत्रयामृताठरूपकैः समश्रुतम्
॥ शिरीषनिंबसप्तपर्णापत्रकैर्निशा ह्यंसचंदनैः सधन्वयासपप-
रादिसंयुतम् ॥ ६ ॥ समुल्लकंस्तृतेजलंसमाक्षिकंचपाययेमस्-
रिकागदेध्रुवंमसूरिकादिनाशनम् ॥ विसर्पकुष्ठकंडुकादिचर्म-
दोषहारकंकुचित्कुचिद्विषग्वैद्यचित्रादिकीर्णितम् ॥ ७ ॥ अ-
न्यः ॥ अरुणारुणचंदनपटोलंवृषभाद्वीपिचमंदवर्मभिश्च ॥
बहुपत्रसमंस्तृतंत्वथैषापिबतांवारिकुलित्यिकादिनाशः ॥ ८ ॥
अत्रोक्तेष्वपसर्गेषुसर्वोक्तोविधिर्मतः ॥ अथान्येचकर्मजाःके-
चित्तातयैवपुनर्ब्रुवे ॥ १०९ ॥ ॥ अथपार्श्वस्फोटाः ॥ ॥
स्तरकाकादिमांसानांभक्षकस्फोरवान्भवेत् ॥ पार्श्वयोस्तन्निवृ-
त्यर्थंकृच्छ्राद्येयणतया ॥ ११० ॥ अतिकृच्छ्राद्यकृतव्योज-

पञ्चाष्टोत्तरायुतम् ॥ शिवसंकल्पसूक्तस्य पार्श्वस्फोरात्ममु-
 च्यते ॥ ११ ॥ ॥ अथ पाणिपादतलस्फोराः ॥ ॥ चांडालकृ-
 तवाप्यादौ यः स्नानादिसमाचरेत् ॥ जानन्नपितदास्फोराभवे-
 निकरपादयोः ॥ १२ ॥ गाहिरण्यंचवासांसि दद्यात्सत्त्वानुसारतः
 ॥ तेन पादकरस्फोरा विनश्यति न संशयः ॥ १३ ॥ ॥ अथांगु-
 लिस्फोरा ॥ ॥ फलहारीतपुरुषोत्तंगुली स्फोटवान् भवेत् ॥
 नानाफलानामयुतंसदद्याच्च द्विजन्मने ॥ १४ ॥ ॥ इति प्राची-
 नलेखः ॥ ॥ अथाजगल्लिका ॥ ॥ स्निग्धासवर्णाग्रथिता
 चमुद्गनिभा भवेद्यारवलुबालकानाम् ॥ सन्लेभवातप्रभवांज-
 गली चिकित्सितव्यापि च ग्रंथिवत्सा ॥ ११५ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥
 शक्तिसौराष्ट्रिकाक्षारकल्कैरिमांलेपयेच्चानुवेलयदापच्यते ॥
 श्यामयालांगली पेथ्यवैमूर्वया कल्कितालेपयेद्वा तदा शास्त्रवित्
 ॥ ११६ ॥ पक्वां व्रणविधानेन साधयेदजगल्लिकाम् ॥ त्रिवृत्तव-
 त्तोवक्ष्ये पक्वोदुंबरसन्निभाम् ॥ ११७ ॥ महादाहांचपि चोत्था-
 परिमंडललक्षिताम् ॥ तस्यापि त्रिसर्पैर्लक्ष्यं क्रियां वैद्यः समाच-
 रेत् ॥ ११८ ॥ ॥ अथैंद्रवृद्धा ॥ ॥ पद्मस्य कर्णिकायद्वसिडि-
 काभिः समाचिता ॥ इंद्रवृद्धा समाख्याता वा तपित्तकफोद्घा-
 ॥ ११९ ॥ पित्तजातत्रिसर्पस्य चिकित्सा मन्त्रसंचरेत् ॥ ॥ अथग-
 धमिक्रा ॥ ॥ मंडलं वृत्तमुत्सर्ज्य स्फुरत्कपित्कचितम् ॥ सरु-
 जांगर्दभिकां विद्यां ह्यातपित्तसमुद्भवाम् ॥ १२० ॥ ॥ पैचिके न वि-
 सर्पेण गर्दभी संमुपाचरेत् ॥ ॥ अथ ज्वालांगर्दभः ॥ ॥ विस-
 र्पवत्सर्पेणियः शायस्तनुरपाकवान् ॥ दाहज्वरकरः पित्तासने-

योज्वालगर्दभः ॥ २१ ॥ प्र० ॥ नीलीकुलकजमूलजलघृष्टहि
 ॥ धृतमिश्रितमुपलितहरति रुजोहि ॥ २२ ॥ ॥ अथारिवेहि
 का ॥ ॥ उत्तमांगोभवांचृत्तापिडिका मुप्ररुजाकरीम् ॥ सर्वा
 त्तिकासर्वलिंगाजानीयादरिवेलिकाम् ॥ २३ ॥ अरिवेत्याश्रि
 कित्सांतु कुर्यात्सिक्तं विसर्पवत् ॥ गंधना ॥ पिडिकामेताह
 शीमन्यात्वगातास्फोटसन्निभाम् ॥ गंधानां पित्तकोपोत्थानां हि
 सर्पेण साधयेत् ॥ २४ ॥ ॥ अथगंधालजी ॥ ॥ समंडरा
 घनामल्पपूपा मुञ्चत रूपाणीम् ॥ अंधालजासवक्रांतां विद्या-
 च्चक्रवातजाम् ॥ १२५ ॥ अंधालजांतु प्रथमं वैद्यः स्वेदेन योज
 येत् ॥ मनोव्हागददेवाक् दारुकलैः प्रलेपयेत् ॥ २६ ॥ ॥ अ
 थज्वरप्रख्या ॥ ॥ अथितानुजवाकाराकठिना मांससंश्रिता ॥
 पिडिकाश्लेष्मवातोत्थायवप्रख्येतिकथ्यते ॥ २७ ॥ ज्वरप्रख्यापि
 कित्से च यथागंधालजी तथा ॥ ॥ अथपनसिका ॥ ॥ क
 णाभ्यन्तरसंभूतां पिडिकां तीव्रवेदनाम् ॥ स्थिरां पनसिकां प्राहु
 र्वातश्लेष्मसमुत्थिताम् ॥ अपक्वां पनसिकां तद्दहनघालजिका
 समम् ॥ २८ ॥ चिकित्सेच्च भिषक् पक्वां व्रणवत्समुपाचरेत् ॥ ॥
 अथकच्छपिका ॥ ॥ षट्त्थं पोचवाग्रंधं योदारुणायत्रवाक
 च्छपोलेधवत्संगताः ॥ कच्छपीं श्लेष्मवायुप्रभूतां भिषक् पूर्वतः
 स्वेदपेक्षप्रलिपेत्ततः ॥ २९ ॥ प्रतीकारः ॥ विशाशिलाताल
 ककुष्ठदारुकलैः प्रलियेदथवा तुपक्वाम् ॥ चिकित्सकस्ताव्रणा
 वत्सकामप्रसाधयेद्द्वैधमतेन सम्यक् ॥ १३० ॥ ॥ अथपाषाण
 गर्दभः ॥ ॥ हनुसधिभवश्च युर्यो दिवानकफप्रभवोत्पस्त्राप्र

ति ॥ भूः कथितोऽस्मरवरः प्रथितः खलु विष्णु एव भवेच्च यदे-
वतदा ॥ ३१ ॥ प्रतीकारः ॥ संस्वेद्यपूर्वभिषगम्पूर्ववरंततो
वातकफघलेपैः ॥ कल्मैरनेकैरपि चोशायोगैः सम्याच्च भूयो ब्र-
णवच्चिकित्सेत् ॥ ३२ ॥ विनौषधवापिजलौकिकामोरकेह
तेन स्थितिसास्वयं हि ॥ ॥ अथानुशायी ॥ ॥ सवर्णांगभी-
राश्वपथुसहिता किंचिदपि यात्यधस्थापिस्त्रैरमुपरित अथा-
दृष्टिपथगा ॥ सदांतः संपक्वा पुनरनुशायी विद्वधिसमंचिकित्से-
त्सद्वैद्यः कफहरप्रयोगैश्चक्रमशः ॥ ३३ ॥ ॥ अथविद्वारि-
का ॥ ॥ कक्षावक्षसंभिजातमपियद्वाचविद्वारीजदाय-
द्वाचविद्वारिकांबदुरुजायुकांजलौकादिभिः ॥ ३४ ॥ शस्त्रे
आप्यवलिरव्यपूर्वमथवैशातिं व्रणप्रक्रमैः ॥ नीत्याताभिषा-
पमत्तत्राथवांसं लेख्यसंरोपयेत् ॥ १३५ ॥ ॥ अथशर्करावु-
दम् ॥ ॥ श्लेष्मानिलश्चाप्यथमासनाडीस्त्रायूनिमेदम्वतये-
वकुर्यात् ॥ विद्वच्चग्रंथिसचभिन्नमात्रः स्ववत्यलमांसिक-
हव्यतुल्यम् ॥ १३६ ॥ वसानिभङ्गापिचतत्रवायुः प्रवर्द्धमानः
प्रकरोति शोष्य ॥ मांसंतदासंग्रथितं विधाय विस्त्रास्तदुर्गंधि-
मनेकवर्णम् ॥ ३७ ॥ तांशर्करायास्त्रवर्तेनितां संकुर्याच्चमेदोर्बु-
दवच्चिकित्सा ॥ तस्यायश्वासविलग्नप्रयायातथातथावाप्रति-
रोपयेत् ॥ ३८ ॥ ॥ अथकुंदरम् ॥ ॥ शर्करोन्मथितपादतु-
लेवाक्रप्यथोपियदिकोलसमानः ॥ ग्रंथिरेवकुंदरः खलुतंबै-
संदहेच्चदहनैवचतैलैः ॥ ३९ ॥ ॥ अथविष्यम् ॥ ॥ नरव-
मूलमधिषितश्चवायुः सहपित्तैवदेहिनायदा ॥ कुरुतेवस-

दाहपाकमेवचिप्यंतत्प्रवदंतिवैद्यभूषाः॥१४०॥ प्रतीकारः

॥ रुधिरमोक्षणशोधनरोपणैरुपचरेच्चविलोक्यगतोष्णक-

म् ॥ पुनरथोत्रकवोष्णजलैरलं परिनिषेचनमाशुसमाचरेत्

॥१४१॥ स्वरसैरभयांचनिशाप्रभवैःपरिघृष्यतुलोहजपात्रव-

रे ॥ अनुवेलमलं परिलेप्यतथाखिलचिप्यगदेनखलु यस्यकरे

॥४२॥ मुनिभिश्चदलैरथकाशमरिकाप्रभवैःपरिवेष्ट्यनखप्रक-

रैः ॥ ध्रुवमाशुविनश्यतिचिप्यगदेनखमंडलमंडितमस्यकरे ॥

४३॥ कवित्वमेतत् ॥ अथारूषि ॥ ॥ अथारूषिका-

श्लेष्मरकप्रकोपात्कमीणाप्रकोपाजनानांशिरःस्त ॥ बहुक्लेद-

युक्तानिनानामुखानिभवंतीति तत्र प्रतीकारमेवम् ॥४४॥

प्रतीकारः ॥ अरूषिनश्यतिजलौकिकाभीरक्तस्यपानाद-

पित्तत्रतासाम् ॥ प्रक्षालनाच्चत्रकषायकैश्चससंधैर्वीथयमुहुर्वि-

लिंपेत् ॥१४५॥ पटोलवासापित्तमंदपत्रैर्मूत्रप्रपिष्टैरपिलेपये-

च्च ॥ मुहुर्मुहुर्वास्तदिरस्यनिंबजंबोस्त्वचामूत्रसमंप्रलेपैः ॥

४६॥ कायोथवासंधवकुष्ठमूत्रैस्त्वचासमलेपवरश्चमूर्द्धि ॥

शुक्लचधेनोरसपिष्टलेपस्तद्वज्जटातालभवाचमूत्रैः ॥४७॥

॥ ॥ अथाग्निरोहिणी ॥ ॥ कक्षाभगेष्वेवमासेनतुल्या-

स्फोटवहेस्तुल्यदाहान्तरस्थाः ॥ पक्षाहाद्वाद्वादर्शोहादिनै-

कान्मृत्युंकुर्याद्रोहिणीवह्निपूर्वा ॥१४८॥ प्रतीकारः ॥ ॥

रोहिणीनाशनंलघनंप्राक् प्रकुर्यादथोक्तमोक्षंततोत्तुल्यसा-

च ॥ कायशुद्धिंचवैद्यः प्रकुर्याच्च तावन्नायावत्पटुर्दिर्भवेच्चैव-

तस्याः ॥१४९॥ ॥ अथवत्मीक ॥ ॥ ग्रीवाकक्षाहस्तपाद-

प्रदेशे संधौ कंठे जायते यस्मिन् दोषैः ॥ ग्रंथिर्वैद्यास्तं च वल्मीक-
 माहुः प्रायः सर्वैस्त्यक्रियाणाम् जनानाम् ॥ १५० ॥ नानामुखैस्तो-
 दयुतैः प्रयुक्तं त्रावान्वितं सर्प्यति चोन्नतो ग्रम् ॥ वल्मीकमा-
 हुर्भिषजं प्रकामं तत्प्रत्यनीकं विदितं जनानाम् ॥ १५१ ॥ शस्त्रे-
 ण चोत्कृत्य च वैद्यभूपो वल्मीकमग्निप्रयुतैस्तथैव ॥ स्तारै-
 र्नितांतं परिसाधयेच्च ततोर्बुदोक्तेन विधानकेन ॥ १५२ ॥ संशो-
 ध्य संरोप्य विधिश्च तत्र मर्मप्रभूते रुधिरप्रमोक्षम् ॥ कृत्वा कु-
 लत्वं स्पृजरापटुभ्यां विलेपनं बाह्यमृतापटुभ्याम् ॥ १५३ ॥
 अग्नेव तस्यापि जराप्रलेपः कार्योऽथ वा दतनिकाजराभिः ॥ श्वा-
 माजराभिः सपलाभिरेव ससक्तुकोले पवरश्च कार्यः ॥ १५४ ॥
 स्निग्धैः स्फुरखीष्णैरुपनाहयेच्च पक्वं च संशोध्य विरोपयेच्च ॥ म-
 नःशिलैलागुरुचंदनैश्च भस्मात्तजातीदलनिंबतक्रैः ॥ १५५ ॥ तै-
 लंतुसिद्धं परिलिप्तमाशु वल्मीकरोगं बहुधा सरं ग्रम् ॥ पा-
 ण्योऽपि दोर्वाभलकक्षयोर्वानानाव्रणं शोथयुतं विहाय ॥ १५६ ॥
 ॥ अथ शूकरदंष्ट्रः ॥ सदाहो भवेद्वक्तृपर्यंत एव त्वथो-
 त्वक्प्रपाको तथा तीव्रपीडः ॥ सकेडुनिकामं डले संप्रकुर्याद्वि-
 षग्वर्णितः शूकरोगो हि दंष्ट्रः ॥ १५७ ॥ प्रतीकं ॥ अथ भृंगरा-
 जजराभिः शारवचूर्णकेन विलेपिता ॥ खलु शूकरद्विजता तथा-
 विनिहति सप्तमवासरात् ॥ १५८ ॥ अन्यः ॥ करंजमोचावस्तु-
 मूलमेधासूर्यस्य चार्तजरास्तु द्विभिः ॥ तैलेन संपाच्य विले-
 पिता स्नाविनाशयत्याशु चक्रोडदंष्ट्रम् ॥ १५९ ॥ मेधाकसिद्धं
 खलु तैलमेकमेधाविकेनामनिहति कुष्ठम् ॥ दंष्ट्रसकञ्चूव

लवर्णकारीकृष्णादिरात्रेपमुनिर्बभाषा ॥ १६० ॥ अथोपद्र-
वाः ॥ ॥ तृड्भ्यासदाहज्वरमर्मरोधविसर्पिहक्वापलसभि-
कोचाः ॥ मदस्तथामीदशमः प्रयुक्तात्पुपद्रवास्फोटगदस्य वै-
द्यैः ॥ १६१ ॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥ भवेदेकदोषश्च
साध्योद्विदोषस्तथाकृच्छ्रउक्तस्त्रिदोषोद्भवश्च ॥ असाध्यस्त-
सोपद्रवो वैद्यभूपैर्निरुक्तस्तत्स्फोटरोगोनराणां ॥ ६२ ॥ अ-
थोत्पन्नतारक्तजाः पित्तजाश्च तथाश्लेष्मजाः श्लेष्मपित्तोद्भवा-
श्च ॥ मसूर्यस्तु साध्याविनाप्यौषधं वा तथा वातजा वातपित्तो-
द्भवायाः ॥ ६३ ॥ तथा वातजाश्लेष्मयुक्तास्तकृच्छ्रास्त्यसाध्या-
स्त्रिदोषोद्भवास्तथातः ॥ प्रषाकव्रजेयुश्च सद्योनराणां त्व-
साध्याः प्रयुक्ताभिषग्भिः प्रकामम् ॥ ६४ ॥ काशोद्विकामोह-
दाहप्रलापास्तृष्णामूर्च्छापूर्णातानिज्वरश्च ॥ आस्याद्रक्तप्र-
सवेद्यस्यतद्वद्ग्राणान्नेचात्कठगधुर्घुरत्वम् ॥ १६५ ॥ श्वासो-
गच्छेद्ग्राणान्नेति संयस्य प्रायो वै मसूरीगदेषु ॥ सोयंगंतुं
धर्मराजस्यगेहं गत्वा तस्मै जान्हवी वारिदेयम् ॥ १६६ ॥ मसू-
रिकांते यदि कूप्यरेषु शोथो भवेद्दामाणि बंधकेपि ॥ तद्वच्चभि-
त्संफलकप्रदेशे संदुश्चिकित्सो भवति प्रकामम् ॥ ६७ ॥ काश्चि-
दिनायत्नविधिप्रयोगात्साध्याः स्वतः शीतलिकानराणाम् ॥
काश्चित्तथाकृच्छ्रतमाः प्रदिष्टाः सिध्यन्ति वानैव च काश्च यत्ना-
न् ॥ ६८ ॥ बालचरणसरोरुहं हृदि विनिधाय भिषयो नैः प-
रिगदितस्फोटशमाय ॥ १६९ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया-
कृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतस्य तस्यां

स्फोटाधिकारस्तबकः समाप्तिम् ॥ १७० ॥ ॥ इति श्रीमह
रुचरणाब्जचंचरीकचतुर्वेदीकाशिनाथकृतायां चिकित्साक
मकल्पवल्यां स्फोटाधिकारस्तबकः ॥ ॥ ॥ ॥
अथातः क्षुद्ररोगाधिकारः ॥ ॥ अथ मुखरोगाः ॥ ॥ त-
न्निदानम् ॥ ॥ आनूपमांसाशनदुग्धपानमाषान्दध्यादि
निषेवणेन ॥ दोषाधरोष्ठद्विजमूलतालुवाकठजाश्रास्यगदा
न्यकुर्युः ॥ १ ॥ भवेत्सूर्वरूपस्य वैरस्य मेषां मुखस्य प्रसेको बरा
णां विशेषात् ॥ अथोत्थाज्यमन्यच्च सर्वे ब्रुवे चिकित्सायां याशा
स्वमन्त्रध्रुवम् ॥ २ ॥ फलानि चाप्लान्यथ शीतवारि मक्ष्यं भवे-
द्यत्कठिनं तदेव ॥ अद्भुतं संशोधनदारुदंत रोगी विशेषेण परि-
त्यजेच्च ॥ ३ ॥ प्रतीकारः ॥ वचाजवान्यग्निप्रदं निशंकुशा
ससिंदुवारेण कवोष्णकल्कं मुखे धृतं दंतगदग्निं हति मु-
खा मयांश्चान्यतमांतथैव ॥ ४ ॥ अन्यः ॥ वचाग्रंथि मेकं
मुखे धारयेद्यादिवारात्रिमेव प्रमुच्येन्मुखस्य ॥ गदस्यः क-
फास्तु भवेभ्यस्तु रक्ते विमुच्येद्विषेणैव वैद्याधिभूषः ॥ ५ ॥ ॥
अथ तैलम् ॥ ॥ निशाह्यं लोहितपल्लवानि कण्ठाविडगा-
नलचंदनानि ॥ बलारुणा केतकमूलकानि सगंधसौर्वर्च-
सैर्धवानि ॥ ६ ॥ उशीरदेवदुशलादुद्गारकुरासमान्येव पृथक्
पृथक् च ॥ विधाय कल्कमधुकेन पद्मकाष्ठेन तासामपि बिल-
बिल्वैः ॥ ७ ॥ तैः कल्कसंघैः सह पाचितं यत्प्रस्थो भित्तैल
मलं पयोभिः ॥ न स्यादिदं दूषविलेपनानि तस्याप्रकुर्युश्च शि-
रोर्तिनाशम् ॥ ८ ॥ उपजिह्वगदं च गंडमांसांश्चुतिशालकम-

थोर्बुदंविदारीं ॥ परुपाकगलग्रहास्यशौषानुपहन्पादनुद-
 तचालनानि ॥ ९॥ ॥ इति हरिद्रादितैलम् ॥ ॥ अन्यच्च
 ॥ लाक्षारसप्रस्थयुतंवतैलंप्रस्थप्रमाणं रवबुधस्य माणैः ॥
 पलप्रमाणैरखिलैः पृथक्च काथीकृतैः स्तब्धुतिमाननीरैः ॥
 १०॥ लोधारुणापद्मकचंदनानां नालीकषधीसमषट्पला-
 नाम् ॥ सकेशरं पाचितमेव तैलगंडूषसंधारणात्तेन राणाम् ॥
 ११॥ दंतास्त्रिकपंडिजदालनंच दंतप्रमोक्षंच कपालिकांच ॥ वै-
 रस्यमास्येस्यचशीतभावं पूतिं मुखस्यापि निरु करोति ॥ तथा
 रुचिं वक्रगतां भिरस्य लाक्षादिकदंतगदापहारी ॥ १२॥ ॥
 अथैरिमेदतैलम् ॥ ॥ इरिमेदभवं च वल्कलं सकलं रवंडु-
 तंपलशतम् ॥ कथितंच तुरादकाम्बुभिः शतशेषेतु तदंबुषा-
 दकम् ॥ १३॥ तिलतैलमयार्द्रमादकं परिपाच्य तथ वत्स्यमा-
 णकैः ॥ इरिमेदभवं च वल्कलै रविदिरस्यापि तथैव कल्कितैः ॥
 १४॥ अरुणामधुकेतपद्मकैरगलाक्षागुरुभिः पतंगकैः ॥ गि-
 रिमृत्कुसुमैर्मदाभवेत्युदिजातीफलदेवपुष्पकैः ॥ १५॥ वट-
 वरांगयुतैश्च कल्कितैरपिकं कोलसमैः स्तथासकैः ॥ प्रतिसि-
 द्धमिदं मुस्वामयानखिलांश्चापि विनाशयेदपि ॥ १६॥ विशी-
 र्णदंतविद्रधीसदंतहर्षसाषिरौहिदंतशीतजंतुदारुणांश्चि-
 नाशयेत्तथा ॥ विचारितं प्रदुष्टमांसदीर्घांतांच मत्वरकुपूति-
 मास्यतो हरेच्च नित्यमेव सेवनात् ॥ १७॥ ॥ इतीरिमेदा-
 दितैलम् ॥ ॥ रविदिरवल्कलमेकतुलामितं समशतं रवबु-
 द्धोऽजलेन तत् ॥ अथ वक्त्रप्रभितेभ्युनिशेषिते प्रथमं संहतं

वस्त्रविपूतके ॥ १८ ॥ प्रविधूल्यचपूगशशीरजासमरजःख
 लुकट्फलसंभवम् ॥ अपिकमादिगकोलफलान्विताविरचि
 तावटिकासमजातिका ॥ १९ ॥ मुखधृतावटिकागलतालुजा
 द्विजरदच्छदजानखिलान्गदान् ॥ प्रशमयेद्रसनोद्भवदुर्ज
 यान्वदन जानखिलांश्चगदांस्त्वरा ॥ २० ॥ अन्यः ॥ इरि
 मैदजवल्कलंतुलार्द्धसतुलंखादिरसारजंतुलैकम् ॥ विपचेद्द
 स्तभागिकैश्चनीरैरवशिष्टपरिगृह्यपादमात्रम् ॥ २१ ॥ परिपा
 च्यपुनस्तदैवमंदंदहनेतत्प्रभवेद्यथाघनं च ॥ त्रुटिचंदनवारि
 लोहयष्टीविकसामेघतमालधातकीनाम् ॥ २२ ॥ सितचंदनगै
 रिकामृणालत्रिफलाभूतजटालवंगकानाम् ॥ रजनीसुस्तृणध
 वल्कलप्रमदाकट्फलजातिकोशकानाम् ॥ २३ ॥ वटरोहजवा
 सवासकानां मथकंकोलरसांजनैः समेतम् ॥ अतिपद्मकजोति
 काफलानामिहचूर्णं च पलप्रमाणकानाम् ॥ २४ ॥ शयनाम
 सृयः प्रसूनचूर्णं परिमेल्याथसुशीतलेचनस्मिन् ॥ घृतसार
 चतुःपलं विमिश्र्य गुटिकांकृत्य कलायमात्रमास्य ॥ २५ ॥ विधु
 तं मुखदंतकंठजातानपि हन्यादसनप्रभूतरोगान् ॥ अपिता
 लुरदच्छदोत्थरोगांस्थिरतांदंतगणालिषु प्रकुर्यात् ॥ २६ ॥
 लघुतारसनेंद्रियस्य कुर्याद्दुटिकैषा बृहतीतुरवादीरोपम् ॥ मु
 खपंकजधारितानुवेलं मुखमज्जोपममारुगंधिकुर्यात् ॥ २७
 ॥ ॥ इति महारवादिखरी ॥ ॥ अन्यः ॥ गृहधूमरसांज
 नोग्निलोभ्रत्रिफलाज्यौषजवाग्रजैः सपाठम् ॥ कवलमधुना
 मुखस्थितं वासपतेजः प्रभवेन वल्कलेन ॥ २८ ॥ रदकंठमुख

प्रभूतरोगानपि हन्याद्दूशमेतदेवचूर्णम् ॥ उदितंभिषजाचका
लंकयद्विदितं पद्यवरह्येन युग्मम् ॥ २९ ॥ ॥ इतिकालं कना
मचूर्णम् ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्रादावोष्ठरोगः ॥ ॥
कर्कशौचकठिनावपिशोथसंयुतौ च भवति स्फुटितौ च ॥ वातपि
त्तकफकोपवर्शेन हृद्द्वजत्रिभवे दोषचयेन ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥
पीयूषभिंबमगधाकटुभिः समेताराशयस्थिताश्चकवलग्रहपू
र्णयोगात् ॥ ओष्ठप्रकोपमपि हन्युरलं च वातसंजातमास्यगद
माशंसदानराणाम् ॥ ३१ ॥ ॥ अथ पित्तजः ॥ ॥ यदा स
रक्तेरपि कंठकैर्द्विगोष्ठौ च पित्तेन सदा ह्युक्तौ ॥ स्तोचातदारक्त
विमोक्षणचकुर्याद्विशेषान्मधुरैर्विपश्चित् ॥ ३२ ॥ गंडूषनस्य
प्रतिसारणानि पित्तप्रभूतौष्ठगदेन राणाम् ॥ ॥ अथ कफ
जः ॥ ॥ कफेन चोष्ठावपि गौरवेण युक्तौ तथा शास्त्रालिकंठका
भैः ॥ चेत्कंठकैरक्षतमाब्दतोस्तोरक्तलिखित्वाचनिरस्य सम्य
क् ॥ ३३ ॥ कुर्यात्कणादिर्मधुसंयुतौ यस्तेनैव भूयः प्रतिसार
णानि ॥ मुखे च धार्य सितसर्षपाणांससैधवं चैकवलंतदेव ॥
३४ ॥ एकद्विदोषत्रिभवोष्ठरोगे यथास्वमन्यद्विदितं यथाव
त् ॥ ॥ अथ दंतपुष्पुटः ॥ ॥ दंतयोश्च बहुधा त्रिषु वापि जा
यते च सकलेष्वपिशोथः ॥ दंतपुष्पुटगदः कफस्कात्तत्र रक्त
परिमोक्षणमेव ॥ ३५ ॥ प्रतीकारः ॥ सक्षौद्रकटुपंचकनि
गदितं सक्षारकसारं बीजं नैवुलमेव मास्यकलितं सिद्धार्थकैः
पाकलम् ॥ नीरैरुष्णतैरैस्तथैव घटितं दंतावलीमूलजशोथं तू
र्णमपाकरोति कवलीकृत्य स्फुटं नित्यशः ॥ ३६ ॥ ॥ अथ तं

द्रुत्यचमूलमांसान्॥५४॥ शस्त्रेणचोत्कृत्यतु भग्नमस्थि
 क्रीलंनिगच्छत्यततोऽग्निकर्म॥ क्षारक्रियांतत्रसमाचरेद्धारक्त
 स्त्रुतिस्त्वाशक्तरोतिकाणाम्॥५५॥ तस्मान्नचोर्द्ध्वरदमुद्ध
 रेच्चक्षाराग्नियोगेनचनिर्हरेत्तम्॥ आतीत्रिकंठमदनैः स्वदि
 रत्वचापित्रल्लतैः कषायनिचयैरपिजातिपत्रैः॥५६॥ कल्की
 कृतैः कनकपत्रपुतैश्चकंठकारीत्रिकंठकनतैः स्वदिरारुणाभ्या
 म्॥ सिद्धंचतैलमसकृद्दिनिहंतिनित्यंगंडूषधारणविधानव
 शेनसद्यः॥५७॥ दंतौत्तरींगातिमसंशयमेवहंतिनिष्ठीवना
 द्द्विदितशास्त्रभिषकुप्रणीतम्॥५८॥ ॥अथदंतविद्वधिः
 ॥ ॥ दंतमासमलसंगतसास्त्रीजायतेत्रश्वपथुरेवतुवा
 जात्॥ दाहरुगरुधिरपूयसंस्त्रवादिद्रधिश्चकथितोत्रयथा
 वत्॥५९॥ प्र० ॥ विद्रध्युक्तोविधिरपिसदाविद्रधौदंत
 जातेकुर्यात्सम्यक्सकलभिषजांसंमतंशस्त्रकर्म॥ एवानुक्ता
 रद्गतजटाच्छादनोद्धृतरागानन्यान्वेमोरदनिजगदान्दाल
 नोदीन्यथोच॥६०॥ दीर्यमाणंयदादंतंयत्रपीडाद्युतंभवेत्॥
 दालनोनामसौव्याधिः संघातादिसमुद्भवः॥६१॥ प्र० ॥
 तैलतिलानांचपयोगवीनांलाक्षारसंचापितुबक्ष्यमाणैः॥ द्र
 व्यैःपल्लैकंप्रमितैः पृथक्वाक्वाथैश्चतुर्भागमितैःप्रवेच्च॥६२॥
 लोध्रारुणाकट्फलपद्मपट्टीश्रीखड्गारुणीरजलोद्भवानां
 ॥ सपद्मकाष्ठेनजलंविहायसिद्धंलुखेधरितमेवसद्यः॥६३॥
 दंतालिदालनमथोरदचालनंवाभोद्व्यतस्यशिशिस्त्वमलं
 कपालीम्॥ वैरस्यमास्यगमहोयुरुत्तिचपूतिभाववचकगज

माशुनिराकरोति ॥६४॥ अन्यः ॥ कासीसंघृतपक्वदंतघृ-
तंहि ॥ दंतरुजोध्ननियतपरिगदितंहि ॥६५॥ ॥ अथरुमि-
दंतकः ॥ ॥ दंतगमेचकछिद्रस्त्रवतिद्रवंहि ॥ रुमिदंतकमि-
दमुदितंतीव्ररुजंहि ॥६६॥ प्र० ॥ रुमिदंतजवातगदेज्जटि-
तिविधेहि ॥ भर्जितहिंगुनिधानं द्विजगविलेहि ॥६७॥ अ-
न्यः ॥ अभयाचूर्णमधुनाक्षणमेकंतुताम्रपात्रसंपक्व ॥ गु-
टिकाकठिनाघटितोदंतेषु तत्कृमिगणानाशुह्न्यात् ॥६८॥
अथधूपः ॥ ॥ अतिसंतापितलोहेकदुतैर्लेद्रवारुणीफ-
लधूपैः ॥ दंतव्रणरुमियोगात्सद्यः स्यात्कृमिदंतकस्याशु-
नाशोहि ॥६९॥ ॥ अथभज्जनकः ॥ ॥ चक्रं भवेद्वक्रम-
थोपिदंतभंगोवलासेन सवातकेन ॥ तभज्जनं व्याधिमुशंति-
धीरावैद्याः पुंराणाश्चरकादयौऽन्ये ॥७०॥ प्र० ॥ कोलबी-
जास्यदंतप्रयोगोनवदंतदार्व्यं भवेदश्मभेदस्यवा ॥ धारणा-
दंतपंक्तेस्त्वेरादंतजापंक्तिरेवं भवेद्वज्रकल्पासदा ॥७१॥ ॥
अथदंतहर्षः ॥ ॥ शीतरुक्षाम्लवातातिवैदंतहर्षो भवेद्व-
तहर्षसदा ॥ कौष्ठाकाः स्वसंनवातदोषापहाग्रासकावासि-
तादंतहर्षापहाः ॥७२॥ अन्यः ॥ निर्यूहानिलहंतारोदं-
तहर्षनिषूदनाः ॥ तिलकर्षं हि प्रस्थांबुकथितं प्रस्थशेषितं
॥७३॥ दंतर्चाचल्यहर्षादीन्मुखरोगानशेषतः ॥ गंडूषधार-
णा नृणां स्त्रीणां चापि चनाशयेत् ॥७४॥ ॥ अथदंतश-
र्कराकपालिकाच ॥ ॥ दीर्घत्वादंतेषु मलाक्षितेषु कपालिके-
यंकथितामुनीद्वैः ॥ दंतच्छिदेषारदरोहिणीसातस्यांसमु-

कृत्यरदप्रयत्नात् ॥ ७५ ॥ लाजारजोभिर्मधुनासमेतैः पुनः
 पुनर्वाप्रतिसारयेच्च ॥ यदंतर्हर्षे कथितं विचार्य तद्वन्नकार्यं भि
 षगीशवर्यैः ॥ ७६ ॥ ॥ अथ स्यादंतकः ॥ ॥ श्यावदं
 ते तु दंतानां मशक्यं घर्ष्य संहरेत् ॥ संशोध्य क्षारमेकं तु प्रयुं-
 जीत भिषगवरः ॥ ७७ ॥ अन्याः क्रियास्तु याः सर्वाः क्रा-
 र्याः शीतला बुधैः ॥ अथ करालः ॥ दंताश्रितो यदा कुर्यात्
 करालान् विकटान् हृदयान् ॥ वायुः करालदंतो सौ नैव सिद्ध्य-
 तिकर्हि चित् ॥ ७८ ॥ वराहहननानुणां दंतुरत्वं प्रजायते ॥ घृ-
 तकुंभतदा दद्याद्दक्षिणाभिश्च शांतये ॥ ७९ ॥ अथ दंतशूलः
 ॥ ॥ अवल्युपचांगमलं मुखस्य तद्वन्मुखस्थापि च चंद्रकांतिः
 ॥ दंतालिशूलं विनिहंति सद्यो लेपो यवातस्य भवस्तथैव ॥ ८०
 ॥ ॥ अथ गुटिका ॥ ॥ कासीसबाल्हीकदिवौकदारुसौ-
 राष्ट्रिकानां च वटीं विधाय ॥ जले मुखे स्थाप्य न दंतशूलाद्भीति
 भवेन्नैव रुमि प्रभूता ॥ ८१ ॥ ॥ इति दशदंत रोगाः ॥ ॥
 अथ जिह्वारोगाः ॥ ॥ रसना स्फुटिता प्रभजनेन प्रतिस्फुप्ता प्र-
 भवेच्च शाक तुल्या ॥ अतिस्फुटतरारसानभिज्ञा विहितं शोणि-
 तं मोक्ष एव तत्र ॥ ८२ ॥ अमृतव्रततीपितुमंदकणापदुभिः
 कवलो विहितः कटुभिः ॥ रनिलच्छदयोरनिलप्रभवे कलितो
 निहितो षगदवेहरेत् ॥ ८३ ॥ ॥ अथ पित्तजः ॥ ॥ सदा-
 हरक्तैरपि कंठकैश्च पित्ताद्दृढद्विर्यदि चीयते च ॥ निघृण्य तद-
 क्तविनिस्तृते च गंडूषसारणा विधिर्मधुरैश्च न स्य ॥ ८४ ॥ ॥
 अथ कफजः ॥ ॥ कफेन वाशात्कलिकंठकभैर्मासोच्चयेदी

धतैरैश्वितं चेत् ॥ विलिख्यतत्कटकजालमन्तरक्तं विनिःसार्य
 कणामधुभ्याम् ॥ ८५ ॥ कुर्यात्तथासारणमेव तत्र ससैर्धवं
 वाकवलं मुखेथ ॥ संधारयेद्गौरसर्षपाणां संपेष्य विहानु
 कफजौष्ठरोगे ॥ ८६ ॥ ॥ अथ लासः ॥ ॥ जिह्वातलज
 श्वपथुर्गठोपः कफरक्तजः प्रसिद्धो यम् ॥ जिह्वास्तं भनपा-
 कं कुरुते तोहेयस्सद्वैद्यधुर्यम् ॥ ८७ ॥ ॥ अथोपजिह्वः
 ॥ ॥ जिह्वाप्रतुल्या कफरक्तमूर्तिर्योजायते सौश्वपथु
 पजिह्वः ॥ उन्नम्य जिह्वां दवथु प्रयुक्तः कंठसमेतोपिभिष-
 कप्रमीतः ॥ ८८ ॥ आरुष्य चैनं बडिशेन विहानुसंछेदयेन्म
 डलकाग्रकेण ॥ तीक्ष्णौषधैर्घर्षणमत्र कुर्यात्तन्नाशनाथै
 भिषजो वदन्ति ॥ ८९ ॥ ॥ अथ वलयः ॥ ॥ कफोज्ज्वलं शो
 थमलं प्रकुर्याज्जिह्वागतं चान्नगतिं निवार्य ॥ तद्वेधमाहुः
 प्रतिवार्यवीर्यरोगं प्रदुष्टं वलयं सवैद्याः ॥ ९० ॥ प्र० ॥ शि
 रोविरेकेण तथैव विहानुगंडूषधूमादिनिषेवणेन ॥ व्योषा
 भयाक्षाररुशानुचूर्णैः प्रघर्षणात्तत्प्रशमनयेच्च ॥ ९१ ॥ ॥
 अथ जिह्वाजाड्यकंपंच ॥ ॥ जिह्वाजाड्यं चापिकंपंसते
 लं भस्मप्रायो घर्षणाद्वापदूनाम् ॥ हन्यात्तद्वत्सारजं बीरयो
 श्ववारं वारं चर्वणं सद्य एव ॥ ९२ ॥ भोजनार्थं पटोलनिनिंब
 वार्ताकटूषकैः ॥ सक्षाराणि विशेषेण जिह्वात्रणमथोब्रुवे ॥
 ९३ ॥ प्र० ॥ मरीचकटुफलरंकेण मागधीजवजहिंगुयुते
 रपि सार्द्धजैः ॥ सुभगसौभगमडनसंयुतैर्मुखघटैरसनात्र
 णमब्रणम् ॥ ९४ ॥ मूकताचैडमूकत्वं कर्मणा जायते नृणा

म् ॥ तत्तत्कर्मविशुद्धयर्थं भारताख्यानपुस्तकम् ॥ ९५ ॥
 पलेकस्वर्णसंयुक्ता ब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ श्रुतिशीलायशा
 नाययथास्वसमदक्षिणाम् ॥ ९६ ॥ ॥ अथतालुरोगाः ॥
 तत्रतावद्गुलशङ्की ॥ ॥ कफरक्तभवश्चपथुर्यदितालुसमूल
 भवोपितथा ॥ गुलशङ्कीगदः प्रथितोगजशङ्कीक्याप्रतिमोति
 बृहत् ॥ ९७ ॥ कसनश्वसनावतितर्षमलंविदधानिसमंनिज
 कोपचयैः ॥ अथतापरिघृष्यसमंतुनयेस्वबलुवक्ष्यंगणैः शि
 लैश्चयथा ॥ ९८ ॥ प्र० ॥ व्याधिवचाप्रवसिंधुकणानांचूर्ण
 मलंमधुपाठसमेतम् ॥ धर्षितमारुतिहृतिचशङ्कीतालुभ
 वामपि दुहति सद्यः ॥ ९९ ॥ अंगुष्ठकेनागुलिनाप्रगृह्यशङ्की
 गुलस्थामपि मंडलस्प ॥ अयेणसंछिद्यविचार्यसम्यक्यतो
 तिछेदादतिरक्तमोक्षान् ॥ १०० ॥ मृयेतवेहाप्यतिहीनछे
 दाच्छोफो भवेत्त्रावजलमुखश्च ॥ लालाप्रसेकभमसंयुत
 श्वतरमाद्दिषकुसर्वसभाधिराजः ॥ १०१ ॥ आज्ञासमासाद्यगु
 रूक्तयुक्त्या संछेद्यकुर्याद्विधिनाचिकित्ताम् ॥ कणाविषाकु
 ष्टवचोषणानां सलोकचूर्णैः पटुमाक्षिकाभ्याम् ॥ २ ॥ तांछि
 न्द्ररूपांप्रतिसारयेच्च यथायथास्याः कृशिमा भवेद्वा ॥ अ
 थोभिधास्येन्यरुजंतुतुंडकैरीसमनामसमंयथावत् ॥ ३ ॥
 शोथकृच्छ्रदवथुप्रतितोदैः पाकमेतिकफरक्तभवाया ॥ तुंडि
 कैरिगदितावरवैद्यैस्तत्रहेतुकफनाशनयोगैः ॥ ४ ॥ कफघ्न
 संगंडूषधारणावृक्षीवनादपि ॥ तुंडिकैरीक्षय्यातिनैवच्छे
 द्याविजानता ॥ १०५ ॥ ॥ अथध्रुवः ॥ ॥ शोथस्तब्धोले

हितवर्णः शोणितजातो धूर्वः अतिपीडः ॥ वाणीरास्त्रारोहि
तकाभिविआपादानिंबविपङ्कं ॥ १०६ ॥ धार्यवक्त्रेनाशनमस्य
प्रायो वैद्योरुक्तसिंहाश्रु ॥ कूर्मोत्सेधः शीघ्रभवोन्योज्ञेयो वैद्यैः
कच्छपरोगः ॥ ७ ॥ सोनिष्पीडः कफसंजातः कुष्ठप्रविषावा-
ग्भिः पिच्छा ॥ साकं क्षौद्रैः पटभिः कुर्यान्मारीचैर्वापटुभिश्चूर्णैः
॥ ८ ॥ पाठाकुरन्मरक्षौद्रसैन्धवैः सह वैद्यराट् ॥ प्रतिसारणामे-
वाश्रुकुर्यात्सूर्वादेतैः सह ॥ ९ ॥ ॥ अथ ताल्वर्बुदम् ॥ ॥
तालो शोथः पद्मतुल्यो भवेच्चैद्रकोद्रूते नाबुदेनापितुल्यः ॥
यद्वत्स्यं केशराकीर्णमध्यंतदन्मांसः स्यात्कुराकीर्णमध्यम्
॥ ११० ॥ ताल्वर्बुदं सिंधुवचा कटूनां चूर्णैस्तथा सार्यमलाभि-
षग्भिः ॥ समाक्षिकैर्बुद्विद्विषाच्चिकित्सितं तस्य विधेयमे-
वम् ॥ ११ ॥ ॥ अथ सघातः ॥ ॥ पलं श्लेष्मणादुषितं तालु-
संस्थं तथानीरुजं मांससंघातमाहुः ॥ विलिप्तपयोभिश्च वा-
वज्रिकाया विनश्येच्च शंडीपटुस्नेहयोगात् ॥ १२ ॥ योग-
ह्वयम् ॥ ॥ अथ तालुपुष्पुटम् ॥ ॥ तालुस्थितो नीरुज ए-
व कोलमात्रः कफात्माप्यथ मेदसापि ॥ युक्तोऽग्निमस्येन च वा-
स्तुकस्य कुर्यात्तथा च वर्णमेव सद्यः ॥ १३ ॥ प्रतीकारः ॥
जटारक्तसेफालिकायाः प्रकामे पुनर्वा पुनश्चर्विता तालुसंस्थम्
॥ तथाप्युष्पुटं तालुपूर्वविशेषान्निहन्येव सद्यस्तु वैद्यावदंति ॥
१४ ॥ ॥ अथ तालुशोषः ॥ ॥ तालोः शोषो दीर्यते यत्र ता-
लुर्वाताच्छ्वासो जायते यत्र तत्र ॥ स्नेहस्वेदौ तद्विघाताय कार्थौ
क्षारैः सिद्धौ भोजनं वा घृतैश्च ॥ १५ ॥ ॥ अथ तालुपाकः ॥

तालुनिपाकं पित्तकृतं यत्तद्विनिहन्यासित्तहरं यत् ॥ धौत
 मथोवा वारशतं तन्मूर्च्छिविलितं हव्यमथो यत् ॥ १६ ॥ ॥ इति
 नवतालुरोगाः ॥ ॥ अथ गलरोगाः ॥ ॥ तत्रादौ वातरोहि
 णी ॥ ॥ गले वायुः पित्तं कफं अपि च मूर्च्छामिततमाः प्रदुष्या
 स्त्रं मांसं गलं मखिलं मवरुध्यं बहुभिः ॥ पलोद्भूतैः शूलैः सम-
 तरनिशानां करगणैः सरुग्जिह्वायस्यां रवलुनिगादितो रोहिणि
 गदः ॥ १७ ॥ जिह्वापरीता बहुवेदनाभिर्मोसां कुरैर्वीतसमुद्भू-
 तैश्च ॥ उपद्रुतो पद्वसर्वमार्गैः कणवरोधस्य करैरेकः ॥ १८ ॥
 तारोहिणी वातभवा च तस्यां रक्तप्रमोक्षं बहुधा प्रकुर्यात् ॥ वा
 छेदनं न स्यादधिचधूमपानं च गंडूषविधारणं वा ॥ स्विन्नं ततो नः
 रवलुबान्धतो यवानोद्भवा मंगुलिकाग्रकेषा ॥ शस्त्रेण वा सोष-
 णं युग्मनग्नेन लिखेद्दिस्कां प्रति सारयेत् ॥ १९ ॥ कसैधवाद्यै
 र्लेवणैर्विशेषात्स्वरवोष्णतैलैः कवलैर्जलैश्च ॥ निक्षेपसंधार-
 णधारणाभिर्वा तोद्भवां रोहिणिकंजयेत् ॥ २० ॥ ॥ अथपि
 त्तरोहिणी ॥ ॥ क्षिप्रजाक्षिप्रदाहान्विता क्षिप्रपाकाज्वरेणा-
 न्विता सा च पित्तोद्भवा ॥ रोहिणी तां च विस्त्राव्य पूर्वभिषग्भाक्षि-
 कां क्लेशितां चूर्णकैः सारयेत् ॥ २१ ॥ सिताक्षौद्रप्रियंगूनां क-
 वलं मुखधारितम् ॥ तद्वन्माक्षिकपतंगकवलं वारिवाश्तम् ॥
 २२ ॥ द्राक्षापरुषसजातः काथो वा मुखधारितः ॥ रोहिणीं पि-
 त्तज्जनितां कंठस्थां हंतिसत्वरम् ॥ २३ ॥ ॥ अथ कफरोहि-
 णी ॥ ॥ स्रोतोविरोधिन्यथ रुग्निहीना स्थिरा रुफोल्या रव-
 लुरोहिणीया ॥ सां प्रगारधूमैः संकटुत्रयैश्च नित्यं प्रयत्नात्

सत्येताम् ॥ २४ ॥ ॥ अथ तत्तन् ॥ ॥ मन्नादन्तेदि
नासिद्धतत्तत्तन् ॥ नरयवाकवठेदय दत्तादोषक
क्यम् ॥ १२५ ॥ ॥ अथ तन्निपातना ॥ ॥ गेमेरुम्
धनिवार्यवार्यनि दोषजात्ताव्यतमाप्रदिष्टा ॥ ॥ अथ
जा ॥ ॥ स्कोटादितापित्तसमानलिगासाव्याप्रदिष्टा-
प्रभूता ॥ १२६ ॥ प्रदीकृत ॥ ऐहिषोक्तनादयैर्न
यस्तमस्तदा ॥ नदिक्वापि विशेषणरास्त्रविदिः प्रकीर्तितम्
॥ ॥ अथ कवशात्कः ॥ ॥ ककनोक्तनावदयस्य
तेभवतिप्रथिवोयदिरुक्तिमत् ॥ कुलमेतिरुजस्वरुधि-
दोगलशादिमत्तव गोपिचक्रः ॥ २० ॥ वररुत्तनिपत
वेप्रथितः कथितः प्रवृत्तस्य शमायतनः ॥ गलकडिसमं
लाव्यनदइवमेकमत्तसकदेवमेजदा ॥ २१ ॥ ॥ अथ
जेकः ॥ ॥ जिह्वोपरिष्ठादुधिरेशा युक्तः ककोद्बोरो
जाप्रवर्ती ॥ तन्वाधिमिह्मप्रवदनेवेद्य हेयस्पाकगदि
वेशोपात्ता ॥ १२० ॥ प्र० ॥ उपजिह्वसमंतयाधिमिह्म
रोनायनिगृह्यतेयत्नात् ॥ अथमत्तकायक्रेपवापि
जिह्वोक्तदिष्वर्षाप्रकुर्यात् ॥ ३१ ॥ ॥ अथ वलयः ॥
तेनतरोधमत्तप्रकुर्याद्भूलेनमार्गवरुणद्विसयमादेवे
र्यात्थनिवार्यवार्यहेयवदन्तिप्रतिकार्यहानम् ॥ ३२ ॥ ॥
यत्तारा ॥ ॥ सन्नेत्रवायुः सत्तज्जमलं चैवोयप्रकुर्या
त्तनोपपन्नः ॥ मर्मद्विदहेयवमविप्लारागेजसुर्वचक्रा
विज्ञाः ॥ ३३ ॥ ॥ अथ वलयः ॥ ॥ अमददाहमुत्र

तं महाज्वरेण संयुतम् ॥ प्रभजनात्समुत्थितं सपित्तजल-
 तोद्भवम् ॥ १३४ ॥ सतादकचकण्डजे गदेयथाचिकित्सितं सम-
 चरेच्च तीक्ष्णकैः स्ननस्यकादिकर्मभिः ॥ १३५ ॥ प्रतीकारः-
 दावीत्वक्पिचुमंदतादर्यकलिजक्वाथं पिबेत्तत्र वैद्युत्तान्तः
 पथुः सदा ह्यसृजा युक्तो गुरुः कंदुरः ॥ जातो सौकफकोप-
 श्वगादितो वृंदस्त्वैकादिकः ॥ ३६ ॥ प्र० ॥ विभाव्यप्रथमं
 च शोधनमथोत्स्याश्वैद्यश्चरेत् ॥ यथा ॥ अथैकदंशेन
 दूरीतकीं शृतं जलम् ॥ समाक्षिपेत्तत्र वैद्युत्तमृपवर्णितम् ॥
 १३७ ॥ ॥ अथ शतघ्नी ॥ ॥ घनावर्तिः कठे प्रभवति यदा-
 कंठमखिलं रुणाद्विप्रासकैरपि पलभैरंकरगणैः ॥ त्रियामा-
 त्प्राणान्साहरति सहसा साप्यति रुजा शतघ्नी तत्तुल्या प्रति-
 कृतिविधानाद्विरहिता ॥ ३८ ॥ ॥ अथ गिलायुः ॥ ॥ धा-
 त्वस्थितुल्यो गलजस्तु ग्रंथिरासक्तग्राससमो नराणाम् ॥ समले-
 प्ररक्तप्रभवो गिलायुः शस्त्रेण साध्यश्च भिषकुप्रदिष्टः ॥ ३९ ॥
 प्रतीकारः ॥ कटुकातिविषाकलिंगमुस्तादिविषदारुवृकी-
 शृतं गवीनाम् ॥ हविषा तु निपीतमात्रमेतद्बलरोगं विनिहति च-
 पिसद्यः ॥ १४० ॥ ॥ अथ गलविद्रधिः ॥ ॥ गलं सर्वव्याप्य-
 प्रभवति रुजो यत्र सकलाः समुद्रूताः सर्वैरपि गलगते विद्रधि-
 गदः ॥ निशातादर्याभ्यां वैगिरिभवमृदालौघमधुभिः स्नुते प-
 तंगोले जलमपि श्रुतीधार्यमसकृत् ॥ ४१ ॥ ॥ अथ गलौषः
 ॥ ॥ गलरोधकरो महाश्वशोथोज्वरवान्वायुगतिं निहति
 यश्च ॥ कफरक्तभोगलौघा एषः कथितो वैद्यमहोद्देशास्त्रवि-

दिः॥१४२॥ प्र० ॥ जवाग्रजस्तेजवतीसपाठारसाजनंदा
रुनिशाकणाभ्याम् ॥ समाक्षिकाचास्यगतावटीयागलमय-
ध्वंसकरीसमेषाम्॥४३॥ ॥अथस्वरघ्नः॥ ॥नरस्ताम्य
मानः प्रसक्ताभिभाषीश्वसेच्छुष्ककंठोबलाशोपदिग्धः॥स
भिन्नस्वरोमुक्तकंठो निलात्मा मवेद्यत्रसायंस्वरघ्नात्त्वसा-
ध्यः॥४४॥ ॥अथमांसतानम् ॥ ॥प्रतानैः संयुक्तः
श्वपथुरथकष्टोपिकुरुतेत्रिजातोरोधेवागलगतमसौचात्रक
मशः॥ समासाद्यस्तानोनिगदितम्रलंप्राणदशकप्रहारी
संहारीगलगतगदानामनवरः॥१४५॥ ॥अथावदारी
॥ ॥सदाहतोदसंयुतोविसीर्णपूतिमांसकोगलोत्थिता
तशोथएवलोहितः॥ प्रकीर्तितःसपित्तजोवदारिकागदोज
नोविशेषतोत्रपार्श्वनीद्रश्चक्रियः॥१४६॥ ॥इत्यष्टादश
कंठरोगाः॥ ॥अथमुखरोगाः॥ ॥तत्रादौवातसरः॥ ॥
सतोदैः संस्फोरैर्वदनमभितोत्तर्यदिचित्सवातोत्थोयंस
र्वशरइतिवैवैद्यगदितः॥ तदास्यंचूर्णैर्वासपहुसहितैश्च
प्रतिदिनं प्रतीसार्यस्नेहैरनिलहरकैर्नश्यकवर्तैः॥१४७॥
अथात्रनेहधूमदानविधिः॥ ॥ शालैरंहमधूकसारर-
चितैराजादनस्थापिवासारिणापिसगुग्गुलुर्निगदितोमज्जा
नितोध्यामकैः॥ मांसाग्नीमधुभिश्चशैलजतुभिः कालान्वि-
तासारिवाधूपःसर्जरसेनगत्यपललेर्ब्रह्मद्रुष्टनैःसमम्॥
४८॥ धूमस्वैदिकएषएवमधुभिः संमिश्रितोधूपनासद्यःसर्व
सरंमुखान्तरगतं हृत्याशुवातोद्भवम्॥ तद्दहाकफजंचनीरु

जमलंशं च कंडूतिकं रोगं सर्वसरं निहंति सकलं चान्यत्क-
 फघ्नं च यत् ॥ ४९ ॥ ॥ इतिकफसर्वसरम् ॥ ॥ गृहधूम-
 कृशानुघास्यपाठात्रिफलाव्यौषजवाग्रजैः सलोध्रः ॥ मधु-
 नारचितासतेजिनीसावटिकादंतगलास्य रोगकाली ॥ ५० ॥
 तनुलोहिनपीतवर्णकैः सह दाहेन समन्वितैरपि ॥ अथ सर्व-
 सरेचपित्तजाते बद्धुभिः स्फोटगणैश्चितं मुखम् ॥ ५१ ॥ पित्तजे-
 पित्तशमनीं क्रियावैद्यः समाचरेत् ॥ अथातो मुखपाकादिना-
 स्य रोगानपि ब्रूवे ॥ ५२ ॥ ॥ अथ मुखपाकः ॥ ॥ मुखपा-
 कगदेशिराविमोक्षं शिरसोरेचनमाशु कारयेत् ॥ घृतमूत्रपयो-
 सिमाक्षिकं वा कवलेधूममथोन्नवर्णितानि ॥ ५३ ॥ अन्यः ॥
 जातीदलतिलचर्वणमास्यगदेहि ॥ कुरुनावरगदितं मनसि
 निधेहि ॥ ५४ ॥ अन्यः ॥ जातीदलामरलतान्निफलायवा-
 सादावीनिशाशतकषायमलगवीनाम् ॥ स्तन्याः समाक्षिक-
 मिदं मुखधारितं चेत्सद्यो निहंति मुखपाकगदनराणाम् ॥ ५५ ॥
 कृष्णजीरगदशकयवानां चर्वणं त्रिदिनतोऽपि नराणाम् ॥ कले-
 दगंधजमलं मुखपाकादुःखजाठमसकृद्दिनिहंति ॥ ५६ ॥
 अन्यः ॥ पटोलनिंबाग्नसुमालवीनांकृतः कषायः किलप-
 ल्लवानाम् ॥ मुखस्य प्राक्ते मुखधावनार्थं गंडूषरीत्याप्रयितः
 सखाय ॥ ५७ ॥ ॥ इति पल्लवकायः ॥ ॥ अन्यः ॥ मुनिकु-
 लकदलानां मुस्तकोशीरपथ्यान्पतलशिशिराणां तिकया-
 सारुणाश्च ॥ शृतजलमसकृद्वापीतमत्रप्रकामम् ॥ हरति च मु-
 खपाकं दीर्घकालोपपन्नं ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ कुलकत्रिफला-

निशाविशाला कटुकालोकसुधालतासयासैः॥ कथितमुख
पंकजस्थितं वामधुना हन्ति चक्रसन्मुखपाकादिसमस्तरोगसं
घान्॥ ५९॥ ॥ अथ वटी ॥ ॥ गायत्र्येकतुला च द्रोणपत्र
सासंपाच्यवस्वांशके जातीकोशशशीमृगांडजचतुर्जातास्त
पूजैः समैः॥ कर्पूरैकप्रमितैः पृथक् पृथगगोपिष्टैर्जले मिश्रितैः
कृत्वा तद्वटिकां च एतेन सदृशी मास्यस्थरोगापहाम्॥ १६०॥
इति स्वादिरी वटी ॥ ॥ कुष्ठाब्दधान्यमधुकुशुटिकैलवालुय
टीप्रकल्पितमुखं कलिताश्चिरस्थाः॥ आस्येरसोनमदिरा-
दिभिराततं यद्रंध्रं निहन्तु रत्निलं कवलाः प्रकामम्॥ ६१॥ अ
हिलतादलमिश्रितचूर्णैर्मुखमलयद्विषस्य तु दत्तये॥ स-
न्मुखस्थितकांजिकतैलयोरपि पृथक् पृथगे वविधिं चरेत्॥
६२॥ जातीदलबुटिकाणामधुमातुलुंगपत्रैः सलाजरचितो मु-
खगोवलेहः॥ कंठे ध्वनिं प्रकुर्वते रबलुपस्य सोयंगानं करोति मधु-
रं बहुविधैश्च॥ ६३॥ प्रियंगुसंमिश्रितकोलमज्जान्हीवेरका-
शमीरकचंदनानाम्॥ आस्ये प्रलेपः प्रकृतोनराणां चंद्रद्युतिं वक्र-
मलं करोति॥ ६४॥ ॥ अथ जंतुमणिः॥ ॥ वातादिभिः समु-
त्पन्नमरुजं मंडलं बुधैः॥ स्निग्धं च कुष्माण्मपिवा प्रोक्तो जंतुमणि-
र्गदः॥ १६५॥ आरक्तपज्जंतुमणितुल्यं प्रोक्तं लक्ष्मप्रवरभिष-
ग्भिः॥ १६६॥ कुष्माण्मिस्तूक्ष्मानितिलोपमानि निलानि देहे पि-
चनीरुजानि॥ तथा लकान्याथ सदैव वातास्त्रिधा तत्तथा वा कफ-
तो भवन्ति॥ ६७॥ ॥ अथ मशकः॥ ॥ स्थिरमवदनं कुष्मा-
पलंतनीमलिनचर्तुलमेव समुन्नतम्॥ मशकमेव मलं जगदु-

बुधास्तमनुकृत्यतथानिलकालकान् ॥ ६८ ॥ जतुमाणित्वलु
 लक्ष्मंतथाभिषग्दहनदाहजवाग्रजलेपनैः ॥ उपचरेच्चततोमु
 रत्तकटकान्पुवजनस्यतथापिडकान्बुवे ॥ ६९ ॥ कफमारुतसं
 भवानराणांपिडकाः शाल्मलिकटकावभासाः ॥ वदनेप्रभवं
 तियौवनेवामुखसौंदर्यविदूषकाश्रयताः ॥ १७० ॥ प्र० ॥ लो
 ध्रधान्यपरिलेपनमाश्रयौवनौत्थपिडकानपिवाचा ॥ रोचना
 चमरिचैरपिधेनोर्लेपनादपिनिहंतिचतानि ॥ ७१ ॥ अन्यः ॥
 सिन्दूर्यसैधववचापरिपिष्टलेपोलोध्रेणहंतिमुखयौवनकंठ
 कानि ॥ नोशांतियांतियदितानिभिषग्वरिष्ठोवांतेनवाप्रति
 दिनंविजयेच्चसद्यः ॥ ७२ ॥ अथान्यच्छमम् ॥ महद्वास्व-
 त्पंवासितमसितमेवंतनुतंतं तथाश्यावंकापिप्रभवतितथा-
 मंडलमलम् ॥ सहोत्थेन्यच्छारव्यंजयनिविशिरामोक्षश्चभिरा-
 दयः पिष्टेर्दुग्धैस्तुरुभवचयैर्लेपनविधिः ॥ ७३ ॥ ॥ अथव्यंग
 ॥ ॥ क्रोधायासप्रकुपिततमोवायुरेवावसाकंपित्तेनास्येतु
 मूर्च्छामितमपिततोमंडलं व्यातनोति ॥ व्यंगेप्राहुः सकलभि
 षजोनीरुजंश्याववर्णं लेपान्नाशं व्रजतितनुकंकालयामासि
 केण ॥ ७४ ॥ समस्तरवरांकुरप्रलेपादथरक्तंशशस्यवातये
 व ॥ चरुणात्वचयाजमूत्रकैर्वाप्रशम्यंगमलं प्रयानिसद्यः ॥
 १७५ ॥ अन्यः ॥ जातीफलवरलेपोव्यंगगद्देहि ॥ स्वर्णद्यु
 तिमभितनुतेजदिनिविधेहि ॥ ७६ ॥ ॥ अथनीलिका ॥ ॥
 एवंविधं नीलतमं च वक्त्रे कृत्वा विद्वेद्यथतनौनराणां ॥ स्त्रीणां
 च जातीफलवक्त्रे लेपात्तद्योविनाशं व्रजतिप्रकामम् ॥ ७७ ॥

अन्यः ॥ अर्कदुग्धरजनीपरिलेपान्नीलिकाचविजयेन्मु-
खजानाम् ॥ मालतीगदकचंदनलोध्रपीतदारुवटपीतदला-
नाम् ॥ ७८ ॥ लेपनेन मुखजातनीलिमांथौवनोद्भवमुखप्र-
भवानाम् ॥ संधमाश्लवतथापिडकानां वैद्यभूपतिवचोसि-
यथाच ॥ ७९ ॥ युग्मेनयोगद्वयम् ॥ अथपद्मिनीकंदः ॥
चित्तकंदकैर्मंडलकंदुर्यत्कफेनध्रुवरक्तयुक्तेन जातम् ॥ भ-
वेत्पांडुरवर्तुलं वैद्यभूपैरलंपद्मिनीकंदोक्तस्तु सद्यः ॥ १८० ॥
प्रतीकारः ॥ अथोपद्मिनीकंदकेनिंबपत्रोद्भवैर्वाजलैश्छर्द-
येत्तनुरवैः ॥ घृतनिंबकल्केन सिद्धं च तस्मै प्रदेयं च पातुं तथा मा-
क्षिकेन ॥ ८१ ॥ प्र० ॥ उद्धर्त्तनं निंबनृपद्रुमाणोपत्रैः समं क-
ल्कितमास्यमासत् ॥ चंद्रद्रुतिसंविदधातिसम्यक्तत्रत्यरो-
गांश्च निराकरोति ॥ ८२ ॥ ॥ अथपाददारी ॥ ॥ वायुः स-
दाचक्रमणान्नराणां संरक्षणैः पादनले विशेषात् ॥ दारीरु-
जोभिः कुरुते च तस्यां शिरां च विध्येत्तलशोधिनीं च ॥ ८३ ॥
स्नेहस्वेदोपन्नं पदतलयुगुलं सिक्वमज्जावसाभिः लिप्तं क्षा-
रेण हव्यैः पदुमधुसहितैरुष्णानोयैः प्रसिक्तम् ॥ तद्वत्सर्जनेन
हव्यैः पदुघृतमधुभिः क्षालनं सर्षपानां तैलैः कुर्याच्च कजप्र-
तिममृदुतरंदारिकां हन्ति सद्यः ॥ ८४ ॥ अन्यः ॥ मधुसि-
क्वकगौरिकापुराणां सघृतं सैधवशालजद्रवैश्च ॥ सशिलं
मलमपदहयोश्च कुरुते पंकजकोशमार्दवं च ॥ १८५ ॥ ॥
अथरुष्णीकरणम् ॥ ॥ लोध्रं तीलीजतुनुवरिका मागधी-
दाडिमीभिः श्यामाधात्रीखदिरविकसामालतीभृंगपत्रैः ॥

पत्रैश्चैवंजलजभसितैः सन्निहिन्धाश्वतकैः कृष्णीकुर्याच्चिः
 कुरनिकरं मूर्द्ध्नि वक्त्रे विलिप्तम् ॥ ८६ ॥ शोकभ्रमक्रोधकृतस्त
 थोष्णः देहस्य मूर्द्ध्नि प्रगल्भः सपित्तः ॥ केशान्यचत्येवतसाहुरव
 वैद्यास्तुरोगं पलितं विशेषात् ॥ ८७ ॥ तत्र केशरंजतम् ॥ ॥
 कर्षलोहस्य चूर्णं कलितरुफलं चैकमेवंतु धान्यायुग्मं युग्मं शि
 वायोरुत्थय परिगदिता चूतमज्जाचलोहात् ॥ अर्द्धलोहस्य ण
 त्रैत्यनितमुषितं पेषितं तस्य लेपात्संशोषणीलाभ्रमरसदृशा
 स्मश्रुजाः संभवन्ति ॥ ८८ ॥ अन्यः ॥ नीलीभृंगत्रिफलजमय
 चूर्णितं छागमूत्रैः पिष्टं लेपाज्जयति पलितं मूर्द्ध्नि वक्त्रे कमेण
 ॥ अन्यन्माजूफलसूतमृशशंष्यनासूतजेन तु त्याक्तं पेष्यो
 चारससममृदितं तद्देवप्रकुर्यात् ॥ ८९ ॥ ॥ अथ तैलम् ॥
 आम्रास्थिभस्मात्कदाडिमाम्लनीलीमिहेदां मृततुल्यलोहैः
 ॥ कासीसमाजूफललोध्रकालाश्यामातिहैरामलकीशिवा
 नाम् ॥ ९० ॥ काश्मीरमोचारसभृंगनीरिजातीदलैरोचनया
 गवीनाम् ॥ शंखस्थचूर्णैः स्वदिरेणसां हृतसहोषितं सप्तदिना
 निधान्ये ॥ ९१ ॥ तस्येष्टयत्नान्तरि गृह्यतैलं केशेषु शर्भेषु वि
 लेपनीयम् ॥ राज्ञां शिरः स्मश्रुकरं जनाय पथ्ये स्थिभिर्वर्णितम
 चकत्यम् ॥ ९२ ॥ ॥ अथ परिवर्तिका ॥ ॥ अभिघातात्ताड
 नाद्वापि मर्दनादपि मेद्वजम् ॥ चर्मसंभजते वायुस्तदा तस्य विव
 र्तेते ॥ ९३ ॥ सशोथं वा सदाहं वा पाकं व्रजति वा क्वचिद् ॥ परि
 वर्तिकां च तां विन्धा द्यातजां सरुजां भिषक् ॥ ९४ ॥ कंडुकादिः
 न्यदाहाद्यैः कफजां पित्तजां तथा ॥ ज्ञात्वा यथास्वमेतां तु स्वेद

नैव्ययुनेस्तथा ॥ १९५ ॥ उपनाहयेन्निरात्रं वापंचरात्रमथोपि
 च ॥ १९६ ॥ शाल्वणेनविधिनापरितोत्रस्वेद्यमर्द्यपरितोमणिमे
 व ॥ चर्मणोंतरगतामुपनाहैर्योजयेच्चरवलुबस्तिभिरेव ॥ १९७
 ॥ ॥ अथावपाठिका ॥ ॥ अल्पीयसीं हर्षवलात्प्रकामात्
 स्थियं प्रगच्छेदथ हस्तघातान् ॥ तच्चर्मतोद्धर्ति तमेवलिंगम
 एस्तु मूचुर्भिषजोवपाठीम् ॥ १९८ ॥ वातेन रुक्षा सरुजानि कृ
 णापित्वा च पीता च सदा हरक्ता ॥ तृष्णा विताथौ कफजातु
 कं ड्युक्ता निकाठीयता विपीडा ॥ १९९ ॥ प्रतीकारः ॥ स्नेह
 स्वेदौ शिपि प्रायो यथास्वसमुपाचरेत् ॥ अवपाटीं भिषक् सम्य
 क्ज्ञात्व दोषबलाबलम् ॥ २०० ॥ ॥ अथ निरुद्धः प्रकाशः
 ॥ ॥ वातेन मेदस्य च चर्मयत्र मणिसमंतात् श्रयते यदेव ॥
 चर्मोपमं देतु मणौ तु मूत्रस्रोतो निरुद्धं भवति प्रकामम् ॥ १
 ॥ सभिरुद्धप्रकाशे स्मिन्नाडी मुभयतो मुरवीम् ॥ विधात्वा ज
 तुनादावीर्यताभ्यां वर्तिमत्र वा ॥ २ ॥ प्रवेशयेद्दृशां मज्जां श
 शनागवराहजाम् ॥ सिंचेत्तैलैर्वादारुमद्यसिद्धैरथोपि च
 ॥ ३ ॥ वर्तिप्रवेश्य मतिमान् मूत्रस्रोतो विवर्द्धयेत् ॥ स्निग्ध
 मन्नं ततस्तस्मै दत्त्वा घ्राणवदाचरेत् ॥ ४ ॥ ॥ अथ सन्नि
 रुद्धगुदम् ॥ ॥ वायुर्वेगस्य रोधाद्भ्रजति गुदमसौ संस्थि
 तोयन्नाह च स्रोतः संरोध्य कृच्छ्राद्भ्रतिमपि कुरुते स्वल्पभो
 ज्जान्मलस्य ॥ कुर्यात्तत्र प्रसेकानथ पवनहरेस्तैलवस्तिप्र
 संगैरोगोयं वद्रूपं लैर्निगदितं अलं नाम तोदुःस्तरः सः ॥ ५
 ॥ ॥ अथाहिपूतना ॥ ॥ शकन्मूत्रसमाश्लिष्टे पानघौ

नेशिशोर्भवेत् ॥ तत्रस्फोटाभवंत्येवमिलितास्तेपरस्परम् ॥
 ६॥ कंडूदाहरुजःसर्वैर्धुक्तोतंडूयनात्तथा ॥ एकीभूतव्रणं
 घोरमहिपूतनिकाभिषक् ॥ ७॥ प्र० ॥ धात्रीदुग्धेनसंधौ
 तात्रिफलाखदिरांबुना ॥ सौवीरशंखयष्ट्याहैलेपः कार्यो
 हिपूतनैः ॥ ८॥ कंडूतावुत्कटेकुर्याज्जलौकारक्तमोक्षणम् ॥
 शिशोः करंजत्रिफलातिक्तैःसिद्धघृतंहितम् ॥ ९॥ काशीस
 तुत्यहरतालनिशास्त्रपिष्टःसध्वांस्रएषपरिलेपनतोनिहंति
 ॥ धौतैःघृतैश्चशतधाशशिनासमेतैःसिंदूरकैःसहशिशोर
 हिपूतनांच ॥ २१०॥ ॥ अथोपानयोगः ॥ ॥ कुलंकप-
 त्ररसाजनसाधितंत्रिफलयाघृतमाशुपिबन्सदा ॥ शिशोर
 लंबहुधाप्यहिपूतनांविजयतेजयतेऽन्यव्रणान्यपि ॥ ११॥
 ॥ ॥ अथवृषणकच्छू ॥ ॥ स्नानात्सादनमत्रघोनकुरु
 तेनस्यैववायन्मलंसंम्लिष्टवृषणोत्थिताकफपुताद्रक्तात्स
 मुत्याभिषक् ॥ १२॥ जयेद्वृषणकच्छूतामहिपूतनयासमम्
 ॥ सर्जसैंधवकुष्ठानांसर्षपैःसहपेषितम् ॥ १३॥ उद्धृतं
 तंप्रकुर्वीतपोतृकच्छूप्रशांतये ॥ नीलभृंगदलेर्दूर्वाचिल्लीभि
 र्लेपनचरेत् ॥ १४॥ ॥ अथखोलित्यम् ॥ ॥ रोमकूपानु
 गंशोणितंपिचदोषेणचेन्मूर्ध्निच्यवयेत् ॥ रोमसंघसर-
 क्तःकफोवैतदारोममार्गावरोधंप्रकुर्यादलम् ॥ २१५॥ ना-
 त्यरोमोद्गमोजायतेवैतदाचैंद्रुमंचरवालित्यरुत्येजगुः ॥
 तिक्तकारेवतस्यापिपत्रोद्भवैरंबुभिर्मदनाद्रोमसंघोद्भवः ॥ १६॥
 ॥ अन्यः ॥ तिलगोक्षुरयोश्चपुष्पकानिमधुनाहव्यसमेन

पेषितानि ॥ शिरसीहविलेपनानिसद्यो बहुकेशानसितप्रभा-
 न्प्रकुर्युः ॥ १७ ॥ गजदंतमशीरसांजनं पयसाच्छागिभवेन पे-
 षितम् ॥ यदिलिप्ततरतलेपि वा बहुरोम्भां प्रकरंतनोति तम् ॥
 १८ ॥ यष्टौ दीवरगोत्तनी घृतपयस्तैलैः प्रलेपः शिरः कुर्यात्
 केशविराजिकुंतलजुषं खालित्यमुद्धृत्य च ॥ तैलं जाति करंज-
 वारुणाहयोशत्यग्निसंपाचितभृंगद्रावयुतचतुष्टयमसकृत् लेपा-
 च्च खालित्यनुत् ॥ १९ ॥ त्रयोयोगाः ॥ अन्यः ॥ ॥ स्तुत्यर्क-
 दुग्धैर्हलिनीरसैश्च विशालिकाभृंगरसैरुजानाम् ॥ मूत्रैर्गवी-
 नामपि गुंजिकाभिस्तैलं ससिद्धार्थवचाविषैर्वा ॥ २० ॥ पक्कस-
 तैलं शिरसि प्रलिप्तं मिंद्रप्रलुप्तं विनिहंतिसद्यः ॥ केशोद्गमं सवि-
 दधाते मूर्द्धिहस्तस्य तद्वच्चतलेपिलेपात् ॥ २१ ॥ ॥ अथ दा-
 रुणकम् ॥ ॥ दारुणा कंदुराकेशभूमिर्यदा जायते चापिरु-
 क्षातदाशास्त्रकैदारुणम् ॥ माक्षिकैर्लेपनान्नस्यति प्रायस-
 श्चान्यमत्र प्रतीकारमस्य ब्रूवे ॥ २२ ॥ प्रियालुवीजानिरसालु-
 मज्जापथ्याहयंकुष्ठपयांसिमाषाः ॥ मूर्ध्नि प्रलेपान्मधुकेन
 सार्द्धं घृतीव रोगं खलु दारुणारव्यम् ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ ॥
 गुंजाफलैर्भृंगरसैश्च सिद्धं तैलं शिरस्याशु विलिप्तमात्रम् ॥ कं-
 डूकपालीमपि दारुणांच सद्यो निहन्यादथ कुष्ठरोगम् ॥ २४ ॥
 अथात्रौषधीसेवनजनितगुदादिशिष्ठसम्यादितनैरुज्यकर-
 णा विधिः ॥ धारोष्णदुग्धससितं कणाद्यं नित्यं पिबत्येव श-
 तायुषस्ते ॥ सपुत्रभृत्यप्रमदाजनानां काम्यावदान्या विरुजो-
 भवन्ति ॥ २५ ॥ पलाशवृत्तानि समाक्षिकानि कर्षप्रमाणानि

समाशितानि ॥ नरंशतायुष्यमरोगभाजमसंशयसंविदधं-
 तिसद्यः ॥ २६ ॥ लवणार्दकभक्षणं प्रभाते दिनमध्ये ससित
 स्थमाक्षिकस्य ॥ अशनंचदिनांतकेयवान्यात्यगदत्वं विदधा-
 तिकोष्णनीरैः ॥ २७ ॥ शतवीर्यामलकीसुधा लतामधुयष्टी
 त्रिफलत्रिकंटकैः ॥ सतुमंससितं विचूर्णितं सघृतं पुष्टिकरं
 पयोषितम् ॥ २८ ॥ गोक्षरामलसुधा घृतखंडैः सेवितैश्च
 करजातिसमूहाः ॥ श्यामकेशनवयौवनबाल्यैः सभृताः स-
 ततं प्रभवन्ति ॥ २९ ॥ तिलभृंगदलाशनमत्तिघृतैर्नयनादित-
 स्य समस्तगदान् ॥ बलवीर्यचयंकुरुते धनामलकानि सदा-
 विदधाति परम् ॥ ३० ॥ शतैकवारान्परिधाव्यधात्र्याचूर्णैर-
 सैस्तत्फलजैर्घृतेन ॥ सितापयोभिः सततं नराणां समश्रुतां
 यौवनमादधाति ॥ ३१ ॥ श्रीतातपादाब्जसमाज्ञयायाकृ-
 ताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्चतरयां-
 मुखवादि रोगास्तबकः समाप्तिम् ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुव-
 रणाब्जचंचरीकचतुर्वेदिकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्प-
 वल्यां मुखरोगादिना नागदचिकित्साधिकारस्तबकः ॥ ॥
 ॥ ॥ ॥ अथ कर्णनिदानचिकित्साधिकारः ॥ ॥
 समीरणः श्रुतिगतोऽन्यथाचरन् समंततः ॥ यथास्वमवदोष-
 कैश्च कर्णशूलकारकः ॥ १ ॥ श्रुतिश्रोतः संस्थे क्वचिदपि समी-
 रे तु मनुजः शृणोत्येवं नानाविधरवगणां स्तबचश्रुतौ ॥ क्वचि-
 द्द्वेरीशं स्वप्रतिभवि रूतान्मर्दलसमात्सकर्णादोनादः श्रुतिम-
 धिगतो रोग इति च ॥ २ ॥ श्रोतोयदाशब्दवहं च वायुरावृत्यति

षट्स्थथवाकफेन ॥ युक्तस्तुवाधिर्यकरश्चपित्तयुक्तःस्वनंवे-
 णुसमं करोति ॥ ३ ॥ श्वेदं करोत्येवहिकर्णयोस्तत्कर्णादिकं
 श्वेदमुदाहरति ॥ मूर्ध्निभितापादतिमज्जनाद्वाजलातिपाता
 दथविद्रधेश्च ॥ पूयश्चवेत्कर्णतएववायोःपीडासमेतः श्रवणः
 श्रवसः ॥ वायुःकफेनः श्रुतिगः करोतिकंडून्तथापित्तविशेषि-
 तश्च ॥ ५ ॥ श्लेष्मैवंगूथः कथितोभिषग्भिर्यदाग्रजेच्चंद्रवतां
 सगूथः ॥ विलापितोघ्राणमुखं प्रपन्नः सकर्णकाद्यः प्रतिना-
 हरोगः ॥ ६ ॥ करोनि सोयंसिरसोर्द्ध्वं भेदंतद्रंधयोगादथजंत-
 वश्च ॥ जायंत एव खलु मक्षिकाश्च सृजंत्यपत्यानि च कर्णरोधा-
 त् ॥ ७ ॥ कृमिश्चुतिरोगं वरमिति वैद्यः ॥ जगदुरलंते श्रुतिगत
 शास्त्राः ॥ ८ ॥ यदापतंगाशतपद्मकाद्याः स्त्रोतः श्रुतः संप्रविशे-
 तितत्र ॥ कुर्वन्ति पीडा मरन्ति तथा वा भृतंश्च तो व्याकुलतां नयन्ति
 ॥ ९ ॥ निस्तुद्यते कर्णमयोत्र कीदृचलत्यलं परं रतामुपैति ॥ स्यं-
 देरुजः संप्रभवंति तीव्राः क्षतानि घातादथ विद्रधेश्च ॥ १० ॥ वा-
 तादिभिर्लोहितपीतरक्तमस्त्रं खवेत्तोदविदाहयुक्तः ॥ धूमा-
 यनेनापि चोषवान्सोयथास्वमस्त्रः षवपाकतश्च ॥ ११ ॥ तथा
 बुनापूरितकर्णदेशात्पूपं सपूतिश्च वती स्वदोषात् ॥ सपूपक-
 र्णः कथितो यशोय दोषोर्बुदांशांसि च तत्र कर्णः ॥ १२ ॥ नादो-
 रुजः कर्णातलस्य शोथः स्रावस्तथा वा श्रवणं च बातात् ॥ रागः
 सशोथोदरणसदाहं पीतः सपूपस्य श्रवणं च बातात् ॥ १३ ॥
 कंडूतिवैश्रुत्ययुतस्थिरत्वं शोथस्य शुक्रस्य स्रुतिर्विशेषात् ॥ -
 स्निग्धस्यपूपस्य च नीरुजत्वं कफप्रभूतेश्रुतिर्जगदेस्युः ॥ १४ ॥

नानास्वरूपाणि च सन्निपातान् नानाविधश्चाविवर्णताभिः॥
 पूषस्य नित्यं श्रुतिजगदेहि दोषाधिकं वर्णसमं श्रुतिश्च॥ १५॥
 ॥ इति कर्णरोगनिदानम् ॥ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ ॥ कर्ण
 स्य शूलं पृथक् कर्णनादेवाधिर्यके द्वेदगदेतथैव ॥ सामान्यमे
 त्रौषधिमाहुरार्यास्निग्धैस्तु वातस्य शरैश्च तैलैः॥ १६॥ स्विन्नं
 श्रुतिं चाशुविस्त्रयेद्वा भुक्तोपरिष्ठादपि सर्पिश्च ॥ योज्यं च वस्ति
 श्रुतयैव तत्र ब्रुवे विकित्तां श्रुतिरोगं हन्तीम्॥ १७॥ अश्वत्थच्छ
 दखलं बहुपत्रं हि ॥ तैलागारकयुक्तं श्रवणगतं हि॥ १८॥ तद्ग
 ततैलं नियमादहरति रुजं हि ॥ श्रुतिगतमखिलं रोगं मुनिगदि
 तं हि॥ १९॥ अन्यः ॥ रविजपीतदलं घृतलेपितं दहनतप्त
 मलं श्रुतिपीडितम् ॥ श्रुतिगमकदलार्कमदोदलं श्रुतिजशूल-
 रुजो बहुधा हरेत्॥ २०॥ सेहुंडपत्रं घृतसंमिश्रितं माठेन प्रतप्तं
 श्वरोनिषिक्तम् ॥ अपीड्यतस्य द्रवमेकमेव कर्णातिशूलानि-
 निहन्ति सदा॥ २१॥ अन्यः ॥ सशब्देति पीडावितं क्लेदयुक्ते
 श्रुतौ ध्यागमूत्रेण कवोष्णतया ॥ युतं सैधवेन प्रभाते निषिक्तं
 श्रुतिक्लेदशब्दातिशूलानि हन्ति॥ २२॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥
 हिंगुतु बुरुजगच्छुततैलं सार्षपं श्रवणं भवणस्य ॥ विश्रुतिं
 रवपथश्रुतिशूलं हन्ति सत्वरमूदोभिषजोक्तम्॥ २३॥ ॥ इति
 हिंगुतैलम् ॥ ॥ अपामार्गजक्षारतौरेण तद्दृढपामार्गकं क्ले-
 नतैलं तिलानाम् ॥ शृतं कर्णनादापहं पूरणं च श्रुतौ चायवाधि-
 र्यसंधारिकारि॥ २४॥ सिद्धं सार्षपतैलं भूलतया हि ॥ रुजम-
 पिकर्णप्रगतं हरति सदा हि॥ २५॥ शंबूकजपलांस्तिदकदुने

लंहि ॥ श्रुतिनाडीमुपहन्याच्छ्रवणागतं हि ॥ २६ ॥ सूर्यावर्त
कमूलकार्द्रकभवंनीरं च सौ भाजनं युक्तं माक्षिकं तैलसैंधवभ-
वैरंशैः पृथक्वापृथक् ॥ एकैकं श्रुतिजातशूलमश्विलं हंत्येव स
पूरणाद्योगानां च चतुष्टयं निगदितं श्रीवैद्यभूपैरलम् ॥ २७ ॥
॥ ॥ इति चत्वारो योगाः ॥ ॥ तैलसिद्धकांजिकक्षौद्रलुंगनी-
रैर्मूत्रैर्वायुक्षौद्रार्दनीरैः ॥ मोचाशिघ्रेर्मूलजद्वावसिद्धतैलद्वंद्वं
कर्णशूलापहारी ॥ २८ ॥ योगद्वयम् ॥ बिल्वगराजजलैर्ग-
विमूत्रैः सिद्धमलं वरतैलमदोवा ॥ कर्णगंतं रवतु कर्णविदारहं
तितथा श्रुतिशूलउभेवा ॥ २९ ॥ ॥ इति बिल्वादि तैलम् ॥ ॥
हिं गुदा रुमिसि मूलकभस्मभूर्यवल्कलजभस्मजमेघैः ॥ सिंधुजी-
रकवचाजनरंभा मूलनीरमधुसक्तजगद्भिः ॥ ३० ॥ मातुलुंगरस
मूलकभस्मसिंधुकोद्रिदयुतैरपितैलम् ॥ स्वर्जिका विडयुतं वि-
निहंति भूशिरःश्रवणाशकुलिशूलम् ॥ ३१ ॥ प्रस्थं जंबीरनीरं
पथमितमगधायुग्मकं माक्षिकं च सम्यक् संमिश्रयित्वा धृतं च
रक्तभोगं भाजने धान्यराशौ ॥ मासैकं मुद्रयित्वा भवति समरसं
संधितं वैद्यभूपैः शक्तं मध्वादिकं तन्निगदितं मुद्रितं यत्र तत्रैव
योज्यम् ॥ ३२ ॥ ॥ इति मधुशक्तम् ॥ ॥ अथान्ययोगः ॥ ॥
अष्टांगुलान्येव च पंचमूलान्महत्तराचापि निगृत्य तानि ॥ कांडा-
नि च क्षौद्रनिषेष्टितानि तैलेन संसिच्य प्रदीपितानि ॥ ३३ ॥ यत्तै-
लमेतच्च्यवंते तदेव श्रुतीनिषिक्तं श्रुतिजानने कान् ॥ बाधिर्यपी-
डारवपूतिश्रवान् सद्यो निहन्त्या द्विषजो वदन्ति ॥ ३४ ॥ अन्यः
सामुद्रफेणं च वसिप्रपिष्टं क्षिप्तं सदा श्रावमलं निहंति ॥ पूषस्य

सांद्रत्वमपाकरोतिघ्नं तथारोहयतिप्रकामम् ॥ ३५ ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रघृष्टविषमेव शस्तं श्रोत्रे निषिक्तं विनिहति सद्यः ॥ कंडूतिपीडाश्रवश्रोत्रशूलान् गांगं यथावारिसमस्तपापान् ॥ ३६ ॥ इति विषययोगः ॥ रुजो मार्दवं स्याच्च यावद्विकर्णो द्रवं स्यात्पयेत्तावदेव प्रकामम् ॥ तथा वेदने स्थापयेद्वा शतैकं स्फुटैस्तुतन्मात्रिकाणां सदैव ॥ ३७ ॥ ॥ अथ मात्राप्रमाणम् ॥ ॥ यावच्चापिलघु द्रव्याक्षरसमुच्चारश्च संपाद्यते सामानातिरत्र वैद्यभणिना सर्वैर्निधेयं तद्दि ॥ ३८ ॥ रारभैरंडसराशनामरतरून् विश्वौषधं गुग्गुलुं सर्वंगादतरं विमृद्य मतिमान् रवादे च वातामया ॥ प्रायः कर्णशिरोगदीव्रणागदीनाडी च एषी सर्वदा ॥ ३९ ॥ ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रं तु कवोष्णमेव सततं कर्णस्य प्रक्षालनं पथ्यातिंदुक्लोद्धात्रिविकसाक्षायः श्रुतिः क्षालनम् ॥ ४० ॥ जातीपत्ररसैश्च तैलमथ वासिद्धं च नारीपयः कर्णोक्षितमलं रसां जनयुतं कर्णस्य पूतिप्रणुत् ॥ हिं गुग्गागददारुविरवपट्टभिः स्तौलं वरीच्छागजैर्मूर्त्रैः सिद्धमलं तथा निगादितं योगत्रयं पंडितैः ॥ ४१ ॥ योगत्रयम् ॥ चूर्णगंधकशिलारजनीभिरष्टमांशतुलितैः कटुतैलम् ॥ स्वर्णपत्ररसतुल्यफलानि सिद्धमंति विरजः श्रुतिनाडीम् ॥ ४२ ॥ वार्ताकधूमोथ कटुंच तैलं गोमूत्रपिष्टंच तथैवनालम् ॥ निक्षिप्तमात्रं श्रवणैकमीणां योगत्रयनाशमलं प्रकुर्यात् ॥ ४३ ॥ ॥ इति कृमिकर्णयोगत्रयम् ॥ ॥ सूर्यावर्तरसं रसंच कलिनीमूलोद्भवं वारसंत इत्समदलोद्भवं कृमिगदे कर्णसमुत्थेतथा ॥ चूर्णं श्लेष्मणसं भवाश्रवसि वाक्षि संविनाशनं ये ज्वालनं

तुचयस्य कर्णकुहराद्योगं युगंचैकशः ॥ ४४ ॥ ॥ इति कृमि
 कर्मयोगचतुष्कम् ॥ ॥ हलिरविभक्तारसमपिकर्णे कृमिग-
 णहृत्यैनिहिततमं वा ॥ ४५ ॥ कर्णजलौकाकृमिकारं डाकीट
 पिपीलिप्रमुखाः सर्वे ॥ श्रीहरिभक्ताकलिनीनीरे श्रोतसि पूर्णैर्नि-
 पतंत्येते ॥ ४६ ॥ ॥ अथ कर्णमलहरणोपायः ॥ ॥ प्रवलेद्य
 गूथं श्वणोक्तैर्लैः क्लिन्नं शलाकावदिशेन विद्वान् ॥ जलत्वात्समं
 ताद्विनिवार्य श्रोत्रमर्माणिसूर्येन्मुखमाविलोच्य ॥ ४७ ॥ स्नेह
 स्वेदोश्चुतेः पूर्वं प्रतिनाहे प्रयोजयेत् ॥ दिस्ते शिरसः पश्चात् क्रिया-
 प्रोक्ता समाचरेत् ॥ ४८ ॥ बालस्य दृढस्य चिरोत्थितं यद्वाधिर्घरो
 गं श्वणस्य हेयम् ॥ शीतांबु पानानि च मैथुनं च सर्वैः प्रहेयानि ग-
 देश्चुतेः ॥ ४९ ॥ ॥ इति कर्णरोगोपक्रमः ॥ ॥ अथ कर्णपाली
 रोगोपक्रमः ॥ ॥ अथौसौकुमार्याच्च बालकानां चिरोत्सृष्टक-
 र्णोत्तुविद्धेऽपि सद्यः ॥ विसंवर्द्धितैर्कर्णशोथश्च पालीमभिच्याप्य सं-
 जायते बालिकानाम् ॥ ५० ॥ सरुजः परिपोटकाच्च सः परिपोटो-
 रुणामेच्च को भवेत् ॥ श्रुतिपालिगदश्च दश्वदारुणो जनितस्तच्च
 असौ तु वायुना ॥ ५१ ॥ गुरुतरांभरणादपि घर्षणादपि च ताड्यतः
 श्रुतिपालिका ॥ दध्नुपाकरुजान्वितलोहितश्च पथुना कलितो
 पिचमेचका ॥ ५२ ॥ रुधिरपित्तभवः सगदोमतः रबलुसमुत्सति
 तो पिचनामतः ॥ अथ वलाच्छ्रुतिर्बर्द्धनमाचरेच्छ्वणपालिगत
 रक्तसदागतिः ॥ ५३ ॥ प्रकुरुते परिगृह्य कफबलाच्छ्वपथुमस्य स
 वेदनमेव च ॥ निगदितः कफपित्तविकारतः स च तथोन्मायितो-
 पिचनामतः ॥ ५४ ॥ ॥ इत्युन्मान्यः ॥ ॥ दुर्विहकर्णोऽप्यतिवर्ध-

मानेशोभो भवेद्वाहुरुजान्वितश्च ॥ सपाककराडुसहितस्त्रिजातो
 नाम्नागदो दुःस्वविवर्द्धनश्च ॥ ५५ ॥ सकफलोहितजंतुगणाय
 दाप्रकुपितायदिसर्षपसन्निभाः ॥ दवथुकुंडुतिकासहिताध्रुवं
 श्रवणपालिगताः पिडिकास्तदा ॥ ५६ ॥ कर्णपालीलिङ्गेयु-
 स्तेविसर्पद्वतेतदा ॥ परिलेहीतिरोगोयंश्रुतेः पालीगंतोयथा
 ॥ ५७ ॥ ॥ इतिकर्णपालीरोगनिदानम् ॥ ॥ कर्णवायुजरु-
 जः शमनार्थस्वेदनादिविधिरुक्तश्चल्यः ॥ तंपकस्यश्रुतिपा-
 लिविरुद्धिकारयेच्चबहुधाशनकैर्वा ॥ ५८ ॥ नवतालमुलीम-
 हिषीभवेननवनीतकेनापिचधान्यराशौ ॥ मुनिवासराएषेव
 चसंधितैवश्रुतिपालिकावर्द्धयतिप्रकामम् ॥ ५९ ॥ अन्यः ॥
 सवाजिगंधानिलशत्रुबीजकैः शतावरीद्रावपयः समन्वितम् ॥
 शतनुतैलंविनिलेपनेनवाश्रुतेश्चपालीमतिपोषयेच्चा ॥ ६० ॥
 सपोटकास्तंचविधायसम्यग्नीत्वाक्षयंचाप्यथचंद्रिकांतु ॥
 कल्केनतैलंखलुजीवनीयवर्गस्यचानूपपलस्यनरिः ॥ ६१ ॥ सं-
 पान्यसम्यक्परिलेपितंद्राककर्णस्यपालीपरिवर्द्धयेच्च ॥ सं-
 पोषयेदाभरणस्यभारंसोदं प्रदुर्गोद्रठतांविशेषात् ॥ ६२ ॥
 स्फुरीतलेपैश्चजलौकिकाभिरुत्पातकर्णादिगदंचिकित्सेत्
 ॥ जीवंतिकावाकुबिकास्वगंधासिंधुर्करास्त्राहलिनीरसैश्च
 ॥ ६३ ॥ गोधावसाकंकवसासमेतंपकंतथोन्मथहरंचतैलम्
 ॥ अभ्यजनान्यच्छ्रुतिपालिकानांमुपक्रमश्चापियथास्वमेव ॥
 ६४ ॥ ॥ इतिकर्णपाल्युपक्रमः ॥ ॥ श्रीतातपादाब्जसमा-
 र्यायाकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेनगतम्

तस्यांश्रुतेश्चिकित्सास्तबकः समाप्तिम् ॥ ॥ ॥ ॥

अथातो नासारोगोपक्रमव्याख्यास्यामः ॥ ॥ तत्र तावत्त

न्निदानम् ॥ ॥ अनन्त्यते धूप्यति यत्र नासा प्रीक्ष्यते वापि वि

शब्दश्चेत्ते च ॥ न वेत्ति गंधं च रसं मनुष्यस्तं पीनं संवातकफप्रभू-

तम् ॥ १ ॥ प्रदुष्टदोषैर्गलतां लुमूले संमूर्च्छितो निर्यगतिस्तु

यस्य ॥ नासा मुखं व्यामति पूतिरेति तं पूतिनस्य गदमा-

मनन्ति ॥ २ ॥ घ्राणोऽस्थितपित्तमरूषियत्र पाकप्रकुर्यात्स तु घ्रा

णपाकः ॥ सक्लेदशोथावपि दग्धदोषैर्ललाटदेशेभिहितस्य जं-

तोः ॥ ३ ॥ नासास्त्रवेत्तैरसृजसपूषं तरक्तपूषं स्त्रवमाहुः रायः ॥

घ्राणं गतो मर्मणि तत्र यातो नीलः सराब्दो मुखवनासिकाभ्याम् ॥

४ ॥ निरेतियत्राशक्कफानुयातो गदंतमाहुः क्षपश्चुं स वैद्याः

॥ विनिघ्नतं स्तीक्ष्णकटश्च मूत्रमादित्यसा मुखव्रजः प्रसंगा

त् ॥ ५ ॥ उद्धातिने वाक्शरणास्थिमर्मण्यागंतुको न्यः क्षव्युः प्र

दिष्टः ॥ नासा विलाभ्यामनिवारितोऽपि सांद्रो विदग्धोऽथ वणो

निरेति ॥ कफस्तु पूर्वो शिरसीह संस्थः सूर्यप्रतप्तो भ्रशतुं वदं

ति ॥ ६ ॥ घ्राणे सदा हेयं दिधूमतुल्यो वायुश्चानिःसारमुपैतिय

त्र ॥ दीप्ते च नासारवलयस्य तस्य दीप्ताख्य रोगं कथयंति वैद्याः ॥

७ ॥ कफः स वातो यदि सन्निरुद्धा दुच्छ्वासमार्गं प्रति नाह रोगः ॥

घनः सितः पीततनुः स्त्रवे च घ्राणात्तु दोषो यदि स्त्रातयुक्तः ॥ ८ ॥

यदा घ्राणोऽतोऽप च न अखिलं गदमपि च प्रकुर्यात्स शोष्यश्च स-

नमुभयं लब्धं वरात् ॥ अधोर्द्ध्वं स्निग्धानि खिलभिषजस्त्वनि

जगदुर्गदनासा शोषं त्रिभवं मणवा शोर्गदमपि ॥ ९ ॥ शालक्युसि

हान्तविचारविज्ञैः सर्वात्मकंचार्बुदमुक्तमत्र ॥ शिरोगुरुत्वं विरु-
 निश्चिन्नासाश्रवः स्वरश्चापितनुर्विशेषात् ॥ १० ॥ क्षामस्तुनिष्ठी-
 वतियत्रवारौः श्लेष्मापिसंमज्जति पीनसतम् ॥ आमंजगुर्यत्र-
 घनश्चपक्वमपीनसपक्वमथोब्रवीमि ॥ ११ ॥ स्वरस्यवर्णस्यचय-
 त्रशुद्धिस्तु पीनसं पक्वमुदाहरति ॥ अजीर्णसंधारणाधूलिभाष्य-
 क्रोधतुर्वेषम्यशिरोभितापैः ॥ १२ ॥ दिवाशयाज्जागरणाच्च रा-
 त्रौश्चापातशीताबुनिषेवणाद्वा ॥ स्त्रियोतिसंगादतिबाष्पशो-
 कैः सस्त्यानदोषैः प्रबलः सिरस्थः ॥ १३ ॥ वायुः प्रतिश्यायगद-
 प्रकुर्यान्नासास्त्रवस्तत्रनिरंतरं स्यात् ॥ अथोगतामूर्द्धनिवात-
 पूर्वोऽसर्वैः पृथग्वारुधिरचनस्तः ॥ १४ ॥ प्रवर्तयंतिसनिदानकोप-
 मासाद्यवैद्याः प्रवदंतितंच ॥ रक्तप्रतिश्यायगदंच तस्याप्युप-
 द्रवामीनसजं दुवेद्य ॥ १५ ॥ क्षवथुः शिरसोतिपूर्णताचपरिह-
 ष्टाखिलरोमतांगमर्दः ॥ अपरेचपृथग्विधारस्युक्तनुजस्तंभप्र-
 तिश्ययतियुक्ताः ॥ १६ ॥ गलतालुरदच्छेदेषु शोषोप्यथतोदः-
 खलुशंखयोश्चनित्यम् ॥ स्वरघातअथोनिलात्मकेपि प्रभवेच्चा-
 पिगदतुघ्राणजेहि ॥ १७ ॥ उष्णः सपीतः स्त्रवताहिनित्यं घ्रा-
 णात्ततः स्वावश्चलंचपित्ते ॥ कृशोतिपांडुः प्रभवेत्प्रतप्तः सोष्णः
 सधूमाग्निवमीनरः स्यात् ॥ १८ ॥ श्वत्तंसपांडुत्वश्चैवमुहुश्चकफ-
 हिनासासनुशुक्रवर्णः ॥ शूनाक्षिकोगौरवयुक्शिरस्यतालोष्ठ-
 मूर्द्धागलकंडुरश्च ॥ १९ ॥ भूत्वाभूत्वावाप्रातिस्थाययोग्यस्मा-
 कस्मासन्निरुतिसमेति ॥ पक्वोपक्वः सर्वलिङ्गस्त्रिदोषाज्योवै-
 द्यैः पीनसः सर्वजातः ॥ २० ॥ नासाक्लेदश्चापिशोषः पुनश्चयस्य

कस्मान्नत्यतेऽनत्यतेच ॥ आसौच्छासैर्यत्र दुर्गंधिरेति गंधस-
 म्यवेति नोक्तच्छ्रमाहुः ॥ २१ ॥ प्रवर्तते घ्राणत एव रक्तस्त्रावस्त-
 था लोहितलोचनस्य ॥ यस्याप्युरोधातरुजोतितीव्रा रुच्छास-
 गंधोन च वेति गंधम् ॥ २२ ॥ तं रक्तजं चाथ वदंति वै घ्राणरोगप्रति-
 श्यायमलतथाच ॥ सर्वप्रतिश्यायगदाभिरस्थात्स साध्यताया-
 तिचिरोपसृष्टाः ॥ २३ ॥ मूर्च्छंति चात्रैव रुमिप्रवेकास्त्रिधा एव
 श्वेतसितातिरक्ताः ॥ नानाविधा दोषचयानु कूलाः शिरोगदेज-
 तु भवे समानाः ॥ २४ ॥ बाधिर्यमूकत्वविलोचनोत्थान् गदान् प्र-
 कुर्युर्विविधांस्तथाये ॥ सादंच कारांश्च विदुः मानास्तेजतवः पी-
 नससंप्रभूताः ॥ २५ ॥ अर्बुदानि सकलान्यपिशोथानर्शसाम-
 पिसमस्तगदाये ॥ रक्तपित्तमपि घ्राणगदेन संभवन्ति निजगदे-
 थचिकित्सा ॥ २६ ॥ सर्वेषु पीनसगदेषु विवातगेहे कुर्यन्ति
 यैव शिरसः परिमर्दनानि ॥ तैलादिभिश्च कटुकाम्लरसप्रभोज्य-
 संस्वेदनानि यभनानि घृताशनानि ॥ २७ ॥ प्रतीकारः ॥ पं-
 चांघ्रिसंस्तपयोप्यथवा भयाघ्निसपिर्गुडाश्च रसकांगजयूष-
 मेव ॥ सेव्यं च पीनसगदे दधिसोषणं वा नित्यं गुडेन गदितं वर-
 वैद्यभूषैः ॥ २८ ॥ पथ्यच गोधूमघृतप्रयुक्तशस्तं तथात्रैव दधि-
 प्रयोगम् ॥ संजातमात्रे गुडरायुतं तु मारीचचूर्णेन दधिप्रसेवे-
 त् ॥ २९ ॥ प्र० ॥ कटुकत्रितयाम्लवेतसानलतालीसकति-
 तिडीत्वचाम् ॥ अ्युदिजीरकचव्यसयुतं सगुडं पीनसपाचनर-
 जः ॥ ३० ॥ कटुफलत्रिकटुकत्रिफलानां पुष्कराग्निशक्तिकामधु-
 कानाम् ॥ भाद्रिकासितपटुप्रयुतानां शर्गिकासमहरेणुभि-

रेव ॥ चूर्णापत्रचकषायमथासां मूत्रमूर्च्छितमथांगदितं वा ॥
 ३१ ॥ विस्वरत्वमनिलत्रयकोपान्श्वासकासकफजानिनिहं
 ति ॥ बाहूलीमकगदस्वरभेदपीतमान्नमनिलसकफंतु ॥ हंति
 चापितमकचविशेषात्पीनसंचगदमाशुनिहति ॥ ३२ ॥ ॥
 द्रुतिकट्फलादिचूर्णं ॥ काथञ्च ॥ स्नेहस्वेदौ छर्दनसस-
 नंचकार्यं सम्यक्पीनसेपूपनस्ये ॥ उष्णान्तोयधूमपानं हितंचती-
 क्ष्णभक्तयत्कफघ्नतदन्नम् ॥ ३३ ॥ कुलत्थमुद्रादकिञ्चाञ्चजूषाः
 ससैंधवाव्योषसमन्विताश्च ॥ वार्तिकशाकंचसदानिषेव्यमपी-
 नसेष्थेष्वहरंसमस्तम् ॥ ३४ ॥ कलिंगवाहीचमरीचरुष्णाजंतु
 भ्रलाक्षासरसोग्रगंधाः ॥ सकट्फलाः शिग्रुयुताश्चपिष्टास्त्व-
 पीनसेवाप्यवपीडनार्थाः ॥ ३५ ॥ ॥ अथस्नेहनस्यम् ॥ ॥
 पातानिशाचुग्नकणासजातीदलैश्चमूर्वासमदंतिनीभिः ॥ तैः
 लंप्रसिद्धंबहुधाप्रयोगान्नस्यस्यवापीनसरोगहारी ॥ ३६ ॥
 अन्यः ॥ सर्जोदुंबुरवीरवत्सकभवेस्त्वग्भिः समंपाचितैः-
 काथैर्धावनतोद्यवाश्चतजलैः कल्कैश्चन्तासामपि ॥ सिद्धन-
 स्यविधानतोद्यतमपि घ्राणस्य पाकं हरेन्मिश्रं सुगुलुना क-
 पित्यकष्टतैर्धूमः क्ष्वध्वंसनः ॥ ३७ ॥ त्रयोयोगाः ॥ ना-
 सावना हेतुद्यतंगवीनां शोषे च तस्याः ससितं पयोवा ॥ पिबे-
 च्चत इत्स्वलुनासिकायास्त्रावेतुतीक्ष्णौषधिनस्यमेकम् ॥
 ३८ ॥ ॥ अथ प्रतिश्यायप्रतीकारः ॥ ॥ प्रायः प्रतिश्या-
 यगदे प्रकुर्यान्निर्गतगेहस्थितिमत्रमूर्धः ॥ प्रवेशनंचोष्णत-
 रैश्च वस्त्रैः पिबेच्चधूमं श्वलुवक्ष्यमाणम् ॥ ३९ ॥ जंतुभवाल्मी

कमनःशिलानां वचापटुभ्यांच पुरेणसार्द्धम् ॥ धूमं प्रतिश्या
यगदेपिशक्त्यैपिबेत्प्रतिश्याशमनंविशेषात् ॥ ४० ॥ नवसादर
समकलिकाचूर्णमिदं हि ॥ गुंजैकं नशिकलितं घ्राणागदं हि ॥
४१ ॥ अन्यत् ॥ सोमचूर्णं त्रिश्चैव ह्रमलं हि ॥ घ्राणाघ्रातं
सततं हरति गदं हि ॥ ४२ ॥ कारवीवस्त्रवद्वावाघ्राणाघ्रातांच न
स्यवत् ॥ प्रतिश्यायशिरोरोगान्नाशयेच्चैव नित्यशः ॥ ४३ ॥ ॥
अथचूर्णम् ॥ ॥ शटीव्योषधात्रीभवंचूर्णमेकं गुडेनापि युक्तं
सहव्यनराणाम् ॥ अभुक्तं प्रतिश्याहरं पार्श्वशूलं निहंत्येव तत्
हस्तिशूलानि सद्यः ॥ ४४ ॥ ॥ अथचित्रहरीतकी ॥ ॥ कृ-
शानुमूलस्य शतं पलानां शतं पलानां च गडूचिकायाः ॥ धात्रीफ-
लानामपि पंचमूल्याशतं शतं चापि तथा पलानाम् ॥ ४५ ॥ स-
क्षः समेतं त्रिखिलं चतुर्भिर्दोषैर्जलानां शतपादशेषम् ॥ दत्त्वा
गुडस्यैकतुलाचपथ्यादकेन पक्त्वा शतशीतलेस्मिन् ॥ ४६ ॥
सिन्ध्याचप्रस्थार्द्धकृमाक्षिकस्य त्रिगंधकत्र्यूषणाषट्पलानि ॥
जवाग्रजः स्याद्द्वैपलं तथैव दत्त्वा प्रभुजीतरसायनस्तन् ॥ ४७ ॥
शोषे प्रतिश्यायगदेकफोत्पक्षीणो प्रवृत्ते च मले निषेच्यम् ॥ उर-
क्षतक्षीणनरेऽग्निसादेकफप्रभूतेषु शिरोगदेषु ॥ ४८ ॥ हि-
क्काभिभूते वमथौ चित्रहरीतकीयंगदिताभिषग्भिः ॥ यथाव-
लं नित्यनिषेधितव्या रसायिनीरोगगणप्रहंती ॥ ४९ ॥ ॥
इतिचित्रहरीतकी ॥ ॥ हिंगूयंगं धाकुटजप्रसूनरुक्तीक्ष्णां
धासुपुनर्नवाभिः ॥ विडंगलाक्षान्निक्कदुप्रयुक्तैः सकटफलंगोज-
लसिद्धतैलम् ॥ ५० ॥ सुसार्षपञ्चस्य विधिप्रपीतं नासाभ्याना-

मग्निवर्तिहस्यै ॥ हिंग्वादिर्तेलं निखिलैरुदारैर्वैद्यैः प्रणीतं ब
हुधास्वतंत्रे ॥ ५१ ॥ श्रीतानपादाब्जसमाज्ञयायाकृताचिकित्सा
क्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेनगतश्चतस्यांनासाचिकित्सा-
स्तबकः समाप्तिम् ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जचंचरीक
चतुर्वेदीकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यांनासारोगपीनस
चिकित्साफलितस्तबकः ॥ ॥ ॥ ॥ अथनेत्ररोग-
निदानचिकित्सा ॥ ॥ तत्रतावच्चभिदानम् ॥ ॥ जनस्योष्ण
तप्तस्यचांबुप्रवेशात्तथादूरतश्चेक्षणात्स्वप्रतोपि ॥ दिवायानि-
शाजागरात्स्वेदतश्चरजोधूमसंसेवनाच्छर्दिद्यात्तद ॥ १ ॥ अ
थोषानिच्छर्दिप्रसगान्निशायाद्वाभ्राशनाद्वातविड्भूत्रोधात्
॥ प्रसक्तानिसंरोदनात्शोकतः कोपतोमूर्द्धिजानाभितापाचया
वा ॥ २ ॥ ऋतूनां विपर्यासतो योक्षयाच्यानिवामाप्रसंगातिघाता-
श्चुरोचैः ॥ अथोक्ष्मलक्ष्याणि वापश्यतां वैवराणांतुनेत्रेषु दो-
षाविकारान् ॥ ३ ॥ समुत्पादयतीत्यमत्रैववातात्तथापिततः स्ने-
हः । अभिष्यंदमेवंचतुर्द्वाक्षिरोगान्स्वयंजायमा-
नस्त्वनेकान्प्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ तदनुस्तंभनरोमहर्षतात्थपिपातु-
ष्यशिरोपतापताः ॥ दृशिसंकोचविरुक्कताश्रुणः शिशिरत्वप्रभ-
वंतिवातजे ॥ ५ ॥ भवेतायदादाहपाकोचनेत्रे तथाशीतुलेच्छा
क्षिधूमायनं च ॥ तथोष्णोश्नुतापीनतावाप्यसेको भवेत्पित्तजा-
तेक्षिरोगेनराणाम् ॥ ६ ॥ उष्णाभिलाखोगुरुताक्षिकटुशोषा-
वनाहावतिशीतभावाः ॥ आबोऽश्रुणः पिच्छिलरेचयन्नतनेत्ररो-
गं कफजं वदन्ति ॥ ७ ॥ अश्रुआबोलोहि सत्तन्त्रनेत्रे राज्यास्तद्वदन्ति

क्तवर्णाः समंतात् ॥ अन्यत्सर्वेयत्रपि चेन्नतुल्यमाहुर्वैद्यारक्त
जनेत्ररोगम् ॥ ८॥ अत्यर्थमुत्पाद्यत एव यद्भिन्नेभ्यस्तेनेत्रमलं
सिरोर्द्धम् ॥ सलक्षणेस्तुल्यतमाधिमंथा भवत्यभिष्यंदगदा
द्रवान्ये ॥ ९॥ श्लेष्माधिमंथो मुनिरात्रितोद्यरक्ताधिमंथो भववक्र
रात्रात् ॥ षड्रात्रितोवातभवः प्रहृन्पादृष्टिकुपथ्यान्वरणाच्च पैतः
१०॥ सद्योद्यतं वै समुदीर्णवत्कंसरागशोथान्वितनेत्रयुक्तम् ॥
संघर्षेनिस्तोदशिवास्त्रबाधैरामं वदेन्नेत्रगदं विपश्चिन् ॥ ११॥ क
डूसमेताल्यरुजोश्चुकोपशांतिः प्रसन्नतमयोक्षिमार्गे ॥ संपक्व
दोषनयनामयंतं जगुः पुराणाजनकादयो न्येः ॥ १२॥ कंडूपदेहा
श्रुयुतः प्रपक्वमुदुंबुराभः परिपच्यतेयः ॥ सरंभवान्नेत्रगदस्थिदो
षजातः सपाकः प्रवदंति वैद्याः ॥ १३॥ यदाशोथहीनानिलिंगानि
नेत्रप्रपाकं त्यशोथोद्भवे संभवन्ति ॥ तदोपेक्षणा हातजाताधिम
न्यः प्रकर्षेणाचासाद्यं त्येवरुग्भिः ॥ १४॥ असाध्य एव तु हता
धिमंथो नान्नाभिषग्भिः परिकीर्तितः सः ॥ यत्रानुवेलेच भुवो
तुनेत्रे पर्यंतवायुवह रुक्समेतः ॥ १५॥ उक्तोगदोवातविपर्य
योद्यतलोपितं यत्रचरुक्षवत् ॥ पारुष्ययुक्ताविलदर्शनेच
संदृश्यते दारणा मत्रशुष्कम् ॥ १६॥ अक्षिप्रपाकं व्रजातिप्रका
ममथोपि यस्य श्रुतिगश्रवांतः ॥ शिरोक्षिमन्याहन्तुगोन्यतोवा
कुर्याद्रुजं सोन्यत एव वातः ॥ १७॥ अवेहोहितांतं च श्यावं नराणां
समस्ताक्षिकं वातथापच्यते हि ॥ सदाहंचशोथेन युक्तं तदानु
भवेत्स्त्रावमन्लेन वै चाम्लतोपि ॥ १८॥ अरुजः सरुजोथवाक्षिरा
ज्योयदिताम्राश्च मुहुर्मुहुर्विरक्ताः ॥ प्रवदंतिभिषग्वराश्चनेत्रे

रुजमुत्पातमलंशिरःपरम् ॥ १९ ॥ उपेक्षितः क्वापिगदोनरा-
 णां मोहाच्छिरोत्पातः असौ पृथक्च ॥ शिराग्रहर्षः प्रतिजायते
 तान्नाभमच्छ्वेदस्त्रवन्नपश्येत् ॥ २० ॥ ॥ इति सर्वगताः ॥ ॥
 रूपमग्निकृष्णमध्ये च सूच्याद्विद्व्यद्वत्तद्वेदप्रभाति ॥ उष्ण-
 श्रवंचेत्स्त्रवेत्सव्रणंतत्शक्रं प्रोक्तं वैद्यभूयैः स्वतंत्रैः ॥ २१ ॥ न
 दृक्समीपे प्रभवेन्नगादंस्त्रवेदथोवेदनयाविहीनम् ॥ तच्छुक्रयु-
 ग्मभिषजोवदन्ति साध्यं भवेत्क्वापि कदाचिदेव ॥ २२ ॥ सस्पंद-
 चोषधुक्तशशिदग्धवलकुंदपुष्पावभासमाकाशाभप्रकाशत-
 नुविशदतरंचाव्रणं साध्यमेतत् ॥ गंभीरदीर्घकालप्रभवबहु-
 तरं कृच्छ्रसाध्यं च शक्रं विच्छिन्नमध्यदेशे पल्लपरिवृतं दृष्टि-
 नाशप्रकारि ॥ २३ ॥ नङ्गसूक्ष्मैः शिराभिश्चलमपि चिरजं हि-
 त्वचो रंतं रक्तं हेयं शक्रं च वैद्यैर्नयनगदहरप्राप्तविद्यानवद्यैः ॥
 यन्नोष्णोवाप्यपातः प्रभवति पिडिका मुद्रतुल्या च नेत्रे हेयं प-
 त्रेणातुल्यं प्रभवति नितरां तित्तिरस्येव शक्रम् ॥ २४ ॥ असित-
 मंडलमेव समंततो यदि भवेद्वरुद्धमदोदरैः ॥ सकलदोषचयै-
 र्नेयनस्य यत्निगादितरं वलुपाकमिदं त्यजेत् ॥ २५ ॥ अजापुरी-
 षतभिभोरुजान्वितश्च लोहितः स लोहितः सपिच्छिलोऽजका-
 दिजातमुच्यते ॥ २६ ॥ ॥ इति कृष्णजाः ॥ ॥ दोषोपराद्ये-
 पटले प्रविश्य दृष्ट्यतरे चेत्स्थितामुपैति ॥ अव्यक्तरूपाणि कदा-
 चिदेव संपश्यतीति प्रवदन्ति वैद्याः ॥ २७ ॥ दृष्टिर्भृशं विच्छलता-
 मुपैति दोषो द्वितीयपटले प्रविष्टे ॥ पश्यत्यवश्यं स तु मासिकाणां
 जालानितहमशकान् मरीचीन् ॥ २८ ॥ पारिप्लवान्कुण्डलमंड-

लानित्यभ्राणिवावर्षतमाशियश्येत् ॥ दूरस्थितान्येवतथाति-
 केचसमीपगान्दूरचरान्प्रपश्येत् ॥ २९ ॥ दृष्टिस्तुवागौरववि-
 भ्रमेणानसूचिपाशबहुयत्नतोपि ॥ पश्यंतचाधोर्ध्वमलंप्रपश्ये-
 दोषेतृतीयेपरलेगतेच ॥ ३० ॥ महंतिरूपाणिचवस्त्रसंधैरा-
 च्छादिनान्येबहिपश्यतीव ॥ कर्णाक्षिनासारहितानितानिजा-
 नातितद्दृष्टिक्रितानितत्र ॥ ३१ ॥ दोषेवठीयस्यपि दृष्टिरेवय-
 थास्वमस्यप्रविरज्यतेच ॥ आधिस्थितेन्तस्थमदूरभाजंदूरं प्र-
 पश्येदथचोपरिस्थे ॥ ३२ ॥ नैवंप्रपश्येदथपार्श्वसंस्थे पार्श्वस्थि-
 तंपश्यतिनैवतद्वत् ॥ समंततःसंस्थितदोषसंधेरूपाणिप-
 श्येदिवसंकुलानि ॥ ३३ ॥ दृष्टेस्तु मध्यस्थितदोषसंधेमहं-
 तिरूपाणिलघूनिहत् ॥ द्विधास्थितेपश्यतिवा द्विधेवाप्यने-
 कधास्थेत्यथबाह्यनेकान् ॥ ३४ ॥ दोषेचतिर्यग्विमतेच दृष्टावे-
 कं द्विधापश्यतियश्चयत्रातवैद्यभूपास्तिमिरंवदंतिरुणद्विदृ-
 ष्टिंपटलेचतुर्ये ॥ ३५ ॥ तल्लिङ्गनाशेवततः प्रभूतेनचातिरूढे-
 तुमहागदेपि ॥ नक्षत्रताराविक्रद्विविहतेजांसिभ्राजिष्णुत-
 रान्प्रपश्येत् ॥ ३६ ॥ यत्रांतरिक्षेसत्तल्लिङ्गनाशस्तुनीलिका-
 काचउदाहृतोत्र ॥ वातेनरूपाययथवाविलानिभ्रमतिविद्वा-
 निविठोदितानि ॥ ३७ ॥ शक्रस्यचापचरविंतद्विचरवद्योत-
 मयत्रचपित्तदोषम् ॥ शिरवडिनृत्यानिचनीलमन्यत्सर्वंप्रप-
 श्यत्यपिकाचदोषे ॥ ३८ ॥ कर्फेनरूपाणिसितानिपश्येज्ज-
 लपुतानीवक्षपिच्छिलानि ॥ शुभ्राभ्रतुल्यानिचमन्यतेपिब-
 भ्रंनभःसाभ्रमिवस्वदृष्ट्या ॥ ३९ ॥ रक्तेनरक्तानितयांसिप

श्येस्ति तासितान्येव च मेव कानि ॥ पीतानिरक्तानि विचित्रानि
 निदोषतः पश्यति विपुतानि ॥ ४० ॥ दोषस्तु भूयानपि यस्य सोऽं
 द्विधा त्रिधा पश्यति चापि नित्यम् ॥ न्यूनाधिका गानि समस्त रूपा
 एव यो पिते जांसि समन्ततस्त ॥ ४१ ॥ पित्तपरिष्ठा विविमूर्छितं य
 द्दक्तस्य दृष्टा वपितेजसात्र ॥ पीतादिशः पश्यति सूर्यचक्रमुद्यंतमे
 च प्रति मन्यते न्यत् ॥ ४२ ॥ खद्योतं संघैश्च विकीर्णमाणा नृक्षा
 श्वतेजः सहितास्तु यद्दत् ॥ वक्ष्यामि रागैरपि षड्विधं यत्तद्विगना
 शनयनप्रभूतम् ॥ ४३ ॥ रक्तोरागः प्रभवति सदा वातजः पित्त-
 तोऽप्यरागः पीतः कथितः अपि चानीलवर्णस्तथैव ॥ शक्लोरागः
 कफजजनि तो रक्तदोषात् रक्तश्चिलोरागः प्रभवति सदा सन्निपात
 स्य दोषात् ॥ ४४ ॥ स्थूलं कृत्वा रूपाणि भ्रमलं मंडलं दृष्टि मध्ये नी
 लं कृत्वा प्रभवति तथा म्लाघिनी रोगदोषे ॥ तस्मिन्प्रायः क्वचिद-
 पितथा दर्शनं दोषनाशात्तु त्याशाद्वा स्वयमपि च वा सर्वरूप-
 स्य पुंसाम् ॥ ४५ ॥ अरुणं परुषं च मेचकं प्रभवेन्मंडलमेकवान
 जम् ॥ अथ कांस्यनिभं तथैव चाप्यति पीतं तुरखलु पित्तमंडलम् ॥
 ४६ ॥ शरवेदु कुंदं प्रतिमं कफेन स्यान्मंडलं स्निग्धमथो पलस्य
 ॥ पद्मस्थपत्रस्थमिवांभसस्तु विदुर्यथा सप्यति मृज्यमाने ॥
 ४७ ॥ प्रवालपद्मोद्भवपत्रतुल्यं स्यान्मंडलं रक्तं भवतथैव ॥ त्रि-
 दोषजाते पित्तलिंगनाशे चित्रो भवेन्नेत्रगतो हिरागः ॥ ४८ ॥ यथा
 स्वदोषमसिरुक्तं संभवति लक्षणानि यथा च पित्तदग्धदृष्टिमा
 नवः कफेन ॥ सधूमदग्धदृष्टिमानं दीर्घसत्त्वदर्शनात् प्रकथ्यते
 त्रिषावरेऽश्वनाकुलाध्यसंयुतः ॥ ४९ ॥ गंभीरसंज्ञा लभते वद-

ष्टिः षड्भिर्गनाशेषु षडेव ते स्युः ॥ दृष्ट्या श्रितास्तेषु यथास्वमेव
रूपाणि सूक्ष्माणि बृंहति पश्यन् ॥ ५० ॥ पित्तदुष्टपरिदूषितः
दृष्ट्या पीतरूपचयदर्शनमस्य ॥ जायते च खलु पित्तविदग्धदृष्टि
रेव गदितो खिलवैद्यैः ॥ ५१ ॥ पटलमवतृतीयमलगतैर्निशित
पश्यति नैवादिने क्वचित् ॥ अपि च दोषचर्ये दिनवर्धिते निशितपि
चक्षुशत्वनिमित्ततः ॥ ५२ ॥ कफविदग्धदृशः सितदर्शनं पटलम-
स्यगते च तृतीयके ॥ निशिनदर्शनमेव समालभेद्विसि सूर्यगृहीत
कफात्यन्ता ॥ ५३ ॥ ज्वरायासमूर्द्धमितापातिशोकैस्तथाभ्यहता
दृष्टिरेव च यस्य ॥ सधूस्रास्तथा सर्वभावां प्रपश्येत् सौधूमदर्शी
जनः संप्रदिष्टः ॥ ५४ ॥ तथान्दस्वदर्शीदिनैषेव ह्रस्वस्वरूपाणि प-
श्येन्नेवात्रिमध्ये ॥ विशेषेण पित्तस्य परयेत्यकामंततश्चात्यभा-
वाश्चान्दस्तो निमित्तम् ॥ ५५ ॥ विद्योतमानानकुलस्य यद्दृष्टि
र्हि दोषेण भवं च यस्य ॥ सचित्ररूपाणि दिवा प्रपश्येत् द्रोणमाहु-
र्नकुलाध्यमेन ॥ ५६ ॥ वायुपसृष्टा च विरूपमाप्ता संकुच्यमा-
यतरतः प्रयाति ॥ तमाक्षिगेगसरुजं सवैद्यागं भीरुकारव्यं प्रव-
दन्ति सर्वे ॥ ५७ ॥ बाह्यो प्रविष्टावपि संप्रदिष्टावकारणात्कार-
णतरत्तया द्वौ ॥ शिरोभितापाच्च निमित्तभूता दुक्तत्वाभिस्यदनि-
दर्शनारव्यः ॥ ५८ ॥ द्येर्षिभानूरगराजदृष्ट्या मध्वसं दर्शनतो नि-
मित्तम् ॥ दृष्टिर्विहन्येद्यदिलिङ्गनाशो जनस्य सीयत्वनिमित्त-
जातः ॥ ५९ ॥ विस्पृष्टनेत्रमिव यत्र विभाति रामो वै दूर्यवर्षी रु-
खमेव तु तत्र नेत्रे ॥ व्यार्क्यते न रवतु सीद्यति भिद्यते च पुंसो भि-
घातनिहता खलु सा तु दृष्टिः ॥ ६० ॥ ॥ इति दृष्टिनाः ॥ ॥

प्रस्तार्थोभक्तविस्तरसितगतं श्यावसरक्ततथाशक्तवार्मप्रग
 तंचशक्तवल्मसकृत्संवर्द्धमानंचिरात् ॥ पद्माभमृदुलंसितार्म
 पललपञ्चीयतेवैसितेस्थूलमृद्वधिमोसजार्मबहुलंप्रोक्तंय
 कृत्सन्निभम् ॥ ६१ ॥ शक्तस्नाय्वर्मवैद्यैः प्रसरितपललंसास्थि
 रपंचमंचश्यावंमासेनतुल्यंसलितसितपराबिंदवोयत्रसेयम्
 ॥ शक्तिस्थाच्छुक्लवर्णात्स्थयचपरतरारुष्णवर्णाप्रदिष्टाश
 क्लेशैकोभवेच्चेच्छशरुधिरसमोबिंदुराहुः प्रवीरम् ॥ ६२ ॥
 इत्यर्जुनम् ॥ ॥ सन्लेष्मवायोश्चयदैवकोपाच्छुक्लेतथोच्च
 चपलंविशेषाद् ॥ तसिष्टवत्पिष्टममुवदंतिमलाक्तमादर्शमि
 वप्रकामम् ॥ ६३ ॥ भवतिजालनिभःकठिनःशिराततत्रल्यदि
 लोहितसंभवैः ॥ अरुणएवसजालगदेःस्मृतः पुनरथान्यगदा
 नसितजान्बुवे ॥ ६४ ॥ शिरावृतायाः पिडिकाःसितास्पुःसितै
 सितस्यैवसमीपनाड्याम् ॥ कांस्याभएकोमृदुवारिविंदुकल्पे
 थविंदुःसितगोबलाशः ॥ ६५ ॥ ॥ इतिवलासः ॥ ॥ इतिशु
 क्रजाः ॥ पक्वःशोथःसंधिजातःसतोदःपूपस्त्रावीचैवपूपाल
 सारव्यः ॥ दृष्टेःसंधौग्रंथिकापाकहीनाकंदूयुक्तानीरुजासोपना
 द्वा ॥ ६६ ॥ गत्वाश्रुमार्गेणातथात्रसंधौदोषायथास्वबहुधाप्रकुर्युः
 ॥ स्वावंचतंकैपिवदंतिनेत्रनाडीचसाप्यत्रचतुर्विधास्यात् ॥ ६७ ॥
 पूयंस्त्रवत्येवचसंधिपाकात्ससर्वजःस्त्रावगदःप्रदिष्टः ॥ श्वेतंससा
 द्रंचसपिच्छिलंचश्लेष्मप्रकोपात्स्त्रवतिप्रकामम् ॥ ६८ ॥ पीतंहरि
 द्रानिभमुष्मतोयप्रभूतसंयैःस्त्रवतीहपिचावा ॥ सास्त्रंचतद्वहु
 धिरप्रकोपाद्रक्तंस्त्रवत्येवहिसंधिमध्यात् ॥ ६९ ॥ ताम्रातन्वीभ

वनिरुधिराखर्वणीवृत्तिशोफाजानः संधावसितससितेदाह
पाकोपपन्ना॥ स्यात्तावैद्यैर्जनकसदृशैर्नेत्ररोगोलजीसातस्या-
मेवप्रभवतितथाव्यापितापूर्वलिङ्गैः॥ ७०॥ कृमिप्रथिर्यस्तप्र-
भवतितथावर्त्मनिपरंयथापक्ष्मण्ये वंद्रुतबहुलकंडूचक्रमयः
॥ प्रकुर्युस्तेनानाविधिबहुतराः संधिसितजाश्चरंतस्तेस्त्वंतर्नयन-
मथवादूषितवरम्॥ ७१॥ ॥ इतिसंधिजाः॥ ॥ अभ्यंतरस्या-
पिचलोहितातुयावात्थतोवर्त्मतएवरक्ता॥ कंडूसमेनापिडिकानि
नान्तंसोत्संगयुक्तापृथुकंडुराच॥ ७२॥ वर्त्मांतजातापिडिकांत-
थैवध्यातानभेदप्रलभतियाश्च॥ कुंभाकबीजप्रतिमास्त्रवास्ताः कुं-
भीकसंज्ञास्त्रिभवाः प्रसिद्धाः॥ ७३॥ रक्तसर्षपनिभाः पिडिकायाः
कंडुराश्चगुरुजाश्चवयुकाः॥ पोथकीतिकथिताः सरुजस्तानेत्रपक्ष्म-
णिशिर्शोर्बहुधाः स्युः॥ ७४॥ स्थूलाः सूक्ष्मद्युतास्वरास्तुपिडिका-
वर्त्मन्यलशर्करारोगः सोथमलंभिषग्निगदितोवर्त्मादिवैदूषकः
॥ ७५॥ एवमारुप्रभवैः प्रकाममथवाबीजैश्चतुल्यास्तयावर्त्म-
स्थाः पिडिकास्वरानिगदितास्तामंदपीडान्विताः॥ अर्शोवर्त्मप्र-
कीर्तितात्थयतथादीर्घाकुरोयः स्वरः स्तब्धोदारुणाएवन्वांतरभ-
वोव्याधिस्तुशुष्कस्मृतः॥ ७६॥ अर्शोरोगअथोत्रदाहतुदनैर्यु-
क्तातुतामातुयावर्त्मन्येवसमुद्भवातुपिडिकामृदल्पपीडायु-
ता॥ त्रेयासाजननामिकाथयदिवेद्वर्त्मद्रुतंचीपतेसर्वेवापिड-
काभिरेवबहुभिर्वर्णान्वितैर्निश्चलैः॥ ७७॥ उक्ततद्दृष्ट्वादिव-
र्त्मचतथाकंडूत्यतोदेन यः शोथेनाथतुवर्त्मजेननयननोष्ठा-
द्यतेबधनात्॥ ७८॥ मृदल्यवेदनमलयदिवर्त्मनाम्रंक्लिन्नंसम-

भवति तत्किल वत्समं जम् ॥ किरणादिकं त्वथ पुनर्गदिपि च यु-
 ष्टं रक्तं दृष्टं दित्वा वत्समं जम् ॥ ७९ ॥ यद्वा त्वतो तत्त्वम-
 वेत्तकामं श्यावं च शून्यं दित्वा वत्समं जम् ॥ तच्छ्याववत्समं तिजगुः स्रवे-
 द्याये वत्समं रोगप्रविचारदत्ताः ॥ ८० ॥ शून्यं भवेच्च दुरुजं च बाह्यं यद्-
 र्त्सपुंसोत्तरतोऽपि तद्वत् ॥ प्रकिल्वमाहुर्भिषजः पुराणास्तत्किञ्च-
 मर्थं मदस्तथा च ॥ ८१ ॥ धौतान्यधौतानि पुनः पुनर्वापकानि व-
 त्समिनि न रस्य यत्र ॥ दत्तं त एव प्रवदं निवेद्या स्तं किल्वत्समं तिगदं पु-
 राणाः ॥ ८२ ॥ विमुक्तसंधिद्रुतमस्ति वत्समं विचेष्टितं यत्र निमीलनी-
 त्यम् ॥ उदीरितं वानहरं तं कर्म वैद्यैश्च वत्समं त्यगद्विज्ञैः ॥ ८३
 वत्समं न रस्यं विषमं च ग्रंथी भूतं भवेद्यद्दिरुजं तथैव ॥ तमर्बुदं प्राहु-
 रन्तु वैद्या ये वत्समं रोगे विषमं स्रविज्ञाः ॥ ८४ ॥ निमेषणीयाश्च शि-
 रास्तु वायुराविश्य संधिस्थित एव पुंसाम् ॥ वत्समिनि संचालयतीत्य-
 मुक्तो निमेषनामा विहितोऽस्ति विज्ञैः ॥ ८५ ॥ वत्समं रितं यन्मृदु-
 रं कुरुश्च सलोहितं लोहितं तु छिन्नम् ॥ विवर्धते तत्पुनरेव वैद्यै-
 र्दृशो गदो वत्समं भवः प्रदिष्टः ॥ ८६ ॥ अणकः कृमिः स्थूलो योग-
 र्थिर्वत्समं जोरुजः ॥ लघ्वाणारव्यगदः सोऽयं लेपितः कापिकीर्तितः ॥
 ८७ ॥ शोथं बहिर्वेज्जनयंति दोषास्त्रयश्च छिद्राणि तु वत्समं नो-
 ॥ अवंति नीरविषाद्विरोधात् दुक्तमाद्यैर्विषवत्समं संज्ञम् ॥ ८८ ॥
 सकोचयंत्याश्रमलेन दोषाद्दुर्गवत्समं दृष्टुं न च तत्र शक्तः ॥ तत्कुं-
 तप्राहुरन्तं पुराणाः श्रीवैद्यभूपाजनकादयोऽपि ॥ ८९ ॥ वातेन प-
 क्ष्माणि विचालितानि यद्यस्ति रोगी प्राप्य विशन्ति तत्र ॥ दृष्टानि च-
 क्ष्माणि पुंरुदरे वतानि संरंभं भवज्जनयन्ति कृष्णे ॥ ९० ॥ सिन्धे च भागेऽपि

तथैवमूलकोशात्पतंतीतिचपक्षमकोपः॥ सवर्त्मपक्षमाशयं
चपित्तरोमाणिवापातयतिप्रकामम्॥९१॥ तपक्षमशातेनयना-
मयज्ञावदतिनाम्नाक्षिगदसंवेद्याः॥ अथोचिकित्सांनयनामया
नामप्यम्बुवेलाक्षितलक्षणानाम्॥९२॥ ॥ इतिनेत्ररोगनिदा
नलक्षणानि॥ ॥ अथनेत्ररोगप्रतीकारः॥ ॥ अथोलंघना-
लेपनस्वेदनानिशिरामोक्षणं स्वेमनेत्ररोगे॥ अभिष्यंदकेवेद्यभू-
पःप्रकुर्यात्क्रमादंजनाश्वोतनानिद्रुतंचा॥९३॥ येजक्षेजाकुक्षि
जायप्रतिश्यात्रणाःपंचभिलेघनःसज्वरालक्षणैः॥ शुद्धिमायाति
तेवेद्यभूपाजगुर्नेत्ररोगप्रतीकारदक्षाःसदा॥९४॥ नेत्रांजनपूर-
णामौषधीनांकायार्ककल्केरथतैलहव्यैः॥ पानंकषायस्यतथाच
तुर्थादिनादभिष्यंदविषकटोषे॥९५॥ संपक्वदोषस्ययथोक्त
मेवसमाचरेदंजनमक्षिरोगे॥ हेमंतकालेशिशिरेचमध्यादिने-
जनपूर्वदिनस्यभागे॥ तथापराहेथनिदाघकालेशरद्यलंचांज
नमिष्यते॥ वर्षास्वनभ्रेदिवसेनितमकालातिरिक्तेचसदाव-
संते॥९६॥ प्रागंजयित्वानयनचरामपश्चात्ततोदक्षिणमंजयेद्दे
॥ श्लेष्मांतकैर्वस्त्रभूतैश्चनेत्रजातेत्यभिष्यंदगदेमनुष्यः॥९७
काशीसयुक्तेर्जलसंप्लुतैर्वात्याश्वोतनंतत्रमुहुर्मुहुश्च॥ आश्वो-
तनोक्तात्रिफलासलोद्घ्राकुचंदनैर्दारुनिशाप्रशस्ता॥९८॥ कुमा-
रिकाच्चाहिमदेतभृष्टानिश्चोतनार्थतुचरीसमेता॥ लवंगपुक्ता
पटसंभृतापिनित्यत्यभिष्यंदरुजोनिहंति॥९९॥ ससैधवगैरि-
क्तास्यशैलाभ्याभयकोषाजलंप्रपिष्टम्॥ आलेपननेत्रजरो-
गद्वारीपक्ष्मोपरिशादुभयत्रदत्तम्॥१००॥ वसुदशरविसरच्या-

विंदबोलेखनादिष्वपिनिगदितमात्रास्नेहनारोपणेषु ॥ क्रम-
 श्चप्रथमतयात्राश्रोतनार्थचतिश्रोत्रनयनगदनिहंत्यैवैद्यभूपैः प्र-
 दिष्टा ॥ १०१ ॥ शोथदाहंरागमत्युग्रकंडूक्लेदचाक्ष्णोस्मृज्जा-
 तप्रसेकम् ॥ इत्यात्सद्यश्चोक्तमार्गैर्विशेषात्तस्मात्कुर्यादेववा-
 श्रोतनानि ॥ २ ॥ जात्यापत्रैर्हव्यभृष्टैरथोत्रपत्रैस्तद्द्विभ्रजैर्ह-
 व्यभृष्टैः ॥ प्रोक्तोवैद्यैश्चोपनाहोचनेत्ररोगान्जेतुंसर्वदायोजनी-
 यो ॥ ३ ॥ अरुणात्रिफलामृताश्रतंसहदाव्यामधुनाचसंधुतं
 ॥ नयनस्पनिषेवमानयोर्गदितंवैद्यवस्तैकपायमेतत् ॥ ४ ॥ श्वे-
 तलोध्रघृतभर्जितचूर्णमुष्णनीरपरगालितमेकम् ॥ अक्षिसे-
 कतश्चलेनयनोत्थानाश्रुसर्वसरुजोविनिहंति ॥ १०५ ॥ अरु-
 णायापटुताक्ष्यजगैरिकानपिजलेनविपेक्ष्यबहिस्तथा ॥ नयन-
 योरुपरिद्रुतमेवचेद्यदिविलेपितमक्षिरुजोजयेत् ॥ ६ ॥ घृतभ-
 र्जितलोध्रमेकमेवजलपिष्टपटसंभृतंचदाव्याः ॥ कथितेनप-
 रिप्लुतंचनेत्रकुपितंरागचयंनिहंतियोगात् ॥ ७ ॥ इत्याश्रोत-
 नम् ॥ ॥ कुलकनागरमेघवरामृतामधुकपंचजरावृषतिंबज-
 म् ॥ कथितमंबुसमीरवलाशजंतिमिरशोथरुजोश्चुस्त्रुतिंहरेत् ॥
 ८ ॥ लघुमेघशिवापिचुमंदश्रतंधनदाक्षकमूलकधात्रियुतम् ॥
 दृशिरक्तकफप्रभवाश्रगदानपिहंतिनिपीतमथोक्षिरुजः ॥ ९ ॥
 वासातिकाकुलकममृतावत्सकंचंदनंचदार्वाशंठीजरुदविजया-
 निंबधानीकरिगैः ॥ क्षोणीनिंबाग्निजतकलिजैः काषयित्वादि-
 नैकमन्येद्युस्थापितमपिदिनस्याष्टभागावशेषम् ॥ ११० ॥ पीत्वा
 तूष्णीपरलतिमिरांजुक्ककंडूव्रणांश्चदाहपीडानयनजनितानर्बु-

बुश्रुणिपिहाम् ॥ जित्वा रोगान्नयनसंरुमांगुधदृष्टिं प्रभाते ल-
 व्यासूक्ष्मद्रुततरमग्निललस्य माशुप्रपश्येत् ॥ १०४ ॥ समीरा-
 रिपत्रे म्लिकोपत्रकाणां द्रवंपाचितां मां पुटीकृत्य सिंधोः ॥ फलेनैव
 कांस्येतु संघस्य तावन्मशीभूतमेतच्च नेत्रां जनद्राक् ॥ ५ ॥ निहंत्य-
 क्षिनिष्यंदकंदूरुजोधि मंथानिकोपं तथा मानवानां ॥ अन्यत् ॥
 प्रत्यक् प्रसूनाप्रभवा जरायो समाक्षिका सैंधवता प्रपिष्टा ॥ ६ ॥
 चक्षुःप्रकोपं हरति प्रकामं नेत्रां जिता कज्जलसन्निभासां ॥ ७ ॥
 कुशानुमूलत्रिफलाजवानां पटोलपत्रैः सह संनिदध्यात् ॥ काथं
 पिबेच्चापि घृतेन रात्रौ च क्षुप्य मेतृक्षि मिरं निहन्त्यात् ॥ ८ ॥ धात्री
 निंबकपित्तपत्ररपर्दिरेर्यक्षी तिलैः साधितं काथं नेत्रगदेष्वथोषि-
 सनलैर्लोध्मा निनैः शीतलम् ॥ नेत्रे सिक्तं तमं सदैव नयनासक्तं
 चक्षुःकादिकं सद्यो हंतित्वं दत्ति वैद्यनिवहा येनेत्ररोगं विदुः ॥ ९ ॥ क-
 पूरचूर्णं च वदस्य दुग्धैः श्लक्ष्णं प्रघृष्टं नयनाजितं चेत् ॥ दिनैः कि-
 यद्दिस्तघनोन्नयच्छुक्रं निहंतीति न चित्रमत्र ॥ ११० ॥ किंशुक-
 तरुरसभाविता बीजैः पुनरपि पुनरपि राजफलोत्थैः ॥ अंजनमिव प-
 रिपेषितं सत्तैर्नयति नयनरुजमज्जनमेतैः ॥ नेत्रजगदमिह पांडु-
 तरं नयनविरुतक्तं तमं निविदूरे ॥ वैद्यजनकनृपवर्णितमेत-
 न्मुनिवरचरकमतेन हिकामम् ॥ १११ ॥ निशिमधुघृतपुक्तत्रैफलं-
 चूर्णमैकं भजति स्खलुनरो यो नित्यपथ्यप्रसेवी ॥ सजयति गदजा-
 तं नेत्रं सर्वमेव नृप इव नयसेवी शत्रुजालसमं तात् ॥ ११२ ॥ त्रिफ-
 लारुतवारिणां प्रभाते सत्तथावनमेव नेत्रयोयः ॥ कुरुते न भव-
 नितद्रहायेत्यपि जानास्व माशुयांति तेपि ॥ ११३ ॥ इति शाचप्रल-

भयागदैरपिमांसीसहितैःप्रपेषितैः॥ इति सौगतमंजनचनेत्रप्रभ-
 वान्नोगचयान्निहन्तिवै॥ १४॥ ॥ इति सौगतमंजनम् ॥ ॥ शि-
 वोग्रापांचालीमरिचकलिमज्जागदशिलासपद्याजादुग्धैः पुनरपि
 पुनःपेषिततमा ॥ इयंवर्तिर्नेत्रेहरतिमिरंकाचपटलेऽधिमासंपु-
 ष्यवानयनभवकड्वांबुदगदाम् ॥ १५॥ ॥ इति चंद्रप्रभावर्तिर्ज-
 लेनांजितव्या ॥ ॥ मुक्ताभस्मकणासिताभ्रसकस्त्रोतोजनांपो-
 भवैकैकीभृंगदरोत्थनाभिभिफलामज्जांडजापौरिभिः ॥ वर्तिश्चंद्र-
 कलाश्रुपातपटलस्यावान्हरेदंजिताकंडमंडलशुक्रकाचतिमिरा-
 न्पिह्मचनाशनयत् ॥ १६॥ पथ्याविभीतोमलकीफलानां त्रिषु
 ग्मभूभाग ३।४।१ मितासुमज्जा ॥ तद्वर्तिनेत्रांजनतोनराणांशी-
 घ्रासिकोपोत्थरुजोविनःस्युः ॥ १७॥ अन्यच्च ॥ सिताब्धिफे-
 नोर्जुनमंजनेनरात्र्यंधतोगोमयभृष्टकृष्णा ॥ रसांजनंरूपणा-
 युक्चपिह्मशुक्रंचतापीमधुनानिहन्ति ॥ १८॥ ॥ इत्यंजनचनु-
 ष्यम् ॥ ॥ पुष्पांजनजनसितोदधिफेणसर्जसिंधूत्थगैरिक-
 शिलामरिचैःसमानैः ॥ संपेष्यमक्षिकरसेननिहंतिकाचवर्त्मांजु-
 नादिनयनोत्थगदानशेषान् ॥ १९॥ अन्यच्च ॥ मुस्ताकुचंद-
 नमवासकशंखपद्मसौवीरदारुजनीमधुतुल्यकानाम् ॥ अ-
 भोधिफेणसहितंतुसकटफलद्रागलोहेनिघृष्यजटयांजनमक्षि-
 रोगैः ॥ २०॥ अन्यच्च ॥ अरुणामधुकोतलोदधिमलमांसीदर-
 नाभिचंदनैः ॥ दलवत्कलसेव्यगैरिकागैकारोचनयांजनैरलम् ॥ २१
 ॥ नयनशोणितशुक्रजलभ्रवानपिचपिह्मरुजोक्षिजकंडुकाम् ॥ अ-
 पहरेदथसर्वरुजोन्नानयनयोर्विहितोनिहितजनैः ॥ २२॥ रसेंद्र

नागौचसमानभागावप्यजनंतद्विगुणंशशीच ॥ तस्याष्टमांशोन-
यनामृतारव्यस्यादेजनपेषितमक्षिरुक्ता ॥ २३ ॥ ॥ इति नयनामृ-
तम् ॥ ॥ तिमिरपटलकाचान् शक्रमर्माज्जुनानि शमयति निय-
तत्रेचपीपुषसंज्ञम् ॥ कलितमपिचनित्यंनेत्रयोः पथ्यमश्नाबुद्धि-
तमिह तु वैद्यैर्नैत्रनैरुज्यहेतोः ॥ २४ ॥ अन्यत् ॥ सूस्निग्धपट्टे-
कलिताविभीतफलस्य मज्जायुवतीपयोभिः ॥ पुष्पानि हन्यान्ब्रूव-
णोद्भवेन नैर्याधताभूषणपंकमेकम् ॥ १२५ ॥ अंजनद्वयम् ॥
सहिंयुद्रोणपुष्पिकारसेनचांजिताक्षिकाचिरोत्थनेत्रकामलाजपी-
तिमांविनाशयेत् ॥ १२६ ॥ अन्यच्च ॥ मगघात्रिफलाफलंकषा-
सहलोध्रेणचसैंधवेनच ॥ अपिभृंगरसेनपेषितं गुदिकारव्यनय-
नांजनंस्मृतम् ॥ १२७ ॥ कान्चार्मकंडूतिमिरार्जुनानि शक्रंचहन्याहु-
दिकांजनंतत् ॥ चंद्रास्थियोः पत्रजतुल्यमर्कनारीपयस्तुल्यतमंतपो-
श्च ॥ २८ ॥ कांस्येविमर्द्यतुदृढंचलोद्दंडेनताम्रस्यपलेकमात्रम् ॥
संजायते कज्जलमेचकन्त नैत्रैज्जितनेत्ररुजोनिहन्यात् ॥ २९ ॥
॥ इति नारायणांजुनम् ॥ ॥ अन्यच्च ॥ हरेणुस्रोतांजनसैंध-
वानांपिष्टाजमूत्रेणसपिप्पलीकम् ॥ तत्राध्यमक्ष्यजितमेकवारं
सद्योनिहन्यान्निशिजांध्यकेतुम् ॥ ३० ॥ ॥ अधनागार्जुनीश-
लाका ॥ ॥ विद्राव्यनागंशतधाकृशानौनिर्वापयेत्तन्निफलाक-
षाये ॥ पुनः पुनः श्वास्यततः शलाकांचिधायशुद्धेनरसेनलिंपेत्
॥ ३१ ॥ नागार्जुनीसाचतयाजिताक्षः स्रुपर्णदृष्टिः प्रभवेन्मनुष्यः
॥ अथाधिमंथार्जुनकर्मपिष्टगदानभिष्यंदमलंजयेत्सा ॥ ३२ ॥
निमिरंरनेत्रसंभवंचयुवतीचंद्राशिशोश्चनेत्रजं हि ॥ अपिहंतित

समरत्ननेत्ररोगाननिशंपश्यतिदिव्यचक्षुषा ॥ ३३ ॥ ॥ अथः
 शशिकलावर्तिः ॥ ॥ रसजशंखजनाभिशिखीपुरप्रभवसर्व-
 ससंपदगालितम् ॥ शशिकलावरनिंबुरसेनसानिगादिताक्षिग-
 देषुचवर्तिका ॥ ३४ ॥ नयनजाशुश्रुतिमिरामकेनयनरागमथोपि
 सापिहकम् ॥ हरतिपुष्पमसंशयमंजितनयनयोरनयोः स्वलुपु-
 ग्मकम् ॥ १३५ ॥ ॥ इतिशशिकलावर्तिः ॥ ॥ अन्यच्च ॥ शि-
 शिरगौरिकमालतिकाभवाप्रकलिकाककितासमलाक्षिका ॥ स
 व्रणशक्रहराज्जनवर्तिका रुधिरसंस्तुतिवेगहरीमता ॥ ३६ ॥ ॥
 अन्यच्च ॥ कतंकफलदरौचर्तिदुकचस्तनजनितरसैर्निघृष्यका-
 स्ये ॥ रजतमृदुदलैश्चनेत्रशक्रव्रणसहितमथोनिहन्तिरागम् ॥
 ३७ ॥ रुधिरविकृतहीननामतेनैवशक्रजलगृहनिभृताभिः स्तद्व-
 तंहार्यमेव ॥ क्षतजचिरभवंवाशक्रमक्षिप्रभंगजनयतिवततस्माहो
 हिननैवधार्यम् ॥ ३८ ॥ रात्र्यांभोदक्षणाविडुंगमस्त्रिचैः पथ्याजमू-
 त्रान्वितैः पथ्यानुष्याविशोषितांजनवटीनेत्रैर्जितास्त्रीभवैः ॥ स-
 न्यैः शक्रमलंजलैश्चतिमिरमध्वान्वितानाशयेन्नेत्रेयसदलंचवारि-
 कलिताचंद्रप्रभापिचदीम् ॥ ३९ ॥ अयंस्थितंत्रैफलकंकषायंस-
 सर्पिषंसायमलंचभुक्ता ॥ पिबेज्जनोमासदिनैस्ताथांधः पश्यत्यव-
 श्यंपवदंतिवैद्याः ॥ १४० ॥ भुक्तानरः पाणितलंचहृत्सासवारिनेत्रा-
 वुजयोः प्रदद्यात् ॥ तद्धारित्यंतिमिराणिसद्योनिह्नितस्यप्रव-
 दंतिवैद्याः ॥ ४१ ॥ निशावसानेदिवसादिसंध्यावुत्थायनासाप्रिव-
 रेणनेरिम् ॥ पिबत्यसम्पूर्णमतिश्चताक्ष्येदृष्टिर्जरारोगनिवृत्ति-
 देहाः ॥ ४२ ॥ कासरवांसज्वरजद्वजाकोष्ठजाकुपशोथानासा

कर्णाक्षिकफजशिरोरोगसंघाक्षतोल्याः ॥ मूत्राधातान्यगद
गलजाव्याधयोत्तेनिशायाघ्राणं ज्ञानुप्रशमयति वैपानतोलिंग
पायोः ॥ ४३ ॥ ॥ अथरत्नांजनं सर्वनेत्रामयेषु ॥ ॥ माणि
व्यमुक्ताफलपुष्परागचैर्दूर्यगोमेदकविद्रुमाणाम् ॥ वज्रस्यनी
लस्यचमारकस्यतांतस्यभागानिसमानितद्वत् ॥ ४४ ॥ कस्तू
रिकापारदनागभागान्स्तुल्यांश्चसर्वैश्चसमानमेकम् ॥ सौवीर
कंसर्वसमंविशोध्यसर्वैस्त्वल्वेपरिमर्दयेच्च ॥ १४५ ॥ गृध्राक्षि
नीरैश्चतथाप्युलूकदृनीरकैश्चात्रेफलाकषायैः ॥ करीरसैश्चंदन
वारिभिश्चब्रह्मदुमूलस्यरसैश्चियम् ॥ ४६ ॥ दुग्धैस्त्रिवारंपरिभा
व्यच्छायाशष्पाचरत्नांजनसंज्ञिकासा ॥ नीराजितानेत्रगदांस्त्रि
संध्यामपाकरोत्याशक्वपिलुशृक्क्रान् ॥ ४७ ॥ पटलतिमिरकान्वा
न्त्रावकंदूतिवर्त्मप्रभवमसितरोगान्शृक्कलभागप्रभूतान् ॥ अप
नयतिसमस्तान्नेत्रजान्त्रागदोषान्स्वगपतिसमदृष्टिं चांधदृष्टेः प्र
कुर्यात् ॥ ४८ ॥ ॥ इतिरत्नांजनम् ॥ ॥ सकेतकचंदनतुल्यलाक्षा
मनःशिलाभिःसमनःसिताच ॥ रसांजनकंजविडंगशंखनाभ्या
स्तथात्रीप्रभवैश्चबीजैः ॥ ४९ ॥ समुद्रफेनेनफलेस्त्रुटीनांकुर्यान्
मरीचैर्मधुकैरुवर्तिम् ॥ दृष्टिप्रदाश्रीजनकोदितानुतयांजिताक्षो
ऽक्षिगदात्यमुक्तः ॥ १५० ॥ तिमिरपटलंचशृक्किकामपिशृक्कच
तयैवराजिकाम् ॥ अपिहंतितथार्मरागशृष्पानथवास्त्रावन्निदोष
जानपि ॥ ५१ ॥ ॥ इतिवैदेहीवर्तिः ॥ ॥ अथघृतम् ॥ ॥
कायैश्चकल्कैश्चिफलाभैश्चघृतंशृतंगोपयसामनुष्यः ॥ भुक्तोप
रिष्टात्प्रपिबेच्चसायंदृष्ट्याभवेत्सोपिस्वगेशनुष्यः ॥ १५२ ॥ पलत्रि

कञ्चूषणगोस्तनीनांविडंगनीलोत्पलचंदनानाम् ॥ तित्तेभपु
 ष्याद्विनिशासमेतद्विसारिवाणामधुकेनसार्द्धम् ॥ ५३ ॥ कर्षप्रमा
 णोनपृथक्पृथक्चगवांपयोभिर्द्विगुणैरसैश्च ॥ फलत्रयाणांच
 घृतस्यप्रस्थसंपाचितपीतमिदंनराणाम् ॥ ५४ ॥ विसर्पकंडूति
 मिराबुदानिस्त्राचार्मवर्त्मश्चयूनितोदम् ॥ सितासितस्थान्निस्त्रि
 लानिनेत्रप्रभूतरोगानपिकामलादीन् ॥ ५५ ॥ निहंतिसर्पिस्ति
 मिरंविस्वान्निवांचदृष्टिःसमदृक्प्रपश्येत् ॥ नभेषजंचान्यतमं
 विशेषाच्छीकश्यपाद्याःप्रवर्दन्निचास्मात् ॥ ५६ ॥ दृष्टिप्रसादनम
 लंरत्नमध्यमाद्यमेतद्दुतंनिफलायापरिसाधितंच ॥ गृध्रस्यदृष्टि
 समयोजनदूरदर्शीपायोभवेदपिनिरंतरमस्यसेवी ॥ ५७ ॥ ॥
 इतिमध्यत्रैफलंघृतम् ॥ ॥ त्रिफलामलकीचषामृताशतमू
 लास्वरसैश्चभृंगजैः ॥ हविषःपरिपाचयेद्विषकूपयसाकल्ककृ
 तैश्चप्रस्थकम् ॥ ५८ ॥ मधुकोत्पलमागधीसितामधुयष्टीवर
 गोस्तनीसमैः ॥ अपिदुग्धधराभिपावितंसहकंदारिकयाभिष
 र्वरैः ॥ ५९ ॥ सकलनेत्ररुजोविनिसेवितंविजयतेत्रिफलादिमहा
 घृतम् ॥ दृशमलंविदधातिस्वगाधिप्रतिमयोजनदूरचरींसदा ॥
 १६० ॥ जीवन्तिकावास्तुकमत्स्यनेत्रापुनर्नवामेषरवाणितित्ता ॥
 शाकान्यचाक्षक्षुकराणिसर्वाण्यत्रत्यवैद्यैःपरिकीर्तितानि ॥ ६१
 माषारनालाम्लविहारशाकसिद्धार्थकस्नेहजलावगाहाः ॥ कृ
 द्वाक्षरालोकनवेशवारमध्याशनमौनमनीद्रतक्रैः ॥ ६२ ॥ सूर्या
 बलीकोपिबनेत्रदृष्टेर्हानिप्रकुर्युःपरिसेवितानि ॥ गोधूमशालीज
 वतंदुलमुद्रसिंधुगोदुग्धहृद्यमधुशतभ्रसितावपथ्ये ॥ ६३ ॥ आ

श्रोतनं शीतलमेव कुर्यान्नेत्रे तथा चाभिहिते मनुष्यः ॥ पुनर्नवा
मूलजकल्कलेपः कुचंदनेनापि च तत्र कुर्यात् ॥ ६४ ॥ स्त्रीस्तन्य-
सेकान्तरतश्च कार्यैरक्तस्य मोक्षोक्षिगदे सरक्ते ॥ सूर्यार्घ्यदीपार्च-
नदानहोमांस्तन्यत्रकाराधनविप्रपूजाः ॥ १६५ ॥ श्रीतानपादाञ्ज-
समाज्ञयायाकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गत-
श्रतस्यां नृदृग्विचिकित्सास्तबकः समामिम् ॥ १६६ ॥ ॥ इति श्री-
गुरुचरणाञ्जचंचरीकचतुर्वेदिकाशिनाथकृतायां चिकित्साक्रमक-
ल्पवल्यानेनामयचिकित्साफलितस्तबकः ॥ ॥ ॥ ॥
अथोत्रशिरोरोगचिकित्सादिक्रमेण व्याख्यास्यामः ॥ ॥ तत्र ता-
वत्सामान्यशिरोरोगनिदानचिकित्सेः ॥ ॥ अप्राप्तकाले पलितं
चपीडाशिरस्य तं सूर्यविवर्तकादौ ॥ इत्यादयो मूर्द्धिगताश्च रोगा-
चिकित्सितव्याश्च यथा त्वदोषम् ॥ १ ॥ प्रतीकारः ॥ गदैरंड-
मूलंच कांजीकपिष्टं शिरोर्तिजये लेपनात्तूनीनराणाम् ॥ तथा प्रौ-
चुकुंदं प्रसूनं प्रलितं शिरस्याति पीडां जयेन्नाबचित्रम् ॥ २ ॥ ॥
अन्यः ॥ देवदारुनतविश्वभेषजैः कुष्ठतैलनलदैः सकांजिकैः ॥
पेषितैः कृतशिरोविलेपनाच्छूलमाश्रितशिरसो विनाशयेत् ॥ ३ ॥
अन्यः ॥ सारिवोत्पलगदानि चाम्लकैः पेषितानि घृततैलविमि-
श्रैः ॥ सूर्यदक्षिणविवर्तकाईकौनाशयंति परिलेपितानि वै ॥ ४ ॥
नस्यम् ॥ मदनसितयागवीपयोभिर्विनिघृष्टं नसिनस्य च द्रुही-
तम् ॥ विधिनाऽनुदिते राविदवै शिरसो र्द्धचभिनत्ति भेदमुग्रम् ॥
५ ॥ ॥ अथ प्रथमं ॥ ॥ फलमनंग भवन्ति लपार्णिका प्रभववी-
जमथोषटबीजकम् ॥ कुशदलेन च वल्कलमर्द्धकं प्रथमं नरुफजं य-

शिरोरोगदे ॥ ६॥ प्रलपनं विभवं च सतं द्विकं धमनमेतदलं परिपे-
 षितम् ॥ नरिसमाकलितं पलितं द्रुतं विजयते गदितं प्रथितं बुधैः
 ॥ ७॥ अन्यच्च ॥ काश्मीरमाज्येन समं च भृष्टं शर्करं लोहितयु-
 क्त्वा वे ॥ भूद्याणकर्णाक्षिशिरोर्हृश्लंस्नादिदृष्ट्यादिषु नस्यमु-
 क्तम् ॥ ८॥ ॥ अथार्द्धभेदः ॥ ॥ मूले र्वातरि जातैस्तनगरशतज-
 रासैर्धवैर्भृंगराजैः रास्नाजीवति विश्वामधुकृमिहरैः साधितं छा-
 गिदुग्धैः ॥ कृष्णान्ते लांति लोत्थं नसिकलितं तमं बिंदुषट्कं नराणां हं-
 ति प्रायः शिरोत्थानसिलगदचयान्दन्तकेशोत्थरोगान् ॥ ९॥ दुग्धं
 भृंगस्य नीरं जलधिपरिमितं तैलतः पाचनीयं तन्नस्य दृष्टिदृष्टिं स-
 गपतिसदृशं संविधत्ते च बाह्योः ॥ आधित्यं पौरुषस्य प्रकटयति
 भिषग्भूपगी नं स्वतन्त्रे ग्राह्यं तद्विंदुषट्के निगदितमथ नानामतो-
 बिंदुषट्कम् ॥ १०॥ युग्मम् ॥ वटप्ररोहकाशनीरजोवितं क-
 धालतारसैश्च सूर्यपाचितं शिरोत्थकेशरोहणम् ॥ तिलोद्भवंच मे-
 चकैस्तिलैस्तथा च मांसिभिः कृसारिवाजटाकणाञ्जमाक्षिकैः
 पयोयुतैः ॥ ११॥ ॥ इति तैललेपौ ॥ ॥ गुंजाबीजभृंगराज-
 द्रवेण पूर्वभाज्यं पेयते नैव तैलम् ॥ सिद्धं तस्मिन् देवदारुचुरीनां
 चूर्णोक्षित्वा सज्जटकेशभारम् ॥ १२॥ कुर्याद्विषं लेपनात्स्त्रीनां
 राणां नीलांस्तद्वल्लविनान् केशभूमौ ॥ १३॥ मांसीवलातामल-
 कुष्ठपिष्टैः सवाकुलेर्लिप्ता शिरांसिलोके ॥ स्निग्धा यत्ता कुंचितनील-
 केशानार्यो नराश्च प्रभवन्ति सर्वे ॥ १४॥ गुंजाफलं बृंहति काफलजा-
 तनीरं मूलेन हाटकं भवेन्नघिष्यलेपात् ॥ इन्द्रप्रलुप्तमसकृदिनि-
 हन्ति केशान् न तनोति भ्रमरप्रतिमाननेकान् ॥ १५॥ नीलोत्पलेन

कलिजदुफलस्यमज्जामाधुकवल्कलतिलैर्हयगंधकाभिः ॥
 योवाप्रियगुलतपाशिरसः प्रलेपकुड्याभितस्यचसदैवपतति के
 शाः ॥१५॥ ॥अथकेशरंजनम् ॥ ॥पलत्रयमायिफलपलै
 कहरीतकीनामपिधानिकाणाम् ॥पलानिसमेवचरवादिरस्य-
 सारस्यतुत्थस्यपलंपलंच ॥१६॥ ॥स्तनीलवद्याश्वपलानिदिग्भि
 र्मितानिचैकंनवसादरस्य ॥लोहस्यचूर्णस्यतथापलैकंपलंतुव
 र्यास्तुविडोरवेष्ट ॥१७॥ सर्वेचभृगुद्रवसंकपिष्ठंश्लक्ष्णांचिरसं-
 धितमन्नलोहे ॥ भिन्नाजनाभप्रतिमंचयानंतद्वृष्यनीरैश्चकुवे
 पुलितम् ॥१८॥ सम्यक्समस्तकचजालमेकीकृत्यैवचातारिज
 पत्रसंघैः ॥ आवेष्ट्यरात्रौशयनंविधायप्रातः सतैलामलकैर्वि-
 धाय ॥१९॥ स्नानंचनीलालकशोभमानो मर्त्यो भवेत्षोडशवा-
 र्षिकस्य ॥ केशैः समानोरविलकेशभूमिंसंशीध्यकृष्णी करण
 कचानाम् ॥२०॥ इतिसामान्यमुक्त्वाविशेषमुच्यते ॥ ॥दृशो
 दाहः कंडूस्फुरणमथवादस्सेपत्रापिवाशिरोरोगेपूर्वप्रभवतिभ-
 वत्येकसकलाः ॥ रुजस्तीव्रामूर्द्धिद्रुतमथनिशायांतुभिषजोव-
 दंतोवातोत्थंदहनपलयोगादिशामितम् ॥ २१ ॥ यद्वांगारत्रातैः
 श्रितमिषशिरोयत्रसहसाप्रधूम्यन्नासावाप्रभवतियथाधूमसहि
 ता ॥ शिरस्तापः सोयनिगदितअलंपित्तजनितेनिशायांशीतादौ
 व्रजतिशमनंयस्तुबहुधा ॥ २२ ॥ कफोपदिग्धतमथोपघातेसर्गौ
 र्वचैत्कफजेष्ककूटम् ॥ शूनंभवेद्यत्रतुर्वैद्यभूपः शिरोगदोन्हे
 ष्यभवेवदंति ॥ २३ ॥ यः सर्वलिंगः सकलप्रभूतोत्कात्मकः पित्त
 समानलिंगः ॥ स्पर्शासहत्वंशिरसोत्रनित्यं संजायतेवैद्यनृपाव-

दंति ॥ २४ ॥ अथरक्तवसाकफनित्यगतीनां क्षयतोपि भवेत्सप
 शोश्च प्रवृत्तिः ॥ सशिरोपि भवोप्यतिकृष्टतमश्च प्रभवति रुजोत्रच
 तीव्रतराश्च ॥ २५ ॥ असौ चर्दनस्वेदनैरक्तमोक्षैस्तथाधूपनैश्चा
 निवृद्धिसमेति ॥ अथोत्तुद्यते चातिमान्नं शिरः कृमीनांगणैर्जग्ध
 मेतत्स्फुटम् ॥ २६ ॥ स्फुटत्येष्यद्वच्च नासारवे हासरक्तजलं
 जंतुजं रोगमेतच्छिरः ॥ २७ ॥ सूर्योदयान्नुद्दिमुपैति गच्छतत्तेजः
 सा शांतिमुपैति शांतेः ॥ तस्यैव तेजस्यपि नेत्रयोश्च भुवोरुजः सं
 प्रभवन्ति तत्र ॥ २८ ॥ शिरोरोगदं सर्वं भवंतं मूचुः सूर्योपचक्षुर्भिष
 जः पुराणाः ॥ अथो निवृत्ते च दिवा करे न्यः श्रीसूर्यकावर्तगदप्रवृ
 त्तिः ॥ २९ ॥ सवातरक्तप्रभवो निशांते शांतिं प्रयात्येव शिरोभिता
 पः ॥ अथ प्रदुष्टास्त्रय एव दोषं संपीड्य मन्यां सरुजं च गाढम् ॥ ३०
 स्थितिं प्रकुर्व्यु नयनं भृशं स्वदेशे विशेषेण ततस्तु गच्छात् ॥ पार्श्वे
 निकं पंसह तुग्रहचनेनामयान्वा विविधांश्च तदहत् ॥ ३१ ॥ दोषत्र
 योत्थं तमनंतवात् शिरोरोगदं वैद्यनृपावदंति ॥ अथोपिरुक्षाशम
 प्राक्समीरावश्यो काध्यासनमैद्युनैश्च ॥ ३२ ॥ वेगस्य संधारणाय
 कविद्वय्यायामयो गैरखिलैः प्रकुप्य ॥ एकैव वातः सकफोपित
 हृदहं गृहीत्वा शिरसः प्रक्रमम् ॥ ३३ ॥ मन्याभुशं वश्रुतिनेत्रा
 लादहं रुजोभिश्च यथास्वशस्त्रैः ॥ अर्द्धावभेदः स शिरोरोगदः स्या
 दूष्णंति मूत्रं प्रवदंति वैद्याः ॥ ३४ ॥ नेत्रं तथाश्चोत्रमसौ निहन्त्या द
 र्द्धावभेदः शिरसो नराणाम् ॥ अथोत्रस्केन सपित्तवायुः शंखप्रदे
 शेयं दिमूर्छितः स्यात् ॥ ३५ ॥ तीव्रा रुजो गंगप्रभवंच दाहं शोथप्र
 कुर्याद्विषवच्च वेगम् ॥ गलस्य रोधंच विधाय शंखो मृत्युं प्रकुर्याच्चि

दिनान्तराले॥ प्रत्याख्यायभेदिवसमितंजीवितं चास्य जंतोर्व्या-
धौ शंखेशिरसि जनि ते वैद्यवृद्धैर्निरुक्तं ॥ कुर्याच्चैवं सकलज-
नितासंमतेन प्रकामं शास्त्रोक्तं यद्दहरणशिरोरोगउक्तं विदो-
षे ॥ ३७ ॥ ॥ अथैतेषां प्रतीकारः ॥ ॥ वातप्रभूते शिरसोग-
दे च स्नेहावसेका वनलेन युक्त्या ॥ सस्वेदनाद्यन्मसमस्तवातना-
शान्नपानानितथोपनाहान् ॥ ३८ ॥ स धान्यमांसप्रभवैश्च पिष्टैः
कुर्याच्च दिङ्मूलजटास्तसिद्धैः ॥ संसेचनं वै शिरसस्तदुर्ध्वधूमं
तथा स्नेहिकमत्र युंजीत् ॥ ३९ ॥ युग्मम् ॥ पानाभ्यजनसे-
कवस्तिषु सदा स्नेहविघृत्साधितं स्नेहं चात्र बलाप्रसाधितम्
थोमुद्गांश्च माषानपि ॥ न ह्यच्चापि कुलत्पकान् निशितदारवादे-
नरः केवलान्युक्तात्वा कटकोष्णाहव्यनिचयैरुष्णपिबेद्वापयः
॥ ४० ॥ प्रबंजटाशृतदुग्धजनस्य देयं मथोन्नचवातशिरोत्ये ॥
४१ ॥ देवदारुनलदंततु कुष्ठभेषजैश्च रवलुकांजिकपिष्टम् ॥ तैल-
संयुतमिदं तु शिरोर्निवातजांश्च विनिहंति विलेपान् ॥ ४२ ॥ नर-
क्तमोक्षभिषगत्र कुर्याद्वातप्रकोपस्य यतोन्नभीतिः ॥ अतः शिरोद्-
घ्नसुचर्मचात्र वस्वगुलं तेन शिरो ववेक्ष्य ॥ ४३ ॥ माषस्य पिष्टेन वि-
लेपयेद्वागदधस्ततो निश्चलमूर्द्धितैले ॥ प्रपूरयेदुष्णाधिधानसि-
द्धैर्यामाईकं याममथापितवत् ॥ ४४ ॥ यावद्दुजो नाशमलं प्रया-
ति वस्तिप्रधार्य रवलुतावदेव ॥ मन्याक्षिक एप्रभवागदायेकं
पंचहस्तेर्दितमाश्रुते वै ॥ ४५ ॥ विनाशमायांति च मूर्द्धिमात्राशता-
निपंचैव कफे वतिष्ठेत् ॥ पित्तेष्मान्नाप्रभितं प्रधार्य वाते तथा दि-
ङ्घितमेव धार्यम् ॥ ४६ ॥ ॥ नेत्रात्रोन्नपरिपूरणाविधिरेव गदि

तोत्रभिषग्भिः ॥ भोजनादिसमये शिरसस्तवस्तिरत्र मुनिभिः शि-
 ववर्चैः ॥ ४७ ॥ संमितैश्चदिवसे रव्यार्धमोच्यवस्तिमथवा शिर-
 सोहि ॥ स्कंधपृष्ठगलभालमुरवानां संविधायग्रहणं च शयाभ्यां
 ॥ ४८ ॥ ततः स्फुरवोष्णांबुनिषिक्तगात्रं शालितथाषष्टिकदा-
 दिमाम्लैः ॥ सजागलानूपरसैः प्रभुंजीमात्रां शिरो बस्तिविधौ वि-
 शेषात् ॥ ४९ ॥ ॥ इति शिरो बस्तिः ॥ ॥ अथ मायूरघृतम् ॥
 सपक्षपित्तांशकृत्य दास्य विवर्जितं केचित्तमेकमेव ॥ दशांघ्रि-
 रास्त्रामधुकैर्वलाभिः पलत्रयोन्मानमितैः पृथक्च ॥ ५० ॥ प्रक-
 जलेनाष्टगुणेन तस्य चतुर्थकांशप्रमिता वशिष्टे ॥ नीरे समक्षीर-
 युते घृतस्य प्रस्थं पचेद्द्वामधुकोल्य कल्कैः ॥ ५१ ॥ कर्णाक्षिनासा-
 रसनास्यरोगानूर्द्ध्वजंतोः प्रभवान्निहंति ॥ मायूरमेतद्धृतमुष्ण-
 काले त्यक्त्वा वसंतेशिशिरे हि मे च ॥ ५२ ॥ सेव्यं न वर्षा कल्किना घ-
 कालेशरत्स्वपथ्यां विषभोजनत्वात् ॥ उष्णो हि बर्हिर्हि तु भुजंगभो-
 क्ता यतोभिषग्भिः परिकीर्तितं च ॥ ५३ ॥ ॥ इति मायूरघृतम् ॥
 ॥ ॥ अथ महामायूरघृतम् ॥ ॥ हंसारवुकुण्डशशैरपि पू-
 र्वकल्केनासां हृद्यमथ चोर्द्ध्वगदोपहत्यै ॥ संयोजयेद्विषगो-
 शिरविनासमेन दिड्मूलकेन स्फुरतेन कषायकेन ॥ ५४ ॥ प्रस्थघृत-
 स्य दशमाधुरजीवनीयचर्गोषधीभिरभिषाच्य चतुर्गुणेन ॥ क्षीरे-
 ण कार्षिकमितैरपि वक्ष्य कल्के जीवंतिका मधुककाश्मारिकुक्कुं-
 दानाम् ॥ ५५ ॥ द्वाक्षाफलत्रयपरूषसमांगिकाणां स्वाजूरमुत्तक-
 मृणालविदारिकाणाम् ॥ भाङ्गीशरीरहृदिकां वैशपोष्कराणां रा-
 स्नायवासककसेरुश्चातरीशाम् ॥ ५६ ॥ शरंगाटकवर्षभजुगास्थि-

रपण्णिपुष्णामृद्दीप्तुकामलत्रुटीक्षुरमेदिकाभिः॥ साकंतुक-
 क्लिततरेश्च घृतं प्रसाध्य काकोलिकादिगणकार्षिककल्कसिद्-
 म्॥ ५७॥ तालात्मगुसासहिताश्च मेदामहादिकाया प्रथितानु-
 तस्याः॥ कल्केन संसाधितं केकिह्व्यं च हृच्चपानेशिरसोगदेहि-
 ॥ ५८॥ पानिवस्तौ नस्य कर्मण्यथोवाभ्यंगे वै द्यैश्चासकासेपिसे-
 व्यम्॥ मन्यापृष्ठप्रग्रहे वाथ शोथे योन्यातं केशक्रदोषे नराणाम्॥
 ५९॥ वंध्याप्रयोगे व्यथार्दिते तत् घृतं तु मापूरमिदं महद्वै॥ आ-
 श्रेयनाम्ना मुनिना प्रगीतं वंध्यावधूनां जननं कृतानाम्॥ ६०॥ ॥
 इति महा मायूरादिघृतम्॥ ॥ बलाबिल्वमूलैः शृतैः क्षीरभा-
 गैश्च तुर्भिः पचेच्चापि मंडुघृतस्य॥ रूपकं प्रकुचोन्मितं नस्य म-
 स्य प्रदद्यात्समीरे सिरस्थोपिशक्तिम्॥ ६१॥ पित्तप्रभूतेशिरसो-
 गदे च स्निग्धं विशेषेण विरेचयेद्वा॥ मृद्दीप्तकवैफलजद्वैस्तं घृ-
 तैः सद्गुधैश्च घृतैर्निषिंचेत्॥ ६२॥ सशर्करैर्दुग्धजलैः शिरश्च निषे-
 चयेच्चाथ घृतं तथा वा॥ विधारयेन्मूर्ध्नि जलैश्चातैव वारान्प्रधौ-
 तं सिरसोगदेहि॥ ६३॥ गर्तेषु सीतोषधिनिर्मितेषु निमज्जनं वा-
 शिरसोऽनुवेष्टम्॥ कट्थारपद्मोत्पलचंदनांबुस्पृशैश्च शीतव्यजना-
 निलैश्च॥ ६४॥ संजीजयेत्तत् शिरोगदे च सचंदनीशीरबलारु-
 णाभिः॥ नखोत्पलाभ्यां पयसा प्रदेहो जलैः शृताभिः परिषेचनं-
 स्यात्॥ ६५॥ अन्यः॥ मृणालशालूकविशोत्पलानां सचंद-
 नानां सह केशरेण॥ शिरःप्रदेहो मलकोत्पलाभ्यां तद् हृच्च पित्तप्रभवे-
 नराणाम्॥ ६६॥ सषष्टिकाचदनदुग्धह्व्यं सानतिकनस्य विधौ-
 च सिद्धम्॥ सशर्करैर्वा मधुकंसरात्मपित्तोद्भवेन स्य मलं प्रतिष्ठम्॥

॥६७॥ योगद्वयम् ॥ खंध्यन्नरवंदैरपितंहुलांबुघ्राणेन
पीतंविनिहंतिशीघ्रम् ॥ पित्तप्रभूतेशिरसोतिशूलं सिंहोद्यथेभं
समदंस्फुरत्तम् ॥६८॥ अन्यः ॥ कुष्ठं सनीलोत्पलपद्मशुंडी
युक्तं प्रपिष्टं सघृतं नराणाम् ॥ शिरः प्रभूतं च तथैव शूले प्रदेहन्
क्तोरखलुचंदनोक्तः ॥६९॥ रक्तप्रभूतेशिरसोगदे च सर्वविदध्यात्
खलु पित्तवच्च ॥ अन्नाशनालेपनलेपनानि पानीषधीलोहितमोक्ष
णानि ॥७०॥ कफोद्भवं लंघनरुक्षतीक्ष्णं धूमावपीदैर्यतीक्ष्ण-
भोज्यैः ॥ पुराणगोधूमजवान्नशुष्कसमूलकैर्जीर्णघृतैः प्रलिख्य
॥७१॥ जयेत्तथानस्यविधानमत्रमधूकसारैरिति सूक्ष्मपिष्टैः ॥
हरेण शैलेयनताभरास्त्रादेव दुर्मैलागुरुभिः शिरश्च ॥७२॥ स्थी-
णैर्ययुक्तैर्नलदैः प्रलिपेद्रसैस्तथोष्णैरथवान्ययोगैः ॥ कृष्णाह-
शुंडीमधुकोत्पलानां शतावरीनीरजलैः प्रपिष्टम् ॥ शिरः प्रलेपः शि-
रसोतिशूलं सद्यो निहन्यान्नहितत्रचित्रम् ॥७३॥ यवपष्टिक-
योश्च पथ्यमसैबलकक्षारकटुत्रिलैरथः ॥ वरमुद्रकुलत्थजरस-
श्च प्रतिदद्यात् खलु मात्रयाभिषक् ॥७४॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥
उष्णे हरिद्रे सरलं कणाचविडंगकं श्रीत्रिदशह्रुकाष्ठैः ॥ द्वाक्षारुणावे-
तसमूलपद्मकोशीरसौर्वर्चलगंधकांताः ॥७५॥ बलातथा रोहि-
षपल्लवाश्च सौर्वर्चलं वैमधुकेन सार्द्धम् ॥ बिल्वप्रमाणैरखिलैरमी-
भिः प्रस्थप्रमाणान्ति लतैलमेकम् ॥७६॥ तैलास्योभिर्हिगुणैः
प्रपक्वं शिरोरुजं नस्यविधानयोगात् ॥ श्लेष्मोद्भवं वाग्निभवं च हन्या-
त्तथोपजिह्वं खलु गडमालाम् ॥७७॥ कठस्य शालकगदविदारी-
मुरवस्य शौषं च पलस्य पाकम् ॥ गलग्रहसंचलनं रदानां हनोः प्र-

कंपविनिहंतिसद्यः॥७८॥ ॥ इति हरिद्रादितैलम् ॥ ॥ त्रि
दोषजेवाथ शिरो गदे च कार्या क्रिया च त्रि दोषहन्त्री ॥ पानं चंजी
र्णस्य घृतस्य वैद्यैरुक्तं तथा स्मिन् बहुधा विचार्य ॥७९॥ कुटुम्बि
को ग्रास्तरदारु रास्त्राक्काथो निशापुष्करमूलसिद्धः ॥ नासानिपीत
श्वशिरोर्तिमुद्रां कल्केन शुठ्यास्त्रिभुवनिहन्त्यात् ॥८०॥ अन्य
त् ॥ संस्कृष्टाडिमं भवां कलिकां च नस्ये रवं डार्द्रा भागसहितां क
लितां सुवैद्यः ॥ घ्राणेन शीर्षजशिवास्त्रहरां वदंति शास्त्रप्रवीणमु
तयो बहुधा विचार्य ॥८१॥ अन्यच्च ॥ करंज शिशुप्रभवं च बीजं
सशर्करपत्रकवल्कलाभ्याम् ॥ घ्राणेन पिष्टं कलितं तु नस्याच्छीषोश्च
रोगेष्वखिलेषु रेवाम् ॥८२॥ शंठी गुडभ्यामपि सिद्धहव्यं विश्वा
कणाभ्यामथ सैंधवा ॥ स्तंभादि रोगेषु भुजाम्रितेषु शीर्षोर्द्ध
रोगेषु च नस्य युग्मम् ॥८३॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥ मधुकेन मधू
कनागराणां सह भृंगद्रवजंतुशत्रुसिद्धम् ॥ घृतमाशुषडैव विंदु
भिः प्रमितं घ्राणगतं शिरोर्तिहारि ॥८४॥ क्षयप्रवृत्ते क्षयनाशका
री कार्यो विधिर्हृण एव सर्वः ॥ सर्पिर्वसावा मुखजो घवस्तः पातु
च वैद्यैर्मधुरैः शृतं च ॥८५॥ वातघ्नमुक्तं कृमिजे कटूनां त्रयं च नक्ता
ह्वजशिशुबीजैः ॥ मूत्रैरजानां मपि नावनं स्यात्कृमिप्रणाशाय वदं
ति वैद्याः ॥८६॥ सूर्यावर्तगदे च नस्य मुदितं सर्पिर्गुडैः साधितं भक्ष्यं
हव्यसं सिद्धमेव बहुधा पूषा नमत्र स्फुरत् ॥ पानं वा घृतं दुग्धयोर
थ तथा नस्य तथा कल्पयेत्क्षीरे मात्रविलान्नपेष्यमतिमान् कुर्यात्प्र
लेपं तथा ॥८७॥ तथा जीवनीयैः प्रलेप्योथ नस्यं विधेयं च छागी
पयोभिः समानैः ॥ द्रवैर्भृंगराजस्य धर्मप्रसक्तैः प्रकुर्यादिहार्द्रं प्रभेद

स्पनाशम् ॥ ८८ ॥ आर्द्रावभेदे प्रथमं विधेयास्वेदस्तथा स्नेहक
 तस्तत्तत्स्तु ॥ सस्नेहभोज्यं च विरेचनं वा कायस्य शक्यं न सिद्धं प-
 सेवा ॥ ८९ ॥ जंतुघ्नकृष्णाश्वतिलान् प्रपेष्य प्रलेपयेन्नस्य विधा-
 नतोपि ॥ अर्द्धप्रभेदे शिरसो गदेहितयोर्द्वयोस्तद्दनाशनाय ॥ ९०
 सशर्करं दुग्धमिद्वैव पीतं नीरं तथा शीर्षफलप्रजातम् ॥ कृशीतले-
 वारि सरवडमत्र घ्राणस्य पीतं च न योर्धृतं वा ॥ ९१ ॥ मधूप्रलितं
 च भुनक्त्येवै संयावमेवं च घृतेन पक्वम् ॥ अपूपकान्नं च शिरोर्द्ध-
 भेदगदेयं सेव्यं दिनचिह्नजाने ॥ ९२ ॥ ॥ अथ कायः ॥ ॥
 शिवाधात्रीरात्रिभिदशवरभोज्यैः कलिफलत्वचाभूनिबानां शर-
 तमपि गुडादयं पिबितव्यम् ॥ कषायं भूशंखप्रभवमथ नेत्रार्द्धं शिरजं
 महाशूलं सद्योजयति नितरां सूर्यशशिनो ॥ ९३ ॥ दावीनिशाप-
 चक्रनिंबकालाप्रलेपनं वै न लघूनि पिच्छम् ॥ शंखप्रहारिप्रथितं च शी-
 तं जलाभिषेकोऽप्यथवा पयोभिः ॥ ९४ ॥ योगत्रयम् ॥ सस्ती-
 रवृक्षत्वग्भिः प्रपिष्टैर्लेपस्तु शंखस्य विनाशनाय ॥ समाषयस्थ-
 मधुकस्य चूर्णं न स्पेतुरीयां विषाणुमात्रम् ॥ ९५ ॥ नवसादरमा-
 र्दशुक्तिजं यद्बहुधा घ्राणगतं च गंधप्रसूम् ॥ अपिशिर्षरुजं च ना-
 शयेद्वाग्रहदानादिजपोऽथ ब्राह्मणार्चा ॥ ९६ ॥ श्रीलातपादाज-
 ति ॥ श्रीकाशिनाथेन गतस्य तस्यां शिरश्चिकित्सास्तबकः समा-
 लिम् ॥ ९७ ॥ ॥ इति श्रीमद्गुरुपादाग्रमधुव्रतं चतुर्वेदिकाशि-
 नाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां शिरोरोगचिकित्सास्तबकः ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ अथ शिरोरोगादनंतरं स्त्रीरोगाधिकारे ना-
 वत्पदरोगमाह ॥ ॥ तत्र तन्निदानम् ॥ ॥ विरुद्धान्नमद्या-

शनाद्दर्भपातादजीर्णात्तथा मैथुनस्यातियोगात् ॥ अथोचति
 प्रानाच्च शोकाध्वनकर्षणाद्वातिभाराभिघातादिवास्वापतः ॥ ११ ॥
 भवेच्छ्लेष्मणोपित्वातप्रकोपाधिकोपाद्दोऽसृग्भवस्त्रीग-
 णानाम् ॥ स्वदोषानुकूलैश्चवर्णैः समेतोरुजानां गमर्दनयुक्तः
 प्रकामम् ॥ १२ ॥ तत्र श्लेष्मीकप्रवृत्तिपूर्वकत्वात् ॥ ॥ ग्रामं च
 पिच्छिलमलंतुपुलाकतोयतुल्यं च पांडुप्रदरं च कफेन चेषत् ॥
 पैंचिकमाह ॥ ॥ पीतं शितं च खलु नीलिमरक्तकृष्णवर्णात्मि-
 कं च भृशवेगिरुजंतुपित्तात् ॥ ३ ॥ सूक्ष्मानिलं चातभवत्तथात्म-
 मत्स्यं विशेषादपि फेनिलं च ॥ सतोदमेनं प्रदरं सवैद्यामांसोद-
 काभं प्रवदंति सर्वे ॥ ४ ॥ ॥ अथ त्रिदोषजः ॥ ॥ सौद्रहव्य
 हरतालसभिभं मज्जयाचकुणपं त्रिदोषजम् ॥ वर्जयेच्च प्रदरं
 भिषक्सदा भेषजं च न हितत्रसम्मतम् ॥ ५ ॥ तदुपद्रवानाह
 ॥ ॥ अतिप्रवृत्तौ प्रदरस्य कार्श्यं अमोथमूर्च्छा च मदस्तृषा
 च ॥ दाहप्रलापोऽप्यतिपांडुता च वातप्रभूता विविधा गदायदा
 स्युः ॥ ६ ॥ ॥ असाध्यप्रदरवतीमाह ॥ ॥ सखद्वंती म-
 पि वेगहीनमस्त्रावमस्मिन्प्रदरे कृशांगीम् ॥ नृष्णातिदाहज्वरतो
 करक्ता नरीमसाध्यां प्रवदंति वैद्याः ॥ ७ ॥ ॥ अथ चिकित्सा
 निवृत्त्यर्थं शूद्रार्तवलक्षणम् ॥ ॥ अपिच्छिलं दाहरुजो विही-
 नं यत्पंचरात्रानुविबन्धिनाल्यम् ॥ नैवाधिकं शूद्रमिहार्तं वयं न
 पूर्वप्रवृत्त्या च प्रवृत्तिमेति ॥ ८ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ सौ-
 च्यं च लंजीरकनीलपद्मं समाहितं वैमधुकेन सार्द्धम् ॥ दद्यात्पिबे-
 द्यावनिताप्रकाममसृग्दराद्वातभवात्प्रमुच्येत् ॥ ९ ॥ अन्यः ॥

मधुकंससितंचकर्षयुग्मंप्रपिबत्तंदुलवारिणात्रनारी ॥ पंदरात्
 प्रतिमुच्यतेनितानंद्रुतमेषाजननीभवेत्कृतानाम् ॥ १० ॥ अ
 न्यः ॥ ॥ रसांजनेनापिबत्तंदुलीयमूलंपिबेत्तंदुलवारिणाया
 ॥ समाक्षिकंसाप्रदरात्प्रमुच्येत्त्रिदोषजाताद्रुतमुक्तभोज्या ॥ ११
 ॥ प्रस्थद्वयेवारिणिपाच्यमम्यकृत्त्वचोत्थशोकस्यपलाशशेषे ॥
 नीरेशतंतुस्यपयोगवीनांदुग्धावशिष्टंस्कशतंपिबेद्वा ॥ १२ ॥
 चतुष्पलंस्वाग्निबलानुकूलमस्तृग्दरस्याशुविनाशनाय ॥ श-
 द्द्वर्तवास्याच्छ्वसनप्रकोपंभार्ङ्गीहरेद्विश्वयुताप्रमुक्ता ॥ १३ ॥
 युग्मम् ॥ अन्यः ॥ ॥ मूलंकुशानामपितंदुलांबुपोतंत्र्यहं
 हन्तिविशेषतोत्र ॥ अस्तृग्दरंवाप्यथवैमलायुफलस्यचूर्णमधुना
 प्रमुक्तम् ॥ १४ ॥ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ दावीकुचंदनक्रि
 शनदिनेशपुष्पविश्वाद्युषाहंकरसांजनवारिपक्वम् ॥ पीतंस-
 माक्षिकमलंप्रदग्निहन्तिश्वेतंसितंचसरुजंचविलासिनीनाम्
 ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ दावीरसांजनतिलाग्निकिरातवासामुस्ताक
 तोमधुयुतोयुवतीजनानाम् ॥ कांथोनिहन्त्यात्पदरंदसादिवर्णैः
 समेतंसरुजंनिपीतम् ॥ १६ ॥ अन्यः ॥ पद्मकनिपुसकोल-
 लजातबीजमिक्षजटयाशतमूली ॥ धौतहव्यसहिताचविदारी
 योनिगात्रशिरसामपिलेपात् ॥ १७ ॥ योनिशूलमथवाप्रमदानां
 नाशमाशकुरुतेऽथनिलानाम् ॥ चूर्णमेकमशितंदधिपुक्कंस्त्र-
 कस्यचवसामधुतक्रैः ॥ १८ ॥ त्रयोधोमायुग्मेन ॥ अथ
 पिचुधारणम् ॥ ॥ समुद्रपर्णीशततैलजातपिचुप्रकर्षाद्
 गद्यास्तिन्न ॥ अस्तृग्गदस्यप्रतिवारणंस्याद्रसोवराहस्यकुल-

स्थमुक्तः ॥१९॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ एलाद्राक्षानलदशि-
शिरसारिगामत्सपिप्तालोध्रंतद्वत्पदुमपितथामेचकंचांशमत्या-
॥ इक्षोनीरैरखिलमथवायापिवेत्कामिनीसांसद्योमुच्येतप्रदरद-
रतोवातजातात्प्रकामम् ॥२०॥ अन्यः ॥ समधुशर्करमेणभवत्-
थापिबनियावनितारुधिरंत्वरा ॥ विजयते प्रदरंस्वरसंचयावि-
बुधभोजनवह्निजमेववा ॥२१॥ त्रयोयोगाः ॥ सशर्करमाक्षिक-
संयुतंवावासारसंवामधुशर्कराभ्याम् ॥ स्वधालतायास्वरसंतयौ-
वविदारिकायाश्चवरीभववा ॥२२॥ चत्वारोयोगाः ॥ अन्यः ॥
सचंदनोशीरकनीलपद्मपतंगलाक्षाकदलीफलानाम् ॥ कल्कान-
मीषामधुकाञ्जकोलवरारोहत्रिपुमीजबीजैः ॥२३॥ ऐर्वारुबीजैः
कुसुमैर्मदायाः सतंदुर्लाभमधुनामपुष्पैः ॥ अह्नाद्रजःपैतिकमा-
श्रुतस्याः पिबेत्तथाप्यबलाप्रकामम् ॥२४॥ प्रयातिशान्तिंचस-
शर्करंवाषष्ठीजगन्माक्षिकसंयुतंया ॥ दध्यैवमेकंचतथापयस्या-
शालूकमेवंपयसोत्पलंवा ॥२५॥ बह्वोयोगाविशेषकेन ॥ अ-
न्यः ॥ कपित्थवेणुप्रदलानिपिष्ठासमानिमुक्तानिचमाक्षिकेन
॥ स्त्रीणामसूक्ष्मपूर्वदरंनिहन्यात्तीघ्रंतथाचंदनकादिचूर्णम् ॥२६॥
॥ योगद्वयम् ॥ कुरुदुबीजैर्मधुकंसितंयासूचंदनंपेष्यपिबेद्दि-
रामा ॥ सवेदनात्साप्रदरादिमुच्येदशौकजकायश्रुतंपयोवा ॥
२७॥ योगद्वयम् ॥ समंगामदालोध्रनीलोत्पलानियवसारयु-
क्तानिवामानिपीय ॥ जयेहोहितोद्रेकवेगंत्वरारोवनोदुबुरोत्थं
जलमाक्षिकेन ॥२८॥ योगद्वयम् ॥ मधुकफलत्रयरोध्रघना-
नांसमधुसुक्ताग्निंबसुधाभिः ॥ कफजमसृग्दररुजमुपहन्त्या

दशितमदोरजरमलवधूभिः॥ २९॥ रोहीतकस्यापिचमूलकल्क
 मरुहद्वारे श्वेततरेपिबेद्वा॥ जलेनपिष्टमलकीजकल्कसशर्कामा
 क्षिकसंयुतंच॥ ३०॥ योगह्वयम् ॥ काकजंघार्ककापीसमू
 लंतंदुलवारिणा॥ एकैकंतुपिबेन्नारीपांडुप्रदरशांतये॥ ३१॥ इ
 भकेशरमेवकेवलंबनितायात्रिदिनानितक्रकैः॥ प्रपिबेदपितक्र
 म्मतीविजयेदाशुदरंत्थस्तुदरम्॥ ३२॥ जम्बामयीरस्थियुताव
 पाठारसांजनेनाशमभिदासमंगाः॥ अंबण्डीमोचरसेनपद्मजानं
 तथाकेशरमंबुवाहम्॥ ३३॥ रोध्रंविषागैरिकबिल्वशुद्धीद्राक्षाम
 दापुष्पयुताजनानि॥ कुचंदनं वत्सकमत्स्यपित्तानंतांचपुष्पेण
 सप्तुद्रुतानि॥ ३४॥ सर्वाणितुल्यानि विपेषितानि क्षौद्रेणनित्यंच
 समाशितानि॥ सुतंदुलानामपिधौतनीरैरश्वतीसारजोगदेषु
 ॥ ३५॥ योन्यामयेमेचकरक्तपीतसितासितेषुप्रदरेषुपेयम्॥
 येबालदोषा अपितत्रतेषुपुष्यानुगंचूर्णमिदंप्रदद्यात्॥ ३६॥ आ
 त्रेयपूजितंचूर्णमतत्पुष्यानुगंभजेत्॥ यानाशीप्रदशानूर्णनानाव
 र्णात्ममुच्यते॥ ३७॥ ॥ अथघृतानि॥ ॥ प्रस्थमशोकजवल्क
 लमंबुविद्रोणमितेपरिपाचितशेषे॥ अंबुनिंतंदुलवारिसमानं पा
 दमितेबुसमानमजायाः॥ ३८॥ दुग्धमथोन्नचघृतमपिपयसातु
 त्यमदःसममेवचभांडे॥ जीवकरसमपिकेशरद्राक्षाः शोकतरु
 जवरमूलवरीणाम्॥ ३९॥ जीवनगणारयुक्तपरूषैर्मधिरवजज
 त्पारुण्यक्षी॥ ओषधिगणामिदमेवप्रियालेरईतुलितपलसं
 मितमानैः॥ ४०॥ तुल्यरसजसमकलिनसर्वमूर्छितवस्त्वपलसं
 दुसमेतम्॥ पुष्पविदितवरवरिदिमेतन्पाच्यममृतमद्यप्रदरग

दग्धम् ॥ ४१ ॥ निपीतं तत्सर्पिर्मृदुदहनसिद्धं सिततरं सरक्तं
 पीतवासरुजमथवानीरुमसकृत् ॥ प्रवृत्तरामानां प्रदरमनिशं हं
 तिकृशतां कटीशूलकुक्षीप्रभवमथवायोनिजमलम् ॥ ४२ ॥ अरु
 चिमनरुमाद्यपांडुतामंगकाश्यं श्वसनकसनवेगैः पीडितानां जना
 नाम् ॥ शमयति बहुधा युः पुष्टिर्वा प्रकारी प्रगदितमथ धन्यं विष्णु
 नाभूतहेतोः ॥ ४३ ॥ ॥ इत्यशोकादिघृतम् ॥ ॥ कुमुदमुत्पल
 शालिबलाजराप्रतिबलाजरयामधुयष्टिका ॥ गोधूमोयवनप्रि
 यइतिनिघंटः ॥ यवनभोजनधान्यशतावरी कलसिकाभिपुसी
 कदलीफलैः ॥ ४४ ॥ अपिचमुद्गदलावरकाशमरीनलदजीवक
 पद्मकदुग्धिका ॥ इहचतालशिरश्चविदारिकासमामिदं पुष्टयेव
 पलार्द्धकम् ॥ ४५ ॥ द्विगुणनीरमलंचचतुर्गुणं पयः अथोअयामपि
 प्रस्थकम् ॥ घृतमिदं शृतशेषमलंसदाभजति या प्रमदाप्रदराहुतं
 ॥ ४६ ॥ रुधिरगुल्मगदाच्चविमुच्यते रुधिरपित्तहलीमकगर्भजात्
 ॥ बहुलरूपकपित्तगदाद्भुवं मद्मदभ्रमदभ्रममाश्लयः ॥ ४७ ॥ आरो
 चकंजी एतरेज्वरंचमदंभ्रमपांडुगदं निहन्ति ॥ वामात्यपुष्यातरु
 णीनगर्भयाविंदति प्राग्लभते स्फगर्भम् ॥ ४८ ॥ अहन्त्यहन्त्येव च का
 मिनीनां प्रीतिप्रवृद्धिंच भुवेषु कुर्यात् ॥ कशीतकल्याणमिदं घृतं
 चरसायनं स्त्रीनरभुक्तमात्रम् ॥ ४९ ॥ ॥ इति शीतकल्याणघृ
 तम् ॥ ॥ शतावरीप्रस्थमितद्रप्तेन प्रस्थं घृतं च द्विगुणैः पयोभिः
 ॥ पलप्रमाणैर्वसजीवनीरैः षष्ठ्यश्च दंष्ट्रेः भवलाबलाभिः ॥ ५० ॥
 द्विपर्णिकाचंदनपद्मकानां द्विशालपर्णीवृद्धतीक्ष्णानाम् ॥ कर्कैर
 मीषांसमशर्करंच घृतं तथा कार्शमरीकाफलानाम् ॥ ५१ ॥ तथा तम

तमगुताभवकल्कयुक्तं सिद्धं प्रभुक्तं प्रदरप्रहारि ॥ सरक्तपित्तचं स
 यानरक्तसवानपित्तं स्वसनक्षयं च ॥ ५२ ॥ हिक्कगदाहौ शिरसश्च
 दाहमसृग्दरं सर्वं भवेत्तथैव ॥ मूत्रेतिच्छेदशमयत्यवश्यं भानुर्य-
 थान्धतममुष्णारश्मिः ॥ ५३ ॥ इति शक्तावरी घृतम् ॥ ॥ यूषेण
 मुद्रप्रभवेणामाषजातेन रास्मानलनागराणाम् ॥ सिद्धं कणामेषभ-
 वैश्च कल्के घृतं तथा सृग्दरनाशनं स्यात् ॥ ५४ ॥ इति मुद्रघृतम् ॥
 घृतं तथा शाल्मलिकाप्रसूननिर्याससिद्धं रवतुष्टिपर्या ॥ काश्म-
 र्यकल्केन च चंदनस्य रसेन कल्केन तथा दारुघृतम् ॥ ५५ ॥ इति शाल्म-
 ली घृतम् ॥ ॥ काश्मर्यमुद्रावटसिंहवक्त्रागुडूचिकाभिर्मधुकै-
 सिद्धम् ॥ अजेन दुग्धेन घृतं विशेषादसृग्दरपीतमलं निहंति ॥ ५६ ॥
 ॥ इति प्रदरप्रतीकारः ॥ ॥ अथ सोमरोगमाह ॥ ॥ निधुक्ते
 एतिरतावनिताचयाश्रमयुताप्यतिशोकयुतानुया ॥ अपिगरस्य च
 दोषयुता तथा बहुलमंत्रजपादभिचारिता ॥ ५७ ॥ तासां शरीरेष्वपि
 लेषु चापः क्षुब्धतिताश्चैव श्रवन्तितासाम् ॥ संप्रच्युतस्थानत एव मू-
 त्रमार्गं व्रजं नीह च निर्मलास्ताः ॥ ५८ ॥ निर्गंधशीतानिरुजातसिताश्च
 निरंतरश्चावलुशानिमात्रं ॥ शक्नोति किंचिन्न च मूर्द्धिवा ॥ ५९ ॥ शैथि-
 ल्ययुक्ता मुखतालुशोषमूर्च्छा गसंस्तंभयुतातिरुद्धा ॥ भक्ष्यैः प्रभो-
 ज्यैरपि पेषयोगैर्न वृत्तिमाप्नोति च सोमरोगे ॥ ६० ॥ शरीरसंधारण-
 तश्च सोम इतीरितस्तस्य च संस्तयाद्वा ॥ निश्चेष्टितानिर्बलताचका-
 श्र्यं संजायते रश्मीतनुगंच सोमे ॥ ६१ ॥ ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ ॥
 पचेत्किं प्रयत्नदडीफलं च धात्रीफलानां स्वरसंस्तिता च ॥ समाक्षि कपी-
 तमलं तरुण्या सोमस्य संधारणमुक्तमाद्यैः ॥ ६२ ॥ अन्यः ॥ माषवू-

हामधुयष्टिकामधोशर्कराश्रपयसापिषिदार्थाः॥ सेवितां प्रमदया
 द्रुतमेतास्सोमवारिपरिधारसशीला॥ ६३॥ सखसोमःसरुजःस-
 मूत्रस्त्रावब्रजेचैवमुहुर्मुहुर्गः॥ तत्रनुदीनामपिपत्रकाणांचूर्णेनहा-
 लामथपाययेच्च॥ ६४॥ तस्यैतयास्यापिचसोमरोगसंस्त्रिमेवाप्यथ
 कालयोगात्॥ सोयंत्यतिक्रांतदिनक्रमेणामूत्रंश्रवेद्वाबहुलंमुहुश्च
 ॥ ६५॥ मूत्रातिसारं प्रवर्तयित्वा रोगं च तं नाशकरं बलस्य॥ नत्रापि-
 कुर्यादथ तालकंदरार्जूरमोचाफलनीरदेवैः॥ ६६॥ पयः प्रपीतं च स
 मंजलानां संधारणं स्याद्विबुधावदंति॥ अथोत्थातालजराविदारी
 र्वार्जूरयुक्तामधुयष्टिकाश्च॥ ६७॥ सशर्करामाक्षिकसंयुतापि मू-
 त्रातिसारस्य विनाशनाय॥ पीताथ र्वार्जूरप्रियालुकां स्यात्तिलाश्रप
 र्णामधुना समेताः॥ ६८॥ विशेषकेवत्रयोयोगाः॥ इति सोममरोग
 प्रतीकारः॥ ॥ अथ रग्नीणां विद्वेषमभिधास्ये॥ तत्रासां त्रिविधो वि-
 द्वेषः॥ तद्यथा दैवकृतः अदस्सपुरुषकृतः॥ सपत्नीकृतश्चेति॥ ॥
 तत्र प्रथमतो विरुद्धनस्त्रकृते परिणयादि दोषात्॥ आदिन एव जा-
 यते॥ द्वितीयाश्चाविदग्धपुरुषसंयोगात्॥ तृतीयस्त्यौषधिकृतोऽ-
 नियतकाल एवोपजायते॥ तत्र अथ मेधिवाहकालिक इति तद्दोषः कर्त-
 व्यः॥ ततः प्रदोषान्द्वैभक्तमुत्तलिकाद्वयं गंधधूपादि पूजितवस्त्रा-
 दंतजावकवर्तिकादीपसहितैश्च क्वलपुष्पमाल्यार्चितकुशविद्रिकाको-
 षैषु चतुर्वर्णध्वजयुक्तं तस्यै संदर्शयित्वा दातव्यं ततः संपद्यते दुःस्वप्न
 ॥ ॐ हूं हूं वशी कुरुष्व स्वाहा ॥ इति वशीकरणमंत्रः॥ द्वितीयं तु ल-
 ज्जालुमूलनागजमदान्वितैकपूरमिषितेनांगप्रलेपनं कृत्वा प्रसिद्धं नव
 नारीविभ्रमधूपनं कृतांगधूपः॥ समालंभनादिनाक्षरंगारकावशः

स्त्रियमभिगच्छेत्कुमारीणां च भोजनमुत्सृजेत्ततः संपद्यते स्वरवम् ॥ तृतीये चेत्प्रियंगुमधूरशिखाशयेनापुनर्नवामूलं पिष्ट्वा दद्यात्
 गलपमसालोक्त्योनिं प्रक्षालयेत् ॥ पिष्टेन शृङ्गारमोसेन वितस्ति
 प्रमाणेषु तल्लिकां कृत्वा गंधादिना समालंभ्य पूजयित्वा ॥ स्त्रियं
 मथयित्वा स्मशाने रात्रिग्रहरेके दापयेत् ॥ कुमारीं च भोजयेत् ॥
 ततः संपद्यते स्वरवम् ॥ ऊँ अथोराक्षे प्रियजननि हूं हूं स्वाहा ॥ इ
 ति वशीकरणमंत्रः ॥ ॥ इतीनागार्जुनकृतौ योगसारे स्त्रीविदेष
 चिकित्सापरिच्छेदः ॥ ॥ अथ योनयः ॥ ॥ योनिः पूर्वस्थे भला
 सा कफाद्व्याख्याता चान्यारवडिनी चाथ दीर्घा ॥ अन्यारव्याता शू
 लवक्त्राचतुर्थी योनिः प्रोक्ता पंचमी सा विदोषा ॥ ६९ ॥ मिथ्याचारा
 द्योषितानां प्रदुष्टं प्रायः पूर्वयद्रजस्तेन तद्वत् ॥ दोषादन्याद्बीजजा
 द्वैवयोगात्पंचप्रोक्ता व्यापदो योनि संस्थाः ॥ ७० ॥ इत्यंस्तुतादि
 नाम ते विंशतिर्योनि व्यापदस्तासामुख्यतया पंचयोनि लक्षणमुच्य
 ते ॥ या योनिरुक्ता प्रथमं च सापि सफेनिले मुंचति वै रजश्च ॥ रुद्धे
 ण युक्ताप्यबलाविशेषादुदादिकावर्जगदेन चान्या ॥ ७१ ॥ ज्ञेया च
 बंध्याश्च निरार्तवायापरिपुतानित्यरुजाचभोगे ॥ या वातलान्याप्य
 तिकर्कशासास्तब्धाचनिस्तोदशिवास्त्रयुक्ता ॥ ७२ ॥ चतुर्थी नयो
 चर्षितायास्तु पूर्वभवेद्वातजा वेदनास्तास्तनित्यम् ॥ सदा हंच संक्षी
 यते वापि स्याः सदा लोहितं लोहितस्य क्षयाच्च ॥ ७३ ॥ सवातं तु
 बीजंततश्चोदरे द्या सदा कपिनी यामिनी संयुतं वै ॥ तथा सार्तपंची
 जंगभीयोर्ग्यं हरिद्रा समपीतमिति यावत् ॥ तथा स्त्रिंशिनी स्वसते क्षो
 भिता समं संस्थितं संस्थितं हंति गर्भं च या प्रजा बीस्पृता लोहितस्य

क्षयाद्दानदा ॥७४॥ यादाहपाकज्वरसंपरीतासपित्तलायो
 निरुदाहतासा ॥ तस्यांचपित्तस्यसमानलिंगक्षयोभवेच्चैवव
 दतिवैद्याः ॥७५॥ (अत्यल्पस्तनी) ॥ संतोषमानंदमलंचग्राम्य
 धर्मैणयागच्छतिकर्णिनीसा ॥ तस्यांविशेषादपिकर्णिकान्या
 सम्लेष्परक्तप्रभवान्वसाव ॥७६॥ पूर्वतदामैथुनतो नराद्विविरि
 च्यतेऽन्याप्रियथाब्रवीमि ॥ अनेकधामैथुनयोगतोपिबीजंनवि
 दत्यखिलंतयोःसा ॥७७॥ सम्लेष्मलापिच्छिलितान्वकंडूग्रस्ता
 तिशीताचचतुष्पदीह ॥ आद्यास्फुटित्यंचकफक्षयोपिभवेत्प्रकामं
 भिषजोवदंति ॥७८॥ अनार्नवावास्तनिकाभवेद्यायोनिःकरस्य
 शयुतातुग्राम्ये ॥ धर्मैयवान्याकथितात्त्वखंडामैद्रेणदीर्घेणचमू
 क्षमरधाः ॥७९॥ वृत्तामहायोनिरुदाहतासायासूचिवक्त्राप्य-
 तिसंवृताच ॥ यासर्वलिंगासकलप्रकोपजाताभवेद्योनिरुदाह-
 तासा ॥८०॥ ॥अथयोनिकंदमाह ॥ ॥दिवाप्रस्रापतःक्रो-
 धाद्द्वयायामाहतिमैथुनात् ॥ नखदंतक्षताच्चापिवाताद्याकुपि-
 नायदि ॥८१॥ पूषलोहितसंकाशलकुचस्यफलंयथा ॥ योनिक
 दग्दघोरंजनयतिब्रुवेयत्तत् ॥८२॥ तद्रूपभेदमाह ॥ विवर्णं
 स्फुष्टिरुक्षंवातजंतंविनिर्दिशेत् ॥ रागदाहान्वितं प्रोक्तंकंदपि
 त्तसमुद्भवम् ॥८३॥ तिलपुष्पनिमं प्रोक्तंकंडूपुष्कंकफोद्भवम् ॥
 सर्वलिंगंचयत्प्रोक्तंसर्वदोषसमुद्भवं ॥८४॥ ॥अथयोनिरो-
 गाणांप्रतीकारः ॥ ॥नष्टार्तवायारवलुसैवबंध्यामास्वभ्यसेवे
 तवदंतिनित्यम् ॥ बह्वार्नवास्यादयकाजिकंचतिलांश्चमाषां
 श्रद्धाधिप्रकामम् ॥८५॥ इक्ष्वाकुकटुतुंबी ॥ इक्ष्वाकुबीजे

श्रपलागुडाभ्यांदंतीजवस्सारककिण्वबीजैः॥ सोवाप्रसिद्धकि
 एवस्तस्य ॥ स्तुक्क्षीरयुक्तैश्चविधायवर्तियोनौप्रदद्यात्कुसुम
 प्रवृत्तैः॥ ८६॥ योनिप्रभूतेषुगदेषुसम्यक्कर्मप्रकुर्यात्स्वत्वुवा
 तहारी॥ यत्स्नेहवस्त्यादिपिचुप्रकारैः संस्वेदनानीहचवातजव
 ॥ ८७॥ स्निग्धास्विन्नांदुस्थिसंस्थापयेद्वातं हस्तिद्वान्माधुरैर्वेश
 वारान्॥ निक्षिप्यैवं योनिमध्येयत्नैलनावहार्पणोद्विजैर्हामि
 नीसा॥ ८८॥ धनद्रव्याक्तपिचुनाकर्णिनीदोषसंस्वनीम्॥ सघृ
 तेनचसंस्विन्नायथास्थानं प्रवेशयेत्॥ ८९॥ वेश्वारैर्विधायाथ
 ततोविधनमाचरेत्॥ हस्तेनानुमयेज्जिह्वावर्धयेत्संवृतांपुनः॥
 प्रवेशयेत्प्रविष्टांतामप्रविष्टोविवर्जयेत्॥ ९०॥ चोपैकुंचीवृषजी
 रकृष्णाजमोदिकासैधवजावशूकैः॥ घृतेनसंभर्ज्यकृशानुनाच
 युक्तैःप्रपिष्टैःसमशर्कराख्यैः॥ ९१॥ प्रसन्नयाक्तैरपिभक्षितैर्वि
 योन्यशमुल्मानत्तदस्यरोगान्॥ जयेत्प्रकामं प्रमदाजनानां येयत्र
 दोषाः प्रपतवन्तितेषाम्॥ ९२॥ युग्मं ॥ कदंबमूलप्रभवचक
 लं सरवादिशंगारयुतपिबेद्वा॥ कालेविशेषाह्निताप्रकामंसा
 योनिशूलान्विजयेदजस्रम्॥ ९३॥ अन्यः ॥ एरंडनिंबोद्भव
 बीजमज्जावरीकृतानिंबदलाद्रवेण॥ पिष्ट्वाभगांतर्निहितावधू
 नांभगोत्पशूलप्रशमं करोति॥ ९४॥ अन्यः ॥ रास्नास्वग
 धावृषसिद्धदुग्धपीतंवधूभिर्भगशूलहारी॥ पीयूषदंतीत्रिफला
 कषायैर्निषेचनवापितथागुणं स्यात्॥ ९५॥ योगइयम् ॥
 प्रविष्टयोनेः स्तुक्क्षीरयाविलेपनाभिः सरणान्वरास्यात्॥ तद्
 १ मधुरवर्गरश्मितामाधुरालैः २ कलौजीतिलोके ३ चित्रकैः ४ स्तुक्क्षीरकलिनी

हृसाभिः खलु मूषकानामभ्यजनाद्वायुभगप्रवेशः ॥ ९६ ॥ अन्यः ॥ पीयूषभीरुत्रिफलाशिवाभिः श्रीपार्श्विकापिलुककीरघ्राणीः ॥ द्राक्षापरूषैरपिकाशमर्दस्थैर्यान्वितैरक्षमितैः श्रुतम् ॥ ९७ ॥ घृतं च प्रस्थप्रमितं तु तेनाप्यासंवृतो यो निजवानरीमान् ॥ हन्याद्विषग्भिः प्रमदाजनानां मुक्तोऽथ योज्यः खलु गर्दभोयम् ॥ ९८ ॥ शुग्मम् ॥ अन्यच्च ॥ तैलं प्रस्थमितं गवां हि गुणितं मूत्रैः पयोभिः स्तुतं पीयूषादि समस्तकल्कनिकरैर्धुक्तं पिचौ यो निगे ॥ तातार्तिर्विनिहतितत्र बहुधा संचारिते सर्वदा ॥ ९९ ॥ अन्यः ॥ न तगदामरदारुपदूचमैर्बृहत्तिकाजटया श्रुतं तैलकैः ॥ पितुरल्लेखितो भगधारितः प्रमदया विरुजं कुरुते भगम् ॥ १०० ॥ सेकाभ्यगपित्तु क्रियात्र विहिता या यो नयः पित्तलावातेनापि समन्विताः खलु तथा तासां सदा शीतलाः ॥ सर्वा पित्तहरा घृतानि बहुधा वारावलासाधितं तैलं पित्तहरचदोषमखिलज्ञात्वा द्रव्यक्रियाः ॥ कार्य इति शेषः ॥ १०१ ॥ काशमरीकटुजसाधितं नीरैः सिद्धं हृद्यमथ वोत्तरवस्ते ॥ योज्यमांशुरुधिराक्तकयोनेः सततिघ्नप्रयोनिहितं तम् ॥ १०२ ॥ योन्यां वलाशेन च दूषिता पांरुक्षोष्णप्लोगांश्च भिषगिदध्यात् ॥ तैलं वानीकपदुप्रदुर्द्वं पथ्यादिसिद्धं च तथाप्यरिष्टम् ॥ १०३ ॥ अथ वर्तिः ॥ कणोषणा माषशला वरीणां वर्तिर्निधेया गदसैर्धवाभ्याम् ॥ प्रदेशिनी वात्र भगे भगस्य सशोधिनी सर्वभिषक् प्रदिष्टा ॥ १०४ ॥ त्रिदोषयोनि प्रशमाय दोषबलाबलवीक्ष्य भिषक् प्रकुर्यात् ॥ सर्वक्रियाशार्द्धं रमाश्रुतासां यथा गदं तद्वत्नाशनं यत् ॥ १०५ ॥ एलाजं बूसमं गाश्रुतं ममलजलं मोचिकासजं

युक्तं पुष्पैस्तद्वन्मदाया भगजमथ हरेत्पूतिगंधविशेषात् ॥ ६ ॥

क्लेदं पौष्टिल्यमुग्रं प्रसभसुपहरेत्तन्मनेपि प्रयुक्तं कायं तैलं च
कल्करजअपि च तथा पूर्व रोगक्रमेण ॥ ७ ॥ ॥ अथ पित्तुः ॥

लक्ष्मणं चंदनोपद्रवकंदेनिशो मुस्तकं सारिवेदशरीकेशरम् ॥ पयजं
तुम्भकं चीरणं लोधकं भारती मांसिकारेणुका चोत्तलम् ॥ १० ॥ का

र्षिकं कार्षिकं भागमेषां मिसिर्देवदार्वाश्च देष्पाचयष्टीमधु ॥ पाचि
तं साधितं तैलमेभिर्घृतं वा तथा यो निरोगेष्वलं पाययेत् ॥ ९ ॥ पूर

णालेपनाद्वारणाद्वापि चोर्ध्वं निरोगापहं भोगसौख्यप्रदम् ॥ पुत्र-
दं कान्तिदंसत्वं बुद्धिदं कीर्तितं शीलितं चेप्सितं वल्लभम् ॥ ११ ॥

विशेषकम् ॥ ॥ अथ बंध्याप्रतीकारः ॥ ॥ शितबलातिब-
ला गजकेशरंवटजशुंगमधूकसमान्वितम् ॥ घृतपयोमधुभिः प्र-

युतचयापि वनिसाप्यक्ततास्तुक्तं तलभेत् ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ य-
द्यस्वगंधाश्च ततोयसिद्धपयोघृतेनैव पिबेच्च बंध्या ॥ साप्यार्तव-

त्नानदिनात्सरुद्धा भूत्वा सगर्भा च न यं प्रसूते ॥ १२ ॥ सवत्सैकव-
र्णा गिवी दुग्धयुक्ता जटालक्ष्मणायाश्च कन्याप्रपिष्टा ॥ कसुष्पोधु-

ता चार्तवः स्रजान् रुद्धौ निपोतापि बंध्या गौर्गर्भदा स्यात् ॥ १३ ॥
अन्यः ॥ कुण्पीतपुष्पप्रियात्रासः प्र० ॥ कुलुंदुमूलं च मदाभवानि

पुष्पाणि तद्वच्च वटांकुराणि ॥ नीलोत्पलं चापि गवीपयोभिर्वंध्या
निपीतानि कृतप्रदानि ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ विशदविशितपुरवा-

पिथलं पार्श्वपूर्वं जरणा युतसमानं पीयमानं सकाले ॥ जनयति
बहुपुत्रान् कामिनीनां तु तासां परिमितहितमन्नं पथ्यमेवात्र

यासां ॥ १५ ॥ दरः शंखेभ्योऽशुभेभ्यो मरः ॥ दरशरपुरवा

ह्यजमेकंदलमपिधेनोर्दुग्धनिपीतं ॥ वरस्कतमातागर्भयुताया
 त्वपिचययासापुत्रजनित्रि ॥ १६ ॥ वराहशिबीजरयाकपित्य-
 मज्जानिपीतोभयैलिंगनीजैः ॥ लिंगिद्युभयलिंगिनीपचगुरिये
 जिलोके प्र० ॥ बीजैर्यथासातनयान्प्रसूतेनोकन्यकांकापिक
 दाविदेकाम् ॥ १७ ॥ पुत्रजीवेतिलोके ॥ यापुत्रकामास्त-
 मंजरीजटेशलिंगीसमविष्णुपूर्वाम् ॥ कांतानिपीत्वापिचगु-
 र्विणीसास्तान्प्रसूतेनस्ततांकदापि ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ कृतार्त
 वस्नानदिनांतरेयाप्रातःपुनस्नानमथोविधाय ॥ द्विजायसंपू-
 ज्यवस्तुप्रदायभक्त्याप्रपूज्यापिचलोकनाथम् ॥ १९ ॥ श्वेताव-
 लायाभ्रजटासमंगां कर्षप्रमाणोत्तुसितांपलैकाम् ॥ समं उज्जव-
 ती ॥ पिष्टैकवर्णाग्निगोपयोभिःसवत्सकायाः प्रयतापिबे-
 द्या ॥ २० ॥ युक्तं घृतैवापि न चान्यन्यन्नमन्नीतकान्ताक्षधिताय
 देव ॥ सदुग्धभक्तं प्रभजेत्समेसादिने तथा पक्ष्मस्योगवारे ॥ २१
 ॥ धीरागर्भाधानकालेचांचल्यरहिता ॥ धीरास्वनाथस्यचद-
 क्षिणस्थे भागेचपर्यंकगताप्रसूय ॥ तत्संगदृष्टांस्तमनाःस्वना-
 थं भजन्त्वगर्भे विदधानि पुत्रम् ॥ २२ ॥ निरायुषं च द्वियुतं स्तुवि-
 दं स्तुभाग्यसंपत्तिमनोहरास्यम् ॥ दक्षस्तपुष्टं निजधर्मयुक्तं
 कविमहांतं कुलजां कुरच ॥ २३ ॥ ॥ अथागर्भसंपादनम् ॥
 कणाविडंगटकणैः पयःपिबेच्चण्डबला ॥ कृतौ नगर्भधारणं करो-
 ति वा कदापि सा ॥ २४ ॥ अन्यः ॥ अथारनालपेषितं जपाप्रसू-
 नमंगना विवार्षिकैर्गुडैः कृतौ पिबेच्चगर्भभागिनी ॥ २५ ॥ अ-
 न्यः ॥ याचंति पत्राण्युषितानि तोये पिबेच्च बालाप्यथ वपकस्य

॥ तावन्तिवर्षाणिनपुष्पमेषालुभेद्यथाकामरनिप्रसक्ता ॥ २५ ॥

॥ अन्यः ॥ गवाक्षीजरायोनिगाधारिताचेत्करोत्येवपुष्पस्य
नाशंसदैव ॥ भजेज्जारिणीजारसंघाननेकान्दधात्येवनोगर्भ
मेषाकदापि ॥ २६ ॥ ॥ अथगुर्विण्याश्चिकित्सा ॥ ॥ न्हीवे
रमुस्तातिविषेद्रजानोक्ताथपिबेनमोचरसान्वितानाम् ॥ गर्भेविशे
षाञ्चलितेचकुक्षीगदेतथासृग्दरकेचवामा ॥ २७ ॥ इतिगर्भप्र
चलिते ॥ मधुरूपद्रुपद्रुसुचन्दनैर्नलदशातिदलासहितैः
शतम् ॥ रुमधुखण्डपुनरवलुगर्भिणीज्वरहरंगदितेप्रतिसेवि
तम् ॥ २८ ॥ इतिगर्भिणीज्वरे ॥ क्वाथंचन्दनसारैवाकृतमतं
द्वास्त्राद्यलोध्रान्वितंमिश्रंशर्करयानिपीतमसकृत्प्रायस्तुयाग-
र्भिणी ॥ संयुक्ताग्रहणीगदेनचतयागर्भस्यसंरक्षणंकुर्याद्वा
ग्रहणीगदस्यशमनंवैद्यप्रगीतंहुतम् ॥ १२९ ॥ न्हीवेरधाञ्चकव
लारलुमेघवर्मवत्सादनीनलदलोहितचन्दनानाम् ॥ क्वाथोपवा
सकविषासमसागिकानांगर्भश्रुतिज्वरदरादिषुगर्भिणीनाम् ॥

१३० ॥ ॥ अथगर्भस्त्रावपातयोर्निदानम् ॥ ॥ ग्राम्यध
र्माध्वयानप्रयाणज्वरोत्पातरेकप्रहारार्भिरुक्षाशनैः ॥ वेगसंधा
रणैर्लघनैर्धावनैः पीडनाजीर्णातीक्ष्णाशनैरुष्णकैः ॥ ३१ ॥ उष्ण
तिर्कैरसैर्भाक्षितैः स्वापतः क्वापिवैषम्यमंचेज्जलंवास्त्रियः ॥ क्वा
थपानैर्द्रुतंछर्दिवैगेनवाभीनियोगेनगर्भस्रुतिः पातनम् ॥ ३२ ॥
चतुर्थमासावधिरेवगर्भस्रुतिस्तथापंचमतीत्यपातः ॥ स्रुतौतु
रक्तस्पचबिंदवश्च्युः पातिसखिगद्वगर्भपातः ॥ ३३ ॥ विषमास
नपीडनाभिघातैस्तरुल्लानंचहुदंयथाफलंतु ॥ पततीत्यमकाल

एवगर्भोविविधैरन्यतरैश्चगर्भवत्याः॥१३४॥ ॥अथगर्भस्त्रा
चप्रतीकारः॥ ॥गर्भस्त्रवेचेद्यदिगर्भवत्यागर्भादुतंचापिमु
हुर्मुहुर्वा॥सनीलमारक्तकमुखलंचकल्हारशभांबुजमुखलं
च॥१३५॥संशीलयेद्वाकुमुदेनसाकंस्त्रावंचगर्भस्यचदाहत
र्षन्॥तृदामयंलोहितपित्तमूर्च्छामरोचकंछर्दिगदंजयेद्या॥
३६॥ ॥अथगर्भपातोपद्रवानाह॥ ॥प्रस्रसमानेपिच
गर्भवत्यागर्भेतुदाहेपिचपार्श्वरूलम्॥आनाहकास्तृग्दरमूत्र
संगसंजायतेस्यामृततिप्रकासम्॥३७॥ ॥अथगर्भस्यस्था
नांतरंगमनेचोपद्रवानाह॥ ॥स्थानंपरित्यज्ययदैवगर्भोस्था
नांतरस्यातितदैवयस्याः॥पक्काशयामाशययोःप्रकामंक्षोभस्तु
पूर्वोक्तंगदास्तदास्युः॥३८॥ तेषांप्रतीकारः ॥स्तग्निधरी
तक्रिययाजयेत्तान्दग्भस्यकाशस्यरूकजस्य॥त्रिकंठकस्यापि
चमूलसिद्धं दुग्धं सिन्नाभिः खलु पार्श्वरूले॥३९॥ तासांखदंष्ट्रा
मधुकप्रयुक्तमल्लानसिद्धंचपयोनिपीतम्॥ आप्लानंदक्षिणे
देशेप्रसिद्धं पुष्पम् ॥ सशर्करावैमधुसंयुतंचसगर्भकानामथवे
दनाघ्रम्॥१४०॥गृहचूल्हिमूदानवमल्लिकागिरिमृदापिरसांज
नचूर्णीकम्॥ अपिमदाकुसुमैश्च समर्गैकाभवरजःखलुसंज
रसेनवा४१॥ सलज्जालु ॥मधुयुतंचनिताविठभेत्तुयच्चदपिग
र्भयुताप्रदरापहम्॥यदिभजेत्प्रदराच्चप्रसुच्यतेत्यथचतेषुप
वेत्थिरगर्भिका॥४२॥ युग्मेनयोगचतुष्टयम् ॥अन्यः ॥स
गर्भिकास्तृग्दरनाशनायकसेरुशृंगाटककल्कयुक्तम्॥ तथोखलं
पेष्यपिबेद्दिशेषात्पुत्रं प्रसूते प्रदरात्प्रमुक्ता॥४३॥रसोनसौचर्व

लहिं गुयुक्तं पक्षं पयोना ह्युता सगर्भा ॥ पीत्वा त्वनाहाच्च स्थि-
 रगर्भयुक्ता कालप्रसूता रुक्ता च भूयात् ॥ ४४ ॥ यागुर्विणीवे-
 तृणापंचमूलकत्वेन साकंतु पयः पिबेत्सा ॥ सद्यो विमुच्येदपि-
 मूत्रसंधात्तत्पंचमूलं च यथात्र वक्ष्ये ॥ १४५ ॥ शालीकदर्मरार-
 काशजमूलमुक्तं प्रायस्तृणादितरपंचकमेतदेव ॥ दाहघ्नतर्षा-
 मनं प्रतिहंति मूत्रसंगं च रक्तसहितं प्रतिहंति पित्तम् ॥ ४६ ॥ ॥
 अतः परमासान्मासिकं वक्ष्यामः ॥ ॥ देवदारुमधुकंचपयस्याशा-
 कबीजसहितं प्रथमे च ॥ कोविदारमरुणाशनमूलीमेचकानि च
 तिलानि द्वितीये ॥ ४७ ॥ वृक्षादनीचोत्पलसारिवाचकांतावय-
 स्याचत्तृतीयमासे ॥ अथोप्यनंतादिमसारिवाचरास्नासु पद्या-
 मधुकैश्चतुर्थे ॥ ४८ ॥ संक्षीरशृंगातचयाबृहत्सोमकाशमरीपंचम-
 मासि हव्यैः ॥ चचाश्वदंष्ट्रामधुपर्णिपर्णीपृष्ठादिकाशिगुयुता च
 षष्ठे ॥ ४९ ॥ शृंगाटकपद्मजमूलद्राक्षेमासे तथा सप्तमके सगर्भा-
 ॥ पदार्थकोक्ताः क्रमतश्च सर्वे कर्षप्रमाणाः शिशिरांबुपृष्ठाः ॥ १५० ॥
 पल्लेकदुग्धेन विलोडिताः स्युर्गर्भव्यथानाशनपानयोगाः ॥ मासे-
 ष्ठमेचायकपित्तविब्वनिर्दग्धिकाभिर्बृहतीपटोलैः ॥ ५१ ॥ पला-
 ष्ठकदुग्धमलाद्विप्रस्थनीरेणासिद्धप्रमदा सगर्भा ॥ पिबेच्च गर्भस्य
 चरक्षणाय नत्रत्यशूलस्य विनाशनाय ॥ ५२ ॥ प्राप्तेष्टमे मासिन-
 गर्भवत्याकार्यं क्वचिन्मैथुनमेव बुद्ध्वा ॥ विपद्यते न्तः पतते पिजी-
 पेन मूकोन्धकः कुबुजप्रकर्णको वा ॥ ५३ ॥ मासे सगर्भान्वमे प्रथस्या-
 नंता च पर्णीमधुकेन साह्यम् ॥ पिबेत्सा सलजान्सजलान्सदग्धान-
 गर्भस्य संरक्षणशूलशाय्यै ॥ पिबेत्वनुवृत्तिः ॥ ५४ ॥ शृंठीपय

स्यापरिसाधितंयस्त्रीरंसगर्भादशमेनिषेवेत् ॥ मासेसितास्त्री
रमहौषधंवासदेवदारुमधुकंपिबेच्च ॥ १५५ ॥ अथवास्त्रीरंशं
ठिण्यांक्वथितं दशमैपिबेत् ॥ अथवाविश्वमधुकदेवदारुजलैः
पयः ॥ १५६ ॥ योगद्वयम् ॥ एकादशोद्वादशकैथमासेस्त्रीरी
समंगोत्पलशंकरांश्च ॥ गर्भस्यशूलप्रशमायवामापिबेच्चत-
स्यैवचरक्षणाय ॥ ५७ ॥ ॥ अथस्तरवप्रसवविधिः ॥ ॥ या
पोतकीमूलककल्कयुक्ततैलेनबद्धचित्तिलोद्भवेन ॥ योन्यंतरं
वैयदिलेपयेत्साप्रसूयतेचाशस्तरवेननारी ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥
कृष्णावचाचापिजलेनपिध्वासैरंडतैलेनतुनाभिलेपात् ॥ स्त-
स्त्रप्रसूतिंकिलगुर्विणीनांसद्यः प्रकुर्याद्बहुपीडितानाम् ॥ ५९
॥ अन्यः ॥ इक्षुजातमपिमुत्तरमूलंस्वानुमानवरतंतुनिब-
द्धम् ॥ कामिनीकरितदेयविशेषात्सूतिमाशुविदधातिसु-
खेन ॥ १६० ॥ अन्यः ॥ तालजातमपिचोत्तरमूलंमध्यमान-
तनुसूत्रनिबद्धम् ॥ गर्भिणीकरितदेस्तरवसूतिसद्यएवकुरुते
नवितंवान् ॥ ६१ ॥ अन्यः ॥ अश्वपक्षसहितांगुडजातांया
वधूचगुटिकांनिगलेत्सा ॥ सद्यएवविलभेत्प्रसवंसांगुर्विणी
नतुलभेदयकष्टम् ॥ ६२ ॥ अन्यश्च्यवनमन्त्रत्रिशदुभययन्त्रा-
न्यमत्रौषधिभिः स्तरवप्रसवविधिः ॥ यथाइहामृतंत्वसोमश्च
चित्रभानुश्चभामिनी ॥ उच्चैश्चवाश्चतुरंगोमंदिरेनिवसंतिते ॥ ६३
इदममृतमयासमुद्भूतंवैतवल्लुगर्भविमुंचतित्रिदलनलप-
वनार्कवासवास्तेसहलायुधैर्दिशतिशान्तिम् ॥ मुक्तायासा-
विषामाश्चमुक्तासूर्येणरश्मयः ॥ मुक्तः सर्वभयाद्भवास्त्येहि

मान्वते स्वाहा ॥ २ ॥ जलं च्यावनमंत्रेण सप्तवाराभिर्मन्त्रितम् ॥
 पीत्वा प्रसूयते नारी दृष्ट्वा चोभयत्रिंशत्कम् ॥ ३ ॥ षोडश १६
 रस ६ वस्त्र ८ युग्म २ सुदिग्भिः १० अष्टादश १८ दिननाथ १२
 चतुर्दश १४ वेद ४ मितां कैरं कमितैरपि कौष्टमिविष्टैस्त्रिंशद्यं
 नमदः परिवीक्ष्य स्मरन् प्रसवं लभते तु गुर्विणी सद्यः ॥ ४ ॥

१६	६	८
२	१०	१८
१२	१४	४

सितिर्जलं विधत्ते जो वायुर्विष्णुप्रजापतिः ॥ सग-
 र्भायांसदापांतु वैशल्यं च रक्षत्यपि ॥ ५ ॥ प्रसूयत
 मपि क्लिष्टमविष्टमशुभानने ॥ कार्तिकेययुतिपु-

त्रं कार्तिकेयाभिरक्षितम् ॥ ६ ॥ प्रसवकाले गर्भिण्यां कर्णस-
 प्तवारान्जपितव्यम् ॥ ॥ परुषकशिराभवां वनाभिबस्त्यादि-
 योनिनिभृतस्तु तथा स्थिरायाः ॥ सद्यः प्रसूतिमुपसंकलयन्ति
 पाठाजातस्तथा हरिमुखवद्वसंप्रयातः ॥ १६७ ॥ चत्वारो योगः
 ॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ गुजामूलस्याष्टौ रवेऽन्तानि ७ मितसूत्रै-
 कदिदेशे ॥ बद्ध सद्यः सूतिवामाप्रकुरुत एव प्रवदन्ति ॥ १६८ ॥

॥ ॥ अथापरापातनविधिः ॥ ॥ इक्ष्वाकुसर्षपभुजंगमर्क-
 त्रकानां धूपस्तथापिकृतवेधनसंयुतानाम् ॥ तैलेन वापिकुटु-
 नापि भगप्रदत्तः कुर्यादथोवात्थ परांप्रपातम् ॥ ६९ ॥ भूर्यगु-
 ण्गुलुभवः खलु धूपः श्रोणियोनि कलितो वनित्राभिः ॥ पातनप्र-
 कुरुते ह्यपराणां सद्य एव खलु शूलहरं हि ॥ १७० ॥ अन्यः ॥
 कचनिवेष्टितयांगुलिकायुतैर्गलनिघर्षणकैरपरा तथा ॥ पत-
 तिचायतथैव तुलांगलीभवजरोत्तरसैः करपादयोः ॥ ७१ ॥ अ-
 न्यः ॥ मद्येन वा गोपयसाचसिद्धैर्यापायसैः पादतलौ प्रलिपेत्

॥ हस्तोतदास्यादपराप्रपातस्तस्यास्तुशीर्घ्रस्वस्तुशूलशानिः ॥

७२ ॥ हिङ्गुकुणापाटलिकाद्वयभाङ्गीचव्यविषारासनिकोशरत
नीरैः ॥ योनिनिषेचनतःस्वस्तुमार्दवंमेवयोनिगतंविदधाति ॥

७३ ॥ त्रिविधमार्कवभवंचंद्रिमूलककितंमदिरयापिचपीतम् ॥

शूलमाशुभजनं प्रमदानां हंतिसूतिजनितं प्रमदाभिः ॥ ७४ ॥

शालिमूलमथवाह्नमलंबापिप्लीमथतथाप्युपकुंचिम् ॥ गो
जलेनचतथापितुवाह्नैर्योनिशूलशामनायचमद्यैः ॥ ७५ ॥ ॥

चत्वारोपोगाः ॥ पिबेदितिरीषः ॥ सौचर्चलेनचसर्दागतिशत्रु
सिद्धक्षीरंदशाहमबलाप्रसवंप्रपन्ना ॥ योनिप्रभूतबहुशूलश
मायनित्यमन्नंभजेत्सखरसैश्वशिरीषसेकम् ॥ ७६ ॥ ॥ इत्य

परापातनम् ॥ ॥ ततः प्रकुर्वाद्यजातकर्माण्यारवेचतुर्गो

हितथानृतीये ॥ सूतं वधूनांच प्रवर्तयन्वैतथादिमोहित्रिसंव

घृतेन ॥ ७७ ॥ समाक्षिकेनापि विलिप्य वा माकुचोन संमन्पतु

पापयेत्तम् ॥ शिशुं यथोमंगलगीतमंत्रैर्मंत्रं प्रवक्ष्यामि पुरातनय

त् ॥ ७८ ॥ यथा ॥ चत्वारः सगरास्तुभ्यंस्तनयोः क्षीरवाहिनः

॥ संतु ते शतभगे नित्यं बालस्यायुग्रहापहाः ॥ १ ॥ पिबन्वालोष्ट

तरसंपयस्तव शतभानने ॥ दीर्घमायुरवाप्नोति देवाः प्राश्य यथा

मृतम् ॥ २ ॥ ॥ इति मंत्रद्वयेण स्तनाभिमंत्रणं विधाय बालं पा

ययेत् ॥ ॥ जातपुत्रे निशापञ्चीनस्यारक्षावलि क्रिया ॥ कार्या

जागर्युरेवास्य सर्वेश स्त्रास्त्रपाणयः ॥ ७९ ॥ ॥ अथ प्रसू

ता भगवत्क्षिकटीनां प्रकृतीकरणम् ॥ ॥ तुंबीदललोध्रमिद

हयचसमानभागपरिपेय दद्यात् ॥ लेपं भगस्याय यथा प्रसू

तामगस्यनुस्यादपिनिर्मलत्वम् ॥ १८० ॥ अन्यः ॥ मृद्वग्निना
 वेतसजानिमूलान्याकाध्यतेनैव भगप्रसूता ॥ प्रक्षाल्यगादत्व-
 मलप्रयाति भगस्यबालाभगवन्प्रकाशम् ॥ १८१ ॥ अन्यः ॥ पला-
 शकोदुर्बुरयोः फलानां समाक्षिकस्तेलयुतः प्रलेपः ॥ प्रसूतिका-
 नां च भगस्थकुर्यात्कन्याभगस्यापि समानभावम् ॥ १८२ ॥ अन्यः
 ॥ मूषिकामांससंयुक्तं सृतं बर्बुरजं जलम् ॥ योनिप्रक्षालना-
 त्कुर्यात्प्रसूतां कन्यां पमाम् ॥ १८३ ॥ रवंजरीदपलजागुठिकैका-
 ऽधर्मशोषिततमामधुयुक्ता ॥ योनिमध्यनिहितादशवारान्सू-
 तिकांच विदधाति सकन्याम् ॥ १८४ ॥ नारीप्रसूता किल वृद्धकुक्षी-
 हासाय प्रातर्मथितेन विंशेत् ॥ एकाधिकान्येव दिनानि वामाश्या-
 माय वंचापि पिबेदशंकम् ॥ १८५ ॥ मूलं मालतिका भवं च नितरां त-
 केण सांकां पिबेद्भासायाश्च प्रसूतिकास्वजठरस्यैवायधात्रीनि-
 शो लिङ्गामाक्षिकहव्यसेयुततमोकार्श्यं च मध्ये स्फुटम् बाला-
 याः सदृशप्रसूयलभते वारानने कान्यसूः ॥ १८६ ॥ ॥ अथाक-
 ललक्षणाकन्निकित्से ॥ ॥ यदा प्रसूतारुधिरंच्युतं यततस्या-
 नतश्चाप्यपरोध्यवायुः ॥ मकल्लसेगंतुततः प्रकुर्याद्दृढस्तिमूर्द्धा-
 स्वपिशूलरूपम् ॥ १८७ ॥ वेशो धरण्यापति ते विशोषाद्योने अग्नि-
 ष्पीडनमिष्यते ॥ यदा प्रवेशोखलु तत्र वायोऽसंरक्षणे चात्र कि-
 या विधीया ॥ १८८ ॥ तद्दृढस्तिशूलं च तदैव तस्यात्याधानमेवं प्रति-
 जाम्यते तु ॥ तल्लघनाभ्यंजकैश्च तद्गक्रियास्वेदकैः कैः प्रकुर्यात्
 ॥ १८९ ॥ उष्णाय वा तं कटुतीक्ष्णसिद्धामध्वान्वितां च त्रिदिनानि त-
 स्यै ॥ प्रणययेच्चाथ भिषक् प्रकुर्याद्दिशो धवतच्च यथाविधास्ये

॥१९०॥ घृतेनचोष्णेनजलेनवापिजवाग्रजंक्षारसमपिबेत्सा
 ॥ त्रिजातकत्रैकदुधान्यचूर्णान्यापाच्यजीर्णेनमुडेनतद्वत् ॥
 १९१॥ मकल्लरोगस्यविनाशनायशिरोर्निशांत्यैभिषगत्रलेपम् ॥
 लुगस्यमूलस्यसवित्वमेवंमूलस्यमल्लीप्रभवस्यकुर्यात् ॥ १९२
 ॥ अन्यः ॥ त्रिकटुचित्रकचव्यपदुत्रयद्विनिशकल्कमिदंचक-
 णाधियुक् ॥ सजवजंचकवोष्णजलेनवैवरविरेचनमत्रमकल्ल-
 के ॥ १९३ ॥ ॥ अथस्तन्यशक्तिः ॥ ॥ धात्रीपयःशक्तिमलंप्रकु-
 र्यान्मुस्तादिकंहव्यमथोनिपीतम् ॥ मुद्रस्यधूषंचरसंपलस्यत-
 स्यैप्रदद्यादथभोजनार्थम् ॥ १९४ ॥ अन्यः ॥ भार्गीदारुबचा
 विषाशृततमंपीतपयःशोधनंपाडादारुकिरातविश्वकटुकाभ-
 ताविशल्याशृतम् ॥ मूर्वाशक्युतेतथात्रगदितंसंत्सारिवाभिषि-
 तम् ॥ १९५ ॥ योगद्वयम् ॥ कुलकनागरनिंबगुडूचिकात्रिंद-
 शदारुशृतंतुविशल्याया ॥ निगदितंकटुरोहिणिकासमंस्तनज-
 शोधनमाशुचमूर्वया ॥ १९६ ॥ ॥ अथदुग्धवर्धनम् ॥ ॥ ध-
 राजकुष्मांडजमूलमर्कसीरेणसार्द्धपिबतिप्रकामम् ॥ पुस्ना-
 तिसास्तन्यचयैःस्ततानांघृतंस्करवेनैवसदाप्रसन्ना ॥ १९७ ॥
 अन्यः ॥ कुवलयतंदुलकल्कपयसायाहि ॥ प्रचुरस्तीरानारी
 प्रभवतिसाहि ॥ १९८ ॥ अन्यः ॥ अण्डण्यकार्पासजमूलयुक्त-
 मिश्राकुमूलपयसापिबेद्या ॥ सौवीरकेनापिपयोविदारीरसंत-
 थास्याद्दुग्धयुक्ता ॥ १९९ ॥ अन्यः ॥ कणाकणामूलविडंग-
 शंठीयवानिकाजीरकयुग्मचव्यैः ॥ सौवर्चलेनापिनिशाद्वयेनपिष्टे
 अपिष्ठेनंतथारनालम् ॥ २०० ॥ विपाचितंवृष्यतमंनिपीतंप्रसू-

निकाभिर्बहुलाधिकारी ॥ मकलशूलस्यविनाशनंतत्कफस्य
तद्वहद्वहदुग्धकारी ॥ २०१ ॥ सामास्यवानस्यविनाशनस्याह्वा
दिकंकाजिकमुत्तमाद्यैः ॥ प्रसूतिकास्तन्यचयैः स्तनानांमस्यप्र
योगादपिपालिनीस्यात् ॥ २ ॥ अन्यः ॥ स्वर्णसेफालिकाचित्र
शाकोटकानांपत्रसंधंभिषक्कांजिकेवासयेद्वा ॥ सस्तुहीपत्रक
सिद्धमेतन्निपीतस्तन्यवृद्धिप्रदंश्लेष्मवातापहंश्वाक् ॥ ३ ॥ ॥
इतिपत्रकांजिकम् ॥ ॥ इतिस्तन्यवर्द्धनम् ॥ ॥ अथप्रसूता
कुचोत्थापनम् ॥ ॥ अलंबुषामागाधिकात्यकल्कैः सिद्धस्तैल
पिचुनस्यदानात् ॥ प्रसूतिकास्त्रीकुचयुग्ममेतन्महाफलाभद्रुत-
मादधाति ॥ ४ ॥ अन्यः ॥ श्रीपाणिफायारसकल्कसिद्धतैलति-
लानांस्तनयोः प्रकामम् ॥ पिचुप्रदानाद्भुतमेवकुर्यादुत्थापनंवा
लंकवृंदमातुः ॥ २०५ ॥ अन्यः ॥ कासीससाठरभुजंगकणा-
श्वगंधासिद्धतैलमबलास्तनयोः प्रकामम् ॥ रुद्धिंश्रुतिस्तनव-
रांगकलिमकानांकुर्याद्विलेपनविधानपिचुप्रदानात् ॥ ६ ॥ का
सीसाद्यंतैलम् ॥ अथरोमशातनम् ॥ ॥ हरतालमिहैकभा
गिकंदरचूर्णैरवलुपंचभागिकम् ॥ भसितेनपलाशजेनतत्परि
लितंभगरोमशातनम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥ करवीरशिफारभाक्षा
रोदकत्रिवृद्युतम् ॥ कोशातक्याश्रतंतैलमभ्यंगाद्योमशातनं
॥ ८ ॥ अन्यः ॥ कर्पूरैः संखचूर्णैश्चाशिलमपिजवक्षारतालायवा
निभक्षातैः सिद्धतैलनिगदितमसिद्धैर्वैद्यभूषैर्वरांगे ॥ रोमशास-
द्यः प्रहरतिचयंयत्रकुत्रापितत्राभ्यंगाभ्रात्रंवित्रप्रभवतिसहसा
तत्प्रदेशंविरोमम् ॥ ९ ॥ ॥ अथसौभाग्यशुद्धी ॥ ॥ प्रस्थत्र

यद्वैद्यवरश्च शुद्धाः प्रस्थत्रयेनैव गवाधृतैः ॥ चतुर्गुणैस्तथाश्रय
 वांसदुग्धे संपाच्यस्वं डेन चतुर्गुणेन ॥ २१० ॥ जातीफलैः लाविफला
 घनानां कणाविहारी मुशली हयानाम् ॥ कर्पूरद्राक्षाजरणाढ्यामां-
 काशमीरपत्री शतमूलकानाम् ॥ १११ ॥ पलंपलगोक्षरदेवपुष्पशत-
 प्रसूनांकपिक्वुजानाम् ॥ प्रत्येकमेलाद्विचतुः समानां सपुष्करा
 णामपि सति गंध्या ॥ ११२ ॥ पलाष्टकेनापि वशीर्षमज्जाभागेन म
 ज्जात्रितयेन सम्यक् ॥ पलत्रयेनाथ पलप्रमाणरवार्जूरद्राक्षाकर
 ह्वायकानाम् ॥ ११३ ॥ कस्तूरिकालोहजभस्मभागादेशानुकू-
 लानुभवेन योज्याः ॥ एतत्समस्तविधिना गुरुदर्शितेन मात्रायथा
 बलपलैकमिताद्विरुक्ता ॥ ११४ ॥ शंखीप्रमोदजनिकाशिवयोः प्रका
 ममरोग्यदास्तत्कृता बह्वृद्धदात्री ॥ सौभाग्यदतिगदितां प्र-
 थमततोया शंखीप्रसूतानि करस्यनित्यम् ॥ ११५ ॥ ब्रह्मरव्याताना
 रदेनाथदेवैः शंखे प्रोक्ता स्मृष्टिनिर्बाधसिद्धये ॥ ते वै रोगोत्थी-
 तनौ सति नैव ये चैवास्याः सेवना नैव नस्युः ॥ ११६ ॥ कायस्थिरत्वं द
 दतांस्तु कांतिं सौभाग्यमेधास्मृतिमंजुलत्वम् ॥ सौंदर्यकाठिन्य-
 मृदुत्वशोभिस्तैर्न ह्याद्यं गणकरोति ॥ ११७ ॥ अशीतिवातोत्थग
 दास्तदर्धाः पिचप्रभूताः कफजास्तदर्धाः ॥ अष्टौ ज्वराद्याः श्रुति
 शीर्षनेत्रजिह्वास्थनासागलवालुजाताः ॥ ११८ ॥ स्तनहृज्ज्वरो
 द्वागदा अपि कुक्षिप्रभव कटिगदाः ॥ जघनोरुभगोद्भवाश्च येश
 मनंशान्तिपदां गुलीषवाः ॥ कृतास्ततानां जननी प्रभूयां दारोग्यसौ
 भाग्ययुता प्रसन्ना ॥ शतप्रसूतापि च कल्पकेव हृदागयाष्टिः पति
 मुत्रयुक्ता ॥ २१९ ॥ ॥ श्रीतातपादा ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च

तस्यास्त्रीरोगनाशस्तबकःसमाप्तिम् ॥ २२० ॥ ॥ ॥
 अथबालरोगचिकित्सा ॥ ॥ शिवाशिर्वाकस्थमहंगणेशगुरुं
 स्वकीयंचगुरुंप्रणम्य ॥ श्रीकाशिनाथोऽखिलबालतंत्रदृष्टास्व
 तंत्रवितनीमिसंम्यक् ॥ १ ॥ क्षीराशनान्नाशनतद्व्याशीर्दृष्टः शि
 शूनांत्रिविधःप्रसिद्धः ॥ स्वास्थ्यंतुतस्याप्युशनादिसंम्यक्पाकेद्य
 पाकेऽखिलरोगवृद्धिः ॥ २ ॥ योवातदुष्टंस्तनजंपिबेद्वाबालःसत्रा
 तोत्थगदातुरःस्यात् ॥ क्षामस्वरश्चापितनौतनुश्चविष्मूत्रवायुप्र
 तिरोधबंधात् ॥ ३ ॥ योपिचदुष्टंचपयःपिबेद्वाबालःसपिचानुस्ता
 म्रपैति ॥ तृष्णातुरःशुष्कसप्रस्तगात्रःसकामलोभिन्नमलःसध-
 मेः ॥ ४ ॥ कफप्रदुष्टंतुपयःपिबेद्वाबालःसतालुवान्श्लेष्मगदीशिशुः
 स्यात् ॥ सवातिनिद्रास्यचस्नूनाभिर्नोऽन्युक्तोगदितोमिषग
 मिः ॥ ५ ॥ तीव्रामतीव्रामथबालकानांवैद्यःपरिक्षेदपिवेदनात्ता
 म् ॥ तद्रोदनाच्चदुज्जमाशुदृष्ट्वाशास्त्रंचिकित्सांविदधीततेषाम्
 ॥ ६ ॥ क्षुद्ररोगेचबालानामजगत्याहिपूजने ॥ ज्वराद्याव्याधयो
 येचतेषांतेमहतामपि ॥ ७ ॥ देशकालबलविहरवैद्योबालरोग-
 मथयच्चविचार्य ॥ तस्यदोषमवधिंज्वरकादौमात्रंयागदितयो-
 नुचिकित्सेत् ॥ ८ ॥ भेषज्यमुक्तमहतायदेवतद्वालवृद्धेषुनियो-
 जनीयम् ॥ यथागतदौषचयप्रकोपंमात्राविचार्यात्रकनीयसीया
 ॥ ९ ॥ शिशुवर्त्यागतोविकारएकौनहिताहंगदितःकुक्ष्णकः ॥ स
 तुनैवशिशोविहायचान्यस्पृष्टभंगच्छतिवर्त्मकस्यवा ॥ १० ॥ संजात
 मात्रस्यशिशोश्चमात्रादेयाविडंगान्मितभेषजस्य ॥ मासेचमासेच-
 विडंगवृद्ध्याकीलास्थिमानात्वथवत्ससहम् ॥ ११ ॥ क्षीराशनादिति

शोभ्यमेषजमलपेययथोदुबुरक्षीरादस्यचमेषजसमुचितंथाच्याः
 पयःशोधनम्॥ क्षीराभोभयभोजनस्यतु सदादेयंचयत्तैजसंधा
 न्यावैस्तनलेपनोचितयथारोगंतुलोकस्थच॥ १२॥ शिशोर्नैत्ररोगे
 तथाशोषणेविशेषेणधात्रीशिशुकलघयेत्॥ यथा मात्रयान्नेन दुग्धं
 क्वचिज्जनन्यागदेगव्यमाजंपयः॥ १३॥ प्रदेयंनवार्यसदापंडितै
 र्यतस्तदुपांगव्यमाजंपयः॥ शिशुंजीर्णमेवंनरंमात्रयाभिषक्सा
 धयेद्वेषजस्योक्तया॥ १४॥ मृत्विडमग्नौप्रतितप्तमग्निं प्रभञ्जयान्
 पयसिप्रकामम्॥ प्रक्षिप्यवैद्यश्चतदुष्मणातंसंस्वेदयेदुत्थितं
 नाभिबालम्॥ १५॥ शिशोर्नाभिपाकेविशाद्यामजेनभिषक्बन्धि
 दग्धेनसंचूर्णमेनम्॥ अथोक्षीरचक्षुस्तत्त्वश्चूर्णनंबातथाचंदनस्या
 पिनाभौप्रदद्यात्॥ १६॥ बहवोयोगाः॥ तैलंनिशामधुकलो
 धप्रियंगुसिद्धमभ्यजनेनिगदितंशिशुकनाभिपाके॥ संचूर्णनंचभि
 षजात्रनुतैःप्रकामंकार्येविलोक्यशिशुकतंत्रमथोविचार्य॥ १७॥
 यदिस्तन्यंबालाडचिरमवशिष्टंनैवचमुरवेप्रगृह्णातिप्रायोरसनम
 श्वाच्यस्यमधुना॥ समंकल्कीभूतैर्घृतपदुशिवाभिश्चनितरांप्रघृ
 ष्यैवकुर्वादुत्तरममुस्तन्यरसिकम्॥ १८॥ घनाभयाभारतिकाव
 चानान्चूर्णैरुवर्णेनघृतेनसम्यक्॥ समाक्षिकंलेहमलंशिशोश्च
 वर्णप्रभायुःकरणप्रदेयम्॥ १९॥ मूर्खावचाच्यूषणकोलजंबुत्व
 ग्दालुसिंहार्थकसिद्धयोगाः॥ एकैकशस्तेमधुनासपाठास्तन्यस्य
 शब्दैःप्रभवन्तिलीला॥ २०॥ प्रियंगुनासैधवमाक्षिकाभ्यास्तस्व
 र्जिकाजंतुरिपुप्रधुक्काम्॥ दुग्धाशिनबालमलंकृमीणांनशाय
 धात्रीप्रतिलेहयेत्तम्॥ २१॥ हिवांनार्किकायाःफलोत्वरसंशि

शंपंचकोलतथाधात्रिका ॥ कृमीणांविनाशायबालेहयेत्प्रपीतं
 चपीतंसदासाधयेत् ॥ २२ ॥ लाजातुर्गाजनसिताः समधूकयुक्ता
 बालस्यसर्वगदनाशकरोवलेहः ॥ धात्र्यासमाक्षिकञ्चलंबहु-
 धाप्रदेयोवैद्याधिभूपतिगणाः प्रवदन्ति सर्वे ॥ २३ ॥ तिकास्वदु-
 मधुप्लुताचनितरांबालज्वरनाशयेत्तलीक्षवाशिशुदेहलेपिततमा-
 कल्कीकृतातज्जरम् ॥ २४ ॥ मुस्ताभयानिंबपटोलसिद्धः क्षा-
 योविशेषान्मधुकेनयुक्तः ॥ पीतः शिशूनामखिलज्वरघ्नः समाक्षि-
 कोबालचिकित्सकोक्तः ॥ २५ ॥ पलंकषोग्रागदहस्तिचर्माम्बुचर्म-
 निंबच्छदमाक्षिकाज्यैः ॥ विधूपनंबालकचंदनानाज्वरप्रणाशाय-
 वदन्तिवैद्याः ॥ २६ ॥ ॥ इतिबालज्वरघ्नधूपः ॥ ॥ रसोनहिंसु-
 वैडाललोमगोशरंगमाक्षिकैः ॥ मरिचेनचसंयुक्तोधूपोबालग्रहा-
 पहः ॥ २७ ॥ ॥ अथक्वाथः ॥ ॥ दिङ्मूलकारमौरशिरीष-
 निंबब्राह्मीविशल्याकरभीफलानाम् ॥ फलत्रिकांकुष्ठजलेशकु-
 ष्ठप्रियंगुरात्रिद्वयचित्रकानाम् ॥ २८ ॥ कंकुष्टसिंधूत्यमधूकसा-
 रकमिधूमूलामरदारुकानाम् ॥ स्फोटोग्रगंधात्रुटिशंखपुष्पी-
 राजद्रुनीलोत्पलकारुकानाम् ॥ २९ ॥ त्वग्मेघकुंभाद्रवपत्रभानु-
 सिन्धुार्थहिंसंबुदशब्जकानाम् ॥ कषायकल्कैः सुमुखीनरवानां
 तैलभिषक्सार्षपमाजदुग्धैः ॥ ३० ॥ पचेच्चतनैलमलंशिशूनांम-
 भ्यजनात्सर्वग्रहापहारि ॥ अपरस्मृतं हन्तिचडाकिनीनामावेशमेव
 चपिशाचकादेः ॥ वेतालकृत्यादिकनैगमेयबालग्रहोन्मादकशाफि-
 नीनाम् ॥ आवेशमाराक्षसपूतनानासद्यः प्रकुर्याद्वस्त्रदेवसूनाः
 ॥ ३१ ॥ इंद्रेणोक्तंनारदायैवतेनगूढं चोक्तं वास्तदेवग्रहाणाम् ॥

शांत्यै प्रोक्ते नंदगोपायत इत्कृष्णारथैव भीतिनाशाय सम्यक् ॥ ३३ ॥
 ॥ तदभ्यजनात्पूतनाद्याग्रहायेतृणावर्तवत्सादयः कालियाद्याः ॥
 हतांकृष्णचंद्रेण सर्वे ध्रुवंतदाकंसराजेन ये प्रेषितास्ते ॥ ३४ ॥ ॥
 अथ धूपः ॥ ॥ मध्वरिष्टदर (दरः शंखे भयेषु भेदति) सर्षपनीरै
 (श्वेतसर्षपनीरंबालकम्) गोमृतस्य च विशाखलुधूपः ॥ बालकं
 ज्वरहरः प्रथितो सौ बालतंत्रगदितो ग्रहहारी ॥ ३५ ॥ सपत्रजं बाल
 कपादशेषे नीरे विपक्षे शततंदुलानाम् ॥ पीताय वा गूरुबाल
 कानां कुक्ष्यो मयानां विनिहंति वेगम् ॥ ३६ ॥ समंगामदाशात्म
 लीबिल्वपद्मसकाशमीरकैः प्रेषितैः पाचितैश्च ॥ ससिद्धान् वा गू-
 शिशूनां विशेषादतीसारनाशाय वा तंदुलानाम् ॥ ३७ ॥ श्रीफलां
 बुगजपिप्पलिकायाः लोध्रकेन च मदाभवपुष्पैः ॥ काथलेहवि
 धिना च शिशूनां घृतिमाक्षिकयुतान्यतिसारम् ॥ ३८ ॥ अन्यः
 ॥ नागरं बुधनशक्रविषाभिः पाचितं मुखिशिफाभिः परिपीतम् ॥
 प्रातरे वरामयत्यतिसारं बालतंत्रलिखितं बहुवारम् ॥ ३९ ॥ वास
 कौषधिविषाघननीरंबालकुक्षिजगदेषु निपीतम् ॥ हंतिकुक्षिज
 गदं बहुवेगं विध्यगस्त्यमुनिभाषितयोगम् ॥ ४० ॥ अंगुष्ठमूलेन
 मदाप्रसूनविश्वौषधीश्रीफलपेषिकाभिः ॥ नीरं शृतं बालककुक्षि
 रोगे पेयं प्रतीतं बहुधा प्रयोगे ॥ ४१ ॥ अन्यः ॥ समंगामदासा-
 रिबालो घृतिनीरं शिशोर्दुर्धरातिस्वती पेयमुक्तम् ॥ पटोलीजटाशृं-
 गवेरो वचावाविडंगाजमोदाकणाकोष्णनीरैः ॥ विडोड्यामशरव
 त्पचुत्तौ सदैव प्रदेयाभिषग्भीरतो वक्ष्यमन्यत् ॥ ४२ ॥ पर्पटी
 यम् ॥ आम्नातकोत्थस्वरसंशिशूनां समाक्षिकं चाश्रुतिवेगशो

तिम् ॥ पीतं प्रकुर्यादपिकोष्ठभेदं कुमारमाराच्य कुमारकल्पम् ॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ अश्वत्थमतीक्ष्णमर्षाकरिण्कायमलेयदि
 बालैः पीतम् ॥ क्षौद्रयुतुं बहु दोषैः पुष्टं हन्ति तरामनिसारं घोर
 म् ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ द्विनिशोद्वजवारुणाकृतं यत् कथितं वा-
 रिरुसिंहिकायुतम् ॥ ज्वरमाश्लिशिशोस्तथापिसारमथ वाम्न
 न्यजदोषहारिपीतम् ॥ ४५ ॥ शृंगयकृणां घनकृष्णाचूर्णैश्च क्षौद्रयु-
 तं शिशुभिर्वालीढम् ॥ हन्त्यनिसारमशेषं कासं श्वासबलं वमि-
 नाप्यातापम् ॥ ४६ ॥ अन्यः ॥ मदाग्नीधनालोद्विशकांबुलेहः
 शिरःशूलज्वरं सातिसारं भवातम् ॥ निहन्त्येवलीढं सदा मासिकेण
 सलोध्रेद्रुधात्र्यांबुधान्यांबुदैर्वा ॥ ४७ ॥ योगद्वयम् ॥ मधुस-
 पिर्विडंगदेवदारुसरलैः समकपत्रलेहि कां हि ॥ कुरुजारिष्टफ-
 रोलदीपिकाभिर्ज्वरच्छर्द्यति सारनाशिकां चै ॥ ४८ ॥ अन्यः ॥
 प्रियंगुमुस्तांजनकोलमज्जाकल्कोमधुच्छिष्टयुतो वलीढः ॥ तृणा-
 तिसारौ वमिमाशुतेषां सद्यो निहन्त्यादिषजो वदति ॥ ४९ ॥ वह-
 निकाफलमूलभवत्त्वचश्शतजलं मगधांघ्रिकणान्वितम् ॥ शि-
 शुनिपीतमलतुकणान्वितं वमिहरं ज्वरपीनसनाशनम् ॥ ५० ॥
 मदाविषाकं कटशृंगिणांच चूर्णैः समं वै गजकेशरेण ॥ बालैः प्रली-
 दं मधुना यतेषां छर्द्यति सारं विनिहन्ति सद्यः ॥ ५१ ॥ जलं तंदुलाग-
 जलेन प्रकामसिताक्षौद्रयुक्तं शिरःशूलोद्धृतं तत् ॥ अतीसारच्छर्दि-
 ज्वराञ्च कवेगं निहन्ति प्रपीतं च वैद्यप्रगीतम् ॥ ५२ ॥ समं गोतुल-
 किं जल्कोतंदुलवारि ॥ मत्स्याडीमधुयुक्तं रुधिरनिवारि ॥ ५३ ॥
 लेहस्तैलसितामधुप्रतियुतो यहीतिलाभ्यां शिशुः कल्कीकृत-

निषेवनेयदितदारक्तानिसारंजयेत् ॥ ५४ ॥ लाजाक्षौद्रसिताः
समाः समधुकाः क्षौद्रान्वितावातथारक्तानि स्मृतिसंयुता बह्वि
धात इत्यवाहीद्रुतम् ॥ ५५ ॥ बिल्वार्घ्वाग्निनीरैः स्तुभृतैश्च लाजाचू
र्णैः सर्वदं विनिलोघ्रपीतम् ॥ छर्द्यन्तिसारंबहुधा शिशूनां निहतं
सद्यः प्रवर्तते वैद्याः ॥ ५६ ॥ फाणितांजनघना मधुमिश्रपीतमाशु
शिशुतर्षहरंवा ॥ आघजांबवहरानवपत्रैः शर्करासमधुकामधु
नीरम् ॥ ५७ ॥ शालूकनीलोत्पलनालमूलक्षीरद्रुसत्कोमलपत्र
शंगोः ॥ दर्भाघ्नियषीमधुकैश्च लाजाकाथसर्वदः शिशुतर्षहारी
॥ ५८ ॥ दाहिमबीजजचूर्णमधुना देहि ॥ जीरेभप्रसूनयुतं शिशु
तर्षेहि ॥ ५९ ॥ हिंगुसैधवपलाशसंभवं चूर्णमश्रगादितं समास्ति
कम् ॥ बालकस्य चतुषामतिमुयां हंति लीदमितिकुंभज आह ॥ ६०
॥ शरंगीमेघविषाणामधुना देहि ॥ कासज्वरवमिहं सैचूर्णमवेहि
॥ ६१ ॥ शिशुवमिकासंघ्नलमरुणायाः ॥ रजइहठक्तेमधुपरियु
क्तम् ॥ ६२ ॥ पुष्करायासशृंगीविषाणारजोमाक्षिकैर्बालको नि
त्यमश्नाति यः ॥ मुच्यते पंचकाशादसौ कुंभजन्मा मिषकप्राह तं त्रे
त्यम् ॥ ६३ ॥ क्षीरादस्य शिशोश्च शक्कसने जातस्य धात्रीपिबे
द्युषयासभवं कणाघृतयुतं भाङ्गीयुतं भर्जितम् ॥ द्राक्षापिप्लि
काजगद्ग्वरजो हव्यर्द्धसन्माक्षिकैः लीढं पंचविधं च काशमचिरा
हं त्येव बालस्य तु ॥ ६४ ॥ व्याघ्रीकुसुमजकेशरमुदितं तत्र ॥ स्त
णमपिकासो बालत्यजति नयत्र ॥ ६५ ॥ धान्यशिलायुतं तु दुलवा
रिप्रदेहि ॥ शिशुतनुकासनश्च सने योगमवेहि ॥ ६६ ॥ गुडोदकवा
कथिते व्योषयुतं हि ॥ कोषणपटुपरियुक्तं कासहरं हि ॥ ६७ ॥ कु

लीरशृंगीरजसाघृतेन समाक्षिकं मूलकजं फलं च ॥ लेहीकृतं
 श्वासगदं शिरूनां सद्यो निहन्त्या द्विषजो वदन्ति ॥ ६८ ॥ कृष्णाद्रा
 क्षाकर्कटायासवंशजाता जाता बालकानां घृतेन ॥ कासंश्वासं मा
 क्षिकेनावलीदानाना व्याधिलोहिकां हन्ति सद्यः ॥ ६९ ॥ सद्राक्षापां
 चालीयुगुलमपियासप्रतियुतं शिवायुक्तं बालैर्घृतमधुयुतं लीढं
 मसकृत् ॥ ज्वरं कासं श्वासं तमकमथ तेषां प्रतमकं त्रिशन्नं वापंचै
 व दिनमिदं मूलं सेवितं तमम् ॥ ७० ॥ हिं गुना गैरिकं लोकशृंगीजं
 न्माक्षिकैर्यष्टिका मिष्टचूर्णैर्भिषक् ॥ बालकलेहयेच्छासहिकाप
 ह्वंगसेनोदितं बालतंत्रे स्फुटम् ॥ ७१ ॥ स्वकुतगव्यरसेन च माक्षि
 कैः शिशुरलं श्रुतिजातजलेहिकाम् ॥ भजति यस्तु सर्वातिगदातुरो
 भवति तस्य कदापि न छर्दिरुक् ॥ ७२ ॥ नागरभाङ्गि मरीच विशल्या
 लेहश्च लंबालकगणालीढः ॥ हन्ति कणामाक्षिकपरिजुष्टं श्लेष्मज
 कासवमिगदमेवम् ॥ ७३ ॥ निशिकणां जनलाजमधुपुतो मरीच
 कर्कटशृंगीकमायुतम् ॥ वमनकासरुजामवलहेहकः शिशुराणस्य
 सदैव जयत्यसौ ॥ ७४ ॥ गांगेरुकी शिशुरशिरोरुजिका कमाची बीजा
 निकोशवृत्ता प्रभवानि पिष्ट्वा ॥ नूनं प्रलेपितं तमानि शिशो गदानां
 नाशं विदधु रथवाप्यति सारकस्य ॥ ७५ ॥ लाजांश्च मज्जापटुमाक्षि
 कानां लेहः शिशूनामवलीढमात्रः ॥ छर्दिं निहन्त्या न्नचतत्र चित्रं श्री
 बंगसेने गरितः प्रयोगः ॥ ७६ ॥ जंबूतिंदुकपुष्पफले घृतमधुयुक्तं
 शिशुभिर्लीढं छर्दिहरं ॥ हिक्काश्वासो शिशुराण जातो व्रजतः प्रायो
 नाशमलम् ॥ ७७ ॥ मधुकपधुकणानां लेहिकामातुलिं गरससम
 वरखडैर्बालकानां च हिक्काम् ॥ वमनमपि च तेषां हन्ति लीदानि वातं

सकलदुरितजालंजान्हवीवप्रलीदा ॥ ७८ ॥ कटुरोहिणिवरचू
 र्णमधुनादेहि ॥ शिशुवमिहिकानाशनयोगमवेहि ॥ ७९ ॥ हाट
 कर्गैरिक्चूर्णमधुनादेहि ॥ चिरशिशुहिकाच्छर्दिषुयोगमवेहि ॥
 ८० ॥ विसर्पः शिशोवस्तिशीर्षोद्भवः पद्मवन्महापद्मकोदोषसंघो
 च्चयाज्जायते ॥ प्राणनाशस्तमः शीर्षतश्चेद्दुदितोवस्ति तोवाय
 दापायुगोवातदा ॥ ८१ ॥ नतस्तत्रवस्मै पटोलोनिशानिबकंसमंत्रे
 फलेः संश्रतपाययेद्द्वैभिषकुबालकम् ॥ विसर्पज्वरातंकविस्फोट
 रोगैर्युतम् ॥ ८२ ॥ सारिवासोत्पलाभद्रकहारिकेपौडरीकंचय-
 द्दीह्यंसर्षपम् ॥ चंदनलोहितंवातयोशीरकबालकानां विसर्पे
 परंलेपनम् ॥ ८३ ॥ विसर्पविस्फोटकपद्मकेषु मृतविशेषाद्बुद्ध्या
 चक्षुः ॥ अन्यंसमस्तंचयदुष्णमत्रतत्सर्वमेव प्रतिवर्जनीयम् ॥
 ८४ ॥ उदुंबराश्वत्थवरत्वचश्चप्लक्षत्वचावेतसंजत्वचाच ॥ यश्चबुजै
 श्चंदनपद्मकैश्च शिशुप्रलियात्तु यथास्वलाभैः ॥ ८५ ॥ सरागविस्फो
 टकदाहुरुक्षविसर्पकादिघ्नणायुक्तदेहम् ॥ गृहधूमनिशेंद्राजिका
 गदपद्मैर्नलदैः सचंदनैः ॥ शिशुसिद्धरुलेपनंचरेदथपामास्तथै
 वतत्रतेषाम् ॥ ८६ ॥ वचाकुष्ठविडंगानांकोष्ठातोयाचगाहनात् ॥ रु
 मिक्कंडूविचर्चीभिर्द्रुभिर्मुच्यतेशिशुः ॥ ८७ ॥ तिलतंदुलनाडी-
 नोमूलस्यापितुलेपनाच्छिशुघ्नदस्य ॥ ब्राह्मणिशष्टिकरोगः प्रशमं
 यातिनातिदीर्घकालात्तु ॥ ८८ ॥ कशीषणाक्षौद्रसितापटुनोलेपः
 शिशोर्मूत्रगृहस्यबस्तौ ॥ भार्जीजगद्धिगुपटुत्रुटीनामानाहशूले
 पुष्टतेनपानम् ॥ ८९ ॥ चपलात्रिफलाचूर्णंसमधुघृतं हि ॥ त्रसिते
 रोदनयुक्ते शिशुनिहितं हि ॥ ९० ॥ छुच्छुंदरीविडिनशेंद्रजबिल्वप

नभाषाविधूपनविधिः कथितोनिशायाम् ॥ बालरोगनिवारण
 धूपयोगः कुम्भोद्भवेनमुनिनानमृषाकदापि ॥ ९१ ॥ कुकूणाकस्त
 न्यजएवदोषः सजायतेवर्त्मनिबालकानाम् ॥ तेनात्रनेत्राणिस्त्रि
 तितेषांसकंदुराण्याशुनिमीलितानि ॥ ९२ ॥ कुर्वन्ति ते चाप्यवक
 र्षणानिललाटनासानयनादिकानाम् ॥ नवर्त्मकोन्मीलनतसराश्च
 बालाश्चिकित्सामथतत्रतेषाम् ॥ ९३ ॥ शंखीशृंगनिशानोससैधन
 कुकूणाकेपुरपाकः ॥ नयनोपरिपरिबद्धः कुकूणाकगदंस्कदुस्तरं ह
 न्यात् ॥ ९४ ॥ शृंगवेरत्रियामाभृगपल्लवकस्तिकैः ॥ बद्धैर्गोशुकता
 लिमैः कुकूणास्वेदयेद्भुवम् ॥ ९५ ॥ धात्रीदुग्धैः कांजिकैः सर्षपाणां
 तैलघृष्टं दीपकीलाभितप्तम् ॥ नेत्रेस्त्रितं बालकानां कुकूणांसघो
 हतिप्रायसौ नेत्ररोगम् ॥ ९६ ॥ द्विभिचारुणारोहिणीलोघ्रनिंब
 दलैस्तीव्रचूर्णैश्चवर्तिप्रदिष्टा ॥ शिशूनां कुकूणार्तिहृत्यैनिधेया
 तथाबालतं नोदितावेयथा ॥ ९७ ॥ फलत्रयव्याधियुगेनलोभपुन
 र्नेवालोककृतः स्फुरोष्णः ॥ कुकूणाकव्याधिहरः प्रलेपोनेत्रोपरिश्च
 दुदितः शिशूनाम् ॥ ९८ ॥ व्योषं शृंगमलालं धनदं भवफलं बीजमेत
 त्सर्वं पिष्ट्वन्ही प्रतप्तं शिशूनायनसमुद्भूतकंदुशमस्य ॥ लेपोदेयः
 प्रकांसे सजलत्रपिभिषक्कीर्तितः ॥ कोष्णाएव नेत्रेपक्ष्मोपरिष्टादथ
 मधुसहितं चृद्धदारोरसं च ॥ ९९ ॥ योगद्वयम् ॥ कृमिघ्नलाक्षा
 गिरिमृच्छिलानां दावीयुतं कांजिकपिष्टचूर्णम् ॥ कुकूणाकव्याधि
 शमाय बालनेत्रां जनकोणगदे पुत्राहुः ॥ १०० ॥ मन्त्रः शिलाकणादौ
 रसांजनं समाक्षिकं शिशोः समस्तनेत्रजं गदनिहृतिचांजनम् ॥ १०१
 ॥ इति कुकूणाकप्रतीकारः ॥ ॥ मातुः कुमारो यदि गर्भवत्या

स्तन्यपिबेच्चैद्यदितर्हितस्या॥ श्वासश्चकासोवमथुश्चतंद्रारुचिर्भ्र
मः कोष्ठविवर्द्धिरस्य॥ २॥ संजायतेतंरवतुपारिगर्भं गदंजयुस्त
अतुदीपनयत्॥ तदौषधशास्त्रविदः पुराणा बालायद्द्यादिति स
जगुस्ते॥ ३॥ शिशोस्तालुमध्येबलाशः प्रकुसः प्रकुर्याद्दंतालुक
ठादिकवै॥ तंतस्यतत्तालुदेशंविनिघ्नंशिरस्य स्थसंजायतेपुनस्ता
लुपाकश्चतस्यप्रकामम्॥ ४॥ ततस्तन्यविदेषकृच्छ्रादलं चामथु
क्तंसकृत्सार्यते निरक्ष्यास्यग्रीवामुखाभ्यावमिर्जीयतेसौ जव
सारकैर्माक्षिकाद्वैः विकित्स्यः स्तदावैद्यभूषैसदा॥ १०५॥
शिशुगणतालुजपाकेजवजेनापि॥ प्रतिसारणमथनालीमधु
नावापि॥ ६॥ अन्यः ॥ शिवावचागदैः समंममाक्षिकं स
कलितम् शिशुः पिबेत्स्वधात्रिकापयोयुतेहिकंटके॥ ७॥ सै
धवगृहभवचूर्णं शिशुमुखगेहि॥ विश्रावितगददलनेसार
णमेहि॥ ८॥ सैधवोदधिकेनाभ्यांसारणंस्त्रावितेमुखे॥ शि
शुनांसारिवाल्लोभ्रमधूकानांतिष्ठैः सह॥ ९॥ धावनार्थंकृतः का
थः शस्यतेचमुखस्यच॥ पाकेअसारसंयुक्तमुक्तप्राघैरयोरजः
॥ ११०॥ गैरिकमधुपरियुक्तं भेषजमेहि॥ शिशुमुखानपाकेत्व
रितमवेहि॥ ११॥ अश्वत्थवल्कलदलैर्मधुनाशिशुनां पाकेस्यगे
निगदितो भिषजाप्रलेपः॥ दावीशिवाजराणालोहितयष्टिकानां
क्षौद्रान्वितं मुखगदेपरपंचकारव्यम्॥ १२॥ दारारुणंजनान्यलं
विचूर्णितानि पायुनि शिशोश्चपाकमागतेविचूर्णं नक्तं भेषजम्॥
१३॥ गोत्रिच्छाजतुनीलेपः श्रीरवंडपेयमत्रवेदशिश्नुनांचगुदा
शंभेषजपरमंमतम्॥ १४॥ शंखसौवीरयष्टीभिर्लेपोदेयोहिपूतने

तीव्रकण्डूतिसंवाधेरक्तस्याव्यञ्जलौकसा ॥ ११५ ॥ पित्तघ्नीच-
 क्रियाकार्यापुदपाकेशिशोः सदा ॥ पानालेपनघोर्योज्यरसाज-
 नमसंशयम् ॥ ११६ ॥ अम्लादिभिर्दुष्टमम्लुमानुःस्तन्यं शिशोः
 पीतवतीमुदेऽस्य ॥ कुहूंचपित्तं परिधावतीत्यं कुर्याज्जलौकोद-
 रवहुण्तु ॥ ११७ ॥ सदाहमारक्तमलंज्वरेण युक्ततु कार्श्यं भवती
 हतस्य ॥ पीतं तथावाहरितं शक्नुह्यते नानुवेलं त्यनिसार्यते तथा ॥
 ॥ ११८ ॥ घ्राणस्य पार्श्वरुण एव नाम्ना तीव्रोगदस्तत्र जलौकिकानां
 ॥ संपातनं स्तीरसमेतवृक्षत्वक्काथसंसेचनमाहुरार्या ॥ ११९ ॥ शंखना-
 भ्यंजनं यथी मधुकं मधुरंगणम् ॥ पिष्ट्वा पार्श्वरुणहरोलेपो बाल-
 स्य शस्यते ॥ १२० ॥ श्रीखंडं सारिवे हे च शंखनाभिसमन्विते ॥ पा-
 र्श्वरुणो प्रलेपो यमवलेहस्तथैव च ॥ २१ ॥ प्रस्तूनचूर्णान्यशनस्य
 विद्वान् पार्श्वरुणो भेषजमत्र दद्यात् ॥ अलंबुषामूलभक्षककलः
 मसर्जचूर्णैः कदुतैलभिः ॥ २२ ॥ घर्मस्थितो सौघनतां प्रयातो ले-
 पः प्रयोज्यो रवलुपार्श्वरक्ते ॥ अभ्यंजयेद्धानिलतैलकेन चोदृत्य स-
 जोद्भवचूर्णमत्र ॥ २३ ॥ चान्दरिबीजाभिसितानि पिष्ट्वा विलेपयेत्ता-
 युगदेशिशूनाम् ॥ धान्याः पलान्यष्टगवीजलेन घर्मवसंभाव्यमु-
 नोद्वासात् ॥ २४ ॥ विशेषकेन च त्वारोचोणाः ॥ ॥ शोषघ्नं मीर-
 चं प्रीकं बालानां नवनीतकैः ॥ भक्षितं सर्वदा पथ्यं तर्पणं वद्वामपि
 ॥ १२५ ॥ मुस्ताकूष्माण्डबीजैर्हुततरुपदः खंडपिष्टैः कलिंगैः स्निह-
 द्वाभद्रदारुप्रयुतसमजले लेपणैः शिशूनाम् ॥ व्योषायासर्पियु-
 क्तं मधुलवणयुतं लीढमेतच्चथैव बालानां गान्धशोषज्वरहरमुदितं
 वैद्यविद्याप्रवीणैः ॥ २६ ॥ साम्लकांजिकपिष्टानि बीजानि शनपुष्प

या ॥ कुष्ठसैधवयुक्तानि बालानां लोमशातनम् ॥ २७ ॥ त्रिसूत्रवे
 दितशुक्लस्थाल्याभक्तविपाचितम् ॥ तुंडेनोत्थाप्य भुजीत जानु
 भ्यामवनीगतः ॥ २८ ॥ सशय्यामूत्रणं बालसद्यस्त्यजतिमित्यशः ॥
 मूषकैः खनितामूत्रां भृशं खर्परके तथा ॥ किंचिच्च मधुना हव्यैर्लो
 दाभूमौ विमूत्रणम् ॥ २९ ॥ मधुना सर्पिषां युक्तमिंद्रगोपसमं तथा
 ॥ पक्वं च काच्छपंतैलं विधिना द्रोणवर्धनात् ॥ ३० ॥ तच्चैलं योनि
 जान्दुष्टान् रोगान् बालस्य नाशयेत् ॥ कपालस्थान् कपालेषु सम्यग्
 भ्यंजने चरेत् ॥ ३१ ॥ उपशीर्षे तितं प्राहुर्मातुर्गर्भाशयोद्भवः ॥ शोथः
 सवर्णश्च विरक्तुः शिशूनां गदोमिषग्वभीरुपशीर्षोक्तः ॥ विघ्राद्यथा
 दोषभवान् गदास्तान् नानाविधान्वापि चकार्बुदादीन् ॥ ३२ ॥ उपशीर्षे
 नावनं दद्याद्वातव्याधिविचिकित्सितम् ॥ पक्वे च विद्रधि वत्क्रमं कुशो
 द्विषग्वरः ॥ ३३ ॥ शिवोग्रारजनी कल्कं पीतं दुग्धेन बालकैः ॥ शोषं सहे
 तुकं हन्यात्कुर्याद्वालं पटुं दृढम् ॥ ३४ ॥ कफावरुद्धेषु शिशोर्विशेषा
 च्छीतादिकानां मपि सेवनेन ॥ ज्वरे रुचौ वापि तथा प्रतिश्याकाशेषु
 तद्बद्धसने सशोषे ॥ ३५ ॥ कटुपंचकृत्तकानां चूर्णं मधुघृतप्लुतम्
 ॥ शिशवे तितदा देयं ज्वररुच्यादिनाशनम् ॥ ३६ ॥ सैधवत्रिकटु
 कैः पाठाशार्गण्डां रोगकटुबकैः ॥ (गिरिकटुः) श्लथ्यते मधुसर्पिण्या
 मरुच्यादिषु दापयेत् ॥ ३७ ॥ शिशुर्दुर्बलतां प्राप्नोति क्षयपापीदितो
 मिमान् ॥ विदार्ये घ्नोगोधूमजवचूर्णं घृता न्वितम् ॥ ३८ ॥ अनुपा
 नं गवां क्षीरैः शृतैः समधुशर्करैः ॥ दंतोद्देहः शिशूनां स्यात्सर्वरोगैक
 कारणम् ॥ ३९ ॥ विशेषज्वरो विद्रिभेदश्च कासो वमिर्वैशिरोरुग्भ्य
 प्यदं कपोयकी ॥ विसर्पश्च संजायत दंतभेदे शिशूनां गदात्तद्वत्सर्व

यथास्वचिकित्साः ॥ १४० ॥ पृष्ठस्यभंगेतु बिडालकानां शिखोदू-
 मेचापि मयूरकानाम् ॥ दंतप्रभेदे च तथा शिरूनां मायुः प्रकर्षो वि-
 जयत्यजस्मम् ॥ ४१ ॥ शिरूरदमूलगतश्च वायुर्यदिकुपितो न क-
 दैवतस्य ॥ अपि समकालमथोपितं दंतं बहिरुपयाति शिशोस्त-
 दैवम् ॥ ४२ ॥ शिशोर्दंतपालिचंदंतो द्रुमार्थं संचूर्णो न नित्यं भिषक्सा-
 धयेच्च ॥ कणाधातकी पुष्पधात्री रसैर्वा तथा तैत्तिरेर्लाववल्गुरजै-
 र्वा ॥ ४३ ॥ रसः पुष्पजः सारणा ह्यालकानां मुखंदंतसंधैः करोत्ये-
 व संघः ॥ यथापक्तिं शोभाकरैर्वा हरैश्च यथास्थं शिशोर्जाग्रते शी-
 घ्रमेव ॥ ४४ ॥ दंतोत्थाननिमित्तजा बहुगदाः प्रायः शिरूनां च ये ते
 शाम्यन्ति विनिर्गतेषु नितरां दंतैषु तेषामपि ॥ सद्योजातशिशोश्च द-
 तनिकरोत्थानेशिरूराक्षसंविद्या लोकभयावहं च जननी तस्याश्रना-
 ब्रजेत् ॥ १५५ ॥ यस्यैकमासेपि तथा द्वितीये मासे तृतीयेपि शिशो-
 श्च दंताः ॥ उत्थानं मायानिपितास्य नाशं शीघ्रं प्रयायाद्यमराजतु-
 ल्यः ॥ ४६ ॥ स्वभ्रातरंहंति चतुर्थमासे दंतो द्रुमे मानर माश्रत द्व-
 तं ॥ स्वभ्रातरं पंचमकेयमासे पित्रोर्हनं हंति च षष्ठमासे ॥ ४७ ॥
 दंतो द्रुमश्च द्यौः सप्तमेपि मासे च द्वासांश्च निहंति दास्यः ॥ गुरुस्त-
 था षष्ठे मासि दंताज्जायंत एव न वमेत धैवम् ॥ ४८ ॥ मासाद्यदावा-
 दशमास्तु यावच्चतुर्दशमासमुपैतिकामम् ॥ तावन्न दंताश्च भदाः
 शिरूनां जाताः सहैवं श्रुभदान्ते स्युः ॥ दंतो द्रुमोत्पातशमाय शांतिं
 कुर्याद्भिज्जानापरिपूजनेन ॥ सवत्सधेनोरपि दानपूर्वमुखं च बाह-
 स्थविचुं व्यमावा ॥ १५७ ॥ त्रिधा कुमारविनिर्गृह्य धात्रीनौ कामवा-
 रुह्य सहैव विप्रान् ॥ सर्पिः पयः खंडस्फुभोज्यमेभ्यः संभोज्य देया-

स्वल्बुदक्षिणाच ॥ ५१ ॥ लाजान्प्रदीपान्दधितत्रनीत्वानोकापरि
 आस्यजलेननीत्वा ॥ तस्यावतीर्यशठद्विजैःसबालामृदेविशेभोग
 लशब्दवाद्यैः ॥ ५२ ॥ ॥ इत्यकालदंतोत्थानशान्तिः ॥ ॥ रूढा
 शनाहोतिकबालकस्यवायुःशिराश्चालयनिप्रकामम् ॥ हत्वाश्वयं
 क्तमशिशोस्तदेवदंताःकराण्यग्रचकिर्कीरीति ॥ ५३ ॥ तन्प्रती
 कारः ॥ कर्कटशाकविपाचितपत्रंसाऽऽलिप्यचरणतलावाचिश
 दि ॥ दंतोद्भवमग्रशब्दबालोविजहातिदृष्टमिदमचिरात् ॥ ५४ ॥
 योवत्सरादूर्ध्वमलंशिशुश्र्ववानादिदोषाद्यदिवन्हिमांघात् ॥ स
 दृश्यमानोबहुमूत्रविट्कःशुष्कोस्थिमात्रोबहुरोगपीडः ॥ १५५ ॥
 कृष्णास्थित्पलपयःशतनैलह्वैर्बस्त्यादिषुप्रतिदिनंप्रतियो
 ज्यतस्य ॥ कल्केनपादनुलितंनचपीवरीणां दुग्धेनवैदशगुणेनच
 सिद्धहव्यम् ॥ ५६ ॥ अशनलेपनतोबहुधाघृतंशिशगणस्यच
 काशयेगदापहम् ॥ निगदितंबलपुष्टिकरसदानिखिलवैद्यमहीष
 गणैरलम् ॥ ५७ ॥ अन्यत् ॥ रास्नाश्वगंधाकृमिशत्रुजीरयुग्मे
 पयस्यासहमुद्रपण्या ॥ शिशून्तमागस्यनवस्यतहन्निर्धूहयुक्तं
 वृषभेनतैलम् ॥ ५८ ॥ काकोलिकाकल्कसमंविपक्वमभ्यगनाहाण्य
 शनाच्छिशूनाम् ॥ पुष्टिप्रदंकार्श्यहरंविशेषान्तद्रोगनाशक्षममाहु
 रार्याः ॥ ५९ ॥ ॥ इतिबालशंशघृतम् ॥ ॥ गौरीचंदनत्रोघ्रप-
 द्मकवचालाक्षारणाजीवकैःकाकोलीदशमूलपद्मकुमुदैःषणी-
 ह्याभोजकैः ॥ १६० ॥ पंचत्वग्गृषभांबुदुग्धसहितंकार्यैश्चककै
 रपिमेदापार्श्वनृपादनैरपिसितायुक्तंचप्रस्थंभिषक् ॥ संपाच्यैद्वि
 सर्पेणशमनंबालस्यचाभ्यजनात्नानारोगहरंमुरवस्यचतथाप

कादिकंपित्तजम् ॥ ६१ ॥ भोज्येनस्यविधौचबस्तिविधिषुप्रायश्च
 गंडूषके ॥ इतिगौर्यादितैलम् ॥ लाक्षाकुष्ठविडंगरात्रियुग-
 लैःसूक्ष्मशुटीरोध्रपुक्तैलंदुग्धदधित्वपद्मकभवैःकल्कैःकषायै-
 रपि ॥ ६२ ॥ शैरीषैश्चशिफेभकेशरदलैरुद्दालकैःप्रस्थकम् तैलंवै-
 सरलेनपाचितमथोबालप्रपंचस्यच ॥ लतास्फोटविदंशसर्पदंश-
 नःस्फोटैर्विसर्पादित्यन्नाडीजस्सतमूत्रसंभगदैर्गंडापचीनाश-
 येत् ॥ ६३ ॥ इतिलाक्षादितैलम् ॥ गागेरीस्वरसादकेनच
 समप्रस्थघृतंछागिनीदुग्धेनापियुतंचलोध्रविकसाबिल्वाह्वक्यू-
 षणैः ॥ सिद्धकुष्ठकपित्थकोत्पलमदापुष्पैर्भिषकसिंधुनाबाला-
 नामतिसारकग्रहणिकानाशायपथ्याशिनाम् ॥ ६४ ॥ इतिगांगे-
 रीघृतम् ॥ ॥ पाठाविषासरलकुष्ठनिशाह्यानांगंडीरविश्वम-
 गधाद्वपचित्रकानाम् ॥ उग्रांबुसर्जकदुरोहिणिकाविडंगंदेवहुदा-
 डिमजवल्कलश्रेयसीनाम् ॥ १६५ ॥ कल्कैःकषायसहितैरजगो-
 दिकानांभूलैर्भृशंशतमलसहमातुलुंग्याः ॥ रात्रिद्वयेनकुटजस्य
 फलैःस्रगंधासज्जौषणैःसमामिदंस्वलुतेजवल्कैः ॥ ६६ ॥ सर्पिः
 कुमारबलसत्वविवर्धनंतदुग्धैःशतंक्रमिगदापहमग्निकारि ॥ पां-
 द्वापहश्चपथुरोगहरंशिशूलांशुल्मापहंनिगदितंस्वरभेदहारि ॥
 ६७ ॥ अरुचिकाश्यहरंबलवर्णकृन्निगदितंशिशूतंदैत्यहरंपरम्
 ॥ अशितमेतदलंशिशूभिर्द्रुतंसकलवैद्यकशास्त्रविदोविदुः ॥
 ६८ ॥ इतिपाठाघघृतम् ॥ सिद्धार्थकोप्रादरपुष्पिकाभि-
 र्ब्राह्मीपयस्यामधुयष्टिकाभिः ॥ पुनर्नवागैरिकरात्रिभृगैर्द्विसा-
 रिवाभ्यांत्रिफलानिशाम्भ्याम् ॥ ६९ ॥ श्यामारुणावासकपुष्प

पाठास्तवर्चलाभिर्मधुकेनसाईम् ॥ प्रस्थंघृतंचापिदिवौकसानां
 काष्ठेनतैलेनचसार्षपेन ॥ १७० ॥ पलद्वयेनापिविपाच्यसप्यङ्गं
 त्रेणवैद्यःपरिमन्त्रिततत् ॥ यस्यैप्रदद्यात्खलुगर्भवत्यैषएमासः
 मेषातनयंप्रसूयेत् ॥ ७१ ॥ चिरायुषंबुद्धिमतांवरिष्ठंसर्वतमीरा
 विरुजंविनीतम् ॥ योनिप्रदुष्टाखलुयाश्चनार्योनराश्चयेवैभग
 सेगदुष्टाः ॥ ७२ ॥ अस्यप्रयोगाज्जडगद्गदानांश्रुतिःस्मृतिर्गिरिपि
 समराचात् ॥ नतनमृत्युःप्रभवेच्छिशूनांयत्रप्रयोगोस्तिचसोमह
 च्यम् ॥ ७३ ॥ नचाग्निदाहोनचवज्रपातो न बालमृत्युःखलुसोम
 पानाम् ॥ द्राक्षापरूषानिचकाशमरीणांफलानिचान्त्रिफलावि
 बोध्याः ॥ ७४ ॥ इतिसोमघृतम् ॥ ॥ चचाकुष्ठब्राह्मीकणासैंध
 वानांघृतंसारिवासर्षपानांविपक्वम् ॥ निपीतंचमासैकमेतच्छि
 नांश्रुतिंक्षिप्रमेधाकरंमंगलाष्टम् ॥ १७५ ॥ पिशाचानभूतानरक्षा
 सितेषांतनावेशमेवंप्रकुर्युश्चपानात् ॥ घृतस्याष्टकादेस्तथामंगल
 स्थयदेत्येनवावर्णितस्यप्रकामम् ॥ ७६ ॥ ॥ इत्यष्टमंगलघृतं
 ॥ ॥ शाखप्रसूनात्रिफलागदानांब्राह्मीवचानागरगोस्तचीनाम्
 ॥ जीवंतिकाजीवकदंडिमानांशरीबलाबिल्वदुरालभानाम् ॥
 ७७ ॥ चुरीभक्तृषानितपुष्कराणांसकरकारीकथितैःपयोभिः
 ॥ चतुर्गुणैर्हव्यमलंससिंहकल्कैःकषायैःशिशभिर्निपीतम् ॥
 ॥ ७८ ॥ कुमारकल्याणघृतचधव्यखायाग्रहावेशगदापहारि ॥
 पुष्टिप्रदंवर्णकरंशिशूनामग्निप्रदंतगदाषहृच ॥ ७९ ॥ वसावा
 मज्जावापलरसमथोवापिभिषजाविपक्वसर्वतत्खलुदूरप्रसूना
 दिसकलैः ॥ कुमाराणांपूर्वोक्तफलप्रपिचसंपाद्यसहसा यथा

देशकालंतनुषुपदुत्तवापिबिदधुः॥१८०॥ ॥ इतिकुमारक-
 ल्याणघृतम् ॥ ॥ स्वदिरमदाञ्जुनतालीसैश्चदनरसगोपय-
 तांसिद्धम् ॥ शिशुगणच्छर्दिहरतद्रव्यनिगदितमेवतुवासिद्धम्
 ॥८१॥ इतिस्वदिराद्यघृतम् ॥ ॥ सिद्धार्थकपयस्यापामा-
 र्गकुष्ठशतावरी ॥ आद्रीसैधवपर्णीभिः कण्ठयुक्तघृतंशृतम्
 ॥८२॥ क्षीराहारशिशूनांचभेषजपरममतम् ॥ नानासैगहरते-
 भ्यः पातुं देयं भिषग्वरैः ॥८३॥ इतिसिद्धार्थकंघृतम् ॥ मधु-
 कंचचात्रिफलाशृतहव्यम् शिशुमुभयाशिनच्राकनिपीतम् ॥
 अहगदरक्षोभीतिमसंशयमेव प्रतिदिनमस्यतितस्यचतेन ॥८४॥
 इतिमधुकघृतम् ॥ ॥ दिङ्मूलद्राक्षानतभद्रदारुमध्वादिय-
 ष्ठ्यषणजंतुजिद्धिः ॥ गवांपयोभिः शृतगव्यहव्यशिशवायुरारो-
 ग्यमलंविदध्यात् ॥१८५॥ द्विपंचमूलीघृतम् ॥ श्यामाज-
 पापुष्पकषायसिद्धगव्यंघृतंसारुणमाश्रपीतम् ॥ नित्यंशिशू-
 नामुपहंतिकासंश्वासंचतर्पणं समरक्तपित्तम् ॥८६॥ श्यामाघ-
 तम् ॥ पुनर्नवानागरकाकमाचीरास्नातृचूर्निर्बृहतीदलानाम्
 ॥ भार्ङ्गीकदंबस्यफलोत्थकल्लैरक्षोभितैरष्टपलंगवीनाम् ॥८७॥
 सिद्धंघृतं दुग्धजलान्वितंचशिशोश्चकासंश्वासनापतत्रम् ॥ पीतं-
 निघृष्टंबहुधाशरीरेघ्रातंचनासाविवरद्वयेन ॥८८॥ पुनर्नवाद्य-
 घृतम् ॥ शंठीभार्ङ्गीकणापाठा मरीचानांचकल्कयुक् ॥ प्रस्था-
 द्दंगोघृतंसिद्धमारनालैर्द्रिभागिकैः ॥८९॥ शिशोःकासहरणाना-
 च्छ्वासघ्नचापतत्रकम् ॥ हंतिसद्योविशेषेणजीर्णाहारेणसेवित-
 म् ॥१९०॥ नागराद्यघृतम् ॥ क्षीरद्वयग्रंथिकदीप्यतिक्र-

जाजीकणाबिल्वदिवौककाष्ठैः॥ कल्कीकृतैर्माक्षिकमधयुक्तं घृ-
तंचसौवीरयुतं विपक्वम् ॥ ९१ ॥ प्रयुक्तमात्रं च सदा शिशूनां गदाभि-
हृत्यादखिलानजस्त्रम् ॥ क्षीरद्वयाद्यं परिभावसंज्ञानेषां समस्तं
श्रनिराकरोति ॥ ९२ ॥ क्षीरद्वयाद्यं घृतम् ॥ विभीतकत्वग्-
धरितालकुष्ठमनःशिलासाधिततैलमेतत् ॥ क्षिप्तं शिशूनामपि
कर्णरंध्रे गदं निहृत्यादपि पूतिकर्णम् ॥ ९३ ॥ विभीतकतैलम् ॥
लाक्षारसतैलसमं च मस्तकचतुर्गुणं पाच्यभिषक्समस्तैः ॥ रास्ना-
श्वगंधागदरात्रियष्टिपूर्वाशताब्दां मरदारुभिश्च ॥ ९४ ॥ तिक्ताह-
रेणुप्रयुतं विपक्वमभ्यग्नो बालगणस्य तैलम् ॥ ज्वरं निहृत्या हूल-
वर्णकारी रक्षोघ्नमेषां च ग्रहापहारि ॥ १९५ ॥ इति लाक्षाद्यं तै-
लम् ॥ बालः क्षणादुद्विजते क्षणाच्चेत्तश्येत्यथोरोदितियः प्र-
कामम् ॥ नरवैश्च दंतैरपि दारयेद्वा हात्रिं स्नयात्मानमथोभुवौ स्त्री-
॥ ९६ ॥ दंतौष्ठमेवं क्षिपति प्रकृष्टं फेनस्य वामी निशिलुमनिद्रः ॥
क्षामः स्वरः शूनतनुश्च मत्स्यमद्यास्त्रगंधोयहृदुष्टयुष्टः ॥ ९७ ॥
पूतीकारः ॥ रसोननिंबच्छदवंशजत्वग्जतुप्रधूपस्तग्रहोपहा-
री ॥ सिद्धार्थनिंबच्छदवंशजतुर्जंतुप्रधूपस्तघृतस्तथावा ॥ ९८
सर्पनिर्मोचनकेशनिर्माल्यकौमव्यहृद्येन वागौरसिद्धार्थकैः ॥
धूपना हूलकानां ग्रहायेत्र सन्दतो याति बालान्परित्यज्य वै ॥ ९९
नागव्याघ्रभुजंगसिंहतनुजैः पूतीकादिद्रव्यैः नामपि दीप्यमर्षप-
चचाभिलातकुष्ठैः कृतः ॥ धूपश्चायमसंशयं शिरःगणस्यापि ग-
हावेशनादक्षौ चैव करोति नित्यमबलं कुर्याच्च बालहृदम् ॥ १०० ॥
काकजं घासदुग्धानां च क्षाणाचैव बलकम् ॥ कपित्थककदंबानां च

करदानांचपल्लवैः ॥ २०१ ॥ धूपः स्नातस्य बालस्य सर्वग्रहहरः स्यु-
 तः ॥ प्रयोज्योयं विशेषेण चन्द्रवैद्योपदेशतः ॥ २ ॥ रक्ताक्षिगात्र
 स्त्रवदश्रुनेत्रः सस्येदनः कंपयुनोद्दिहृष्ट्या ॥ पश्येच्च वक्रेण मुखेन
 रक्तगंधः पतत्येव च साभिनंदम् ॥ ३ ॥ स्कंदग्रहावेसयुनोद्दिवा-
 लो विश्वस्तश्चाभ्यातिचरोदिति हि ॥ स्वत्यं कदाचित् त्वत्तु तस्य स-
 म्यक् धूपादिकं यच्च ब्रवीमि चाद्य ॥ ४ ॥ सर्षपो ग्राहिनिर्मोकोष्ण-
 जा विक्रमवामपि ॥ लाघ्नाकाकादनीहृष्यैर्धूपस्कंदग्रहापहः ॥
 २०५ ॥ सोमेन्दुबह्नीभवबिल्वजातवदाकमासीगददेवकावैः ॥
 श्रीवेररास्नागुरुवन्दनैलाभृगादनीमूलहरेणुभिश्च ॥ शिलारुणा-
 भ्यांसमसैलवालुजतुप्रयुक्तोप्यथसाधुपिष्टः ॥ लेपः सलाह्याः शि-
 शुदेहलितः स्कंदग्रहावेशनिवारणाय ॥ ६ ॥ विल्वग्निमथानि-
 लशत्रुपत्रवासाविशल्यामिसिकाससिद्धम् ॥ तर्कारिकाजीवन-
 वर्गकैश्च घृतं विपक्वं निशिषेयमेभिः ॥ ७ ॥ स्कंदग्रहावेशनिवारण-
 यतैलविमर्द्यमिसिभिर्विपक्वम् ॥ स्नात्वाभिरात्रनिशिचित्वरेषु ब-
 लिप्रदद्याद्यवतंदुलाभ्याम् ॥ ८ ॥ अथातः प्रवक्ष्यामि बालग्रहेभ्यः
 सदाचैव रक्षानुवेलां दिनेषु ॥ यथाशास्त्रविद्भिर्मया लिख्यते तत्र पुरा-
 णैर्भिषिभिः स्तथा मंत्रविद्भिः ॥ ९ ॥ नपसां तेजसां चैव वपुषा यश-
 सामपि ॥ विधानं योजयेद्देवः स ते स्कंदः प्रसीदतु ॥ १ ॥ ग्रहसेना-
 पतिर्देवो देवसेनापतिर्विभुः ॥ देवसेनारिपुहरः पातु त्वा भगवान्
 ग्रहः ॥ २ ॥ देवदेवस्य महता पावकस्य च यः कृतः ॥ गणो मा कृति-
 कानां तु स ते शर्म प्रयच्छतु ॥ ३ ॥ रक्तमाख्यां वरश्रीमान् रक्तचंदन-
 भूषितः ॥ रक्तदिव्यवपुर्देवः पातु त्वा क्रौञ्चनाशनः ॥ ४ ॥ ॥ इति

रक्षामंत्रः ॥ ॥ इति स्कंदग्रहः ॥ ॥ विसंज्ञो यदा फेनवामी शि-
 शुर्यः स संज्ञस्तुरोदित्यतीवात्र नित्यम् ॥ स पूपास्त्रगंधो भवेत्स्क-
 दकेन कृतापस्मृतिस्तच्चिकित्सां ब्रुवेत् ॥ २१० ॥ बिल्वं शिरीषं स्त-
 रसादिभिश्च गोलोमिभिर्वैपरिषेक उक्तः ॥ वस्तस्य मूत्रेण विपक्व-
 तैलमभ्यजनेऽपस्मृतिनाशन स्यात् ॥ ११ ॥ स ह्नीरुद्रस्य काको-
 ली गणाकाथ शरत्तद्युतम् ॥ स पयः स पयः सिद्धं पेयं बालैरपस्मृ-
 तौ ॥ १२ ॥ बचा हि गुभिर्गृध्रकोल्हक कानां विशाकेश शठेडी न रवे-
 र्लोमभिश्च ॥ वृषस्यापि हव्यैस्तथा धूपनं द्राक् भवेत्स्कंदजाताप-
 स्मृतौ बालकानाम् ॥ १३ ॥ अनंतांच बिंबांतथा कुक्कुटींच तथा
 मर्कटीं धारयेद्वा विपक्वां ॥ निमांसानिरक्तानि वात्र प्रसन्नोदनानि
 प्रदेयानि तत्र ॥ १४ ॥ चतुष्पथे बलिं दत्वा स्नानं बालस्य कारयेत्
 ॥ रक्षामंत्रं प्रवक्ष्यामि ते न रक्षांच कारयेत् ॥ २१५ ॥ स्कंदोऽपस्मार-
 संज्ञो यः स्कंदस्य दयितः सरवा ॥ विशाख संज्ञश्च शिशोः शिवो-
 स्तु विवृता ननः ॥ १ ॥ इति रक्षामंत्रः ॥ स स्नावपाकैर्द्वयु-
 प्रयुक्तैः स्फोटैश्चितः स्वस्ततनुश्च भीत्या ॥ बालः सदा यश्च कितो-
 रुजाक्तो ज्ञेयः क्षनो सौ बहुधा शकुन्या ॥ १६ ॥ प्रतीकारः ॥
 चेतसां प्रजकपित्थजनीरैः संश्रुतैश्च परिषेचनमत्र ॥ तैलमेव म-
 धुरैश्च कषायैः सिद्धमाश्रय लुतत्र च लेप्यम् ॥ १७ ॥ मधुकनल-
 दनीरैः सारिवापद्मलोध्रैः कमलगिरिजमृद्भिः सप्रियंगुः प्रदे-
 हः ॥ उदित इह तथान्यत्स्कंदकारस्य ग्रहे यन्निखिलमपि व्रणानां
 मुक्तपथ्यादिकतत् ॥ १८ ॥ लक्ष्मणां धारयेद्वापि सह देवीं बृह-
 तीं तथा ॥ शिशुश्च शकुनी शाल्यै वक्ष्यमाणं बलिं हरेत् ॥ १९ ॥ स

तिलतंदुलमात्यमनःशिलाविरचितोहरितालसमोबलिः॥वि
तरितश्चनिकुंजघनेष्वलशकुनिकाप्रशमायशिशोरलम्॥२०॥
स्नानं प्रयोक्तव्यमलशिशोश्चविधानतोनिष्कुटमध्यएव॥शिशो
षगंधांबुगदैःपुरेणससर्षपंतैलमथाविमर्द्यम्॥२१॥कुर्याच्च
पूजाकुसुमैर्विचित्रैःशुभैःशकुन्याश्चमंत्ररक्षाम्॥यथातथा
मंत्रमुदाहृतंचवक्ष्येयत्तत्रोक्तविधानपूर्वम्॥२२॥अंतरिक्षेच
यादेवीसर्वालंकारभूषिता॥अधोमुखीतीक्ष्णतुंडाशकुनीते
प्रसीदतु॥१॥दुर्दर्शनीमहाकायापिंगाक्षीभैरवस्वरा॥लंबो
दरीशंकुकर्णीशकुनीतेप्रसीदतु॥२॥इतिरक्षामंत्रः॥स्फो
टैर्ब्रह्मैर्यस्यशिशोश्चगात्रंचितंभवेत्सक्षिकगंधमस्त्रम्॥संभिन्न
वर्चाचस्रवेच्चरेणदाहेनयुष्टःसतुरेवतीभिः॥२३॥अजगंधास
हृदेवीशृंगीहिसारिवेपुनर्नवायुग्मम्॥सविदारिकसंस्तुतिमे
षांतोयेरेवतीभिर्वेचनयुक्तम्॥२४॥अजगंधादिकषायेनतैल
मभ्यंजनेभूतम्॥कुष्ठसर्जरसंलाहोशीरागजकदंबकैः॥२५॥
॥धवाश्चकर्णककुभौस्तंदुकीधातकीसमैः॥काकोल्यादिग-
णैःसर्पिःसिद्धंचपेयमिष्यते॥२६॥कुलत्थशंखचूर्णानांप्रदे-
हःसार्वगंधिकः॥गृध्रोत्कविशावाण्याजवैर्हव्येनसंध्ययोः॥
२७॥उद्धूपनशिशोःकार्येरेवत्याश्चनिवृत्तये॥शुक्लपुष्पपयोधा
न्यतंदुलैश्चबलिस्तथा॥२८॥गोतीर्थेपिप्रक्षतव्योरेवेत्यास्तुनि-
वृत्तये॥रक्षांवक्ष्येयतांकुर्याद्बालकस्यविचक्षणः॥२९॥य
था॥नानावस्त्रधरोदेवीचित्रमाख्यानुलेपना॥चलककणा
शोभाद्वारेवतीतेप्रसीदतु॥१॥आश्रममत्तिसत्तनंदेव्योविविध

भूषणाः ॥ लंबाकरालाविनतारेवतीचरुभानना ॥ २॥ शृङ्गना-
 सात्रसादेवीरेवतीतेप्रसीदतु ॥ इतिरस्मारेवती ॥ अतीसार
 स्तथातृष्णाज्वरोजाह्वमनिद्रता ॥ उद्देगोरोदनंयस्यग्रस्तोयंपू-
 तनयाशिशुः ॥ २३० ॥ अरलुवरुणयुक्तपारिभद्रविशेषाच्छिशुगण-
 परिषेकैर्वंकपारावताद्याः ॥ वटकचटकमासेतितिरस्यापिचात्र
 मधुरगणसुसिद्धवश्यजातेनहव्यम् ॥ ३१ ॥ मज्जिकाकुष्ठनतैश्च
 कालीयदूर्वाकुशमूलसर्जैः ॥ सतंदुलैर्हव्ययुतस्तुधूपो बालस्यचे-
 पूतनिकापहारी ॥ ३२ ॥ द्विषारिथिशकलंघ्यवारिणात्रशिशो-
 स्तनी ॥ लेपनास्यानतावापि बालान्यजतिपूतना ॥ ३३ ॥ मत्स्यौद-
 नंरुसरयापलंशरावयुग्मेनसंपुटविधानबलिंप्रदद्यात् ॥ शून्ये-
 गृहेत्यजतिपूतनिकाचबालसंधारयेच्चत्रिफलांचविंबाम् ॥ ३४
 काकादनीचंगुजाचयथालाभंतुधारयेत् ॥ ब्रह्मः पूतनिकाविष्टः
 कुंभजातेनवर्णितम् ॥ २३५ ॥ मलिनीचचलादेवी मलिनास्त्रमू-
 र्छजा ॥ शून्यागारांश्चयादेवीदारकंपातुपूतना ॥ १ ॥ इतिरस्मा ॥
 छर्दित्रिराभ्यांकरसनेनबालस्तर्षेणगंधेनवसासमेन ॥ काश्याति
 सारारुचिभिः समेतो पुष्पेन्धकावेशवशेनचांधः ॥ ३६ ॥ प्रतीका-
 रः ॥ तिक्तद्रुमाणंदलजः कषायः कार्योभिषेचार्यमलंशिशूनां
 ॥ मृगादनीवात्रिफलाचतुंबीधार्याशिरस्यत्रचबालकानाम् ॥ ३७
 ॥ आमंपलंपक्तमंतथैवरक्तनिवेद्यंचचतुष्पथेस्यै ॥ अंतर्गृहेस-
 र्वैरुगंधनीरैः संस्त्राप्यधूपैरपिधूपयेत्तम् ॥ ३८ ॥ रस्मोनगोशृ-
 गविडालविड्मिथूरपिच्छैराहिकंचुकेन ॥ कार्पासबीजैर्यवसर्वपै-
 श्वनिर्माल्यकेशैर्घृतशिक्षमिश्रैः ॥ ३९ ॥ अंधपूतनिकाविष्टबा

लकस्नाप्य धूपितम् ॥ रक्षामंत्रैश्च तद्दृक्षां कारयेच्च यथाब्रुवे ॥
 २४० ॥ करालाविकलामुंडाकषायांबरवासिनी ॥ देवीबालमि
 मंप्रीतासरस्सत्त्वन्धपूतना ॥ १ ॥ इतिरक्षामंत्रः ॥ वेपतेकाश
 तेनेत्ररोगातुस्छर्द्यतीसारशीतत्वदुर्गंधिभिः ॥ बालकः पूतना
 शीतशब्दादिकायातयाजुष्ट एव यदा जायते वै तदा ॥ ४१ ॥ वि
 बीकपित्य कुशवन्हिमुखैश्च बिल्वपत्रैर्बलास्तरसया सह नंदिवृ
 क्षैः ॥ बालस्य चात्र परिषेचनमाशक्तुर्यादेभिर्भिषक् सकलबाल
 कतंत्रवेत्ता ॥ ४२ ॥ छागंधेनुभवं मूत्रसमेतं देवदारुघनसर्वस्रगं
 धम् ॥ कुष्ठयुक्तनिलतैलविपक्वमत्र बालकतनौ प्रतिमर्द्यम् ॥ ४३
 ॥ रोहिणीखदिरसर्जपलाशैर्वल्कलैश्च बकुलस्य पयोभिः ॥ गव्य
 हव्यमथ संश्रुतमेवं बालकस्य च प्रदेहइहोक्तः ॥ ४४ ॥ यदौषधं
 धार्यमिहैव तच्च निरुक्तमादौ खलु पूतनायाः ॥ शीतादिकायाम्ब
 निवारणोक्ता धूपः प्रयोज्यो यथाब्रवीमि ॥ २४५ ॥ गृध्रोल्ह
 कविशाहिकचुकयुतानि बच्छदा बस्तजाधूपे बालगणस्य मास्ति
 कयुतां हव्यान्विताधारणो ॥ गुंजाबिल्वमथोवलिः समुचितो मुद्गेन
 भक्तस्य च स्नानचापि जलाशये समुदितं धूपंततो दापयेत् ॥ ४६
 मुद्गौ दनाशना देवीकराशोणितपायिनी ॥ जलाशयाजलरतापा
 तुत्यां शीतपूतना ॥ १ ॥ इतिरक्षामंत्रः ॥ प्रसन्नास्यवर्णाः
 शिरासं वृत्तौ यो भवेन्मूत्रगंधस्तु बह्वन्नभोक्ता ॥ शिशुर्वै मुखवाद्या
 च यामापिता ख्याग्रहः पूतनायातया संगृहीतः ॥ ४७ ॥ प्र० ॥
 कपित्थवांशीरुबुबिल्वपत्रैर्कुवेरनिंबच्छदकामिमंथैः ॥ काशो वि
 धेयः परिषेचनार्थे शिशोर्गृहीतस्य ग्रहेन तस्याः ॥ ४८ ॥ भृंगराजा

श्वगंधाभ्यांपत्रजातरसेनच ॥ वसन्तिलेश्चतंकुर्यादभ्यंगार्थं तथा
 शिशोः ॥ ४९ ॥ मधूलिकापंचजरापयोभिर्गणितुगोक्षीरकया
 समेतैः ॥ घृतं शृतं यन्मधुकेन सार्द्धं बालस्य भोज्यं च ग्रहापहा
 री ॥ ५० ॥ वचाघृतं सजरसं सकुष्ठधूपत्रबालस्य तथानियोज्यम्
 ॥ गोजिह्वाधारयेद्दासितया सर्पस्य कंचुकम् ॥ ५१ ॥ चूर्णकं
 चूर्णकं मालिकामज्जनपारदं सच्छिलांगोष्ठके ॥ बलिसं हरेद्बाल
 कस्य ग्रहात्मोचप्रार्थेभिषक्कुभजेनोदितम् ॥ ५२ ॥ मंत्ररसाशि
 शोर्गोष्ठे पूजनं स्नपनं तथा ॥ यथारसाविधातव्या मंत्रतत्तु ब्रवीम्य
 हम् ॥ ५३ ॥ अलंकृता रूपवती श्रुभगा कामरूपिणी ॥ गोष्ठम-
 ध्येन यरता पातु त्वामुखमंडिका ॥ १ ॥ छर्दिस्त्यदनयुक्तं कंठमुख
 योः शोषश्च संमूर्च्छनं यस्य स्याच्च विगंधतापि विदशे हृत्तैस्थोर्द्वयः
 ॥ पश्येद्यश्च शिशुः सवापि भिषजा वै नैगमेयग्रहग्रस्तश्चिन्नरुहा
 ग्निमंथधनिका पूतीकसेच्यौ घृतम् ॥ ५४ ॥ प्रियग्वनंता सरलौर्मि
 सीनां कुटं न देरादधित्त्वरुक्तेः ॥ तैलपचेत्कांजिकयुक्तमेतद्बाल
 ग्रहावेशमिवारणाद्रक् ॥ ५५ ॥ दिड्मूलजकायपयोभिरत्र स्वा-
 र्जूरमास्ति त्र्ययुतं च हव्यम् ॥ सिद्धं च गव्यं शिशुनैगमेयग्रहापहं वै
 मधुकेन सार्द्धम् ॥ ५६ ॥ वचापयस्याजटिलांच बालो गोलोमिकन्ता
 यविधारयेत्तः ॥ स्नानं प्रकुर्याद्दृढरुक्कस्य व्यधस्तले धूपनमस्य-
 यद्यत् ॥ ५७ ॥ विशोलूकगृध्रप्रजातेन धूपस्तथा मर्कटस्यापि वापू-
 तनायाः ॥ शिशोर्नैगमेयग्रहावेशशांत्यै प्रदेयोभिषग्भिस्तदापैत्तु
 गेहे ॥ ५८ ॥ सतिलतंदुलमाल्यसमंतदा विविधभोजनवत्कबलि-
 बुधः ॥ चटतरोऽभिवेद्यतले द्रुतशिशुगणस्थचरक्षणमाशुचै ॥ ५९

अजनश्चलितान्निभ्रूक्षीरहापूतिवांतिष्ठत् ॥ कुर्यात्तसाहसंकुर्वुः
 कामस्त्पीमहायशाः ॥ बालपालयितावेदोनेगमश्चेहरस्तु ॥
 १॥ ॥ इतिरक्षानैगमेयः ॥ ॥ कृशः सास्त्रहृद्यश्चसास्त्रप्रगंधा
 सदाक्षीरकाहारपूतिप्रच्छदिः ॥ शिशुः साहसीकामसंजातपीडो-
 स्थभिष्ठार्यशांतोजनानांप्रियः स्यात् ॥ २६० ॥ सशब्दनिशायांतु
 संवीक्ष्यतेनचैवास्ति सोयंक्षुधायां क्वचिच्च ॥ शिशुः शृक्कवओर-
 तीरोष्टहीतोभवेत्क्षुब्धसाध्योबलिस्तत्रकार्यः ॥ ६१ ॥ काथामहा
 मुडतिकाभवोयः सोशीरकः कामग्रहापहारी ॥ मधूकसप्तच्छदं
 लुपन्नकांथोपिबालस्तपनात्तथैव ॥ ६२ ॥ सप्तच्छदामयनिशाशि-
 शिरैः शिशूनांमालेपनंकामरतिग्रहेपि ॥ सप्तच्छदपेव्यचमत्स्यपिना-
 युक्तंसमूर्वेः शिशुलेपनं स्यात् ॥ ६३ ॥ सप्तच्छदत्वग्लस्नंसमूर्वासि
 हार्थनिंबछदमेषरुंगी ॥ विडालविडलोमवचाशिशूनांधूपोमधू-
 क्तोघृतमिन्त्रितोत्र ॥ ६४ ॥ मृतस्यगोकुक्षिजगोमयेनगव्येनहव्ये
 नयुतस्यधूपात् ॥ सर्वैर्ग्रहायांतिशमंविशेषाज्वरादिकायेचगदाः
 शिशूनाम् ॥ २६५ ॥ बलीष्टशात्यैखिलबालकानांस्कंदोग्रहेणोऽग्नि-
 लरोगप्रमध्ये ॥ यारेवतीसाविधिवत्प्रपूज्यावालस्यसर्वंहितमिच्छि-
 तैव ॥ ६६ ॥ दिशः सूर्योत्तरिक्षश्चस्वस्तिकुर्वंतु सर्वदा ॥ तेजसाब्रा-
 ह्मणाश्चाथविष्णोरिन्द्रस्यतेजसा ॥ ६७ ॥ सिद्धानांतेजसाचैवराक्षि-
 नोऽसिस्तरवीभव ॥ मंत्रैरेतैः भिषक्पश्चाद्द्रक्षांकुर्वन्तिबालके ॥ ६८ ॥
 भवन्तिनिर्गहाबालास्तस्विनोरोगवर्जिताः ॥ इत्यगस्त्यः ॥ सामा-
 न्यग्रहशांतयेनिगदितेयद्बालरोगापहं हव्यंगव्यमलंपरेविसाशिवं
 यत्तत्रसंकीर्तनम् ॥ श्रीमत्स्कंधगणेशसूर्यधरणीश्रीविष्णुकेशां

विकासर्वरोगहरा भवंतु सततं बालव्रजानां च ते ॥ २६९ ॥ श्रीतात
पादाज्जेति ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यासङ्खारो गस्तबकः स-
माप्तिम् ॥ २७० ॥ ॥ ॥ अथवाजीकरणं व्याख्या-
स्यामः ॥ ॥ शिशुशशिमालं गजमुखशालं ॥ गणपतिबालं न-
मतसदा लम् ॥ १ ॥ ॥ अथवाजीकरणं लक्षणम् ॥ ॥ यद्-
व्यसकलं नरं प्रकुरुयाद्वाजीसमं मैथुनेन दूयं भिषजां न्वरैर्निर्ग-
दितं वाजीकरवीर्यदम् ॥ क्लीबस्यात्सुरताक्षमः खलु तदा तत्कैल्य
नाशक्षमं तत्प्रोक्तं कविभिश्च सप्तभिरलभेदैः स्फुटं कथ्यते ॥ २ ॥ त-
द्याहितशोकभीति क्रोधैरखिलैर्मानसदुःखदैश्च भावैः ॥ मनसी
हततोथरंतु कामोद्ध्वजपतनात्प्रथमः सर्वायुस्खंडः ॥ ३ ॥ अतिक
दूनिपादूनि रसोन्यलं भजति चाम्लतराणि वहन्यथ ॥ अपि च शा-
कविरुद्धपयांसियः सरखलु पित्तविदग्धनिमित्तजं भवति तस्य च-
खाड्यमसंशयम् ॥ ४ ॥ इति द्वितीयं तु तथा तृतीयो व्यवायशी
लोति तरां क्षयाच्च ॥ क्लैव्यं च शक्रस्य तथैव तस्य वाजीक्रियां नैव
प्रकुर्वतस्तु ॥ ५ ॥ महामेदरोगेण संजायते क्लैव्यमन्यद्यथा य-
स्यसः ॥ संसुक्तश्चतुर्थः स्तथा पंचमः शक्रनाडीपरिच्छेदनात् ॥
६ ॥ मदनोन्मथितस्य मानवस्य मनसः क्षोभनिरोधनाच्च कामा-
त् ॥ अतिब्रह्मरसस्य वीर्यरोधादपि षष्ठः खलुरखंडावसः ॥ ७
यत्क्लैव्यं स हजं नरस्य च तथा संकीर्तितं सप्तमम् ॥ अन्यन्मर्षशि-
रास्ततस्तस्य भवत्क्लैव्यं तसाध्यद्वयम् ॥ ८ ॥ ॥ अथ क्लैव्यानां
प्रतीकारः ॥ ॥ कार्यो हेतुविपर्ययः प्रथमतः क्लैव्यस्य साध्य-
स्य च यस्मान्मुख्यचिकित्सितं निर्गदितं त्यागो निदानस्थयत् ॥

१॥ तत्रवांजीकरणाविधिः ॥ वांजीकरान्योगवरान्प्रनुष्मः स-
 म्यग्विशुद्धोपिनिरामथोयः ॥ आषोडशात्सप्ततिवर्षपूर्तेरवांज-
 लात्त्यः सविचार्यकुर्यात् ॥ १० ॥ क्षयवृद्ध्यपदंशकादिरोगाः प्रभ-
 वंत्येवचकामिनीप्रसंगैः ॥ अतएवविधानतत्प्रकामाविधिनापु-
 ष्यविद्वद्ध्येनिषेवेत् ॥ ११ ॥ स्तूपयोर्वनधनानिस्करवानिसंभवति
 विविधाबहुबालाः ॥ तादृशाश्चरवलुतत्रचतेषां स कीकरणमे-
 वतुयेषाम् ॥ १२ ॥ विचित्रपानभोजनादिवस्त्रगीतवद्यकैः सथा-
 मिनांशयामिनीस्तकामिनीवनानिलैः ॥ मनोज्ञगंधमयनागव-
 ह्निपत्रकैः मनोभवः प्रजायतेनिषेवितैरसंशयम् ॥ १३ ॥ माक्षिक
 माक्षिकशिलाजतुपारदानांचूर्णसिलोहकविडंगशिवाशितानाम्
 ॥ भुक्ताचविंशतिदिनानिभजेत्प्रकामंयोषीतिकोपिवनिवानि-
 करयुवेव ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ गगनममरवल्लीसत्त्वलोहचुरीनां
 प्रभवतिससितंथो माक्षिकेनैवचूर्णम् ॥ अनुपिबतिपयोवाका-
 मिनीदर्पनाशंमथयतिबहुपुत्रैर्वैशमेकोपिखंडः ॥ १५ ॥ विरूढ-
 वत्सास्तगवापयोभिः सिद्धचयत्यायसमेकमेव ॥ गोधूमचूर्णेस-
 सितंसहव्यंसमाक्षिकंयत्पयसासुभृष्टम् ॥ १६ ॥ मुक्ताजराक्रां-
 तपुनर्विशेषादृशांगनाभोगपरोयुवेव ॥ नचित्रमत्रप्रथयत्यलस-
 दृशास्तद्विस्वस्तैः कृताभिः ॥ १७ ॥ सुगमम् ॥ अन्यः ॥ ॥
 चरकमूषकनकपुनर्भाघृतमलंपरिसोधितमंडकैः ॥ तदवलिप्त-
 पदोवनितांभजनन्धरणींस्पृशतीहयदावधि ॥ स्त्रियमसौभज-
 तीति यदावधि ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ ईषदल्लदधिनेममादकंमेत-
 खंडवरचूर्णप्रस्थकम् ॥ क्षौद्रमन्त्रपलसंमितंघृततद्विभागतुलि-

तपटस्थितम् ॥ १९ ॥ वेदमाषजगतां मरिचेन तावन्तैव विधिना पि-
लवंगैः ॥ कार्ष्णिकैश्च त्रुटिभिः सकलतद्गालितंचसमृद्धो वरपात्रे
॥ २० ॥ चंद्रचंदनमृगोत्थितनाभिजातजातपरगंधसमेते ॥ स्था-
पिताचरबलुसैवरसालापानतोत्पतनुचुद्धिविधात्री ॥ २१ ॥ ॥
विशेषकम् ॥ गोक्षरेक्षरबले भवलानां तालमूलशतमूलयु-
तानाम् ॥ निस्तुषीकृतस्त्वानरबीजैरश्वगंधजजरासहितं सक-
लंतत् ॥ २२ ॥ चूर्णितंचपयसासुगवीनांसिद्धमष्टगुणितेन वि-
पाच्य ॥ सर्वचूर्णसमह्वयविपक्वं सर्वतोद्भिगुणारवंडसमेतम् ॥
२३ ॥ यावदग्निबलमत्तिनरो यो मोदकीकृतमलंप्रमदाभिः ॥ रं-
स्यते च तनुते तनुजानां चुद्धिमृद्धिमथदैत्यगुरोश्च ॥ २४ ॥ अन्यः
॥ कणालवणवत्सांडसाधितंचघृतनरः ॥ पिबन् वृषायते वीर्य-
संपदामुदितोरतौ ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ दशपलप्रमितं रवलुदक्षि-
णप्रभवपूगफलंपरिचूर्णितम् ॥ पदविशोधितमेव गवांपयस्यथ
पचेदपि चाष्टगुणोभिषक् ॥ २६ ॥ घृतमिहांजलिसंमितमुत्तमम्
समतु योज्यतुलार्द्धसितायुतम् ॥ समवतार्धघनंधरणीतले परि-
विमिश्र्य च वक्ष्यग्रणान्बुवे ॥ २७ ॥ त्रुटिवले भबलाचपलावराम-
धुकधान्यकसेरुकपत्रकान् ॥ मरिचनागरजीरकचंदनद्वयमिसी-
भक्रणाजलदाधरान् ॥ २८ ॥ वरदकांबुजबीजविदारिका मुशलि-
केक्षरगेक्षरमेयिका ॥ जरणाकेशरशाल्मलिकाजरा मरिचमाग-
धिकासशशिप्रभाः ॥ २९ ॥ त्रिदशपुष्पतुगानलपत्रिकासफलिको-
च्चटिका हयगंधिका ॥ जलगवीस्तनिका शिवलिंगिका पलमिता-
न्सकलांश्च पृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ सहाराहरानखिलान्सर्वैश्च रवा-

ज्वरशृङ्गाटकनुत्यभागान् ॥ सूतेन वंगेन च लोहमभ्रकस्तूरिका-
 चंद्रसमं समस्तम् ॥ सवानरीबीजजचूर्णयुक्तान् कुर्याद्विषकृतस्य
 च मोदकांश्च ॥ तान् मूलकट्वादि विहाय मुक्तान् रोगप्रकामाहनिता
 निषेवेत् ॥ ३२ ॥ पाकं श्रीरतिबलु भारव्यकमिदं दुग्धानुपानहुतम्
 भुक्तं चापि नरेण वृद्धशिशुभिः कांतांगसंज्ञ-क्षमः ॥ सौख्यं भाग
 विलासमानसं भुवं सदीप्य वामाशतरंतुं चानुपदं पदं प्रकुरुते श्री
 कामयाने निशम् ॥ ३३ ॥ माज्जूफलखसफलं करभक्तवर्ण बी-
 जानिशोषमुदधं स्त्वक् संयुतानि ॥ चूर्णान्द्भागविजया सहिता
 नितस्मिन्नायोज्य सोयमुदिनोप्यथ कामकेशः ॥ ३४ ॥ अलं
 रक्तपित्ताधिकारोक्त आद्यैर्निरुक्तस्तु कूष्मांडकस्यावलेहः ॥ प-
 रः पुष्टिकारी च वाजीकरोपि स्मृतो वैद्यभूषैश्च पिचाति वृद्धये ॥
 ३५ ॥ अन्यः ॥ पक्वान्नजद्रवमलं समृद्धः कटाहेद्रोणोन्मि-
 तं भिषगथाटकसंमितां च ॥ शृङ्गांसितां प्रस्थघृतेन शक्त्या प्र-
 स्थान्दयाकुडवमारिचचूर्णयुक्तम् ॥ ३६ ॥ पलद्वयेनापिकणा
 भवेन दुग्धेन धेनोरपि चालकेन ॥ पचेत्तु दर्व्याखलुदारुमस्या प्रचा-
 लयेत्तद्द्विधनं विलोक्य ॥ ३७ ॥ भूमावतार्यात्रिजस्य मीषांकुस्तं
 बुरीजीरकचित्रकानाम् ॥ त्वङ्मुस्तकग्रंथिकपत्रकानां लवंगजा-
 तीफलकेशराणाम् ॥ ३८ ॥ एलाबृहज्जीरकसंयुतानां पृथक्
 पृथक् चापि पलोन्मितानाम् ॥ सिद्धेत्रशीते कुडवद्वयं च मधो-
 प्रदद्याद्विपलं च तस्य ॥ यो भक्षयेद्भोजनतो नरो रोग्यथानलं वा
 श्वसमोरते स्यात् ॥ ३९ ॥ नित्यं निरामयकरो ग्रहणीग्रहृत्ती-
 श्वासापह्नोरुचिकारः क्षयरोगहारी ॥ रक्तादिपित्तशमनो मूलप

दादिपित्तहंतागंदस्यवनितारमणोप्रशस्तः ॥४०॥ अन्यः ॥
 पूर्णगोक्षरसंभवरवलुतथाछागीपयःसाधितंभुक्तरवंडमधुपु
 तंप्रशमयेतवांडघनराणांहृतम् ॥ यथांतवहुधाकुवैद्यकलितद्र
 व्यौषधीनांसदाज्ञानादादरतो निरंतरमृषासंसेवनान्संभवम् ॥
 ४१ ॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ सूचंदनंकुचंदनंपतंगदेवदारुकै
 कणागुरुशुट्टिह्याम्बुदन्निगंधसिक्थकैः ॥ मुरानखप्रियंगुमुग्गु
 ल्लनूपलंकरवानतारुणोदकैश्चग्रंथिपर्णकैः ॥ ४२ ॥ भिषकूच-
 शाणमान्नकैः पृथक्पृथक्प्रकल्कितैः शनैः पचेत्तिलोत्थतैलमेण
 नाभिकेशरैः ॥ समांसिकंससिंहिकंसशैलजेनधातकीप्रसूनकैरु
 शीरकैः सरालकैः स्रजानिभिः ॥ ४३ ॥ सपद्मकंचचव्यमत्ररेणुका
 लवंगकैः सवालकंसदारुकंससिद्धमेतदेवतैलमाशुदेहमर्द-
 नात् ॥ अपुत्रकंसपुत्रकबलाधिकंतुनिर्बलं करोतिचापिवल्ल
 भंसरवंडमाशुयोषिताम् ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ दिड्मूलघात्री
 शिखरीविभीतशृंगीकणाधान्यकवीरणानाम् ॥ जंतुघराविह
 यवह्निचवृद्धदारुत्रिकंटा मरदारुपुष्पैः ॥ ४५ ॥ कपित्थविश्वा-
 नृपवृक्षदंती पुनर्नवाग्रंधिककट्फलानाम् ॥ द्राक्षाकुबेराक्षम
 रीचंजीरैरोद्गीतकेनापित्रलोहितेन ॥ ४६ ॥ पलद्वयानांचपलद्वये
 र्वापलद्वयेनापि पृथक्पृथक् ॥ तासां भिषकस्त्रुणतरेन्मसा-
 कंस्त्रुणः समस्तैश्चशिवादकंच ॥ ४७ ॥ पंचादकेवारिणि संपचैह
 चित्राशिवां माक्षिकमध्यमग्नानाम् ॥ दिनत्रयांतेविनिवार्य तस्मा
 त्पुनश्चयावतवलुपंचरात्रम् ॥ ४८ ॥ तावद्दिमग्नानंचविधायभू-
 यःसुमाक्षिकेन्येपित्तनोदिनानाम् ॥ निष्कास्यमग्नानंदराकंतोन्ये

सुमासिकैः स्मादपि हव्यपात्रे ॥ ४९ ॥ सुमासिकैः पूर्णतरेनि
 धायपत्रत्वगेलागजकेशराणाम् ॥ कणायुतानां प्रतिवाप्यचूर्ण
 पलाष्टकंसिद्धहरीतकीषु ॥ ५० ॥ हरीतकीं श्रीभिषगीशविष्णु
 र्धनंतरि लोकस्तरवार्थमाह ॥ तां भक्षयेद्यस्तनत्स्यरोगभीति
 र्भवेत्कापिनरस्य किंचित् ॥ ५१ ॥ श्वासंकासंक्षयसाप्रहरति स
 हसांसेवितावन्दिमाद्यं मूर्च्छाहिकेचतृषणां मुखगदमरुचिनेत्रक
 णांतिमुग्राम्पूरीहानंवातरक्तंयक्त्रुदुदरमलंचानि पीडांशिरस्थां
 ॥ यस्मा एव बहूपायुः भ्रममथ बहुधानेकरोगांस्तथान्यान् ॥ ५२
 हरीतकीमाक्षिकपाचितैषा हितापिराज्ञां विदुषां कवीनाम् ॥ गां
 र्धर्वविद्यां पठतांस्वचित्तं दारातकामोजुषतां नराणाम् ॥ ५३ ॥ बी
 जानिवेद्यः कपिकच्छुजानिप्रस्थैकगव्ये पयसि प्रकामम् ॥ संस्वे
 द्यतावत्कुडवोन्मिताभियावन्नुत हृत्कलमार्दवत्वम् ॥ ५४ ॥ वि
 धायपिष्टीमथनिस्तुषाणां बद्धोगवी हव्यसुसिद्धभूताः ॥ लेष्णः
 श्वरवंदद्दिगुणैश्चपाकैः पुनस्तुतामाक्षिकपूर्णपात्रे ॥ ५५ ॥
 निधायतासामपि पंचटंकमितामथैकां तु नरः प्रभाते ॥ सायं स
 मश्नाति पयोनुपानैः सोशीतिवर्षप्रमितो युवेव ॥ ५६ ॥ वाजीववा
 माशतकं भजे हारवंडोपि पुत्रान्जनपेदने कान् ॥ नानेन तु व्यं पर
 मत्र किंचिद्वाजीकरं वैद्यवरैर्निरुक्तम् ॥ ५७ ॥ ॥ अथ घृतम्
 ॥ ॥ दशगुणप्रमिते च विदारिका स्वरसके घृतमेकगुणं पचेत्
 ॥ शतगुणैथ पयस्यपि वागवां प्रथमसाधितमेव विसाधयेत् ॥
 ५८ ॥ पयस एव तु पादमितेन तत्परिपचेद्द्वारवंडुरसेन च ॥ अ-
 पि घृतादथ पादमिते क्षुजैर्मधुभिरत्र समैः खलु वंशजैः ॥ ५९ ॥

माधजाश्वपदादिकगंधिकासमसकृत्यरिसाध्यचमोदकान् ॥
 भिषगुद्वरमानमितानिमान् भजतिताम्रमदाप्रभजेन्नरः ॥ पु
 नरयोपुनरेवकुलिंगवत् ॥ ६० ॥ अन्यः ॥ भिषग्वरीगर्भगतं
 घृतचतुर्धेगवीनांविषचेच्चतावत् ॥ दिक्संमितेयावदलंप्रप-
 क्तसशर्करमाक्षिकपिप्पलीभ्याम् ॥ ६१ ॥ दृष्यविशेषादनरं
 रंचकुर्यात्पुक्तं बहुकामिनीनाम् ॥ भोक्तारमाविःकृतपुत्रजा
 तं दृढंप्रकुर्यात्तरुणीरिरंस्कम् ॥ ६२ ॥ अन्यत् ॥ तुरंगं
 धोत्थजटापलानां शतंतद्वैखलुगोक्षराणाम् ॥ शतावरीना
 गन्धलामृतानां मन्थत्यशुगाम्बुजबीजमार्षेः ॥ ६३ ॥ पुनर्नवाका
 श्मरिकाफलानां संमंतयातद्दशकंपलानाम् ॥ वैद्यः पृथग्द्रोण
 चतुष्कवारिष्यापाच्यशेषेन्बुनिद्रोणमात्रे ॥ ६४ ॥ द्वाक्षाकणाप-
 द्रककुशनागपुष्पात्मगुप्ताफलपद्रकानाम् ॥ कुचंदनेनापिच
 जीवनीयगणेननीलोत्सलकेशराणाम् ॥ ६५ ॥ प्रदापयेत्कर्षस
 मानमीषांभागान्पृथक्कण्डपलद्वयंच ॥ पौड्रेक्षनीराटकसंयु-
 तंगोह्वयंतुप्रस्थप्रमितं पयोभिः ॥ ६६ ॥ गवांचतुर्भागमितैश्चस-
 म्यक् संपाचयेत्कामनरेद्रह्वयम् ॥ संरक्तपित्तक्षतवांतरक्तह-
 लीमकारोचकपांडुरोगान् ॥ ६७ ॥ स्वरक्षयंयत्तनुवर्णभेदंमू-
 त्रस्यरुच्छंखलुपार्श्वशूलम् ॥ उरोविदाहंविनिहंतिसद्यः से-
 च्योनृपाणांप्रमदाप्रियास्ताम् ॥ ६८ ॥ वहंतःपुरचारिणांचध-
 निनाराज्ञापरंपुष्टिदमेधाशक्तविषहर्नंबलकरतेजस्करं दृढ-
 णाम् ॥ सर्वेषांचरसायनंनियदित्श्रीकामदेवघृतंनृणांदुर्बल-
 ताहरयथैवजलमुग्धासद्गुमाणाद्रुतम् ॥ ६९ ॥ ॥ ॥

॥ अथविषतंत्रचिकित्सां व्याख्यास्यामः ॥ ॥ शिशुशशीक
मुमापनिशंकरं लृदिनिधाय प्रणम्य गुरुस्तपि ॥ अखिलभेदवि-
षस्य चिकित्सितं विलिखितं बहुतंत्रमतं श्रुवे ॥ १ ॥ साध्यासा-
ध्यं लक्ष्यते यत्प्रयोगान्मंत्रयंत्रतच्चिकित्सां यथावत् ॥ दृष्ट्वा स्मृ-
त्वा श्रीगुरोः पादपद्मं कुर्याद्द्वैद्योजंगमस्याह्नीरस्य ॥ २ ॥ ॐ ह्रीं
ह्रैं पद्मैपद्मावती स्वाहा ॥ एकविंशतिवारान्वा मनाऽङ्गी जपेत् ॥
न पश्यति यदा दष्टः कृतेन यनसंचने ॥ चराहमंत्रं नित्यस्य चारि-
णानैव जीवति ॥ ३ ॥ ॐ मंत्रं हंसः प्लवसः पक्षिस्त्वाहा ॥ उदक-
मभिमन्त्र्य चक्षुःद्वयं सिंचेत् ॥ ॐ ह्रीं वौमंत्रजप्तेन चारिणा सिक्त-
लोचनः ॥ नोन्मीलयति चक्षुश्च कालदष्टस्तदा मृतः ॥ ४ ॥ करा-
कर्षणमात्रेण शिरः केशागलंति चेत् ॥ प्रसारितमुरवोयस्तस-
प्रस्तोयमकिं करैः ॥ ५ ॥ सशोफमुदरं नेत्रे प्रफुल्लेदशनानरवाः
॥ श्यामाः कंठगतानाड्यो न स्फुरन्ति तदा मृतः ॥ ६ ॥ शिरोधुनो-
तिनाक्रीतो मन्थास्थाने यदा दृढम् ॥ कालालिङ्गित एवायं प्राणी
न प्राणिति ध्रुवम् ॥ ७ ॥ अद्यापि न शरे मेव विबन्धावतिघातुषु ॥ सद्यो द-
ष्टः स विज्ञेयो भ्रमस्तत्सग्रहं मनाक् ॥ ८ ॥ हहाहिहीत्यादिमंत्रेण
मन्त्रितं गलितं जलम् ॥ सद्यो न निवर्तते यस्य तस्य जीवं कथं स्थिरम्
॥ ९ ॥ हहाहिही हुहू हेहै होहौ हंहः चंडपिंगलिकामंत्रः समको-
णांजिते दृशौ ॥ नगालितौ यस्य स न जीवन्ति मानवः ॥ १० ॥ ॐ हर-
चंडीपिंगले के पूर भैरव रूपिणी स्वाहा ॥ चंडपिंगलमंत्रः ॥ करेपि-
क्षितया दष्टो वाचो मुंचति चेत्तया ॥ स्वस्थानं न्युतमां सोवा बाष्पा-
कुलितलोचनः ॥ ११ ॥ मुखशीतलनिश्वासं सातु नासिकभाषि

तः॥ शूलेनार्तद्रवातीवहिध्मावाह्यालयावितः॥ १२॥ स्वेदक्लि
 भागतिशब्दोभयग्रीवःसमाकुलः॥ कफावृत्तगलोघोषंनशृणोति
 नपश्यति॥ १३॥ नासिका मात्मविबिंबचदर्पणादौकथंचन॥ दंडाह-
 तस्यनोरेस्वेत्यादिकालस्यचेष्टितम्॥ १४॥ ॐ नमोभगवतेरुद्राय
 प्रवनवेगाधिपतये महामक्षिराजाय पक्षावातेन हरविषंजजः स्वा
 हा॥ पक्षिराजमंत्रः स्थानाच्चलतिनोयस्तुविषमंत्रहृतंयदि॥ मि
 थ्यादष्टस्तदाज्ञेयोमृतोचावार्तिकोत्तमैः॥ १५॥ देहविन्यस्यकर्णा
 यद्वृश्येतमक्षरंजपेत्॥ देवार्तकाहिदुष्टानांविषंनशयतिस्त्रिणा
 त्॥ १६॥ कंठेनाभौगुदेस्कंधेमस्तर्कधरकर्णयोः॥ नेत्रयोश्चयुगं
 कुक्षौग्रीवायांतालुकेतृदि॥ १७॥ एषुस्थानेषुपेदष्टानतेजीवन्ति
 जंतवः॥ उद्यानेजीर्णकूपेचरुष्कचक्षेवरेथवा॥ १८॥ शृंगारेचत्प
 रेशरंगौरवर्जरेतिबिभीतके॥ श्मशानेशून्यगेहेषुकुंडेदेवाकुलेत-
 था॥ स्थानेष्वेतेषुपेदष्टाज्ञेयास्तेविगतासवः॥ मंत्रतंत्रादिकतेषां
 नकुर्याद्वाचिकोत्तमः॥ २०॥ निर्यगूर्ध्वगतारेखाश्चसंख्यासमा
 लिखेत्॥ कोष्ठानेकोनपंचाशत्समान्कुर्याद्विचक्षणाः॥ २१॥ स-
 मनागान्ग्रहान्सतलिखेत्तच्चद्यथाक्रमात्॥ येनागास्तेग्रहा-
 प्रोक्तायेग्रहास्तेतुपञ्चगाः॥ २२॥ आदित्योनंतइत्युक्तेःसोमो-
 वासुकिरुच्यते॥ मंगलस्तक्षकोत्तयः कर्कादौबुधसंज्ञकः॥ २३॥
 बृहस्पतिःस्मृतःपद्मोमहापद्मःकविर्भवेत्॥ शरवपालःशनिः
 रव्यातःसतनागाग्रहाःक्रमात्॥ २४॥ अष्टमःकुलिकोनामराहुः
 क्रूरग्रहोमतः॥ सचकालःसमारव्यातःसर्वानाक्रम्यतिष्ठति॥ २५॥
 द्विधाकालोभवेदत्रकेवलोयोगजस्तथा॥ तक्षकंमंगलंचाद्योद्विती

यः सौरिशंखनः ॥ २६ ॥ अनंत कुलिकौविप्रौक्षत्रियौशंखवा-
 स्तकी ॥ महाअतक्षकौवैश्यौशूद्रौककोटपंकजौ ॥ २७ ॥ पीतौ-
 रकौक्षवर्णीभौकृष्णौद्वौद्वौकमादिनः ॥ बन्दिवातशिरवौजाड्य
 लासदाहार्तिकारिणौ ॥ २८ ॥ अनंताद्विद्यथारस्थानशंखपालांत
 संस्थिताः ॥ भुजंतेप्रहराद्वैतेदिनरात्रिगतिकमात् ॥ २९ ॥ सप्तछे-
 कांतमालिरव्यकर्णकोषेषुभातुतः ॥ गणयेच्छनिपर्यंतकुलिकंत
 अनिर्दिशेत् ॥ ३० ॥ आदित्येसप्तमेराहुश्चंद्रः षष्ठोयपंचमः ॥ कु-
 जेचधूर्वधेजीवेत्रिह्येकः शक्रमंदयोः ॥ ३१ ॥ पिधायवदनंनासा
 वायुसेधेक्षतेसति ॥ उत्तिष्ठतिद्रुतंदष्टोविद्भोचामर्मणिध्रुवम् ॥ ३२ ॥
 दग्धाहुंकारबीजेनस्थावरजंगमंविषम् ॥ त्येकारंवायुबीजेनतद्
 स्मद्विष्कृषिस्त्रिपेत् ॥ ३३ ॥ दष्टस्यवदनैन्यस्तंमायाबीजंशशिप्रभ-
 म् ॥ द्विर्विशेषंविषंहंतिचराचरमपिहृणात् ॥ ३४ ॥ दिशाष्टालिखि-
 तैरक्ष्येहरहसेनवाततः ॥ लोपितेप्रथमंपादविषंसर्पस्यनस्पति
 ॥ ३५ ॥ शशिस्थितंविषंहंतिभानुस्थंसकलान्ग्रहान् ॥ पाशत्रयंच
 मध्यस्थंमायाबीजंशशिप्रभम् ॥ ३६ ॥ अनवमायेयेथहरंक्रमजा
 रव्यपाशत्रयम् ॥ वेदास्तेस्तंभकृत्सीतंश्वेतमिंदौविषापहम् ॥ ३७
 रक्तमाकृषिकृत्तंयेषडस्त्रेशितिनाशकत् ॥ श्वेतहुंकारबीजेन-
 ध्वलांगस्यदेहिनः ॥ ३८ ॥ विषंचेद्दिद्यतेतर्हि विषाणंशशकेभवे-
 त् ॥ स्रमीतवर्णहुंकारबीजापूरितविग्रहम् ॥ ३९ ॥ दष्टंघ्रायन्
 ध्रुवंमंत्रीविषंसंस्तभयेत्चिरम् ॥ बुद्धुंदरीचूर्णमपूरपित्तंतेलं
 तिलानांचविषप्रयोगात् ॥ दष्टस्यनासाविवरेप्रलेपान्मंत्रोविषंस्तं
 भयेत्तेविचित्रम् ॥ ४० ॥ त्येकारदीपितंचहिबीजंदष्टद्विस्मृतं ॥

॥ चिरदृष्टस्य वास्तोभं कुरुते तन्निमेषितम् ॥ ४१ ॥ ॐ पक्षिस्वा
 हादृष्टपच२ स्तोभय २ विषं इति वा ॥ पथ्यायुतये प्रमरीचपत्रं
 हिमुवचां शीतजलेन पिष्ट्वा ॥ नश्यंततः शीतजलेन दद्याज्जीवेन्न
 रीवास्तु किनागदृष्टः ॥ ४२ ॥ मंत्रः ॥ ॐ आदित्यचक्षुषारिपुः
 वः उः ॥ अर्कमूलत्वचाचूर्णं पीतं शीतेन वारिणा ॥ सर्पधचूरगो-
 नासकरनीरविषापहम् ॥ ४३ ॥ श्वेतबिंदूलमूलं यः पुष्पार्कवारिणा-
 पिबेत् ॥ तत्प्राशर्वनसमायांति विषदृष्टिकपन्नगाः ॥ ४४ ॥ तरक्ष
 दंष्ट्रयारूपं वैनतेयस्य वार्तिकः ॥ कृत्याविभर्तियो बाहौ तंदशं निन
 भोगिनः ॥ ४५ ॥ पुष्पार्कपीतमूलेन गरुडस्य फलीनरम् ॥ नाति-
 षण्मासपर्यंतमतिचेत्तन्न जीवति ॥ ४६ ॥ तस्य पानां जनाले पान्नस्या
 न्नशये दहे विषम् ॥ घृष्टं वा श्यामलं न स्याच्छ्रामैकालं विनिर्दिशेत् ॥
 ॥ ४७ ॥ वराहकर्णिकामूलं हस्ते बद्धं विषापहम् ॥ इन्द्रवज्रजयचू-
 र्णं पीतं घ्रातं विषांतकृत् ॥ ४८ ॥ लज्जामूलं करे बद्ध्वा विलिप्य सक-
 लं वपुः ॥ रमते फलिभिः सार्द्धं वार्तिको गरुडो यथा ॥ ४९ ॥ फलिनी
 घृष्टमूलेन कांजिकेन प्रलेपतः ॥ गोनासस्थविषं तीव्रमुत्तरत्यचि-
 त्तम् ॥ ५० ॥ वंध्याकर्कोटकीमूलं छागमूत्रेण भावितम् ॥ नस्य
 कांजिकसंपिष्टं विषोपहतचेतसाम् ॥ ५१ ॥ मूलं त्वकपत्रपुष्पाणि
 बीजं चेति शिरीषजम् ॥ गोमूत्रेणातिसंपिष्टं भेषजं विषनाशनम्
 ॥ ५२ ॥ कटुसेलुफलं भेकद्विमुखवाहिवसायुतम् ॥ एतल्लिसकर
 स्पर्शाद्विषं सर्पस्य नश्यति ॥ ५३ ॥ द्विमुखवाहियलास्थीनिरक्तचि-
 त्रकसर्पिषा ॥ स्नुही क्षीरं च तल्लिसत्तूर्येनादौ विषापहम् ॥ ५४ ॥
 नाउउमरिकाजातिशरवपुष्पी समान्विता ॥ संपेप्य वारिणा पीता

निहन्तित्रिविधंविषम् ॥ ५५ ॥ तंदुलीयकमूलानिपिप्पलातंदुल-
 वारिणा ॥ सर्पिर्धान्यकयुक्तानिपानाद्विषहराणिवा ॥ ५६ ॥ ल-
 ज्जालुनीलमूलानिघृष्टतंदुलवारिणा ॥ विषहरन्तिपीनानिती-
 वमंडलिसंभवम् ॥ ५७ ॥ ॐ स्वः सर्पकुलायेतिस्वाहातंमंत्रमुच्च-
 रन् ॥ समजसांमृदंक्षिमासर्पानुच्चारयेद्गृहात् ॥ ५८ ॥ अंतरोंकार-
 षट्कोणोकुरुकुल्लापडक्षरम् ॥ गृहादुच्चारयेत्सर्पान्देहिह्यलि-
 रिवितासति ॥ ५९ ॥ ॐ कुरुकुल्लेस्वाहा ॥ कर्णजपेनमेरुंडाविषं-
 हरतिक्षणात् ॥ रुद्रः श्वेतोद्यवान्यस्तोदंष्ट्राग्रेऽष्टश्रियोगतः ॥ ६० ॥
 ॐ जायसासनेभेरुंदेविजिहभरिअकरंडेतंतुमतुआद्येसइफे-
 करंतुबिक्तनाथइसाचरेजंगमस्तंभनमोहनजाहिरेगदजनः ॥ -
 ह्रींविभुवनविद्येनमः ॥ सिद्धेअजितेलोकपूजितेभ्रमश्महामोह-
 हुंविचेकुलेकौलेभेरुंदेशिखिवाहिनीनीलकंठेरींदेवेतालिसे-
 ममानरेह्रीअपरामायाद्यंताभरुंडासर्वविषनाशिनीसर्गस्यांति-
 मंबीजंशषथस्वरमूर्द्धजः ॥ इंदुबिंदुशिखायुक्तंरुद्रवाचकमक्षरम्
 ॥ सविसर्गानिमोहः ॥ सर्पदुंदुभिगोनासव्यंतराणांविषापहः ॥ भेरुं-
 डारुद्रमंत्रोवाकुरुकुल्लोथतोतला ॥ ६२ ॥ दष्टांगसंधिषुन्यस्तोऽष्ट-
 दयेचेन्दुसन्निभः ॥ विषंहरनिसर्पादेरुद्रौसेंद्रमपिक्षणात् ॥ ६३ ॥
 ॥ अथवा ॥ ॐ पक्षिस्वाहा ॥ प्लावयतर्जनीचालनाद्विषंनरा-
 येत् ॥ सद्यः सर्पेणादष्टांगंक्षिपेत्कर्णमलेनतुं ॥ स्तंभितगरलंते-
 ननोर्ध्वधावतिधातुषु ॥ ६४ ॥ पूर्वदष्टस्यपानाच्चक्षुदयावरणंघृतं ॥
 निर्गुडीरसपीताश्वेतापीताफणिबिषापहम् ॥ ६५ ॥ दष्टमंगस-
 माक्रम्यवार्तिकेसंसितेसति ॥ धावत्यहेर्विषेनैवदंशेवाचूषितेभृशम्

॥६६॥ सर्पेसाह्ननकर्तव्याक्रीडाचन्द्रायस्थिते ॥ तयोर्वीहै भवेत्तेषां
 मुखबंधोनसंशयः ॥ ६७ ॥ जंगमनिर्गमेहंति प्रवेशेस्थावरं विषम् ॥
 एतद्देहे गतं तत् स्फुरति प्राणयोगिनः ॥ ६८ ॥ अश्वगंधांपयो युक्तां
 पीत्वा वादे विषं जयेत् ॥ तगरं वायुतं वत्सजन्मसंभूतवर्चसा ॥ ६९ ॥
 चंद्रमंडलमध्यस्थे रुद्रैर्लाह्यैर्विचिंति तम् ॥ उत्तिष्ठति भ्रुवंबिद्मकाठ-
 दष्टो पीश्वरभाषितम् ॥ ७० ॥ श्रीमत्करणयोगीन्द्रपादसंस्मरणाद-
 पि ॥ स्थां कारणयोगीपादाज्ञां मेनाज्ञागंतुविषादिकंतं विषं नै-
 वधावति ॥ कालेन प्रेरिते भीतोक्तोक्तां ताविषोक्तदाः ॥ क्षुधमापी-
 ढितावैरादृशंति प्राणिनो हयः ॥ ७१ ॥ त्वगादिशक्रपर्यंतं समधातु-
 गतं विषम् ॥ चर्मतो ह्यगुणं ज्ञेयमसाध्यं रेतसि स्थितम् ॥ ७२ ॥
 त्वगस्तृणमांसमेदोस्थिमज्जाशक्राणि घातवः ॥ सप्तगेहगताज्ञेया-
 चार्तिर्कैर्विषवेदिभिः ॥ ७३ ॥ चर्मशोणितमांसादिगतं कुर्यादहेर्वि-
 षम् ॥ कंडूदाहं भ्रमं मूर्च्छां वा ताध्य प्रलापान् क्रमात् ॥ ७४ ॥ निशा-
 यां फणिना दष्टः किं वामंडलरोजलैः ॥ संदेहे मृत्तिका तस्मै देयारुद्रां-
 भिमंत्रिता ॥ ७५ ॥ कटुका सर्पदष्टस्यान्मृत्तुमांसाव्यंतरेण च ॥ रा-
 जिलैः सह जाज्ञेया मंडलैर्मधुरा भवेत् ॥ ७६ ॥ स्थापयेत्स्थापितं द्र-
 व्यं तीर्थं दष्टं न पेद्रूदात् ॥ परकाय प्रवेशो चाचेष्टको जनसाधकः ॥
 ७७ ॥ मंत्रः ॥ ऊरुस्फूरक्तकंबलमहादेवी दूतमृतकमुत्थापय १
 प्रतिमां चालय २ पर्वतं कंपय ३ लय ४ लिलाविलासद्वं ॥ जप्तो मासव-
 यं रक्तकंबलो नाम रवेदकः ॥ मृतकोत्थापनं कुर्यात्प्रतिमां चालनम् ।
 बहुभेदा भवत्येते गोनासाव्यंतरास्तथा ॥ राजिलानैव मंत्रेण साध्या-
 स्तत्रेणामंत्रिणा ॥ ७८ ॥ मंत्रैर्विन्दिना सेद्वं वारुणैर्मिश्रकैर्युताः ॥

चने ॥ दृष्टांगेलक्षणं ज्ञात्वा नैव न संसमुपाचरेत् ॥ १११ ॥ त्रिफला
चंदनं कुष्ठमार्द्रकं घृतसंयुतम् ॥ पानलेपसमायोगो दृष्टस्य वि
षनाशकः ॥ १२ ॥ पूतिगान्धिसुरवंनिद्राश्वासकासौ निरंतरौ ॥ त्रा
लास्त्रावश्चलज्जिह्वा विषश्लेष्मगते भवेत् ॥ १३ ॥ इंद्रवारुणिकं
चित्रमार्द्रकं त्रिफलान्वितम् ॥ कटुकीसहदेवीचराजकोशोतकीपि
बेत् ॥ १४ ॥ श्वासो मूर्च्छा मुखं श्यामं गात्रं संकोचनं तथा ॥ बुद्धेर्भ्रंशो
भवेद्यस्य नस्य वायुगतं विषम् ॥ १५ ॥ पारावताक्षिसंयुक्तं हरिता
लं मनःशिलाम् ॥ पानालेपकृतं दृष्टः स्वस्थो भवति तत्क्षणात् ॥
१६ ॥ गलांतश्चित्ति तेषां दुर्गन्धं फट्मालानलप्रभा ॥ विषस्तं भादि
कासिद्धिस्तेषां नश्यति कर्मसु ॥ १७ ॥ अत्यंतलोहिता माया पव
नांदोलिता मुरवे ॥ चिंतितावेशयेत्स्वारस्यं विषग्रस्तादशेषतः ॥ १८
मायाबीजस्य नामानि मालिनीशिवावल्लरी ॥ वातावर्तिः कलावाणी
क्षीणाशक्तिश्चकुंडली ॥ १९ ॥ कुलीनाधन्विनोमान्यामति सत्वत
पोन्विता ॥ रमणीस्य विराबाळाविप्राभ्यस्ता च मंत्रिणा ॥ २० ॥ प्र
णावादि विधानीलकंठेन मन्त्रवित् ॥ भ्रमर्यावायुतं हंति विषं
स्थावरजंगमम् ॥ २१ ॥ ॐ प्रोत्रीठः नीलकंठाय नमः ॥ ॐ भ्रम
रविषनिपातनि स्वाहा ॥ पकारे रेफमारूढं विद्रोकारसमन्वितम् ॥
प्रथमाद्वितीयं बीजं तरकारस्थितं श्रीयुतम् ॥ सठंकारं विसर्गं ति
त्ततीयं बीजमादिशेत् ॥ २२ ॥ प्रणावाहिनमो तोयं नीलकंठमनुर्भवे
त् ॥ खंडे दुर्बिंदुसंयुक्तं स्वरषष्ठे स्थितो हली ॥ २३ ॥ सर्पव्यं तरगो
नासविषं हृन्ति निश्चितम् ॥ गोत्रिह्वाफलिनी शक्रवारुणी चार्ति
कर्णिका ॥ एकैका पानमंत्रेण सर्पादिगरलं हरेत् ॥ २४ ॥ भोगह-

स्तंप्रदृश्यादीसप्तधामंत्रितेबुधः ॥ खलेयत्केणिनोदुष्टान्स्वरक्षामं
 त्रयोगतः ॥ १२५ ॥ ॐ नमो वासुकिराजाय एत्येहिसप्तशीर्षमहा
 योत्तमोत्तमविषं संहर २ भक्षय २ भोगहस्ताय भगवान्वासुकीराज
 प्रयति स्वाहा ॥ भोगहस्ताभवेशयेनेति विषं नाशयति ॥ ॐ नमो ग
 डाय ॐ नमो नंताय महानागहृदयाय सर्वनागवंशंकराय स्वाहा ॥
 नेनाभिमंत्रितोदकस्नानपानादृष्टः स्वस्थो भवति ॥ ॐ न्हीं वहीं ग्ले
 हूं हूं ठठठ सर्पमुखबंधः हूं हूं ठठठ गतिबंधः ॥ ॐ हूं हूं ठठठ २ सर्पदृष्टिब
 धः ॥ ॐ नमो नंतहृदयाय धुन २ हुंफद स्वाहा ॥ आत्मपुरं च स्य
 शीतपूर्वस्य दृष्टावेशः ॥ ॐ क्षीं पाय स्वाहा ॥ यत्किंचिदभिमंत्र्य गृहे
 क्षिपेत्सर्पान्शयति ॥ ॐ नमो गिरुडाय सुवर्णमहामेखलाय इ
 नागस्य मुखबंधय २ चक्षुर्बंधय २ स्वाहा ॥ नागमुखबंधः ॥ ३
 न्हीं २ गरुडाज्ञाठंठेति ॥ तन्मुद्रया कृतारिस्तोत्रमुच्चार्य एवावस्थो
 लं घतेत्तां कदाचिदपि ॥ ॐ नमः सुपर्णाधिकनकमंडितशरीराय
 पद्मभूषणधराय शत्रुसैन्यविद्रावणाय अग्रनिहतबलपराक्रमाय
 अनेककर्मकाराय देवपूजिताय महाकालध्वजाय सुपुण्याय नि
 रिचिरिबलि २ स्वाहा ॥ गारुडीकरणम् ॥ ॐ क्रीं प्रोत्रोत्रैवः नील
 गाय स्वाहा ॥ ॐ क्षिप्स्वाहा ॥ ॐ पक्षिस्वाहा ॥ ॐ पाक्षिस्वाहा २
 ॐ पक्षिस्वाहा ॥ ॐ पक्षिस्वाहा ॥ सर्वजंगमेविषांतकः पंचगरुड
 वक्राः ॥ श्रीं ॐ अहूं कुरु न्हीं नमो भगवते वज्रगरुडाय स्वाहा ॥
 सप्तजनेन तोयेन बोधयेत्कालदृष्टकं ॥ समुत्थितस्य तस्याथ शि
 बंधो विधीयते ॥ २६ ॥ विशेषः कथ्यते दृष्टक्रियाकालगुणोत्तरे ।
 यथा देवकृतेः पूर्वमप्यमाने महोदधौ ॥ २७ ॥ मंदाराघातनि

नागावस्तन्मूलतः किल ॥ नासामतीवनिःश्वासादुलन्नागोन
 सामुवि ॥ २८ ॥ तास्तुदृष्ट्वास्तरादैत्याः शंकरशरणागताः ॥ ऊचुः
 स्तेरस्तरक्षेति त्र्यक्षुभिदशबंदित ॥ २९ ॥ उपायंकृतवांस्तेषु मंत्र
 तंत्रादिकं शिवः ॥ उक्तानि नामधेयानि तेषां तेनैव शंभुना ॥ ३० ॥ का
 ङारुणः स्ववर्णाभः कर्दमाख्याग्निमालिकः ॥ वज्रमालींदुमाली-
 चवेणीकंदस्तथापरः ॥ ३१ ॥ गोधास्योघोटिकास्योच्य सकृष्टाना
 स्तरवौ तथा ॥ मार्जारस्योद्यवत्सास्यो मेघास्यः कुक्कुदस्तथा ॥
 ३२ ॥ संदशोवज्रतुंडश्च दंतुरो मिश्रितस्तथा ॥ एकोनविंशतिरन्या
 तागोनसानां तथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ स्रग्धेतैर्मंडलैर्युक्तो ब्रह्महिः पीतैः
 प्रवेष्टितः ॥ कांडारुणः सविज्ञेयो ह्रस्वस्थूलो महाविषः ॥ ३४ ॥
 ज्वरस्तीक्ष्णः शिरःपीडादंशाच्छ्रवति शोणितम् ॥ कांडारुणेन दं
 श्य चिन्हमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ १३५ ॥ वेतसंचिरबिल्वचवचो न्य
 गजपिप्पलीम् ॥ मदनस्य फलं बीजं पालाशं मधुना सह ॥ ३६ ॥ पा
 नेलेपे कृते भक्ष्ये ततः संजायते स्फुरम् ॥ मंत्रोयं पक्षिराजश्च वि-
 न्यस्तो हतितद्विषम् ॥ ३७ ॥ नमो भगवते तत्त्वगुरुडायहरं वज्र-
 मुष्टेजयमानं स्वाहा ॥ सर्वगोनसविषापमार्जनमंत्रः ॥ स्फुरकं म
 ढलं पीतैर्वेष्टिते परितो बहिः ॥ सौवर्णिकः सविज्ञेयो दीर्घपुच्छो
 महाविषः ॥ ३८ ॥ नासास्थरो मकूपेभ्यो दंशाच्छ्रवति शोणितम्
 ॥ सौवर्णदंष्ट्रचिह्नानि पिप्पलीतगरं मधु ॥ ३९ ॥ उशीरं च दर्नं वि-
 ल्वंसिं दुवारं च सर्पिषा ॥ हयमारयुतं लेपात्पानात् स्फुरवमघाभुया
 त ॥ १४० ॥ ३८ नमो भगवते आदित्याय सांस्तु ॥ ३९ नमो भो-
 गिनीनागे द्रुवे ताळिहूरहूरविषं वज्रयोगेन बलं स्वाहा ॥ अंतःश्वे-

तेर्बहिः कृष्णैर्मंडलैः कर्दमोभवेत् ॥ अतिदीर्घो महावेगोगोनसो-
विषदर्पितः ॥ ४१ ॥ चृषशूलज्वर छर्दिघ्राणशोफादिलक्षणैः ॥ दे-
वदारुनिशा हं हं रोहिणी मदयंतिका ॥ ४२ ॥ अर्जुनमदनकुष्ठके-
शरनागजं कणा ॥ मरीचं मधुसर्पिश्च पानमालेपनं हितम् ॥ ४३ ॥ -
ॐ नमो भगवते रुद्राय हन २ हर २ फट् भूभ्यागच्छ महाविष स्वाहा
॥ अतसी पुष्पसंकाशैर्मंडलैरग्निमालिकः ॥ दाहोज्वरः शिरः पीडा
छर्दिशोषादिलक्षणम् ॥ ४४ ॥ नगरं दंतिनी पाठा पिप्पली नागके-
शरम् ॥ अंकोलकटभीसर्पिः सोमराजी पुनर्नवा ॥ १४५ ॥ मधुचं-
दनमालेपः पानस्था दूरलापहम् ॥ मंत्रयच्छंभुदेवेन कीर्तितं तडि-
पापहम् ॥ ॐ नमो भगवते आदित्याय करवीरोदसो माय हों २ ओ ३
विषमुच्चहः २ स्फुरश्मितापयति स्वाहा ॥ वज्रवैडूर्यसंकाशैरिंदु-
मालीतिर्मंडलैः ॥ अतिवेगश्च दीर्घश्च गोनसो विषदर्पितः ॥ ४६ ॥
दंशेतीघ्राव्यथा छर्दि रक्तवाहादिलक्षणम् ॥ शोणितं आवयेद्दंशा-
च्छिन्नोष्णादिभिः पुरा ॥ ४७ ॥ प्रसाल्य सर्पिषा दंशं च धीयाच्छा-
गलं पलेत् ॥ मंत्रेण मंत्रयेत्पश्चाद्विषनाशाय वार्तिकः ॥ ४८ ॥ नमो
भगवते तत्त्वगुरुदाय हन २ वज्रमुखि प्रहरणाय नमः ॥ शक्रवास-
भूमः तपः स्वाहा ॥ अर्धचंद्रप्रतीकाशादंष्ट्राय स्य विनिर्गता ॥ अ-
तिस्थूलशिरोदीर्घो वज्रमालीति कीर्तितः ॥ ४९ ॥ सर्वांगजायते शो-
फस्तेन दंष्ट्रस्य देहिनः ॥ त्रिदिनं जीवितं तस्य नतः प्राणं विमुच्यति ॥
१५० ॥ कपिलैः श्यामलैः श्वेतैर्मंडलैर्हस्वकठयुक् ॥ बेणीकवोम-
हाकायोगो नासो विषदर्पितः ॥ ५१ ॥ श्लेष्मनिद्राहिमास्फोटादंशा-
च्छ्रवति शोणितम् ॥ स सरात्रासरो मृत्युर्यदि मंत्रो न लभ्यते ॥ ५२

शोषयित्वात्रणैर्पूर्वेगृध्रपत्रेणदंशितः॥ ओदयेन्मंत्रराजेननीलकं
 ठमनुस्मरन्॥ ५३॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय कपालहस्ताय विविधं
 कुरु कुरु स्वाहा॥ स्थूलो दीर्घातिपिण्गाक्षो विकटाकृतिमस्तकः॥
 गोधावक्रः सविज्ञेयः शिखिचंद्रकमंडलः॥ ५४॥ नेनदष्टेजगत्सीते
 जंतुः पश्यति शृण्वति॥ ईदृशं लक्षणां दृष्ट्वा क्रियां तत्र न कारयेत्॥
 ५५॥ मंडलैः श्यामलैर्नीलैर्लोहितैर्यस्तु मंडितः॥ धर्मिणीगर्भं
 संभूतो घोरचक्रोतिदारुणः॥ ५६॥ नेनदष्टाश्विरात्रेण प्रियं तथा
 णिनो ध्रुवम्॥ पृष्ठे मंडलकैः श्वित्रैः सर्वतः परिमंडितः॥ शकटास्यः
 सविज्ञेयो विषं भरसमुद्रम्॥ ५७॥ कृष्णानासास्त्रोद्भेदो निद्रामोह
 ज्वरादयः॥ भवन्ति तेन दष्टस्य परोलुगुगुलुं मधु॥ शंखीभारंगिसं-
 पिषिकदंबकपिकच्छुकम्॥ निंबबीजानि पानेन लेपनं न सरसीम
 वेत्॥ ५८॥ मंत्राभिमतितः किंवा मा मचात मवाभुयात्॥ ॐ नमो
 नीलकंठाय चिरिरपक्षिणीमुचस्वाहा॥ ५९॥ प्यारलैर्मंडले युक्तः
 कर्णशृंगसमन्वितः॥ अजामुखः सविज्ञेयश्चित्रकागर्भः॥
 ॥ कासः शोषोऽभयः कंषोज्झंभां शोफो घ्नो भवेत्॥ उत्पलैर्गिरं कु-
 ष्णं दंतिनीपिप्पलीमधु॥ ६०॥ कटभीनिंबमज्जाच ब्रह्मदंडीति
 लेपतः॥ पानतः सरस्वमाप्नोति प्राणी मंत्रबलेन च॥ ६१॥ ॐ न-
 मो भगवते रुद्राय एतदेहि भगवति कपालमालाधरि महाकर्पाले
 हन् २ स्वाहा॥ दुंदुभीगर्भसंभूतो मार्जने स्मृतिदारुणम्॥ ग्रीवा-
 मंगः प्रमेहश्च त्रिदं लोतिलक्षणम्॥ ६२॥ पिप्पली मरिचं शंखि-
 वचाचित्रकसर्पिषाम्॥ मंजिष्ठातिविषाक्षौद्रत्रिफलालेपतः सरसी
 ॥ ६३॥ मानवोजायते वश्यं किंवा मंत्रेण मंत्रितः॥ मंत्रं शंबररा-

जस्य प्रोक्तः श्रीवृत्तिवाससा ॥ १६५ ॥ ॐ नमो भगवते शंबरराजा
यखादयविषं जीवय महाशंबरहूँ हूँ स्वाहा ॥ शरदीगर्भसंभूतो व-
त्सास्यश्चित्रमंडलः ॥ अग्निहस्वानिवेगश्च गोमसो विषदर्पितः ॥
६६ ॥ असाध्यः स तु विज्ञेयो नमंत्रो न च भेषजम् ॥ भेषास्यः कुकु-
रो नाम संदंशो वज्रतुंडकः ॥ ६७ ॥ असाध्या संवतंत्राभ्यां दंतुरा-
दुंदुभीभवः ॥ क्रोधनो नानि दीर्घश्च स्वर्णमंडलमंडितः ॥ ६८ ॥ दंष्ट्रां
गेवल्लयः पीतो श्वेनायत्नेन दहिनः ॥ त्रिफलामृत्तिकालेपात्समरात्रे
एषां शम्यति ॥ ६९ ॥ ॐ हूँ हूँ फट् स्वाहा ॥ सर्वगोन सविषापमार्ज-
नमंत्रः ॥ सोमराजी भवं बीजं देवदाली भवं तथा ॥ मधुसर्पिः समायु-
क्तं सर्वेतामान्य भेषजम् ॥ १७० ॥ सर्पिभ्यंतरलालास्यो भवन्ति वि-
षवृश्चिकाः ॥ मोहं कपञ्जरं शोफं सादं सलंतथा ॥ ७१ ॥ स्तब्धलिं
गमधोवातमूत्रं कुर्वन्ति देहिनाम् ॥ हरन्ति जीपितं केचित् विषमास्ते
महाविषाः ॥ ७२ ॥ शिरसः पादपर्यंतं श्रीकारं न्यासपांडुरम् ॥ श्व-
पार्श्वे तु मयन्दष्टं मंत्रं स्वस्थं करोति तम् ॥ ७३ ॥ दशाष्टसंख्यया
रेफां ह्येति त्वातद्विलेपनान् ॥ धूधू फूलारयोगेन वृश्चिकानां विषं ह-
रेत् ॥ ७४ ॥ आदित्यमंत्रतो हन्ति निःशेषालि विषं द्रुतम् ॥ शिव-
तुंडीशपादानां स्मरणाद्वार्तिकोत्तमः ॥ १७५ ॥ आदित्यरथवेगेन
विष्णुबाहुबलेन च ॥ गरुडस्य पक्षपातेन भूस्यां गच्छ महाविष ॥
यः ॐ श्रीपक्षि योगिपादाज्ञा श्रीशिवोत्तमपादाज्ञा निर्गुंडीपत्रनि-
र्वासनस्य मोहे प्रयोजयेत् ॥ मर्दनं च ज्वरे कपे कर्तव्यं सर्पिषा भृशम्
॥ ७६ ॥ गोमूत्रघृष्टधत्तूरपुष्पलेपेन शाम्यति ॥ शारोर्कक्षीरसंयु-
क्तं नुरंगादिषु पत्रतः ॥ स्वेदः शोफस्थलालायाः स्वावेलिं गस्य चोन्न

ते ॥ ७७ ॥ ससैधवाज्यनस्यवासर्वेषांशान्तिकारणम् ॥ चंदनस्य-
 रसः पेयः कपूरेणसमन्वितः ॥ ७८ ॥ सर्वेषुवातदोषेषुविषेसर्पस्य
 प्रशश्यते ॥ विडंगमुस्तापिचुमंदबीजकटुत्रयदारुनिशासमानम्
 ॥ सपेण्यगोमूत्रयुतः समस्तद्रुतविषहृत्यविलोजिताक्षः ॥ ७९ ॥
 धतार्कदुग्धलेपेनमधूकस्वेदतोयवा ॥ सैधवाणाज्यलेपेनवृश्चि-
 कस्यविषहरेत् ॥ १८० ॥ मुरवेनदशनैः क्षुण्णाकार्पासस्यजयाधृता ॥
 कर्णफूत्कारवोहंतिविषंवाश्चिकसंभवम् ॥ ८१ ॥ शिलाकुक्कुमकुष्ठेन
 नक्तमालशिरीषयोः ॥ बीजेननिर्मितोगोक्रमयेददलिनांविषम् ॥ ८२
 ॥ अधोगतंविषंहंतिनीतमूर्ध्वेप्रदापयेत् ॥ तुलसीमूलकपुष्पगृही-
 तमलिनः सदा ॥ ८३ ॥ रोचनादाडिमीमूलच्छत्रकंगजलहृगाम् ॥ गु-
 टिकावृश्चिकोद्धृतंविषसंक्रमणंद्रुतम् ॥ ८४ ॥ गजलहिभवंछत्र-
 श्लेष्मांतकफलैः कृता ॥ गुटिकाविषसंक्रामविषस्थाकुरुतेलिनः ॥
 १८५ ॥ गजलहिशिफाघ्नार्कदुसेलुफलोद्भावा ॥ गुटिकोगलिदंडस्य
 शमयेदलिनांविषम् ॥ ८६ ॥ शिलातालकुस्कंभानिकुक्कुमंआचक-
 मलम् ॥ पट्ट्याभीरुपतंगस्यकर्कटस्यपलंरवेः ॥ ह्रीरक्ष्मिः कृतो-
 गोलोवृश्चिकालीटपाणितः ॥ गृहीतोयेनतत्रापंक्रमयेदलिनांवि-
 षम् ॥ १८८ ॥ उत्तराग्रहतोदाडिमीमकुलोपिशीतलजलयुतगुटि-
 कावृश्चिकविषसंक्रमयथेच्छयाकुरुते ॥ शिरसः पुच्छपर्यंतं दी-
 र्घरेखांकितवपुः तृणावृक्षलतागुल्मवनमध्यविराजितम् ॥ तृषा-
 रुत्रिज्वरोमूर्च्छाचक्षुःपीडाग्निशंभ्रमिः ॥ दष्टेतेनाहितविहंविज्ञेय-
 वार्तिकैः सदा ॥ १९१ ॥ नानारेवासमायुक्तारेवाहीनाअपिद्रुतम्
 ॥ हरंतिदेहिनांजीवराजिलाविषमाइमे ॥ १९२ ॥ स्वर्णवर्णशरीरा-

भस्तत्संस्पृशच्चिणादिकम् ॥ द्विधा भवन्ति तद्वृद्धाः कथं जीवन्ति जं
 तवः ॥ ९३ ॥ गोजिह्वा फलिनी शक्रवारुणी हरते विषम् ॥ राजिला
 नां ध्रुवं पीता हंकारो वशवाचकः ॥ ९४ ॥ गोधि काली दमन्त्रयत्तस्मि
 न्नृगं विनिक्षिपेत् ॥ ९५ ॥ दीपतैलं ततस्तीव्रं विषं नश्यति देहिनः
 ॥ खर्वद्वरमष्टदं वा धूपयेत्पुरधूमतः ॥ पश्चाद्यद्वा विषं हन्ति पिंडी-
 साष्वा र्कपत्रजः ॥ ९६ ॥ शिलातालककुष्ठानि भावयेत्स्तरसारसैः
 यान्ति तत्पानतः शीघ्रं विषं मूषकसंभवम् ॥ ९७ ॥ अपा मार्गस्य मू-
 लानि मधुना सह लेपतः ॥ नश्यं त्यारवु विषं किं वा वकुलस्य पलादना
 त् ॥ ९८ ॥ गुडतैलसमायुक्तेरविदुग्धं शनो विषम् ॥ हन्ति पानात्कृषा
 यो वा सद्यो कुलस्य पानतः ॥ ९९ ॥ आरधुना भक्षितस्याश्चना मोक्षा
 र्यसमुद्धरेत् ॥ मार्गलिंगी क्षिपेद्दूरं ततस्तस्य स्तरवन् भवेत् ॥ १०० ॥ स
 घृतं मेघनादस्य मूलं वा तुलसी भवम् ॥ तंदुलोदकसंयुक्तं पीतं की-
 रविषापहम् ॥ १०१ ॥ अंकुश पत्रधूपेन यद्वा केशसमन्विते ॥ स-
 कुभिर्जुतैलैर्कैर्योति मत्स्यविषं क्षयम् ॥ १०२ ॥ शिरीषफलसंयु-
 क्तं वर्ज्यं शीतं च भेषजे ॥ श्वेतमुंडी जटामांसे सघृता सकुटुबया ॥
 १०३ ॥ कटुत्रयशिंशु करंजबीज द्वयं निशायां कपिकच्छुबीजम् ॥ नि-
 हन्ति पानेन च मानवानो विषं समस्तं ग्रहगोधिकायाः ॥ १०४ ॥ मेघना-
 दान्वितं हन्ति कालांडवि विधं विषम् ॥ शिखिपित्तयुता काथः काक-
 फीलुर्विषापहः ॥ १०५ ॥ प्रस्तरं हंसपादी च गौरिकारजनी द्वयम् ॥
 तखदतविषं घृतिभिः शेषं लेपयोगतः ॥ १०६ ॥ श्यामा स्तरभिजिह्वा
 धानिः शेषप्राणिसंभवम् ॥ नखदतविषं हन्ति मधुना सह लेपतः ॥
 १०७ ॥ तप्तयस्त्रेदतो भृंग्यावरद्याश्च निघर्षणात् ॥ अर्जकेनोद्धृते क-

ठेविषशाम्यन्ति देहिनः ॥ ८ ॥ गोधेरस्य विषं घांनिकं घारी मूलनस्य
 तः ॥ शृंगीमत्स्य विषे स्वेदो घृतचिक्रसपिण्डिका ॥ ९ ॥ केशरंतगरं
 शंती मरिचं घ्नन्ति नेपतः ॥ मक्षिकं विषय द्वाच घृतसैधवलेपनम् ॥
 २१० ॥ चक्रव्याघ्रशृगालक्ष्मि नरस्य द्विपिवाजिनाम् ॥ रुधिरं त्रावयेद्
 शेदेहे लोहशलाकया ॥ २११ ॥ व्याघ्रादिक विषो न्यादं हन्ति न्वेत पुन-
 र्नवा ॥ धत्तूरार्कप्रयो युक्ता पीता मलविरेचकृत् ॥ १२ ॥ विषघ्नै रौ-
 षधै र्मेत्रैः पश्चात्स्नानं समाचरेत् ॥ निर्वृत्तिर्लभते क्षिप्रं हिंस्रप्राणि-
 विषातुरः ॥ १३ ॥ धत्तूरस्य रसो दुग्धं फलिनी गुडसर्पिषा ॥ कुक्कुरस्य
 विषघ्नं निपानान्मत्स्यदुःसहम् ॥ १४ ॥ उपानत्ताडिते दंशे पश्चात्के-
 शासमन्विते ॥ निर्बन्धयेद्द्रुमक्षितं सारमेयविषं व्रजेत् ॥ २१५ ॥ के-
 नकस्य फलैर्लेपः स बीजैस्तंदुलांभसा ॥ शनकस्य विषं हन्ति गो जि-
 ह्वा मधुनाथवा ॥ १६ ॥ वरनिंबशमी कल्क कषायो हन्ति लेपतः ॥
 निःशेषनखिजातीनां नखदंतविषं द्रुतम् ॥ १७ ॥ एकावाहंति गो जि-
 ह्वा निःशेषप्राणि संभवम् ॥ विषं मधुसमायुक्ता पिष्टातं दुग्धवारिणा
 ॥ १८ ॥ दुग्धनस्योपपानं वा घृतस्य मधुना सह ॥ प्रस्तम्भं विषं ह-
 न्नानाजीवसमुद्भवम् ॥ १९ ॥ सगैरिकनिशा हृदलेपो दंतनखोद्भवं
 ॥ विषं हरति तापि स्त्रिं विडं भास्करो यथा ॥ २० ॥ विसर्पं हन्ति म-
 र्काद्या प्रधूपात् शिखिचूलां ॥ बंध्या कर्कोटिका कंदलेपात् कवि-
 षाण्यपि ॥ २१ ॥ शर्करा चित्तगो दुग्धकूष्मांडरसपानतः ॥ गुडपीत-
 मदोयांति कोट्रवस्वर्णयोरपि ॥ २२ ॥ चुलुकैर्जलपानेन जिह्वा कषा-
 तोयवा ॥ पूगीफलमदोयाति खटिका भक्षणेन वा ॥ २३ ॥ गूवकस्य
 विषं हन्ति पूगतां बूलचूर्णजं ॥ भक्षितं लवणं तैलकेशाघ्राणयोक्त

रम् ॥ २२४ ॥ शिरीषोमेघनादश्वनवनीतसमन्वितः ॥ भलातकभ
 चंशोफं हन्तिलेपेन देहिनः ॥ २५ ॥ घृतोद्वर्तनतोयातिकंडूतिः कपि
 कच्छुजा ॥ यानिल्लतासमंशीघ्रमिंशुदित्वाविलेपतः ॥ अगस्तिपत्र
 निर्यासलेपोल्लताविषापहः ॥ २६ ॥ मूलबीजानिवापिष्ठाकांजिके
 नप्रलेपतः ॥ हलिनीदेवदालीचदुग्धिकासफेदनाशिनी ॥ २७ ॥ क-
 दुचैलान्वितालेपासर्पकंबुकसर्पिभिः ॥ रयः शाम्भुनिगंडस्य प्रको-
 पातस्फुटतिद्रुतम् ॥ २८ ॥ नीलीपटोलमूलानिजलपिष्टानिलेपतः
 ॥ हरंतिघृतसक्तानिज्वालांगद्वैभवेदनाम् ॥ शीतलीवीर्यत्येगो
 रुजिह्वामूलकोद्वृता ॥ २९ ॥ उद्दिष्टोवातपुथ्यार्केपीतस्तदुलवारि
 णा ॥ उपसर्गेप्रवृत्तेवान्निशाचत्रिफलांविता ॥ ३० ॥ तेसंकरोति
 सरीषापिष्ठापीताचवारिणा ॥ अगस्तिपत्रनिर्यासलेपोल्लता-
 विषापहः ॥ ३१ ॥ गोजिह्वामूलिकासर्पिलेपोवातंविनाशयेत् ॥
 सीतेतिदोषसंतापेजातेमधुविमिश्रितम् ॥ ३२ ॥ निरुत्तिकुरुते
 क्षिप्रं निपथुषितं जलम् ॥ आदायशेलुपर्णानि शीतलीसंयु-
 याकृते ॥ ३३ ॥ छिन्नरातुरनाशयन्त्यांतिशीतलिकाः ॥ ३४ ॥ वि-
 षस्याथविषवाचस्थायिरस्यसमासतः ॥ ३५ ॥ विषमद्याधिना-
 शाद्यरक्षामडलपूर्वकम् ॥ ३६ ॥ कारोदरमध्यस्थसाध्यनामलिरे-
 द्बुधे ॥ ३७ ॥ तद्वात्यष्टदलपद्मं तद्कारोदरस्थितम् ॥ चंद्रमंड-
 लमध्यस्थं तत्सर्वतद्दहिः पुनः ॥ ३८ ॥ पार्थिवं पुरमित्येषा जीव-
 रक्षा शिवोदिता ॥ भूर्जे राचनया लिरव्यजीवरक्षामिमां बुधः ॥
 ३९ ॥ बद्धा शिरसि वा तस्य तस्मै देयं ततो विषम् ॥ आस्तरस्थितनः
 कुर्यात्परीक्षां शुभोदिताम् ॥ ४० ॥ विषप्रधिकरेदत्वा प्रादुर्गुप्तं

श्रियोनश्यतो यस्य चोजः प्रभानाशमायाति तच्चेतसो धर्मयत् ॥
 श्रीयमस्यातिथिः सोचिरात्साभिधितस्य गन्ताश्वैः सेव्यमा-
 नः सदा ॥ ३० ॥ यस्याधरोष्ठः पतितो नरस्य क्षिप्तोत्तरोष्ठो भव-
 तान्तथाहो ॥ जंबूफलाभौ ननु जीविताशा तस्य मकामं मुनयो
 वदन्ति ॥ ३१ ॥ आरक्तदंतोऽप्यथ नीलदंतः पतन्ति दंतानि रुजो-
 पियस्य ॥ भवन्ति यस्यापि चरवंजनाभायमातिथिः स्यादचिरान्
 मनुष्यः ॥ ३२ ॥ कृष्णानुलिप्तापि च यस्य जिह्वा सूनास्वरास्या-
 तस्फुटिता प्रकामम् ॥ सोऽप्याशक्तं तु यमराजधानीं संप्रस्थितो-
 वैद्यनृपा वदन्ति ॥ ३३ ॥ कुटिलाः स्फुटिता च नाशिकाः प्यतिशु-
 ष्का च नरस्य सा तदा ॥ श्वसनावसरे च रौतियानियंतयः संशतित-
 गनायुषम् ॥ ३४ ॥ सांक्षिप्ते भवतस्तथैव विषमे स्तब्धे च रुक्षे-
 तदाश्च स्तेयस्य विलोचने द्रुतमसौ ज्ञेययोगतामुर्बुधैः ॥ केशाः सं-
 प्रपतन्ति यस्याश्चिरसः पक्ष्याण्यस्य स्वयं सोऽप्ययमराजदू-
 तः ॥ ३५ ॥ यो नाहरत्याशक्तं तस्य-

~~संविशुषाया धातुस्तस्याम् ॥ ३६ ॥ श्वविमोहितात्मा~~
 सद्योजहात्कृत्वा तनुमनुष्यः ॥ ३६ ॥ उत्थाप्यमानो बहुशः प्र-
 कामं संमोहमाप्नुयाति बलाधिकोऽपि ॥ वादुर्बलश्चापि तथा विधौ
 हो संगच्छतः श्रीयमराजगेहम् ॥ ३७ ॥ यश्चोत्तरोष्ठं निजमारु-
 लित्वात्सायं पिशाचैः सह भाषते यः ॥ विक्षेपणाडस्तपदोर्नरः
 स यमातिथिः स्याद्विषजो निरुक्तम् ॥ ३८ ॥ सरोमकूपगोमु-
 खैश्च रक्तमाशयस्य वै प्रवर्तने जहात्यसूनुं सद्य एव मानवः ॥ त-
 था तथा विधनरंगतायुषं विलोक्य यः परित्यजेदजस्रमेव न-

द्यशोनिरंतरम् ॥ ३९ ॥ कर्णोपिधायापिनरोविशेषाद्वाणध्व-
निनैवशृणोतिसद्यः ॥ गंतुंसलोकांतरमात्मभुक्त्यैप्रस्थानि
कंधर्महरिप्रजल्येत् ॥ ४० ॥ मरणाभिमुखंनरंनीरीक्ष्यत्यप-
सर्पेतिचतानिभेषजानि ॥ प्रतिहंतुमतोभिषग्भिराराहृदिनो
नोक्तचिकित्सितंप्रकार्यम् ॥ ४१ ॥ ॥ ननुसायुषःस्वयंरो
गशान्तिर्भविष्यतीतिचिकित्सावैयर्थ्यमाशंक्याह ॥ ॥
आपुष्पानपिनोविनाचिकित्सांजीवेत्कापियथागदःकरी ॥
पंकमग्नतरोप्यनल्भाकायुर्नोत्थातुंक्षमतेविनाप्रयत्नात् ॥ ४२
॥ ॥ अथदीर्घायुषोर्लक्षणानि ॥ ॥ सौम्यादृष्टिःश्रु-
तिवदनगेयस्यशब्दप्रभेच्चप्राणामोदंसनरसनंस्वल्यतसौ
सहस्तौ ॥ पादौदाहोजठरगञ्जलंमंदमत्सेदतापःश्वासोना-
सासमविवरगःकंठगोनोकफस्यात् ॥ ४३ ॥ निद्रासौरव्यंप्रभ-
वतिननौपादवंचंद्रियाणांशुहृथाशुह्रीक्षमतिकुमतीपूर्व-
द्यस्यप्रकामम् ॥ स्यातांसर्वाण्यपिस्तृकृतिनोलक्षणात्येव-
सौयंजीवेदायुःप्रमुदितमुदितंतस्यसाध्यत्वमुच्चैः ॥ ४४ ॥ ॥
युग्मम् ॥ अग्निश्चितायोरपिसच्चिकित्साशास्त्राद्विधेयाव-
रवेद्यभूपैः ॥ यतःकृत्स्नापिचदैवयोगात्कंठास्रगोजीवति
कोप्यसाध्यः ॥ ४५ ॥ अर्थविनाद्रव्यमुपैतिनैवद्रव्यंविनाभे-
षजसत्कथानम् ॥ तस्माच्चिकित्सागमुशतिवैद्याधनंधनेनात-
समस्तकायाः ॥ ४६ ॥ स्निग्धोजुगुप्सुर्बलवान्विनीतःसम-
स्तकालेगदिनःसपर्याम् ॥ श्रीवैद्यवाक्याद्विदधीतशान्तः
सोप्यगमुक्तोपिचसेवकोस्याः ॥ ४७ ॥ ॥ अथभेषजल-

क्षणम् ॥ ॥ वैद्यो हरे ह्याधिचयं च येन तद्ब्रह्ममुक्तं चरमौष-
 धारव्यम् ॥ तद्याह शतद्रुदनाशयोग्यं ब्रुवेतथा तद्ब्रह्मणप्रका-
 रम् ॥ ४८ ॥ प्रशस्तदेशसंभवं प्रशस्तहस्तकोटुतयं द्रव्यकम्
 हृद्गुणस्ववर्णागंधसद्रसम् ॥ प्रभातकेचसन्निधौ सुखारे समुद्र-
 रे दुदीचिदिक्प्ररोहितं यथोक्तयोगमृक्षके ॥ ४९ ॥ विद्यादि-
 शिलाबहुबह्निकांशासोम्यस्तुषाराचलएवतस्मात् ॥ तत्तद्भवा-
 स्तारवलुतद्राणाः स्युर्नानावनेषूपवनेषुजाताः ॥ ५० ॥ अग्नौ-
 षध्यएवंसमनाः शक्तिश्चसर्वत्रतोऽदित्यमुखो मनस्वी ॥ स-
 मानयेदुत्तरतः प्ररूढां मात्मस्थितेर्नोषरमार्गजाताम् ॥ ५१ ॥
 प्रशानवल्मीकतरूपछायाजानांस्तुषाराहतवह्निदग्धाः ॥ आ-
 नूपजाताः किलजंतुजुष्टाग्रात्यानताः स्युर्भिषजाप्रयोगे ॥
 ५२ ॥ सरसमौषधिमेवशरदृतौ सकलकार्यकरं च मधीतथा ॥
 वमनरेचनयोश्च समाहरेदतिसृष्टद्वजराभववल्कलम् ॥ ५३ ॥
 ॥ स्थूलमूलभववल्कलमेकरूक्षमूलमखिलं परियात्यम् ॥
 प्वल्कलंचवटकादिगणस्य बीजकादिगणजोपिचसूत्रः ॥ ५४ ॥
 ॥ पत्राणितालीसमहास्यतद्वल्कलानिग्रात्याणिफलविका-
 देः ॥ मूलं कंचित्सत्रमलत्वक्पुष्पं क्वचित्सारतरः समस्तम् ॥
 ५५ ॥ मूलंचित्रकजंचसूराणभवः कंदोथनिबच्छदं वासा-
 याश्चफलानिकंचत्रिफलाजानानिपुष्पाण्यथो ॥ धातव्यादि-
 भवानिचतथाक्षारः क्वचित्वादिरः बालंबिल्यफलंचपक्वमु-
 दितंचारावषौष्यफलम् ॥ ५६ ॥ अंगेनुक्ते मूलमेवचसंस्या-
 द्वागेऽनुक्तेचाथपानेप्यनुक्ते ॥ पानंतत्रप्रायशोमर्दवयत्काले

शुक्तेबोधमेवप्रयातम् ॥ ५७ ॥ विडंगकृष्णागुहधान्यहव्य-
ताबूलकाजीकमधून्विहाय ॥ अन्यानिथोज्यानिनवानिर्वैधैर्द्रव्या-
णिशुक्लाणिसमङ्गानि ॥ ५८ ॥ पीयूषवासाकुरुजाश्वगंधाकूष्मा-
ण्डकाद्याः शतमूलिकापि ॥ शतप्रसूनासहचारकौचप्रसारिणीचा-
त्रसदाद्रकाः स्युः ॥ ५९ ॥ नत्वापयेउकेतकीमवाक्षिकांकुटम्बटैः
पलाद्रिकेषु भूर्जटापुरः सपृत्तिगंधिका ॥ गजादिकाबलासदानवा-
द्रकाः प्रकीर्तितानतास्कापिभागतोऽधिकामताभिषवरेः ॥ ६० ॥
घृततैलकषायकानिपक्ताशिशिरीकृत्यपुनः प्रतापितानि ॥ प्रभव-
निविषोपमानिसर्वाण्यपिसूपादिविशिष्टभोजनानि ॥ ६१ ॥ ॥
अथस्वभावतोहितानि ॥ ॥ शालीनारक्तशालिः प्रबलगुणत-
रापष्ठिकाशूकधान्येष्वेवंगोधूमठक्कोजवअथगदितोमुद्रकः शिबि-
धान्ये ॥ आदक्यावामसूरोरसरसमधुरः सैधववैपटूनाम् ॥ ६२ ॥
द्राक्षाधानीपस्तूषैकरकमथफलेचाथराजादनस्य रगार्जुंमातुःकुंग-
वरमिहगदितंसत्फलानांविशेषात् ॥ अन्यान्युक्तानिसर्वाण्यपिचय-
बहुधास्त्रयान्येवयोगे प्रकापकानिकामंविहितविधिसमान्याद्रशु-
क्लाणितानि ॥ ६३ ॥ शाकेषुवास्तूकमुपोदिकाचजीवतिकौवापिफ-
लपुचोक्तम् ॥ पटोलकसूरणामेवकंदेमांसेकुरंगोहरिणस्तथैषाः ॥
६४ ॥ छागस्तथापक्षिषुतित्तिश्चवार्ताककोलावअथोतिमीनाम्
॥ श्रेष्ठोमतोरोहितएवचान्यद्विरुद्धमण्यन्नततोभिधास्ये ॥ ६५ ॥ ग्री-
षेनमासान्ममुशानिचैद्यास्तदौषरवैलवणेषुनेष्टम् ॥ फलेषुनेष्टल-
कुचंकदापिशोकेषुनेष्टरत्नसार्पपंच ॥ ६६ ॥ वसानसेव्यामहिबीभ-
वाचपलगवांस्याज्यमुशानिमेध्याः ॥ पयोनकौस्तभजबीजतैलनफा

णितं चेक्षरसप्रजानं ॥ ६७ ॥ ॥ अथ सयोगविरुद्धानि ॥ ॥ आनूप
 मत्स्यादिपलैः पयोमिकापोतकं मर्षयतैलमुष्टं ॥ मत्स्यानिते क्षौर्विविधोर्विका
 रैः क्षौद्रेण चैतानि विरुद्धतानि ॥ ६८ ॥ पलैः पयोभिश्च नत्रातुसकृन्नुषेर्द
 धिक्कापिन भोबुनोष्यैः ॥ क्षौद्रेण सेवेन कृशरां पराभैः रभाफलं बित्त्वफलं
 नदधाः ॥ ६९ ॥ मोचाफलं च न केण नैव सेव्यं कदाचन ॥ अहिफेनं न तैलेन चा
 म्लवर्गेण गेवयंत् ॥ ७० ॥ कांस्योषितं हव्यमलं दशाहात्समं घृतं माक्षिकं मेव
 हेयं ॥ बहूनि मांसानि वसाघृतानि जलानि चैकत्र विदूषितानि ॥ ७१ ॥ अ
 थ भेजग्रहणसंकेतः ॥ जातावनुक्तेन च सैध्वस्याद्रक्तं तथा च दनमुक्तमाद्यैः
 ॥ चूर्णावलेह्यादिषु तैलकेषु श्वेतं तथा च दनमुक्तमेव ॥ ७२ ॥ जवानिकांतः प
 रिमार्जनायैः जमोदकाचापि कुलिजनं वा ॥ यत्रोद्यग्गंधाकंथिताथ कुष्ठरा
 त्रोदितं पुष्करमूलमवम ॥ ७३ ॥ गव्यपयोगव्यसकृद्रसं च मूत्रं गवामत्रमु
 शंतिवैद्याः ॥ अथौषधीनां बहुधाप्यलाभेनासांगुणायास्तृताः प्रयोज्याः
 ॥ ७४ ॥ नयत्रविचित्रं वलुतत्र दंतीक्षारस्तथा च शिखिनस्तुतत्र ॥ दुर्गलभाय
 त्रनधनयासः कुष्ठप्रयोज्यं तगरं नयत्र ॥ ७५ ॥ नयत्रमूर्वा किल जिगिनीत्वक्
 नहिंस्त्रिकायत्रनुमानकंदः ॥ नलक्ष्मणायत्रनुनीलकंठशिरताम्रवैबकुलो
 ज्ञपदम् ॥ ७६ ॥ तत्र प्रयोज्यं कुमुदं विशेषादिदीवरं यत्र न तत्र कजम् ॥ कल्हा
 रकं तथा नयत्रजातीपुष्पाणि पुष्पाणि दिवौकसानाम् ॥ ७७ ॥ यदा केषत्राणि प
 यांसितरयमोत्वाभमायां तितदास्य नीरम् ॥ नपौष्करं यत्र च तत्र कुष्ठस्योषेय
 कलांगलिकानयत्र ॥ ७८ ॥ चविकेभकणेन यत्र तत्र मगधामूलमुशंति तत्र वै
 द्याः ॥ बकुलानभवे च यत्र कामददुरिपुबीजानि च तद्दुर्गान्यवैतौ ॥ ७९ ॥ नदा
 कएत्रिर्यद्विद्वत्तरात्रिरसांजनं नैव तदेव दार्ढ्यं ॥ सौशङ्ग्यभावे स्फटिकाप्रदेया
 तालीसकं नोचसुतालिकाच ॥ ८० ॥ तालीसपत्राणि नार्द्धिकाचे लं दारिका

बामूलमथप्रयोज्यम् ॥ तत्रापिकर्तृमुशान्तिवैद्यानयत्रमाङ्गीपरिलभ्यतेय
॥ ८१ ॥ नलभ्यतेविडुलवर्णेचयत्रप्रक्षेपणपांशुपटोस्तुतत्र ॥ यत्रोक्तमाद्यैमः
धुंकेततच्चेत्युष्याणियोज्यानिमदाभवानि ॥ ८२ ॥ यत्रान्नवेतसमलभ्यमणो
त्रचुकंद्राक्षानचेत्काश्मरिकाफलं च ॥ यत्रोभयंनलभतेचमधूकपुष्पंद्यंल
वगमथयत्रनस्वंचतत्र ॥ ८३ ॥ कंकोलमेणस्यमदंनयत्रकंकोलंकंचापिनयत्र
जात्याः ॥ पुष्याणिदेयान्यपियत्रनैवकपूरकंतत्रस्नानंमुस्तम् ॥ ८४ ॥ कर्पू
राभावंतःप्रायोग्रंथिपर्णप्रशस्यते ॥ काश्मीराभावतःपुष्पंनवकौसुंभमुत्तमं
॥ ८५ ॥ श्रीखंडुकंयत्रनतत्रचंद्रं देयंततैयत्रकुचंदनं च ॥ कुचंदनंनोयदिवेदु
शीरंमुस्ताप्रदेयान्तिविषानचेद्द्वै ॥ ८६ ॥ शिवानचेद्यत्रशिवेवचान्यानकेशरंना
गपदादिकंवा ॥ सदाप्रयोज्यंभिषजाविशेषास्तदोद्धवंकेशरमेवतत्र ॥ ८७ ॥ मे-
दाभावेवरीक्षेप्याविदारीजीवकंनचेत् ॥ काकोल्यभावतोयोज्याचारवगंधास
दाबुधैः ॥ ८८ ॥ त्रिद्विहंनयत्रैववासाहीकंदमत्रच ॥ भल्लानेनसमज्ञेयंविचक्रं
तदभावतः ॥ ८९ ॥ कुचंदनंप्रयोज्यस्यादंसहत्वेसदाबुधैः ॥ भल्लानकस्य-
स्वर्णेनोस्वर्णमाक्षिकमिष्यते ॥ ९० ॥ रजताभावमापत्रेयुज्यतेभेतमाक्षिकं
॥ स्वर्णमाक्षिकमलभ्यचेत्प्रक्षिपेत्स्वर्णगैरिकम् ॥ ९१ ॥ नरौष्यंसुवर्णंभवे-
त्तत्रलोहंमुतंकांतलोहंनयत्रापितत्र ॥ घृतंतीक्ष्णलोहंनमुक्ताफलंचाभवे-
च्छुक्तिरेवात्रतस्यधुवंच ॥ ९२ ॥ नमाक्षिकंचेद्दुष्टवयोज्योमत्स्याडिनोसित
शर्करात्र ॥ सितानिचेत्तत्रसितंसुखंडंक्षीरंनचेन्मुद्गरसःप्रयोज्यः ॥ ९३ ॥ प्र-
तिनिधिभिषजानिधिबन्मतासकलभेषजलाभसमागमात् ॥ प्रबलरोगनि-
बर्हणयोगविह्वलद्रव्यगणान्भल्लमेत्सदा ॥ ९४ ॥ श्रीमद्गर्गमहर्षिवंश
जलधिप्रोद्धूतविद्याकलापूर्णाश्रीभवशक्तिशंकरश्रुतिश्रौतोपनामाऽभव
त् ॥ श्रीमच्छेषमुखप्रगीतविलसच्छास्त्रार्थशास्त्रार्थविहिह्वलंमुखं

रंधसंघैः प्रसारयद्वाक्षोभघ्नजनिपतिते तैलविदौ विशेषान् ॥ ना-
 नाकारैर्वैविधिविहृतैस्तुल्यरूपनिरुक्तं प्रेनावेशे सकलविबुधैस्तत्र
 भूतक्रिया स्यात् ॥ ९ ॥ तिलतैलनिभं बहुवातगदेष्टं तफेण समं क-
 फजातगदे ॥ बहुपित्तगदे रुपापीततरेत्यजमूत्रसमरधलुप्य ह्म-
 णितम् ॥ १० ॥ ॥ अथ परिभाषा ॥ ॥ सिद्ध्यर्थकाष्टग्रमि-
 तोजवरयाज्जवैश्चतुर्भिः किल पुजिकैका ॥ गुंजाष्टको माष इति प्र-
 सिद्धो माषेऽनुर्भिः स्वलुटंक एकः ॥ ११ ॥ टंक द्वयं कोल उदात्ततो-
 सौ कोल द्वयं कर्ष इति द्वयं च ॥ तस्यैव शतं किञ्चपलं द्विशतैः पल-
 द्वाभ्यां प्रसूतिः प्रकामम् ॥ १२ ॥ तस्या द्वयैकं कुडवं तु तस्य द्वयं प्र-
 सिद्धं रवलु मानिकाया ॥ नस्या द्वयं प्रस्थं त्र्यलं तु तस्य चतुष्टयं चात-
 क एव तस्य ॥ द्रोणो द्वयं न द्वयमेव सूर्यसूर्यं हस्त इति प्रसिद्धः ॥ तद्दे-
 दमानापि चरवारिकेति तुलापलानां शतकं प्रमाणा ॥ १३ ॥ तद्विंश-
 तिभोरइति प्रसिद्धो वैद्यैः पुराणैर्गदितः प्रसिद्धः ॥ मानं विना नैव य-
 तोविधीनां त्रिधिज्ञता स्यादिति वैगिरुक्तम् ॥ १४ ॥ ॥ अथ स-
 न्निपातलं क्षणचिकित्सा ॥ ॥ श्वासः प्रलापो भ्रमकारा मोहो ह-
 र्द्वासमूर्ध्वेऽप्यथ पार्श्वपीडा ॥ जृम्भा कषायत्वमलं मुखस्य विस्फो-
 रको विस्फुरकः स चात्तात् ॥ १५ ॥ स सन्निपातः रवलुतन्त्रिकित्सा
 कर्तुं समर्थोऽपि च मृत्युजेत ॥ पूर्वजयेदामकफौ च तत्र ततो विज-
 यावपि वातप्रितौ ॥ १६ ॥ वाताधिको यस्त्रिभञ्ज्वरः सः समाह-
 तां मुंचति हन्ति वाय ॥ मलप्रपाकात् क्रमंतस्तथैव मलस्य पाकं च
 तु च मथावत् ॥ १७ ॥ निद्राविना शौरुचिर्गौरवाभ्यां स्तभौ हृदये
 हरति बलस्य ॥ हानिश्च विषं भञ्जलं तु धातुप्रपाकचिह्नानि वदन्ति

वैद्याः ॥ १८ ॥ ॥ अथ मलपाकः ॥ ॥ दोषप्रकृत्योरपि चैकते
 नृज्वरस्पन्दे हस्यचलाघवेन ॥ सर्वेक्षियाणामपि वैमलत्वे मलस्यपा
 कं प्रवदन्ति वैद्याः ॥ १९ ॥ त्रिदोषबालं घनमाचरेच्च शतं पयः शीतम
 लंपिबेद्वा ॥ यद्वेषजंतत्समये भजेच्च तृषातुरोऽप्येकजलं न सेवेत् ॥
 २० ॥ प्रतीकारः ॥ सन्धासंक्रासत्रिभ्रवज्वरे च सपौष्करपिप्प
 लिकासमेतम् ॥ दिङ्मूलजकाथमुशन्ति वैद्याः पेयंतु वा तोल्लणा
 सन्निपाते ॥ २१ ॥ इति द्वादशाङ्गः ॥ प्रकाम्यतेयः प्रलपत्य च
 श्रयजानाति किंचिन्न च सन्निपाते ॥ तंजीर्णं हृद्यैः प्रथमं विशेषाद्भ्य
 जयेद्देहं नृपावदति ॥ २२ ॥ बलायुद्धीरसनादिसिद्धस्तैलैस्तथातं
 परिषेत्तयेद्वा ॥ यथानलं वैद्यवरो विशेषात्संतर्पयेत्तच्च यथाब्रवीमि ॥
 २३ ॥ अथोवर्तकोवर्तकोवर्तकालावकोवर्तकानि त्तिरोवाशशः ॥
 कुलिगोथवा वैद्यभूषप्रदिष्टाहमीषां च यस्तु भ्यते ॥ २४ ॥ ततस्तद्
 सैस्त्वर्थयेन्नाम्नामासोद्भवैः सद्सैरोदनैः ॥ न चैवमिष्टं भिषवत्तूप
 मान्यः कथं जायते वा तदा ॥ २५ ॥ बृहत्पंचसूली कषायैर्भूशोषा
 र्करवोषायथादोषमेव पिबेत् ॥ समीरोत्तरसन्निपातज्वरे भिषग्
 भूषशास्त्रेणैव नित्यशः ॥ २६ ॥ अन्यः ॥ रास्नामहौषधिः
 नाशतपर्वधान् देवद्रुपौष्करकगोक्षरभाङ्गिकानाम् ॥ काथं पि
 बेत्तस्त्रिलजेषु समीरजेषु प्रायो ज्वरेषु सकलेष्वतिदारुणेषु ॥ २७
 ॥ रसः ॥ शूद्रसूतगंधकताम्रभस्मसर्वेपि स्थाचाद्यजंबीरमध्ये
 ॥ दोलायत्रेयाचयैस्तद्दिनैकपक्षेपि स्थाचापि जंबीरमध्यात् ॥ २८ ॥
 नीत्वा भाव्यं वक्ष्यमाणं देवैस्तत्पिष्टा पिष्ट्वा रत्नमध्ययथाच ॥
 शिगुद्रावैश्चाठरूपाद्रनिंबजातैर्द्रवैः सर्पनैश्चारसैश्च ॥ २९ ॥

ब्राह्मीद्रावैर्मीननेत्रारसेश्चद्रावैस्तद्दृष्टपाद्यारसेश्च ॥ हस्तीशक-
 डारुद्रपाटीस्तवर्णाद्रावैस्तद्दृष्टातशस्त्रैः क्रमेण ॥ ३० ॥ द्रावैस्तद्-
 द्रायसीसंभवेऽनित्यमित्यत्रैकमेकाक्षितं तद् ॥ सर्वपिष्ठालोहपात्रे वि-
 मुद्ध्यपक्वायत्रैर्बालुकायादिनैकम् ॥ ३१ ॥ विशालिकाचिकदी-
 प्यजीरकटुत्रयाणां सविषैरजोभिः ॥ समैर्विमिश्रयत्तु सन्निपात-
 रक्तित्रयं मुद्गजयूषभोक्ते ॥ ३२ ॥ ॥ इति मंथानभैरवोरसः ॥ ॥
 दद्याच्च मंथानकभैरवारव्यरसविदोषज्वरनाशनाय ॥ शीतांगमे-
 नंप्रवर्तितकेचित्कुभीकपाकंचतथैवकेपि ॥ ३३ ॥ ॥ अथपि-
 त्तोत्त्वणः ॥ ॥ अतीसारमूर्च्छाभ्रमास्यप्रणकैर्धृतोक्तवर्णा-
 श्रवाविंदोत्र ॥ तनोचानिदाहोऽऽशकारीतिनाम्ना सपित्तोत्त्व-
 णः स्तंडिकः प्रोर्णुनापि ॥ ३४ ॥ सदग्निदेनेर्धातुमलंप्रणकादिमु-
 चतीत्यत्यथवानिहंति ॥ यद्वक्तव्याचभिशग्वरिष्टैर्यथाचिकित्सा-
 चतथाब्रवीमि ॥ ३५ ॥ परस्परकाणित्रिफलाचनाकद्रुमः सतिक्त-
 शिशिरंतथैव ॥ सपद्मककटफलकचपुष्पादलांसमैरेभिरप-
 श्रतंच ॥ ३६ ॥ रक्तीतलपेयमलंबदंतिपित्तोत्तरेतन्निभृज्वरेय-
 ॥ किरातकादिर्गणपंचमूलीशतमधूकंकणयाकफोद्ये ॥ ३७ ॥
 किरातमुस्तामरीचामृताभिर्गणः किरातादिरसोऽप्रासद् ॥ ३८ ॥
 ॥ योगद्वयम् ॥ चानुर्भद्रकपंचमूलेन ॥ अन्यः ॥ मृणालपा-
 ठाघनरामसेनमरीचिकोदीच्यगुडूचिकाभिः ॥ सप्तांगरोषस्त्वथ-
 सन्निपातेपित्तोत्तरेपेयमलंबकृतंच ॥ ३९ ॥ अन्यः ॥ मुस्ताप-
 रितदेवदारुकटुकानीलीत्रिचैः फलैः शंखीमागाधिकाध्रिवर्मम-
 धुकैः कण्डिलपादान्वितैः ॥ सोशीरः रक्किरातकश्च सबलोयासा-

क्षितः पित्तजे कायोऽष्टादशकांगकाश्च भवेपेयः स भूनिबद्धः ॥

४७॥ मन्वाहुनुस्तं भशिरोपघातेशिरोगदेमेघरवादिरेषः ॥ अष्टा

दशमो मुनिभिः प्रणीतः पित्तोत्तरे वै गदितः स्थिजाते ॥ ४९॥ ॥

अथ रसः ॥ ॥ गंधकेशगलगेशमरीचैः स्वर्णजद्वयुतैर्दिन

मेकम् ॥ मर्दितोर्द्वयसैः शिववक्रोरुक्तिकैकग्रशितस्त्रिभवेष्टः ॥

४२॥ ॥ इति पंचचक्रोरसः ॥ ॥ अथ कफोत्प्लवणम् ॥ ॥

कफोत्प्लवणस्याज्जडताविशेषाद्वाणादूदाराविशेषनिद्रा ॥ स्तब्ध

चनेत्रादितयं मुखस्य माधूर्यमुक्तः खलु सप्रलापः ॥ ४३॥ प्रकपनः

कैसपिवाप्रलापी वै चैरथो न्यैर्गदितोत्रकैश्च ॥ तस्य प्रतीकारः ॥

बृहत्पौशदीपौष्करं शृंगिकाचयवासं द्रभाङ्गी पटोलानितित्ता ॥

बृहत्पादिकोयंगणाः सन्निपाते वलासोत्तरे श्वासकासादिभुक्ते ॥

४४॥ ॥ इति बृहत्पादिकाः ॥ ॥ तगरपर्परेवतभारतीजलदग्ने-

स्ननिकादशमूलकैः ॥ शिशिररोहिणिकादरपुष्पिकानलरसति-

कगंधिक्याश्चतस्रः ॥ ४५॥ प्रतपनप्रशमाय निषेविताः प्रतिदिनं

प्रतिहन्तु रमुत्तराः ॥ अभवरागमलतुकफोत्प्लवणतगरकादिकषा

वमिदजलम् ॥ ४६॥ ॥ इति तगरादिः ॥ ॥ त्रिकटुकाचविषम्

हरीतकीनासपटुकपूलानघषणनसंघः ॥ मुखरदरदकच्छदादि

तालुरसरसनोविरसादिरोगहर्त्यः ॥ ४७॥ ॥ अथ रसः ॥ ॥

शिवशिबोषणलोहनभोदरान्द्रिजन्तुपोपलम्बस्मविधानक्रमान्

॥ शशिशशीदुःकृशानुशुलीशकैरपि मितानथषोडशभूमितान् ॥

४८॥ परिविमर्द्य तथोबुधटीरसैर्भवति राचणवासपुरीश्वरः ॥ ह

रतिसूनिगदास्त्रिभज्ज्वरविजयनेद्रकनीरयुतः सदा ॥ ४९॥ ॥

मश्वान्तथात्कमोपिवावक्रमन्याहृतयेशिरच ॥ १३० ॥ रुजोति
मात्रेच प्रमीलहिक्केश्वासः सकाशश्चविसंज्ञनाथ ॥ जाद्वतयाचा
त्रविज्ञायतावहैद्याविशेषात्परिसाधयन्तु ॥ ३१ ॥ तस्मिन्निवृत्तेपिच
कर्णमूलसदारुणैकापिडिकाचजन्तोः ॥ संजायतेजीवतिवेचकु-
च्छादुक्तः सबैदारिकसन्निपातः ॥ ३२ ॥ त्रिगन्धितोसापि मृषात्रिक
त्सावदन्तिचैनंकिलकठकुञ्जम् ॥ संशोषिणैकेचनवैद्यभूषागाय-
नितस्याथयथाचिकित्सा ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ त्रिफलाधनरा-
वीकलिङ्गैः कटुकासिंहमुखीकटुत्रिकैश्च ॥ कथितंजलमारुक्तं
ठकुञ्जहसिक्कातमिभमाशुहन्त्यात् ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ किरात
तिकांबुदकदफलानांशिवाकृष्णापुष्करभंगुराणाम् ॥ कलिदुदेव
द्रुमचित्रकानोकुलीरधत्रीचषकोटजानाम् ॥ शृङ्गीकणाश्रूषण-
सयुतानोगणास्त्वयंकाततिकठकुञ्जम् ॥ १३५ ॥ पीतः प्रभातेक-
थितश्चसायंकरीरः कुञ्जरमाशुषद्वत् ॥ एवमंशान्तिर्यदिनस्यपा-
र्ष्णिर्हृयदहेहोहशलाकयान्च ॥ अंगुष्ठमूलपिनचेदहेहान्तयान-
शान्तिमणिबंधकेच ॥ देहेहृदिस्तयदिनैवशान्तिमायातिजेनमूर्ध्नि
देहेत्यकामम् ॥ ३६ ॥ ॥ अथशरसः ॥ ॥ तोलेकसतेनसमा-
नगधमन्त्राण्युच्यन्मन्त्रानिर्दृष्ट्या ॥ त्रिजम्बूतिसंज्ञादामन्त्रचतेनस्तु-
व्यंतथातिचिडिकाफलं ॥ ३७ ॥ अह्मश्चरत्वेपरिमर्द्यताचया-
वच्छमैः सर्वमिदंतस्तु ॥ षडंगुलंवर्तुलमेवभिन्ननाचक्षमाणांचवि-
धायगर्तम् ॥ ३८ ॥ गर्तेहिबल्लीदलयुक्तगर्भनिधायपिष्टीमपिनोप-
रिष्टात् ॥ आपूर्यगर्तंचतथाहिबल्लीदलेस्ततस्तत्संख्येनसम्यक्
॥ ३९ ॥ अभस्यसंमुद्रगुह्ययुक्त्यातस्योपरिष्ठात्तुल्यमेकमेव ॥

द्यच्चमन्योपलबन्निनैव तत्त्वांगशीतसमपणमेतत् ॥ १४० ॥ पुन-
 र्वातत्वमृतमर्द्धतालंफलं तथा निस्तिडिका भवंच ॥ संमिश्र्य सर्वे च
 विप्रघ्नरक्तिप्रमाणमार्द्रस्य रसैः सती स्तणैः ॥ ४१ ॥ सचित्रकैः सैधव-
 संयुतैश्च देयं त्रिदोषविषमज्वरेपि ॥ वातेग्निमांद्ये ग्रहणीगदें च ब-
 धानि सारे दधिभक्तमंत्र ॥ ४२ ॥ भोक्तुं प्रदद्यादथ बांतिदाहे जलशि-
 रस्थां स्वविनिक्षिपेच्च ॥ रसश्च चित्तामणिनाम कोयं प्राणप्रदो मृत्यु-
 निर्वहणत्सः ॥ ४३ ॥ ॥ इति चित्तामणिरसः ॥ ॥ अथ मृत-
 सजीवनः ॥ ॥ रसेकभागद्विगुणं द्विगंधतालं विषे हिं गुरु लोह-
 चन्दीन ॥ कंकुष्टमभिशिलया कटुनात्रयचकुभीगजशङ्खद्विसप्तम् ॥
 ४४ ॥ विषचतान्नं सह तंदुलीयकैनाथ वै हारकमाक्षिकेन ॥ भृ-
 गाक्ष्मेकैकमितान् समस्तानां र्द्रस्य नीरैस्त्रिदिनं विमर्द्य ॥ १४५ ॥
 नतस्तुजबीरफलत्रयाणां निर्गुंडिकायाश्च रसप्रगृह्य ॥ पृथक् पृ-
 थक् चापि पलत्रयं च गांगोरिकायाश्च रसं प्रलैकम् ॥ ४६ ॥ काचस्य
 कुष्ठं विनिधाय सस्यगन्यत्समस्तं च निधाय तस्याम् ॥ संसेद्य कु-
 प्यामबकूपिकायां मृत्कपूरैः साधु विलेप्य मुद्राम् ॥ ४७ ॥ विधा-
 य प्रप्रेष्यथ वालकायां पल्काषागामोनयशीतगणः ॥ अर्द्रास्यः
नीरैः परिमर्दनीयानुजायुगायात्रिभवज्वरघ्नः ॥ ४८ ॥ मृतसजीव-
 नानामरसः सर्वो भिदोषजम् ॥ ज्वरनाशयति प्रायो मृतसजीव्य-
 तैरुजा ॥ १५० ॥ ॥ अथोद्यथाविस्फोटकादयस्त्रयो दशैकोत्बणा-
 दितया भवति भवति तथैव शीतांगादयः ॥ कुंभीपाकादयस्तेषां भि-
 न्नलिगत्यादपि चिकित्सेव्यात्सर्वायत्वेनोक्तभिन्नलिगानियथावा-
 तुपारशिषिस्तनुश्च सनकासिहकान्वितः प्रमोहदवयुक्कुपस्वरवि-

कारकपैर्युतः॥ प्रलापकफनित्यगोर्द्वमिषडंगपीडावितरन्नीदो-
 षजनि तोज्वरो भवति सीतगोत्राभिधः ॥५५॥ १॥ तद्भातिसारः स्व-
 सवचकासोरुक्कठशोफः कफकंठकंदू॥ तृषाक्तमोमाद्यमथो-
 श्रुतौ च श्यामारसज्ञादवयुः स्फुटद्वे ॥ ५२॥ समस्तदोषकोपतः
 प्रलापतापकपनं॥ व्यथाविसंज्ञताति दाहपातनैः सहोत्थितिः॥ भ-
 र्वे च यत्राभिषं नृपप्रकीर्तितस्त्वलप्रलापकः स्वनामतस्तु सन्निपा-
 तदारुणः॥ ५३॥ निष्ठीवनंतुरुधिरस्य चरक्ततुल्यरक्तं च यत्र तनुग-
 चतथैव कृष्णम्॥ चेन्मंडलं नयनयोरपिलोहितत्वं तृष्णा रुची भ्रम-
 वमीश्वसनं विसंज्ञा॥ ५४॥ आध्यानमंगबहु पीडनमेव हिक्का ती-
 सारमत्रभिषजः प्रवदति नित्यम्॥ जायंत एव खलु यत्र चरककादि-
 ष्टौ बीबि दोषजनि तोज्वरणेष नाम्ना॥ १५५॥ युग्मम् ॥ ४॥ ॥
 श्वासः कासोनयनविगता वक्रता मोह तंद्रे यत्रैते स्युः भ्रममदयुता
 व्याधयश्च श्रुतेर्ब्रह्मनिः प्रायो भवति निरिले दोषसधैर्ज्वरे हि-
 सोयं वैद्यैः कठिन उदितो भुग्नेत्रस्त्रिदोषः ॥ ५६॥ ५॥ दोषास्ती-
 त्रा बलिनश्च पिबामोहमूकत्वदाहाश्वासीमंदा भवति च यदा त्वहि-
~~चप्रकामम्॥ चैकज्जाद्यथ न न शान्तिरुगाज्जनि चेष्टा साभिन्वा-~~
~~सामान्यगणीयासुतापि रिलस्या॥ ५७॥ जायंते श्रुतिक्षिति वलाक्षि-~~
 तिश्चसनकाशं संतप्तयो भृशं कठिनकठकैर्भवति यत्र जिह्वा च ता ॥
 भवति यदि मूकता तनुविमूढता वा भवेत्पुरातनचिकित्सकास्त्रिभ-
 जिह्वकत्वस्तैः ॥ ५८॥ ७॥ व्यथा शोथयुक्ता भवेत्संधिषु प्रकाममु-
 रवे वा वलाशो द्रुमश्च ॥ तथा काशरुक्कयत्र निद्रा विनाशत्रिदोषत्रतं स-
 धिनं प्राहुरार्याः ॥ ५९॥ ८॥ इदं लक्षणं यत्र मूधं प्रकामं भवेद्गुणका

॥सर्वगपीडा ॥ मोहः सदाहश्चहिका प्रलापस्तनौततवैकल्यक
वित्तकः ॥ ५९॥ १॥ अतिद्वयु समेतायवत्तृणा प्रलापभ्रममद
हनुमन्याकठपीडाश्चमाश्च ॥ अरुचिबहुलमोहैः सन्निपातज्वरेस्यु
रुजमिदमपिवैद्यादाहमाहुरुजाद्यम् ॥ १६०॥ १०॥ मृगयतिप्रलप
त्यपि नृत्यति प्रहसति प्रतिमुत्थति पश्यति ॥ विकृतिमाशुचदाह
रुजान्नितोनिगदितः किलचित्तकविभ्रमी ॥ ६१॥ ११॥ समस्तदोष
ज्वरशेषजन्मायः कर्णमूलेऽथयुज्यथोग्रा ॥ बाधिर्यकठग्रहमोहस्वा
वैः श्वासप्रलापातपजाः श्रुतिस्थे ॥ ६२॥ १२॥ कंठेऽथदाशकशत
रुदोवदेत्कथंचिच्छू सनेनयुक्तः ॥ नित्यप्रलापोद्वयु प्रयुक्तस्त
श्चादितोवेपथुमोहयुक्तः ॥ ६३॥ स्तम्भोऽह्नोर्ध्वशिरोतिरुप्राय
स्यारुचिः सर्वतनौचपीडा ॥ सकंठकुक्षीत्रिभज्वरीचेद्वैद्यैश्चिकि
त्सेविबुधैर्विचार्य ॥ ६४॥ साध्यस्तेषुचसंधिगोथगदितः क
च्छस्तस्तद्विकस्तद्वचित्तकविभ्रमोथविबुधैरुक्तस्तथाकर्ण
कः ॥ तदज्जिह्वकठकुक्षकयुगंकच्छमंतपचकरुदाहस्त्वति
कच्छसाध्यद्वितत्रान्येत्यसाध्याश्चषट् ॥ १६५॥ रक्तशीवीमुग्र
नेत्रश्चशीतगात्रश्चदक्षिणेऽङ्गुली ॥ सन्निपातज्वरान्तर
पदप्रसिद्धाः प्रायासाध्याः सन्निपातज्वरपु ॥ ६६॥ ॥ अथकुं
भीपाकादिलक्षणानि ॥ ॥ घृणद्वप्रवरन्विलुठन्दिताचति
विलोहितलोचनवान्ज्वरी ॥ यद्विलुठन्मभितोनिजमस्तकस
पदपाकगदीरुधिरस्त्रवात् ॥ ६७॥ १३॥ उत्सिध्ययत्सागमलत्पक्ष्मा
नृक्षिपनिपथानिश्चसतिप्रकामम् ॥ तत्रोणुनापुष्टविचित्रकष्टमनु
पुराणाः ॥ ६८॥ १४॥ स्वेदोगमदभ्रमकपदाहवर्मी

यथाकठगतागुरुत्वम् ॥ गात्रेप्रलापेऽप्यतिवर्धमानेप्रलापवामैव
तुसन्निपातः ॥ ६९॥ ३॥ अतर्दाहः शीतताचेद्दृहिश्चकासश्चानः
संविशेषत्रयस्य ॥ अंगदग्धचह्निनैवप्रकामसौयचांतद्रोहयुक्त-
स्त्रिदोषः ॥ १७०॥ ४॥ दिवानिशंयस्यभवेन्ननिद्रामूढोयथापरयति
चानपश्च ॥ उदुदपाणिर्भमतिप्रकामयत्रैवसोपरबलुदुदपाणिः
॥ ७१॥ ५॥ तनुर्ग्रंथिभिः पूर्यतेसर्वतः समीरेणवास्थोदरश्चास-
रुक् ॥ तमाहुर्विसंज्ञनरचातकत्रिदोषार्तिभाजत्थसाध्यबुधाः ॥
७२॥ ६॥ रुक्सर्वगात्रेपरिधावतीवगणाः कुस्गाहिपतंगमीनाम्
॥ तस्यैणिकादाहगद्वदंतिसवेप्रथोर्दाहधुतस्ययस्य ॥ ७३॥ ७
॥ यस्यागनेत्राणिमलानिपीतान्यतश्चदाहोबाहिरेवशैत्यम् ॥ त-
स्यत्रिदोषंप्रवदंतिवैद्याहारीदकंदोषविचारदक्षाः ॥ ७४॥ ८॥
स्कंधेरुजावान्जगधदेहोवरुद्धकंठोभवतिप्रकामम् ॥ यस्ताम्रचू-
डेवसंचाजघोषीत्रिदोषवान्चैद्यवरैर्निरुक्तः ॥ १७५॥ ९॥ शब्दादि-
कान्योविषयान्वेत्तिचात्नीद्रियग्रामहसत्यवश्यम् ॥ प्रलापेपारु-
ष्ययुतश्चभूतहासत्रिदोषीगादितस्त्रिदोषः ॥ ७६॥ १०॥ धन्त्रेणय-
त्रैवकोऽप्येवंपरीक्षयेत्तत्रैव ॥ ११॥ ११॥ यत्तत्प्रवमंज-
नोयोयत्रापिडांतियुतस्त्रिदोषी ॥ ७७॥ १२॥ वमतिक्वज-
तिचातिसरन्यसौक्षिपतिगात्रगणचयतस्ततः ॥ प्रलपतीहचमु-
ग्रविलोचनेस्त्रिभवदुष्टगदेनतिपीडितः ॥ ७८॥ १३॥ संन्यासः
परिगदितोगदश्चवधेहि ॥ विद्वज्जनवरवैद्येस्त्रिभवमवेदि ॥ ७९
॥ १४॥ वपुषिलोचनयोरपिमेचकोभवतिचाप्यवलोमलसारतः
॥ अपिचशोषिणिशीतलिकोद्वन्त्रितयदोषजमङ्गीज्जनज्वरी ॥

१८०॥१४॥ नारायणश्चेषुभिषक्प्रदिष्टोनीरतगाभेषजमन्त्रगा-
गम्॥ नैरुज्यहेतोरिहमृत्युजेताध्ययश्चगौरीपतिरिन्दुमौलिः॥

८१॥१५॥ ॥ अथसन्निपातेसाधारणीक्रिया ॥ ॥ लघ-

नष्टीवननस्यकर्मध्रुवस्तदलद्वोजनानिप्रकुर्याद्रजः॥ पथ्यमन्त्रि-
दोषोचितं बैकमाहर्त्यतेकाशिनाथेनशास्त्रस्फुरम्॥८२॥ ॥

नत्रादौलघनम्॥ ॥ त्रिरात्रतथापञ्चरात्रभिषक्ततोवाक्कुचि-

लघयेद्दिग्निशम्॥ तथारोग्यसदर्शनाल्लघयेच्चिन्नरोगानुरमान-

वशास्त्रदृक्॥८३॥ सहिष्णुतायाश्चलुलघनेस्यात्सादोषशक्तिः

प्रथमततश्च॥ दोषस्यैलघननैवकोपितहन्सोदुप्रभवेत्सम-

र्थः॥८४॥ बलासपिचेद्रवभूतधातुमहत्सहेनेत्रचलघनघनम्॥

अभक्षयादूर्ध्वमथोहिवायुस्तन्क्षणावासहतैकचिच्च॥१८५॥

ग्लान्यगमोरवेयुताप्यथबाह्यश्चद्वातद्वत्ततोस्यविकृतिः प्रभवेच्च

हीने॥ सम्यक्फलंघितनरस्यभवेत्प्रकांक्षासकलाघवग्लानिप्रस-

न्नताश्च॥८६॥ स्वच्छत्वमस्यापितथानितातमुपद्रवाणांसहसानि-

वृत्तिः॥ मोहोधिकेवातिनरस्यनित्यशोथैत्यमस्मिन्बहुवातपी-

डाः॥८७॥ ~~अतश्चान्नमहास्यलघनस्यनत्रहानिः प्रातर्जायतेकचि-~~

च्च॥ ॥८८॥ अतिक्षुधापीडितमानवायलाजाभवंमंडमिहा-

त्यमल्पम्॥ पुनःपुनर्देयमलतुतेनहानिर्भवेन्नैवचलघनस्य॥

८९॥ कफाधिकायापिदिनातकालेनिशावसानेचलवंगजातम्॥

अष्टावशेषकथितप्रदद्यान्नतेनहानिः रक्वलुलघनस्य॥१९०॥ च-

तुः ॥ ॥ विष्टपयोग्योद्रेकजेसन्निपातेध्रुवम्॥ भिषक्पा-

द्राक्षाफलमाक्षिकम् ॥ पिष्टशतासहरचकाशामनमूर्च्छारुचिध्वंस
नम् ॥ लीढवैद्यनिदेशतः प्रतिदित्तद्विद्विदोषज्वरजिह्वाकवत्तदा
विशोधनकरवक्राञ्जशोषापहम् ॥ १२ ॥ ॥ इत्यवलेहः ॥

अथोजनम् ॥ ॥ शिरीषबीजोषणामगधीनाससैधवगोजलपि
रुमेतत् ॥ शिवावचाभ्यासरसोनकंतुसंज्ञाप्रबोधाजनमाहुरार्याः ॥

१३ ॥ अन्यत् ॥ अयोरजःश्वेततरंचलोभ्रगोमूत्रपिष्टमस्त्रि
जनाभ्याम् ॥ तद्वाविनाशायचनेत्रयुग्मपद्मेप्रदेयभिषजोवदन्ति ॥ १४

मधुसिंधुशिलोषणौअपिष्टगदित्तमोहविनाशनायवैद्यैः ॥ कलितं
त्वथनेत्रयोर्युगेवाबहुतद्रागदवारणविशेषात् ॥ २१५ ॥ अन्य-

त् ॥ चंदार्द्रनीरत्रिकटुप्रयुक्तसमाक्षिकसैधवमज्जनद्राक् ॥ श्ले
ष्मानिलोद्वेकगदेचसंज्ञानाशप्रणाशायनिषेचणीयम् ॥ १६ ॥

अन्यत् ॥ सितकुष्कुटिकाडजातनीरनघनेत्राजितमेवचास्थ-
पीतम् ॥ अपिनाशिकयातथानिपीतंनिभवंतीघ्नतरंज्वरनिहन्ता

त् ॥ १७ ॥ ॥ इतिनश्यपानाजनानि ॥ ॥ इत्यंत्रयोयोगाः ॥

अथरजोमर्दनविधिः ॥ ॥ स्वेदोयदाधिकसरःसकलांमकूटरो
म्याञ्जगर्तत्रिजगत्त्रिराज्यञ्जगत् ॥ अथरजसःसमजी

एचुः ॥ सैवागीयाष्टधुनिपीतनमाहुरार्याः ॥ १८ ॥ जीर्णसकूटोल
वणस्यजीर्णषाड्रकतद्वयपिष्टचूर्णम् ॥ स्वेदाप्रहततनुयष्टिहस्त

विमर्दनाद्वात्रिभवज्वरघ्नम् ॥ १९ ॥ अन्यत् ॥ त्रिकटुकद्वफल
लोभ्रशिवावचासमाकिरातकपुष्करकारवीः ॥ सकटुकाषिरजः

परिमर्दितविजयनेखिलघर्मजलयत्रात् ॥ २० ॥ अन्यत् ॥
जगल्पादीप्यदिर्वीकदारुनिकाकु ॥ २१ ॥

नामतास्वेदरुजोतिवातस्तभादिदोषानपि हतिसद्यः ॥ २१ ॥ ॥

अन्यत् ॥ उग्रादीष्याशुं वीचूर्णस्वेदेजाते देहे मर्द्यम् ॥ २२ ॥ ॥

अथ विरेचनम् ॥ ॥ सति च्चदती तृचता कषायः श्रुत्य गुली-

मूलसनीलचूर्णः ॥ घृतेन युक्तस्त्रिभज्वरेषु पेयो विरेकाय वद-

ति वैद्याः ॥ २३ ॥ अन्यत् ॥ त्रिवृद्धिशालात्रिफला कषायः स-

तिक्ता रगवधजा च शूकः ॥ पेयस्त्रिदोषज्वरनाशनाय रेच्य प्रयोगे-

गदितो विशेषात् ॥ २४ ॥ अन्यत् ॥ तिक्ता त्रिवृद्धतनिका

तृपाणां त्रायति कायुक्तहरीतकीनाम् ॥ ससैधवह्सारयुतः कषा-

यो भेदी ज्वरघ्नो यदितो निपीतः ॥ २५ ॥ अन्यत् ॥ तृचत्रि-

फला कणा मधूनां समखंडोपि प्रियंगु युक्तपिष्टः ॥ अथ लोहितपि-

त्तसन्निपातज्वरनाशाय च मोदकः प्रभुक्तः ॥ २६ ॥ अन्यच्च ॥

सन्नाह दती त्रिवृतानुपाणां समाक्षिकः खंडयुतः कषायः ॥ पी-

तो विरेकात् सकलज्वराणां नाशप्रकुर्याद्विषणो वदति ॥ २७ ॥ ॥

अथ पथ्यम् ॥ ॥ लघिताय खलु लाजजसक्तून् सैधवेन कव-

लग्नह पथ्यम् ॥ देयमेव परिजीर्यत यस्मिन् रोगिणो गतगदस्य

चलक्ष्यम् ॥ २८ ॥ ~~चिकित्साक्रमकल्पवल्यां त्रिदोषहारी सन्निपा-~~

धिकसन्निपातम् ॥ पथ्या त्रिदोषप्रशमाय वद्ये रुक्ता हेपित्तो तथ वि-

कारहारि ॥ २९ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया कृता चिकित्सा

क्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यां त्रिदोषहारी स्तब्-

कः समाप्तिम् ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाञ्जचचरी कचतु-

र्वेदीकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां त्रिदोषहारी सन्निपा-